EL-MENHELÜ'L-FÂİZ

İbnü'l-Fâriz Dîvânı Şerhi

ALİ SALÂHADDİN YİĞİTOĞLU

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 192

Edebiyat ve Sanat Serisi	: 42
Kitabın Adı	: EL-MENHELÜ'L-FÂİZ FÎ TERCÜMETİ DÎVÂNİ İBNİ'L-FÂRİZ İbnü'l-Fâriz Dîvânı Şerhi
Müellifi	: Ali Salâhaddin Yiğitoğlu (d. 1877- ö. 1939)
Özgün Dili	: Osmanlı Türkçesi
Hazırlayan	: Dr. Muhammet İnce Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi
Editör	: İsmet İpek
Son Okuma	: Yasin Coşkun, Yazma Eser Uzmanı
Arşiv Kayıt	: Millî Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1088 Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 1771
Kapak Görseli	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Fatih Nr. 3767
Yapım	: Yüksel Yücel
Baskı	: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş. Dudullu OSB 1. Cadde No. 16 Ümraniye / İstanbul Tel: 444 44 03 www.bilnet.net.tr / Sertifika No. 42716
Baskı Yeri ve Yılı	: İstanbul 2021
Baskı Miktarı	: 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Ali Salâhaddin Yiğitoğlu,
İbnü'l-Fâriz Dîvânı Şerhi, *el-Menhelü'l-Fâiz*

1. Edebiyat, 2. Arap Edebiyatı, 3. Türk Edebiyatı, 4. Şerh, 5. İbnü'l-Fâriz,
6. Ali Salâhaddin Yiğitoğlu
ISBN: 978-975-17-5016-7

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

EL-MENHELÜ'L-FÂİZ

İBNÜ'L-FÂRİZ DÎVÂNI ŞERHİ

(İNCELEME - TENKİTLİ METİN)

ALİ SALÂHADDİN YİĞİTOĞLU
(ö. 1939)

Hazırlayan
Muhammet İnce

Editör
İsmet İpek

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşâ edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gök kubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşâ edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4
İÇİNDEKİLER 7
ÖNSÖZ 11
İNCELEME 13
İBNÜ'L-FÂRİZ 13
Hayatı 13
Tasavvufî Yönü ve Şairliği 14
Dîvân'ı 16
Şiirlerin Muhtevâsı 17
Lugazlara Konu Olan İsimler 18
DÎVÂN'IN ŞERHLERİ 20
Bedreddîn el-Bûrînî 20
Bahru'l-Fâ'iz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz 20
Abdulganî en-Nâblusî 21
Keşfu's-Sırri'l-Gâmiz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz 22
Rüşeyd bin Gâlib 24
EL-MENHELÜ'L-FÂİZ VE ALİ SALAHADDİN YİĞİTOĞLU 25
Ali Salâhaddin Yiğitoğlu 25
Hayatı 25
Eserleri 26
Manzum Eserleri 26
Aşkın Sesi 26
Ravzatü'l-İhlâs 27
Tehzîbü'ş-Şiyem fî Nazmi'l-Hikem 28
Mensur Eserleri 28
Mehâsin-i Ahlâk 28
Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ 29
Nuhbetü'l-Emsâl 29
el-Menhelü'l-Fâ'iz fî Tercümeti Dîvâni İbni'l-Fâriz 30
Tercüme-i İnşâu'd-Devâir 30
Tercüme-i Ukletü'l-Müstevfiz 32
et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhi'l-Memleketi'l-İnsâniyye Tercümesi 33
EL-MENHELÜ'L-FÂ'İZ FÎ TERCÜMETİ DÎVÂNİ İBNİ'L-FÂRİZ'İN İNCELEMESİ 35
Nüshaların Tavsifi 35
Millî Kütüphane Nüshası 35
Konya Nüshası 35
Yiğitoğlu'nun Tercüme Anlayışı 37
Eserin Anlaşılmasını Kolaylaştırmaya Dönük Çabalar 38
Tercümenin Anlaşılmasını Zorlaştıran Sebepler 38

SONUÇ 43
METNİN KURULMASINDA TAKİP EDİLEN YÖNTEM 45
TENKİTLİ METİN 49
I. DEFTER 51
[KASİDELER] 52
[1. Kasîde] 52
[2. Kasîde] 130
[3. Kasîde] 154
[4. Kasîde] 203
[5. Kasîde] 220
[6. Kasîde] 238
[7. Kasîde] 241
[8. Kasîde] 247
[9. Kasîde] 256
[10. Kasîde] 270
[11. Kasîde] 278
[12. Kasîde] 295
[13. Kasîde] 308
[14. Kasîde] 329
[15. Kasîde] 336
II. DEFTER 351
[16. Kasîde] 352
[17. Kasîde] 370
[18. Kasîde] 380
[19. Kasîde] 389
[RUBÂÎLER] 408
[1. Rubâî] 408
[2. Rubâî] 409
[3. Rubâî] 410
[4. Rubâî] 411
[5. Rubâî] 412
[6. Rubâî] 413
[7. Rubâî] 414
[8. Rubâî] 414
[9. Rubâî] 415
[10. Rubâî] 416
[11. Rubâî] 417
[12. Rubâî] 418
[13. Rubâî] 418
[14. Rubâî] 419
[15. Rubâî] 420
[16. Rubâî] 420
[17. Rubâî] 421

[18. Rubâî] 421
[19. Rubâî] 422
[20. Rubâî] 423
[21. Rubâî] 423
[22. Rubâî] 424
[23. Rubâî] 425
[24. Rubâî] 425
[25. Rubâî] 426
[26. Rubâî] 427
[27. Rubâî] 428
[28. Rubâî] 429
[29. Rubâî] 430
[30. Rubâî] 430
[31. Rubâî] 431
[32. Rubâî] 431
[33. Rubâî] 432
[34. Rubâî] 433
[35. Rubâî] 434
[Diğer Kasîde 1] 436
[Diğer Kasîde 2] 439
[Diğer Kasîde 3] 441
[Diğer Kasîde 4] 445
[İbnü'l-Fâriz'in Torunu Şeyh Ali'nin Zeyl Yaptığı Kasîde] 448
[İbnü'l-Fâriz'in Torunu Şeyh Ali'nin Tamamladığı "Mîmiyye" Kasîdesi] 462
KAYNAKÇA 469
BEYİTLER DİZİNİ 473
EKLER 487

ÖNSÖZ

Arap edebiyatının önemli tasavvuf şairlerinden olan İbnü'l-Fâriz, İbnü'l-Arabî'nin çağdaşı ve vahdet-i vücûd anlayışının da önemli temsilcilerinden biridir. İbnü'l-Fâriz'in elimizdeki tek eseri, ilâhî aşkın işlendiği şiirlerden meydana gelen *Dîvân*'ıdır. Ağırlıklı olarak kaside nazım şekliyle yazılan şiirlerin yer aldığı *Dîvân*'ında, lugaz ve rubâî/dü-beyt nazım şekliyle yazılan manzumeler de bulunmaktadır. Şiirleri arasında yer alan "Tâiyye" (Nazmü's-Sülûk), "Râiyye", "Mîmiyye" (Hamriyye) ve "Yâiyye" adlı kasidelerin her biri *Dîvân*'dan bağımsız olarak çok defa Arapça, Farsça ve Türkçeye şerh ve tercüme edilmiştir.[1] Bununla birlikte *Dîvân*'ın tamamını şerh eden iki çalışma vardır. Bunlardan ilki, Bedreddîn-i Bûrînî tarafından yapılan, *Bahru'l-Fâ'iz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz* adlı, dil ve gramer ağırlıklı Arapça şerhtir. Diğeri, Abdülganî-i Nâblusî tarafından yapılan, *Keşfü's-Sırri'l-Gâmiz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz* adlı, tasavvufî yorumların ön planda olduğu Arapça şerhtir.[2] *Dîvân* üzerine yapılan bu iki önemli şerh çalışmasını daha sonra Rüşeyd Gâlib yayına hazırlamıştır. Gâlib çalışmasında, Bûrînî'nin şerhinin tamamını, Nâblusî'nin ise ağırlıklı olarak tasavvufî yorumların ön planda olduğu kısımlarını almak suretiyle *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz* (1853, Marsilya) adıyla iki cilt hâlinde yayımlamıştır.

Gâlib'in düzenlediği bu çalışma ilk defa Salâhaddin Yiğitoğlu tarafından *el-Menhelü'l-Fâiz fî Tercümeti Dîvâni İbni'l-Fâriz* adıyla iki defter hâlinde (I. defterin bitiş tarihi 1936, II. defterin bitiş tarihi 1937) Türkçeye tercüme edilmiştir. Eser yazma hâlinde olup bugüne kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

---

1 Bu kasidelerin Arapça, Farsça ve Türkçe şerhleri için bk. İnce, Muhammet. *İbnü'l-Fârız'ın Hamriyye Kasîdesinin Arapça, Farsça ve Türkçe Şerhleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2018.

2 Üçüncü bir şerh ise *Cilâ'ü'l-Gâmiz fî Şerhi Dîvâni'l-Fâriz* (1910) adıyla Emîn b. Yûsuf el-Hûrî b. İbrâhim b. Estafân (d.1277/1855- ö.1338/1919) tarafından yapılmış ve eser üç defa basılmıştır. İlki 1886 yılında yapılan baskıda, sadece anlamı zor kelimelerin açıklaması dipnotta gösterilmek suretiyle verilmiştir. 1888 yılında yapılan ikinci baskıda, kelime anlamının yanında, beyitlerin anlamı da kısa ve öz bir şekilde açıklanmıştır. 3 Ağustos 1894 yılında yapılan üçüncü baskıda ise gerekli irab (gramer) açıklamalarının yanı sıra beyitlerin kısaca şerhi de yapılmıştır. Sayfanın üst kısmında verilen her beyitten sonra dipnotta "İrab" başlığıyla gerekli görülen kelimelerin anlamı ve gramer tahlili; "el-Ma'nâ" başlığı altında beytin kısa açıklaması yapılmıştır. Dikkatle incelendiğinde bu eserin, Hasan Bûrînî'nin şerhinden farklı bir eser olmadığı, onun şerhinden yararlanılarak hazırlanmış, onun özeti mahiyetinde bir şerh olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmamız, böylesi önemi haiz bir eseri okuyucusuyla buluşturmayı gaye edinmiştir. Üç bölüm hâlinde hazırlanan çalışmanın giriş niteliğinde olan birinci bölümünde İbnü'l-Fâriz'in hayatı, sanatı, tasavvufî yönü ve *Dîvân*'ı hakkında bilgilere yer verilmiş, ardından Bûrînî ile Nâblusî'nin hayatları ve eserleriyle, İbnü'l-Fariz'in *Dîvân*'ına yazdıkları şerhler tanıtılmıştır. Bölümün sonunda ise bu iki şerhi yayına hazırlayan Rüşeyd Gâlib ve onun çalışması hakkında kısaca bilgi verilmiştir. İkinci bölümde tercümenin sahibi Salâhaddin Yiğitoğlu'nun hayatı hakkında bilgi verilip, manzum ve mensur eserleri tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde ise Yiğitoğlu'nun *el-Menhelü'l-Fâ'iz fî Tercümeti Dîvâni İbni'l-Fâriz* adlı eseri incelenip, Yiğitoğlu'nun tercüme anlayışı hakkında bilgi verildikten sonra eserin metni ortaya konulmuştur.

Eserin basılmasına imkân sağlayan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit ile Çeviri ve Yayım Dairesi Başkanı Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı'ya, eseri büyük bir hassasiyetle okuyup kontrol eden yazma eser uzmanları Yasin Coşkun ve İsmet İpek ile emeği geçen diğer kurum personeline teşekkür ederim.

Muhammet İnce
Karabük 2021

İNCELEME

İBNÜ'L-FÂRİZ[1]

Hayatı

Asıl adı Ömer'dir. Babasının adı Ebû Hasan Ali, dedesinin adı Mürşid b. Ali'dir. Aslen Suriye'nin Hama şehrinden olan babası, evini bir depremde kaybedince Kahire'ye yerleşir. Babası mahkemelerde ferâiz (miras) konularını yazdığı için "fâriz" lakabını alır. Babasından dolayı "İbnü'l-Fâriz" olarak tanınmıştır. Doğum tarihini bizzat kendisine sorarak aktaran Münzirî'ye[2] göre İbnü'l-Fâriz, 4 Zilkade 576 (22 Mart 1181) tarihinde dünyaya gelir.

İlk eğitimini babasından alan İbnü'l-Fâriz daha sonra İbnü'l-Asâkir (ö. 620/1223) gibi dönemin meşhur fıkıh, hadis ve tefsir alimlerinden ders alarak eğitimini tamamlar. Yalnızlık ve mutasavvıfların yolunda gitmek hoşuna gidince tasavvufa yönelerek züht ve tecerrüt arzusuyla Mukattam Dağı'nda bulunan Müstedafin adındaki vadileri dolaşıp, orada Karafe denilen yerdeki terk edilmiş mescitlerde ibadet ve tefekkürle meşgul olur; ancak tasavvuf yolunda arzuladığı manevi seviyelere ulaşamaz. Ta ki Şeyh Bakkâl adındaki bir zatın işaretiyle Mekke'ye gitmesi gerektiğini anlar ve 613/1216 yılında Mekke'ye gitmek için yola çıkar. Hicaz ve Mekke'de geçirdiği çileli on beş senenin ardından arzuladığı feyiz ve keşfe ulaşan İbnü'l-Fâriz, 628/1230 yılında yine Mısır'a döner ve *Dîvân*'ını oluşturan şiirlerin çoğunu burada yazar.

---

1 Bu bölümdeki bilgiler aşağıdaki kaynaklardan istifade edilerek hazırlanmış, metin içerisinde ayrıca bu kaynaklara atıf yapılmamıştır. Ancak bazı özel değerlendirmeler olduğunda metin içerisinde ilgili kaynağa atıfta bulunulmuştur: Bûrînî, Hasan, ve Abdulganî Nâblusî. *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz (Dîbâcetü'd-Dîvân).* (Cilt I). Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003, s. 9-29; İbn Hallikân, Ahmed. *Vefeyâtü'l-A'yân,* Cilt III. Beyrût: Dâru Sâdir, 1978, s. 454-56; İbnü'l-İmâd, Abdülhay. *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb,* Cilt VI. Beyrût: Dâru İbni Kesîr, 1991, s. 261-68; Zehebî, Muhammed. *Mîzânü'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl,* Cilt III. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1963, s. 214-15; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ,* Cilt XXII. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1996, s. 368; Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, Cilt XLVI. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1998, s.109-11; Münâvî, Muhammed Abdürraûf. *el-Kevâkibü'd-Dürriyye,* Cilt II. Beyrût: Dâru Sâdir; s. 490-504; Hilmî, Muhammed Mustafa, *İbnü'l-Fâriz ve'l-Hubbu'l-İlâhî.* Beyrût: Matbaatü'l-Edebiyye.

2 Münzirî, Zekiyyüddîn Abdülazîm. *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-Nakale*, Cilt III. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1984, s. 389.

Mısır'a döndükten sonra Ezher camisinde vaiz ve hatiplik yapan İbnü'l-Fâriz, 2 Cemâziyelevvel 632 (23 Ocak 1235) tarihinde vefat eder. Mukattam Dağı'nın eteğinde bulunan ve bugün de İbnü'l-Fâriz'in Karafe'si olarak anılan yerdeki Arız mescidinin yanında defnedilir.

Tasavvufî Yönü ve Şairliği

Kaynakların verdiği bilgilere göre zühd ve halvet hâlini çok seven İbnü'l-Fâriz'in, çoğu zaman ilâhî aşk ve cezbenin verdiği coşkuyla raks edip sema yaptığı görülmektedir. Cezbe hâlinde iken mânasını keşfettiği beyitlerin çoğunu, cezbeden çıkınca yazmıştır.

Son derece hassas ruhlu olan İbnü'l-Fâriz, gördüğü bir nesnenin veya duyduğu bir sesin arkasındaki mutlak güzelliği görüp ona âşık olurdu. Bazen Nil'in çıkardığı sesten veya Nil kenarında çamaşır yıkayan birinin söylediği bir beyitten etkilenerek kendinden geçer, bazen de sokakta duyduğu bir müziğin etkisiyle nâra atarak semaya başlardı. Dış görünüşüne de özen gösteren şair, bulunduğu meclislerde devlet büyükleri ve toplumun bütün kesimleri tarafından saygı ve itibar görmüştür. Maddiyata önem vermemiş, kimseden bir şey almamıştır. Hatta Mısır meliki Muhammed el-Melikü'l-Kamil'in kendisine hediye ettiği bin dinarı kabul etmeyip geri çevirdiği rivayet edilmektedir.

İbnü'l-Fâriz'in şiirleri, başta *Dîvân*'ında yer alan "Tâiyye", "Râiyye", "Mîmiyye" (Hamriyye) ve "Yâiyye" kasideleri olmak üzere, yerli ve yabancı birçok bilim adamının ilgisini çekmiş günümüze kadar çok defa incelenip şerh edilmiştir.

Daha hayatta iken şiirleri, dönemin ilim ve devlet adamlarının dikkatini çekmiş, çok defa takdir ve iltifatlarına mazhar olmuştur. Torunu Ali'nin *Dîvân*'a yazdığı mukaddimede aktardığına göre adı geçen Eyyûbî sultanının bulunduğu bir ilmî toplantıda konu en zor kafiyeden açılınca sultan, sakin "y" ile yazılan kafiyelerin çok zor olduğunu söyler ve içlerinden bu tür şiir bilen varsa okumalarını ister. Herkes bir şeyler okur ancak okudukları on beyti pek geçmez. Bunun üzerine Sultan, elli beyitlik bir kaside okur ve herkes tarafından çok beğenilir. Bu sırada sultanın kâtibi Kadı Şerefeddin ise yüz elli beyitlik bir kaside bildiğini söyleyip İbnü'l-Fâriz'in "Yaiyye"

kasidesini okur. Sultan, hafızasında cahiliye ve İslâm dönemine ait çok sayıda şiir olduğu hâlde daha önce böyle bir şiire rastlamadığını ve böyle bir şiirin ancak bir muhibbe ait olabileceğini belirtir. Şiirin İbnü'l-Fâriz'e ait olduğunu öğrendiğinde onu ziyaret etmek istediğini söyler.

Kaynaklardaki değerlendirmelere bakıldığında bir taraftan şiirlerinde var olduğu kabul edilen vahdet-i vücûd anlayışından dolayı eleştirilen İbnü'l-Fâriz diğer taraftan dil ve sanat açısından takdir edilmiştir. Mesela Münâvî, İbnü'l-Fâriz'den bahsederken İbnü'l-Fâriz'in yanında ve karşısında olan bütün kesimler tarafından mutlak bir şekilde asrın en büyük şairi olarak kabul edildiğini[1] belirtirken, İbnü'l-Fâriz'in eserleri için, "Onun nazmı, akıl sahiplerini âciz bırakır; nesri, nusret yıldızını, hatta bütün yıldızları yutar"[2] ifadesini kullanır. İbn Hallikân[3], derviş ve mutasavvıfların üslubuna benzer zarif ve sade bir üslupla yazılmış güzel şiirlerden oluşan bir divanının var olduğunu söyler. Münzirî[4], tasavvuf ve tasavvuf dışı güzel şiirler söylediğini; dilinin, akıcı ve tatlı olduğunu belirtir.

Siyer[5] adlı eserinde İbnü'l-Fâriz'in şiirlerinin ulaşılmaz bir zirvede olduğunu, ancak "Tâiyye"sinin vahdet-i vücûd anlayışı olan ittihadla dolu olduğunu belirten Zehebî, aynı zamanda *Târihu'l-İslâm*[6] adlı eserinde *Dîvân*'ındaki şiirleri letâfet ve belâgat açısından gayet güzel bulur. Fakat ittihad düşüncesini istiare yoluyla yumuşak ve tatlı bir şekilde ifade ettiği için şiirini de zehirli helvaya benzetir. Yine *Mîzânü'l-İtidâl*[7] adlı eserinde İbnü'l-Fâriz'in, şiirlerinde bağıra bağıra açık bir ittihaddan bahsettiği için dikkatli olmak gerektiğini bildirir. Tasavvuf kılıfına bürünmüş bu tür anlaşılmaz işaretleri felsefe ve engerek yılanlarına benzetir.[8] Buna karşılık Münâvî,[9] şiirinin ittihadı tasvir ettiğini söyleyen kıskançlara itibar etmemek gerektiğini söyler.

---

1 Münâvî, *el-Kevâkibu'd-Durriyye fî Terâcimi's-Sâdâti's-Sûfiyye*, Cilt II, s. 495.
2 Münâvî, *el-Kevâkibu'd-Durriyye fî Terâcimi's-Sâdâti's-Sûfiyye*, Cilt II, s. 696.
3 İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân,* Cilt III, s. 454.
4 Münzirî, *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-Nakale*, s. 388-9.
5 Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Cilt XXII, s. 368-9.
6 Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, Cilt XLVI, s. 110.
7 Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Cilt III, s. 214-5.
8 Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Cilt III, s. 214-5.
9 Münâvî, *el-Kevâkibu'd-Durriyye fî Terâcimi's-Sâdâti's-Sûfiyye*, s. 495.

Mübârek'e[1] göre, kırk yıl kadar uzun bir süre şiirle iştigal eden İbnü'l-Fâriz'in değeri şiirlerinin sözlerinden ziyade anlamıyladır. Dibace ve sebk (şekil ve kompozisyon) itibarı ile zayıf olsa da mâna cihetinden büyük bir şairdir. Çünkü o hakikat ile hayali bir arada tutmayı becermiştir. Manevi yönü hakikati oluştururken, hayalî yönü ise maneviye işaret etmek için kullandığı hissî yöndür.

İbnü'l-Fâriz'in söz ve anlam sanatlarını çok kullanması, özellikle de söz sanatlarından cinasa çok düşkün oluşu, en çok eleştirilen konulardan biri olsa da bunun o dönemin şiir ve sanat anlayışından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Nitekim onun şiirlerini dil ve üslup açısından zayıf gören İbn Hallikân[2] bu durumu, mutasavvıfların mâna için dil ve gramer hatalarını normal karşılamalarına bağlamıştır.

Dîvân'ı

İbnü'l-Fâriz'in bilinen tek eseri, çoğunluğu kasidelerin oluşturduğu *Dîvân*'ıdır. Şiir sayısı yapılmış baskılara göre farklılık göstermektedir. Gâlib'in hazırladığı çalışmaya göre *Dîvân*'da, "Nazmü's-Sülûk" adlı "Tâiyye" kasidesi dışında, 19 kaside, 19 lugaz ve 35 rubâî (dü-beyt) ile farklı sebeplerden dolayı *Dîvân*'ın sonuna eklenen dokuz kaside daha bulunmaktadır. Şiirlerin sıralamasında alfabetik bir düzen takip edilmemiştir.

Dîvân yazıldıktan sonra çok defa istinsah edilmişse de en son İbnü'l-Fâriz'in kızından torunu Şeyh Ali tarafından tertip edilmiştir. Ali, dayısı Kemaleddin Muhammed'den duyduğu bilgilerden hareketle, *Dîvân*'ın başına, İbnü'l-Fariz'in hayatını ve tasavvufî yönünü menkıbevi bir şekilde anlatan bir mukaddime yazar. Mukaddimede verdiği bilgiye göre, İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ındaki mâna ve cinasları anlamayan bazı müstensihlerin, birçok yerde tashif (nokta değişikliği) ve tahrîf (hareke değişikliği) yaparak eseri aslından uzaklaştırdığını gören Ali, dayısında bulunan sağlam bir nüsha ile, diğer tahrif edilmiş nüshaları karşılaştırıp ortaya koyduğu nüshayı, dayısına okuyup tashih ettirmek suretiyle en sağlam nüshayı meydana getirir.

---

1 Mübârek, *et-Tasavvufu'l-İslâmî fi'l-Edebi ve'l-Ahlâk* (Cilt I). Kâhire: Matbaatu'r-Risâle, 1938, s. 290.
2 İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, Cilt III, s. 455.

Ancak İbnü'l-Fâriz'in Hicaz'da iken yazmış olduğu fakat kayıp olan, "ayın" redifli kasidesinden geriye kalan;

أ بَرْقٌ، بدا من جانِبِ الغَورِ، لامعُ

أ ما رتَفَعتْ، عن وجه ليلى، البراقِعُ

matlalı beytine Rebiulevvel 733 (Kasım 1332) senesinde Torunu Ali 59 beyitlik bir zeyil yazar. İbnü'l-Fâriz'in kayıp kasidesi bulunup *Dîvân*'a dâhil edildikten sonra Ali'nin yazdığı kaside de *Dîvân*'ın sonuna eklenir.[1]

Dîvân birçok defa basılmıştır. Önemli baskılardan bazıları şunlardır: Ukayl ez-Züveytînî'nin hazırladığı taş baskı (Halep, 1257/1841); İbrahim Naccar Matbaası, (Beyrut 1852; 1882; 1887); Matbaatu Hicâzî, (Mısır 1270/1951); Muhammed Ebi Zeyd Matbaası, (Kahire 1301/1883; 1303/1885); Matbaatü'l-Edebiyye, (Beyrut 1891; 1894; 1898; 1904); Meymeniyye Matbaası (Mısır 1322/1904); el-Mektebetü'l-Hüseyniyye, (Kahire 1933); Arthur John Arberry, *The Mystical Poems of İbn al-Fârid*, (London, 1952); Kerem el-Bustânî, (Beyrût 1957; 1963; 1967); Muhammed Kâmil Bekdaş, (Beyrut 1328); Hüseyniyye Matbaası, (Mısır 1331/1913), Dâru Sâdır (Beyrût 1418/1998).

Şiirlerin Muhtevâsı

Arap atasözü "el-mânâ fî batni'ş-şâir" der. Yani, mâna şairin karnındadır. Mânayı şairinden başka kimse bilmez. Dolayısıyla burada muhtevaya dair söylenecek her şey şarihlerin anladığı şekliyledir. *Dîvân*'ın büyük bir yekununu oluşturan kasidelerin muhtevasını oluşturan konular kısaca şunlardır:

Vücûd, tekâlif-i şeriyye, mevt-i ihtiyârî, hayât-ı İlâhî Allâh ile tahakkuk, kavmiyet, şeytân, adavet, gizlilik, savm (oruç), manevi susuzluk, tevhid denizi, bâtındaki ilmin zuhûru, keşif, aklık ve karalık ile tecellî nuru, ağyâr, esrâr, iştiyâk, ef'âl, vücûd, buud, hicrân, kalb, kusûr, mücâhede-i nefs, isteme ve görme mertebesi, tabîb-i İlâhî, gayb-ı mutlak, hastalığın isimde ve mânadaki hâli, âlemlerin zuhûrunda birer rükün olan esmâ-i İlâhiyyeden Hay, Âlim, Mürîd, Kâdir isimleri, tecellî-i İlâhî, insân-ı kâmil,

1 Bûrînî ve Nâblusî. *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*, Cilt I, s. 9-11.

idrâk, ârifin vücûdu, hakkın zuhûru, muhabbet-i hakikiyye, hazret-i İlâhiyye, emr-i İlâhî, rûhun zuhûru, cemâl-i Hak, Hz. Yûsuf, hüsn-i cânânın Kur'ân gibi olması, a'lânın ednâya tâbi olması, tavâf, ârif-i billâh, rüyayı ifşâ etmek, zâhirî ve bâtınî hac, vech-i yârin her şeyde zâhir olması, zâhirî ve bâtınî namâzın kabesi. Gulâm-ı melîh veya câriye-i sabihâdan maksat, sâlikin nâil olduğu makâm-ı İlâhiyye, cennet-i maârif, gaflet eseri olan zille, nebîlerin vârisi Cibrîl, neş'et-i nefsâniyye, neş'et-i kalbiyye, tecellî, görme, "kün" emri, celâl-i İlâhî, makâm-ı cem, hakîkat-i Muhammediyye ve onun vârisleri olan evliyâ-yı ârifîn, ubûdiyet, rûh, nefs, celâl ve cemâl, şühûd-ı hazrete yakınlık ve uzaklık, cânâna kavuşmak, idrâk, basar, dirâyet-i kâmile, metânet-i akl, kuvvet-i re'y ile muttasıf olmak, evrâd u ezkâr okumak, muhabbet ve imtihân-ı İlâhî gibi çok fazla konu işlenmiştir.

Lugazlara Konu Olan İsimler

Dîvân'da, kasidelerden sonra lugazlara yer verilmiştir. "Bir şeyin özelliklerinin söylendiği ve muhataptan bunun ne olduğunun sorulduğu bir tür bilmece olan lugaz"[1] edebiyatta, bir söz veya kavramın ima yoluyla anlatılarak onun ne olduğunun sorulduğu bilmece türündeki şiirlere denir. Gazel, mesnevi ve kıta nazım şekilleriyle yazılabilen lugazlar İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ında çoğunlukla kıta hâlinde yazılmıştır. Bûrînî ile Nâblusî söz konusu lugazları da şerh ederek çözüme kavuşturmuşlardır. Nâblusî, ayrıca bunlara tasavvufî yorum getirmiştir. Lugazlara konu olan kelimeler/isimler aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

	Lugazların İlk Mısraı	**Lugazlara Konu Olan İsimler**
1	ما اسمُ طيرٍ إذا نَطَقْتَ بحَرْفٍ	صقر (Sakar): Sakar kuşu.
2	ما اسمُ قوتٍ يُعْزَى لأوَّلِ حرفٍ	حنطه (Hınta): Buğday.
3	اسْمُ الّذي أهواهُ تَصْحيفُهُ	نصير (Nasîr): نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ âyetinde geçen "Nasîr" ismi.
4	ما اسمُ شيءٍ من النّباتِ إذا ما	ليف (Lîf): Bitki ve besinlerde bulunan "lîf".
5	ما اسمُ لِطَيْرٍ شطْرُهُ بَلْدَةٌ	قمرى (Kumru): Kumru kuşu.

1 Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi (Belagat),* 8. Baskı, İstanbul: Gökkubbe, 2010, s. 292.

6	ما اسمٌ بِلا جِسْمٍ يُرى صورَةً	نوم (Nevm): Uyku.
7	ما اسْمٌ إذا فَتَّشَت شِعري تجِدْ	بزغش (Bezgaş): Sivrisinek.
8	ما اسمُ شيء من الحيا	قطره (Katre): Damla, su damlacığı.
9	ما بَلْدَةٌ في الشّأمِ قَلْبُ اسمها	حلب (Haleb): Halep, Suriye'nin Halep şehri.
10	خَبِّروني عن اسمِ شيءٍ شَهِيّ	بطيخ (Bıttih): Karpuz. Kavun.
11	يا خبيراً باللّغزِ بيّن لنا ما	(صقر) (Sakar): Sakar kuşu.
12	أيّ شيءٍ حلوٍ إذا قَلَبُوهُ	قند (Kand): Şeker, şeker kamışı suyu.
13	اسمُ الذي تَيَمَنِى حُبُّهُ	طيّ (Tayy): Hatem-i Tâî'nin reisi olduğu Arap kabilesi.
14	سَيّدي ما قَبِيلةٌ في زَمانٍ	هذيل (Hüzeyl) Mekke ve Tâif civarındaki Arap kabilesi.
15	ما اسمٌ إذا ما سألَ المرء عن	سلامة (Selâmet): Kusur ve tehlikeden uzak, güvende olma.
16	ما اسمُ فتىً حرُوفُهُ	شعبان (Şa'bân): Şaban ismi. Şaban ayı.
17	ما اسمُ قوتٍ لأهلِهِ	بقلة (Bakla): Fasulye.
18	يا سَيّداً لم يزَل في	لَوزينَج (Levzinec): Bademli helva.
19	ما اسمٌ لِما تَرْتَضيهِ	حسن (Hasan): Güzel mânasına gelen Hasan ismi.

DÎVÂN'IN ŞERHLERİ

Bedreddîn el-Bûrînî[1]

Adı kaynaklarda, Hasan b. Muhammed b. Muhammed b. Hasan es-Saffûrî el-Bûrînî Bedreddîn'dir. Tarih, hadis, fıkıh, mantık, riyaziye ve edebiyat âlimidir. 963/1556 yılında Ürdün'ün Saffûriye şehrinde doğmuştur. Küçük yaşta babasıyla birlikte Dımaşk'a gitmiş, orada yetişmiş ve 1024/1615 yılında vefat etmiştir. Farsçayı ve Türkçeyi çok iyi bilmektedir. Babası, Nâblus'a bağlı Bûrîn'de doğduğu için Bûrînî nisbesini almıştır.

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Dîvânu'ş-Şi'r*, *Terâcîmü'l-A'yân min Ebnâ'i'z-Zamân* (Kendi asrındaki âlimlerin hâl tercümesidir), *er-Rihletü'l-Halebiyye, er-Rihletü'l-Tarâblusiyye, Seb'u's-Seyyâre* ve *Envâru't-Tenzîl* tefsiri üzerine bir haşiyesinin yanı sıra çok sayıda risalesi vardır.

Bahru'l-Fâ'iz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz

İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ının tamamı *Bahru'l-Fâ'iz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz* adıyla ilk defa Bûrînî tarafından şerh edilmiştir. Ancak İbnü'l-Fâriz'in torunu Şeyh Ali'nin *Dîvân*'a yazdığı mukaddime ile "Nazmü's-Sülûk" adlı "Tâiyye" kasidesi bu şerhe dahil edilmemiştir. Esere; hamd, salât ve selâmdan sonra İbnü'l-Fâriz'e övgüde bulunarak başlayan yazar, eserin telif sebebini de kısaca açıklamıştır: Daha gençlik yıllarında İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ını okuyup anlama noktasında büyük bir istek ve arzusu olan Bûrînî, bir dostunun da ısrarı üzerine bu şerhi yazmaya karar verir. O güne kadar *Dîvân*'ın mâna ve mefhûmunu açıklayan genel bir şerhin yapılmadığını gören Bûrînî, dostunun bu isteğine cevap verip *Dîvân*'ı şerh etmeye başlar.

Bûrînî, tasavvufî yorumlara girmeden eseri dil ve gramer açısından incelemiş, kelimelerin mâna incelikleri üzerine durmuş, şiirdeki teşbih, istiare, iştikak, cinas, tıbâk ve diğer söz ve mâna sanatları üzerine yoğunlaşmıştır. İleri sürdüğü düşünceleri desteklemek için âyet, hadis ve çok sayıda şiirden yararlanmıştır. Bu sayede eser, bir nebze de olsa dil ve gramer kurallarına boğulmaktan kurtulmuş, edebî bir mahiyet kazanmıştır.

1 Bedreddîn-i Bûrînî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili detaylı bilgi için bk. Bûrînî ve Nâblusî. *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz,* Cilt I, s. 5; Muhibbî. Muhammed Emîn. *Hulâsatü'l-Eser*, Cilt II. Kâhire: Matbaatü'l-Vehbiyye, 1284, s. 51-61.

Bûrînî, şerhinde naklettiği şiirlerin yazarlarının adını verse de isim vermeden aktardıkları da olmuştur. *Tefsîrü'l-Kebîr* sahibi Fahrettin Râzî (ö. 606/1210), Şeyh Abdürrahîm el-Yemâmî el-Ber'î, Ahmed Rufâ'î (ö. 578/1182), Şihâbü's-Sühreverdî (ö. 632/1234), Şeyhü'l-Ekber İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), Ebû Zekeriyyâ el-Ferrâ' (ö. 207/822), Abdullah b. Mu'tez (ö. 296/908), Rakkâşî, Nâbiğa (ö. 604 [?]) ve Mütenebbî (ö. 354/965) şiirlerine yer verilen isimlerden bazılarıdır. Yazarı hakkında bilgi verilmeyen bazı şiirlerin ise Mütenebbî, Muzaffer b. İbrahim el-Aylanî, Di'bil Huza'î (ö. 246/860), İbnü Tanbûr, Ahtel (ö. 718) ve İbnü'l-Büdeyrî gibi şairlere ait olduğu tespit edilmiştir.

Bu şerh, İbnü'l-Fâriz'in şiirleri üzerine yazılan şerh ve tercümeler tarafından örnek alınmıştır. Kara Mustafa Alâ'iyyevî'in İbnü'l-Fâriz'in *Hamriyye* kasidesine yazdığı *Lemaâtü'l-Berkiyye fî Şerhi Kasîdeti'l-Mîmiyye*[1] adlı Türkçe şerhi bu çalışmalardan biridir.

Eser, ilk defa Rüşeyd b. Gâlib ed-Dahdah el-Lübnanî tarafından Nâblusî'nin şerhiyle birlikte Marsilya'da (1853) yayımlandıktan sonra birçok defa neşredilmiştir.[2] Eserin kütüphanelerde bulunan bazı yazma nüshaları ise şunlardır: Laleli, 1396; Halet Efendi, 814; Nuruosmaniye, 3970; Hekimoğlu, 643; Hasan Hüsnü Paşa, 988; Kılıç Ali Paşa, 803; Esad Efendi, 2785; Yenicami, 969; Reisülküttap, 829, 951; Ayasofya, 4074.

Abdulganî en-Nâblusî[3]

1050/1641 yılında Dımaşk'ta doğan ve büyüyen Nâblusî; Bağdat'a gider, oradan Suriye, Filistin, Lübnan, Mısır ve Hicaz'a seferde bulunur. Son olarak Dımaşk'a giderek orada vefat eder. Dedesi bir süre Nâblus'ta kaldıktan sonra Dımaşk'a geldiğinden aile Nâblusî nispetini almıştır.

Dönemin önemli alimlerinden ders alan Nâblusî, yirmili yaşlarda müderris olur. Bu dönemde İbnü'l-Arabî'nin ve Tilimsânî'nin eserlerini okutur. Birçok yeri gezen Nâblusî, 1075 (1664-65) yılında bir görev için İstanbul'a

1 Bu şerh hakkında bilgi için bk. İnce, Muhammet. *İbnü'l-Fârız'ın Hamriyye Kasîdesinin Arapça, Farsça ve Türkçe Şerhleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2018.

2 Diğer önemli neşirleri hakkındaki bilgi, Nâblusî'nin şerhi kısmında verilmiştir.

3 Nâblusî'nin hayatı ve eserleri için bk. Özel, Ahmet. "Nâblusî". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006. s. 268.

gider. Hama'da Kâdirî şeyhi Abdürrezzâk b. Şerefeddin Geylânî'ye intisap eder. 1087 (1676) yılında Dımaşk'a gelen Şeyh Ebu Saîd Belhî'den Nakşibendiye hırkasını giyer. 1091'de (1680) evinde halvete çekilir. Yedi yıl süren bu dönemde hüsn-i hat, tefsir ve tasavvufla ilgilenir. 24 Şaban 1143'te (4 Mart 1731) Dımaşk'ta vefat eden Nâblusî aynı yere defnedilir.

Şair, edebiyatçı, din alimi ve mutasavvıf olan Nâblusî'nin çok sayıda eseri vardır. Başta vahdet-i vücûd anlayışı olmak üzere eserlerinin önemli bir kısmını İbnü'l-Arabî, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Abdürrezzâk Kâşânî, Mollâ Câmî ve İbnü'l-Fâriz gibi ünlü tasavvuf âlimlerinin eserlerinin şerh ve haşiyeleri oluşturmaktadır. Hayatı ve eserleri üzerine araştırma yapan Berkî Alâeddin, 280 eseri hakkında bilgi vermiştir.

Keşfu's-Sırri'l-Gâmiz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz

Bûrînî'den sonra *Dîvân*'ın tamamına yapılan şerhlerden ikincisi Nâblusî'nin *Keşfu's-Sırri'l-Gâmiz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz* adlı şerhidir. Yukarıda belirtildiği üzere Bûrînî, tasavvufî konulara girmeden, daha çok şiirde geçen kelimelerin sözlük mânaları ile beyitlerdeki edebî sanatları üzerinde durmuş ve bunları destekler nitelikteki çok sayıda şiire yer vermişti. Hacimli bir şerh yazan Nâblusî, Bûrînî'nin aksine eserin tasavvufî mânası üzerinde durmuş ayrıca *Dîvân*'ın mukaddimesi ile İbnü'l-Fâriz'in "Tâiyye" kasidesini de şerh etmiştir. Ferağ kaydında belirttiği gibi *Dîvân*'ın şerhini, 29 Rebiulevvel 1123 Pazartesi (17 Mayıs 1711) akşamında tamamlamıştır. Çok sayıda yazma nüshası bulunan şerhin tamamı -Gâlib'in Bûrînî'nin şerhiyle birlikte yayımlaması dışında- ilk defa 1312/1972 yılında Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm tarafından yayımlanmıştır. İki yazma nüshayı esas almak suretiyle şerhin tamamını tahkik ederek; "Taîyye" kasidesini bir cilt, *Dîvân*'ın kalan kısmını bir cilt olmak üzere *Keşfu's-Sırri'l-Gâmiz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz* adıyla iki cilt hâlinde yayımlamıştır.

Nâblusî, tasavvufî kelime ve ifadeleri yoğun kullandığı hamd, salât ve selâm faslından sonra eserin telif sebebini şöyle açıklamıştır:

> Şerîat ve tarîkattan sonra kalbin keşfettiği en yüce şey ilâhî hakikattir. Daha önce de birçok kişi, kendi mizâcına göre, İbnü'l-Fâriz'in şiirlerindeki bu hakikatlerden istifade etmiştir. Kimi

onun şiirlerini mâna bakımından ele alıp, mezhep ve meşrebine göre açıklamış; kimileri de dil, gramer ve edebî sanatlar açısından açıklamıştır. İlk defa Bûrînî tarafından yapılan şerh sayesinde ibarelerin işaret ettiği mânalar hakkıyla açıklanmıştır. Ancak Bûrînî'nin, şerhinde, şiirlerdeki ilâhî hakikatler açıklanmamıştır. Ayrıca *Dîvân*'ın dibacesi ile birçok arifin hususi bir şekilde şerh ettiği "Tâiyye" kasidesini de şerh etmemiştir. Bûrînî dışında, Şeyh Muhammed Alemî el-Makdisî,[1] *Dîvân*'daki kasidelerin irfanî mânalarına işaret edecek bir şerh yazmışsa da şiirlerdeki latîf mânaları kısa tutmuş, sülûk ve irfan erbabı dışındakilerin anlayamayacağı bir kapalılıkta şerh etmiştir. Makdisî de Bûrînî gibi *Dîvân*'ın dibacesi ile "Tâiyye" kasidesini şerh etmediği gibi *Dîvân*'daki makta beyitleri ile lugazları da şerh etmemiştir.[2]

Bu tür sebeplerden dolayı Nâblusî, herkesin istifade edebileceği bir şerh yazmaya karar verir. Şerhin adını, "anlaşılması güç sırların açıklaması" anlamına gelen *Keşfu's-Sırri'l-Gâmiz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz* koyar.[3]

Şiirleri beyitler hâlinde şerh eden Nâblusî, zaman zaman kelimelerin zapt ve gramer bilgisine de yer vermiştir. Dibacede belirttiği gibi, tasavvufî mânaya ağırlık verse de kelimelerin sözlük mânalarını da ihmal etmemiştir. Başta Râfiî'nin *Misbâh*'ı olmak üzere sözlüklerden Fîrûzâbâdî'nin *Kâmus*'u, Ezherî'nin *Tezhîb*'i, Cevherî'nin *Sıhâh*'ı ve Râgıb'ın *Müfredât*'ından çok yararlanmıştır.

Ağırlıklı olarak kelimeleri, bâtınî mânalarıyla ele almış, hatta bu konuda mübalağaya kaçmıştır. Özellikle İbnü'l-Fâriz'i İbnü'l-Arabî'nin mezhebine bağlamaya çalıştığı yerlerdeki zorlama yorumlar, şerhi anlaşılmaz hâle getirmiştir.[4] Kasidelerin yanı sıra *Dîvân*'daki lugazları dahi tasavvufî açıdan ele almıştır. Beytin murat edilen mânasını; âyet, hadis ve mutasavvıfların görüş ve şiirlerinden örneklerle geniş bir şekilde açıklamıştır. Özellikle

1 Berlin Devlet kütüphanesinde 7724 numara ile kayıtlı, Muhammed b. Ömer b. Muhammed el-Alemî'nin (ö. 1038) İbnü'l-Fâriz'in "Yâiyye" kasidesine yazdığı şerhi görülmektedir.

2 Nâblusî, *Keşfü's-Sırri'l-Gâmız fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fârız*, Haz. Muhammed Ebulfazl İbrâhîm, Kâhire: Müessesetü'l-Halebî. 1972, s. 5-6.

3 Nâblusî, *Keşfü's-Sırri'l-Gâmız fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fârız*, s. 5-6.

4 Hilmî, *İbnü'l-Fâriz ve'l-hubbu'l-İlâhî*, s. 90; Nâblusî, *Keşfü's-Sırri'l-Gâmız fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fârız*, s. 5.

İbnü'l-Arabî ile kendi şiirlerinden bolca örnek vermiştir. İbnü'l-Arabî dışında Şeyh Ebu Medyen, Afîfüddîn Tilimsânî, Muhammed Sûdî el-Yemenî, Abdulkerîm Cîlî ve Ahmed Rufai gibi mutasavvıfların şiirlerinden örneklere yer vermiştir.

Rüşeyd bin Gâlib

1813 yılında Lübnan'ın Arâmûn şehrinde doğmuştur. Ebebiyatçı, tarihçi dilci ve şair olan Gâlib, bir dönem Emîr Beşîr Şahâbî'nin kâtipliğini yapmış daha sonra Marsilya'ya gitmiş ve 1889 yılında orada vefat etmiştir.

Rüşeyd b. Gâlib, Bûrînî ile Nâblusî'nin yazdığı her iki şerhi tek bir eserde toplayarak 1853 yılında Marsilya'da iki cilt hâlinde yayımlamıştır. *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz* adını verdiği çalışmada Bûrînî'nin şerhini esas almıştır. Bunun için Bûrînî'nin şerhinin tamamını verdikten sonra Nâblusî'nin şerhinden, daha çok tasavvufî yorumların yoğun olduğu yerlerden kısımlar eklemiştir. Nâblusî'nin şerhinden alıntıladığı kısımları belirgin hâle getirmek için ilgili pasajın başında Nâblusî'nin ilk harfi olan "nûn" (ن) harfini, alıntının bittiğini göstermek için de sonunda "âh" (آه) kısaltmasını kullanmıştır.

Gâlib, çalışmasını Bûrînî'nin şerhinden hareketle hazırladığı için, Nâblusî'nin İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ında olan "Nazmü's-Sülûk" adlı meşhur "Tâiyye" kasidesine yazdığı şerhine yer vermezken, *Dîvân*'ın mukaddimesine yazdığı şerhin tamamına yer vermiştir. Ayrıca Şeyh Ali'nin, dedesi İbnü'l-Fâriz'e zeyil yaptığı "ayn" redifli kasidesi ile "Mîmiyye" kasidesine ve İbnü'l-Farız'a ait olmayan bazı şiir ve kasidelerin şerhine de yer vermiştir.

Rüşeyd b. Gâlib'in hazırladığı bu çalışmanın diğer önemli baskıları ise şunlardır: 1289 Bulak Matbaası, 1306 Amîre Matbaası, 1320 Hayriyye matbaası, 1329 Ezheriyye Matbaası ve son olarak Muhammed Abdülkerim en-Nemrî'nin tashihiyle Beyrut 2003 baskısı. Bu çalışmada son baskı esas alınmıştır.

EL-MENHELÜ'L-FÂİZ VE ALİ SALAHADDİN YİĞİTOĞLU

Ali Salâhaddin Yiğitoğlu

Hayatı[1]

Ali Salâhaddin Yiğitoğlu Maarif Nezaret Teftiş ve Muayene Encümeni âzalığından emekli Hüsnü Bey'in oğludur. Ağustos 1877 (Şaban 1294) yılında İstanbul'da dünyaya gelen Yiğitoğlu, ilk öğrenimini Sultan Ahmed Mahalle Mektebinde, orta öğrenimini Kadırga Rüştiyesinde gördükten sonra Mülkî İdâdisi'nden mezun olur. Ardından iki yıl Hukuk Mektebi'ne devam eder. Maârif Nezâreti Teftiş ve Muayene Heyeti'nde kâtip olarak işe başlar (1314/1898). Ayasofya Rüşdiyesi ve Bayezid Rüştiyesinde yazı (rika) dersi verir. Daha sonra Kütüphaneler Müfettişliği kalemi kâtipliği, Tedrisat-ı Tâliye Birinci Şûbe kâtipliği ve Tedrisat-ı Âliye mümeyyizliği vazifelerine getirilir. Bezm-i Âlem Kız Lisesi, Galatasaray Lisesi ve Kadıköy Erkek Lisesi'nde Farsça dersleri verir. Daha birçok okulda edebiyat ve Türkçe dersleri veren Yiğitoğlu, en son 1936 yılında Pertevniyal Lisesinden kendi isteğiyle emekliye ayrılır. 31 Aralık 1939 (19 Zilkade 1358) yılında Gureba hastanesinde vefat eder. Merkez Efendi mezarlığında defnedilmiştir.

Şiirlerinde Salâhî mahlasını da kullanan yazar, Fransızcanın yanı sıra Arapça ve Farsça dillerinde şiir ve nesir yazabilecek derecede bilgi sahibidir. Yiğitoğlu'nun İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ında yer alan;

أَنْتُم فُرُوضي ونَفلي

أَنْتُم حَديثي وشُغْلي[2]

matlalı 14 beyitlik bir şiirinin ilk dört beytine yaptığı tahmisini İnal'dan[3] öğreniyoruz.

---

1 Hayatı ile ilgili bilgiler için şu eserlerden yararlanılmıştır: Tansel, Fevziye Abdullah. "XX. Asır Türk Edebiyâtı'nın Unutulmaması Gerekli Şâirlerinden Ali Salâhaddin Yiğitoğlu (1877-1939)" *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi,* III, 270; İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969, s. 1609-1610.

2 Benim farzlarım ve nafilem sizsiniz. Sözüm ve meşguliyetim yine sizsiniz.

3 İnal, *Son Asır Türk Şairleri* , s. 1609-10.

Eserleri

Yiğitoğlu'nun gerek şiirlerini gerek nesir şeklindeki dinî, felsefî yazılarını 1908 tarihinden itibaren *Sırât-ı Müstakîm* ve onun devamı olan *Sebîlü'r-Reşâd* ile *Beyânü'l-Hak, Misbâh* ve *Merâm* gibi dergilerde bulmak mümkündür.[1] Çoğu tercümelerden oluşan eserlerinden sadece şiirlerinin bir kısmını ihtivâ eden *Aşkın Sesi* ile dinî ve ahlâkî nitelikte olan *Mehâsin-i Ahlâk* adlı mensur eserini yayımlayabilmiştir. Geri kalan eserleri yazma hâlindedir. Eserlerinin hemen hepsinin sonunda bitiş tarihi bulunmaktadır. Ancak tarihler arasındaki süre dikkate alındığında yazılan tarihlerin bazılarının, eserin bitiş tarihi olmayıp temize çekildiği tarih olduğu tahmin edilmektedir.

Manzum Eserleri
Aşkın Sesi

25 Ağustos 1925 (1341) tarihinde İstanbul Sühûlet Matbaasında basılmış şiir kitabıdır.[2] Eser, "Birkaç Söz" başlıklı bir giriş ile farklı nazım şekilleriyle yazılmış Türkçe ve Farsça şiirlerden oluşmaktadır. Yazarın girişte ifade ettiği üzere bugüne kadar yazmış olduğu şiirlerin mühim bir kısmı meşhur Sultanahmet yangınında kitaplarıyla beraber yanar. Elinde kalan şiirlerini ise önemsiz bulduğu için uzun süre yayımlamaktan imtina eder. Daha sonra talebelerinin ısrarı ve yardımıyla yayımlamaya karar verir. Hatta esere "Aşkın Sesi" ismini veren de o talebelerinden biri olmuştur.

Eserde; mesnevi, müseddes, gazel, kaside, murabba, muhammes ve tahmis gibi farklı nazım şekilleriyle yazılmış; tevhid, naat, nazire ve mersiye ile lise marşları gibi farklı tür ve konuları ihtiva eden 105 şiir mevcuttur.

Eser, geleneksel divan tertibine yakın bir şekilde düzenlenmiş ve üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde Türkçe, üçüncü bölümde ise Farsça şiirlere yer verilmiştir.

---

1 Tansel, "XX. Asır Türk Edebiyâtı'nın Unutulmaması Gerekli Şâirlerinden Ali Salâhaddin Yiğitoğlu (1877-1939)", s. 270.

2 Eserin günümüz harfleriyle yapılmış iki basımı bulunmaktadır: Yiğitoğlu, Ali Salâhaddîn *Aşkın Sesi (İnceleme-Metin)*, Haz. Mustafa Yiğitoğlu ve Ayşe Sağlam, İstanbul: DBY Yayınları 2020; Yiğitoğlu, Ali Salâhaddin, *Aşkın Sesi*, Haz. Maruf Toprak vd. İstanbul: Ketebe, 2020.

Birinci bölümde kaside, mesnevi, musammat (murabba, muhammes, tahmis, müseddes) gibi eski nazım şekilleriyle ve sone gibi modern nazım şekilleriyle yazılmış şiirler mevcuttur. Bu bölümde yer alan şiirler sırasıyla şunlardır: Tevhîd-i Bârî, Naʿt-ı Nebevî, Der-Vasf-ı Seyyidü'l-Evliyâ Sâlâr-ı Kavâfil-i Şühedâ Hazret-i Alî (Kerremallâhu Vechehu), Saʿdî, Dumlupınar Şehitlerine, İzmir'e Kavuşmak, Şanlı Ordu (İstanbul'a Girerken), Hasbihâl-i Hilâl, Avnî'ye Nazîre, Feryâd, Kibr ü Azamet, Hâmid'e Nazîre, Felsefe-i Hakîkat, Hikemî Parçalar, İğne, Telehhüf-i Mâder (Endülüs Hükümdârlarından Abdullâh es-Sagîr'in Annesi), Zerkâ İle Muâviye, Merhûm Hacı Zihnî Efendi Hakkında, Mezâr Taşı Yâhud Müncemid Gözyaşı, Muhammes, Vicdân, Toprak, Kemân u Tanbûr, Şerhu's-Sudûr fî-Nagmeti't-Tanbûr, Hâmid'e Nazîre, Hazân, Kış, Bahâr, Tenezzüh Hâtırası, Levh-i Kazâ, İlhâm-ı Kur'ân, Fikret'e Nazîre, Merhûm Avnî Bey, Hayât, Mersiye (Rûhî'ye), Tıfl-ı Hâbîde, Bezm-i Âlem Kız Lisesi Marşı, Erenköy Lisesi Marşı, Ankara Lisesi Marşı, Nâmık Kemâl'e Tahmîs, Nâmık Kemâl'e Tahmîs, Nâmık Kemâl'in İki Beytine Tahmîs, Üsküdârî Tal'at Bey'e Tahmîs, Mihr ü Mâh, Nâye Hitâb.

İkinci bölümde "Gazeliyât" başlığı altında yer alan 47 tane Türkçe gazel vardır. Gazeller, kafiye düzenine riayet edilerek alfabetik sıralanmıştır.

Üçüncü bölümde şairin yazmış olduğu Farsça gazel ve tahmislere yer verilmiştir. Sırasıyla şunlardır: Tahmîs-i Gazel-i Hâfız, Gazel, Gazel, Gazel, Tahmîs-i Gazel-i Seyyid Abdulkâdir-i Geylânî, Tahmîs-i Gazel-i Hacı Alî Efendi, Gazel, Tahmîs-i Gazel-i Hâfız, Gazel, Tahmîs-i Gazel-i Örfî, Gazel, Tahmîs-i Gazel-i Mağribî. Eser, "hata ve savâb" cetveliyle son bulmuştur.

Ravzatü'l-İhlâs

Yazar, İnal'a görderdiği hâl tercümesinde "Çaryâr-ı güzin ile on iki tarîkat pîranının, Üveysülkaranî, İmamı Âzam ve Şeyh Ekber'in mehamid ü medayihini mutazammın *Ravzatü'l-ihlâs* isimli manzum bir eser yazdım, münasib bir zamanda tabetdireceğim."[1] sözleriyle bu isimde bir eser kaleme aldığını haber vermektedir.

1 İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1609.

Tansel'in verdiği bilgiye göre eser, Hz. Muhammed ve ailesi ile İslâm dininin büyük ve meşhur şahsiyetleri hakkında yazılan şiirlerden oluşmaktadır. Şiirlerin sonundaki tarihlerden, 19 Şaban-1 Şevval 1340 (17 Nisan-28 Mayıs 1922) tarihleri arasında yazıldıkları anlaşılmaktadır. Bunlar sırasıyla; Hz. Muhammed ve soyundan gelenler ile Sünbül Sinân, Abdülkadir-i Geylânî, Seyyid Ahmed-i Bedevî, Seyyid İbrâhîm-i Desûkî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hz. Ebu Bekr-i Sıddîk, Hz. Osman, Bahâeddîn-i Nakşibendî, Azîz Mahmûd Hüdâyî, Hacı Bektaş-ı Velî, Veysel Karânî, Muhyiddîn-i Arabî, Ebu'l-Hasan Alî-yi Şâzilî, Ömer-i Halvetî, Hacı Bayrâm-ı Velî, İmâm-ı Aʿzam Nuʿmân b. Sâbit, Hz. Hâlid ve Saʿdeddîn-i Cubbâvî hakkında yazılan şiirlerdir.[1]

Tehzîbü'ş-Şiyem fî Nazmi'l-Hikem

Nasihatnâme türünde olan eser, manzum 1000 öğütten oluşan şiirleri barındırmaktadır. Şiirlerin bazısı beyit, bazısı mısra sayısı 13'e çıkan kıt'alardan oluşmaktadır. Söz konusu şiirlerin hepsi yazar tarafından numaralandırılmıştır. Yazma hâlinde olan eser, Ankara Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda 06 Hk 1084 numara ile kayıtlı olup 135 varaktan meydana gelmiştir.

Mensur Eserleri

Yazarın üç şiir kitabı dışında altı adet mensur eseri de bulunmaktadır. Bunların içinden *Mehâsin-i Ahlâk* hariç diğerleri tercümelerden oluşmaktadır.

Mehâsin-i Ahlâk[2]

Genel ahlâkî konuları ele alan eser, 1324 (19 Temmuz 1906) yılında Matbaa-i Kütübhâne-i Cihân'da basılmış 96 sayfadan ibarettir. Eserin girişinde, Musullu Mevlevî Hâfız Osman'ın (1840-1920) yazdığı takrizinden

1 Tansel, "XX. Asır Türk Edebiyâtı'nın Unutulmaması Gerekli Şâirlerinden Ali Salâhaddin Yiğitoğlu (1877-1939)", s. 265-282.

2 Eserin adı, kütüphane kayıtlarında ve yapılan bilimsel çalışmalarda "ahlâk'ın güzellikleri" anlamına gelen "*Mehâsin-i Ahlâk*" şeklinde kaydedilmiştir. Ancak eserin adı, kitabın iç kapağında, harekeli olarak, "Muhâsin-i Ahlâk" şeklinde yazıldığını görüyoruz. Eser, günümüz harfleriyle basılmıştr: Yiğitoğlu, Ali Salâhaddin. *Mehâsin-i Ahlâk*, Haz. Maruf Toprak vd. İstanbul: Ketebe, 2021.

sonra mukaddime gelmektedir. Süslü bir anlatımla kaleme alınan girişte hamd, salât ve selâmdan sonra Sultan İkinci Abdülhamid övülmüştür. Müellifin de mukaddimede ifade ettiği üzere eserin, İmâm-ı Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâu Ulûmi'd-Dîn,* Nasîrüddîn-i Tûsî'nin (ö. 672/1274) *Ahlâk-ı Nâsırî* ve Kınalızâde Ali Efendi'nin (ö. 979/1572) *Ahlâk-ı Alâ'î*'si gibi kaynaklardan istifade edilerek hazırlandığı, ayrıca işlenen her konudan sonra uygun düşen bazı beyitlerin de eklendiği görülmektedir.

Kitabın konu başlıkları şunlardır: Hulkun Ta'rîfi, Keyfiyet-i Nefsâniye, İlm-i Ahlâkın Mevzûu, Nefs-i Nâtıka, Ahvâl-i Nefs-i Nâtıka, Nefs-i Melekî, Terbiye, Fazilet-i İlm, Âdâb-ı Muallim, Âdâb-ı Müteallim, Aksâm-ı Ulûmdân Hangilerinin Daha Ziyâde Makbûl ve Hangilerinin Mazmûm Olduğu Beyânındadır, Tebdîl-i Ahlâkın İmkânı ve Adem-i İmkânı, Hüsn-i Ahlâka Nâil Olmaklığın Vâsıtası, Emrâz-ı Kulûbün Alâmâtı ve Sıhhate Esbâb-ı Avdeti, Uyûb-ı Nefse Kesb-i Vukûfun Tarîki, Çocuklara Ta'lîm-i Ahlâkın Vech-i Telkîni, Akl-ı Tecrübî, Hüsn-i Edâ-i Akl, İbret, Kesr-i Şöhret, Liyâkat-ı Uhuvvet, Samt ü Sükût, Cehâlet, Sefâhet, Batâlet, Lu'b, Riyâ, Gıybet, Buhl, Hased, Kizb, Ucub, Acele, İstihzâ, İstiskâl, Mâlâ-ya'nî.

Konusu güzel ahlâk olan kitabın sonunda bazı kötü huylar da tarif edilmiştir.

Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ

Muhammed b. Bahâüddîn'in *Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ* adlı Arapça eserinin tercümesidir. 1342 Şaban ayının ortalarında (Mart 1924) tamamlanan tercüme, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu 06 Hk 1089 numara ile kayıtlıdır. Dört defter hâlinde yazılan eser, toplamda 280 sayfadan meydana gelmiştir. Birinci defter 2-70, ikinci defter 71-140, üçüncü defter 141- 211, dördüncü defter 212-280 sayfaları arasında yer alır. Kurşun kalemle yazılan eser, temize geçirilmemiş hâldedir.

Nuhbetü'l-Emsâl

Ahmed Meydânî'nin (ö. 518/1124) Arap atasözlerine dair yazmış olduğu meşhur *Mecma'u'l-Emsâl* adlı eserinin muhtasar tercümesidir. Yiğitoğlu bu çalışmasında, sadece Arapça bir ibareyi Türkçeye aktarmakla yetinmemiş, konuyla bağlantılı olarak her atasözünü bir beyit veya kıtayla da

açıklamıştır. Bu sayede eserin, mensur-manzum biçiminde yazılmış edebî bir telife dönüştüğünü söylemek mümkündür.

15 Temmuz 1937 Perşembe günü tamamlanan eserin müellife ait tek nüshası, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 1086 numara ile kayıtlıdır. [1]

el-Menhelü'l-Fâ'iz fî Tercümeti Dîvâni İbni'l-Fâriz

Çalışmamızın konusu olan eser, üçüncü bölümde incelenecektir.

Tercüme-i İnşâu'd-Devâir

19 Mayıs 1937 tarihinde tamamlanan bu eser, İbnü'l-Arabî'nin *İnşâu'd-Devâir* adlı eserinin tercümesidir. Yazma hâlinde olan eserin müellif hattıyla olan nüshası Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 1087/2(a) numara ile kayıtlıdır. Eser nüshanın 1b-31a sayfaları arasında yer almaktadır. Çizgili bir deftere yazılmış olan bu eserle birlikte mütercimin *Tercüme-i Ukletü'l-Müstevfiz* adlı eseri de bulunmaktadır. Defterin sonundaki tarihe göre 19 Mayıs 1937'de tamamlanmıştır.[2]

Eserin bir diğer nüshası ise, yine içinde mütercimin *Ukletü'l-Müstevfiz* ile *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye* adlı eserlerinin de olduğu nüshadır. Osman Fevzî'nin[3] hattıyla yazılan nüsha, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_0671_01 numarayla kayıtlı olup nüshanın 1b-20a varakları arasında yer almaktadır.[4] Nüshanın girişinde Yiğitoğlu'nun kendi el yazısıyla İbn Arâbî'nin övgüsü hakkında yazmış olduğu aşağıdaki müseddes-i mütekerriri de bulunmaktadır. Şiirin müellif hattıyla yazılmış olduğunu, Osman Fevzî'nin şiirin sonuna düştüğü "mütercimin el yazısıdır" notundan öğreniyoruz.

1 Eser tarafımızdan "Mecmau'l-Emsâl Tercümesi Nuhbetü'l-Emsâl (İnceleme-Metin)" adıyla yayına hazır hâle getirilmiş olup baskı aşamasındadır.

2 Eser, günümüz harfleriyle basılmıştır: Yiğitoğlu, Ali Salâhaddin. *İnşâu'd-Devâir Muhyiddin İbnü'l-Arabî*, Haz. Fakirullah Yıldız vd. İstanbul: Ketebe, 2020.

3 1887'de Amasya'da doğan Osman Fevzî, Ahmet Hilmi Efendi'nin oğlu olup Kara Vâiz lakabıyla bilinmektedir. Yazmanın başında müstensihin adı, baba adı, lakabı ve Amasyalı olduğuna dair bilgilerin yer aldığı Kûfî hattıyla yazılmış kaşesi bulunmaktadır. Ayrıca kitabın ilk sayfasında *İnşâu'd-Devâir*, *Ukletü'l-Müstevfiz* ve et-*Tedbîrâtü'l-İlâhiyye* adlı bu üç eserin Osman Fevzî'nin ricası üzerine tercüme edildiği bilgisi yer almaktadır.

4 Eserin *İnşau'd-Devâir* adıyla Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, 42 Kon 1778/3 numarada kayıtlı bir nüshası daha bulunmaktadır. Söz konusu nüsha incelenmemiştir.

[Müseddes-i Mütekerrir][1]

I

Yed-i memdûd-ı himmet rehber-i ehl-i tarîkatsın
Sen ol dürr-i yetîm-i bahr-ı hikmet ferd-i ümmetsin
Şarâb-ı feyz ile reyyân olan ayn-ı hakîkatsin
Bihâr-ı vecd ü istiğrâka dalmış mest-i hayrânsın
Büyüksün Şeyh-i Ekber'sin nedîm-i bezm-i vuslatsın
Serîr-ârâ-yı irfân ârif-i esrâr-ı vahdetsin

II

Semâ-pervâz olan şehbâz-ı istiğnâ senin rûhun
Seni mest-i füyûz-ı vahdet etdi zât-ı sebbûhun
Makâm-ı Ahmediyyetdir kenâr-ı keştî-i Nûh'un
Be-câh-ı ümm-i Kur'ân Hazret-i Mahmûd-ı Memdûhsun
Büyüksün Şeyh-i Ekber'sin nedîm-i bezm-i vuslatsın
Serîr-ârâ-yı irfân ârif-i esrâr-ı vahdetsin

III

Düşündükce ulüvv-i câhını ey cevher-i cânım
Olur fevvâre-i der-bâr-ı hayret çeşm-i îkânım
Fütûhât'ın Fusûs'un zevk-i rûhum şevk-i îmânım
Seni bahr-ı hurûşân eyleyen Allâh'a hayrânım
Büyüksün Şeyh-i Ekber'sin nedîm-i bezm-i vuslatsın
Serîr-ârâ-yı irfân ârif-i esrâr-ı vahdetsin

IV

Gül-i yek nakş-ı vahdet bâğzârı eyleyen pür fer
Şühûd-ı vâhidiyyetdür bu rengîn câmeler yer yer
Esîr-i hüsn-i mutlak hep taayyünler tecellîler
Bu meslekde esîr olmak senünçün zevk-i cânperver
Büyüksün Şeyh-i Ekber'sin nedîm-i bezm-i vuslatsın
Serîr-ârâ-yı irfân ârif-i esrâr-ı vahdetsin

1 Şiir, aruzun *mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün* kalıbıyla yazılmıştır.

V

Per-i pervâne-i rûhun yanar da kendi kendinden
Habîr olmaz yine pervâz edersin bâl ü persiz sen
Bu vâdî başka vâdîdir değildir Vâdî-i Eymen
Makâm-ı hayret olmuşdur Kelîmullâh'da me'men
Büyüksün Şeyh-i Ekber'sin nedîm-i bezm-i vuslatsın
Serîr-ârâ-yı irfân ârif-i esrâr-ı vahdetsin

VI

O deryâ-yı füyûzâtındır ancak bahr-ı bî-a'mâk
Senin dâmân-ı irfânın kenâr-ı bahr-ı istiğrâk
Çıkan gülbâng-ı vahdetler bütün aks-âver-i nüh tâk
Salâhî de nasıl sâyende olmaz mazhar-ı işrâk
Büyüksün Şeyh-i Ekber'sin nedîm-i bezm-i vuslatsın
Serîr-ârâ-yı irfân ârif-i esrâr-ı vahdetsin

Tercüme-i Ukletü'l-Müstevfiz

Ulvî ve süflî âlemlerin zikir ve tertibine dair olan eser, İbnü'l-Arabî'nin *Kitâbü'l-Ukleti'l-Müstevfiz* adlı eserinin tercümesidir. Yazma hâlinde olup yukarıda bahsi geçen Milli Kütüphane Başkanlığı, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 1087/2(a) numaralı nüshanın, 32-89 sayfaları arasında yer alır. Eser, 19 Mayıs 1937 tarihinde tamamlanmıştır. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_0671_02 numarada kayıtlı olan, Müstensihi Osman Fevzî olan nüshanın ise 21a-51b varakları arasında yer alır.[1]

Bâblar hâlinde yazılan eserin konu başlıkları şöyledir: Kemâl-i İnsânî Bâbı, Ervâh-ı Müheyminenin ve Unsur-ı A'zamın Halk u Îcâdı, Akl-ı Evvelin Halkına Dâir Bâb, Arşların Zikri Bâbı, Arş-ı Kerîm Bâbı, Kevâkib-i Sâbite Feleği, Dünyanın Halkı Bâbı, İstihâlâta Dâir Bâb ve İlk İnsânın Neş'eti.

1 Eser, günümüz harfleriyle basılmıştır: Yiğitoğlu, Ali Salâhaddin. *Ukletü'l-Müstevfiz Muhyiddin İbnü'l-Arabî*, Haz. Fakirullah Yıldız vd. İstanbul: Ketebe, 2021.

et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhi'l-Memleketi'l-İnsâniyye Tercümesi

Eserin müellif nüshası, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 1085 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Nüsha, *Tehzîbü'ş-Şiyem fî Nazmi'l-Hikem* adıyla yanlış kaydedilmiştir. İbnü'l-Arabî'nin eserinin tercümesi olan eser, 22 Ağustos 1937 tarihinde tamamlanmıştır. Eserin diğer bir nüshası, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_0671_03 demirbaş numarası ile 53a-126b varakları arasında yer almaktadır. Nüshada eserin yazılış tarihiyle alâkalı bir kayda rastlanmamıştır.[1]

Eser, "Temhîd-i Kitâb" ve "Mukaddime"den sonra bablara ayrılmıştır. Babların konu başlıkları şöyledir:

1. Beden Melîki Olan Halîfe'nin Vücûduna, O Bedende Mutasavvıfanın Makâsıd u İgrâzına ve O Bedenden Rûha Geçmelerine Dâir
2. Rûhun Mâhiyet ü Hakîkatine Dâir
3. Halîfenin Mülkü Olan Cism-i Medînesinin İkâme vü Tefâsîline Dâir
4. Akl ü Hevâ Arasında Vukûa Gelen Harbin Sebebi
5. Yalnız İmâma Has İsme ve Sıfât u Ahvâline ve İmâmın Dörtden Biri Olmakdan Hâlî Olmasına Dâir
6. Bu Medînenin Kâdısı Olan Adle Dâir.
7. Vezîri ve Sıfatlarına ve Vezîrin Nasıl Olmasına Dâir
8. Şer'î ve Hükmî Siyâsete Dâir
9. Kâtib ve Sıfatları ve Kitâbları
10. Ashab-ı Cibâyât u Harâcın Âmilleri ve Âmillere Savb u Savâbı Gösterenlere Dâir
11. Cibâyâtın Huzûr-ı Hazrete Ref ü İ'lâsı ve Huzûrunda İmâmın Keyfiyet-i Kıyâmı ve Cibâyetlerin Mülk-i Mutlak Olan Hazret-i Hakk'a Takdîmi
12. Beden Medînesine Vukû Bulacak Hücûmlara Karşı Tevcîh Edilen Sefîrler ve Elçiler

1 Eser, günümüz harfleriyle basılmıştr: Yiğitoğlu, Ali Salâhaddin. *Tedbîrât-ı İlâhiyye*, Haz. Serhat Gültaş vd. İstanbul: Ketebe, 2020.

13. Serdâr u Ordunun Siyâset ü Merâtibine Dâir
14. Harblerin ve Mekr ü Hud'aların Tedbîr ü Siyâsetine, Düşmanla Karşı Karşıya Gelince Askerin Tertîbine Dâir
15. Bu Medîne Düşmanlarının Galebe Olunmasının Zikri ve Bunun Sırrına Dâir İşâret
16. Bu Mülkün İkâme vü İdâmesi İçin Sene Fasılları Üzerine Cismânî ve Rûhânî Gıdânın Tertîbine Dâir
17. İnsâna İbdâ' Olunan Esrârın Havâssına ve Sâlikin Keyfiyet-i Ahvâline ve Bu Bâbda Nefs-i İnsânın Hazret-i Bârîye Mümâseletine Dâir. Bu da Beş Bâb Üzerine Mürettebdir:

    1. Kalb Sâhası Üzerinde Yakînî Tezâyüd Eden Aklın Nasıl İfâza Etdiği
    2. Kalb-ı Melekûtun Aynından İdrâke Mâni' Olan Hicâblar
    3. İmâm-ı Mübîn Olan Levh-i Mahfûz ve Mahv ü İsbât Levhi
    4. Semâ' Hâlinde Hâsıl Olan Zefreler ve Yürek Oynamaları ve Coşkunlukları
    5. Mürîdin Sâlike Vasiyeti. Bu da fasıllar üzerine mürettebdir. Ve kitâb bunlarla hitama erer. Bu kitâbın babları yigirmi bir babdır.

EL-MENHELÜ'L-FÂ'İZ FÎ TERCÜMETİ DÎVÂNİ İBNİ'L-FÂRİZ'İN İNCELEMESİ

Çalışmamızın konusunu teşkil eden bu eser, İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ının tamamına yapılan ilk ve tek Türkçe tercümedir. Yazma hâlinde olan eserin biri müellife, diğeri müstensihe ait olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.

Nüshaların Tavsifi

Millî Kütüphane Nüshası

Millî Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 1088 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Eserin adı kütüphane kaydında *"el-Menhelü'l-Ferîd fî Tercümeti Dîvâni İbni Farid"* şeklinde yazılmıştır. Müellif hattıyla yazılmış bu nüsha toplam 213 varak 425 sayfadan oluşup iki defter hâlindedir. Birinci defter 153 varaktan oluşur. 21 Kanunuevvel (Aralık) 1936 tarihinde tamamlanmıştır. İkinci defter 60 varaktan oluşur. 3 Şubat 1937 yılında tamamlanmıştır. Çizgili deftere yazılan eserin yazı türü rik'a, satır sayısı değişiktir. Basılmamış eserlerin hepsinde olduğu gibi burada da eserin ilk üç sayfasının, daha sonra bir giriş yazılmak üzere boş bırakıldığı tahmin edilmektedir.

Konya Nüshası

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde 42 Kon 1771 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Lütfü Akman tarafından istinsah edilen nüshanın birinci defteri 29 Haziran 1965'te, ikinci defteri ise 21 Eylül 1965 tarihinde tamamlanmıştır.

Müellif nüshasıyla karşılaştırıldığında aralarında kayda değer büyük farklar olmayan bu nüshada, müstensihin yanlış veya eksik bıraktığı tarafları olduğu gibi metni düzeltmeye veya tamamlamaya dönük bazı tasarrufları da olmuştur. Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir:

Kelime ve Kavram Açıklamaları: Metinde geçen "ez'ân" kelimesini "hevdec"e ek olarak "mahfe[l]" kelimesiyle de açıklar. Bu tür açıklamaları daha çok derkenara düştüğü ufak notlarla yapmıştır. Örneğin, "nedbe" kelimesini "yara yeri, izi" şeklinde, "râik" kelimesini, "saf, halis" şeklinde bir

iki kelimeyle açıkladığı görülmektedir. Aynı şekilde yazmanın sayfa kenarlarında metinde geçen tasavvufî bazı kavramların kısa açıklamalarına da yer vermiştir. Mesela "hazîz" kelimesini "Dirâyet-i kâmile, metânet-i akl, izzet-i re'y ile muttasıf olan." şeklinde açıklamıştır.

Muhtevaya İşaret Eden Notlar: Bir önceki maddeden farklı olarak sayfa kenarlarında beyitlerde işlenen tasavvufî konulara dikkat çekmek adına yazılan kelime ve kavramlardır: "Vücûd, tekâlif-i şeriyye, mevt-i ihtiyârî, hayât-ı İlâhî, Allâh ile tahakkuk, manevi susuzluk, tevhit denizi, bâtındaki ilmin zuhûru, keşif, gayb-ı mutlak, tecellî-i İlâhî vb." Ancak bu tür notların bir kısmının müstensihe ait olmayıp daha sonra okuyucusu tarafından kaydedilmiş olması da muhtemeldir.

Kur'ân Âyetlerinin Okunuşu ve Tespiti: Müellif, metinde geçen âyetlerin sure ve âyet numaralarına yer vermezken, müstensih bunlardan bazılarının tespitini yapmıştır. Ancak müellifin eksik veya yanlış okumalarını ise aynen devam ettirmiştir.

Müstensihin Yanlış Okumaları: Bazı kelime okumalarında müstensihin ihtilafa düştüğü noktalar olduğu görülmüştür: Mesela müellif tercümesindeki تغزل kelimesinin müstensih tarafından معتزل, تعميه kelimesinin لقميه, "Ehl-i muhabbetin ihyâsı, mevt-i nüfûsudur." şeklinde olan ibarenin "Ey muhabbetimin ihyâsı mevt-i nüfûsudur" şeklinde okunduğu görülmüştür. Şerhlerin Arapçasına bakıldığında bu gibi yerlerdeki farklılığın müstensihin yanlış okumalarından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Müstensihin Atladığı Yerler: Müstensihin atladığı yerler de olmuştur. Art arda gelen iki satırın benzer kelimelerle başlaması, ya da art arda gelen iki cümlenin benzer kelimelerle bitmesi müstensihin tam bir satırı veya cümleyi atlamasına sebep olmuştur:

"Lemâ'dan mütevellid **sekre âriflerin gönlüne vârid olan kelâm-ı İlâhiyyeden kinâyedir. İkinci** sekre avâlim-i imkân sûretlerinde zâhir olan ve ma'lûmât-ı İlâhiyyenin hakâikinden kinâye edilen elhâza ya'nî bakışlaradır." ibaresinde kalın gösterilen "sekre âriflerin gönlüne vârid olan kelâm-ı İlâhiyyeden kinâyedir. İkinci" satırını/kısmını atlamıştır.

"Vahye mukâbil **ilhâm ve ismete mukâbil** hıfz u sıyânet sâbitdir." cümlesinde ise kalın olarak gösterilen "ilhâm ve ismete mukâbil" kısmını atladığı görülmektedir.

Dil ve İmlâ Farkı: Dil ve imlâ özelliği bakımından bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Müellifin çoğunlukla ایچین (için), نیچین (niçin) şeklinde "ye" ile yazdığı kelimeleri müstensihin ایچون (için), نیچون (niçün) şeklinde "vav" ile yazması, ya da ایستیور (istiyor) fiilini ایستایور (isteyor) şeklinde yazması müstensihin, imlâ tercihi bakımından daha eski ve ağız özelliği barındıran bir dil kullandığını göstermektedir. Bu da bir yazma eserin barındırdığı dil ve imlâ özelliklerinin, tek başına, söz konusu yazmanın/nüshanın dönemsel olarak daha eski veya yeni olduğu bilgisine götüremeyebileceğini gösterir.

Yiğitoğlu'nun Tercüme Anlayışı

Yukarıda da ifade edildiği gibi Yiğitoğlu'nun yazmış olduğu *el-Menhelü'l-Fâ'iz fî Tercümeti Dîvâni İbni'l-Fâriz* adlı bu eser, Rüşeyd Gâlib'in hazırlamış olduğu, Hasan Bûrînî ile Abdulganî-i Nâblusî şerhlerinin tercümesidir. Nitekim Yiğitoğlu'nun kendisi de "1936'da İbnü'l-Fâriz *Dîvânı*'nı -Şârih Abdulganî-i Nâblusî'ye tâbi olarak- tercüme ve şerhettim."[1] demiştir. Yazarın bu ifadesinden, sadece Nâblusî'nin eserini esas aldığı anlaşılsa da yapılan incelemede, her iki şerhi de esas aldığı görülmüştür.

Yazarın, bu iki eseri esas almakla birlikte, şerhlerin Arapçasında olan bazı bölümleri atlayarak, bazı bölümleri de kısaltarak tercüme etmiş olması, eserin muhtasar bir tercüme olmasına sebep olmuştur. Öte yandan Yiğitoğlu'nun yaptığı ilâve açıklamalarla esere telif hüviyetini kazandırdığını da söylemek mümkündür. Aynı anlayışı *Nuhbetü'l-Emsâl* adlı tercümesinde de görmek mümkündür. Yazarın bütün bu çaba ve tasarruflarını, "Eserin Anlaşılmasını Kolaylaştırmaya Dönük Çabalar" ve "Tercümenin Anlaşılmasını Zorlaştıran Sebepler" şeklinde iki başlık altında toplamak mümkündür. Ancak bu başlıkları, yazarın diğer tercümelerine bakarak artırmak ya da azaltmak mümkündür.

1 İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1609

Eserin Anlaşılmasını Kolaylaştırmaya Dönük Çabalar

Beyitlerin Tercümesi: Geleneksel şerh anlayışıyla kaleme alınan eserlerde, okuyucuların belli bir seviyeye kadar Arapça ve Farsça dil ve gramer bilgisine sahip olduğu kabul edildiğinden, istişhat ve örnekleme için nakledilen âyet ve hadisler ile Arapça ve Farsça şiirlerin ayrıca şerh ve tercümesine ihtiyaç duyulmamıştır. Bu durum, eski metinleri inceleyen kimi günümüz okuyucuları için problem teşkil edebilmektedir. Gelenekten farklı bir eğilim gösteren Yiğitoğlu, ana metnin yanısıra, sözü edilen Arapça beyitlerin de tercümesini yaparak okuyucusuna büyük bir kolaylık sağlamıştır.

İlâve Açıklamalar: Tercüme sırasında az da olsa şerhlerin Arapçasında yer almayan bazı ilâve açıklamalar göze çarpmaktadır. Meselâ bir yerde "Hamîlât hamîlenin cem'i alçak ve çukurca basık yere denir ki güzel ot bitdiği yer. Alâ kavlin ağaçların nâbit olduğu kumsal yer. Ve birbirine sarmaşık sık ve gür ağaçlara denir" ibaresinden sonra "ki Fârisî'de hıyâbân derler." cümlesiyle yapılan açıklama; başka bir yerde "Urey erey'in tasgîridir. Dördüncü bâbdandır. Ereti'n-nahlu ya'nî arı bal yapdı demekdir." ibaresinden sonra "Türkçede arıya arı ıtlâkı zâhiren bu ma'nâca Arabîden alınmış gibi bir ma'nâ olmak mülâyim olduğunu Mütercim Âsım *Kâmûs*'unda zikretmişdir." tarzında, arı kelimesinin etimolojisi ile ilgili Mütercim Âsım'dan nakledilen bilgi, şerhlerin Arapçasında bulunmayan ilâve açıklamalardır.

Tercümenin Anlaşılmasını Zorlaştıran Sebepler

Tercümenin anlaşılmasını zorlaştıran sebepleri birkaç maddeyle sıralamak mümkündür. Birincisi, Arapça şerhlerdeki kelime açıklamalarının yer aldığı bölümlerin, çoğunlukla Türkçeye tercüme edilmeden aktarılmış olması günümüz okuyucusu için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu tür Arapça bölümler ilk başlarda çok az yer alırken, tercümenin sonlarına doğru ciddi bir şekilde artmıştır.

Tercümeyi zorlaştıran sebeplerden ikincisi şudur: Özellikle Bûrînî'nin "el-irâb" başlığı altında verdiği kelime tahlillerine dair bölümler ya tercüme edilmeden atlanmış ya da kısaltılarak verilmiş, bazen de yerleri değiştirilmek suretiyle aktarılmışır. Mütercimin bu ve benzeri tasarrufları,

okuyucuyu uzun gramer açıklamalarından kurtarmakla birlikte, sayısı çok az da olsa, yer yer tercümenin zor anlaşılmasına, öyle ki şerhlerin Arapçasına bakılmadan anlatılmak istenenin ne olduğunun tam olarak anlaşılmamasına sebep olmuştur. Mesela bir yerde, *"Reâhu"daki zamîr mezkûr "reşe"'e râci'dir* şeklinde yapılan tercümeye bakıldığında, metinde "reâhu" kelimesinin olmadığı görülmektedir. Ancak şerhlerin Arapçasıyla karşılaştırıldığında ifadenin doğru tercümesinin, *"âyenehu" kelimesi "reâhu" manasınadır ve "reâhu"daki zamîr "reşe"e râci'dir,* şeklinde olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Örneği çok fazla olmasa da metne bağlı kalınarak yapılan motamot tercümeler, buna bağlı olarak cümle yapısında meydana gelen düzensizlikler, tercümenin anlaşılmasını zorlaştıran sebeplerden üçüncüsüdür. "Sıfât u esmâsının halâveti demek âfiyet olsun, belâ olsun âsârıyla muhibbin iltizâzıdır." cümlesinde olduğu gibi.

Belki de Yiğitoğlu'nun tercümesinin en büyük eksikliği, lugaz bölümünü atlamış olmasıdır. Bûrînî ve Nâblusî tarafından şerh edilmesine rağmen, Yiğitoğlu lugazların tercümesini yapmayarak, kasidelerden hemen sonra rubâîlerin tercümesine geçmiştir.

Bütün bunları bir kenara bıraktığımızda, Yiğitoğlu'nun, İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ı gibi, anlaşılması zor bir eseri Türkçeye kazandırmış olmasının büyük bir kazanç olduğunu belirtmeliyiz.

Aşağıdaki tabloda Arapça şerhler ile Yiğitoğlu'nun tercümesinde yer alan şiirlerin sayısı ve sıralaması karşılaştırılarak verilmiştir:

İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ındaki Şiirlerin Sıralaması					
Gâlib'in Hazırladığı Çalışmaya Göre			Yiğitoğlu'nun Yaptığı Tercümeye Göre		
		Kasideler			
1. Cilt	1	سائقَ الأظعانِ يَطوي البيدَ طَيّ	سائقَ الأظعانِ يَطوي البيدَ طَيّ	1	1. DEFTER
	2	صدٌّ حَمى ظمئي لَمَاكَ لِماذا	صدٌّ حَمى ظمئي لَمَاكَ لِماذا	2	
	3	نَعَمْ بالصَّبا قلبي صبا لأحِبّتي	نَعَمْ بالصَّبا قلبي صبا لأحِبّتي	3	
	4	قلْبي يُحَدِّثُني بأنّكَ مُتلِفي	قلْبي يُحَدِّثُني بأنّكَ مُتلِفي	4	
	5	تهْ دلالاً فأنتَ أهلٌ لذا كا	تهْ دلالاً فأنتَ أهلٌ لذا كا	5	
	6	زدني بفرطِ الحبِّ فيكَ تحيُّراً	زدني بفرطِ الحبِّ فيكَ تحيُّراً	6	
	7	ما بَينَ ضالِ المنحَنى وظِلالِهِ	ما بَينَ ضالِ المنحَنى وظِلالِهِ	7	
	8	إحفَظْ فؤادَكَ إن مَرَرْتَ بحاجرٍ	إحفَظْ فؤادَكَ إن مَرَرْتَ بحاجرٍ	8	
	9	أرَجُ النّسيمِ سَرَى مِنَ الزَّوراءِ	ما بينَ مُعْتَرَكِ الأحداقِ والمهَجِ	9	
	10	أوَميضُ بَرْقٍ بالأُبَيْرِقِ لاحا	أرى البُعدَ لم يُخْطِرْ سواكم على بالي	10	
	11	هلْ نارُ ليلى بَدت ليلاً بِذي سَلَمِ	هُوَ الحُبّ فاسلمْ بالحشا ما الهَوَى سَهْلُ	11	
	12	ما بينَ مُعْتَرَكِ الأحداقِ والمهَجِ	أدِرْ ذِكْرَ مَن أهْوى ولو بمَلامِ	12	
	13	خفِّفِ السَّيرَ واتّئِدْ، يا حادي	شَرِبْنا عَلَى ذِكْرِ الحَبِيبِ مُدَامَةً	13	
	14	أرى البُعدَ لم يُخْطِرْ سواكم على بالي	قفْ بالدِّيارِ وحيِّ الأربعَ الدُّرسا	14	
	15	هُوَ الحُبّ فاسلمْ بالحشا ما الهَوَى سَهْلُ	أبَرْقٌ بدا من جانِبِ الغَورِ لامعُ	15	
	16	أبَرْقٌ بدا من جانِبِ الغَورِ لامعُ	أرَجُ النّسيمِ سَرَى مِنَ الزَّوراءِ	16	
	17	أدِرْ ذِكْرَ مَن أهْوى ولو بمَلامِ	أوَميضُ بَرْقٍ بالأُبَيْرِقِ لاحا	17	
	18	قفْ بالدِّيارِ وحيِّ الأربعَ الدُّرسا	هلْ نارُ ليلى بَدت ليلاً بِذي سَلَمِ	18	
	19	شَرِبْنا عَلَى ذِكْرِ الحَبِيبِ مُدَامَةً	خفِّفِ السَّيرَ واتّئِدْ، يا حادي	19	
		Lugazlar			
	1	ما اسمُ طيرٍ إذا نَطَقْتَ بحَرْفٍ			
	2	ما اسمُ قوتٍ يُعْزَى لأوّلِ حرفٍ			
	3	اسْمُ الّذي أهواهُ تَصْحيفُهُ			
	4	ما اسمُ شيءٍ من النّباتِ إذا ما			
	5	ما اسمُ لِطَيْرٍ شطْرُهُ بَلْدَةٌ			
	6	ما اسمٌ بِلا جِسْمٍ يُرى صورَةً			
	7	ما اسْمٌ إذا فتَّشْتَ شِعري تَجِدْ			
	8	ما اسمُ شيءٍ من الحيا			
	9	ما بَلْدَةٌ في الشّأمِ قَلْبُ اسمها			

2. Cilt

10	خَبِّرُونِي عن اسمِ شيءٍ شَهِيٍّ	Yiğitoğlu, lugazları tercüme etmemiştir.	
11	يا خبيراً باللّغزِ بيّن لنا ما		
12	أيّ شيءٍ حلوٍ إذا قَلَبُوهُ		
13	اسمُ الذي تَيّمَنِي حُبُّهُ		
14	سَيّدي ما قَبِيلةٌ في زَمانٍ		
15	ما اسمٌ إذا ما سألَ المرء عن		
16	ما اسمُ فتىً حرُوفُهُ		
17	ما اسمُ قوتٍ لأهلِهِ		
18	يا سَيّداً لم يزَل في		
19	ما اسمٌ لِما تَرْتَضيهِ		
	Rubâîler (Dü-Beyt)		
1	إن حزْتَ بحيٍّ لي على الأبرُقِ حَيْ	إن حزْتَ بحيٍّ لي على الأبرَقِ حيْ	1
2	عَرّجْ بِطُوَيْلِعٍ، فلى ثَمّ هُوَيّ	عَرّجْ بِطُوَيْلِعٍ، فلى ثَمّ هُوَيّ	2
3	إنْ حزْتَ بَحيٍّ ساكِنيَ العَلَمَا	إنْ حزْتَ بِحيٍّ ساكنينَ العَلَما	3
4	أهوى قمراً لهُ المعاني رِقُّ	أَهْوَى قَمَراً له المعاني رِقُ	4
5	ما أحْسَنَ ما بُلْبِلَ مِنْهُ الصُّدْغُ	ما أحْسَنَ ما بُلْبِلَ مِنْهُ الصُّدْغُ	5
6	ما جِئْتُ مِني أَبْغِي قِرى كالضّيفِ	ما جِئْتُ مِني أَبْغِي قِرى كالضّيفِ	6
7	لم أخْشَ، وأنتَ ساكِنٌ أحْشائي	لَمَ أَحشَ وأنتَ ساكِنٌ أحشائي	7
8	رُوحي للقاكَ يا مُناها اشْتَاقَتْ	رُوحي للقاك يا مُناها اشْتَاقَتْ	8
9	أَهْوَى رشَأً كلّ الأَسى لي بَعَثَا	أَهْوَى رشَأً كلّ الأَسى لي بَعَثَا	9
10	يا ليلةَ وصلٍ صُبْحُها لم يَلُحِ	يا ليلةَ وصلٍ صُبْحُها لم يَلُحِ	10
11	ما أطيَبَ ما بِتْنا مَعاً في بُرْدٍ	ما أَطْيَبَ ما بِتْنَا مَعاً في بُرْدٍ	11
12	أهوى رشأً هواهُ للقلبِ غذا	أَهْوَى رشَأً هَواهُ للقَلْبِ غِذَا	12
13	عَيْني جَرَحَتْ وَجْنَتَهُ بالنّظَرِ	عَيْنِي جَرَحَتْ وَجْنَتَهُ بالنّظَرِ	13
14	يا منْ لكئيبٍ ذابَ وجداً برشا	يا مَنْ لكَئيبٍ ذابَ وجداً بِرَشا	14
15	كَلّفْتُ فؤادي فيهِ مَا لم يَسعِ	كَلّفْتُ فؤادي فيهِ مَا لم يَسعِ	15
16	أصبحتُ وشاني معربٌ عن شاني	أصبحتُ وشاني معربٌ عن شاني	16
17	العاذلُ كالعاذِرِ عندي يا قوم	العاذلُ كالعاذِرِ عندي يا قوم	17
18	عيني بخيالٍ زائرٍ مشبهةُ	عَيْنِي لِخَيَالِ زائرٍ مُشْبِهَةُ	18
19	يا مُحيِيَ مُهجَتي وَيا مُتْلِفَها	يا مُحيِيَ مُهجَتِي وَيا مُتْلِفَهَا	19
20	أهواهُ مُهَفْهَفاً ثقيلَ الرّدف	أهواهُ مُهَفْهَفاً ثقيلَ الرّدف	20
21	يا قَوْمُ، إلى كمْ ذا التّجَنّي، يا قَوْم	يا قَوْمُ، إلى كمْ ذا التّجَنّي يا قَوْمُ	21

2. DEFTER

22	إن مُتّ وزارَ تُرْبَتِي من أَهْوَى	إن مُتّ وزارَ تُرْبَتِي من أَهْوَى	22	
23	ما بالُ وقاري فيكِ قدْ أصبحَ طيشْ	ما بالُ وقاري فيكِ قدْ أصبحَ طيشْ	23	
24	أَهْوَى رَشأً رُشَيْقَ القدّ حُلَيّ	أَهْوَى رَشأً رُشَيْقَ القدّ حُلَيّ	24	
25	ما أصنَعُ وَقَدْ أَبْطَأَ عليّ الخَبَرُ	ما أصنَعُ وَقَدْ أَبْطَأَ عليّ الخَبَرُ	25	
26	قد راحَ رسُولِي وكما راحَ أَتَى	قد راحَ رسُولِي وكما راحَ أَتَى	26	
27	رُوحي لكَ يا زائرُ في اللّيْلِ فِدَا	رُوحي لكَ يا زائرُ في اللّيْلِ فِدَا	27	
28	يا حادي قِفْ بي سَاعةً في الربعِ	يا حادي قِفْ بي سَاعةً في الربعِ	28	
29	وحَياةِ أشواقي إليكَ	وحَياةِ أشواقي إليكَ	29	
30	يا راحِلاً وَجَميلُ الصَّبْرِ يتْبَعُهُ	يا راحِلاً وَجَميلُ الصَّبْرِ يتْبَعُهُ	30	
31	حديثُهُ أو حَديثٌ عنْهُ يُطْرِبُنِي	حديثُهُ أو حَديثٌ عنْهُ يُطْرِبُنِي	31	
32	قلتُ لجَرّارْ عَشِقْتُو كَمْ تُشَرّحْنِي	قلتُ لجَرّارْ عَشِقْتُو كَمْ تُشَرّحْنِي	32	
33	لما نزَلَ الشَّيْبُ بِرَأْسِي وَحَطَا	لما نزَلَ الشَّيْبُ بِرَأْسِي وَحَطَا	33	
34	خليَليّ إن حثُتما منزِلِي	خليَليّ إن حثُتما منزِلِي	34	
35	عَوّذْتُ حُبّيّتِي برب الطُورِ	عَوّذْتُ حُبّيّتِي برب الطُورِ	35	
	Diğer Kasideler			
1	جِلَّقُ جَنَّةُ مَن تاهَ وباهَى	جِلَّقُ جَنَّةُ مَن تاهَ وباهَى	1	
1	نسخْتُ بِحَيّ آية العِشْقِ من قبلي	نسخْتُ بِحَيّ آية العِشْقِ من قبلي	1	
2	أشُم قرّوضي ونَفلي	أشُم قرّوضي ونَفلي	2	
3	أشاهدُ معنَى حُسْنكُمْ فيَلَذُّ لِي	أشاهدُ معنَى حُسْنكُمْ فيَلَذُّ لِي	3	
	İbnü'l-Fâriz'in Torunu Şeyh Ali'ye Ait Kaside			
1	أبرقٌ بدا من جانِبِ الغَورِ لامعُ	أبرّقٌ بدا من جانِبِ الغَورِ لامعُ	1	
	Bir Kısmı İbnü'l-Fâriz'in Torunu Şeyh Ali'ye Ait Olan Kaside			
1	نَشَرْتُ في موكِب العشّاقِ أعلامي	نَشَرْتُ في موكِب العشّاقِ أعلامي	1	

SONUÇ

Arap tasavvuf edebiyatının önemli simalarından olan Ömer İbnü'l-Fâriz, 4 Zilkade 576/22 Mart 1181 tarihinde Mısır Kahire'de dünyaya gelir. Babasının etkisiyle küçük yaşta tasavvufla tanışır. Tasavvufî dönüşümünü (fetih) gerçekleştirmek için 1216 yılında Mekke'ye gider. Orada 15 yıl kalarak tasavvufî tecrübesini geliştirip tamamladıktan sonra 1331 yılında Kahire'ye döner ve şiirlerini burada yazar. Şiirlerinde ilâhî muhabbeti terennüm eden şair, 2 Cemâziyelevvel 632/23 Ocak 1235 yılı salı günü yine burada vefat eder. Geride bıraktığı tek eseri, kaside nazım şekliyle yazılan şiirler ile lugaz ve rubâîlerden meydana gelen *Dîvân*'ı günümüze dek ilgisini kaybetmemiştir.

İbnü'l-Fâriz'in şiirleri başta mutasavvıflar ve İslâm dünyasındaki edebiyatçılar olmak üzere Doğulu ve Batılı birçok bilim adamı tarafından büyük bir ilgi görmüş, günümüze kadar üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların büyük bir kısmı *Dîvân*'daki *Tâiyyetü'l-Kübrâ (Nazmü's-Sülûk)* ve *Mîmiyye (Hamriyye)* kasidelerini anlamaya ve yorumlamaya dönük çalışmalardır. Bunların bir kısmı orta çağ anlayışıyla yazılmış şerh çalışmalarıdır.

Dîvân'ın tamamını ele alan iki şerh mevcuttur: Birincisi, Bedreddîn-i Bûrînî'nin dil ve gramer ağırlıklı şerhi, diğeri Abdulganî-i Nâblusî tarafından yapılan, tasavvufî yorumların ön planda olduğu şerhidir. Ancak Bûrînî'nin kaleme aldığı şerhte İbnü'l-Fâriz'in Torunu Şeyh Ali'nin *Dîvân*'a yazdığı mukaddime ile *Nazmü's-Sülûk* adlı *Tâiyye* kasidesinin şerhine yer verilmemiştir. Bu iki şerh daha sonra Rüşeyd Gâlib (Dahdâh) tarafından Bûrînî'nin yazdığı şerhin tamamı, Nâblusî'nin şerhinin ise önemli yerleri alınmak suretiyle bir arada basılmıştır.

Türk edebiyatında İbnü'l-Fâriz'in şiirleri üzerine çok sayıda şerh çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışmaların çoğu yukarıda adı geçen kasidelerin üzerinedir. *Dîvân*'ının tamamına (*Tâiyye* kasidesi ile lügüzlar hariç) yapılan ilk ve tek Türkçe çalışma ise Salâhaddin Yiğitoğlu'nun *El-Menhelü'l-Fâ'iz fî Tercümeti Dîvâni İbni'l-Fâriz* adlı bu tercümesidir.

Eser, Bûrînî ile Nâblusî şerhlerinin muhtasar tercümesidir. Bu durum, zaman zaman bazı noktaların anlaşılmasını zorlaştırsa da okuyucuyu gramer tahlilleriyle örülü bir metne boğmaktan kurtarmıştır. Öte yandan yazarın tercüme sırasındaki bu çaba ve tasarrufları, özellikle şerhlerin Arapçasına bağlı kalmadan yaptığı tercümeleri, esere te'lif hüviyetini kazandırmıştır.

Hangi düşüncenin elinden çıkmış olursa olsun bir metnin anlaşılmasında onu şerh edip okuyanın bakış açısı, görüşü ve yaklaşımı etkili olduğu, dolayısıyla her metnin aslında şarihi ve okuyucusu tarafından her defasında tekrar yazıldığını söylemek mümkündür. Örneğin aynı lugazı çözmeye çalışan okuyuculardan birinin tamamen lugaza odaklanıp bilmecede gizli kalmış salt kelimeyi ortaya çıkarırken, diğerinin ise çözüme kavuşturduğu kelimeye ayrıca mistik bir mâna yüklediği görülmüştür. Bununla birlikte şerh çalışmaları, okuyucuların metni anlama ve metne ulaşma noktasındaki bağlantıyı kuran çok önemli bir köprü görevini gördüğü yadsınamaz bir gerçektir.

Bu çalışma, İbnü'l-Fâriz'in şiirlerini ve tasavvufî düşüncesini anlamaya ve özellikle metin bağlamında yapılacak tasavvufî kelime ve kavramların açıklanmasına dönük çalışmalara ışık tutacak önemli bir kaynaktır.

Son olarak tercüme faaliyetlerinin bilim ve uygarlıkların gelişip yayılmasında önemli bir rolü olmuştur. Bu itibarla Yiğitoğlu, İbnü'l-Fâriz gibi hem anlaşılması zor hem de temsil ettiği düşünceyle asırlarca İslâm ve Batı dünyasında ilgiyle takip edilmiş bir şair ve düşünürün eserini Türçeye kazandırarak ilim dünyasına önemli bir katkıda bulunmuştur.

METNİN KURULMASINDA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Metnin kurulmasında Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 1088 demirbaş numaralı müellif nüshası esas alınmıştır. Müstensih Lütfü Akman'ın nüshasındaki kayda değer farklılıklar dipnotta (L) ile kaydedilmiştir.

Metnin kaynağı Arapça şerhler olması hasebiyle içinde çok fazla Arapça ibare bulunmaktadır. Bu ibarelerin tespitinde şöyle bir yol takip edilmiştir:

İbnü'l-Fâriz'in *Dîvân*'ına ait şiirlerin metni Arap harfleriyle verilmiştir. Ancak açıklaması yapılmak üzere şerh içerisinde geçen kelimeler, Latin harfleriyle tırnak içerisinde gösterilmiştir. Örneğin;

سائقَ الأظعانِ يَطوي البيدَ طَيْ

> *"el-Ezʿân" zaînenin cemʿi. İçinde kadın olsun veya olmasın hevdec. "Yatvî" muzâriu tava'l-arza izâ kataahâ. "el-Beyd" "beydâ"ın cemʿi çöl.*

Açıklanacak kelimeler ve kısa dua cümleleri hariç eserde yer alan Arapça ibare ve metinler, Arap harfleriyle yazılmış, tercüme ve kaynakları dipnotta verilmiştir. Âyetlerde çiçekli parantez ﴿…﴾, hadis metinlerinde tırnak «...», şiirler hariç diğer alıntı metinlerde ise üst tırnak "..." kullanılmıştır.

Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki uzunlukları göstermede düzeltme işareti (^) kullanılmışır. Kelime içlerinde ve sonlarındaki "hemze" ve "ayn" sakin (kapalı hece) olduğunda ya da onlardan önceki ses sakin olduğunda hemze (ʾ) işaretiyle gösterilmiştir: Meʾmûr, mesʾele ve cüzʾ kelimelerinde olduğu gibi. Ayn ise (ʿ) işareti ile gösterilmiştir: Maʿlûm, lemʿâ, mevziʿ örneklerinde olduğu gibi. Kelime başında olan veya kelime içerisinde yer alıp da bu şartları sağlamayan "hemze" ve "ayn" için herhangi bir işaret kullanılmamıştır: âlim, Teâlâ vb.

Arapça, Farsça ön ekler, edatlar ve hurûf-i cer kendisinden sonra gelen kelimelerden kısa çizgiyle ayrılmıştır: der-bâr, fî-âhirih, alâ kavlin gibi.

Sadece Arapça olan ibarelerin çeviri yazısında ötre yerine "u", esre yerine "i" sesi kullanılmıştır. "ü, ö, ı" sesleri kullanılmamıştır.

Metinde parantez içinde bulunan kelimeler eğer terim özelliği taşıyorsa veya bir alıntı ise tırnakla, açıklama ise normal parantezle, eğer bir yer/şahıs adı gibi normal bir özel isimse doğrudan yazılmıştır.

Birçok şerhte olduğu gibi burada da iktibas edilen âyet ve hadislerde eksik veya hatalara rastlanmıştır. Tespit edilen bu tür eksikliklere metnin altında işaret edilmek suretiyle doğrusu kaydedilmiştir. Metin içerisinde sonradan yapılan ilâveler için köşeli parantez "[]" kullanılmıştır.

Sert ünsüzlerden sonra gelen b, c, d, g sesleri "olmuşdur", "müddetce", "nisbet" vb. örneklerde görüldüğü şekilde ünsüz sertleşmesine gidilmeden yazılmıştır.

Yazarın çoğunlukla ایچین "için" şeklinde "ye" ile, bazen de ایچون "içün" şeklinde "vâv" ile yazdığı kelimelerde ilk şekli tercih edilmiştir.

Yazmanın sayfaları mütercim tarafından numaralandırılmıştır. Sayfa numaraları köşeli parantez "[]" içinde verilmiştir.

Bunun dışında çeviri yazı sırasında metni tamamlayıcı nitelikte olan veya okuyucusuna yararlı olduğu düşünülen her türlü açıklama dipnotta verilmiştir.

Çeviri yazılı metnin hazırlanması sırasında çoğu zaman şerhlerin Arapçasına da müracaat edilmiş, tespit edilen yanlışlar ya da açıklamaya muhtaç noktalar dipnotta belirtilmiştir.

TENKİTLİ METİN

EL-MENHELÜ'L-FÂİZ

İbnü'l-Fâriz Dîvânı Şerhi

I. DEFTER

[KASİDELER]

[1. Kasîde]

سائقَ الأظعانِ يَطوي البيدَ طَيْ[1]
مُنْعِماً عَرِّجْ على كُثْبَانِ طَيْ

"el-Ezʿân" zaînenin cemʿi. İçinde kadın olsun veya olmasın hevdec[1]. "Yatvî" muzâriu tava'l-arza izâ kataahâ[2] "el-Beyd" "beydâ"ın cemʿi çöl. Kâle fi'*l-Kâmûs*: Ve'l-kıyâs "beydâvât". Baʿzı muhakkıkların beyânına göre "faʿlâ'" vezninde gelen kelimeler sıfat olduğuna göre cemʿleri kıyâsî olarak "fuʿl" vezninde gelir "hamrâ'" cemʿi "humr" olduğu gibi. Eger ism olursa cemʿleri yine kıyâsî olarak "hamrâvât" vezninde gelir "sahrâ"nın cemʿi "sahrâvât" geldiği gibi. Burada "beydâ'" kelimesi çöl maʿnâsına ismdir. Cemʿi "beydâvât" olmak lâzım gelir. Lâkin zâhir olan maʿnâ "bâde yebîdu"dan müştak helâk maʿnâsınadır. Sıfat maʿnâsı mülâhaza edilmeyerek "mefâze" yaʿnî çöl maʿnâsında taglîben istiʿmâl edilen "beydâ'"ın cemʿidir. "Tay"[3] tavâ yatvîden masdardır. Aslı "tavy"dır. "Vâv" ile "yâ" birleşmiş vâv da sâkin olmuş bulunduğundan "vâv" "yâ"ya kalb ü idgâm edilmişdir. "et-Taʿrîc" masdaru arraca. İzâ meyyele ev ekâme ev habese'l-matiyye.[4] "el-Kusbân" kum tepesi. "Tay" bir kabîlenin ismi. Aslı mehmûzdur. Tahfîf için hemze hazf edilmişdir.

Tercüme

Ey çölleri katʿ ve hâmil-i hevdec[5] develeri **[2]** sevk eden! Lütfen Tay kabîlesinin karârgâhı olan kumluğa doğru meyl et.

[Îzâhı][6]: Bu beytde "sâik" Cenâb-ı Hak'dır. "Ezʿân" insânlardır. Sevkin istiʿmâli Allâh'a vuslat için tergîbdir. "Kusbâni Tay"[7] kavm adedi mikdârınca olan makâmât-ı Muhammediyyeden kinâyedir. Yâhud üstâz u şeyhi

1 Hevdec: hevdec, mahfe[l]. L
2 Yatvî fiili طوي الارض اذا قطعها cümlesindeki طوي fi'linin muzariidir.
3 Beyitteki birinci "tay".
4 "Arrece"nin mastarıdır. Bir şeye meyletme, yönelme veya bineği hapsetme mânalarına gelmektedir.
5 Hevdec: mahfe[l] L
6 Bu başlık müellif nüshasında yoktur.
7 Beyitteki ikinci "tay".

bulunan ve Hâtim-i Tayy neslinden olan eş-Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn bin el-Arabî'nin vâsıl olduğu makâmâtı taleb etmiş oluyor.

وبِذَاتِ الشّيح عنّي إنْ مَرَرْ
تَ بِحَيٍّ من عُرَيْبِ الجِزعِ حَيْ

"Zâtı'ş-Şeyh" Benî Yerbûʿ diyârında bir mevziʿ. "Hayy" butûn-ı Arab'dan bir batn u kabîle. "el-Ureyb" Arab'ın tasgîri. "Cizʿ" vâdînin dönemeci veya ortasıdır. Yâhud münkatıʿ u münhanî olduğu yerdir. "Hayy" tahiyyeden emr-i hâzır.

Tercüme

Ey sâik! Zâtı'ş-Şeyh'de[1] sâkin ve Ureybi Cizʿ ile maʿrûf olan kabîleye uğrarsan selâm ve tahiyyemi teblîg et.

[İzâhı][2]: Zât-ı Şeyh, makâm-ı hayretden kinâyedir. Hîç bir şey idrâk edilmeyerek güzel kokunun şemminden ibâretdir. Bu da ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾[3] nazm-ı celîli mûcibince kulûbun hazzı olan râyiha-yı ıtriyyedir ki emr-i îlâhî râyihası olan rûhdan kinâyedir. "Hayy" kabîledir ki menâzır-ı âliye ve şerîfeden kinâyedir. "Cizʿ" vâdînin münʿatıf olduğu yerdir. **[3]** Bi'l-cümle makâsıd u âmâl oraya mâil olmuş ve asâ-yı rihlet o sâhaya ilkâ edilmişdir. Gûyâ sâika demek istiyor ki Zât-ı Şeyh ile kinâye edilen makâma yolun uğrarsa benden selâm söyle. Bu selâm Cenâb-ı Peygamber'in namâzdan sonra "Allâhumme ente's-selâmu ve minke's-selâmu ve ileyke yarciu's-selâm"[4] tahiyyesine benzer.

وتلَطّفْ واجْرِ ذكري عندهم
علّهُم أن ينظُرُوا عطفاً إلي

"Allehüm" tereccî için "lealle" maʿnâsınadır.

1 Zât-ı Şeyh: Zâtı'ş-Şeyh L
2 Bu başlık asıl nüshada yoktur.
3 "Gözler onu idrak edemez.", En'âm 6/103. Çalışma boyunca, Kur'ân âyetlerinin tercümesi için *Diyanet İşleri Başkanlığı*'nın hazırlamış olduğu meale başvurulmuştur.
4 Allah'ım selam sensin. Selamet de sendendir. Selam yalnızca sana döner.

Tercüme

Ey sâik! Lutufkâr ol. Zikr ü fikrim onlardan ibâret olduğunu yanlarında arz et. Me'mûldür ki bu abd-i âcize de nazar-ı iltifât gösterirler.

قُل تَرَكْتَ الصَّبَّ فيكُم شبَحاً
ما لهُ مِمّا بَراهُ الشّوقُ فَي

"es-Sabb" sıfat-ı müşebbehe sabâbeden müştakdır, şevk maʿnâsınadır. "eş-Şebah" şahs "mimmâ"daki "mâ" masdâriyedir. "Berâhu" nahatahu.[1] "el-Feyy" aslında mehmûzdur. Hemze "yâ"ya ibdâl edilerek idgâm hâsıl olmuşdur. Gölgenin nesh etdiği güneş.

Tercüme

Ey sâik-i ezʿân! Onlara de ki kendi şahsiyyetinden fânî olmuş **[4]** ve iştiyâkının şiddetinden gölgesi bile adem menzilesine gelmiş olan bu maʿrûf âşıkı terk etdiniz.

خافياً عن عائِدٍ لاحَ كمَا
لاحَ في بُرْدَيهِ بعدَ النشر طَيْ

"el-Âid" iyâdeden ism-i fâil. Hastayı ziyâret. "el-Bürd" çizgili kumaş. Cemʿi ebrâd, bürûd.

Tercüme

Yayıldıkdan sonra dürülen elbisenin vücûd-ı ademîsi gibi kendisini ziyârete gelenlerin nazarından gizli kaldığını da onlara haber ver.

صارَ وصفُ الضّرّ ذاتيّاً لهُ
عن عَناء والكلامُ الحيّ لَي

"el-Anâ'" taab u meşakkat. "el-Leyy" bâtıl. "فلان لا يعرف الحيّ من اللوّ: أي لا يعرف الكلام البيّن من الخفى"[2]

1 Onu oydu.
2 "Fulânun lâ-yaʿrifu'l-hayye mine'l-levvi": Falan kişi açık sözü gizli sözden ayırt edemez.

Tercüme

Kendisinden ayrılmayan ve taab u meşakkatden ileri gelen zarar u belâ bir vasf-ı zâtî vü vâzıh olan kelâmı da hafî oldu. "el-Kelâmu'l-hayy" kavli nefsinin nefsinden haber veren doğru sözü şühûd-ı Hak'dan ihticâbı dolayısıyla kâzib oldu demekdir.

كهِلاَلِ الشّكّ لولا أنَهُ
أنّ عَيني عَيْنَهُ لم تتأيْ

[5] "Enne" enînden fiʿl-i mâzî. "Lem-teteey" aslı "lem-teteeyyey"dir.

"Teeyyeytuhu" قصدت شخصه وتعمدته[1] demekdir. Yâ' müteharrik mâ-kabli elif olduğu için yâ' elife kalb olunmuş ve câzim de dâhil olduğundan elif hazf edilmişdir.

Tercüme

Hafâ hâlinde hilâl-i şekke benzeyen bu âşıkın âh u enîni olmasaydı gözüm onun zât u şahsını görmeğe kasd u niyyet etmezdi. Hazret-i Nâzım şems mukâbilinde hilâl-i şekke benzeyen bedre mümâsil olduğunu anlatıyor. Şems-i zât olan Rabb'in zuhûrunda kendi cismi demek olan bedrin vücûdu kalmadığını ve kendisine taalluk eden tekâlîf-i şerʿiyyenin ağırlığı dolayısıyla izhâr-ı enîne başladığını haber veriyor. Zîrâ o tekâlîfin ağırlığı insânı inletir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلاً ثَقِيلاً﴾[2].

مِثْلَ مسلوبِ حياةٍ مثلاً
صار في حُبّكُمُ مَلسوبَ حَي

"el-Meslûb" yılan sokmuş kimse. "el-Hayy" "hayyât"ın erkeği.

Tercüme

Sizin muhabbetinizle kabîleniz arasındaki hâlim, hayâtı selb ü nezʿ edilmiş ve yılan sokmuş bir kimseye döndü.

1 Onun şahsını kastettim.
2 "Doğrusu biz senin üzerine ağır bir söz bırakacağız.", Müzzemmil 73/5.

"Meslûbı hayât" hayât-ı İlâhiyye'nin zuhûruyla mevt-i ihtiyârînin kıyâmıdır. Hayât-ı İlâhiyye kâim olunca o kimse meyyit gibi olur ve yılan sokmuşa benzer. Ya'nî emr-i İlâhî olan rûhun nefhi cismâniyyete tahakküm eder ve iki tarafa **[6]** kıvranmağa başlar.

مُسْبِلاً للنأي طَرْفاً جادَ إن
ضَنّ نَوءُ الطّرْفِ إذ يسقط خَي

"el-Müsbil" isbâlden ism-i fâil.[1] يقال: أسبل الماء اذا هطل "en-Nev'" fecr ile berâber magribde yıldızın sukûtu. "et-Tarf" iki yıldız adı.

"Hayy" masdardır.[2] خوى النجم خيا امحل فلم يمطر Aslı "خوى"dır vâv ile yâ birleşdiğinden vâv "yâ"ya kalb edilmiş vâv sâkin olan "yâ"ya takaddüm etdiğinden iki yâ idgâm görmüşdür.

Tercüme

Sukût eden o yıldız yağmur yağdırmakda buhl u imsâk etdiği zamân bu muhib dostundan uzak kaldığı için göz yaşlarını sapır sapır dökmekle cûd u sehâ gösterdi. Ya'nî bu âşıkın uyûn-ı kalbi nüfûs-ı gâfilînin arâzîsine mâ-i hayâtı ifâza etdi. Hâlbuki onların kevâkib-i ervâhı kendilerinin ârâzî-i nüfûsuna feyz-i İlâhîyi isâle husûsunda bahîl davrandı.

بَيْنَ أهلِيهِ غَريباً نازحاً
وعلى الأوطانِ لم يعطِفْه لَي

"en-Nâzih" vatanından uzak. "el-Leyy" masdar. Levâhu aleyhi leyyen izâ atafehu. Çevirmek döndürmek demekdir.

Tercüme

[7] Bu âşıkı ehl ü ihvânı arasında garîb ve vatanından baîd bırakdın ve kendisinde meyl ü teveccüh eseri göstermedin. Ehli arasında garîb nefsinde Hayy u Kayyûm olan Allâh ile tahakkukundan kinâyedir. Kayyûmiyyet ile tahakkuk edince ehl ü ihvânının âleminden intikâl ederek onlardan uzak

1 Yağmur yağdığında, "esbele'l-mâu" denir.
2 Yıldız düştü, yağmur yağmadı.

düşer ve aralarında bulunduğu hâlde garîbin hâline benzemiş olur. Bununla berâber âlem-i kevnde zuhûrundan evvel bulunmuş olduğu evtân-ı asliyyeye atf-ı nazar etmiş olur. Zîrâ beşeriyyet eseri bâkî kaldıkca tamâmıyle âlem-i gayba girmek mümkin olmaz.

جامِحاً إنْ سِيمَ صَبراً عنكُمُ
وعليكُمْ جانِحاً لم يتَأيْ

Bir kimse «الجامح» ممتنع، غالب. «سيم» مجهول من سام فلان فلانا الامر كلفه اياه[1] bir kimseye bir iş teklîf etdiği vakit kullanılır. Ekseriyâ azâb ve şerde müsta'meldir. «جانح» مانع. «لم يتَأيْ» تأيّيتُ فى الامر اذا تَثَبّتَ فيه.[2]

Tercüme

Her dürlü külfet ve meşakkatinize katlanmağa mâil ü râgıb ve terk-i sabr teklîfine karşı mâni' u gâlib vaz'iyyetinde bulunurum. "es-Sabru anhum" terkuhum. "es-Sabru" aleyhim" تحمل مشاقهم[3] demekdir. **[8]**

نَشَرَ الكاشِحُ ما كانَ لهُ
طاويَ الكَشحِ قُبَيلَ النأيِ طي

"el-Kâşih" adâvetini gizleyen. «طاوى الكشح» طوى كشحه على الامر، اضمره وستره[4] "Kubeyl" "kable"nin tasgîri. Burada tasgîr takrîb içindür. "Tay" tâviyenin masdarı.

Tercüme

Sizden uzak düşmeden biraz evvel âsâr-ı gayzını gizleyen düşman bütün muzmerâtını ortaya dökdü.

"Kâşih" insânın tabîatında kâim olan şeytân-ı agyârdan kinâyedir ki adâvetini gizler ve menâfi'-i uhreviyyeden men' ve şehevât-ı dünyeviyyeyi emr eder. Ya'nî adâvetini izmâr edişi sizin kurbunuz sebebiyle idi. Şimdi agyârı idrâk ile uzaklık âsârı hâsıl olunca muzmer olan adâvetini izhâra başladı.

1 "Câmih" engelleyen, galip gelen. "Sîme", "sâme"nin edilgeni olup bir kişiye iş teklif etmek mânasındadır.
2 "Cânih" yönelen. "lem-Yeteey" kararlı durmadı.
3 Zorluklarına sabır gösterdi.
4 Bir işte öfkesini saklayıp gizledi.

في هَوَاكُمْ رَمَضَانٌ عُمْرُهُ
ينقضي ما بَيْنَ إحْياءٍ وطَيْ

«الطَيْ» مصدر طوى، كرضى اذا لم يأكل شيأً[1]

Tercüme

Hubb u vedâdınız yolunda bu âşıkın ramazân-ı ömrü geceyi ihyâ etmek ve gündüz bir şey yememekle geçdi.

Ya'nî kalbine vârid olan tecelliyât-ı İlâhiyye ile iştigâlinden dolayı agyâr u mâ-sivâ nazarından fârig ve bütün ömrü sâim[2] olarak geçmiş **[9]** oluyor. Uyanık kaldığı günlerde bir şey yemez içmez olduğunu ve Rabb'inin it'âm u iskâ edişini de unutarak yiyen içen sâime benzediğini ifhâm ediyor.

صادياً شوقاً لِصَدّا طَيْفِكُمْ
جِدَّ مُلْتَاحٍ إلى رؤيا ورَي

"es-Sâdî" atşân. "Saddâ" suyu tatlı bir kuyu. "et-Tayf" aslı "yâ"nın teşdîdiyledir meyyit gibi. Tahfîf edilerek "meyt" vezninde olmuşdur. "el-Mültâh" atşân.

Tercüme

Hayâlinize müştâk olan bu âşıkı rü'yâda sizi görmeğe ve âb-ı dîdârınızla harâretini teskîne çalışan bir teşne-leb olarak bırakdınız.

Atşın sebebi agyârın fenâsından ve mütecellî olan Hakk'ın zuhûrundan sonra tevhîd deryâsından içmesidir. Zîrâ bahr-ı tevhîdden içen dâimâ atşândır. Mahbûbunun şarâb-ı dîdârıyla kanmak isteyen teşneye benzer ki kanmak mümkin değildir. Bi'l-külliye fânî ve muzmahill olmakdan başka devâsı yokdur.

1 "Tayy", razıye vezninde olan "taviye"nin mastarıdır. Hiçbir şey yememek, anlamındadır.
2 sâim: kâim L

حائِراً في ما إليهِ أمرُهُ
حائِرٌ والمَرء في المِحْنَة عَي

"el-Hâir" "haver"den müştakdır. Rucûʿ maʿnâsınadır. **[10]** «العى» من عىّ اذا لم يهتد وجه مراده او عجز عنه ولم يطق احكامه[1]

Tercüme

Emr-i hâtimesi neye müncerr olacağına bu âşık hayretdedir. Bu hayret insânı acze düşüren bir mihnetdir.

فكَأَيٍّ منْ أسىً أعيا الإِسى
نال لو يُغْنيهِ قَولي وكأي

"el-Esâ" hüzn. "Aʿyâ" etʿabe, yordu, meşakkat verdi. "el-İsâ" hemzenin kesriyle "âs"ın cemʿi tabîb, aslı "usât"dır, "hâ" hazf olunmuşdur. "ke-Ey" aslı "ke-eyyin"dir, tenvîn vakf için terk olunmuşdur.

Tercüme

Bana isâbet eden birçok hüzn ü elemler vardır ki tabîbleri tedâvîde âciz bırakdı. İzhâr etdiğim elemlerin kâşkî devâsını bulsalar!

رائياً إنكارَ ضُرٍّ مَسّهُ
حَذَرَ التّعنيفِ في تعريفِ رَي

"et-Taʿnîf" levm. "Reyy" aslı "reyyâ"dır "atşâ"nın zıddıdır. Suya kanmış demekdir. Bir mahbûbenin ismidir.

Tercüme

Ehlullâh hazerâtının matlûb u mahbûbu olan tecelliyât-ı İlâhiyye sûretlerini taʿrîf ve kendilerine fezâyıh u kabâyıh isnâd eden lâimlerin levm ü serzenişinden havf u ihtirâz için dûçâr oldukları fakr u fâka ve elem ü musîbet gibi âsâr-ı ibtilâ vü imtihânı **[11]** gördüğü hâlde inkâr ediyor.

1 "el-Ay", "ayye"den türemiş olup muradına yol bulamamak ve onun gereklerini yerine getirmekten aciz kalmak anlamındadır.

والّذي أرويهِ عن ظاهِرِ ما
باطني يَزْويهِ عن عِلْميَ زَي

«يَزْويهِ» مضارع زوى سره عنه طواه. و«زَي» في آخر البيت مصدره[1]

Tercüme

Benim lisânım olan zâhir-i hâlimden rivâyet etdiğim şeyleri bâtınım ilmimden ketm ü tayy ediyor.

Yaʿnî meânî-i İlâhiyye ve maârif-i Rabbâniyye'ye dâir bana vârid olan şeyleri size zâhir olan lisânım bâtınımdan rivâyet ediyor. Bâtınım ise o maârifi Rabbime olan maʿrifetimden ahz ederek cemʿ u ketm etmiş oluyor.

فؤادي عندَ مَعلومي مُقيمٌ
بناحيةٍ وعندَكم لِساني

(eş-Şeyhü'l-Ekber)

[Tercüme:][2] Kalbim maʿlûmum olan ayn-ı sâbitemin bir cânibinde sâkindir. Lisânım nezdinizdedir.

يا أُهَيْلَ الوُدّ أنّى تُنْكِرُو
نيَ كَهْلاً بعدَ عِرفاني فُتَي

«أهيل» تصغير اهل وهو للتحبيب. «أنّى» بمعنى كيف. والاستفهام فيها للتعجب. «فُتَيْ» هوالشاب.[3]

Tercüme

[12] Ey ehl-i muhabbetim! Genç iken beni bilip tanıdıkdan sonra sinn-i kühûletimde tanımamanıza taaccüb ederim.

1 "Yezvîhi", "zevâ"nın geniş zamanıdır. Sırrını ondan sakladı demektir. Beytin sonundaki "zeyy" onun mastarıdır.

2 Başlık müellif nüshasında yoktur.

3 "Uheyl", "ehl" kelimesinin küçültme şeklidir; ancak burada sevimli mânasında kullanılmıştır. "Ennâ", "nasıl" mânasında olup, burada şaşırma mânasında kullanılmıştır. "Futey" genç demektir.

Yaʿnî genç iken onların meşâkk-ı muhabbetine[1] katlanır ve hizmetlerini mükemmel sûretde görürdüm. İhtiyârlık alâimi zâhir olmağa başlayınca bu hizmeti hakkıyla îfâda âciz kaldım. Dostlarının inkârından korkması yaʿnî tanımamalarından ihtirâzı onların nezdinde hâiz olduğu ulüvv-i kadr ve menziletlerini hazm içindir.

وهَوى الغادةِ عَمري عادةً
يَجْلُبُ الشّيبَ إلى الشّابِ الأُحَي

[2]«الغادة» المرأة الناعمة "Uhay" "ahvâ"nın masdarı. Yeşile mâil siyâh.

Tercüme

Hayâtım hakkı için cânânım genç ve esmer bir delikanlı iken tanıyıp da meşâkk-ı hevâya ve muhabbetin âlâm u eskâmına katlandığından dolayı kühûlet devrinde saçı sakalı ağaran bir âşıkı nasıl tanımaz. Cânânın muhabbeti saç sakal aklığını gecikdirir. Çabuk ağarmak meşâkk-ı muhabbete tahammüldendir.

[Îzâhı][3]: Muhabbet, siyâhlığın beyâzlanmasını iktizâ eder. Ehl-i hicâbın inkârı dolayısıyla hayâtına kasem ediyor. Hak kavline hidâyet ederse sevâd-ı ekvân u zulmet-i aʿyânı keşf eder. Ve nûr-ı tecellî ile beyâzlık zâhir olur. Ortada agyâr kalmaz ve esrâr meydâna çıkar.

نَصباً أكسبَني الشّوقُ كما
تُكْسِبُ الأفعالَ نَصباً لامُ كَي

[13] "en-Nasb" taab. "Lâmu key" Nahviyyûn'a göre hazfı sahîh ü câiz olan ve "lâm" yerine "key" kâim olandır. Bunun için "lâmu key" tesmiye olunmuşdur. Kûfiyyûn'a göre bu "lâm" ancak nasb eder. Basriyyûn'a göre "lâm" "key"den sonra nasb, muzmer olarak zâhir olur.

Tercüme

Fiʿl-i muzâria dâhil olan "lâmu key" nasb etdiği gibi iştiyâk da bana taab ve meşakkat verdi.

1 meşâkk-ı muhabbetine: meşâkk u mezâhimine L
2 "el-Gâde" Yumuşak kadın demektir.
3 Müellif nüshasında yoktur.

Yaʿnî fiʿl-i muzâria dâhil olan "lâmu key" nasbı iktizâ etdiği gibi dostlarıma karşı iştiyâk u muhabbetim de bana taab ve meşakkat verdi. Nefsü'l-emrde bu taabı veren iştiyâk değil ancak dostlarımdır. Fiʿl-i muzâriin nâsıbı "lâmu key" değil "lâmu key"den sonra muzmerdir. Yaʿnî "lâmu key" bi-nefsihâ nâsıb değildir. Nasb kendisinde nisbet edilmişdir, taab ve meşakkat şevk u muhabbete nisbet olunduğu gibi. Nefsü'l-emrde fâil ü müessir olan da muzmerdir. Hayr u şer de nefʿ u zarar da efʿâl-i ibâdın cümlesi buna benzer ve ehl-i tevhîdin iʿtikâdı da budur.

ومتى أشكُ جِراحاً بالحشا
زِيدَ بالشكوى إليها الجُرحُ كَي

Tercüme

Derûnumda müstakarr olan yaradan şikâyet edersem şikâyet etdiğim yara artıyor ve bâtınım yanmağa başlıyor. Yaʿnî şikâyetlerim mihnetlerimin artmasına sebeb oluyor.

Tarîk-i muhabbetde mülâkî olduğum derd ü elemlerden ve lisân-ı hâl ile olsun şikâyet edecek olursam içimdeki dağlar artıyor. Zîrâ şekvâ **[14]** vücûd-ı bakiyyesi bulunduğunu inbâ eder. Hâlbuki Cenâb-ı Hak kendisinden başka bir vücûd olmasına râzı değildir. Gayret-i İlâhiyye buna mâniʿdir.

Cüneyd-i Bagdâdî hazretleri demişdir ki "Sokakdan geçerken birinin şu beytleri okumakda olduğunu işitdim ve bu beytlerin maʿnâsıyla müstefîd olduğum kadar hîç bir şeyle müstefîd olmadım. O beytler şudur:

إذا قُلْتُ أَهْدِى الهَجْرَ لِي حُلَلاً [البِلى][1]
تَقُولينَ لولا الهَجْرُ لم يَطِبِ الحُبُّ
وإنْ قُلْتُ هَذَا القَلْبُ أحْرَقَهُ الجَوَى
تَقُولِي بِنِيرانِ الجَوَى شُرِّفَ القَلْبُ

1 Kaynaklara bakıldığında bu kelimenin eksik yazıldığı anlaşılmaktadır. bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-Aʿyân,* Cilt I, *s. 374;* Bûrînî ve Nâblusî, *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*, Cilt I, s. 53.

وإن قُلْتُ مَا ذَنْبِى إلَيْكِ اَجَبْتِنِي[1]
وُجُودُكَ ذَنْبٌ لا يُقاسُ به ذَنْبُ

Tercüme: Cânânıma, "bana derd u belâ ve hilʿat-i zîbâ olmak üzre hicrân hediye et" dediğim zamân cânânım "eger buʿd u hicrân olmasaydı muhabbet hoş olmazdı" diyor. "Ayrılıkdan mütevellid yanıklık bu kalbi yakıp kavuruyor" dediğim zamân "kalb ayrılık âteşleriyle kesb-i şeref eder" buyuruyor. "Sana karşı ne kusûrum var" dediğim zamân da "vücûdun öyle bir kusûr ki hîç bir kusûr ve yük onunla kıyâs edilemez" cevâbını veriyor.

عَيْنُ حُسّادي عليها لي كَوَتْ
لا تَعَدّاها أليمُ الكَيّ كَيْ

«كَوَتْ» احدّت النظر. «أليمُ الكَيّ» بمعنى المؤلم، على صيغة اسم المفعول. والاضافة من باب اضافة الصفة الى موصوفها[2] "Lâ taaddâhâ elîmü'l-keyy" cümlesi fiʿl u mefʿûl arasında bulunan cümle-i muʿterizadır. **[15]**

Tercüme

Mahbûbeme olan meyl u muhabbetimden dolayı hased edenler kem nazarlarını keskin kılıç gibi biletir. Hasûdların gazab-âlûd nazarı elîm dâğ gibi sevgilime tecâvüz etmesin.

Ayn-ı hussâd, kendisine ve başkalarına mukârin olan ayn-ı şeytândır. Tarîk-i maʿrifete sâlik olanları murâkabe ve igvâdan hâlî değildir zîrâ en büyük düşmandır. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ. إِلَّا عِبَادكَ مِنْهُمْ الْمُخْلَصِينَ﴾[3] Hazret-i Şeyh elem veren dâğlamak acısının mahbûbesine tecâvüz etmemesi için ayn-ı hussâda bed-duâ etmiş oluyor.

عَجَباً في الحرب أُدعى باسِلاً
ولها مُسْتَبْسِلاً في الحُبِّ كَيْ

1 Bazı kaynaklarda bu mısra şöyle de geçer: وإن قلتُ ما أذنبتُ قالتْ مُجيبة. İkinci beyitte geçen الجوى kelimeleri de الهوى olması gerekir. bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-Aʿyân*, Cilt I, s. 374

2 "Kevet" bakışını keskinleştirdi. "Elîmu'l-keyy", sıfat tamlamasıdır. "Elîm" ism-i mefʿûl vezninde olup, elemli mânasındadır.

3 "İçlerinde ihlâsa erdirilmiş kulların hariç, onların hepsini azdıracağım.", Hicr 15/39-40.

"el-Bâsil" arslan ve şecîʿ. "el-Müstebsil" nefsini hurûb u mehâlike atan. "el-Keyy" aslı mehmûz olarak "key"dir tahfîf için hemze "yâ"ya kalb u idgâm edilmişdir. Zaîf ve cebân demekdir.

Tercüme

Mehâvif ü mehâlik yeri olan harbde bana arslan ve bahâdır derlerken şimdi sevgilim karşısında zaîf ve korkak dediklerine taaccüb ediyorum. Yaʿnî aşk u muhabbet muhârebesinde mücâhede-i nefs demlerimde cismânî vü rûhânî ibâdetlerin tâkat-fersâ mihnetleri karşısında şecîʿ ve arslan nâmıyla mevsûm iken mahbûbemin muhabbeti muvâcehesinde zaîfu'l-kalb bir korkak menzilesinde kalıyorum. **[16]**

هل سَمِعْتُمْ أو رأيتُمْ أسَداً
صادَهُ لحْظُ مَهاةٍ أو ظُبَي

"el-Mehât" bakara-i vahşiyye. "ez-Zubey" "zaby"ın tasgîri, ceylân.

Tercüme

Ceylânın bir arslanı sayd u şikâr etdiğini işitdiniz veya gördünüz mü?

Hazret-i Nâzım bu beytde semʿi rü'yete takdîm etmişdir. Zîrâ efrâdı eamm olmak iʿtibâriyle semʿ avâmın ve rü'yet havâssın mertebesidir. Tarîk-i İlâhiyyede ve düşman ile harb u cidâlde ve zehârif-i dünyâyı istihkârda kemâl-i besâlet ü şecâatinden dolayı nefsini arslandan kinâye etmişdir. Ceylânların bakışı da hakîkî olan mahbûbeden kinâyedir.

سَهْمُ شَهْمِ القَومِ أشوى وشَوى
سهمُ ألحاظِكُمُ أحشايَ شَي

"eş-Şehm" kalbi keskin ve âteşîn zekî. Hükmü nâfiz seyyid. "Eşvâ" "işvâ"dan fiʿl-i mâzî. Ölmeyecek bir uzvuna vurmak. "Eşve's-sehmu" ok isâbet etdi demek. [1] «شوى» ماض من شىّ نحو اللحم اى نضجه بغير طبخ

1 "Şevâ", "şeyy" kelimesinin geçmiş zamanı olup, et türü bir yiyeceği pişirmeden yenilecek hâle getirdi, mânasındadır.

Tercüme

Fehm ü zekâsı keskin ve hükmü nâfiz u âteşîn olan ricâl-i sülûkün tîr-i nigâhı isâbet ederse de öldürmez. Mahsûsât ile maʿkûlâtın sûretleri arasına girer çıkar fakat şu mahbûbenin cângâh olan sehm-i elhâzı derûnumun en ince en gizli noktasına kadar nüfûz eden bir seyf-i kazâdır. **[17]**

وَضَعَ الآسي بصَدْرِي كَفَّهُ
قال ما لي حيلةٌ في ذا الهُوَيْ

"el-Âsâ" tabîb "el-Huvey" "havâ"nın tasgîri. Burada tasgîr taʿzîm içindir.

Tercüme

Tabîb elini göğsüme kodu. Maraz-ı azîm olan bu muhabbet hastalığının tedâvîsi benim elimde değildir dedi.

Yaʿnî tabîb-i rûhânî olan kâmil-i rabbânî, şeyhin dûçâr olduğu şu hâlini tecrübe için göğsüne el ayasını kodu. Gayriyyet daʿvâsı kalmadığını anlayınca bu âşıkı teveccüh etmiş olduğu ve ervâhın maʿşûkası bulunduğu gayb-ı mutlakdan imâle imkânı kalmadığına hükm verdi.

أيُّ شيء مُبْرِدٌ حَرّاً شَوى
للَشّوى حَشْوَ حَشَائي أيُّ شي

"Ey" istifhâm-ı inkârî. "eş-Şevâ" etrâf. Ölmeyecek olan uzuvları.

Tercüme

Cângâhımı ve derûnumun ahşâsını yakıp kavuran âteşi soğutan ne gibi şey var? Haşv haşâdaki harâret, nefh edilen rûhun harâretidir. Kalbi mutmainn olmak ve içindeki harâreti söndürmek için yakın olan soğukluğu taleb ediyor. İbrâhîm aleyhi's-selâmın ﴿رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي﴾[1] dediği gibi.

سَقَمِي مِنْ سُقْم أجفانِكُمُ
وبِمَعْسُول الثّنايا لي دُوَيْ

1 "Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti. (Allah ona) "İnanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için" demiş.", Bakara 2/260.

[18] "el-Maʿsûl" bal ile karışdırılmış. Burada zâhir olan maʿnâ "rîk"dir. "Senâyâ"ya izâfeti mücâveret ü mülâbese alâkasıyla ihtisâs içindir. "es-Senâyâ" "seniyye"nin cemʿi altdan iki, üstden iki olmak üzre dört dişdir. "ed-Duvey" devânın tasgîri. Tasgîr taʿzîm içindir.

Tercüme

Hastalığım göz kapaklarınızda müstakarr olan marazdandır. Şifâ vü ilâcım da bal ile memzûc olan âb-ı dehân u rîk-i devâ-efşânınızdır.

Yaʿnî hâdis u müstakarr olan hastalığım ecfânınızda mevcûd olan rehâvetdendir. Zîrâ ben bu istirhâ hâlinizi seviyorum, bu sevgimin eseri de bende bir maraz hâlini uyandırıyor. Binâen aleyh hastalık hâlindeki iştirâk yalnız ismdedir maʿnâda değildir. Zîrâ benim derdim fenâ vü izmihlâli ve sizin baygın bakışınızın ihdâs etdiği hastalık cemâli tevlîd ediyor.

نظر الحبيبُ إِليَّ من طرف خفى
فأَنى الشِّفَاءُ لمدنَفٍ من مُدْنف

(İbnü Sinâu'l-Melik)

Tercüme: Dostum göz ucuyla bana gizli bir nazar fırlatdı, o bakış bir hastadan bir hastaya şifâ oldu.

"Ecfânikum"deki zamîr ehibbâya râciʿdir. O da her şeyʾde zâhir olan ayn-ı vâhiddir. O aynın ecfânı, mahsûs u maʿkûl olan suver-i ekvândır. Ecfânın zaʿf u inkisârı cümle-i mehâsindendir. Kalb münkesir olunca bütün cevârih u aʿzâ da münkesir olur. Nitekim hadîs-i şerîfde[1] «أنا عند المنكسرة قلوبهم من أجلي» vârid olmuşdur. Ecfândaki inkisâr lâyık olmayan şeylerden Hakk'ı tenzîh içindir. Kaçması melhûz olan şeyʾi **[19]** menʿ etmek ecfânın âdetidir. Dört diş demek olan senâyânın bal ile memzûc olması esmâ-i İlâhiyyenin aslı olan dört ism-i şerîfdir. Onlar da Hay, Âlim, Mürîd, Kâdir ismleridir. Avâlimin zuhûrunda bunlar birer rükndür. Zîrâ ism-i Hay, eşyâyı bilir ve izhârını murâd eder. Müîd ismi de eşyâyı izhâr etmeğe kâdirdir. Bu dört ism zâhir olunca ekvân sâlikin indinde tatlı olarak tekevvün etmiş olur.

1 Ben kalbi kırıkların yanındayım. bk. Gazzâlî, Muhammed, *Bidâyetü'l-Hidâye*, Kâhire: Mektebetu Medbûlî, 1993, s. 63.

أوعِدوني أو عِدوني وامطُلوا
حُكْمٌ دين الحُبّ دَينُ الحبّ لَيْ

«المطل» تأخير و تسويف. «اللي» بمعني المطل وفعله لواه بدينه ليّا وليّاناً مطله[1]

Tercüme

Ey dostlar! İsterseniz iʿrâz u hicrân ile tenzîr, isterseniz kurb u visâl ile vaʿd u tebşîr veya vaʿdinizi teʾhîr ediniz. Dîn-i muhabbet ve kânûn-ı şerîatın hükmü dostun deyni yaʿnî borcunu teʾhîrdir.

Borcun teʾhîri şerîata nisbetle câizdir. Hâlbuki ashâb-ı duyûn buna râzı değildir fakat deyn muhabbetde câizdir. Vaʿd u îfâsı teʾhîr edilenler muhiblerdir. Bunlar mahbûbdan sâdır olan her şeyʾe râzıdırlar. Vaʿd u vaîd muhibbe göre müsâvîdir. Zîrâ mahbûb, mâlik-i hakîkîdir dilediğini işler. ﴿لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ﴾[2]

رَجَعَ اللاّحي عليكُمْ آئِساً
مِنْ رشادي وكذاكَ العِشْقُ غي

"el-Lâhî" lâim. "el-Gay" reşâdın aksi, dalâl. **[20]**

Tercüme

Size olan muhabbetimden dolayı beni levm eden kimse salâh u reşâdımdan ümîd kesti. Aşkın şânı dalâldir.

Burada "lâhî" şeytândır. Eyyâm-ı câhiliyyetimde bana vesvese vermekden hâlî kalmayan şeytân meʾyûs olarak gitdi demek istiyor. Makâm-ı Samedâniyyetden kendisine keşf-i irfânî mertebesi hâsıl olan âşık eski mertebesine dönmez yaʿnî tecelliyât-ı Rabbâniyye ile iştigâlinden dolayı havâss-ı zâhire vü bâtınası mevt-i ihtiyârî ile fânî olur.

أَبعِيْنَيْهِ عَمىً عنكُمْ كَما
صَمَمٌ عن عَذْلِهِ في أُذُنَي

1 "Mutl" geciktirme, öteleme. "el-ley" borcu geciktirme mânasındadır.
2 "O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.", Enbiyâ 21/23.

Tercüme

Sizi sevdiğimden dolayı beni levm eden lâimin sözlerine karşı kulaklarımda sağırlık olduğu gibi sizi sevmekden vâz geçmemi isteyen lâimin de hakîkat-i hâlimi görmekde gözlerinde amâ mı vardır?

واذا خفيت على الغبيّ فعاذر
أن لا تراني مقلة عمياء

(Mütenebbî)

Tercüme: Gabî beni göremezse maʿzûrdur zîrâ kör demekdir. Lâimin ayn-ı basar ve basîretinde körlük vardır. Kâle Teâlâ: ﴿وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾[1]

أَوَ لم يَنْهَ النُّهَى عَن عَذْلِهِ
زاوياً وجَهَ قَبُولِ النّصحِ زَي

«زاوياً» اسم فاعل من زوى وجهه قبضه، ويقال زوى الرجل ما بين عينيه اى قبض جبينه و اظهر عقدة الغيظ.[2] "en-Nuhâ" "nuhye"nin cemʿi, akl.

[21] Tercüme

Bana nasîhat vermek isteyen lâimin sözlerini akıllar nehy etmez mi? Yaʿnî akıl, lâimin öğütlerini kabûlden imtinâʿ eder. Zîrâ kalbin bir vechesi vardır ki Hakk'a teveccüh edince bâtıldan iʿrâz eder.

ظَلّ يُهْدِي لي هُدىً في زَعْمِهِ
ضَل كم يَهْذي ولا أصغي لِغي

"Zalle" "kâne" ehavâtındandır. Aslında bir şey'i gündüz yapmakda devâm u istimrâr maʿnâsınadır. Lâkin burada mutlak istimrâr maʿnâsınadır. "Dalle" cümlesi burada duâ mevkiindedir. "Esgâ" ifʿâlden muzâriʿ olunca hemzesi mazmûm olmak lâzımdır. Mücerred muzâriʿ olması da câizdir. O takdîrde hemze meftûh okunur. "el-Gay" burada dalâl demek değildir.

1 "Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler.", A'râf 7/198.

2 "Zâviyen", "zevâ vechehu ve kabezahu"daki "zevâ"nın ism-i fâilidir. Kaşlarını çatıp öfkesini ortaya çıkaran için kullanılır.

Ya sıfat olur "gâvin" demekdir veya haybet maʿnâsına olur ki "Velâ asgâ li-kelâmin zî haybetin" demekdir. "Velâ asgâ li-gayin" cümlesi "zalle yehdî lî hüden fî-zaʿmihi" cümlesine atfdır. Ve müteâtifeyn arasında bulunduğu için cümle-i iʿtirâziyye olmuş olur.

Tercüme

Kendi zuʿmunca bana hidâyet ihdâ eden lâim levminde müstemirr u dâim oldu. Netîcesiz ve fâidesiz sözlerine kulak asmadığım hâlde ekseriyâ hezeyân-âmîz nasîhatlerden hâlî kaldığı yokdur.

ولِما يَعْذُلُ عن ليماء طَوْ
عَ هوىً في العذل أعصى من عُصي

"Leymâ" "elmâ"nın müennesidir ki dudağın esmeridir. "Usay" aslı **[22]** "usayya"dır, "hâ"nın hazfiyle şâz olarak terhîm edilmişdir. Bir kabîlenin adıdır.

Tercüme

Esmer dudaklı mahbûbun hubb u hevâsına mutîʿ ve levm ü serzenişe Usayye'den ziyâde âsî olan bu âşıkı ikide bir lâim ne için levm ediyor?

لَوْمُهُ صَبّاً لدى الحِجْرِ صَبا
بِكُمُ دَلّ على حِجْرِ صُبَي

"es-Sabb" sıfat-ı müşebbehedir, "sabâ"dan müştakdır. Şevk u rikkat-ı hevâ maʿnâsınadır. "el-Hicr" Beyt-i Şerîf'in cânib-i şimâlîsinde vâkiʿ hatîm ile muhât olan mevziʿden ibâretdir ki beyt-i şerîfden maʿdûddur. "Sabâ" "sabve"den müştakdır. Delikanlılık çağındaki câhillik ve hevâ vü hevesden ibâretdir. "Hicr" akl. "es-Subey" "sabî"nin tasgîridir.

Tercüme

Beyt-i Muazzam'daki âşıka karşı lâimin levm ü serzenişi hiffet-i aklına ve çocuk akıllı olduğuna delâlet eder.

O mahall-i mübârekde akd edilen habl-i meveddet kimse tarafından muhtell ü münhall olmazdı. Arab, yemînlerini te'kîd etmek istediklerinde Beyt-i Muazzam'da toplanırlar ve murâdları için ahd u peymân verirlerdi ve kimse onu bozamazdı.

عاذِلي عن صَبْوَةٍ عُذْرِيّةٍ
هيَ بي لا فَتِئَتْ هَيَّ بنُ بَي

"Uzriyye" "Uzre" kabîlesine mensûb demekdir. Ahâlîsi aşk ile meşhûrdur. **[23]** "Lâ-fetiet" "kâne" ve ehavâtındandır. Lâ-zâlet maʿnâsınadır. "Heyye bin Bey" kendisi ve nesebi mechûl olan.

Tercüme

Uzre kabîlesine mahsûs muhabbet ü sabâbetim dolayısıyla beni levm eden lâim kelâm u melâmına iltifât olunmayan ve nesl u şahsiyyeti mechûl bulunan Heyye bin Bey'dir. Beyne'l-enâm Uzriyye muhabbeti devâm ile meşhûrdur. Ben o muhabbetden aslâ ayrılmam. Zîrâ Uzrî muhibbinin âdeti ale'd-devâm mülâzemetdir demek istemişdir. "Heyye bin Bey" aslen "Heyyân bin Beyyân"dır kendisi de nesebi de maʿrûf değildir. Bu bâbda beni levm edenler maktûu'n-neseb Ebû Leheb'e benzer. Ebû Leheb her ne kadar Benî Hâşim'den ise de küfr ü inkârı hasebiyle şeref nesebi zâil ve Heyyân bin Beyyân'a mümâsil oldu. Verese-i Muhammediyye'den olanları inkâr edenler de kemâl-i îmân u mahz-ı irfândan mahrûm oldukları için Heyyân bin Beyyân menzilesine tenezzül eder.

ذابتِ الرّوحُ اشتياقاً فهْيَ بَعْ
دَ نَفاذِ الدّمعِ أجرى عَبرَتي

"Abretey" "abre"nin tesniyesidir. "Yâ"-ı mütekellime muzâf olduğundan tesniye nûnu sâkıt olmuş ve mütekellim "yâ"sına idgâm edilmişdir.

Tercüme

Kemâl-i iştiyâkdan rûhum eridi. Şimdi o rûh evvelce akan göz yaşlarımdan ziyâde akıyor. "Zâbeti'r-rûh" emr-i İlâhiyyede fânî vü muzmahill oldu. Şimdi nazarım lemh-i basar gibi evvelkinden daha serîdir[1] demekdir. **[24]**

1 serîdir: serî L

فهَبوُا عَينيّ ما أجدى البُكا
عَينَ ماء فَهْيَ إحدى مُنيَتي

"Mâ-ecdâ" "mâ"-i masdariyye-i zarfiyyedir. "Ecdâ" nefea. "Ayne mâin" maʿrûfdur.

Tercüme

Ey dostlarım! Ağlamak fâide verdiği müddetce gözlerimi maksadlarımdan birini teşkîl eden o "ayn-ı mâ"ya hibbe ediniz.

Âlem-i hisde zâhir ve âlem-i meânîde bâtın olan gözlerimi yaʿnî âlem-i mülk ü melekûtu ağlamak fâide verdiği ve hayât-ı hakîkiyyenin "ayn-ı mâ"sına mensûb olan vücûd bâkî kaldığı müddetce hibbe ediniz. Zîrâ su, hayâtın sırrıdır.

أو حَشا سالٍ ولا أختارُهَا[1]
إن تَروا ذاكَ بها مَنّاً عَلي

"el-Haşâ" hicâb olmayarak batında kebed ü tıhâl gibi şey murâd edilirse müzekkerdir. Eger o şeyler kebed ü aksâmından ibâret ise müennesdir.

Bu hâlde "sâl" kavliyle "haşâ" müzekker olarak vasf edilir. "Ve mâ-ahtâruhâ" kavlindeki zamîr de müennes olarak kendisine ircâʿ olunur hâlbuki iʿtirâz vâriddir.

Tercüme

Göz yaşlarım tükendikden sonra ağladığım "ayn-ı mâ"yı sizden temennî ediyorum hâlbuki maksûd olan gözyaşıdır. Zîrâ bükâ elem-i derûnu tahfîf eder. Seyelân eden haşâya gelince onu temennî etmem, zîrâ sizden soğumak benim talebim değildir. Taleb ü irâdem sizin taleb ü irâdenize tâbiʿdir. Binâen aleyh benim indimde mekrûh olan şey sizin nezdinizde mergûb olduğu için matlûb olmuş olur. Suver-i kevniyyenin envâında ve tecelliyât-ı imkâniyyede bâtın u münfesih **[25]** olarak bükâ ihsân ediniz. Hazret-i Nâzım'a göre bu makâma her latîf olan maʿnâ ile zuhûrunda gaybet-i Hakk'ın

1 وما أختارُهُ şeklinde de okunmuştur.

kendisinden selvâ tesmiye olunur. Göz yaşlarım tükendikden sonra sizden fârig olan kalbi istemem meğerki sizin matlûbunuz ola. Zîrâ benim taleb ü irâdem sizin taleb ü irâdenize tâbiʿdir.

بَل أسيئوا في الهَوى أو أحسِنوا
كُلُّ شيء حَسَنٌ منكُمْ لدَي

Tercüme

Hubb u hevâ yolunda ister isâet ister ihsân ediniz sizden gelecek her şey bence güzeldir.

Yaʿnî sizden mâ-i uyûnu istemediğim gibi hüzn ü elemden hâlî olan ahşâ-yı derûnu da istemem. Belki yegâne talebim iyi olsun kötü olsun sizin taleb ü irâdenize bağlıdır.

رَوّحِ القلبَ بِذِكْرِ المُنْحَنَى
وأعِدْهُ عندَ سمعي يا أُخَي

Tercüme

Ey habîb! Dostlarımın bulunduğu münhanî mekânı yâd etmek sûretiyle kalbime râhat ver ve orada oturanların zikrini kulağıma defaât ile ilkâ eyle.

"Münhanî" bir vâdî ve bilâd-ı Hicâz'da meşhûr bir mekânın adıdır ki Hazret-i Rabbâniyye'ye meyl ü inhinâya delâlet eder. O da tedellîdir. Nitekim [1]﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ فَكَانَ قَابَ قَوسَينِ أَو أَدنَىٰ﴾ nazm-ı celîli buna işâretdir.

وَاشدُ باسمِ اللاَءِ خَيْمْنَ كذا
عن كُدا وَاعنَ بما أحويه حَي

"Uşdu" "şedv"dendir terennüm demekdir. "el-Lâi" âkil olsun **[26]** gayr-i âkil olsun ism-i mevsûl olan "elletî"nin müennesidir. Baʿzen "yâ"sı burada olduğu gibi hazf edilerek "el-lâi" kalır. "Kezâ" mekândan kinâyedir ki

1 "Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.", Necm 53/8-9.

zarfdır. "Kudâ" Mekke'nin aşağı tarafında bir dağın adıdır. "Kâf"ın fethiyle de okunması câizdir. "Vaʿne" mechûl binâsı üzre "uniye bihi"den emr-i hâzırdır. "İhtemme" demekdir. "Hayy" "ahvîhi"nin masdarıdır.

Tercüme

Âsâr-ı kevniyyenin estârı altına girip Hazerât-ı Rabbâniyye'de mutavattın olan dostlarımın ismini ve hâvî olduğum şeyleri de kemâl-i ihtimâm ile terennüm et ve sana münâcâtımda lâyıh olan ulûm u esrârıma da temâs eyle.

نِعْمَ ما زَمْزَمَ شادٍ مُحْسِنٌ
بِحِسَانٍ تَخذوا زَمزَمَ جَي

"Tehizû" "ehazû" maʿnâsına mâzîdir. "Ceyy" cîmin kesriyle bir vâdî. "Ciyeh"den murahham olması da câizdir.

Tercüme

Suyun toplandığı zemzem civârında ictimâʿ eden güzelleri terennüm etmek sûretiyle mutribin lutf u ihsân buyurdukları rûh-nevâz zemzemeler ne güzeldir.

"Şâdî" kemâl-i basîretle Allâh'a daʿvet eden muhsindir. Onun zemzemesi uzakdan gelen bir sesdir. O ses Hazret-i Nâzım'ın zamânından uzak olmakla berâber ârif-i muhakkık onu işitir. ﴿رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِياً يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا﴾[1] nazm-ı celîline benzer. "bi-Hisân" ﴿وَلِلّٰهِ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى﴾[2] demekdir. "Zemzem" Kaʿbe'deki kuyunun ismidir. Kalb-i Muhammediyye'den kinâyedir. "Cey" feth ile taâma çağırmakdır. Zîrâ **[27]** zemzem kuyusu orada toplanan güzellerin hareket ü daʿvetlerini taleb eder. Esmâ-i İlâhiyye ise ulûm-ı İlâhiyye ve maârif-i Rabbâniyye'nin âb-ı latîfi etrâfında toplanan hisânü'l-vücûh zâtları taâm-ı cismâniyyeden mugnî olan gıdâ-yı rûhânîye daʿvet ediyor.

1 "Rabbimiz! Biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen iman ettik.", Âl-i İmrân 3/193.

2 "En güzel isimler Allah'ındır.", Aʿrâf 7/180.

وجَنابٍ زُويَتْ من كُلّ فَجٍ لهُ
قصداً رجال النُّجْبِ زَيِ

"Ve cenâb" vâv kasem içindir. Hisân üzerine maʿtûf olması da câizdir. "Cenâb" "fâ"nın kesriyle ve medd ile "finâ"dır. Bir de nâhiye, taraf maʿnâsına da gelir. Kasemin cevâbı aşağıda "li-minâ" kavlinde gelecekdir. "Zuviyet" "cumiat" yaʿnî toplandı demekdir. "el-Fecc" iki dağ arasındaki geniş yol. "en-Nucb" "kufl" vezninde necîbin cemʿidir. Kerîmü'l-haseb demekdir. "Zeyy" "zuviyyet"in masdarı "cumiat cemʿan" demekdir.

Tercüme

Orda toplanan ve necîb develere binerek ziyâret kasdıyla bilâd-ı baîdeden gelen ricâl hakk'ı için benim taleb ü emelim Minâ'dadır.

"Ve cenâb" kavlindeki "vâv" "hisân" üzerine atf olduğuna göre maʿnâ "Niʿme mâ zemzeme'ş-şâdî bi-hisânin ve bi-cenâb" demek olur. "Min külli fecc" âlem-i mülk ü melekûtdan kinâyedir. "Ecsâm" âlem-i mülkden ve ervâh ve ukûl ve nüfûs âlem-i melekûtdandır. "Nucb" abd-i sâlikin huzûr-ı Hak'da hâmil olduğu aʿmâl-i sâlihadan kinâyedir. **[28]**

وادّراعي حلّلَ النّقْعِ ولي
عَلَمَاهُ عِوَضٌ عن عَلَمي

"İddirâʿ" dirʿ yaʿnî zırh giymek. "en-Nakʿ" gubâr, toz. "Alemân" Mekke'de veya Minâ'da iki dağ. Her ikisine "Ahşabân" derler. Zamîr Cenâb'a râciʿdir. Cenâb da Mekke yâhud Minâ'dan ibâretdir. "Alemey" burada Şâm'dan ibâretdir ki "Alemeyn" tesmiye olunur kemâ fi'l-*Kâmûs*.

Hazret-i Şeyh aslen Şâmî'dir. Zîrâ pederlerinin doğduğu yer "Hamâ"dır. Yâhud Alemeyn'den murâd Şeyh'in arzı ve vatanı olmak da câizdir. Eger burada cebel kasd edilmezse Alemeyn kelimesi müşâkele vü teşbîh olarak istiʿmâl edilmiş olur.

Tercüme

İhrâma büründüğüm ve sihâm-ı şeytândan yâhud azâb-ı nîrândan tahassun için şu hulel-i gubâra mülâbis olduğum zamân hakkı için bana mensûb olan iki dağ. Cenâb-ı refîden veya âlem-i cismânî vü rûhâniyyeden kinâye olan tozlardan bedel ü ivazdır.

"Alemey" alamâhu celâl ü cemâl ve esmâ' u ef'âlden kinâyedir.

واجتماعِ الشّملِ في جَمعٍ وما
مَرّ في مَرٍّ بأفياء الأُشَي

"Cem'" Müzdelife'nin ismi. "Merre" "mîm"in fethi ve "râ"nın teşdîdiyle Merre batın ve kabîlesi. Merru'z-zahrân da denir ki Mekke yolunda bir mevzi'dir. "Efyâ'" "fey'"in cem'idir. İbtidâ güneşlik olup yürümekle güneşliği izâle eden gölgeye derler. "Uşey" hemzenin zammı ve "şîn"in fethi ve "yâ"nın teşdîdiyle "eşâ"nın tasgîridir. Burada "eşâe" cem'idir ki **[29]** hurmânın küçükleridir.

Tercüme

Arafâtdaki vakfeden dönüşden sonra Mekke'ye yakın hurmâ gölgeliklerini şâmil olan "Merru'z-zahrân"da birleşmemize yemîn ederim. "İçtimâu'ş-şeml" hakîkat-i insâniyyenin hakîkat-i Muhammediyye ile ictimâ'ı "cem'" Müzdelife'nin ismi makâm-ı rûhânîden ve rûh-ı a'zamın hakîkatiyle tahakkukundan kinâyedir. "Ve mâ"daki "mâ" mevsûledir. Ya'nî vusûlden evvel sülûküm zamânındaki hâlim demekdir. "Efyâi'l-uşey" murâdât-ı İlâhiyyenin âsârından kinâyedir ki hazret-i ilmiyyede magrûs olan irâde-i İlâhiyye karartılarının zılâli menzilesindedir.

لَمِنىً عِندي المُنى بُلّغْتُها
وأُهَيْلُوهُ وإنْ ضَنّوا بِفَي

"ıe-Minen"deki meftûh lâm yukarıda geçen "ve cenâb" kavlindeki kasemin cevâbına dâhil olmuşdur. "Munâ" Mekke'de bir karye adıdır. Orada kan akıtılmasını Allâh irâde vü takdîr eylediği için bununla tesmiye

edilmişdir ve munsarif olmuşdur. Bunun vech-i tesmiyesinde[1] İbn-i Abbâs Hazretleri şöyle buyuruyorlar:

Cibrîl aleyhi's-selâm Hazret-i Âdem'den ayrılacağı zamân "temenne" yaʿnî temennî et demeleri üzerine Hazret-i Âdem de "etemenne'l-cennete" yaʿnî cennet temennî ederim diye cevâb vermişlerdir. "Buligtuhâ" maʿtûf u maʿtûfun aleyhi arasında bulunduğu için duâ mevkiinde bir cümle-i muʿterizedir. "Dannû" "bahilû" demekdir. "Feyy" rucûʿ maʿnâsınadır. Aslı mehmûzdur "yâ"ya kalb ü idgâm edilmişdir. **[30]**

Tercüme

Menîʿ u refîʿ olan muhabbetine ve cenâbına beni cezb edecek himmetlerini ibzâl husûsunda bahîl davransalar bile yine onlar, yaʿnî Münâ'da sâkin olanlar benim matlûbum ve her ne yaparlarsa mahbûbumdur.

Burada "Minâ" âlem-i melekûtdan kinâyedir. "Münye"nin cemʿi olan "Münâ" nüfûs-ı beşeriyyenin varacağı hazret-i ilmiyyedeki metâlib ü makâsıd demekdir. "Ve uheylûhu"daki zamîr "li-Minâ" kavline râciʿdir. Ve uheylûhu inde'l-Münâ eyzan, takdîrindedir.

Burada ervâh-ı kudsiyye ve mele-i aʿlâdan kinâyedir. "Ve in-dannû" âlem-i rûhâniyyedeki istigrâkım ve letâif-i mahsûsâtdan letâif-i meâlîye intikâlim dolayısıyla âlem-i cismânî ve zıll-ı nefsânîyi görmekden beni menʿ etseler bile demekdir.

منذُ أوضحتُ قُرى الشامِ وبا
ينْتُ باناتٍ ضَواحي حِلّتي

"Evzahtu" "tebeyyentu ve raeytu" demekdir. "Bâyentu" "fâraktu" demekdir. "Bânât" "bân"ın cemʿi. Türkce'de sorkun dedikleri ağacın adıdır ki Arab şâirleri mahbûbun kâmetini buna teşbih ederler. "Davâhî" dâhiyenin cemʿi. Bâriz ü zâhir demekdir. "Davâhiyi'r-Rûm" "Rûm iklîmi içinde zâhir olan bilâddan ibâretdir. "Davâhî Dımaşk" Şâm etrâfındaki karyelerdir. "Hilletey" "hille"nin tesniyesidir. Kavmin menzilidir. Tesniye olarak îrâdı kavmin bâriz konağı ve kış yurdu olmak iʿtibâriyledir.

1 tesmiyesinde: tesmiyesini L

Tercüme

Bilâd-ı Hicâz'dan kalkıp Şâm karyeleri görünmeğe ve komşularımın menâzili gözümden nihân olmağa başladığı zamân.

"Kura'ş-Şâm" gaflet âleminden kinâyedir. Zîrâ onlar Kaʿbe'nin şimâlindendir. Bana gâfillerin ahvâli ve nefslerindeki hâtıraların takallübâtı münkeşif olduğu zamândan iʿtibâren demekdir. "Hulletey" kelimesini tesniye olarak îrâdı ve kendi nefsine izâfeti **[31]** içinde bulunduğu celâl ve cemâl hâlâtından kinâyedir ki her ikisi de sâlikin konacağı iki menzildir.[1] Yaʿnî tarîk-i İlâhiyyede şu iki menzil etrâfında sâbit olan hakâyık-ı insâniyyeden ayrıldığım zamândan iʿtibâren demekdir.

لم يَرُقْني مَنْزِلٌ بعدَ النّقَا
لا ولا مُسْتَحْسَنٌ مِنْ بَعدِ مَي

"Lem-yeruk" "râka yerûku"dandır. Safet lehu maîşetuhu fîhi demekdir. Oradaki maîşeti sâfî oldu demekdir. "en-Nekâ" eğri büğrü kum yığını parçaları. "Mey" "meyye"nin murahhamıdır. Şâir-i meşhûr Zu'r-Rumme Gaylân'ın[2] taaşşuk etdiği mahbûbenin adıdır. Bu terhîm kelime münâdâ olmadığından kıyâsî değildir. Zarûreten yapılmışdır. Buradaki "meyye" Hazret-i Şeyh'in muayyen olan matlûbudur.

Tercüme

O rîgistândan ayrıldıkdan sonra hîç bir menzil bana sâfî gelmedi ve mülâkatıyla müşerref olduğum dostumdan ayrı düşdükden sonra da istihsâna değer hîç bürûdet bana cilveger olmadı. Yaʿnî asıl yurdumdan ve dostumdan ayrıldım. Onlara bedel olarak hîç bir yurda ve dosta kavuşamadım. Zîrâ insânın me'lûf olduğu yurduna ve eski dostuna muâdil dâr u diyâr olamaz.

نَقِّلْ فُؤادَكَ حَيثُ شِئتَ مِن الهَوى
ماالحُبُّ إلّا للحَبيبِ الأوَّلِ

1 menzildir: menziledir L
2 Ebü'l-Hâris Zürrumme Gaylân b. Ukbe el-Adevî (ö. 117/735)

كَمْ مَنزِلٍ في الأرضِ يألفُهُ الفَتى
وحَنينُهُ أبداً لأوَّلِ مَنزِلِ

Tercüme: Gönlünü kimin muhabbetine çevirirsen çevir. İnsân yine ilk dostundan **[32]** ayrılamaz. İnsânın alışdığı nice yurtlar vardır ki rûhunda özlediği yine ilk menzildir.

"en-Nekâ" nekâvet ü tahâretin mertebe-i kusvâsı olan makâm-ı Muhammediyye'den kinâyedir. Bütün kabâil-i Arab'ın muhtâr u müntekâsı sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizdir. "Mey" ekvân-ı ademiyyenin sûretleriyle muhtecib olan Hazret-i Vücûdiyye'den kinâyedir. Yaʿnî gaflet u gurûr âlemi olan Şâm karyelerinden ayrılıp tarîk-i Hakk'a sâlik olduğum ve sülûk yolunda mücâhede makâmlarından ayrıldığım zamândan iʿtibâren cemîʿ-i makâmâtı şâmil olan makâm-ı Muhammediyye'den sonra hîç bir menzil ü makâm hoşuma gitmedi ve benimle ve her şeyle benden muhtecib olan mahbûbe-i rûhumdan sonra istihsâna lâyık hiçbir şey bana sâf u râik görünmedi.

آهِ وَا شَوقي لِضاحي وجهِها
وظَما قَلبي لذَيّاكَ اللُّمَي

"Âh" şikâyet ü teveccuʿ mevkiinde kullanılır. "Vâ" nedbedir. Nedbe[1] de iki kısmdır: Biri mefkûd diğeri mevcûd hakkındadır. Burada mevcûd olan şevk hakkında kullanılmışdır. "Dâhî vechihâ" sıfatın mevsûfa izâfeti kabîlindendir. "ez-Zamâ" aslı "zamen"dir mâ-kabli meftûh olduğu için hemze elife kalb olunmuşdur. Susuzluk demekdir. "el-Lumey" "lemâ"nın tasgîri, dudakdaki esmerlik demekdir. Mücâvere alâkasıyla rîkin kendi olması da câizdir.

Hazret-i Nâzım suver-i ekvân perdeleri altında zâhir olan vech-i mahbûbuna karşı gönlündeki iştiyâk âsârının fazlalığından âlâm u evcâını izhâr ediyor.

فَبِكُلّ منه والألحاظِ لي
سَكْرَةٌ وَا طَرَبَا من سَكْرَتَي

1 nedbe: yara yeri, izi L

[33] "Tarab" ferah u hüzn demekdir. Ezdâddandır. Burada hüzn maksûddur. Aslı "vâ tarabî"dir yâ tahfîf için elife kalb olunmuşdur, "yâ"nın fethi kesreden daha hafîfdir.

Tercüme

Benim iki sekrem vardır. Biri sevgilimin esmer dudağına mücâvir olan rîk-i latîfden diğeri de latîf bakışlarındandır. Ben ancak gaybûbet hâlinde husûle gelen iki sekrenin vücûduna karşı evcâımı izhâr ediyorum.

"Lemâ"dan mütevellid sekre âriflerin gönlüne vârid olan kelâm-ı İlâhiyyeden kinâyedir. İkinci sekre avâlim-i imkân sûretlerinde zâhir olan ve maʿlûmât-ı İlâhiyyenin hakâikinden kinâye edilen elhâza yaʿnî bakışlaradır.

وأرى من ريحِهِ الرّاحَ انتشَتْ
ولَهْ مِنْ وَلَهٍ يعْنُو الأُرَي

"Yaʿnû" "yahdau" yaʿnî hudûʿ u huşûʿ eder demekdir. "Urey" "erey"in tasgîridir. Dördüncü bâbdandır. "Ereti'n-nahlu" yaʿnî arı bal yapdı demekdir. Türkçe'de arıya arı ıtlâkı zâhiren bu maʿnâca Arabîden alınmış gibi bir maʿnâ olmak mülâyim olduğunu Mütercim Âsım *Kâmûs*'unda zikretmişdir.

Tercüme

Habîbimin râyiha-i feminden iktisâb etdiğim neşve-i sekri hayretimden bal kıyâs ederek hâşiʿ u hâzıʿ oldum. O fem-i âbdârın kokusu müskir bir hamre benzediğinden içmediği hâlde mest oluyor. Zîrâ tecellî-i İlâhî ile ancak insân-ı kâmil tahakkuk eder. İnsân-ı kâmilden başkaları **[34]** o şarâbın râyihasını koklar ve mest olur. Maʿrûf olan şarâbı içmesi gibi idrâk da kendisinden gider. Bunlar meyhâne-i tugyânın müdâvimleri olan ehl-i sûretdir. "Urey" de böyledir. O esmer dudakdan dökülen ve şarâb-ı hoş-güvâra benzeyen âb-ı meânî asel-i musaffâya benziyor. Ve kemâl-i hayretinden ona karşı âsâr-ı huzûʿ gösteriyor.

ذو الفَقَارِ اللّحْظُ منها أبداً
والحشَا مِنّيَ عَمروٌ وحُيَي

"Zülfekâr" Bedir'de kâfir olarak maktûl düşen Âs bin Vâil'in kılıcıdır. "Amr" Amr bin Vedd el-Âmirî'dir. Hendek vakʿasında Hazret-i Alî elinde maktûl olmuşdur. "Huyey" kezâ Hazret-i Alî'nin katl etdiği Huyey bin Ahtab'dır. İkinci "Huyey" de Hazret-i Safiyye'nin vâlidesi olup bilâhare peygamberimiz tezevvüc etmişlerdir. Evvelce Yahûdî idi kendisine Kinâne bin Rebîʿ derlerdi. Cenâb-ı Peygamber onu Hayber esîrlerinden seby ü istirkâk ve âhiren iʿtâk ederek tezevvüc buyurmuşlardır.

Tercüme

Amr bin Vedd el-Âmirî ve Huyey bin Ahtab'a benzeyen haşâ-yı derûnum onun Zülfekâr-ı enzârıyla maktûl düşdü.

Zülfekâr habîbin bakışıdır ki Cenâb-ı Hakk'ın sâlike teveccühünden kinâyedir. Zîrâ abd-i sâlikin kalbi nûr-ı hakîkî ile tenevvür ve keskin kılıç insânı nasıl ifnâ ederse sâlikin rüsûm u eşkâli de muzmahill ü fânî olarak mevt-i ihtiyârîye kavuşur. **[35]**

نَحَلَتْ جسمي نُحُولاً خَصْرُها
منه حالٍ فهْوَ أبْهَى حُلّتيَ

"Nukûl" vücûd arıklamak. "Hasr" insânın beli. "Ebhâ" bahâdan ism-i tafdîl, hüsn maʿnâsınadır.

Tercüme

O habîbe-i yektâ cismimi zaîflatdı. Onun nâzik ve ince beli benim zîb ü zînetim cümlesindendir. O da iki hullemin en güzelidir.

İki hullenin biri hakîkî hulledir o hulleyi insâna giydirmek onun muktezâ-yı şânıdır. Diğeri de hastalık hullesidir. Yaʿnî zaîf ü maraza dâir giydirdiği libâsdır ki en güzel libâs budur. Zîrâ dostun kisvesidir. "Nahalet" mahbûbe zaîfladı demekdir. "Hasr" sâlikin kendi nefsinden kinâyedir. O bel, âlem-i insânînin ortasındadır. Zâhirî ve bâtınî bi'l-cümle ahvâlini câmiʿ ve insânın beli menzilesinde kâimdir. Beldeki incelik memdûhun mehâsininden maʿdûd olduğu gibi nefsin zaîf ü rakîk olması da sûret-i İlâhiyye vü maʿneviyyenin mehâsini cümlesindendir. Nühûlün hullesi hakîkatde nefsin

zaʿfından ileri gelir. Nefsin zaʿfı ise mahbûbenin zaʿf u rikkatiyle kinâye edilmiş beldeki incelikdir.

إِنْ تَثَنَّتْ فَقَضِيبٌ فِي نَقاً
مُثْمِرٌ بَدْرَ دُجى فَرْعِ ظُمَي

[1]«تَثَنَّتْ» تعطفت وتمايلت demekdir. "el-Kadîb" dâl. "Nekâ" eğri büğrü kum parçaları. "el-Ferʿ" her şey'in üst tarafı, gür saç. "Zumey" aslı "zumeyye"dir **[36]** "zam'ene"nin tasgîridir müzekkerdir burada esmer mahbûbedir.

Tercüme

Cânân ter ü tâze kâmetiyle hırâmân olduğu zamân gür ve siyâh saçlarıyla leyle-i bedrde iki tarafa sallanan meyvedâr ağaçların dallarına benzer.

Cânânın meyl ü inʿitâfı, mâ-sivâyı izhârdan kinâyedir. "Kadîb" insân-ı kâmilden kinâyedir. "Nekâ" dâimâ terakkîde olan makâm-ı Muhammediyye'den kinâyedir. Gûyâ kâmil orada mukîm olmuş olur. "Musmirun bedre'd-ducâ" bedr-i tâm hâlindeki kamerdir. Bu da maʿrifet-i Hudâ ile mâl-âmâl olan insân-ı kâmilin kalbinden kinâyedir. Onun bedr olması ise bedrin nûru güneşden müstefâd olmak iʿtibâriyledir. O güneş de kendisine bir şey intikâl ü hulûl etmeyen Hazret-i İlâhiyyenin şemsidir.

Dücânın bedre izâfeti onun saltanat-ı zuhûru karanlıkda[2] olmasındandır. Zîrâ güneş doğunca kamerin nûru görünmez. Hak da ârifin kalbine münkeşif olunca ârifin vücûdu kalmaz. Zîrâ ârifin vücûdu vücûd-ı Hakk'ın zuhûruyla kâimdir. "Ducâ" zulmet-i ekvândan kinâyedir. "Ferʿ" siyâh saç demekdir ki Hakk'ın tecellîsiyle gün meydâna gelince ve maʿrifet-i kalbden haber veren kâmili câhil görünce onun nûru zulmete inkılâb eder ve siyâh saça benzemiş olur. "Zumey" şevk ü muhabbetden susuzluğu melâhat u halâvet kesb eden mahbûbedir. Tasgîrden sonra âhiri tahfîf edilerek hazf edilmişdir. Muhabbet-i hakîkiyye ile ekvâna müştâk olan Hazret-i İlâhiyye'den kinâyedir.

1 "Tesennet" döndü, eğildi.
2 karanlıkta: karanlığında L

وإذا وَلّتْ تَوَلّتْ مُهْجَتِي
أو تجلّتْ صارتِ الألبابُ فَي

"Vellet tevellet" edberet.[1] "el-Mühce" rûh. "Fey" fukahânın beyânına göre bilâ kitâl küffârdan alınan ganîmet mâlına ıtlâk olunur İslâm tarafına rucûu için. **[37]** Zıll-ı zâile benzetilmesine mebnîdir. Cizye ve harâca da derler.

Tercüme

Cânân benden rû-gerdân olacak olursa rûhum bedenimden gider. Eger ikbâl ü teveccüh gösterecek olsa akıllar, bir muhâribin düşmandan ahz eylediği ganîmet mâlına benzer.

"Fey" mehmûzdur hemzesi tahfîfen hazf edilmişdir.[2] Yâ zıl maʿnâsındadır cemʿi "efyâʾ" gelir ki emr-i İlâhînin rüsûmundan kinâyedir. O da bilâ vâsıta rûhun zuhûrudur. Yâhud harb eden bir müslümânın düşmandan aldığı ganîmet mâlıdır. Birinci maʿnâya göre ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيفَ مَدَّ ٱلظِّلَّ، ثُمَّ قَبَضنٰهُ إِلَيْنَا قَبْضا يَسِيراً﴾[3] âyet-i kerîmesine işâretdir.

وأبَى يَتْلوَ إلاّ يوسُفاً
حُسنُهَا كالذّكرِ يُتْلَى عن أُبَي

"Yetluve" "yetbau" demekdir. "ez-Zikr" Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kemâ kâllâhu Teâlâ: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾[4] "Yutlâ" "yukraʾ" demekdir. "Ubey" Ubey bin Kaʿb hazretleridir. Hazret-i Enes'den rivâyet olunduğuna göre sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz ﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾[5] sûresini Ubey bin Kaʿb'e kırâat etdiler[6] ve buyurdular ki Rabb'im bu sûreyi sana okumamı emr etdi. Bu cihet Hazret-i Ubey'in ulüvv-i şânına delâlet eder. Bu husûsta müşârun ileyhe kimse müşârik olmamışdır.

1 Yüz çevirmek, arkasını dönmek
2 edilmişdir: olunmuşdur L
3 "Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? ... Sonra onu kendimize yavaş yavaş çektik.", Furkân 25/45-46.
4 "Şüphesiz o zikri (Kur'ân'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.", Hicr 15/9.
5 "Kitap ehlinden inkâr edenler (…) değillerdi.", Beyyine 98/1.
6 etdiler: etdirdiler L

Tercüme

O mahbûbenin hüsnü Yûsuf aleyhi's-selâmdan başka kimseye tâbiʿ olmakdan ibâ vü imtinâ etdi. O mahbûbun hüsn ü cemâli Ubey hazretlerine **[38]** tilâvet olunan Kur'ân gibidir.

Cemâl-i Hak Yûsuf'a nasıl tâbiʿ olur denilecek olursa Hazret-i Şeyh "ke'z-zikr" kavliyle cevâb veriyor. Yaʿnî hüsn-i cânân Hazret-i Peygamber'e nâzil olan Kur'ân gibidir. Cenâb-ı Peygamber Ubey hazretlerine Kur'ân'ı okurdu. Aʿlânın ednâya tâbiʿ olması müstebʿad değildir. Bu maʿnâya karîb olarak Şeyhü'l-Ekber hazretleri de şöyle buyurmuşlardır:

تطوف بقلبي ساعة بعد ساعة
بوجد و تبريح و تلثم أركاني

كما طاف خير الرسل بالكعبة التي
يقول دليل العقل فيها بنقصان

و قبل أحجارا بها و هو ناطق
و أين مقام البيت من قدر إنسان

Tercüme: Aklın delîli olarak kâim olan mahlûkâtın hayırlısı sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz Kaʿbe-i Mükerreme'yi tavâf etdiği gibi cânânım da her sâat her zamân kemâl-i iştiyâk u meşâkk ile kalbimde tavâf ve erkânını takbîl ediyor. Kendisi nâtık olduğu hâlde Kaʿbe'deki taşları öpüyor. Makâm-ı Beyt ile insânın kadr u şânı nerede? Yaʿnî ikisi[1] müsâvî olur mu?

خَرّتِ الأقمارُ طَوعاً يَقْظَةً
إنْ تراءَتْ لا كَرُؤيا في كُرَيْ

"Harrat" sakatat mine'l-ulüvvi ilâ esfel. "Kurayy" "kâf"ın zammı ve "râ"nın fethi ve "yâ"nın teşdîdiyledir. Birinci yâ tasgîr yâsıdır. İkinci yâ elifden maklûbdur o da tasgîrdir. Mükebberi "kerâ"dır ki uyku demekdir.

1 ikisi: ikisi de L

Tercüme

Kamerler onu görünce rü'yâda görünen hayâlî sukût ile değil hakîkî sukût ile düşdü. **[39]** Bu beytde "akmâr" ârif-i billâh olanlardan kinâyedir. Vücûd-ı hakîkî tecellî edince onların mevhûm vücûdları bâtıl ve rüsûm u âsârı hâl-i yakazada ihtiyârî olarak muzmahill oldu.

لم تَكَدْ أَمْناً تُكَدْ من حُكْمَ
لا تَقْصُصْ الرّؤيا عليهم يا بُنَي

"Teked" "kâde"den muzâriʿdir. Aslı "tekâd"dır. Câzim geldiğinden dâl sâkin olmuşdur. Mâ-kablindeki elif dâl ile birlikde sâkin olduğu için elif hazf edilmişdir. "Tuked" "tâ"nın zammı "kâf"ın fethi "dâl"ın sükûnuyla muzâri-i mechûldür. كاد زيد عمرواً اذا مكر به او حاربه[1]

Tercüme

Yakaza hâlinde kendisi için tavʿan sukût eden kamerler hüsn ü cemâlde kendisine şürbün olmak gibi vukûu melhûz olan havf u hasedden ve sırr-ı garâmı ve hakîkat-i menâmı ifşâ etmek sebebiyle mekr u hudʿadan âmin oldu. ﴿لَا تَقْصُصْ رُءْيَا عَلَيْهِمْ يَا بُنَيَّ﴾[2] kavli Yûsuf aleyhi's-selâma vâkiʿ olan rü'yâ keyfiyyetinin muktezâsıdır. Hazret-i Yûsuf rü'yâda gördüğü hakâyık u meânî âsârından dolayı kardeşlerinin mekr ü hudʿasına uğradı. Tarîk-i keşfe sâlik olan Muhammedîlerin sukût-ı akmârı mekr u hudʿa tertîb edilmek korkusundan kendilerini masûn kılmışdır.

شَفَعَتْ حَجّي فكانت إذ بَدَتْ
بالمُصَلّى حُجّتِي في حِجّتِي

«شَفَعَتْ» ماض من الشفع خلاف الوتر. «مُصَلّى» على صيغة اسم المفعول **[40]** اسم مكان بنواحى مكة. «الحُجّة» بالضم البرهان «حِجّتِي» مضاعف الى ياء المتكلم وهو بكسر الحاء للمرة الواحدة وهو شاذ لان القياس الفتح.[3]

1 Zeyd, Amr'e hile yaptığında ya da onunla savaştığında "kade Zeydün Amren" denir.

2 "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma.", Yûsuf 12/5. Âyetin doğrusu ﴿يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ﴾ şeklindedir.

3 "Şefaat" dili geçmiş zaman fiili olup vitr (tek)in zıt anlamlısı olan "şef"den türemiştir. "Musallâ" ism-i

Tercüme

Cânânım benim haccımı iki kat yapdı. Biri Ka'be'de olan zâhirî haccım diğeri kalbime lâyıh olan vâridât-ı Rahmâniyye vü tecelliyât-ı sübhâniyyeden dolayı bâtınî olan haccımdır. Hakk'a delîl ü hâdî akıldan kinâye olan musallâda Hazret-i Mahbûb'a münkeşif olunca haccım meşfû' oldu ve başka hüccet ikâmesinden beni müstagnî kıldı.

فَلَها الآنَ أُصَلّي قَبِلَتْ
ذاكَ مِنّي وهْيَ أرْضَى قِبْلَتي

"Arzâ" ism-i tafdîl haber-i "hiye"

Tercüme

Ben şimdi yalnız habîbim için namâz kılıyorum. Her şeyde zâhir olan vech-i yâr için edâ etdiğim salâtı cânânım kabûl etsin. Zâhirî salâtımın kıblesi Ka'be-i Hudâ ve bâtınî salâtımın kıblesi nazm-ı ﴿فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾[1] celîli mûcibince vech-i mevlâdır. Vech-i pâkını kıble ittihâz edişim en ziyâde rızâyâ makrûn salâtımın kıblesi olduğundandır.

كُحِلَتْ عَيني عَمىً إنْ غَيْرَها
نَظَرَتْهُ اِيهِ عَنّي ذا الرُّشَيْ

«ان» شرطية داخلة على شرط محذوف وهو الناصب ل»غيرها» ويفسره نظرته، اى ان نظرت غيرها. «اِيهِ» بكسر الهمزة وسكون الياء وكسر الهاء كلمة زجر فيمكن تفسير الزجر فى كل مقام بما يناسبه فهنا يناسبه ان يكون بمعنى انصرف عنى واذهب عنى بدليل عنى، وبدليل ان المراد طرد الرشا عنه **[41]** لكونه يعمى ان رأى غيره لكن في القاموس تفسيرها هكذا. و»اِيهِ» بكسر الهاء زجر بمعنى حسبك فعلى كونه بمعنى حسبك لا يناسبه ان يتعدى بعن اذ لا يقال يكفيك عنى. نعم يتعلق به على نوع من التضمين فيفسر المعنى هكذا حسبك يارشا من القرب منصرفاً عنى فيكون متعلقاً بمعنى الفعل المضمن.[2]

---

mefûl olup Mekke civarında bir yerin ismidir. "Hiccet", birinci tekil zamiri olan "yâ"ya izefe edilmiştir. "Ha"nın kesresiyle "bir defa" demektir. Bu da kurala aykırıdır. Kural, "hâ"nın fethasıyla okunmasıdır.

1 "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.", Bakara 2/115.

2 "İn" şart (koşul) edatıdır. Koşul anlamını verdiği kelime, "gayrehâ" kelimesini mansûb yapan ve cümleden düşmüş olan "nazarat" fiilidir. Bu duruma göre cümlenin doğrusu ان نظرت غيرها olur. "İyhi" zecr anlamını ifade eden bir kelimedir. Zecr bildiren kelimeler, içinde bulunduğu cümlenin durumuna göre

"er-Rüşey" "reşâ"nın tasgîridir ceylân maʿnâsınadır.

Tercüme

Eger gözüm vücûd-ı hakîkî olan vâcibü'l-vücûddan başkasına nazar-ı istihsân ile bakacak olursa amâ ile mükahhal olur. O dil-cû âhû bana der ki nazarını tevcîh etdiğin agyâr sana yeter benden vâz geç.

"Rüşey" gulâm-ı melîh veya câriye-i sabîhadan kinâyedir. Hazret-i Şeyh'in kelâmındaki tagazzül ister müzekker ister müennes olsun isterse teşbîb olsun vech-i İlâhî ile mütecellî vü zâhir olan hakîkatdir.

جَنّةٌ عندي رُباها أمحَلَتْ
أم حَلَتْ عُجّلْتُها مِن جَنّتي

«أمحَلَتْ» امحل «الرُبا» جمع روبه وهى ما ارتفع من الارض[1] Yaʿnî tepe demekdir. المكان فهو ماحل على غير قياس. ومُحمِل وهوالقياس قليل في السماع. ومعناه الشدة والجدب وانقطاع المطر.[2] "Halet" halâvetden fiʿl-i mâzî «أمحَلَتْ **أم حَلَتْ**» kavli sıfat u mevsûf arasında bulunduğu için cümle-i muʿterizedir.

farklı anlamlarda açıklanabilir. Burada ise "beni bırak ve git" mânasındadır. Çünkü cümledeki anlama göre, âşık başkasına bakacak olursa ahu gözlü ceylan ona "beni bırakıp git diyecektir." *Kâmûs*'ta ise şöyle açıklanmıştır: "[îh] hemzenin kesri [ve hâ'nın sükûnuyla] zecr kelimesi olup, "hasbuke" (sana yeter) mânasınadır." Hasbuke mânasıyla kullanıldığı takdirde ise onun عن (an) edatıyla geçişli yapılması uygun düşmez. Çünkü يكفيك عنى denilmez. Evet ama bu mânayı zımnen taşıyan bir fiille ilişkilidir. Buna göre cümlenin takdiri حسبك يا رشا من القرب منصرفا عنى olur.

1 "Rubâ", "rabve"nin çoğulu olup yüksek yere denir.

2 "Emhalet", yer susuz kaldı. Kelimenin kural dışı ism-i fâili mâhil; kurallısı mümhil olur, ancak kurallı olanı az işitilmiştir. Şiddet, kıtlık ve yağmurun kesilmesi anlamındadır.

Tercüme

Bana dünyadâ verilen cennet-i âcile ve hadîka-i şâmilenin tepeleri ister kurak ve çorak ister meyvedâr olsun herhâlde yaʿnî kıtlık ve bolluk zamânında benim cennetimdir. **[42]** Mahbûbem benim cennetimdir demek istiyor. "Rubâ" tarîk-i İlâhîde sâlikin nâil olduğu makâmât-ı İlâhiyye ve ahvâl-i Rabbâniyye'den kinâyedir. Buna cennet-i maârif derler. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ جَنَّتَانِۚ﴾[1] İki cennetden murâd maʿrûf olan âhiret cenneti ile dünyâ cennetidir. Cennet-i meânî dünyâda da âhiretde de olur.

كعَروسٍ جُلِيَتْ في حِبَرٍ
صَنْع صنعاء وديباجِ خُوَي

"el-Hiber" "hibre"nin cemʿi Yemen kumaşlarından bir nevʿ. "Huvey" tasgîr sigasıyla Âzerbaycân'da bir beldenin adıdır. Orada muhaddisler yetişmişdir.

Tercüme

Cânânım Sanʿâ'da yapılan ve Âzerbaycân bilâdından "Huvey" maʿmûlâtından bulunan kumâşları lâbis bir gelin gibi arz-ı cemâl ediyor.

Gelin gibi arz-ı dîdâr eden mahbûbe her türlü bedîʿ sûretlerle tecellî eden tecelliyât-ı İlâhiyyeden kinâyedir.

دارُ خُلْدٍ لمْ يَدُرْ في خَلَدِي
أنّهُ مَنْ يَنْأ عنها يَلقَ غَيْ

"Haled" kalb, nefs.

Tercüme

Mahbûbe dâr-ı bekâdır. O dâr-ı huldı ârif olanlar orada envâ-ı letâif ü lezâize nâil olarak muhalled kalırlar. O dâr-ı muhalledden uzak bulunanın dalâle mülâkî olacağı fikri gönlüme hutûr etmez zîrâ hazret-i ilmiyyesinden hiçbiri ondan hâric değildir. **[43]**

1 "Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır.", Rahmân 55/46.

أيُّ مَن وافى حَزيناً حَزْنَها
سُرّ لو رَوّحَ سِرّي سِرّ أيّ

"Hazn" "sehl"in zıddı. "Ravvaha" celbü'r-râhat. "Sırrî" lebb ü bâtın. "Sırru" maʿnâ.[1]

Tercüme

Onun muhabbeti için sıâb-ı umûru hazîn olarak iktihâm edenlerin yolu âsân ve gönlü şâdân olur. Şu sırrın maʿnâsı kalbime râhat vereceğini ümîd ediyorum.

بِئْسَ حَالاً بُدِّلَتْ من أُنْسِهَا
وَحْشَةً أو من صلاحِ العيشِ غَي

Tercüme

O mahbûbenin ünsüne bedel vahşet ve salâhına bedel dalâlet hâli ne kötü hâldir.

Yaʿnî onun muhabbeti yolunda sevinerek iktihâm edilen mihen ü şedâidden dolayı gaflet eseri olarak agyâr mülâhazası ünsü vahşete ve salâhı dalâle tebdîl eden kötü bir hâldir.

حيثُ لا يَرتَجعُ الفائِتُ وا
حَسْرَتَا أُسْقِطَ حُزْناً في يَدَي

Tercüme

Ahbâbımdan uzak bulunduğum zamânlar gaflet eseri olarak sâdır olan zelle vü hatâlara karşı nâdim ü müteessir olmamak elimden gelmez.

Buradaki "fâit" gaflet ü zühûl eseri olarak vukûa gelen zelle demekdir. O da hâl-i sülûkünde Hakk'ı mülâhazadan mütevellid zelledir. Hattâ bidâyet-i sülûkünde kendisine vâkiʿ olan bir işâret üzerine:

1 Bûrînî'nineseriyle karşılaştırıldığında tercümenin yarım kaldığı görülmektedir. bk. Bûrînî ve Nâblusî, *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*, Cilt I, s. 98.

من ذاالذى ما ساء قط

ومن له الحسنى فقط

[44] demişlerdi. Yaʿnî "hîç fenâlık etmeyen ve yalnız iyilik eden kimdir?" demeleri üzerine hâtif-i gaybî tarafından:

محمد الهادى الذى

عليه جبريل هبط

beyti vârid olmuşdur. "Kendisine Cibrîl nâzil olan Muhammedü'l-Hâdî'dir." demekdir. Zîrâ ismet enbiyâ vü mürselîne mahsûsdur. Onların vârisleri olan evliyânın verâseti ulûm-ı Nebeviyyedir. Vahy zamânında günâhlardan maʿsûmiyet olan verâset değildir. Onlar için vahye mukâbil ilhâm ve ismete mukâbil hıfz u sıyânet sâbitdir. Günâh sâdır olur. Tevbe vü adem-i ısrâr sebebiyle mahfûz olurlar.

لا تُمِلْنِي عن حِمى مُرتَبَعي

عُدْوَتَيْ تَيْمَا لِرَبْعٍ بِتُمَي

"Himâ" raʿy edilmesi memnû olan merʿâ.[1] "عُدْوَتَيْ تَيْمَا" طرفى ذلك الموضع "Tümey" Mısır yâhud Mısır'a tâbiʿ bir mekân adıdır.

Tercüme

Ey lâim! Teymâ'nın iki tarafı olan bahâristânın sâha-i menîasında oturmakdan beni imâle etme.

Hâtırının meyl ü inʿitâfı sûretiyle olan zellesini beyân ediyor. "Tarafey" kelimesiyle yemîn ü şimâl kinâye edilmişdir. Sağ tarafında neş'e-i nefsâniyye, sol tarafında neş'e-i kalbiyye vardır. Nefsimin ve kalbimin devâm-ı murâkabesinden ve Rabbimin tecellîsini göremediğimden dolayı bana taʿrîz veya benden iʿrâz etme ve nazar-ı iştiyâkımı tabîatımın vatanları ve âdetlerimin meskenleri olan Teymâ'ya yaʿnî Mısır'a çevirme.

1 O yerin iki tarafı.

فَلُبانَاتي لبَانَاتٍ تَرا
ضُعُنَا فيها لِبَانَ الحُبّ سي

[45] "Lübânât" lübânenin cemʿi hâcet himmet. "Bânât" "bâne"nin cemʿi. "Bâne" "bân"ın vâhidi. Sorkun ağacı. "Terâduʿ" süt emmekde iştirâk. "Libân" "leben"in cemʿi. "Seyy" "sîn"in fethi ile "sevâ"" maʿnâsınadır mübtedânın haberi olmak üzere merfûʿdur. تَراضُعُنَا في البَانَاتِ لِبَانَ المحبة سواء demekdir. "Terâdaʿnâ" kelimesini tefâul bâbından mâzî olarak okumak da câizdir. O hâlde "seyy" kelimesi mahzûf masdarın naʿtı olmak üzere mensûb olur ve lügat-ı Rabîa üzere vakf edilir. قال في القاموس: وقع فى سيّ رأسه بالفتح وسوائه ويكسر اى حكمه من الخير او فى قدر ما يغمر رأسه او في عدد شعره: Yaʿnî başı berâberince niʿmet ü refâh-ı şâmileye mâlik ve ondan dil-hâhı üzere mutasarrıf oldu. Yâhud birden başını bürüyecek kadar niʿmet-i vâsiaya nâil oldu demekdir ki ser-tâ-pâ niʿmete müstağrak oldu taʿbîr olunur.

Tercüme

Bân ağaçlarının zılâlı arasındaki menâzilde oturup birlikde muhabbet-i İlâhiyye sütünü kana kana içdik ve tepeden tırnağa kandık.

"Bânât" meşâyih-i ârifîn ü sâlikîn-i sâdıkînden kinâyedir.

مَلَلِي مِنْ مَلَلٍ والخَيْفُ حَيْ
فٌ تَقاضيه وأنّى ذاكَ وَيْ

"el-Melel" sâmit, usanmak, bıkmak. "Melel" bir mevziin adı "Hayf" (خيف) dağın pek kalın olan iniş yerine ve su akıntısının yüksek yerine derler ve dağın iniş yokuş yerine de denir. Mekke'de Ebî Kubeys dağının arkasında olan siyâh dağda görünen beyâz yer. Minâ'da kâin Mescidü'l-Hayf ona teşbîhen ıtlâk olunmuşdur. **[46]** "Hayf" (حيف) cevr ü zulm. "Takâzâ" bir kimse medyûnundan hakkını almak yâhud borcunu istemek takâzâ etmek taʿbîr olunur. "Ennâ" keyfe demekdir. Taaccüb ü istifhâm için kullanılır. "Vey" kelime-i taaccüb.

Tercüme

Şu Hazret-i Celâliyye hakîkat-i emriyle tecellî etdiği vakit ekvân ve bi'l-cümle aʿyân-ı fânî ve düyûnu yaʿnî kendisine rücûu istemek muhâli taleb olduğundan cevr olur zîrâ o zamân hîç bir şey'in sübût u mecâli kalmaz. Hazret-i Cemâliyye tecellî edince aʿyân-ı sâbit ve "kün" emriyle halk mütehakkık olur. Şu takâzâ keyfiyyeti nasıl ve ne sûretle hâsıldır!?

"Melel" bir cebel adıdır ki anâsır-ı erbaadan mürekkeb cism-i tabîîden kinâyedir. "Hayf" (خيف) Celâl-ı İlâhî hazretinden kinâyedir.

بالدُّنَى لا تَطْمَعَنْ في مَصْرِفي
عنهما فضلاً بما في مِصرَفي

"ed-Dünâ" dünyanın cemʿi. "Masrıfî" "mîm"in fethi ve "rân"ın kesriyle insirâf maʿnâsınadır. "Fazlen" mahzûf fiʿlin mansûb masdarıdır. Dâimâ aʿlâ ile ednânın arasına tavassut eder. Ednânın nefyini ve aʿlânın nefyi müstebʿad u müstahîl olduğunu gösterir. Yâ nefy-i sarîh veya nefy-i zımnîden sonra vâkiʿ olur burada olduğu gibi. Baʿzen de nehyden sonra vâkiʿ olur.

Tercüme

Mısır'da ganîmet olarak elde etdiğim şeylere rucûʿ etmek şöyle dursun melel ü hayf (خيف) ten sonra dünyâya belki dünyâ tesmiye olunan bütün eşyâya döneceğimi ümîd etme. Melel ü hayf cismânî ve rûhânî olan âlemlerinden kinâyedir. Furkân nâzil olan **[47]** makâm-ı farkımdan bütün dünyaya rücûʿ etmem. Min kavlihi Teâlâ: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيراً﴾[1] Kezâlik Kur'ân nâzil olan makâm-ı cemʿden de rücûʿ etmem. Min kavlihi Teâlâ [2]﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ makâm-ı cemʿde vücûddan başka bir şey yokdur yaʿnî zıll-ı agyâr u erbâb-ı menâsıb u kibârın bulunduğu Mısır'a nasıl dönerim?

لو تَرى اينَ خَمِيلاَتُ قُبا
وتَراءَيْنَ جَمِيلاَتُ القُبَبي

1 "Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna Furkân'ı indiren Allah'ın şanı yücedir.", Furkân 25/1.
2 "Rahmân Kur'ân'ı öğretti.", Rahmân 55/1-2.

كُنْتَ لا كُنْتَ بِهم صبّاً يَرَى
مُرّ ما لاقَيتُهُ فيهِمْ حُلَي

"Hamîlât" hamîlenin cemʿi alçak ve çukurca basık yere denir ki güzel ot bitdiği yer. Alâ kavlin ağaçların nâbit olduğu kumsal yer. Ve birbirine sarmaşık sık ve gür ağaçlara denir ki Fârisî'de hıyâbân derler. "Kabâ" Medîne kurbunda bir mevziʿ tezkîri ve kasrı câizdir. "Terâeyn" tefâul bâbından fiʿl-i mâzî يقال: تراءى فلان، اى تصدّى لى لأراه[1] "Nûn" fâili bulunan nisveye râciʿ-dir. "Cemîlât" cemîlenin cemʿi merʾet-i hasnâ demekdir. "Kubey" "kâf"ın zammı "bâ"nın fethi ve mehmûz ve "yâ"ya müdgam tasgîr "yâ"sı ile "kubâ" kelimesinin tasgîridir siyâb maʿnâsınadır. "Huley" "hulv"un tasgîri.

Tercüme

Benim gördüğüm hasnâ kadınların melâhatini ve birbirine sarmaşık gür ve sık ağaçların letâfetini görseydin sen de benim gibi onların acı cefâsını tatlı bulurdun. Lâkin ey lâim sen bu makâma nâil olmadın zîrâ sen mesleklerin en gücü olan muhabbet mesleğine lâyık değilsin. **[48]** "Hamîlâtu kabâ" ve "cemîlâtü'l-kubâ" hakîkat-i Muhammediyye menâzilinden ve vârisleri olan evliyâ-yı ârifînden kinâyedir. Zîra onlar o hakîkatin pâydâr olan aslında sâbitdirler. Hitâb âzil ü câhiledir. "Cemîlât" kabâ-ı cismânîden müstetir olan verese-i Muhammediyyenin ervâh u nüfûsudur. "Hamîlât" onların ecsâmıdır.

فأرِحْ مِنْ لَذْعِ عَذْلٍ مِسْمَعَي
وعنِ القلبِ لِتلكَ الرّاء زَي

"Erih" irâhadan emr-i hâzır. Yorgunlukdan kurtar, râhat ver demekdir. "Lezʿ" aşk u muhabbet yüreği yakıp acımak bir nesneyi âteş çalıp yakmak. Bu maʿnâya göre "zal"-i muʿceme ve ayn-ı mühmele iledir. Akreb ve yılan sokmak maʿnâsına geldiğine göre "dâl"-i mühmele ve ğayn-ı muʿceme iledir. "Zey" tay demekdir. "Erih"deki "râ"yı "zâ" kıl yaʿnî kalbimden levm ü azli[2] uzak et demekdir ki taʿmiyeden bir nevʿdir.

1 Onu görmem için falan kişi benimle ilgilendi.
2 Levm, kınama

Tercüme

Ey âzil![1] Kulağımı levm ü azl âteşiyle yakıp incitmekden vâz geç kalbimden o lezʿi uzaklaşdır.

خَلّ خِلّي عنكَ ألقاباً بِها
جيء مَيْناً وانْجُ مِنْ بدعةِ جَي

وادعُني غيرَ دَعِيٍّ عَبْدَها
نِعْمَ ما أسمو بِه هذا السُّمَي

"Cey" Asbahân yaʿnî İsfahân'ın eski lakabıdır. Yâhud orada bir karye adıdır. Bidʿatın evvelâ zâhir olduğu yerdir diyenler de olmuşdur. "Daiyy" neseben müttehim olan adam. "Sümey" ismin tasgîri necîb veya huzûʿ **[49]** ve tezellül içindir.

Tercüme

Ey dostum! Yalan lakablarla beni vasf etmekden vâz geç. Evvelâ "Cey"de hâdis olan bidʿat gibi bana da uydurma ism takmayı bırak, beni neseben müttehim olan "Daiyy" ile değil abd ile çağır. Benim yükseldiğim kulluk ismi ne güzel bir ism ve sıfatdır.

Tabakât-ı Sübkî'de[2] beyân edildiğine göre Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî'nin huzûrunda birisi "kul yâ ibâdiye'l-lezîne esrafu alâ enfüsihim lâ-taknatû min rahmeti'llâh" âyet-i kerîmesini okurken Hazret-i Gazzâlî nefslerine karşı isrâf eden kullarını Cenâb-ı Hakk kendine izâfe etmek sûretiyle teşrif buyuruyor diyerek sayha koparmış ve şu beytleri inşâd etmişdir:

وهَانَ عَلَيَّ اللَّومُ في جَنبِ حُبِهَا
وقَول الأَعَادِي إنَّهُ لَخَلِيعُ

أَصمُ إذا نُوديتُ بِاسمي وإنَني
إذا قِيلَ لِي يَا عَبدَها لَسمِيعُ

1 Ey âzil: Ey âzil= levm edici L
2 Sübkî, Tâcüddîn. *Tabakâtuş-Şâfiiyyeti'l-Kubrâ*, Cilt VI. 1964, s. 61.

Tercüme: Sevgilimin muhabbeti yanında bana karşı edilen melâmet ve halîu'l-izâr olan düşmanların uydurdukları fasl u mezemmet benim için ehemmiyetden ârîdir. İsmim çağırıldığı zamân sağırım. Ey sevgilisinin kulu diye hitâb edildiği zamân bütün kulak kesiliyor ve işitiyorum.

Şârih Abdülganî en-Nâblusî hazretleri de buna yakın şu beyti söylemişdir:

وإذا ما أردت رفعة قدري
فادعني في عشيرتي يا غلام

Tercüme: Kadr ü şânımın yücelmesini isteyorsan kavm u aşîretim arasında beni "yâ gulâmî" yaʿnî ey benim kulum kölem diye çağır. **[50]**

إن تَكُنْ عبداً لها حقّاً تَعُدْ
خَيْرَ حُرٍّ لم يَشُبْ دَعْوَاهُ لَي

"Teud" burada ismini refʿ ve haberini nasb eden "sâre" maʿnâsınadır. İsmi zamîr-i mukadder olan "ente"dir. Haberi de "hayre hurrin"dir. "Lem-yeşib" "lem-yuhâlit daʿvâhu" demekdir. "Ley" cahd ü inkâr maʿnâsınadır. Bu beyt mâ-kablindeki beytde iddiâ etdiği şey'i takrîr ü tesbîtdir.

Tercüme

Mahbûbun hâlis kulu olursan daʿvâsına inkâr karışmayan en hayırlı bir hürr olursun.

Zîrâ ubûdiyyet kesb-i sıhhat eder ve sâbit olursa dal budağı ihlâs toprağında nâbit olur.

قوتُ روحي ذِكْرُها أنّى تحُو
رُ عن التّوقِ لِذِكْري هَيِّ هَي

"Tehûru" tercau. "Tevk" masdardır. «هَيِّ هَي» تاق إلى الشيء توقاً، اى اشتاق إليه. كلمة مكررة لطلب الإقبال الي الذّكر بسرعة[1]

1 "Tavk" bir şeyi arzulamak mânasına gelen mastardır. "Heyyi hey" kelimesi, birinin dönmesini sağlamak için kullanılan bir ikilemedir.

Tercüme

Rûhumun gıdâ vu tûşesi mahbûbenin zikridir. Kıvâm u nizâmı kendisiyle kâim olan rûhum onun iştiyâkından nasıl rücûʿ eder. Haydi onu yâd u zikr et. Yaʿnî rûhum onu anmakdan fârig olursa azıksızlık netîcesi olarak ölür ve nefs olur. Nefs ise fenâlığı emr eder. Nefs, şehevâtını bırakıp ölecek olursa rûh olarak avdet eder. Rûh ise emr-i İlâhîdendir, ölmez. **[51]**

لستُ أنسى بالثّنايا قولَها
كل مَن في الحيّ أسرَى في يَدي

"Senâyâ" seniyyenin cemʿi, akabe, cebel, yol. "Hayy" batn, kabîle. "Esrâ" esîrin cemʿi.

Tercüme:[1]

Seniyyelerde, yollarda mahbûbumun bana dediği şeyʿi unutmam. Kabîlede bulunanlar elimde esîr edilir.

"Senâyâ" esmâ-i İlâhiyye hazerâtından kinâyedir. "Kavlehâ"daki zamîr Hazret-i İlâhiyye olan mahbûbeye râciʿdir. "Hayy" envâ-ı ekvândan bir nevʿ olan âlem-i insândan kinâyedir. "Yedey" yedân[2] Cemâl ü Celâl ismlerinden kinâyedir.

سَلْهُمُ مُسْتَخْبِراً أَنفُسَهُم
هل نَجَتْ أنفُسهُمْ مِن قبضتي

Tercüme

Ey dostum! Onların en nefîsini onlardan sor. Nefsleri benim iki kabzamdan kurtuldu mu?

"Kabzatey" saâdet ü şekâvet kabzasıdır. Kemâ kâle Teâlâ:
﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾[3]

1 Başlık asıl nüshada yok. L nüshasında var.
2 İki el, elinin altında
3 "Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir.", Şûrâ 42/7.

فالقَضَا ما بينَ سُخْطِي والرّضى
مَنْ لهُ أُقْصِ قَضَى أوْ أَذْنِ حَي

"Uksi" meczûm fiʿl-i şartdır. Cezm alâmeti "yâ"nın hazfidir. "İbʿâd" yaʿnî uzaklaşdırmak maʿnâsına olan "iksâ"dandır. "Kazâ" mâte. Şartın cevâbıdır. "Udni" takrîb maʿnâsına "idnâ"dandır. Atfın muktezâsına göre bu da fiʿl-i şartdır. **[52]** "Men lehu idni" takdîrindedir. "Hay" mübtedâ-yı mahzûfun haberi "fe-hüve hay" demekdir.

Tercüme

Kazâ benim gazab u rızâm arasındadır. Tecellî-i esmâda şühûd-ı hazretimden kimi uzaklaşdırdımsa insâniyyeti ve rûhâniyeti iʿtibâriyle ölmüşdür. Kimi yaklaşdırdımsa benimle ve ezelî ve ebedî hayâtımın tecellîsiyle diridir. Kâlallâhu Teâlâ: ﴿اَوَمَنْ كَانَ مَيْتاً فَاَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُوراً يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا﴾[1]

خاطِبَ الخَطْبِ دعِ الدّعوى فما
بالرُّقَى تَرقى إلى وَصْلِ رُقَي

"Hâtib" tâlib. "Hatb" emr-i azîm u sagîr. Burada karîne-i makâm iʿtibâriyle emr-i azîmdir. "Daʿvâ" lugatda masdardır. Deâ ev ragabe ilallâhi Teâlâ. Istılâh-ı kavmde esbâb ü âlât ile nefsinden kudret ü kuvvet âsârı zâhir olduğunu iddiâdır ki mezmûmdur. Burada da maksûd olan ıstılâhî daʿvâdır. "Rukâ" "rukye"nin cemʿidir. Efsûn. "Terkâ" taʿlû ve terfau. "Rukay" alâ gayri kıyâs "rukye"nin mürahhamı. Burada mutlak habîbe murâddır.

Tercüme

Ey emr-i azîm ü hatb-i cesîmi tâlib olan! Daʿvâyı bırak. Mihnet ü meşakkate katlanmadan kuru daʿvâ ile okuyup üfürmek ile cânâna kavuşmak olamaz.

1 "Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, hiç, karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu?", En'âm 6/122.

Yaʿnî ey emr-i azîm talebinde bulunan! Kâle Teâlâ: ﴿عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾[1] Burada "nebe'" azametle ittisâfından dolayı haber-i azîmdir. Bunun için ebsârın dâire-i idrâkinden hâricdir. Daʿvâyı yaʿnî havl ü kuvveti bırak.

Kâle Teâlâ ve ﴿اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعاً﴾[2] Vücûd daʿvâsı yalnız Hakk'ındır. Vech-i Hudâ'dan başka **[53]** her şey hâlikdir. Nefs ü tabîat hazîzinden[3] kurtulup habîb-i mutlakın evc-i kemâl ü visâline yükselmeden ve mazhar-ı şühûd olmadan mücerred evrâd okumak ve ezkâr ile meşgûl olmakla mirkât-ı terakkiyâta çıkamazsın.

رُحْ مُعافىً واغتنِم نُصْحِي وإنْ
شِئْتَ أن تهوَى فَلِلبَلْوَى تَهَي

"Tehey" aslında "teheyye'"dir, hemze mücerred tahfîf için hazf olunmuşdur.

Tercüme

Haydi işine, Allâh âfiyet versin! Taleb etdiğin emr-i azîm güçdür, nasîhati ganîmet bil. Bu emr-i düşvârın lâzım-ı gayr-i müfârıkı muhabbetdir. Zîrâ muhabbet zevki olan maʿrifet-i İlâhiyye'ye vesîledir. Eger muhabbet âlemine girmek istiyorsan imtihân-ı İlâhî olan ibtilâya hâzırlan.

وبِسُقمٍ هِمْتَ بالأجفانِ إنْ
زانَهَا وَصْفاً بِزَيْنٍ وبِزَي

"Himte" ey ahbebte.

Kâle fîʿl-*Kâmûs*: هَامَ يَهِيمُ هَيْمًا وَهَيَمَانًا أَحَبَّ[4] "Ecfân" gıtâu'l-ayn.[5] Müfredi "cefn"dür. "Cîm"in fethiyledir. "Cîm"in kesriyle okumak da câizdir. "Ziyy" hey'et ve kıyâfet. "Zâ"nın fethiyle olduğuna göre aslı mehmûz olarak

1 "Birbirlerine neyi soruyorlar? Üzerinde anlaşmazlığa düştükleri büyük haberi (mi)?", Nebe' 78/1-3.
2 "Bütün kuvvetin Allah'ın olduğunu.", Bakara 2/165.
3 Hazîz: Dirâyet-i kâmile, metânet-i akl, izzet-i re'y ile muttasıf olan. L Nüshası Der-Kenâr
4 Hâme, yehîmü heymên ve heymânen türevi olan kelime "sevdi" anlamında kullanılır.
5 Gözü kapatmak.

"zey'"dir tahfîfen hemze hazf olunmuşdur. Burada "ze'y" zânın fethi ve hemzenin sükûnuyla masdardır. Tekebbür etmek demekdir ki âşıklardan imtinâ'dır. Bu da bir nev' melâhatdır.

Tercüme

Hüsnüyle ve hey'et-i latîfesiyle ecfâna zînet veren gözdeni hastalığa veya **[54]** kibr ü imtinâa muhabbet etdin. "Ecfân" ayn-ı İlâhînin hicâbı olan suver-i ekvândan kinâyedir. Ecfândaki za'f mehâsinden ma'dûddur. Kâlallâhu Teâlâ: [1]﴿اَللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ﴾ Nefs ü zâtında "lâ-havle velâ kuvvete illâ bi'llâhi'l-aliyyi'l-azîm"[2] ile tahakkuk etdiği için maârif-i İlâhiyye ile muttasıf olandan ziyâde za'fı hâiz kimse olamaz.

كَمْ قَتِيلٍ من قَبيل ما لَهُ
قَوَدٌ في حُبّنا مِن كلّ حي

"Kabîl" üç ve üçden ziyâde cemâat. Kavd, kısâs.

Tercüme

Göz kapaklarındaki za'f u marazın maktûlü olan birçok esnâf-ı halk vardır. Bizim muhabbetimizde her kabîle halkından maktûl düşenlerin kısâsı yokdur. "Mâ lehu kavdun fî-hubbinâ" kavli ecfânında hastalık olan cânânın lisânındandır. "Min kulli hay"dan maksad Arab, Acem hangi cinsden olursa olsun muhibb olan evliyâ-yı kirâm hazerâtıdır.

بابُ وَصْلي السّأْمُ من سُبلِ الضّنى
مِنْهُ لي ما دُمْتَ حيّاً لم تُبَي

"Se'm" "sâme"nin cem'i, mevt demekdir. "Dannâ" maraz. "Lem-tubey" "bev'e"den me'hûzdur. Hemzenin hazfiyledir. Müşedded "vâv" "yâ"ya kalb olunmuşdur aslı iki "tâ"dan birinin hazfiyle "lem-tubetey"dir. ما دمت حيّاً ولم تمت لم تبوّأ بدارى لانك لم تأت البُيوت من ابوابها[3] demekdir.

1 "Allah, sizi güçsüz olarak yaratan..", Rûm 30/54.
2 Güç ve kuvvet, sadece yüce ve büyük olan Allah'tan dilenir.
3 Sen, ben diri oldukca benim evimde ikamet demezsin çünkü sen, o evin kapılarından girmiş olmadın.

Tercüme

[55] Bana varan yol benim visâlimdir. Bana yaklaşmak ise tabîatın hükmünden çıkıp nefs ü hevâya muhâlefetle olan ölümdür. Sen, ben diri oldukca benim dârımda sâkin olamazsın zîrâ sen, o dârın kapılarından girmiş olmadın. Bu da mahbûbun lisânındandır.

فإنِ استَغْنَيْتَ عن عِزّ البَقا
فإلى وَصلي ببذلِ النفسِ حَي

"Hay" "hayye ale'l-felâh"da olduğu gibi ey mü'min felâhına ikbâl ü teveccüh et demekdir.

Tercüme

Gınâyı kendisi için yaratan ve devâm u bekâ zâtına münhasır olan zât-ı azîze karşı sende gınâ olmadığını ve zevâl ü fenâ muktezâ-yı şânın olduğunu bildin ise nefsini ibzâl ve benim veche-i visâlime ikbâl et.

الشرط بذل النّفس اوّل وَهلة
لا يطمعن ببقائها الاشباح

(Şihâbüddîn es-Sühreverdî)

Tercüme: Cânânın rızâsı yolunda şart, der-hâl nefsini ibzâl etmekdir. Nefsin bekâsıyla eşbâh bekâyı ummasın.

قُلْتُ روحي إنْ تَرَيْ بَسطَكِ في
قَبْضِها عِشْتُ فرأيي أن تَرَي

Tercüme

Eger senin rızâ ve matlûbun benim rûhumun kabzında ise hakîkî ve ezelî hayâta mazhar olurum ve fânî vü mecâzî hayâtın hükmü benden zâil olduğu gibi re'yim de ancak senin rızâ-yı pâkından ibâret olmuş olur.

Bu beytdeki "kultu" kavli yukarıda geçen "lestu ensâ bi's-senâyâ" kavline cevâbdır. **[56]**

أيُّ تعذيبٍ سوى البُعْدِ لنَا
منكِ عذبٌ حبّذا ما بَعْدَ أي

Tercüme

Uzaklıkdan başka sizden ne sâdır olursa tatlıdır. "Ey"den sonraki taʿzîb ne tatlı ve ne güzeldir.

Yaʿnî azâbın her nevʿi güzel ve tatlıdır. Sevgilisini görmekden uzak düşmek azâbı kâfirlerin azâbıdır. Kemâ kâle Teâlâ fî-hakkihim: ﴿كَلَّآ إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ﴾[1]

إن تَشَيْ راضيةً قَتْلي جَوىً
في الهَوى حَسبي افتخاراً أن تَشَي

"Teşey" aslı "teşâeyn" câzimden dolayı nûn hazf olunmuşdur. Aslı mehmûzdur, hemze kelimenin lâmü'l-fiʿlindedir "yâ"ya kalb edilerek tahfîf edilmişdir. "Yâ" müennes-i muhâtabdır. "Ceven" bâtındaki aşk u muhabbet, hüzn, şiddet-i vecd.

Tercüme

Tarîk-i muhabbetde yanıp yakıldığımdan dolayı benim katlime rızâ gösteriyorsan senin bu irâde vü meşiyyetin medâr-ı fahr olmak üzere bana kâfîdir.

ما رأَتْ مِثلَكِ عَيْني حَسَناً
وكَمِثلي بكِ صَبّاً لم تَرَي

"Mislek" kâf, zâiddir veya değildir. Burada maksûd olan alâ sebîli'l-kinâye nefy-i misldir. ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾[2] âyetinde olduğu gibi. Mefʿûl olmak üzere mensûbdur. Sonundaki kâf-i meksûre müennes hitâbdır**. [57]**

1 Nitekim Allah onların hakkında şöyle buyurmuştur: "Süphesiz onlar, kıyamet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır.", Mutaffifîn 83/15.

2 "Onun benzeri hiçbir şey yoktur.", Şûrâ 42/11.

Tercüme

Hüsn ü cemâlde senin gibi yektâ bir dilrübâyı görmediğim gibi benim gibi sana sâdık bir âşıkı da bâsıram ve basîretim görmemişdir.

Mahbûbeye olan hitâb, ekvânda zuhûru i'tibâriyle hazret-i esmâ ü sıfâtdır. Hazret-i zât değildir. Zîrâ o, gayb-ı mutlakdır. Zâta nisbetle hiçbir şey yokdur. Hazret-i Ulûhiyyet bir tecellî ile iki şeyde tecellî etmez. Mahlûk nazarında eşyâ birbirine benzerse de hâlık nazarında benzemez. Binâen aleyh birbirine benzeyen hiçbir şey yokdur.

نَسَبٌ أقرَبُ في شرْعِ الهَوَى
بينَنَا من نَسَبٍ من أَبَوي

Tercüme

Muhabbet cihetinden aramızdaki neseb, anam babam arasındaki nesebden daha yakındır. Oğlundan[1] mervî olduğuna göre Hazret-i Şeyh, sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimizi âlem-i menâmında görerek[2] "يا عمر انت منّا انت منّا" hitâbıyla taltîf buyurulmuşdur. "Nesebun akrabu fî-şer'i'l-hevâ" kavliyle buna işâret etmişlerdir. Peygamber efendimizin "ente minnâ" buyurması Şeyh'in Sa'd kabîlesine ve murdia-i risâlet-penâhî olan Halîmetü's-Sa'diye'ye mensûb olmaları i'tibâriyledir. Hazret-i Nâzım neseb-i hevâ ile neseb-i hakîkî olan takvâ ve kemâl-i ubûdiyyet nesebini kasd etmişdir. Kâle Teâlâ: ﴿فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾[3] ve kâle sallallâhu aleyhi ve sellem «إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الْيَوْمَ أَرْفَعُ نَسَبِي وَأَضَعُ أَنْسَابَكُمْ أَيْنَ الْمُتَّقُونَ»[4] "Ebevey" ümm ü ebin taglîben tesniyesidir. Burada Îsâ ibnullâhdır diyen Nasârâ'ya red vardır. Bunun için Hazret-i Nâzım muhabbet nesebi şu nesebden daha yakındır demek istemişdir. Zîrâ Cenâb-ı Hak mecâzî ve sebebî olan şu nesebden münezzehdir. **[58]**

1 İbnü'l-Fâriz'in oğlu kastediliyor.
2 Sen bizdensin, sen bizdensin.
3 "Sûr'a üfürüldüğü zaman, (işte) o gün ne aralarında soy-sop yakınlığı kalacak, ne de birbirlerini arayıp soracaklardır.", Mü'minûn 23/101.
4 Allah kıyâmet gününde der ki: Ben bugün nesebimi yükseltiyor, sizin nesebinizi alçaltıyorum. Muttakiler nerededir? (Gelsinler de neseblerini yücelteyim).

هكذا العشق رضيناه ومَنْ
يأتَمِرْ إن تأمري خيرُ مُرَي

"Hayru muray" mübtedâ-yı mahzûfun haberidir. "Fe-huve hayru muray" demekdir. "Muray" "mur'" kelimesinin tasgîridir. Hemzenin "yâ"ya kalbi ve yâ-i tasgîrenin idgâmıyla "muray" olmuşdur.

Tercüme

İşte aşk böyledir. Biz onun ahkâmına râzı olduk. Senin emrine imtisâl eden ve ulüvv-i kadrini bilen kimse insânın hayırlısıdır. Zîrâ o kul mutîʿ u hâdiʿ demekdir.

Dîn-i muhabbete tâbiʿ ve onun ahkâmına râzı olan kimse şerîat-ı Muhammediyye'nin ahkâm-ı zâhiresine inkıyâd ve nehy etdiği şeylerden ictinâb eder.

ليتَ شعري هل كفَى ما قد جَرَى
مُذْ جرى ما قد كفى من مُقْلَتِي

"Cerâ" sâre. "Cerâ" sâle.

Tercüme

İnsânların sikâyeti ve suya olan mühimmâtı için kifâyet eden göz yaşlarım akdığından beri muhabbet yolunda uğradığım meşakkatlerin kâfî geleceğini bilsem ne olur!

حاكياً عَينَ وليٍّ إن عَلاَ
خَدَّ رَوضٍ تَبْكِ عن زهرٍ تَبَيْ

"Veliyy" bir yağmurun akabinde yağan yağmur. «تَبَيْ» اصله «تبيّي» على وزن «تفرح وهى بمعنى تضحك من قول العرب حياك الله وبياك»[1] Allâh sana hayât ve berekât versin ve seni güldürsün demekdir. Fetha olan "yâ"nın harekesi "bâ"-i sâkineye **[59]** nakl olunmuşdur. Harekenin naklinden sonra "bâ"-i sâkin olduğu için sonraki "yâ" ile idgâm olunmuş ve "tebey" olmuşdur.

1 "Tebey"in aslı "tebeyyeye", yani "teferraha" vezninde olup "tedahhake/seni güldürdü" anlamındadır. Araplar: Allâh sana hayat ve bereket versin ve seni güldürsün der.

Tercüme

Yağmura benzeyen göz yaşları gülzâr-ı ruhsârında istikrâr edince göz ağlamış ve ruhsârının ravza-i mehâsini de gülmüş oluyor.

قد بَرى أعظَمُ شوقي أعظُمي
وفَني جِسميَ حاشا أصغَرَي

"Berâ" bera'l-azmu nahtehu. Aʿzum, "azm"in cemʿi. "Asgaray" kalb ü lisân. Ve min zâlike kavluhu sallallâhu aleyhi ve sellem: "el-Merʾu bi-asgarayhi" kalbe ve lisâna.

Tercüme

Şevk ü muhabbetin en büyüğü kemiklerimi yontdu ve yıpratdı. Lisân ve kalbimden başka cismimi de mahv etdi.

Hazret-i nâzım bu beyt ile sevgilisinin muhabbetinde zâhirî ve bâtınî fenâ ve izmihlâlini murâd ediyor. Yalnız maârif-i İlâhiyyeyi telakkî eden kalbi ile ulûm-ı ledünniyyeyi neşr eden lisânını istiknâ etmiş oluyor.

شافِعي التّوحيدُ في بُقْيَاهُما
كان عندَ الحبّ عن غير يَدَي

"Şâfi" "şef"den ism-i fâil. Zevç, çift.

Tercüme

Kalb ü lisânımın bekâsıyla tevhîd beni şefʿ etdi yaʿnî çift kıldı. Bu şefʿ keyfiyeti **[60]** kendi irâdemde hâsıl olmuş değildir.

Yaʿnî kalb ü lisânımın bekâsında benim sunʿ u irâdem yokdur. Eger olmuş olsaydı onların da fenâsına meyl ederdim. Lâkin tevhîd nezd-i habîbde onların bekâsını istedi. Zîrâ muhabbet veya habîb memleket-i cismi istîlâ eden bir hâkimdir. Hükm ü kudret onundur. Cesedin ibkâ ve iʿdâmı onun irâdesine mütevakkıfdır. Tevhîd ise şefʿ ediyor. Zîrâ tevhîd kalbde müstakarr ve lisânda zâhirdir. Kalb meskeni ve lisân da mevridi olunca her ikisinin bekâsını ondan başka kim murâd edebilir.

وتَلاَفِيكِ كَبُرْئِي دونَهُ
سَلْوَتي عنكِ وحظّي منكِ عَي

«سلو» نسيان المحبة. «عى» عدم الإهتداء لوجه المراد، تعب.[1]

Tercüme

Kalbimde cây-gîr olan muhabbetini unutmak gayr-i kâbil ve senden istîfâ edeceğim hazz u nasîb taʿb u meşakkatden ibâret olduğu gibi beni makâm-ı kurbe ve menâzil-i ahbâba ircâʿ u inzâlin de bu muhabbet hastalığından şifâyâb olmam gibidir. Bu bâbda telâkî tamâm-ı zuhûr ile kâbildir bu da muhâldir. Zîrâ sen vücûd ü nûrsun ben ise adem ü zulmetden ibâretim. Kalbimde kök salan şecere-i muhabbetinden münkatıʿ olmak ise mümkin değildir.

ساعدي بالطّيف إن عَزّتْ مُنىً
قِصَرٌ عن نَيْلِها في ساعدَي

Tercüme

Umduğum emeller müstebʿad ve ona dest-res olmağa imkân gayr-i müsâid ise de hîç olmazsa tayf u hayâliyle yardım et.

[61] Âlem-i menâmda hayâlini görmek sûretiyle emellerinin karîn-i isʿâf olmasını Hazret-i İlâhiyye'den temennî ediyor. Dünyâ hayâtından bütün insânlar uykudadır. Kâle Teâlâ: ﴿وَمِنْ اٰيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾[2] ve kâle sallallâhu aleyhi ve sellem: «النَّاسُ نِيَامٌ فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا»[3] İnsânların uykuda olduğunu ve mahbûbun tayf u hayâlini maʿrifet-i zevkiyye vü keşfiyye ile bilen âriflerden başkası bilmez.

شامَ مَن سامَ بطرْفٍ ساهِرٍ
طيْفكِ الصّبحَ بألحاظٍ عُمَي

«شامَ» نظر. ولا يكون الا في نظر البرق او ما اشبهه.[4] Şimşeğe nazar etmek. "Sâme" talebe.[5] "Umey" aʿmânın tasgîri.

1 "Selv" sevgiyi unutmak. "Ay" murad edilene yönelmemek, yorgunluk.
2 "Gece gündüz uyuyabilmeniz onun delillerindendir.", Rûm 30/23.
3 İnsanlar uykudadır öldüklerinde uyanırlar.
4 "Şâme" baktı. Sadece şimşek veya benzeri şeye bakmada kullanılır.
5 İstedi.

Tercüme

Uyanık gözle hayâlini görmek isteyen kimse, aʿmâ gözüyle sabâhın tulûunu görmek istemiş demekdir.

لو طَوَيْتُمْ نُصْحَ جارٍ لم يكُنْ
فيه يوماً يألُ طَيّاً يالَ طي

"Ye'lu" "elv"den muzâriʿdir. Saʿy u ihtimâmda taksîr eylemek. "Vâv" tahfîfen li'l-vezn hazf edilmişdir. "Lâm"da zamme "vâv"a delâlet eder. "Yâle tay" münâdâ vu muzâfdır "âle tay" demekdir. Hemze harf-i lîn olan elife kalb ile mahzûf u müsehheldir.

Tercüme

Ey Âl-i Tay! Komşunuza nasîhati hilâf-ı muʿtâd olarak tay u ihfâ etseniz bile o, size mutîʿ olmakda yine kusûr etmez. Sizin âdetiniz nasîhati neşr etmekdir.

[62] Bu beytde câr ile maksûd kendi nefsinden kinâyedir ve nâsîhati de maârif-i İlâhiyye ve hakâyık-ı Rabbâniyye'den bahs eden Şeyhü'l-Ekber hazretlerinin himmet-i kudsiyyelerini talebde devâmdır. "Âl-i tay" muşârun ileyh hazretlerinin makâm-ı kudsiyyelerini taʿzîm u tefhîm içindir. Zîrâ hakâyık-ı İlâhiyye ve maârif-i Rabbâniyye'ye dâir birçok kütüb ü âsâr yazan ve tarîk-i irfânda ehl-i sülûke cevâhir-i meânî neşr eden Hazret-i Nâzım'ın şeyhi eş-Şeyhü'l-Ekber ve'l-Kibrîtü'l-Ahmer Muhyiddîn bin el-Arabî el-Hâtemî et-Tâî hazretleridir.

فاجْمعوا لي هِمَماً إن فَرّقَ الدَّ
هْرُ شَمْلي بالأُلى بانُوا قُضَي

"el-Ulâ" "el-lezîne" maʿnâsına ism-i mevsûl. "Kusay" mahzûf olan zarga naʿt olmak üzere mansûbdur. "Mekânen kusayyen" takdîrindedir. Tasgîr, zarûret içindir. "Yâ"nın sükûnu lügat-ı Rabîa üzerinedir.

Tercüme

Zamân, topluluğu dağınık bir hâle getirmiş ise de siz sadâkat-şiâr bu komşunuzla sizden ayrılıp uzak bir mekânda kalan kimselere karşı himmetinizi cemʿ ü tevhîd ediniz. "el-Ulâ" esmâ-i İlâhiyye'nin hakâyıkıyla zuhûrundan kinâyedir.

ما بِودّي آلَ مَيّ كانَ بَث
ثُ الهوَى إذ ذاكَ أودى أَلَمي

"Meyy" alâ hilâfi'l-kıyâs "meyye"nin murahhamıdır. "Evdâ" "vedâ"dan ism-i tafdîl. Helâk maʿnâsınadır. "Elemey" "elem"in tesniyesi. Yâ-i mütekellime muzâfdır.

Tercüme

Ey Âl-i Meyye! Aşk u hevânın bess ü iʿlânı benim kasd u irâdemle hâsıl olmuş değildir. **[63]** İzhârı da ızmârı da elem olan aşkın bess ü iʿlânı benim eşedd-i helâkimdir.

"Âle Meyy" mahbûb-ı hakîkînin ehli olan evliyâ-yı kâmilîn hazerâtından kinâyedir. Yaʿnî aşk u garâmdan iştikâ ve sırr-ı muhabbetin ifşâsı ve hakâyık-ı makâma dâir meânînin îrâdı benim kasd u irâdeme makrûn değildir. Bu keyfiyyet ancak tecelliyât-ı gaybiyye ile hâsıl olmuş galebe-i hâlden neş'et etmişdir.

سِرُّكُمْ عِنْديَ ما أعلَنَه
غَيرُ دمعٍ عَندَميٍّ عن دُمَي

"İndiye" "ind"ime mensûb demekdir. "Andem" kırmızı bir nebâtdır. "Dumey" "dem"in tasgîri. Tasgîr taʿzîm içindir.

Tercüme

Muhabbetinizin sırrını kanlı yaşlarımdan başkası ifşâ etmedi. Yaʿnî ey Âl-i Mey! Sizin hakîkî olan esrâr-ı muhabbetinizi kanımdan sudûr eden göz yaşlarımdan başkası izhâr[1] etmedi. Bu da emr-i İlâhînin aynından hakîka-

1 izhâr: ifşâ L

tin seyelânı demekdir. Gûyâ rûhu, sürûru intâc eden emr-i İlâhî aynından seyelân itmiş oluyor.

مُظْهِراً ما كنتُ أُخْفي من قَدِي
مِ حديثٍ صانهُ منّيَ طَي

Tercüme

Kalbimde muntavî olup gizlediğim hadîs-i kadîmi muhabbet yaşları izhâr etdi. Hadîs-i kadîm menzil olan kelâm-ı Rabbânîdir.

عِبْرَةٌ فَيْضُ جُفوني عَبْرَةً
بيَ أن تجريَ أسعى واشِيَي

[64] "Feyz" akan göz yaşlarının çokluğu. "Abre" gözyaşı. "Es'â" "siâye"-den ism-i tafdîl. "Vâşiyey" "vâşî"nin tesniyesidir.

Tercüme

Göz yaşlarımın şâyân-ı ibret ü taaccüb olan seyelânı muhib ile mahbûb arasında mefsedet ü adâvet ilkâ eden sâîlerin siâyetinden ziyâdedir.

Buradaki "abre"den maksad "ke-lemhin bi'l-basar" olan emr-i İlâhî tarîkıyle ayn-ı vücûddan zuhûr demekdir. Kâle Teâlâ: ﴿وَمَآ اَمْرُنَآ اِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾[1]

كادَ لولا أدمُعي أستَغْفِرُ اللهَ
يَخْفَى حُبُّكُمْ عن مَلَكي

"Levlâ udmuî estagfirullâh" kavli "kâde" fi'liyle ismi ve haberi arasında iki cümle-i mu'terizedir. "Levlâ" harf-i imtinâ'dır. "Udmuî" vücûben mahzûf olan haberin mübtedâsıdır. "Levlâ udmuî mevcûde" demekdir. "Melekey" melekin tesniyesidir. Sağ ve sol melek murâddır.

Tercüme

Eger göz yaşlarım olmasaydı muhabbetiniz ef'âl ü a'mâlimi kayd u zabta müvekkel olan iki melekden hemân gizli kalacak idi. Bundan dolayı

1 "Emrimiz ancak bir tek emirdir. Göz kırpması gibidir. (Anında gerçekleşir.)", Kamer 54/50.

Allâh'dan mağfiret dilerim. Kâle Teâlâ: ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِينَ. كِرَاما كَٰتِبِينَ. يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ﴾[1] İki melek kulların efʿâlini bilir hâlbuki muhabbet kalbe âid bir fiʿldir eger vicdânî olan bu efʿâl o iki melekden gizli kalmış olsa "yaʿlemûne mâ-tefʿalûn" kavl-i kerîmi doğru olmamış olur. Bunun için ketm-i esrârda mübâlağadan dolayı "estağfirullâh" demişdir. **[65]**

صارِمي حَبلِ وِدادٍ أحكَمَتْ
باللّوَى منه يَدُ الإنصافِ لَي

"Sârim" kâtiʿ demekdir. "Hable" muzâf münâdâdır. Harf-i nidâ ile cemʿ "nûn"u hazf edilmişdir. Zîrâ aslı "yâ sârimîn"dir. "Habli vidâd" müşebbehün bihin müşebbehe izâfetidir. يا أحبائي الذين قطعوا وِدادي الذي هو كالحبل في القوّة والمتانة[2] demekdir. "el-Livâ" bir mekânın ismi. "Ley" ip makûlesi bürüp bükmek bir işte tekâmül eylemek: يقال لوي عن الامر، اذا تثاقل. Bir nesneye fazla meyl ü ikbâl etmek yâhud muntazır olmak: يقال لوى عليه اذا عطف او انتظر. Ve başını bir tarafa doğru çevirip imâle etmek: يقال لوى برأسه، اذا امال به

Tercüme

Ey Livâ'da adl ü insâf elinin büküp muhkem kıldığı habl-i vidâdımı kesmek isteyenler!

Burada hitâb tarîk-i İlâhîdeki âriflere ve refîklerinedir. Vidâdı, kendisiyle onlar arasındaki muhabbetdir. "el-Livâ" suver-i kâinâta mütemâyil olup makâm-ı tecellîden kinâye olan mekândan kinâyedir.

أتُرى حَلَّ لكُمْ حَلُّ أَوَا
خي رُوى ودٍّ أُواخي منهُ عَي

"E turâ" mâ-kablindeki beytin cevâbıdır. "Turâ" "tâ"nın zammıyla mechûldür ve nâib-i fâildir. "Halle" halâlden mâzî. "Hallu" masdar. Akdin hilâfıdır. Çözmek demekdir. "Evâhî" "âhiye"nin cemʿi davar ve sâir hayvânlar bağlayacak ip. Yere bir kazık kakıp ona bir uzun ip bağlarlar ve

1 "Hâlbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır. Onlar yapmakta olduklarınızı bilirler.", İnfitâr 82/11-13.

2 Ey sağlam ve güçlü ip gibi olan sevgimi koparan dostlarım!

iki tarafını yere gömdükden sonra bir ucunu halka tarzında yaparlar. **[66]** "Ruvey" "rivâye"den ip bükmek. "Muvâhât" bir kimse ile kardeşlik etmek. "Ay" bürülmek.[1]

Tercüme

Ukûd-ı meveddetimi çözmeği helâl mi zann ediyorsun? Ey habl-i vidâdımı çözmek isteyenler! Muvâhât etdiğim kimselere karşı kalbimdeki ukde-i vidâdı çözmek helâl mi zann olunuyor? O habl-i metîni naks etmek yorgunlukdan başka bir şey intâc etmez.

بُعْدِيَ الدّارِيّ والهَجْرَ عَلَيَّ
جَمَعْتم بَعدَ دَارَي هِجْرَتَي

"Buʿdiye" yâ-yı mütekellime muzâfdır. Yâ harekelidir. "Dârî" nisbet yâsıyla buʿdun sıfatı. "Hecr" "buʿd"e maʿtûf olarak mansûbdur. Her ikisinde de âmil "cemaʿtum"dur. "Cemaʿtum aleyye'l-buʿdi'l-lezî yeteallaku bi'd-dâr ve'l-buʿdu'l-mutaallik bi'l-kalbi ve hüve el-hecru" demekdir.

Tercüme

Dâr-ı hicretim olan Medîne ve Mekke'de sizinle berâber bulunuyor iken dârım ve kalbim uzaklığını cemʿ etdiniz.

Yaʿnî yurdumdan uzak düşdünüz ve gönülden de beni uzak düşürdünüz. "Baʿde dârî" ile Temîmu'd-Dârî radıyallâhu anha mensûb uzaklığı vasf ediyor. Ehl ü yârânı arasında cin tâifesinin çarpıp kendilerinin farkına varamayacağı sûretde gaybet-i külliye ile nazarlarından gâib olmasıdır.

Birinci hicret ashâb-ı kirâmın Mekke'den bilâd-ı Habeşe'ye hicretidir ki hicret-i nefsâniyyedir. Orada nefsinden hurûc etdi o nefs de beyt-i Rab olan kalbdir. Lâkin câhiliyyeti zamânında ve Habeşe-i ekvân bilâdında asnâm-ı ağyâr ile memlû idi.

İkinci hicret Medîne-i Muhammediyye ve Hazret-i Ahmediyye'deki kalbden ve nefs-i mutmainneden ibâret olan hicret-i nûrâniyye-i **[67]** Muhammediyye'dir.

1 "Ay" bürülmek L

هَجْرُكُمْ إن كانَ حتماً قَرِّ بوا
مَنزِلي فالبُعْدُ أسوا حالتَي

"Esvâ" aslı "esve"dir "sû" kelimesinden müştakdır. Hemzenin elif-i sâkineye kalbiyle tahfîf edilmişdir. "Hâletey" "hâleteyn" takdîrindedir. Tesniye "nû"nu hazf ve mütekellim "yâ"sıyla birlikde idgâm edilmişdir. Buʿd u hecr hâletleri maksûddur.

Tercüme

Kalbim imdâd-ı İlâhînin vürûdu ve akl u rûhumun kuvvet kesb etmesi için size ihtiyâcım olmakla berâber Rabbinizle istignânız sebebiyle benden iʿrâz etmeniz emr-i lâzım u mütehattim ise de hîç olmazsa menzilimi yaklaşdırınız. Uzaklık iki hâletin en kötüsüdür.

Sâlik, gayb-ı mutlak hazretini suver-i meşâyihin mezâhirinde görecek olursa hecr ü iʿrâza müteallik şeyleri iktihâm kolaylaşır. Meşâyih hazerâtına takarrüb nisbetleri kendilerine zâhir olan hakk iʿtibâriyledir. Hâlbuki onlar hakkında fânîdirler. "Fe'l-buʿdu esveu hâletey" mahbûb-ı hakîkînin gaybûbet etmesiyle hâli müştedd olan buʿd hâleti biraz sühûlet kesb etmiş olur.

يا ذَوي العَودِ ذَوى عُودُ وِدا
ديَ مِنكُمْ بعدَ أن أينَعَ ذَي

«العَودِ» بمعنى احسان العائد. «ذَوى» بمعنى ذبل ويبس و ذهب رونقه[1]. el-Ûd" dal. "Eynaa" "zevî"nin aksi. "Zey" "zevî"nin masdarı. Vakf, lügat-ı Rabîa'ya göredir.

Tercüme

Ey ashâb-ı ihsân! Meveddetin dal ve budağı kemâle yüz tutdukdan sonra solmağa **[68]** kurumağa başladı.

Bu bir istiâredir. Murâd vedâd u muhabbet mütekessir oldukdan sonra azaldı demekdir. Cefâyı daldaki başlığın zevâline ve vefâyı da dalların suya kanması menzilesine tenzîl ederek bir sûret-i latîfe göstermişdir.

1 "Avdi" geri dönen ihsan. "Zevâ" çer çöp oldu, kurudu ve parlaklığı gitti mânasındadır.

عَهْدُكُمْ وَهناً كبَيْتِ العنكبو
تِ وعهدي كقَلِيبٍ آدَ طَي

«العهد» عهد الأحبة. اى ما يعهد منهم وهى صورهم الظاهرون بها في عالم الأكوان في تجلى الرحمن فلا تمنع قوة البصائر من شهود الملك الحق عند ذوى العرفان[1]. "Kalîb" kuyu. "Âde" salâbet ü kuvvet. Aslı "eyd"dir.

Tercüme

İsm-i Rahmân tecellîsiyle âlem-i ekvânda zâhir olan sûretleriniz şühûd-ı Hak karşısında beyt-i ankebût gibi zaîf ve çürükdür. Benim zâhirî ve bâtınî olan sûretimde zâhir olan insânların ahd ü menzili maʿmûrdur ve bünyânı muhkem örülmüş sağlam kuyu gibidir.

Yaʿnî taleb ve suâl koğalarıyla gelen ve çıkan sâlikin koğaya benzeyen kalbi hikem-i nevâdir ile memlû olarak çıkar. ﴿وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ﴾[2] âyet-i kerimesindeki biʾr-i muattaleye baʿzıları kâfirin ve kasr-ı meşîde müʾminin kalbi demişlerdir.

يا أُصَيْحَابِي تمادى بَيْنُنا
ولِبُعْدٍ بينَنا لم يُقْضَ طَي

"Usayhâb" "ashâb"ın tasgîri. Tasgîr, tahbîb veya takrîb içindir. "el-Beyn" buʿd u firâk, ayrılık.

Tercüme

[69] Ey arkadaşlarım![3] Buʿd u firâk temâdî etdi. Aramızda müstakarr olan uzaklık tayy u katʿ olunmadı.

"Ashâb" günâh ve sevâbları yazmağa meʾmûr olan melâike-i hafazadan kinâyedir. Sevgilisinin firâkından arkadaşlarına şikâyet ediyor. Bu iftirâk u mübâadet henüz münkazî olmayan bir emr-i lâzımdır. Zîrâ vücûd u adem ve hudûs u kıdem arasında bir münâsebet yokdur.

1 "el-Ahd" dostların ahdi. Yani onlardan gelen ahit demektir. O, Rahman'ın tecellisiyle varlıklar aleminde ortaya çıktıkları suretleridir ki irfan sahiplerinin katında Hakk'ın şühuduna görme duyusu engel olmaz.

2 "Nice kullanılmaz kuyular, nice muhteşem saraylar vardır!", Hac 22/45.

3 arkadaşlarım: kardaşlarım L

عَلِّلُوا روحي بأرواحِ الصَّبا
فَبِرَيّاها يعودُ الميْتُ حَي

"Ta'lîl" avutup eğlendirmek. "Ervâh" "rîh"in ve "rûh"un cem'i, burada rûhun cem'idir. "Reyyâ" güzel koku.

Tercüme

Arkadaşlar! Alîl olan rûhumu sabâ rûzgârının rûh-bahş râyihasıyla ta'lîl ü taltîf ediniz. Onun güzel kokusuyla ölü dirilir.

Emr-i İlâhî hazretinden emr-i İlâhîye teveccüh eden rûhunun iftirâkı dolayısıyla arkadaşlarından ervâh-ı sabâ ile rûhunu işgâl etmesi için şekvâ ediyor. "Ervâh-ı sabâ" heyâkil-i nûrâniyye veya türâbiyyeye menfûh olan ervâhdan kinâyedir.

ومتَى ما سِرَّ نجْدٍ عَبَرَتْ
عَبّرَتْ عن سِرِّ مَيٍّ وأُمَيّ

"Sır" "sîn"in kesriyle arz-ı tayyibeden ibâretdir. Ve "necd" muzâfun ileyhi olur. "Sîn"in fethiyle okursak "Necd"de bir mevzi adıdır. Her iki takdîrde de "râ" mansûbiyet üzere meftûhdur. "Meyy" alâ hilâfi'l-kıyâs "meyye"nin **[70]** murahhamıdır ki "Gaylân Zîrrumme"nin mahbûbesinin adıdır. Yâhud murâd mutlak mahbûbedir. "Umey" "umeyye"nin terhîmi.

Tercüme

Ervâh-ı sabâ Necd'in nefehât-ı tayyibe ile memlû olan hâk-i pâkına dâhil olduğu zamân Necd'in sînesinde meknûz olan dostların miske benzeyen esrârını izhâra başlar.

"Necd" gavrın muhâlifi olan tarîk-i vâzıh demekdir. "Sırra Necdin" heyâkil-i tayyibe vü tâhireden ve ahlâk-ı fâzile ile tecellî eden ecsâm-ı latîfe vü zekiyyeden kinâyedir.

Ya'nî ervâh-ı sabâ bu heyâkil-i tayyibeden geçdiği zamân zât u esmâ hazretlerinden kinâye olan "meyy" ü "umeyye"nin sırlarından haber getir.

Ve zât u esmâ ile taʿbîr, ancak emr-i menfûh olan sabâ rûzgârının heyâkil-i tabîiyyeye hubûtuyla mümkin olur. Zîrâ bu kesâfet âleminde onu kemâliyle idrâk kâbil değildir. O kemâl, letâfetin ayn-ı hakîkatıdır.

ما حديثي بحديثٍ كم سَرَتْ
فأسرَّتْ لِنَبِيٍّ من نُبَيْ

"Hadîs" kelâm ve kıssa. "Hadîs" kadîmin mukâbili cedîd.[1] من «سَرَتْ» سري الليل. «أسرَّتْ» من السّرّ خلاف الجهر. «لِنَبِيٍّ» المراد منه النبيّ الذي اوحى الله اليه، وهو من النبأ مهموز مخفّف، او من النبوة مقلوب مدغم. «نُبَيْ» بضم النون وفتح الباء وتشديد الياء وهو تصغير النبأ بمعنى الخبر. وفيه ايضا قلب الهمزة وادغامها في الياء التي قبلها وهي ياء التصغير.[2]

Tercüme

Sırr-ı habîbin sereyânı ve ervâh-ı sabâ ile taʿbîr ü beyânı hakkındaki hadîs ü kıssam yeni bir emr değildir. Onu ben ihtirâʿ etmedim belki bu, peygamberler için evvelce mesbûk olan bir emr-i muʿtâddır.

[71] Ekseriyâ sabânın neşr etdiği râyiha-i rûh-bahşâ enbiyadan inbâ eden birer latîfe-i maʿnâdır. Sabâ rûzgârının peygamberlere haber teblîği hazret-i Yaʿkûb'un kıssasına işâretdir. Peygamberler için hâsıl olan esrâr-ı ahbâr velîler için de câizdir. Bunun için Hazret-i Şeyh "mâ hadîsî bi-hadîsin…" demişdir.

أيْ صَباً أيَّ صِباً هِجْتِ لنا
سَحَراً من أينَ ذَيّاكَ الشُّذَي

ذاكَ أن صافحْتِ رَيّانَ الكلا
وتحرّشْتِ بِحُوذانِ كُلَي

1 "Hadîs" kelimesi beyitte iki defa geçmiştir. Birincisi "kelâm ve kıssa" ikincisi "kadîmin mukabili cedîd" anlamında kullanılmıştır.

2 "Seret" gece gitmesi demektir. "Eserret" seslinin zıddı olan gizli demektir. "li-Nebiyyin"den maksat, Allah'ın kendisine vahiy gönderdiği peygamberdir. (Nebî), ya mehmuz olan "nebe'"den muhaffeftir ya da "nebvet"ten dönüşmüş ve idgam edilmiştir. Veya "nübey"dendir. "Nübey" ("nûn"un zammesi, "bâ"nın fethası ve "yâ"nın teşdidiyle) "nebe'"in tasgiri olup haber mânasındadır. Burada hemze yâ ile kalb olmuş ve kendinden önceki tasgir yâsı ile idgam edilmiştir.

فلِذَا تُرْوي وتَرْوي ذا صدىً
وحديثاً عن فتاةِ الحيّ حَي

"Ey" karîb için harf-i nidâ, "sabâ" "sabve"den müştak, insânın gençliği ve cehâleti zamânında gönlünün meyl ü ârzûsu. "Hicti "heycân"dan muzâri-i muhâtab. "Zeyyâke" "zâke"nin musaggarı. "Şuzey" "şezâ"nın musaggarı. Her ikisinde tasgîr tahbîb içindir. "Zâki en sâfehti" "tâ"nın kesriyledir zîrâ hitâb rîhedir. Muşârun ileyh birinci beytdeki "şuzey"dir. "el-Kelâ" aslında "kele'" şeklinde mehmûzdur. Kuru ve yaş ot demekdir. "Reyyân"ın "kelâ"ya izâfeti sıfatın mevsûfuna izâfeti kabilindedir. تحرش واحترش بالشيء تصدّى له وقصده: Yaʿnî bir nesneden ihtirâz ederken ondan büyüğü zuhûr eyledikde darb olunur. "Havzân" bir nebât adı. "el-Kuleyy" "kâf"in kesriyle "kileyy"in tasgîridir ki vâdî ve cevânib demekdir. "İrvâ"[1] susuzu suya kandırmakdır. "Tervî" rivâyetden muzâriʿdir. "es-Sadâ" susuzluk.

Tercüme

[72] Ey sabâ! Seher vaktinde muhabbetimizi tehyîc eden ve bize güzel kokular getiren bu latîf ve hafîf meyl ü ihtizâz nereden!? Buna sebeb, suya kanmış otlarla musâfaha ve vâdî cânibindeki otları tahrîş edişindir. Bunun için susuz otları irvâ ve dostların ahbâr u âsârını nakl ü inbâ ediyorsun.

Münâdâ olan sabâ, âlem-i ervâhdan kinâyedir. "Seheren" kavli Cenâb-ı Hakk'ın semâ-i dünyâya nüzûlüdür. Kemâ verede fi'l-haber. Yaʿnî âlem-i mahsûsâta mütecellî olarak zuhûrudur. "Min eyne" yaʿnî âlem-i kevnden mi yoksa âlem-i gaybdan mı demekdir. "Reyyâne'l-kelâ" esrâr-ı Muhammediyye ve envâr-ı Ahmediyye'den kinâyedir. "Hevzân" idrâk u terk olunmayan Cenâb-ı İlâhî ve gaybîden kinâyedir. "Kelâ"ya izâfeti vâdî-i ekvân cânibelerinden kinâyedir ki tecelliyât-ı Rahmâniyye'nin mezâhiridir. "Fetâti'l-hay" Esmâ-i İlâhiyye hazretinden kinâyedir ki mebde-i ism-i Hay'dir. "Fetât" yaʿnî her zamân yeni tecellî ile zuhûru dâimâ fetât olması demekdir.

سائلي ما شَفّني في سائِلِ الدّ
معِ لو شئتَ غنىً عن شَفَتَي

1 turvî

"Lev şi'te" cümlesi muʿterizedir. Mübtedâ ve haber arasında vâkiʿ olmuşdur.

Tercüme

Ey sâilim! Beni zaîf ü nahîf kılan şey göz yaşlarımdır. O yaşlar dudaklarımdan sudûr edecek sözlere hâcet bırakmayan yegâne sebebdir. Yaʿnî hakîkat-i hâlime muttaliʿ olmak istiyorsan göz yaşlarımla iktifâ et, başka delîl arama.

"Sâilu'd-demʿ" ayn-ı basîretden feyezân eden meânîden kinâyedir. O meânî esnâ-yı ibârede kasda makrûn olmaksızın zâhir olan şevâhidin hakîkatleridir. Ârif sâkitdir. Hakk onu intâk ve meânî-i fâizayı kalbine ilkâ eyler. **[73]**

عُتْبُ لم تُعتِبُ وسلْمى أسلَمَتْ
وحَمَى أهلُ الحِمى رؤيَةَ رَي

"Utb" maʿlûm olan bir kadının ismi. "Lem-tuʿtib" ifʿâlden muzâriʿdir. Bir kimsenin itâb ve şikâyetini izâle ile onu kendisinden hoşnud etmek. Hemzesi izâle içindir. "Selmâ" ism-i alem. "Eslemet" ey eslemetnî li'l-belâi ve defaatnî ileyhi. "Rey" aslı "Reyyâ"dır alâ hilâfi'l-kıyâs terhîm olunmuşdur.

Tercüme

Vefâsızlığından dolayı serzeniş etdiğim Utb, itâb u şikâyeti izâle ile beni hoşnud etmedi. Selmâ ise aşk u garâmın mehâlikinden beni korumadı. Ehl-i Himâ Reyyâ'yı görmekden beni menʿ etdi. Bunun için zaʿf u hüzâl benden nasıl ayrılır!

Utb, Selmâ, Reyyâ maʿlûm olan mahbûbelerin alemidir. Hazret-i Şeyh müteaddid esmâ ile bir ism murâd etmişdir.

"Utb" şu heykel-i insânîyi tedbîre meʾmûr ve âlem-i melekûtdan müteveccih olan rûh-ı insânîden kinâyedir. "Lem-tuʿtib" cemîʿ-i efʿâl ü ahvâlde bana itâbı iksâr eder. Zîrâ o, âlem-i aʿlâdan ben âlem-i ednâdanım demekdir. "Selmâ" nefs-i insânîden kinâyedir ki insânın selâmetini giderir

ve başını derde sokar. "Ehl-i Himâ" esmâ-i İlâhiyye'den kinâyedir. "Rey" esmâ-i hüsnâsıyla mahmî olan zât-ı İlâhîden kinâyedir.

والتي يَعنو لها البدرُ سَبَتْ
عَنْوَةً روحي ومالي وحُمَي

«يعنو» يخضع ويذلّ[1] "Sebet" eseret: Esîr etdi demekdir. "Anve" kahr u galebe. "Humey" "himâ"nın musaggarı. Mütekellim "yâ"sına muzâfdır.

Tercüme

[74] Hüsn ü letâfetine ser-fürû eden bedr; rûhumu, mâlımı, himâyesi vâcib olan yer ve yurdumu kahren ve cebren esîr etdi.

"Bedr" şems-i ehadiyyet mukâbili olan insân-ı kâmilden kinâyedir. İnsân-ı kâmil o şems-i ehadiyyetin nûrundan iktibâs eyledi ve kendisine zulmet dâhil olmadı. Yaʿnî kendisine huzûʿ u huşûʿ eden bedr rûhumu kahren esîr etdi benim rûhum onun mülkü ve rûhu oldu. ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾[2] Sırrı zuhûra geldi. Mâlım ve toprağım da onun mülkü oldu. ﴿اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا﴾[3] âyet-i kerîmesi de buna işâretdir.

عُدْتُ مِمّا كابدَتْ مِن صدّها
كبدي حِلفَ صَدىً والجفنُ رَي

«عُدْتُ» صرت. «كابدَتْ» كابد الأمر أى قاساه. «الصدّ» الإعراض. «الحِلف» المحالف المعاشر. «الصدّى» العطش.[4]

Tercüme

Cânânın iʿrâzı dolayısıyla ciğerimi yanıp yakan susuzluğa mülâzım oldum göz kapaklarım ağlamakdan kandı. Yaʿnî ciğerim hicrân âteşinden atşân ve gözlerim ağlamakdan reyyân oldu.

1 Boyun eğdi, aşağılandı.
2 "İçine ruhumdan üfledi (ğim zaman)", Sâd 38/72; Hicr 15/29.
3 "Şüphesiz yeryüzüne ve onun üzerindekilere biz vâris olacağız.", Meryem 19/40.
4 "Udtu" döndüm. "Kâbedet" zahmetli iş yaptı. "es-Sad" yüz çevirme, kaçınma. "Hilf" birlikte yaşama. "sadâ" susuzluk.

واجِداً منذُ جَفا بُرْقُعُهَا
ناظِري من قَلْبِهِ في القَلْبِ كَي

"Cefâ" mâzî, sılanın nakîzi, fâili "burkuʿ". "Burkuʿ" "bâ"nın ve "kâf"ın zammıyla ve "kâf"ın fethiyle kadınların tesettür etdikleri şey. "Nâzır" göz yâhud gözdeki siyâh nokta. "Key" akreb sokması.

Tercüme

[75] Yüzüne örtündüğü örtü cânânımı görmeğe mâniʿ olduğundan beri kalbde "burku"un maklûbu olan "akreb" sokuşu gibi bir acı hâsıl oldu.

ولنا بالشِّعبِ شَعْبٌ جَلَدي
بَعْدَهُمْ خا وصبري كاءَ كَي

"Şiʿb" dağ yolu, meyl-i mâ. "Şaʿb" kabîle-i azîme. "Celed" kuvvet. "Kâe keyen" zaafe zaʿfen.

Tercüme

Dağ yolunda ve suların akıntısında azîm ve azîz bir kabîlemiz vardır. Ahbâb u yârân uzaklaşdıkdan sonra kuvvet ü celâdetim bana hıyânet etdi, sabr u tahammülüm kalmadı.

Birinci "şiʿb" âlem-i unsurîden kinâyedir. İkincisi ekvânı izhâr etmek sûretiyle mütecellî olan esmâ-i İlâhiyye hazerâtından kinâyedir. "Baʿdehum" onlardan ayrıldıkdan ve âsâr-ı kevniyyede onları murâkabe vü müşâhededen hâtırım meyl ü inhirâf etdikden sonra demekdir.

حَلَفتْ نارُ جَوىً حالفَني
لا خبَتْ دونَ لِقَا ذاك الخُبَيْ

"Halefet" aksemet: Yemîn etdi demekdir. «حالفَني» أى لازمنى من المحالفة أى المصاحبة «لا خبت» أى لا سكنت تلك النار إلا إذا لاقت ذلك الخباء وإذا لم تلاقه فلا تزال مضطربة موقدة ملتهبة[1] "Hubey" "hıbâ"ın tasgîri. Tasgîr taʿzîm içindir.

1 "Hâlefenî" benimle arkadaş oldu, benden ayrılmadı. "Lâ-habet" o âteş Kâbe ile karşılaşmadıkça sönmez. Eğe onunla buluşmazsa alevleriyle sürekli yakıp kavuracaktır.

«لا خبَتْ دونَ لِقَا ذاك الخُبَيْ» cümlesi cevâb-ı kasem olduğundan iʿrâbdan mahalli yokdur. والمراد من الخبي فيما يظهر كعبته المعظمة[1]

Tercüme

Muhabbet yolunda bana ârız olan âteş-i maraz benden ayrılmadı. Bu iştiyâk âteşi Kaʿbe-i Muazzama'ya kavuşmadan kesb-i sükûn etmez. **[76]**

عِيسَ حاجي البيت حاجي لو
أُمَكَّنْ أَن أضوي إلى رَحْلِكِ ضَي

بل على وِدّي بجَفْن قد دَمي
كنتُ أسعى راغباً عن قَدَمَي

"Îse" "ayn"ın kesri ve "yâ"nın sükûnuyla cemʿdir. Müfredi "Aʿyes"dir. Beyâzlığına kumrallık karışmış deve. "Hâcî" "cîm"in teşdîdi ve iki "cîm"den birinin hazfiyle "hâccî"nin muhaffefidir. Aslı "hâccîn"dir. İzâfet dolayısıyla "cîm"in biri hazf edilmişdir.[2] "Hâcî" "hâce"nin cemʿi misl-i sâʿ (ساع) cemʿ-i sâa (ساعة). "Azvî" bi-maʿnâ inzamme ve lecee. Yaʿnî bir kimse sığınıp ona munzamm olmak maʿnâsına olan "zay"dan muzâriʿdir, "en"-i masdariyye ile berâber vezn zarûretiyle "yâ"-i sâkin olmuşdur. "Rahl" dâbbe.

Tercüme

Ey hâmil-i huccâc olan develer! Size iltihâk u ilticâ etmek elimde olsa râcil olarak yürümeğe bedel kanlı yaşlarla meşy ü saʿy eylemeğe râgıb olurdum.

"Îse" âlem-i ecsâmdan kinâyedir. "Hâceyi'l-beyt" avâlim-i imkânîde himem-i âliye ile tecelliyât-ı İlâhiyye hazerâtına teveccüh eden ervâh-ı kâmileden kinâyedir. "Lev emkene" gayb-ı mutlak hazretine seyr eden râkiblere munzamm olmak iktidârını hâiz olsam demekdir. "Bel alâ viddî" "bel" idrâb içindir. Yaʿnî beytullâha teveccüh eden şu kâfileye munzamm olmak elimde olsa yaya olarak yürürdüm belki onlara olan kemâl-i vecd ü

1 "Hubey"den maksat Kâbe-i muazzama olduğu anlaşılmaktadır.

2 Cümlenin doğrusu "İzâfet dolayısıyla "nûn"un biri hazf edilmişdir." olmalıydı. bk. Bûrînî ve Nâblusî, *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*, Cilt I, s. 146.

iştiyâkımdan yaya yürümeği bırakır ve hûn-efşân yaşlarımla meşy ü saʿy etmeği iltizâm ederdim demekdir.

فُزْتِ بالمسْعى الذي أُقْعِدتُ عن
هُ وعاويكِ لهُ دونيَ عَي

[77] «عاويكِ» بكسر الكاف خطابًا للعيس وهو من قولهم: عوى الناقة اذا عاجها لهُ «عى» اى له تردد في تلك الأماكن «دوني» اى نال النيل والزيارة في هاتيك الأماكن الرجل الذى يسوقك ايتها العيس.[1]

Tercüme

Ey develer! Safâ ile Merve arasında sâî olan ve emâkin-i mukaddeseyi ziyâret maksadıyla ikʿâd eylediğim yerden seni çevirmek isteyen deveci apışdı. Ve sen saʿyinle emeline nâil oldun.

"Mesʿâ" Safâ ile Merve arasındaki mekân-ı saʿydır ki rûhânî Safâ ile cismânî Merve arasında gidip gelmekden ibâret olan makâm-ı tahkîkden kinâyedir. Bu da yedi "şavt"dan ibâretdir.[2] Sıfat-ı maʿneviyye: 1. Eseri âlem-i tabîat u unsuriyetde sârî olan hayât-ı İlâhiyye. 2. Ukûle ve havâss-ı kevniyyeye imdâd eden ilm-i kadîm. 3. Nüfûs-ı insâniyyede müessir olan irâde-i Rabbâniyye. 4. [Kuvve-i imkâniyye ile zâhir olan kudret-i ezeliyye]. 5. Semʿ-i kevneynin izhârıyla müessir olan semʿ-i İlâhî. 6. [Basar-ı hâdisenin izhârıyla müessir olan basar-ı Rahmâniyye]. 7. Hurûf u esvât u meânî izhârıyla müessir olan kelâm-ı Hak. "Ukʿidtu" ey akʿadeni'l-hazzu ve'l-kusûru fi'l-himmeti ve'l-hâl. Yaʿnî himmet ve hâlde beni ikʿâd eden hazz u tâliʿ u kusûr. "Ve âvîki" maʿtûfun ale't-tâi fî-füzti. Ey ve fâze âviki. Ve kavluhu lehu ey li'l-mesʿa'l-mezkûr. Ve kavluhu "ay" masdarun muekkedun li-ismi'l-fâil ve huve âvîki. Ve asluhu "ayâ" ve sukûnuhu fî-Lügati Rabîa.

سيء بي إن فاتَني مِن فاتِني الْ
خَبْتِ ما جُبْتُ إليه السَّيَّ طَي

1 "Âvîki" ("kef"in kesresiyle) develere hitaptır. "Ay" onun o yerlerde tereddüdü vardır. "Dûnî" ey deve, seni sevk eden adam orayı ziyaret edip isteğine ulaştı.

2 Tercüme sırasında bu yedi "şavt"tan 4. ve 6. maddelerin atlandığı görülmüştür. Söz konusu eksik maddeler şerhlerin Arapçasından bakılarak, yazarın diline uygun bir şekilde tercüme edilerek köşeli parantez içinde metne eklenmiştir. bk. Bûrînî ve Nâblusî, *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*, Cilt I, s. 147.

«سِيئ»: ماض مجهول من المساءة خلاف الاحسان، أى فعلت معي المساءة. «فاتنى الخَبتِ» مضاف ومضاف اليه، وأصله فاتنين جمع فاتن وحذفت النون **[78]** للاضافة. «والخبت» بالخاء المعجمة هوالمتّسع من بطون الارض وجمعه أخبات وخبوت وموضع بالشام وقرية بزبيد. «جُبت» من جاب الارض قطعها. «السَّيّ» بالسين والياء المشددة الفلاة.[1]

Tercüme

Butûn u evdiyede sâkin olanların katʿ-ı beyân etmek sûretiyle husûle gelen emr-i azîmi benden fâit olmakla hâl ü şânım kötüleşdi.

"Fâtini'l-habti" avâlim-i imkâniyyede âsârı zâhir olan esmâ-i İlâhiyye hazerâtından kinâyedir. "Habtin" fâtin olması, muhtelif esmâ ile avâlim-i imkânı yerden toz koparır gibi birbirine katması demekdir. Kemâ kâle Teâlâ hâkiyen an-Mûsa'l-Kelîm [2]﴿اِنْ هِيَ اِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَآءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَآءُ﴾ tarîk-i mücâhededen kinâyedir.

حاظِرِي من حاضِري مَرْمَاكِ با
دي قضاء لا اختيارٌ ليَ شَي

«حاظرى» بمعنى مانِعِى مشتق من الحَظر وهوالمنع. و«حاضرى» جمع حاضر من الحضور خلاف الغيبة وهو مضاف الى مرماك. ولهذا حُذِفَت نونه. «مرماك» بكسر الكاف على انه خطاب ليس[3] حاجى البيت مرمى الجمار. «بادى قضا» اى ظاهر قضاء من الله تعالى.[4]

Tercüme

Beyt-i Harâm'da hâzır olanlardan ve taş atanlar meyânında bulunanlardan beni menʿ eden basîreti olan kimselere göre âşikâr bir kazâ-i Rabbâniyyedir. Bu bâbda benim hîç bir vech ile ihtiyârım yokdur.

1 "Sie": "mesâet"ten geçmiş zamanın edilgeni olup "ihsan"ın zıt anlamlısıdır. Yani bana kötülük yaptı. "Fâtini'l-habt" muzaf ve muzaufun ileyhtir. Aslı "fatineyn" olup "fâtin"in çoğuludur. Sonundaki "nûn" izafet sırasında düşmüştür. "Habt" noktalı "hı" ile geniş yerlere denir. Çoğulu "ahbât ve hubût" olup Şam'da Zebîd'e yakın bir köyün ismidir. "Cubtu" bir yeri kat etti. "es-Seyy", "sîn" ile "yâ"nın teşdidiyle, geniş arazi demektir.

2 Allah Musa Kelimullah'tan hikayetle şöyle buyurur: "Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir; onunla dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletirsin.", A'râf 7/155.

3 Doğrusu لعيس olmalıdır. bk. Bûrînî ve Nâblusî, *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*, Cilt I, s. 148.

4 "حاظرى", menetmek mânasında olan "hazar"dan müştak olup "beni engelleyen" mânasındadır. "حاضرى" huzur mânasındaki "hâzır"ın çoğulu olup gaybetin zıt anlamlısıdır. "Mermâke" kelimesine izafe edildiği için nûn hazf olmuştur. "Mermâki" kefin kesresiyle develere hitaptır. Beyt-i Harâm'da taş atan hacılardır. "Bâdî kazâ" Allah'tan gelen bir kaza demektir.

Hitâb develere ve râkibleredir. Remy-i cimâr mahallinde bulunmakdan beni menʿ eden kazâ-i Rabbâniyyedir. Zîrâ bu bâbda benim ihtiyârım şeyden maʿdûd değildir. Remy-i cimâr ile **[79]** yedi sıfat murâd etmişdir: Hayât, ilm, kudret, irâde, semʿ, basar, kelâm. Bu sıfatlara âid daʿvâları nefsinden atmak demekdir. Yedi taş üç mevzie atılır: 1. Cemre-i akabedir ki dünyâdadır. 2. Cemre-i vustâdır o da âlem-i berzahdadır. 3. Mescid-i Hayf'de atılan taşdır ki âlem-i ukbâdaki korkudan dolayıdır. İşte bu remy keyfiyetinin usûlü kendisine zâhir olmak için Hazret-i Nâzım yedi sıfat-ı İlâhiyye'yi yedi taşla kinâye etmişdir.

لا بَرى جَذبُ البُرَى جِسْمَكِ واغْ
تَضْتِ من جدبِ البَرى والنأيِ بَي

«لا» دعائية، «برى» نحت وهزل. «البُرَى» جمع بُرة كثبة وهى حلقة فى انف البعير او فى لحمة انفه. «الجدب» القحط. «البرى» بمعنى التراب. «النأى» البُعد. «بَىَ» بمعنى الشحم والسمن.[1]

Tercüme

Ey bahtiyâr deve! Kâid seni çekip yürütmekle Allâh seni zaîf ü mehzûl etmesin. Yeryüzünde hâsıl olan kıtlığa ve merâhil-i baîdeyi katʿ etdiğinden dolayı zaʿf ü hüzâle bedel Allâh toprağa bolluk ve sana da lahm ü şahm ihsân buyursun.

Hitâb develerle Beyt-i Muazzam'a giden hacılardır ki âlem-i ecsâm-ı insâniyyeden kinâyedir. "Cezbü'l-bürâ" tekâlîf-i şâkka vu şerʿiyyeden kinâyedir. Yaʿnî Allâh sana arz-ı nefsin kaht u galâsına bedel ü ivaz olmak üzere maârif-i İlâhiyye nebâtını ve hakîkat-i vatanlarına bedel aʿmâl-i zâhire sevabının semtini ve ameli ve mükâfâtı kesîf olan ve âlem-i ecsâm ile münâsebeti bulunan ecr ü sevâb fazlalığını ihsân buyursun. **[80]**

خَفِّفِي الوَطْءَ ففي الخيْف سَلِمْ
تِ على غَيْرِ فؤادٍ لم تَطَي

1 "Lâ" dua içindir. "Berâ" zayıf ve güçsüz. "Burâ", "bure"nin çoğuludur "sube" gibi. Devenin burnuna veya burun etine takılan halkadır. "Cedb" kıtlık. "el-Berâ" toprak mânasındadır. "en-Ne'y" uzaklık. "Bey" yağ ve şişmanlık.

"Vat'" ayakla basıp çiğnemek. Dördüncü bâbdan. "Selimti" duâ için cümle-i mu'terizedir.[1] «لم تَطَي» أصله تطئي فقلبت الهمزة ياء وادغم الياء في الياء

Tercüme

Ey beyt-i muazzamı kasd eden hacının devesi! Hayf'dan geçerken yavaş bas Allâh sana selâmet versin. Cesedi bulunmayıp da telehhüflerinden kalbleri düşen âşıklar oradadır. Çiğnemediğin bu âşıkın gönlü de oradadır.

"Hayf" Hazret-i kurbde heybet ü celâl makâmından kinâyedir. Bu hazrete dâhil olan kalbin cismi, menâsik-i haccı îfâ için orada hâzır bulunan ve Mescid-i Harâm'a dâhil olmayan binek develerin cismi gibidir.

كان لي قلبٌ بِجَرْعَاء الحمى
ضاعَ منّي هل لهُ رَدٌّ عَلَيّ

"Cer'â", "ecra'" kumsal.

Tercüme

Hazret-i İlâhiyye'den kinâye edilen o arz-ı mahmiyyedeki kumlukda âşıkların kalbleri gibi Hayf'a ya'nî huzûr-ı mahbûba atılan bir kalb de vardır. O kalbin bana redd ü iâdesi mümkin midir ki sekr-i muhabbetden ayılayım ve yâhud aşk u garâmın kuyûdu altında kalayım?

إن ثنى ناشدْتُكُمْ نِشْدانَكُمْ
سُجَرائي ليَ عنهُ عَيُّ عَي

فاعهَدوا بَطْحاء وادي سَلَمٍ
فهْيَ ما بينَ كَدَاءٍ وكُدَي

[81] «ناشدتكم» أى ناشدتكم الله تعالى. وجملة ناشدتكم جملة معترضة بين الفعل ومفعوله.[2] "Nişdân" nişde, zâyi' u gâib olan şey aramak. "Sucerâ'" "secîr"in cem'i halîl ü musâhib demekdir. Nidâsı mahzûf münâdâdır. "Ayy" acz. "Ay"

1 "Lem-tetay"ın aslı "teta'i"dir hemze "yâ"ya dönüşüp diğer yâ ile idgam olmuştur.

2 "Nâşedtukum" ey nâşedtukumullâhe Teâlâ demektir. "Nâşedtukum" cümlesi, fiil ile mef'ûl arasına girmiş ara cümledir.

söz söylerken apışmak. "Kedâ' ve kudâ" maʿrûf iki yokuş. "Kedâ'" Mekke'nin üst tarafındadır, "Kudâ" Mekke'nin alt tarafındadır.

Tercüme

Îrâd-ı kelâm ederken apışıp kalan kalbimi benden soruyorsanız Vâdî-i Selem bathâsına bakınız orada bulursunuz. O taşlık vâdî Kedâ ve Kudâ arasındadır. Yaʿnî ey dostlarım! Beni kalbimden sormakdan acz ü bî-tâbı sizi menʿ ediyorsa ben sizi Vâdî-i Selem bathâsında iken buluşup tanışdığımızı Allâh'dan soruyorum. Kalbimin bulunduğu o taşlık vâdî Kedâ ve Kudâ arasındadır.

Vâdî-i Selem bathâsı vâdî-i mukaddes olan âlem-i ervâhdan kinâyedir ki ednâsı tabîatdan münezzehdir ve her şey orada muntavîdir. "Bathâ" feyz-i İlâhî ve meded-i Rabbânînin kabûl edildiği mevziʿdir. O da âlem-i ukûl ü elbâbdır. "Kedâ" Hakk'ın nûru "Kudâ" nûr-ı Muhammedî'den kinâyedir. Kâle Teâlâ: [1]﴿نُورٌ عَلٰى نُورٍ﴾

يا سَقى اللهُ عقيقاً باللّوَى
ورَعَى ثَمّ فريقاً مِن لؤي

"Akîk" vâdî. Seyl suyunun yardığı mesîl. Medîne, Yemâme, Tâif, Tihâme, Necd'de bir vâdî. "el-Levâ" mâ iltevâ mine'r-remli ev müstedikuh. Cemʿuhu elvâ' ve elviye. Yaʿnî eğri büğrü kumluk. "Semme" hunâke, orada. "Luey" hıfz u himâyesi için duâ etdiği Luey bin Gâlib bin Fehr'in evlâdı.

[82] Tercüme

Livâ'da kâin Akîkî ve Luey bin Gâlib neslinden olan ferîki Allâh saky u raʿy eylesin.

"Akîku'l-Livâ" feyz-i Rabbânî meded-i Samedânî vahy-i Rahmânî mevzii olan makâm-ı Muhammedî'den kinâyedir. "Ferîk" neseb-i takvâya vâris olup makâm-ı Muhammediyye'de tahakkuk eden ârifler cemâatinden kinâyedir.

1 "Nur üstüne nurdur.", Nûr 24/35.

وأُوَيْقَاتٍ بِوادٍ سَلَفَتْ
فيهِ كانت راحَتي في رَاحَتَي

"Uveykât" evkâtın tasgîri.

Tercüme

Vâdî-i azîmde bulunan dostumun evkâtı, elde avuçda bulunan râhatımdır. O vâdî, vâdî-i mukaddesdir. Emr-i İlâhî ile tayy u neşr edilen ârifin kalbinden kinâyedir ki emr-i İlâhî âsârından ilk eserdir. "Selefet" ecsâma nefh edilmeden evvel şu âlem-i rûhânîde geçdi demekdir. Kemâ verede fi'l-hadîs: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْأَرْوَاحَ قَبْلَ الْأَجْسَامِ بِالفَي عَام»[1] "râhatuhu kânet fî-yedihi" âlem-i tabîata nâzil ü mürekkeb-i unsurîde sâkin olmadan evvel âlem-i rûhânîden kinâyedir.

مَعْهَدٍ مِن عهْدِ أجفاني على
جيدِهِ مِن عِقْدِ أزهار حُلَي

«معهد» بالجر بدل من وادٍ، والمعهد المكان الذى يتعهّده صاحبه للسّكنى. «العهد» المضاف الى اجفانى بمعنى المطر[2]. "Ciyd" gerden. "Ikd" zînet için gerdene takılan inci kerdenliği. "Huley" "haly"in tasgîri.

Tercüme

Mekân-ı maʿhûdda ağladığım vakitleri Allâh hıfz eylesin. O yaşlar yağmur gibi âb-ı dîdemden **[83]** dökülen ve menzil-i maʿhûdün tepelerine zînet veren ezhâr-ı latîfeyi inbât etmişdir. Gûyâ onlar manzûm ıkd-i nefîse benzemişdir.

"Maʿhed" maʿhûdun seknâsı iʿtibâriyle vâdîden bedeldir. "Min ahd-i ecfânî" guyûb-ı esmâiyye semâvâtından nâzil olan seyelân-ı dümûʿdan kinâyedir. "Ezhâr" züll ü inkisâr ve şükr ü senâ-yı cemîle dâir ağlamanın intâc etdiği ahvâlden kinâyedir.

1 Yüce Allah, ruhları cisimlerden iki bin yıl önce yarattı.
2 "Maʿhedi" cerr ile "vâdin" kelimesinin bedelidir. "Maʿhed" sahibinin durmayı taahhüt ettiği yer. "Ecfân"a izafe edilen "Ahd" kelimesi yağmur mânasındadır.

كَمْ غديرٍ غادَرَ الدّمعُ بهِ
أَهْلَهُ غيرَ أُلي حاج لِرَي

"Gâdere" tereke.[1] "Hâc" hâcenin cemʿi. :الإرتواء من العطش «ريّ» Susuzluk-dan kanmak.

Tercüme

Göz yaşlarımla birçok göller doldu, suya kanmak için ehl ü sekenesini başka bir mekâna muhtâc bırakmadı.

فَثَرَائي مِن ثَراهُ كان لو
عادَ لي عفّرْتُ فيه وجنَتَي

"Serâ" gınâ vu servet. "Serâ" türâb.[2] "Taʿfîr" bir nesneyi toprağa gömmek.

Tercüme

O mekân-ı maʿhûda hulûl ü rücûʿ mümkin olsa yanaklarımı toprakları-na sürer ve saâdet dilerdim. Benim yegâne servetim onun toprağıdır.

"Lev âde lî" mekân-ı maʿhûddaki züll ü inkisâr hâlinden kinâyedir. "Vecnetey" zâhir ü bâtından kinâyedir. **[84]**

حَيِّ رَبْعِيّ الحَيا رَبْعَ الحَيا
بأبي جِيرَتنا فيه وَبَي

"Hayyi" tahiyyeden fiʿl-i emr. "Rabʿ" yağmur maksûd olan "el-hayâ rabʿî"dir, bahâra mensûb yağmur demekdir. "Rabʿ"da "bâ" vezn zarûre-tinden dolayı sâkindir. "Rabʿa'l-hayâ" menzil-i hayâdır. İkinci hayâ istih-yâ maʿnâsınadır. "Bi-ebî cîretenâ"daki "bâ" taʿdiye içindir. "Efdâ bi-ebî cîretenâ" demekdir ki komşularımıza babam fedâ olsun demekdir. "Bey" "bâ"nın fethi ve yâ-i sâkinenin teşdîdiyle "hayy"e maʿtûfdur. "Hayy u bey"

1 Terketti
2 Birinci mısrada iki defa "serâ" geçmektedir. Birincisi varlık ve servet, ikincisi toprak anlamında kullanılmıştır.

hayâkellâh beyâkellâh kavlinden me'hûzdür. "Bi-ebî cîretinâ" maʿtûf ve maʿtûfun aleyh arasında bulunan bir cümle-i muʿterizedir.

Tercüme

Ey şerm ü hayânın menzili olan bahâr yağmurları! Allâh'ın selâm ü tahiyyesine mazhar ol. Orada ârâm-güzîn olan komşularımıza babam fedâ olsun.

"Rabʿi'l-hayâ" şevk-i İlâhînin rabʿı olan kuvvet hâlinde semâ-i gaybîden nâzil ilm-i İlâhî yağmurundan kinâyedir. "Rabʿa'l-hayâ" insân-ı kâmilin heykelidir. O makâmda mücâvir olan komşuları da kâmil ârîflerdir.

أيّ عَيش مَرّ لي في ظِلّهِ
أسَفي إذ صارَ حظّي منهُ أَيْ

"Esefî" nidâsı mahzûf münâdâdır.

Tercüme

Rebîî yağmurların yağdığı mekân-ı maʿhûdun sâye-i ârâmında geçirdiğim ve komşularımdan ayrıldığım hüsn-i zindegânî geçdi. Taleb ü suâlden başka bir şey kalmadı. Nasıl teessüf etmem? **[85]** Yaʿnî benim şimdi hazz u nasîbim "eyye ayşin"den ibâret bir suâldir.

أيْ ليالي الوصلِ هل من عودَة
ومن التعليلِ قولُ الصَبّ أَي

"Min" zâidedir. Ziyâdeyi istemek. Rücû u avdeti talebde istiksâdır.

Tercüme

Ey vuslat geceleri! İnfisâlden sonra ittisâl imkânı var mı? "Ey leyâlî" diye nidâ edişi taʿlîlden ibâretdir. Yaʿnî benim vuslat gecelerine nidâ edişim müfârekat-ı ahbâb dolayısıyla kalbim için bir medâr-ı tesellîdir.

"Leyâli'l-vasl" emr-i İlâhîden ibâret olan âlem-i rûhdan kinâyedir. Leyâlî olması âlem-i kevnden olmak iʿtibâriyledir. Kadîm olan emr-i İlâhîden

zuhûra gelen birinci mahlûkdur. "Leyâli'l-vasl" kavli bir sâlikin tabîatın küdûret-i ahkâmından sâfiyet derecesine geçerse rûhânî olması demekdir ki lemh-i basarda min gayri ittisâl emr-i İlâhîye kavuşur. İşte o vuslat gecelerinin avdetini temennî ediyor. "Hel min avdetin" Allâh ecsâmdan evvel ervâhı yaratdığı için ilm-i kadîm-i İlâhîsi mûcibince anâsır u tabâyi'den mürekkeb olarak bu cismi tesviye ve kendi rûhundan ona rûh nefh etdi. Binâen aleyh sâlik, hakîkaten ihtifâ etmiş olur ve arş-ı Rahmân'a müteallik olan fer'inin münkeşif olması için aslına avdeti taleb eder.

وبأيِّ الطُرْقِ أرجُو رَجْعَها
رُبَّما أقضي وما أدري بأي

Tercüme

Hangi tarîk ile vuslat gecelerimin rücûunu temennî ederim? Olabilir ki ölürüm. **[86]** Vuslat gecelerinin geri gelmesine[1] müeddî olan yolu da bilmem ki ricâ imkânı hâsıl olsun.

Ya'nî şu gecelerin geri gelmesini hangi tarîk ile umacağımı bilemiyorum. Zîrâ rûh ittisâl ve cisme taalluk etmeden evvel âlem-i hayâlden hâlî idi. Cisme ittisâl edince âlem-i hayâl açıldı. Evvelce âlem-i kudsde ve emr-i İlâhî hazerâtında bulunmuş olduğu sâfiyet mertebesinden kendisini oyalayacak hayâller zuhûra geldi. Eger birinci hâlet geri gelse temennî ederdi. Hâlbuki umduğu hâletin rücûuna hangi tarîk ile kavuşacağını bilmediği için "rubbe-mâ akzî" diyor. Ya'nî şu hâlimde olabilir ki ölürüm demek istiyor. Meyyit, öldüğü hâlet üzre haşr olunur. Hayâtında ise hangi tarîk ile rücûunu ve öldükden sonra da nasıl haşr olunacağını bilmiyor.

حيرَتي بينَ قضاءِ جيرَتي
من ورائي وهوى بينَ يَدَيْ

"Hayretî" münâdâdır. Müteâtifeyn arasında bulunan cümle-i mu'terizedir. "Huven" "hâ"nın zammı ve "vâv"ın feth ü teşdîdiyle "huvve"nin cem'i. Çukur ma'nâsınadır.

1 gelmesine: gelmelerine L

Tercüme

Arkamda kazâ-i İlâhî, önümde umûr-ı âhiret olan çukurlar vardır. İnsânın hâl ü şânı neye müncerr olacağı bilinmez. Ey komşularım, beni hayrete düşüren işte budur!

Hayret, iki emirden husûle gelmişdir. Biri, kadîm olan kazâ-i İlâhîdir ki mâverâyı idrâkdır. Murâd-ı İlâhî ne olduğu bilinmez. Diğeri ise menʿ u reddi ancak avn-i İlâhî ile mümkin olabilen meyl-i nefsânîdir. O da insânın pîş-i nazarında hâzırdır. Neyi tazammun etdiğini insân bilir. "Ceyre" ârif-lerden olan ehl-i tarîkden kinâyedir.

ذهبَ العُمْرُ ضياعاً وانقضى
باطلاً إذ لم أَفُزْ مِنْكُمْ بشيْ

[87] Tercüme

Ömrüm zâyiʿ u bâtıl olarak geçdi. Eger âmâlim müsâid, eyyâm u leyâlim saîd olursa mutayyebü'l-hâl ve nâimü'l-bâl olurum.

Maârif-i İlâhiyye'ye dâir bir şey elde edemediği cihetle ömrünün bâtıl olarak geçdiğine teessüf ediyor. Ârifin gâye-i mâ-hasali ve nefsinin ve avâlimin vücûdu hakkında fenâsı maʿrifet-i nefsiyle husûle gelir. Vech-i İlâhîden başka her şey hâlik olacağı cihetle elde edilecek bir şey kalmış olmaz.

غيرَ ما أوليتُ من عِقْدي ولا
عِترَةِ المبعوثِ حقاً من قُصَيّ

"Kusay" Kusay bin Kilâb. İsmi Zeyd'dir.

Tercüme

Allâh'ın bana ihsânı olan izzetinden fahr-i âlemle akd etmiş olduğum müvâlâtdan başka medâr-ı intifâʿ olacak ömrümden bir şey elde edemedim. Kemâ kâle Teâlâ: [1]﴿قُلْ لَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْراً اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى﴾

1 "De ki: Sizden yakınlığa sevgi duymanızdan başka bir karşılık istemiyorum.", Şûrâ 42/23.

جعلت ولائى آل حمد قُربَة
على رغم اهل البُعد تُورثني القُربا

وما طلب المختار أجراً على الهدى
بتبليغه الاّ المودّة في القربي

(eş-Şeyhü'l-Ekber)

Tercüme: Âl-i Ahmed ile olan müvâlâtımı sebeb-i kurbet ittihâz etdim. Ehl-i buʿde rağmen o yakınlık beni onların nesl ü nesebine vâris kılar. Ahmed-i muhtâr efendimiz, teblîg-i hidâyetine karşı akrabâ ve taallukâtına meveddetden başka bir şey istemedi.

[2. Kasîde]

صدٌّ حَمى ظمئي لَمَاكَ لِماذا[88]
وهَواكَ قلبي صارَ مِنْهُ جُذَاذا

«الصّدّ» مصدر صدّه عن كذا، اى منعه، وصدّ فلان عن فلان اعرض عنه. «حمى» بمعنى منع. «اللمى» سُمرة الشَّفة والمراد هنا ما يجاوره من الرّيق بقرينة الظما. «الجذاذ» اسم مصدر من جذّ بمعنى قطع قطعا مستأصلًا. ويجب تأويل الجذاذ بمعنى المجذوذ.[1]

Tercüme

Esmer dudağının rîk-i âbdârı benim susuzluğuma nasıl mâniʿ olur? Muhabbetin hakkı için kalbim senin menʿ u iʿrâzından parça parça oldu.

إن كان في تلَفي رِضاكَ صبابةً
ولكَ البقاء وجَدْتُ فيه لَذاذا

Tercüme

İştiyâk u hevânın şiddet ü rikkatinden dolayı helâk u telefimde senin rızâ-yı pâkin mündemiç ise naîm ü lezzetimi buldum demekdir. Devâm u bekâ senindir.

Burada telefden murâd fenâdır. Tarîk-i İlâhîde fenâ demek Allâh'dan başka bi'l-cümle aʿyân-ı avâlimin hâlik ü adem aslı hâlinde maʿdûm olmasıdır. Avâlimin zuhûr u vücûdu, vücûdun yalnız Hakk'a izâfesi iʿtibâriyle mümkindir.

كبِدي سلَبتَ صحيحةً فامنُنْ على
رَمَقي بها مَمنونةً أفلاذا

"Eflâz" cemʿu filze ve hiye el-kıtʿatu mine'l-kebed.[2]

1 "Sadd", "saddehu an kezâ" cümlesindeki "sadde"nin mastarı olup menetmek mânasındadır. "Sadde filânun an-filân" ondan yüz çevirdi demektir. "Hamâ" menetti anlamındadır. "el-Lemâ" dudak esmerliğidir. Ancak burada zamâ (susuzluk) kelimesinden dolayı dudak civarındaki tükürük kastedilmiştir. "el-Cuzâz" kökünden koparmak mânasında isim-fiildir. Fakat, "koparılan" mânasıyla yorumlamak gerekir.

2 "Eflâz", "filze"nin çoğulu olup ciğerden bir parça demektir.

Tercüme

Kebedimi sahîh u sâlim olarak ahz ü selb etdin, şimdi parçalanmış bir hâlde onu bana lutf u ihsân et buna da râzıyım. **[89]**

قولوا لمَن سلب الفؤاد صحيحة
يمن عليّ بردّه مصدوعا

(Lâ edrî)

Tercüme: Sağlam olarak kalbimi selb eden cânânıma söyleyiniz, kalbimi bana rîze rîze olarak lutf u ihsân ediyor.

يا رامياً يَرْمي بسَهْمِ لَحاظِهِ
عن قَوس حاجِبِهِ الحشَا إنفاذا

Tercüme

Ey kavs-i hâcibinden ciğerimi örten hicâbe sehm-i nazarını nâfiz olarak atân!

"Lehâz" emr-i İlâhî olan rûhun teveccühünden kinâyedir. "Sehm" emr-i İlâhîdir. "An-kavsi hâcibihi"deki hâcib, âlem-i cismden ve kavs-i kesâfetle iʿvicâcından kinâyedir. "Haşâ" bâtına mahsûs ve nâfiz olan âteşidir ki nazargâh-ı İlâhîdir. Kemâ verede fi'l-haber: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ ، وَإِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ»[1]

أنّى هجَرتَ لِهجْرِ واشٍ بي كمَنْ
في لَوْمِهِ لُؤْمٌ حكَاهُ فهاذَا

«هاذَا» فعل ماض من باب المفاعلة مثل قاتله مقاتلة[2]

Tercüme

Luûm u hasâseti de levmine benzeyen sâî vu nemmâmın nakl etdiği hezeyânından dolayı sen beni nasıl terk edersin.

1 Allah sizin suretlerinize ve amellerinize bakmaz, ancak kalplerinize bakar.
2 "Hâzâ" geçmiş zaman fi'li, müfâale babındandır "kâtele, mukâtele" gibi.

Râvîlerden birçoğu "fe-hâzâ"yı ism-i işâret zann etmişlerdir.

وعليّ فيكَ مَنِ اعتدَى في حِجْره
فقَد اعتدى في حِجْرِهِ مَلّاذا

[90] "el-Hicr! "hâ"nın feth ve kesriyle menʿ etmek. "Hicr" akl. "Mellâz" el-hafîf dostluğu sahîh olmayan mutasannıʿ.

Tercüme

Sana mülâkî olmakdan menʿ etmek sûretiyle bana zulm ü tecâvüz eden aklı hafîf ve meveddeti gayr-i sahîh bir mutasannıʿ oldu.

غَيرَ السّلُوِّ تجِدْهُ عندي لائِمي
عمّن حَوَى حُسْنَ الورى استحواذا

"İstihvâz" istahveze aleyh, ona müstevlî vü gâlib oldu. Kemâ Kâle Teâlâ: ﴿اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ﴾[1]

Tercüme

Ey lâim! Kâinâtın hüsn ü ânını alâ tarîki'l-istîlâ şâmil olan mahbûbu unutmak ve onun meveddetinden soğumak veya yüz çevirmekden başka her şeyi bende bulursun.

Bu beytde "gayr" mansûb ve "tecidhu" meczûm olarak rivâyet olunuyor. Hâlbuki câzim bulunmadığı için böyle okumak müşkildir. "Gayr" kelimesini iştigâl üzre mansûb yaparsak bir fiʿl-i mukadder takdîr ederiz. Yaʿnî "utlub" gayre's-suluvvi" deriz. O zamân emrin cevâbı olan "tecidhu" kelimesini meczûm okuruz.

يا ما أُمَيْلِحَهُ رَشاً فيه حَلا
تبديلُهُ حالي الحَلِي بَذّاذا

"Yâ" harf-i tenbîh ve "mâ" taaccüb edâtı. "Umeylih" "emlah"ın tasgîri şâzdır. Tasgîr esmânın havâssından iken burada şâz olarak vâkiʿ olmuşdur. "Reşen" ceylân. "Bezâz" sû', resâset-i hâl.

1 "Şeytan onları hakimiyeti altına aldı.", Mücâdele 58/19.

Tercüme

[91] Baʿzen heyet-i cemâl baʿzen de resâset-i hâl üzre hilyedâr olan ahvâlimi tebdîl eden ve âhû-yı dil-cûya benzeyen mahbûbumun hüsn ü melâhatine taaccüb ederim.

İmâm Müslim şu hadîsi rivâyet ediyor: «فَيَأْتِيهِمُ رَبُّهُم فِي غَيْرِ الصُورَةِ الَّتِي يَعْرِفُونَ، فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: نَعُوذُ بِاللهِ لَستَ رَبُّنَا، نَحنُ هَهُنَا حَتَّى يَأْتِيَنَا رَبُّنَا، فَيَتحَوّل لَهُم فِي صُورَةِ الَّتِي يَعْرِفُونَ، فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ رَبُّنَا»[1] Cenâb-ı Hakk'ın türlü türlü zuhûrunu ve sûretlerde tahavvülünü âriflerden başkası inkâr edeceği için baʿzen melâbis-i hüsnde, baʿzen de hey'et-i ressede zâhir ü mütebeddil olan Hakk'ın şu nevʿ tecellîsi ne tatlıdır! ﴿وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ﴾[2] âyet-i kerîmesi bu hakîkate delâlet eden bir nasdır.

أضحى بإحسانٍ وحُسْنٍ مُعْطياً
لِنَفائسٍ ولَأَنْفُسٍ أخّاذا

Tercüme

Nefâis-i eşyâyı ihsân etmekle muʿtî ve hüsn ü cemâliyle de âhiz oldu.

Yaʿnî mahbûb-ı hakîkî ulûm-i İlâhiyye ve maârif-i Rabbâniyyenin nefâisini ihsân buyurdu. Bedâyi-i hüsn ü cemâliyle tecellî etmek nokta-i nazarından da nüfûs-ı kâmilîni cezb etdi. Ve "مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا"[3] hadîs-i şerîfinin sırrı mûcibince mevt-i ihtiyârî hâsıl oldu.

سَيْفَاً تَسِلُّ على الفؤاد جُفُونُه
وأرى الفُتورَ لهُ بها شحّاذا

"Fütûr" zaʿf u lîn. "Şahz" kılıcı bilemek.

Tercüme

Kalbe, göz kapakları ile sell-i seyf etdi. Gözündeki zaʿf u fütûr eserini o seyf-i nazarı **[92]** bileyici bir hâlde görüyorum.

1 Allah onlara, tanımadıkları bir surette gelir. "Ben sizin Rabbinizim" der. Onlar Allah'a sığınırız, sen Rabbimiz değilsin. Biz, Rabbimiz bize gelinceye kadar buradayız. Derken Rableri onların tanıyacağı surette gelir ve "Ben Rabbinizim" der. Onlar da: "Sen Rabbimizsin" derler.

2 "Ve onları yine içinde bulundukları karmaşaya düşürmüş olurduk.", En'âm 6/9.

3 Ölmeden önce ölün.

"Fuâd" mevzi-i ma'rifet olan kalbdir. "Cüfûn" eşyâ-yı mevcûdeden kinâyedir. O da gözün örtüsüdür. O örtü açılınca göz görür. Gözün açılması üstündeki göz kapağının yukarı kalkmasıdır ki ulvî olan neş'et-i rûhâniyyeden ve altdaki kapağın aşağa inmesi de neş'et-i cismâniyyeden kinâyedir. O zamân bi-nefsihi kâim olan ayn-ı İlâhî kalır.

Bu beytde gözdeki za'f u fütûrun şehhâz olması gözün kalbe olan te'sîrinin sebebidir. Nitekim kılıcın bilenmesi de fazla kesmesine ve kemâl-i te'sîrine sebebdir. Seyf, istiâre-i hakîkiyyedir. "Sel"in "şahz" ile birlikde zikri gözün mülâyimi olan müsteârun minhu için terşîhdir.

فتْكاً بنا يزْدادُ منهُ مُصَوراً
قَتْلي مُساوِرَ في بني يَزْداذا

Tercüme

O âhûnun cânsitân-ı nigâhı Benî Yezdâd arasında Müsâvir"in öldürdüğü kimseleri tasvîr ederek bizi cerîhadâr ediyor ve mecrûhlarımız da artıyor.

"Müsâvir" meşhûr ve Rûmî bir bahadırdır. "Benû Yezdâd" onun düşmanlarıdır. Aralarında harb olmuşdur.

لا غَرْوَ أنْ تَخذَ العِذَارَ حمائلا
إذْ ظَلّ فتّاكاً به وقّاذا

«لا غرو»[1] لا عجب. «تخذ» بمعنى اتخذ. «الوقّاذ» الضراب صيغة مبالغة من وقذه.[2]

Tercüme

Mahbûbun safha-i ruhsârını hamâil ittihâz etmesi şâyân-ı taaccüb değildir. Zîrâ seyf-i cüfûnu **[93]** orada fettâk olarak kâim oldu.

لقد سلَّ سيفاً والعذار الحمائل
أرومُ حياةً عنده وهو قاتل

(İbnü's-Sââtî)

1 "Lâ garve" şaşılacak bir şey yok. "Tahiz" tut mânasındadır. "Vekkâz", "vakze"nin mübalağa kalıbı olup çok vuran demektir.

2 "Hamâil" kılıç bağı, boyuna asılan nüsha L.

Tercüme: Safha-i izârı hamâil olduğu hâlde sell-i seyf etdi. Ben ondan hayât istiyorum hâlbuki kâtildir.

"İzâr" iki yanakda sakal çıkdığı yerdir ki kalbde meânî vârid olan eşyâ vu şuûrdan kinâyedir. "Ayn" seyfden kinâye olan rûhdur. Cism de o gözün cüfûnu, yaʿnî kapağıdır.

Şuûr u meânî-i İlâhiyyenin idrâkini kalbe vâkiʿ olan hamâil ittihâz etmişdir. Cüfûnu cemʿ olarak îrâdı her şeyde bilâ-taaddüd zâhir olan vahdet-i İlâhiyyeye işâretdir. Mezâhir müteaddid olsa bile şu beytin mazmûnuna benzer:

يا شمعة هي في كل الفوانيس
يخالف العقل هذا في التقاييس

(Abdülganî en-Nâblusî)

وبِطَرْفِهِ سِحْرٌ لَو اَبْصَرَ فِعْله
هاروتُ كان له به أستاذا

Tercüme

Onun göz ucunda sihr vardır. Eger o sihri Hârût görmüş olsaydı o sahhâr göz, onun üstâdı olurdu.

Hârût, muʿcizât-ı enbiyâ ve kerâmât-ı evliyâ arasını tefrîk ve insânlara sihr taʿlîmi için Allâh'ın gönderdiği bir melekdir.

تَهْذِي بهذا البَدرِ في جَوِّ السّما
خَلِّ افْتِراكَ فذاكَ خِلّي لاذا

Tercüme

[94] Ey lâim! Bedr-i semâ hakkında hezeyân-âmîz sözler söylüyor ve beni de onun muhibbi zann ediyorsun. Bu iftirâyı bırak. Benim dostum hakîkat-i İlâhiyye şemsinden istimdâd eden hakîkat-i insâniyyedir, bildiğin semâ değildir.

Yaʿnî, senin gayr-i maʿkûl hezeyânın cevv-i semâdaki bedrdir. Ahkâm-ı şerîata mutâbık olan âbidin efʿâli hakdır dediğin hakka bir iftirâdır. Zîrâ nûr-ı hakîkî kemâl-i kurb ile berâber senden de benden de uzakdır. İşte ezelen ebeden benden ayrılmayan dostum ve musâhibim budur. Kemâ verede fi'l-eser: [1]«اللَّهُمَّ اِنكَ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ» ve kâle Teâlâ: [2]﴿وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾

عَنَتِ الغزالَةُ والغَزَالُ لِوَجْهِهِ
مُتَلفّتاً وبه عِياذاً لاذا

Tercüme

Güneş hâzıʿ u zelîl oldu. Onun vechine iltifât eden ceylân da ona ilticâ etdi. "Li-vechihi" kavli mahbûb-ı hakîkînin vechidir. Şems onun nûrundan istimdâd eder. Zîrâ nûrların cümlesi vech-i İlâhînin âsâr-ı nûrudur. Kâle Teâlâ: [3]﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ﴾ [4]ve ﴿ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ﴾

"Müteleffeten" sâlike lutf u ihsân ile meyl ü teveccüh eden demekdir. Gazâle ile gazâl onun kerîm olan nûr-ı vechinde istitâr u fânî olmakdan tahassun etdiler. Baʿzen de gazâle, âlem-i cismânîde zuhûr eden insâniyyetin rûhâniyetinden ve gazâl fikr ü hayâliyle avâlim-i imkâna meyl ü iltifâtından kinâye olur.

أرْبَت لَطافتُهُ على نَشْرِ الصَّبا
وأبَت تَرافَتُهُ التّقَمّصَ لاذا

"Erbet" artdı. "Terâfet" tenaʿum. "Takammus" kamîs giyinmek. **[95]** "Lâz" "lâze"nin cemʿi. Çîn'e mensûb ipek kumaş.

Tercüme

Habîbin letâfeti, sabânın neşr etdiği râyihadan fazla oldu. Onun tenaʿumu harîrî libâs giymekden ibâ etdi.

---

1 Allah'ım yolculuktaki tek sahibimiz sensin.
2 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.", Hadîd 57/4.
3 "Bütün yüzler; diri, yaratıklarına hâkim ve onları koruyup gözeten Allah'a boyun eğmiştir.", Tâhâ 20/111.
4 "Onun zatından başka her şey yok olacaktır.", Kasas 28/88.

خطرات النسيم تجرح خديه

ولمس الحرير يدمي بنانه

(Şihâbu'l-Aʿzâzî)

Tercüme: Nesîmin hubûbu onun yanaklarını yaralıyor. İpeke dokunması da parmak uçlarını kanatıyor.

Sabâhleyin esen rûzgâr eltâf-ı riyâhdır. Sabâ, ecsâm-ı insâniyyeyi müdebbir olan ervâh-ı cüz'iyyeden kinâyedir. Burada "terâfet" Cenâb-ı Hakk'ın kemâl-i ıtlâk u tenezzühünden kinâyedir. "Takammus" sûretden ibâretdir ki Hakk'ın kemâl-i ıtlâk u tenezzühü suver-i kesîfeden başka suver-i latîfe libâsına bürünmekden münezzeh olmasıdır. Sûret libâsında zâhir olması musavvir isminin muktezâsıdır.

وشَكَتْ بَضاضةُ خدّهِ من وَرْدِهِ

وحَكَتْ فظاظةُ قلبِه الفولاذا

"Bazâza" dolgunluğuyla berâber cildin rikkati. "el-Fazâzet" gılzet. "el-Fûlâz" pûlâd dediğimiz hâlis demir.[1]

Tercüme

Yanağının rikkat-i cildi gül-reng yanağının kemâl-i letâfet ü humretinden şikâyet etdi. Kalbinin katılığı da pûlâda benzedi.

ولقد شكوت طتلقي

حالي ولطفت العباره

فطانتي اشكو الي

حجر وان من الحجاره

(Lâ-Edrî)

[96] Tercüme: Hâlimi beni itlâf eden cânânıma şikâyet etdim. İbâreye letâfet veren odur. Gûyâ taşa şikâyet ediyordum. O da taşdan maʿdûddur.

"Had" sıfât-ı Cemâl'den kinâyedir ki sağ yanakdır. Sol yanak Celâl'in sıfâtıdır. Her ikisi de îcâda olan teveccühden kinâyedir. "Bazâzete had"[2]

1 demir: demir "çelik" L

2 kötü sözlülük L.

ferîk-i cennet olan ehl-i cemâlden sudûr eden kemâl-i niʿmetden kinâyedir. Bu bazâzet o yanağın humret-i cemâlinden şikâyet ediyor. Nüfûs-ı ebiyye olan muhiblerin taaşşuk etdiği humretdir. "Fazâzete kalb" cebbâr u mütekebbir ismi iʿtibâriyle aslâ zelîl olmayan ceberût u tekebbürden kinâyedir. Bu fazâzet uzaklık âteşiyle yanıp yakılan ehl-i muhabbete karşıdır. Sol yanağın fazâzeti ehl-i şimâl ü Celâle karşı terkdir.

عَمَّ اشْتِعالا خالُ وجْنَتِهِ أخا
شُغْل به وجْداً أبَى استِنقاذا

"İstinkâz" kurtulmak istemek.

Tercüme

Yanağındaki ben, min ciheti'l-iştiâl ehl-i iştiâle âmm u şâmil oldu. O yüzden bulduğu vecd ü iştiyâkdan kurtulmak kendisine girye geldi.[1]

"Hâl" Esmâ ü sıfâtın safha-i ruhsârında âlem-i imkânın zulmetinden kinâyedir. "Ahâ şuglin bihi" demek her şeyde Hakk'ı gören ârifdir. Bu iştigâl esmâ-i hüsnâdan "cemîl"in ruhsâr-ı vechinde zâhir ve hâl-i siyâhın hüsn ü letâfeti sebebiyle iştigâl ü istikâli dâim olan vecd ü muhabbetdir.

ورثته حبّه القلب القتيل به
وكان عهدي أن الخال لا يرث

(Lâ-Edrî)

Tercüme: Maktûl olan şu kalbin habbesi yaʿnî hâl-i siyâh ona vâris oldu. Hâlbuki dayı vâris olamaz.

لهيب الخدّ حين بدا لعيني
هوي قلبي عليه كالفراش

فأحرقه فصار عليه خالاً
وها أثرالدخان على الحواشي

(Lâ-Edrî)

1 Bu pargraf defterde 98. sayfanın başında yer almaktadır.

Tercüme: **[97]** Yanağının lehîb-i sûzânı zâhir olunca kalbim pervâne gibi ona düşdü ve pervâne olan âşıkını yakdı, siyâh ben oldu. İşte hâşiyeleri üzerindeki duman eseri!

وَبَيْنَ الخَدِّ والشَّفَتَيْنِ خَالٌ
كَزُنْجِيٍّ أَتَى رَوْضاً صَبَاحاً

تَحيَّر في الرِّيَاضِ فَلَيْسَ يَدْرِي
أَيجْنِي الوَرْدَ أَمْ يَجْنِي الأَقَاحَا

Tercüme: Yanağı ile iki dudakları arasındaki ben, zenci gibi sabâhleyin bir bâğçeye geldi ve ravza-i hüsnü hayretde kaldı. Gelmesi yoksa papatya mı topluyor bilemiyor!

خَصِرُ اللّمى عذْبُ المُقَبَّلِ بُكْرةً
قبلَ السّواكِ المِسْكَ ساد وشاذى

"Hasır" bârid, soğuk. "Lemâ" dudakdaki esmerlik. "Şâz" misk kokusunu verdi.

Tercüme

Esmer dudaklı mahbûbun rîk-i âbdârı ve leb-i hoşgüvârı bârid ve sabâhleyin misvâk kullanmadan ol misk-efşân dehânı latîfdir. Miske güzel koku veren o fem-i râik şeref i'tibâriyle miske fâik oldu.

"el-Lemâ" burada ağız yarı demek olan "rîk"dir. O da meânî-i Rabbâniyyede sereyân eden letâif-i münâcâtdan kinâyedir. "Mukabbel" tecellî-i Rahmâniyyeden ve zuhûr-ı sübhânî ile inkişâf-ı Rabbâniyyeden kinâyedir. "Bukret" her halk-ı cedîdin ibtidâsında demekdir. "Sivâk" evsâh-ı agyâr u ednâsı âsârı izâle eden tenzîhden kinâyedir. Zîrâ Hakk'ın tecellîsi kemâl-i nezâhetinden dolayı agyâr u âsâra muhtâc değildir. Miski izhâr eden ve ona güzel koku veren de Hakk'ın tecellîsidir. **[98]**

مِن فيهِ والألحاظُ سُكْرِي بل أرى
في كلّ جارحَة به نَبّاذا

Tercüme

Benim sarhoşluğum onun latîf ağzından ve mahmûr bakışındandır. Belki onun her bir uzvunda bir hurmâ şarâbı yapan sâkî görüyorum.

سَكِرْتُ مِنْ لحظِهِ لا مِنْ مُدامَتِهِ
و مالَ بالنومِ عنْ عيني تمايلهُ[1]

Tercüme: Onun mahmûr bakışından sarhoş oldum şarâbdan değil, iki tarafa meyl ü hırâmı uykumu kaçırdı.

"Fîhî" Hakk'ın tecellîsinden, "elhâz" hazerât-ı esmâ ü sıfâtından kinâyedir. "Sukrî" bi'l-cümle ekvândan gaybûbet etdiğim zamân bana zâhir olan hâlât demekdir.

نَطَقَتْ مَناطقُ خَصْرِهِ خَتْماً إذا
صَمْتُ الخواتِم للخناصِرِ آذى

Tercüme

Parmaklarının dolgunluğu sebebiyle yüzükler kımıldanamayacak derecede kendisine ezâ verdiği vakit ince beline bağlı olan kuşak ve kemer kemâl-i rikkatinden harekete başlar.

Bu beytde menâtıkın nutku demek belinin kemâl-i rikkatinden dolayı kesret-i hareketi demekdir ki mecâzdır. "Samt-ı havâtim" parmağının[2] dolgunluğu hasebiyle hâtemlerin **[99]** adem-i hareketidir. Bu da mecâzdır.

Mantıkaları nutk ile vasf etmesi hasebiyle yüzüğü parmakdan çıkarmış ve belinin inceliği de hareket-i müstelzimeden kinâye edilmiş olur. Hâtemlerin samt ile vasfı parmakların dolgunluğundan dolayı lâzım-ı gayr-i müfârıkı bulunan sükûnudur. "Hasr" zât-ı İlâhiyye'den kinâyedir. "Menâtık" hazerât-ı esmâ ü sıfâtdan kinâyedir. Zîrâ esmâ ü sıfât her şey'i mûhît olan zât üzerinde duran bir dâiredir. Gerek esmâ gerek sıfât her şey'i mûhît olamaz çünki ekvânın mikdârına göre zât-ı mutlaka hazretinden zuhûra gelmişdir.

1 Şiir, Ebû Firâs el-Hâris b. Saîd b. Hamdân el-Hamdânî et-Tağlibî'ye (ö. 357/968) aittir.
2 parmağının: parmaklarının L

"Hatmen" onun nutku, Hazret-i İlmiyye'de olduğu gibi izhâr-ı eser de hateme benzer. "Asâbi'" Hazerât-ı Celâl ü Cemâl'den kinâyedir. "Havâtim" Hazerât-ı İlhâmiyye ve meânî-i keşfiyye olan kulûb-ı ârifîn hazerâtının mezâhirinden kinâyedir. Zîrâ kulûb-ı ârifîn âlem-i Celâl ü Cemâlin genişliğinden ve âlem-i imkânın darlığından dolayı Celâl ü Cemâl hazerâtını kemâliyle istîâbe kâfî gelmez.

رقّتْ ودَقّ فناسبَتْ مِنّي النّسي
بَ وذاك معْناه استَجادَ فحاذى

Tercüme

Mantıkalar rakîk ve bel de dakîk oldu. O menâtık, habîbimin nesîb ü teşbîbine ve zikr-i mehâsinine münâsib oldu. Şu bel kendisini ceyyid kılan ve eserine iktifâ eden maʿnâsıdır.

Menâtıkın rikkati, latîf ism-i şerîfinin kemâl-i rikkatiyle münâsibdir ki görünemez bir hâle gelmesidir. Belin inceliği de menâtık ile kıyâmı hâlinde görünmesidir.

Menâtık benim habîbimin nesîbi ile mütenâsibdir. Bi'l-külliye adem-i zuhûru hâlinde hasrın nesîb ile münâsebeti yokdur demekdir. "İstecâde" esmâ ü sıfâtı ceyyid kıldı **[100]** demekdir ki esmâ-i hüsnâ tesmiyesine sebeb bu vücûdundan dolayıdır. "fe-Hâzâ" mühâzâtdandır. Esmâ ü sıfâta mukâbil ü mukârib olmasıdır.

كالغُصْنِ قدّاً والصّباحِ صباحَة
واللّيْلِ فَرعاً منهُ حاذى الحاذا

Tercüme

Habîbimin mevzûn kâmeti gusn-i muʿtedil ve vechinin sabâhatı da sabâha müşâkildir. Arkasına muhâzî olan saçı da geceye benzer.

Yaʿnî mahbûb-ı hakîkînin kulûb-ı ârifînde zuhûru, hakîkat-i gaybiyye arzında şecere-i insâniyyenin aslından bir cüz' olan gusn-i nâbite benzer.

Zulmet-i ekvânda şârik olan nûru da sabâh gibidir. Zalâm-ı leylde mütecellî olan o nûr zulmet örtüsünü yırtar. Gür saçları da min ciheti'l-ferʿ geceye benzer. Nüfûs-ı insâniyyede sâbit olan meânî şiʿr-i nâbite benzeyen şuûr u ukûl ile idrâk olunur. "Hâzi'l-hâzâ" uzunluğu iʿtibâriyle zahrın hizâsına varır demekdir. Zîrâ şuûr u idrâk-i nefsânî birbirine muttasıldır. Emr-i İlâhî alâ mâ hüve aleyh münkeşif oluncaya kadar uzundur. Yerine basîret gelince halk-ı İlâhîyi görür o zamân gece gider ve nehâr-ı irfân kâim olur.

حُبّيه عَلّمنِي التنَسُّكَ إذ حكى
مُتَعَفّفاً فَرَقَ المَعادِ مُعاذا

"Ferika" feziʿa.

Tercüme

Habîbime olan muhabbetim, mahbûbundan başka kıyâmet gününde yanına gelecek her şeyden korkan afîf ü ecmel Muâz bin Cebel'e benzedi. Zîrâ bir kimse birini sevecek olursa onun yoluna sâlik olur. **[101]**

لَوْ كانَ حُبُّكَ صَادِقاً لأَطَعْتَهُ
إنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعُ[1]

Tercüme: Eger muhabbetin doğru olsaydı muhibbine itâat ederdin zîrâ muhib sevgilisine itâat eder.

فَجَعَلْتُ خَلْعِي لِلْعِذَار لِثَامَه
إذ كان من لثْم العِذار مُعاذا

Tercüme

Onun muhabbeti bana ibâdeti öğretince ben de halîu'l-izâr oldum. Yaʿnî ağzıma kadar olan örtüyü çıkarıp ona lisâm ü hicâb yapdım tâ ki muhabbetimi kimse bilmesinler. Zîrâ lesm-i izâr açık bir siper oldu, tenessük ü taabbüdü ondan öğrendim. Taabbüd de setri iktizâ eder.

1 Şiir, İmâm Şâfiî'ye aittir. bk. eş-Şâfiî, Muhammed. *el-Cevheru'n-Nefîs fî Şi'ri'l-İmâm Muhammed b. İdrîs*. Kâhire: Mektebetu'l-Kulliyât, 1985, s. 91.

Ben onun vech-i kerîmini kemâl-i gayretimden yaʿnî kıskançlığımdan dolayı setr ü hicâb edindim. Rüsûm u âdâb tarîkini bilmeyenler benim ahvâlimi görmüş olsalardı inkâr ederler ve ahbâbdan mâ-adâsı için hicâb artardı. Zîrâ mahbûb-ı hakîkî ebsâr u basâirin idrâkinden fart-ı tenezzühü ve kemâl-i ulüvvi iʿtibâriyle vech-i kerîminde nâbit olan şaʿri takbîlden veya o vech-i pâk, idrâk u şuûr taallukundan masûn u mahfûzdur.

ولنا بخَيْفِ مِنىً عُرَيْبٌ دونَهُمْ
حَتْفُ المُنى عادي لِصَبّ عاذا

"Ureyb" Arab'ın tasgîri. Tasgîr taʿzîm içindir.

Tercüme

Mekke'de su sellerinin birikdirdiği yerin üstünde bir Arabcağız vardır. **[102]** Ölüm onun yanındadır. Kendisine ilticâ eden âşıka izhâr-ı muâdât eder. "Hayfi minnî" havf u temennîye mülâzım kalbden kinâyedir. "Ureyb" mü'mîn kulun kalbini muhît olan Hak'dan kinâyedir. Kalbin derecesine göre kendisine gayb-ı mutlakdan keşf ü tecellî vâkiʿ olur. "Münâ" "mîm"in zammıyla "münye"nin cemʿidir ki taleb demekdir. Yaʿnî Ureyb'e vâsıl olmadan taleb ü maksadlar zâil ü muzmahill olur demekdir.

وبجزع ذَياك الحِمي ظَبيُ حَمَي
بِظُبَي اللواحِظِ إذ أحاذ إخاذا

"Ahâz" kahr. "İhâz" gadîrü'l-mâ'.[1]

Tercüme

Baîdü'l-menâl ve yanına varılması memnûʿ u muhâl olan mahallin dönemecinde ve su birikintisi yanında sihâm-ı uyûnuyla orasını himâye eder bir âhû-yı azîm vardır.

"Himâ" kalb-i ârifden kinâyedir. "Zaby" medârın ukûlden kemâl-i tenezzühü dolayısıyla gayb-ı mutlak hazretinden kinâyedir. "Levâhız" esmâ vü sıfât-ı İlâhiyye hazerâtından kinâyedir. "İhâz" âlem-i ekvândan kinâyedir.

1 Su birikintisi.

هيَ أدمُعُ العُشّاقِ جادَ ولِيُّها ال
وادي ووالى جُودُها الأَلْواذا

"Cevd" matar-ı kesîr. Masdar da olur ki câidin cemʿidir. "Sâhib"in cemʿi "sahb" geldiği gibi "el-Elvâz" "levz"in cemʿi, cânib-i cebel. "Hiye" zamîr-i kıssadır. Beyân-ı kıssa-i gadir ile kinâye edilen âlem-i ekvânın sudûrudur. "Uşşâk" göz yaşlarından kinâyedir. Matar maʿnâsına gelen "elî" teceddüd iʿtibâriyle âşıkların göz yaşlarından kinâyedir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾[1] **[103]** "Vâdî" hakîkat-i âlemde fânî olan muhakkık âriflerden kinâyedir. "el-Elvâz" emirlerinde kendisinden neş'et eden cabbâr u mütekebbirlerin emrine meyl ü inkıyâd etmelerinden kinâyedir.

كَمْ من فقيرٍ ثَمّ لا من جعفر
وافى الأجارعَ سائلاً شَحّاذا

"Fakîr" su bulmak için hafr edilen düz yer, kuyu, ağaç etrâfına kazılan çukur. "Caʿfer" küçük veya büyük nehir. "Ecâriʿ" hiçbir şey bitmeyen kumlar. "Şahhâz" tatlı dilli olmak, sâilin sıfatı.

Tercüme

Nice düz vâdîler vardır ki küçük bir nehir bile olmadığı hâlde âşıkların seyelân eden gözyaşı hiçbir şey tenebbüt etmeyen o rîgistânı doldurdu ve taşırdı.

"Fakîr" mürîd-i kâzibeden kinâyedir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ﴾[2] "Bi'r" dünyâ ve şehvet gibi esâfil-i umûru isteyen kâzib mürîdin kalbi. "Kasr" maʿrifet-i Rab gibi meâlî-i umûr talebinde bulunan sâdık mürîdin kalbi. "Caʿfer" küçük nehirdir ki mürîd-i sâdıkdan kinâyedir. "Ecâriʿ" kum ve taş yığınıdır. Meşâyih-i kâzibînden kinâyedir. Bunlara da ancak yalancı mürîdler tâbiʿ olur.

1 "Doğrusu onlar, yeniden yaratılış konusunda şüphe içindedirler.", Kâf 50/15.
2 "Nice kullanılmaz kuyular, nice muhteşem saraylar vardır!", Hac 22/45.

من قبلِ ما فَرَقَ الفريقُ عَمارةً
كُنّا فَفَرّقَنا النّوى أَفْخَاذا

"el-İmâre" küçük veya büyük kabîle. Burada büyük kabîledir. "en-Nevâ" bir yerden diğer yere tahavvül. "Efhâz" "fahz"ın cemʿi. Bir adamın yakın aşîreti.

Tercüme

[104] O fırka bizden ayrılmadan evvel kabîle-i azîme idik. Şuraya buraya dağıldık. "Ferîk" tâife-i kesîredir. Kâle Teâlâ: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾[1] burada maksûd olan ferîk cennetdir. "Faraka'l-ferîk" aʿyânı nûr-ı vücûd ile munsabig olduğu için havâss u avâma ayrılan fırkadır. "Kunnâ" ey maʿşer-i ehlullâh! Biz "amâre" yaʿnî kıble-i azîme idik demekdir. "fe-Ferraknâ'n-nevâ" ehlullâh muhtelif mertebelere ve kısımlara ayrıldı demekdir.

أُفْرِدْتُ عنهُمْ بالشّآمِ بُعَيْدَ ذا
كَ الإِلْتِئَامِ وخَيّمُوا بغْداذا

Tercüme

Şâm'da onlardan ayrı kaldım. Kavuşmam yakındır. Onlar Bagdâd'da tavattun etdiler. "Ufridtu" hükm-i aktâbdan hâric olan makâm-ı ferdiyyetde münferid kaldım demekdir. "bi'ş-Şâm" kavliyle Mısır'dan ayrılıp Şâm'a duhûlüm sebebiyle şiʿr-i ferdiyyet hâsıl oldu demek istemişdir. "Bagdâd" makâm-ı efrâddan başka aktâb-ı makâmâtı dâire-i ihâtasına alan bi'l-cümle ehl-i merâtibin dâhil olduğu kutbun meskenidir.

جمعَ الهُمومَ البُعدُ عِندي بعدَ أن
كانت بقُرْبي منهُمُ أفذاذا

"Efzâz" "fezz"in cemʿi, ferd, tek.

Tercüme

Benim onlardan uzaklığım onlara yakınlığımın sebebi oldukdan sonra gumûm u hümûmunu cemʿ etdi.

1 "Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir.", Şûrâ 42/7.

Makâm-ı ferdiyyet, mertebe-i hâssa ile infirâdı iktizâ etdiği için onlardan uzaklık makâsıd u metâlibin câmii olmuş olur. O mertebeyi de ancak sâhibi bilir. Beliyyelere kemâl-i tahammül ü ulüvv-i mertebesi hasebiyle hümûm u âlâmı ehlullâh bakiyyesine dağıtılmış olmaz, onlara yakınlığı sebebiyle mesâib ü belâyâ da sulehânın merâtib-i salâhına göre tefrîk ü tevzîʿ edilir. Hazret-i Şeyh ise makâm-ı ferdiyyetde bulunduğu için dûçâr-ı ibtilâ olanların **[105]** evveli bulunmuş ve vâris-i tâmm-ı Muhâmmedî olduklarından[1] «أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً الأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الأَمْثَلُ فَالأَمْثَلُ» hadîsine mazhar olmuşdur.

كالعَهْد عندهُمُ العهودُ على الصّفا
أنّى ولَستُ لها صفاً نَبّاذا

"Ahd" yağmurun evveli. "es-Safâ" "safât"ın cemʿi: taş.

Tercüme

Onun uhûd u mevâsiki taşlara yağan yağmur gibi karârsız ve sebâtsızdır. Nasıl sâfî olur? Hâlbuki benim onlara karşı muhabbetim sadâkat u sâfiyete müstenid olduğu için vermiş olduğum ahd ü peymân cevherini atmam.

Yaʿnî o ahbâbın uhûd u mevâsiki taşa yağan yağmura benzediği ve yağmur taşdan akıp gitdiği için Hazret-i Nâzım ahdindeki sebâtı taşa benzetiyor. O ihvân-ı bâ-safâ Rableriyle kemâl-i iştigâllerinden ve Hak'dan başka hiçbir şeyle meşgûl olmadıklarından uhûd u mevâsikinde durmak keyfiyyeti onlardan nasıl beklenir? Hâlbuki ben Hakla meşgûl oldukdan başka ihlâs u sâfiyete makrûn ahdim de var. Onu taş atar gibi atmak elimden gelmez demek istemişdir.

عَزّ العَزاءُ وجَدّ وَجْدي بالأُلى
صرموا فكانوا بالصّريم ملاذا

Tercüme

Sabrım hemân kalmayacak dereceye geldi. Vecd ü iştiyâkım ise kendilerine karşı habl-i meveddetimi kesmek isteyenleredir. Onların bu bâbdaki katʿ-ı meveddeti benim için melâz u penâh oldu.

1 İnsanlar arasında belaların en büyüğü peygamberlerindir, sonra sırasıyla onları takip edenler, sonra onları takip edenlerdir.

Yaʿnî benden muhabbet riştesini kesmek isteyen yârân u ihvânım Rableriyle kemâl-i iştigâllerinden dolayı benden yüz çevirdiler. **[106]** "Sarîm" avâm-ı mü'minînden mümtâz oldukları hâlet-i câmiʿden kinâyedir. Hazret-i Şeyh bu insırâm hâlinde bile dostlarına karîn ve onların her husûsta kendisine hısn-ı hasîn olduklarını ifhâm ediyor.

والصّبرُ صَبْرٌ عنهُمُ وعَلَيْهِمُ
عِندي أراهُ إذنْ أذى أزّاذا

"Sabr" acı bir ağacın usâresi. "Ezâz" harmânın bir nevʿi.

Tercüme

Dostlarımın mehcûriyyetine karşı gösterdiğim sabr "sabr" ağacı gibi acıdır. Onların cefâsına tahammül ve rızâlarını talebe tevessül sâyesinde gösterdiğim sabr, harmân gibi tatlıdır.

رِيمَ الفَلا عنّي إليكَ فمُقْلَتي
كُحِلَتْ بهم لا تُغْضِهَا استِتْخَاذا

"er-Rîm" hâlis ceylân. "el-Felâ" "felât"ın cemʿi, su bulunmayan çöl. "İleyke" ism-i fiʿl, benden çekil ırak ol demekdir. "İgzâ'" göz kapaklarını yaklaşdırmak ve kapamak, göze kaçan çöp parçasına karşı sabr u tahammül etmek. "Havz" mühâveze. Bir şey'e muhâlefet etmek. Hâvezehu hivâzen ve mühâvezeten, hâlefehu. *Lisânu'l-Arab*'da "istîhâz" yokdur. Hazret-i şârih "istîhâz"a "tenkîsu'r-re'si min vecʿ" yaʿnî "ağrıdan başını çevirmek" tarzında maʿnâ vermişdir.

Tercüme

Ey deşt ü beyâbânda dolaşan hâlis ve beyâz ceylân! Benden çekil, hadeka-i çeşmim o ihvân-ı bâ-safânın rü'yetiyle mükahhaldir. Gözüm onlardan başkasına dönüp bakmaz.

"Rîme'l-felâ" mahbûb-ı mecâzîden kinâyedir. O da melîh ü latîfü'ş-şemâildir. **[107]** "İleyke" yaʿnî "tenahhâ annî" benden ırak ol diyor. Yaʿnî gözüm o dostlarımla tekahhul etmişdir, dâimâ onları görür. "Lâ-tugzihâ" mahbûb-ı hakîkîden başkasını görmeğe hicâb olma demekdir. "İstîhâz" agyâra nazardan kinâyedir.

قَسَماً بمَنْ فيه أرى تعذيبَهُ
عَذْباً وفي استِذْلاله استِلْذاذا

Tercüme

Taʿzîbini uzûbet ve izlâlini lezzet bildiğim sevgilim hakkı için.

ما استحسَنَتْ عيني سواهُ وإن سبى
لكنْ سواي ولمْ أكن مَلاّذا

«الملّاذ» التصنع الذى لا تصح مودته.[1]

Tercüme

Onun hüsnü benden başkasını esîr etse de nazarım başkasının muhabbetini istihsân etmedi. Onun muhabbetinde ben mutasanniʿ olmadım.

لمْ يَرْقُبِ الرُّقَبَاءُ إلاّ في شَجٍ
مِن حَولِهِ يَتَسَلّلُون لِواذا

"Şec" hazîn. "tesellül" gizlice kaçmak. "Livâzen" istitâren.

Tercüme

Rakîbler, muhibbi hüzn ü elem zamânında murâkabe ederler. Ve etrâfından gizlice sıvışırlar. "Rukbâ'" müstahsen agyârdan kinâyedir ki ehl-i muhabbeti murâkabe ederler ve hakkı müşâhededen oyalarlar. Nefsine ve Rabbine ârif ve fenâ-yı hakîkî ile müteşerref olan zâtlar için rakîb yokdur.

قدْ كانَ قَبْلَ يُعَدُّ منْ قَتْلى رَشاً
أسَداً لآسادِ الشَّرَى بَذّاذا

[108] «الرشأ» مُحرّكاً مهموز اللام: الظبي إذا قوي ومشى مع امه. وقُلِبَت همزته ياء. «الشّرى» طريق فى جبل يسمى سلمى. كثير الاسد. وجبل بتهامة كثير السّباع. «البذاذ» فعال، وهو الذى يغلب كثيراً[2]

1 "el-Mellâz" Sevgisi geçerli olmayan sunilik.

2 "er-Reşâ" harekeyle (reşe'e) mehmuzu'l-lâmdır. Ceylan yavrusunun annesiyle yürüyecek kadar güçlü hâle gelmesidir. Hemzesi "yâ" ile kalb oldu. "eş-Şerâ", aslanları çok olan "Selmâ" adlı dağda bir yoldur. Tihâme'de canavarları çok olan bir dağdır. "el-Bezâz" feâl vezninde, çoğunlukla galib gelen demektir.

Tercüme

Hüzn ü eleme mübtelâ olan, evvelce sevgilisi ceylânın maktûllerinden add olunurdu. Şimdi arslanlarıyla ve sibâʿ u vûhûşiyle meşhûr Mekke'deki "Şerâ" dağının arslanlarına gâlib bir bahâdır oldu.

أَمْسى بنار جوىً حَشَتْ أحشاءَه
مِنْها يرى الإِيقادَ لا الإِنقاذا

Tercüme

Derd ü eleme mülâbis ve iştiâli dâim olan iştiyâk âteşi derûnundaki adlâʿ u ahşâyı doldurdu ve ondan kurtulmak imkânı kalmadı.

حَيرانُ لا تلْقَاهُ إلاّ قلتَ مِنْ
كُلّ الجهاتِ أرى بِه جَبّاذا

Tercüme

O âşık dâimâ hayrândır. Etrâfını görmez ona mülâkî olduğun zamân kendisini her tarafdan cezb eden derûnî bir âteşi vardır dersin.

"Hayrân" kalbinde terâküm eden zuhûrât-ı İlâhiyye'den kinâyedir. "Cebbâz" kendisini cezb eden maʿnâ-yı İlâhînin her tarafından inkişâfıdır.

حَرّانُ مَحنِيُّ الضّلوعِ على أسىً
غَلَبَ الإِسى فاسْتَنْجَذَ اسْتَنْجَاذَا

"el-Harrân" atşân.

Tercüme

Harâreti artan ve hüzn ü eleminin ziyâdeliğinden dolayı dılʿları eğrilen bu âşık **[109]** tabîbleri âciz bırakdı.

"Esâ" kelimesi tabîb maʿnâsına gelen "âsâ"nın cemʿidir. "İstincâz" kelimesi *Kâmûs*'da ve *Lisânu'l-Arab*'da yokdur. Yalnız "neceze" mâddesi vardır. Bu da adrâs yaʿnî köpek dişleri şiddetle ısırmak demekdir. "Adde alâ

nâcizihi" derler ki kuvvet peydâ etdi ve tecrübe çağına erdi demekdir. Kezâ "racülü müneccez" derler. Tecrübe-dîde adam demekdir. Mesâib ü belâya kendisine tecrübe dersleri verdi demekdir. "Bedet nevâcizehu" kavli de insân öfkelendiği vakit izhâr etdiği dişleridir.

دَنِفٌ لسيبُ حشىً سليبُ حُشاشةٍ
شَهِدَ السّهادُ بِشَفْعِه مِمْشاذا

"ed-Denîf" marîz. "el-Lesîb" yılan sokmuş, meldûg, ledîg. "el-Haşâşe" bakiyye-i rûh.

Tercüme

Yılan veya akreb sokmuş gibi hasta, bakiyye-i rûhu meslûb. "Mimşâz"ın gözünden uykuyu menʿ u redd edişi gibi uykudan mahrûmdur. Ve "Mimşâz" "mîm"in kesriyle kibâr-ı sâlihîn ü mücâhidînden bir zâtın ismidir. Kırk sene müstemirren gözüne uyku girmediği rivâyet olunmakdadır.

سَقَمٌ أَلَمّ به فآلم إذ رأى
بالجِسْمِ مِنْ اغدادِه اغذاذا

"İgdâd" bir şey gıdâ gibi olmak. "İgzâz" yaradaki cerâhatin akışı veya şişmesi. **[110]**

Tercüme

Cerîha yerine cismine konan gıdaların şişmesini veya onların bir kan gibi akdığını görünce o hastanın elem ü vecaı artdı.

أبدى حِدادَ كآبَةٍ لِعَزَاهُ إذ
ماتَ الصبَا في فَوْدِه جَذّاذا

"el-Hidâd" terkuʾz-zînet. "el-Fevd" cânibuʾr-reʾs.

Tercüme

Mâtem alâmeti olan beyâzlık taʿziye için konduğu ve aşk u garâm öldüğü zamân zîb ü zîneti ve hüzn ü elemini izhâra başladı.

Endülüslülerde beyâz libâs[1] giymek mâtem alâmeti imiş. Hazret-i Nâzım da ehl-i Endülüs ıstılâhı üzre hayâtımın câme-i sefîdi olan beyâzlık başıma kondu demek istemişdir. Nitekim Ebi'l-Hasan Alî bin Abdullâh el-Hasrî'nin şu kavli bu âdeti tasrîh etmişdir.

إذا كانَ البياضُ لباسَ حزن
بأندلسٍ فذاك من الصَّواب

ألم تَرني لبستُ بياضَ شَيبي
لأني قد حَزِنت عل الشَّبَابِ[2]

Hazret-i Nâzım "hidâde keâbetin" kavliyle şuûr u idrâkinde nûr-ı vücûdun zuhûrunu göstermek istemişdir.

فغَدا وقد سُرّ العِدَى بشبابه
مُتَقَمّصاً وبشَيْبِه مُشْتاذا

"Müştâz" ism-i fâil. "İştâz" taammüm" demekdir.

Tercüme

Gençlik çağında amâme gibi başımı kaplayan aklığı gören düşmanlar sevinmeğe başladılar. Düşmanların sürûru makâm-ı muhabbetde dürlü dürlü renge giren ve kalbe vesveseler ilkâ eden şeyâtîn-i nefsâniyyeden kinâyedir. Zîrâ muhabbet bir hicâbdır. **[111]**

حَزْنُ المَضاجِع لا نَفَاذَ لِبَثّه
حُزْناً بذاك قَضى القضاءُ نَفاذا

Tercüme

Salâbetden kinâye olan hâbgâhımın katılığı, hüzn ü elemini ortalığa yaymakdan hâlî kalmadı. Şâibe-i tagyîrden sâlim olan kazâ-i İlâhîde nâfiz olarak hükmünü icrâ etdi.

1 libâs: elbise L

2 Endülüste matem gününde beyaz giymek sevaptır. Kaybettiğim geçliğime üzüldüğüm için saç ve sakalım ağardı (ağarmış saç ve sakalımı giydim).

أبداً تَسُحّ وما تشحُّ جفُونُهُ
لِجَفا الأحِبّةِ وابِلاً ورَذاذا

"Tesuhh" bi-ma'nâ tasubb. "Vâbil" matar-ı kesîr. "Rezâz" matar-ı hafîf.

Tercüme

Dostların cefâsından dolayı ba'zen çok ba'zen az gözümden yaşlar boşanıyor. Göz kapağım bu bâbda buhl u imsâk göstermiyor.

"Ehibbe" cem' olarak îrâdı esmâ-i İlâhiyye'nin kesret-i zuhûrâtından "cefâ" idrâkın imtinâından kinâyedir.

مَنَحَ السُّفُوحَ سُفوح مَدْمَعِه وقد
بَخِلَ الغَمامُ به وجاد وِجَاذَا

"es-Süfûh" "sefh"in cem'i, arz-ı cebel. "Süfûh" göz yaşlarını dökmek. "Vicâz" "vecz"in cem'i dağlarda suları seylândan imsâk eden çukurlar.

Tercüme

Bulutların yağmur yağdırmakdaki buhl u imsâkı hasebiyle bî-mecâl âşık munsabb olan **[112]** bir nehir gibi göz yaşlarını dağda hâsıl olan çukurlara akıtmakla cûd u sehâsını gösterdi.

Süfûh, cibâle göz yaşlarını ibzâl etmek, hazret-i Nâzım'ın ibtidâ-yı sülûkünde Mekke dağlarındaki seyâhatinin çokluğundan ve keşf ü feyz-i Rabbânî'ye âid hazz u nasîbin kuvveti dolayısıyla seylân eden göz yaşlarını o dağ yamaçlarına ve çukurlarına akıtdığından kinâyedir.

قال العوائِدُ عندما أبصَرْنَهُ
إنْ كان مَن قَتَلَ الغرامَ فهذا

Tercüme

Hâtırımı sormağa gelen kadınlar, şu hâlimi görünce eger aşk u garâmın maktûlü olanlar mevcûd ise şübhe yok ki bu da onlardandır dediler.

باحَ مجنونُ عامرٍ بهواهُ
وَكَتمت الهَوى فمتّ بِوَجدي

فَإِذا كانَ في القيامةِ نودي
مَن قتيلُ الهَوى تَقدّمت وَحدي

(Lâ-edrî)

Tercüme: Mecnûn-ı Âmirî muhabbetiyle iyân ve âleme destân oldu ise ben aşk u hevâyı gizledim ve öldüm. Kıyâmet günü aşk maktûlü olanlar kimlerdir diye nidâ edileceği zamân yalnız ben öne atılacağım.

[3. Kasîde]

نَعَمْ بالصَّبا قلبي صبا لأحِبّتِي
فيا حبّذا ذاك الشَّذى حينَ هَبَّتِ

«فيا حبذا» جرى مجرى المثل. فيبقى دئما على حالة واحدة ومن ثم يقال في المؤنث حبذا هند، لا حبذت. وحب ماض وذا فاعل. **[113]**[1]

Tercüme

Evet dostlarımın karâgâhı olduğu için kalbim sabâya meyl etdi. Hübûb etdiği vakit ortalığa yaydığı koku ne güzeldir!

Bu beytde sabâdan maksûd emr-i İlâhîden olan rûhdur. Gönlünün oraya meyli de mahbûbunun rûhu orada olmasından kinâyedir. ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾[2] âyetine işâret vardır. "Zâke" Hazret-i İlâhiyye'nin buʿd-ı makâmından dolayı baîde işâretdir. Râyiha maʿnâsını ifâde eden "şezâ" hakîkat-i Rabbâniyye'yi bırakıp hakîkat-i insâniyye ile meşgûl olmasıdır.

سَرَتْ فأَسرَّتْ للفؤادِ غُدَيَّةً
أحاديثَ جيرانِ العُذيبِ فَسَرَّتِ

Tercüme

Bütün gece esen sabâ, komşuların şîrîn olan ahâdis ve ezkârını iʿlân u ifşâ etdi. Ve kalbi de sevindirdi.

Sabânın ifşâ-yı esrâr etmesi demek aʿyân-ı kevniyye safhalarında şems-i vücûdun tulûundan evvel fecr-i ehadiyyet nûrunun hâl-i intişârı ve kalbe esrâr-ı muhabbeti izhârıdır. "Cîrân" demek ﴿وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾[3] âyet-i kerîmesinde olduğu gibi karîb olan Allâh'dır. Cemʿ sigasıyla vârid olması esmâ-i hüsnâsının zuhûru iʿtibâriyledir. Esmâ-i hulkiyye ise hasr u taʿdâda gelmez. "Uzeyb"den maksad imdâd-ı Rabbânî'dir.

1 "Feyâ-habbezâ" ifadesi darbımesel hâline geldiği için her zaman aynı şekilde kullanılır. Bunun için müenneslerde kullanıldığında bile "habbezâ Hind" denilir, "habbezet" denilmez. "Habbe" geçmiş zaman fiili "zâ" onun failidir.

2 "Ruhumdan da üfledim.", Sâd 38/72; Hicr 15/29.

3 "Biz ona şah damarından daha yakınız.", Kâf, 50/16

مُهَيْمِنَةٌ بالرَّوضِ لَدْنٌ رِداؤُها
بها مرضٌ من شأنِهِ بُرْء عِلَّتي

«مُهَيْمِنَةٌ» اسم فاعل من الهيمنة وهى الصوت الخفي. «اللدن» اللين من كل الشيء[1] **[114]**

Tercüme

Âlem-i ecsâm ve heyâkil-i unsuriyyeden ibâret olan ravzaya gizlice ilkâ-yı kelâm etdi. Rûhun büründüğü şu ridâ-yı nefsî de yumuşak ve incedir. Sabânın hâl ü şânında maraz vardır. Benim illetimin şifâsı onun şânı îcâbın-dandır. "Bihâ marazun" demeye aczini bildiriyor. İşte tahakkuk etdiği o maraz, ayn-ı sıhhati olmuş oluyor. Sâlik cehl ü gaflet ile hastadır. Nefsini bilirse rûhunu bilmiş ve rûhunu bilirse marazından kurtulmuş ve sıhhat elde etmiş olur. Binâen aleyh sıhhat u şifâ maraz u ibtilâda demekdir.

لها بأُعَيْشَابِ الحِجَازِ تَحَرّشٌ
به لا بخَمْرٍ دونَ صَحبيَ سَكْرَتي

"Uayşâb" tasgîr-i aʿşâb. «العشب» الكلأ الرطب[2]

Tercüme

Sabâ rüzgârı hicâzın tâze otları arasına giriyor. Ve onları birbirine katı-yor. Sarhoşluğum Hicâz otlarını tahrîk u imâle eden sabâ iledir hamr ile değil. Dostlarım benim sarhoşluğumdan hâlîdir.

"Sabâ" âlem-i emrden olan rûhdur. "Uayşâb" ulûm-ı nebeviyye-i Mu-hammediyye'den kinâyedir ki zât-ı risâletpenâhîleri Hicâz'da zuhûr ve ken-dilerinden ulûm-ı Rabbâniyye orada sudûr etdi. Verese-i Muhammediy-ye olan evliyâ-i kâmilînin kulûbundaki ulûmün menbaı işte o ulûmdür. "Dûne sahbî"den maksad ashâb u rüfekâsıdır. Benim elde etdiğim şarâb muhabbet ü ilm-i hakîkati onlar elde edemediler demek istiyor. **[115]**

1 "Müheymine", "heymene"den ismi fail olup alçak ses demektir. "Ledn" her şeyin yumuşak olanı.
2 "el-Aşb", ıslak ot.

تُذَكِّرُني العَهْدَ القَديمَ لأنَّها
حديثَةُ عَهْدٍ من أُهَيْلِ مَوَدَّتي

Tercüme

Sabâ bana ahd-i kadîmi hâtırlatdı zîrâ onun zamânı benim ehl-i meveddetime yakındır.

"Ahd-i kadîm"den murâd ﴿وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلٰى﴾[1] âyet-i kerimesidir. Rûhdan kinâye olan sabâ müteceddid ü mahlûkdur. Rûh tesmiye olunması sürʿat-i zihâbı ve enfâs ile teceddüdüdür. O da ahd ü zamânı karîb olan hazerât-ı esmâ-i İlâhiyye'dir ki ehl-i meveddeti demekdir. Esmâ-i İlâhiyye'den biri olan "Vedûd" ism-i şerîfi kullarına karşı kesîrü'l-mevedde demekdir.

أيا زاجراً حُمْر الأَوارِكِ تارِكَ ال
مَوارِكِ من أكوارها كَالأريكَةِ

«الاوارك» جمع آركة وهى الابل التى اقامت في الاراك ولزمته. «الموارك» جمع الموركة وهو الموضع الذى يثني الراكب رِجلَيه عليه قدّام واسطة الرَّحل اذا ملّ من الركوب «الاكوار» جمع كور، وهو الرّحل بأداته.[2]

Tercüme

Ey semerini ve âlât-ı rükûbunu erîke gibi râkibin ayaklarını koyduğu yere koyarak yürüyen kırmızı develer sâiki!

"Zâcir"den maksad kesb etdiği şeyle nefsde kâim olan Hak'dır. "Humr-ı evârik"den maksad şehevât-ı dünyâ ile tezeyyün eden nüfûs-ı beşeriyyeden **[116]** kinâyedir. Onun ihmirârı kuvvet-i şehveti iʿtibâriyledir. "Zecrî"de evâmir ü nevâhîyi teklîfidir. "Târik-i mevârik"den maksad nüfûs-ı beşeriyyeye hakîkat-i İlâhiyye'nin kemâl-i istîlâsıdır. Nitekim hadîs-i kudsîde

1 "Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da 'Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)' demişlerdi.", A'râf 7/172.

2 "Evrâk", "ârike"nin çoğuludur, "erâk"ta duran deve demektir. "Mevârik", "mevrike"nin çoğulu olup binmekten sıkılan binicinin ayaklarını koyduğu yer. "Ekvâr", "kûr"un çoğulu, yolculuk sırasında kullanılan malzemeler.

"ما وسعني سماواتي ولا أرضي وسعني قلب عبدي المؤمن"[1] vârid olmuşdur. Kalbi istîlâ edince o kalbi muhît olur.

لَكَ الخيرُ إن أَوضَحتَ تُوضِحُ مُضحياً
وجُبْتَ فيافي خَبْتِ آرامِ وَجْرَةِ

اوضح زيد المكان اذا أَشرَفَ على موضع فنظره منه. «توضح» اسم بقعة، فهو ممنوع من الصرف للعَلَميّة والتأنيث. «مضحيّاً» اسم فاعل من اضحى زيد اذا دخل في الضحى. «خبت» المطمئن من الارض فيه رمل. «آرام» وزنه أفعال مقلوب أرآم واحده رئم بهمزة بعد راء وهو الظبى الابيض الخالص. «وجرة» اسم موضع.[2]

Tercüme

Ey develeri güden! Tevdiha dedikleri bukʿaya kuşluk vakti dâhil olur ve "vecre"deki beyâz ve hâlis ceylânların rîgistân u beyâbânını katʿ edersen Allâh sana hayr u bereket ihsân eylesin.

"Evzaha Zeydün el-mekâne" derler "izâ eşrefe alâ mekânin fe-nazarahu minhu" demekdir. Allâh da ezelde Semîʿ ü Basîr ismiyle cemîʿ-i maʿlûmâta nigehbândır. "Tûzih" ilm-i kadîm hazretinden kinâyedir. "Muzhiyen" aʿyân-ı kevniyye aralığından şems-i ehadiyyetin tulûudur. "Cubte" esmâ-i İlâhiyye'nin kesreti iʿtibâriyle mütenevviʿ tecellî ve tekrâr-ı zuhûrdan kinâyedir. "Feyâfî" esmâ-i İlâhiyye'nin tasarrufuna nazaran avâlim-i imkânın istivâsından kinâyedir. "Habti" olmuş ve olacağın ve henüz olmayanın şümûlü hasebiyle butûn-ı arzdan olan sia-i imkândan kinâyedir. **[117]** "Ârâm" Hakk'ın murâd etdiği mümkinâtdır. Sevdiği ve sevmediği şeyleri irâde eden hep hakdır. Kendi nazarında zât-ı melâhat ve mahz-ı hüsn ü letâfet kendisidir ki zâtını ceylânların gözlerine ve boyunlarına teşbîh etmişdir.

ونكَّبتَ عن كُثبِ العُرَيضِ مُعارِضاً
حُزوناً لِحُزْوى سائقاً لِسُوَيقةِ

1 Ben yere ve göğe sığmadım mü'min kulumun kalbine sığdım.

2 Zeyd, mekâna yaklaşıp oradan baktı. "Tûdih" bir bölgenin adıdır. Müennes ve alem (özel ad) olmasından dolayı gayri munsariftir. "Muzhiyyen", Zeyd kuşluk vaktine girdi (اضحى زيد) cümlesindeki "azhâ"nın ism-i fâilidir. "Habti" kumluk. "Ârâm" ef'âl vezninde olup "er'âm"dan kalb olunmuştur. Tekili "رئم"dir. Beyaz ve halis ceylan demektir. "Vecre" bir yer ismidir.

«التنكيب» مصدر «نكب» عن الطريق تنكيباً اذا عدل. «الكثب» جمع كثيبة الرمل. «العريض» على وزن زبير واد في بلاد الحجاز. «معارضاً» اسم فاعل من عارض الشيء اذا جانبه وعدل عنه. «الحزون» جمع حزن وهو ما غلظ من الارض. «حُزوَى» اسم موضع بالدهناء ذي تلال شامخات من الرمل. «سويقة» اسم موضع بمكة.[1]

Tercüme

Kumluk tilâl-i cibâl olan "Huzvey"de toprakları katı ve sert yerlerden ve kum yığınlarından meyl ü udûl ile Mekke'deki "Suveyk" mahalline develeri sürün.

"Urayz" Medîne'de bir vâdînin ismidir. "Kusb" Hak'dan gâfil mütekebbirlerden kinâyedir. Cehâlet vâdîsinde imsâk etdikleri zehârif-i deniyye vü dünyeviyye ile magrûr demekdir. Allâh da onlardan iʿrâz etmişdir. "Huzûn" tabâyiʿ-i kesîfe ve efʿâl-i kabîhadan kinâyedir ki Hak da onlardan udûl etmişdir. "Huzûn"un "huzvâ"ya nisbeti bu kesîf tabîatda olanların kemâl-i kesâfetinden ibâretdir. "Suveyka" Hazret-i Alî'nin âl ü etbâının sâkin olduğu mevziʿdir. Nûr-ı Muhammediyye'nin keşfi ile süedâ-yı ümmetin müntehâ-yı ahvâlinde onları oraya sevkinden ve Cenâb-ı Hakk'ın mazhar-ı iltifâtı olmasından kinâyedir.

وبايْنْتَ باناتٍ كَذا عَن طُوَيلِعٍ
بسَلْعٍ فسَلْ عن حِلَّةٍ فيه حَلَّتِ

[118] «باينت» فارقت. «بانات» جمع بانة وهو من الشجر المعروف. «كذا» هنا كناية عن المجانب المتباعد. «طويلع» على صيغة التصغير علم ماء أو ركية عادية بناحية الشواجن عذبة الماء. «سلع» اسم جبل بالمدينة. «حِلّة» بكسر الحاء المهملة القوم النزول. «حلّت» فعل ماض اقامت.[2]

1 "Tenkîb", Yoldan döndü (نكب عن الطريق) cümlesindeki "nekebe"nin mastarıdır. "el-Kusb" kum yığını. "el-Urayz", "zubeyr" vezninde olup Hicaz şehrinde bir vadidir. "Muâriz" bir şeye arkasını dönüp uzaklaştı (عارض الشيء) cümlesindeki "âraza"nın ism-i fâilidir. "el-Huzûn", "huzn"ün çoğulu olup sert yer demektir. "Huzvâ" yüksek kum tepelerinin olduğu bir çölün adıdır. "Suveyka" Mekke'de bir yerin adıdır.

2 "Bâyente" ayrıldın. "Bânât", "bânet"in çoğulu olup bilinen ağacın (Sorkun ağacı) adıdır. "Kezâ" burada, sakınıp uzaklaşmaktan kinayedir. "Tuvayli" küçültme sigasıyla suyu tatlı bir civârın adıdır. "Selʿ", Medine'de bir dağın adıdır. "Hille" (noktasız "ha"nın kesresiyle) kavmin konaklama yeri. "Hallet" ikamet etti, konakladı.

Tercüme

Sorkun ağaçları dedikleri "bânât", suyu tatlı bir civâr olan "Tuvayli"den Medîne dağlarından biri olan "Sel"a doğru şöylece ayrıldı ve uzaklaşdı. Bunların gaybûbetini kumun konak yeri olan "Hille"ye ve konaklarına sor.

"Bânât" neş'et-i insâniyyeden kinâyedir. ﴿وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتاً﴾[1] nazm-ı celîlinde olduğu gibi "kezâ" uzak yerlerden kinâyedir. "Tuvayli" tâât u ibâdât ve aʿmâl-i sâlihadan kinâyedir. "Sel" aʿmâl-i sâlihayı intâc eden makâmât-ı Muhammediyye ve ahvâl-i seniyyeden kinâyedir. "Hille" esmâ-i hüsnânın sâha-i nesîmesine konan ârif-i billâh zâtlardan kinâyedir.

وعَرِّجْ بذَيَّاكَ الفريقِ مُبَلِّغاً
سَلِمْتَ عُرَيباً ثَمَّ عنِّي تَحِيَّتي

«ذيّاك» تصغير ذاك. «عريب» تصغير عرب وهم سكان الامصار والاعراب سكان البادية. «ثم» بفتح الثاء اسم اشارة للمكان البعيد. وجملة سلمت معترضة بين العامل والمعمول وفائدتها الدعاء المقتضى للتحريض على ابلاغ التحية.[2]

Tercüme

Fırka-i nâciye olan şu zümreye doğru vazîfe-i selâm u tahiyyetimi teblîg ederek meyl et ve orada mukîm ol. Sükkân-ı emsâr olan o civârda âmin ü sâlim olasın. **[119]** "Ureyb" makâmât-ı Muhammediyye'ye işâretdir.

فلي بينَ هاتِيكَ الخيامِ ضنِينَةٌ
عَلَيَّ بجَمْعي سَمْحَةٌ بِتَشَتُّتي

«الضنينة» البخيلة وهى فعيلة بمعنى فاعلة من ضننت بالشيء اضن من باب علم.[3]

Tercüme

Ureybin hiyâm arasında sâkin olan ârifîn-i kâmilîn beni birleşdirmekde bahîl olsa da dağınıklığımı toplu bir hâle getirmekde yine semâhatkârdır.

1 "Allah, sizi (babanız Adem'i) yerden (bitki bitirir gibi) bitirdi (yarattı.)", Nûh 71/17.

2 "Zeyyâk", "zâk"ın küçültme ismidir. "Urayb", "Arab"ın küçültme ismi olup şehirde yaşayanlara denir. Çölde yaşayanlara ise Aʿrâb denir. "Semme" ("sâ"nın fethasıyla) uzak mekânı gösteren ism-i işarettir. "Selimte Urayben" amil ile mamul arasına girmiş ara cümle olup selamı iletmede teşvik içindir.

3 "Danîne" cimri. Faîlet vezninde olup fâil anlamındadır.

"Zanînete bi-cemʿî"den maksad cemʿ makâmını ihsân husûsunda bahîl davranmasıdır. Bu makâma vâsıl olan Hak'dan başka bir şey görmez. Bahîl demek olan "zanîne" demekle hakîkat-i İlâhiyye'nin idrâkı kimseye müyesser olmadığından ve o hakîkatin zuhûru ancak mezâhirde mümkin olabileceğinden ibâretdir. Bu da Hazret-i Nâzım'ın ibtidâ-yı sülûkünde ve zühd ü ibâdete mülâzım olduğu eyyâm-ı tecrîdinde kendi hâlinden şikâyetdir. "Semhatun bi-teşettâ"dan murâd makâm-ı kesret olan fark hâlinde kâmillerin galebe-i şühûd ile mazhar oldukları lutf u semâhatdır ki kesretde de vahdetle müşerref olmalarıdır.

مُحَجَّبَةٌ بَينَ الأَسِنَّةِ والظُبا
إِلَيها انثَنَتْ أَلبابُنا إِذ تَثَنَّتِ

«الاسنّة» جمع سنان وهو عمل الرمح. «الظبا» بضم الظاء جمع ظبة والظبة الطرف من السهم والسيف واصلها ظبو والهاء عوض من الواو.[1]

Tercüme

Sevgilim mızraklar ve kılıçlar arasında gizlidir. Kımıldanmağa başlayınca akıllarımız kendisine meyl eder.

[120] "Muhaccebe"den maksad Musavvir isminin tecellîsiyle suver-i kâmilînin kendisinden zuhûrudur. "Esinne, zabâ"dan maksad rimâh u süyûf ile masûniyetidir. Suver-i kâmilîn arasından mestûrdur. Sözünü havsala-i idrâkine sığdıramayan ulemâ-yı şerîata cevâbdır. Zîrâ bu tarîkat ulemâ-yı zâhirin medârik-i ukûlünden hâricdir. Onlar böyle diyenin hulûl ü ittihâda kâil olduğuna kanâat getirdiklerinden küfrüne kadar varmışdır. Bu meânî vu hakâik ulûm-i zevkiyye ve mükâşefe erbâbına kinâye tarîkıyle îrâd olunabilir. Eger açıkdan açığa söylemiş olsalar bu tarîkat sâliklerinden başkası anlayamaz idrâkât-ı akliyyesine bağlanan gâfiller bu zevkden mahrûmdur. "Tesennet" demek irâde-i ezeliyyesiyle tekvîne meyl ü teveccühüdür.

1 "el-Esinne", sinânın çoğulu, mızrak ucu. "ez-Zubâ" ("zâ"nın zammesiyle) "zube"nin çoğulu olup kılıç ve okun ağzı, ucu. Kelimenin aslı "zubve"dir "hâ" (ة) hazf olan "vâv"ın yerine geçmiştir.

مُمَنَّعةٌ خَلْعُ العِذَارِ نِقَابُها
مُسرْبَلَةٌ بُرْدَيْنِ قلبي ومُهجَتي

«العذار» في الاصل ما سال على خدا الفرس. والمراد من خلع العذار هنا التهتك وعدم المبالاة بما يتحفظ الناس عنه.[1]

Tercüme

Sevgilim menîu'l-cenâbdır. Onun nikâbı halʿ-i izâr ve hetk-i istitârıdır. Kalb ü rûhum sirbâle bürünmüşdür.

"Mümennia" demek mümteniu'l-idrâk olmakdır. "Halʿu'l-izâri nikâbuhâ" demek tehettük, zuhûr-ı vechinin hicâbıdır demekdir. Zîrâ her mütehettik kendisinden zâhir olan şey'e mübâlât etmez ve onu işler. Yapacağı da kimsenin hâtırına gelmez. Zîrâ o, velîdir. Onun zâhir ü bâtınında tasarruf eden Hak'dır. "Kalb" kuvvet-i rûhâniyyeden ibâret olan akıldır. "Mühcet" kalb-i cismânîdeki kandır. Şu hakîkat onun rûhânî olan kalbiyle kalb-i cismânîsinin sûretine bürünmüşdür. O da nûrânî aklının **[121]** ve cismânî kalbinin sûretidir demekdir.

تُتيحُ المنَايا إذ تُبيحُ ليَ المُنى
وذاكَ رَخيصٌ مُنْيَتِي بِمَنِيَّتي

«تتيح» فعل مضارع من اتاح الله الامر اى قدره. «المنى» جمع مُنيَة وهى المطلوب.[2]

Tercüme

Emellerimi izhâr etdiği için ölümleri takdîr ü ihzâr ediyor. Ölüm sebebiyle hâsıl olan maksad ucuz bir şeydir.

"Menâyâ"nın cemʿ olarak vârid olması ölümlerin birkaç türlü olmasıdır:

1. Mevt-i ebyazdır ki fakr demekdir.

2. Mevt-i ahmerdir ki o da nefsine muhâlefetden kinâyedir.

---

1 "el-İzâr", aslında atın yanaklarından salınan şeydir. Burada "halʿ-i izâr"dan maksat, insanların sakınıp ayıpladığı şeylere aldırış etmemek, perdeyi yırtmaktır.

2 "Tudîhu", Allah işi takdir etti (اتاح الله الامر) cümlesindeki اتاح fiilinin geniş zamanıdır. "el-Munâ", "munye"nin çoğulu olup arzulanan şey demektir.

3. Mevt-i esveddir. O da halkın ezâsına ve daha sâir şeylere tahammül demekdir.[1]

İkinci mısraʿda "münye" kelimesi müfred olarak îrâdı hakâyık-ı irfân ile tahakkuk eden ölüm demekdir.

وما غَدرَتْ في الحُبِّ أَن هَدرَتْ دَمي
بشَرْعِ الهَوى لَكِن وَفَتْ إذ تَوَفَّتِ

Tercüme

Şerʿ-i muhabbet ve kânûn-ı meveddet mûcibince kanımı heder etdiğinden dolayı sevgilim gadr etmiş olmadı belki kabz-ı rûh etmekle şerʿ-i muhabbetin hükmünü îfâ etdi.

Mahbûb-ı hakîkînin vücûd ile infirâdı bundan ibâ eder. Esmâ ve sıfatıyla vâhid olması iʿtibâriyle muhibbinin de zât u esmâ ve sıfâtında ona mümâsil ve cemâl ü celâl ve kemâlinde kendisine müzâhim olması şerʿ-i muhabbetin âşıkını[2] ifnâ etmesi îcâb eder. Âşık da ezelen ve ebeden ne hâlde ise o hâl üzre bâkî kalır. **[122]**

مَتَى أَوعَدَتْ أَولَتْ وإِن وَعَدتْ لَوَتْ
وإن أقسمَتْ لا تُبرئُ السُقمَ بَرَّتِ

«اوعدت» فعل ماض من الايعاد وهوللشر. «اولت» فعل ماض بمعنى اتبعت. «لوت» بمعنى مطلت. «اقسمت» بمعنى خلفت. «برت» فعل ماض من برّ فلان فی یمینه ای صدق.[3]

Tercüme

Hicrân ile tehdîd etdiği zamân der-hâl yapar. Vuslatını vaʿd edince teʾhîr eder. Âşıkın adem-i şifâsına dâir yemîn edince yemîninde sâdık çıkar.

Kâmil olan müʾmin kulları hakkında şeʾn-i İlâhî budur. Onlardan dünyâda bir zelle sâdır olacak olursa onları teʾdîb için vaîd ü tehdîdini der-hâl infâz veya afv eder.

1 L: Mevt-i ihtiyârî, mevt-i ıztırârî de vardır. Der-kenâr.
2 âşıkını: âşıkını da L
3 "Evʿadet", "îʿâd"dan geçmiş zaman fiilidir. Tehdit etme mânasındadır. "Evlet" geçmiş zaman fiili olup tabi oldu mânasındadır. "Levet" geciktirdi, "aksemet" yemin etti mânasındadır. "Berret" geçmiş zaman fiili olup falan kişi yemininde sadık kaldı demektir.

Nitekim ﴿وَمَآ اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾[1] vârid olmuşdur. Eger onlardan rızâ-yı Hudâ'yı mûcib efʿâl-i hasene sâdır olursa mükâfâtını teʾcîl eder ve vaʿdinin îfâsını dâr-ı bekâ olan âhirete bırakır.

"Sukm"den maksad, belâ-i hasen olan marazdır. ﴿وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَناً﴾[2] âyet-i kerîmesinde olduğu gibi "iksâm" demek kullarına tecrübe vü imtihân demek olan ibtilâsını teʾkîd etmesidir.

وإن عَرضَتْ أُطْرِقْ حياءً وهيبةً
وإن أعرضَتْ أُشفِق فَلَم أتلَفَّتِ

Tercüme

Bana zâhir olacak olursa kemâl-i hayâ vü heybetinden gözlerimi yere dikerim. İʿrâz edecek olsa korkar ve hîç bir tarafa dönemez bir hâle gelirim.

Yaʿnî, mahbûb-ı hakîkî tecellî edecek olsa onun kemâl-i izzet ü ceberûtu karşısında gözlerim yere bakar ve kendi zillet ü meskenetim karşıma çıkardı. O hâlde kul, huzûr-ı seyyidde buz gibi erir ve rüsûm u âsârından **[123]** eser kalmaz. Cânânı ihticâb edecek olsa iʿrâzıyla mekr edeceği korkusundan sağa sola dönüp bakamaz. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ﴾[3]

ولَو لمْ يَزُرْني طيفُها نحوَ مَضجَعِي
قَضَيْتُ ولَم أَسطِعْ أَراها بمُقلَتي

«قضيت» فعل ماض من قضى نحبه قضاء اى مات. «لم اسطع» من اسطاع يسطيع محذوف التاء استثقالاً لها مع الطاء.[4]

Tercüme

Hâbgâhımda sevgilimin ziyâret-i hayâli olmasa ölürüm. İzzet-i dîdâr u sütûʿ-ı envârı dolayısıyla hâl-i hayâtımda onu görmek mümkin olamaz.

1 "Başınıza her ne musibet gelirse kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder.", Şûrâ 42/30.
2 "Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için.", Enfâl 8/17.
3 "Ziyana uğrayan kavimden başkası Allah'ın tuzağından emin olamaz.", Aʿrâf 7/99.
4 "Kadeytu" geçmiş zaman fiilidir. Sözünü yerine getirdi yani öldü. "Lem-estaʿ", اسطاع يسطيع dan olup "ت" harfinin "ط" ile telaffuzu zor olduğundan "ت" hazf olmuştur.

hadîsi muktezâsınca «النَّاسُ نِيَامٌ فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا»[2] âyeti ve ﴿وَمِنْ اٰيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾[1] sâlikin gördüğü her sûret, mahbûbunun tayf-ı hayâli ve Musavvir ismiyle tecellîsidir. "Mazca" uyku yeri olduğuna göre "ıztıcâ" yan tarafın yere mülâsık olmasıdır ki kendisini ziyârete gelen mahbûbunun sûreti ancak yere iltisâk ile zill ü inkisâr hâline gelmesinde münkeşif olur. İşte o tayf beni ziyârete gelmemiş olsa ölürdüm demek istemişdir.

تَخَيُّل زُورٍ كان زَورُ خَيالِها
لِمُشْبِهِه عن غَيْرِ رُؤيا ورُؤيَةِ

«الزُور» بضم الزاء الكذب. «الزَور» بفتح الزاء بمعنى الزيارة.[3]

Tercüme

Hayâlinin ziyâreti, hayâle benzediği için uyku rü'yâsından ve uyanıklık hâlindeki rü'yetden başka bir hayâl-i kâzib olurdu.

[124] Ya'nî, benim gördüğüm sûret, hayâl-i kâzibden ibâretdir. Zîrâ o, hiçbir şey'e benzemez ve hiçbir şey de ona benzemez. ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ﴾[4] âyeti buna delâlet eder. "Li-müşbihihi" kavli şu hayâlin benzemesi demekdir. Zîrâ o da sûret-i hayâl gibi bir sûret-i hayâliyyedir. Bu tahayyül uykuya âid bir rü'yâ olmayarak sâdır olmuşdur. Zîrâ Hazret-i Nâzım yakaza hâlindeki rü'yete benzemeyen makâm-ı yakîn ile tahakkuk etmişdir. Bu da nevm ü yakazadan insilâh âleminde olabilir. Bu hâl-i rü'yet, akl ile idrâk edilemeyen zevkî bir hâletdir.

بفَرْطِ غرامي ذِكْرَ قيسٍ بوَجْدِهِ
وبَهْجَتُها لُبْنَى أَمَتُّ وأَمَّتِ

«لبنى» اسم امرأة محبوبة. «امتّ» من الاماتة. «اَمَّتِ» فعل ماض من امَّ فلان فلاناً اى صار اماماً له.[5]

1 "Geceleyin uyumanız ve gündüzün onun lutfundan istemeniz de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir.", Rûm 30/23.
2 İnsanlar uykudadır öldüklerinde uyanırlar.
3 "ez-Zûr" ("zâ"nın zammesiyle) yalan, "ez-zevr" ("zâ"nın fethasıyla) ziyaret mânasındadır.
4 "Onun benzeri hiçbir şey yoktur.", Şûrâ 42/11.
5 "Lubnâ", sevilen bir kadın ismidir. "Emettu", "imâte"den öldürmek, "Emmeti", geçmiş zaman fiili olup falan kişi falan kişiye imamlık yaptı mânasındadır.

Tercüme

Kays bin Âmirî'nin sevgilisini zikr ü yâda ve "Lübnâ"nın behcet ü letâfetine fart-ı muhabbetimden dolayı ölü oldum. Ve sevgilimin behcet ü letâfeti de "Lübnâ"nın imâmı oldu.

Yaʿnî mahbûbem behcet ü letâfetiyle bütün güzellere fâik olduğu gibi ben de vecd ü muhabbetimle bütün erbâb-ı iştiyâka fâik oldum.

فلم أَرَ مثلي عاشِقاً ذا صبابةٍ
ولا مثلَها معشوقَةً ذاتَ بهجَةِ

Tercüme

Kendim gibi yanık ve sâdık bir âşık görmediğim gibi onun gibi melâhat ü behcet sâhibi bir maʿşûka da görmedim.

Yaʿnî benim aşkım hakîkî ve diğer âşıkların aşkı mecâzîdir. Onlar musavviri bırakıp sûrete gönül veriyorlar hâlbuki bütün hüsn ü melâhat, mahbûb-ı hakîkînin **[125]** cemâlinden muktebesdir.

هيَ البَدْرُ أوصافاً وذاتي سَماؤُها
سَمَتْ بي إليها هِمَّتي حينَ هَمَّتِ

«الباء» للملابسة على قوله ﴿فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَاناً قَصِياً﴾[1]

Tercüme

Ulüvv-i menzilet ve revnak u letâfet iʿtibâriyle o, bedrdir. Zâtım da onun semâsıdır. Himmetim yükselmeğe azm ü niyyet ederse sevgilime yükselir.

Nûr ile zuhûr husûsunda o, bedr-i tâmdır. Bedrin cümle-i evsâfından biri de ulüvv ü irtifâʿdır. O makâma varmak sekene-i arz için kâbil değildir. Hadîsde «سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ، كَمَا تَرَوْنَ القَمَرَ»[2] vârid olmuşdur.

1 "bâ" âyette olduğu gibi mülabese anlamındadır: "Böylece Meryem çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi.", Meryem 19/22.

2 Rabbinizi, kameri gördüğünüz gibi göreceksiniz.

يا طلعة الشمس أو يا طلعة القمر
يختال في حلل الأشباح والصور[1]

(Abdülganî en-Nâblusî)

مَنازلُها مِنّي الذِّراعُ تَوَسُّداً
وقلبي وطَرْفي أوطَنَتْ أو تَجلَّتِ

Tercüme

Rûhun şu cism-i kesîfe vürûdu iʿtibâriyle mahbûbumun bana olan menzilleri bir zirâʿ menzilesindedir. Kalbimde tavattun ve gözümde tecellî eder.

"Menâzil" menzilin cemʿidir. Cemʿ olarak îrâdı tecelliyâtının kesretindendir ki kulun ona bir zirâʿ ikbâl ü teveccüh göstermesindeki hâlidir.

Nitekim hadîs-i kudsîde «مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيهِ ذِرَاعًا»[2] vârid olmuşdur. Bir karış yaklaşmak isteyen kula Rabbinin de bir kulaç yaklaşmasıdır. "Şibr" zirâʿın üçde biridir.[3] Birincisi nefs ikincisi rûh üçüncüsü cismdir.

Kulun Rabbine yaklaşması nefs ile değil Rabb iledir. Böyle olunca kulun takarrübü **[126]** sûret iʿtibâriyle olsa da Rabbin takarrübü hakîkat olmuş olur. Bunun için hadîs-i kudsîde «وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيهِ بَاعًا»[4] vârid olmuşdur. "Tevessüd" mürekkeb ü kesîf olan cisme rûhun yaslanması ve onu âdetâ bir yastıkda ittihâz etmesi demekdir. Tevessüd hâlindeki menâzili zirâʿ kadar olmasıdır. "Ve kalbî" demesi mahbûbun menâzili demekdir. Hadîs-i kudsîde «وَسِعَنِي قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ»[5] vârid olmuşdur.

"Ve tarfî" demesi de gözüm demekdir. ﴿قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾[6] ﴿وَهُوَ اللهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَفِي الْاَرْضِ﴾[7] âyetlerinde de buna işâret vardır. Menâzil-i kalb ile menâzil-i tarf arası "avtanet ev tecellet" ile ifhâm edilmişdir.

1 Ya güneşin veya ayın çehresi (olan sevgili), hayal ve suret elbisesinde dolaşır.
2 Bana bir karış yaklaşana ben ona bir dirsek yaklaşırım.
3 L nüshasında: "şibr: karış, zirâʿ: kulaç" yazılmıştır.
4 Bana bir dirsek yaklaşana ben ona bir kulaç yaklaşırım.
5 Mü'min kulun kalbine sığdım.
6 "De ki: Göklerde ve yerde neler var, bir baksanıza.", Yûnus 10/101.
7 "O, göklerde de Allah'tır, yerde de.", Enâm 6/3.

"Evtanet" kalbe râciʿdir, yaʿnî tecelliyâtı muhtelif olmakla berâber kalbden ayrılmaz demekdir. "ev Tecellet" "tarf"a âiddir, yaʿnî muhtelif tecellîler ile münkeşif ve binâen aleyh menâzili müteaddid olmuş olur demekdir.

فما الوَدْقُ إلّا من تحلُّبِ مَدْمَعِي
وما البرقُ إلّا من تَلَهُّبِ زَفرَتي

«الودق» المطر. «تحلّب» مصدر تحلب المطر ای سال. «زفره» اسم مصدر من الزفير وهو ادخال النفس والشهيق اخراجه.[1]

Tercüme

Yağmur, ancak benim göz yaşlarımın akmasından, şimşek de nefesimin sıcaklığından ibâretdir.

Kurb-ı İlâhîye âid şeyleri zikr etdikden sonra Hazret-i Nâzım makâm-ı muhabbetde kendi hâlinden şikâyet ediyor. Yaʿnî bir cihetden mahbûbu olan Hak, tecelliyât u maârif-i Rabbâniyyesiyle kendisini taltîf ediyor. Bir cihetden de Rabbini seven Hazret-i Şeyh bükâ ve şehîk ve lehîb ile dûçâr-ı ibtilâ oluyor.

وَكُنتُ أرى أَنَّ التعشُّقَ مِنحَةٌ
لِقلْبي فما إِن كانَ إلّا لمِحْنَتِي

Tercüme

[127] Bana öyle görünüyor ki kalbimin aşkı bir lutf-ı İlâhîdir. O aşk da benim için bir imtihân u ibtilâdır.

﴿وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾[2], ﴿وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ﴾[3] âyetlerinde olduğu gibi hasenât u hayrât belâ vu mihnetdir. O da belâ-i hasendir. Enbiyâ vu evliyâ ve sulehânın belâsı belâ-i hasendir. Hadîs-de de «أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً الأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الأَمْثَلُ فَالأَمْثَلُ»[4] vârid olmuşdur.

1 "el-Vedk" yağmur. "Tehallub", yağmur sel gibi aktı (تحلب المطر) cümlesindeki "tehallebe"nin mastarıdır. "Zefre", "zefir"den isim-fiildir. Şiddetli bir şekilde nefes alıp vermek, hıçkırmak.

2 "Belki dönüş yaparlar diye, iyi durumlarla da kötü durumlarla da imtihan ettik.", A'râf 7/168.

3 "Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz.", Enbiyâ 21/35.

4 İnsanlar arasında belaların en büyüğü peygamberlerindir, sonra sırasıyla onları takip edenler, sonra onları takip edenlerdir.

مُنَعَّمةً أحشايَ كانت قُبَيلَ ما
دَعَتْها لتَشقَى بالغرامِ فلَبَّتِ

«لبّت» ای قالت لبیك عندالدعاء والمراد حسن الاجابة[1]

Tercüme

Sevgilim, âkibeti şekâ ve mihnet ü ibtilâ olan hâlâta daʿvetden evvel nâimu'l-bâl idim. Niam-ı İlâhiyye zuhûra ve gönlümde aşk u muhabbet uyanmağa başlayınca icâbet-i ibtilâ olmak üzre bana "lebbeyke yâ abdî"[2] nidâsı vârid olmağa başladı.

فلا عادَ لي ذاكَ النَّعيمُ ولا أرى
مِنَ العَيشِ إلّا أن أعيشَ بِشقوَتي

Tercüme

O naîm ve zevkler varsın avdet etmesin. Ve hayâtımda yalnız derd u belâ görmüş olayım.

ألا في سَبيلِ الحُبِّ حالي وما عَسى
بكُمْ أن أُلاقي لو دَرَيتُمْ أَحِبَّتِي

Tercüme

Âgâh olun. Tarîk-i muhabbetde benim hâl ü şânım budur. Ey dostlarım! Benim şu hâlimi bilmiş olsanız ibtilâ hâlimde size mülâkî olduğum zamân bana acırdınız.

[128] "Lev dereytüm"ün mefʿûlü "hâlî" olduğuna göre "lev" şart u cezâsı mahzûf olur. Mahzûf olan cezâ da "le-rahimtum" ile takdîr edilmiş olur. Eger "hâlî" mübtedâ ve "fî-sebîli'l-muhib" haber olduğuna göre "lev" temennîye delâlet eder ve cevâba muhtâc olmaz. Bu hâlde "dereytum" cümlesinin mefʿûlü "zâlike" olmuş olur. Buna göre maʿnâ şu sûretle ifâde edilir:

1 "Lebbeti" dua sırasında lebbeyke dedi. Burada maksat güzel cevaptır.
2 Buyur ya kulum.

Benim tezevvuk etdiğim âlâm u eskâmı sizin de tatmanızı gönlüm ârzû eder. "Lev" temennî olduğuna göre dirâyetden murâd ilm değil dirâyet-i zevkiyyedir. Zîrâ Allâh'ın ilmi her şey'i muhîtdir. Allâh kulun tatdığı elem zevkini yaratınca o zevk elem değil belki vech-i tâmme üzre onu âlim olan Allâh olur. Bir şey'i âlim olan o şey'in zâiki olmaz. "Ehibbetî"den murâd Allâh'ın esmâ ve sıfât-ı muhtelifesi ile zuhûrudur.

أَخَذْتُمْ فؤادي وهوَ بَعْضِي فما الَّذي
يَضُرُّكُمُ أن تُتْبِعُوهُ بجُمْلَتِي

Tercüme

Kalbimi aldınız, o benim bir cüz'ümdür. Hepsi de yed-i tâbiiyyetinizde olsa size ne zarar verir?

لى فى الحجاز وديعة خَلّفتُها
أودعتها يوم الوداع مودعي

وأَظُنُها -لا بل يقيني- أنها
قلبي لأني لم أجد قلبي معي

(Lâ-edrî)

Tercüme: Hicâz'da geriye bırakdığım bir vedîam var. Onu, vedâʿ etdiğim zamân cânânıma tevdîʿ etdim. O vedîa yakînim olmadığını zann ediyorum. Zîrâ o, benim kalbimdir. Kalbimi **[129]** berâberimde bulamıyorum.

وجَدْتُ بكم وجْداً قُوى كُلِّ عَاشِقٍ
لوِ احتَملَتْ من عبئِهِ البعضَ كلَّتِ

Tercüme

Vecd ü iştiyâkımı her âşıkın medâr-ı kuvveti buluyorum. O âşıklar benim ahmâl-i iştiyâkımın bir parçasını yüklenmiş olsa yorulur.

Âşıkların menât-ı aşkı zevâle makrûn bir hâdisedir zîrâ onların aşkı gibi maʿşûku da mecâzîdir. Hâlbuki Hazret-i Şeyh'in menât-ı aşkı Hak ve hakîkatdir.

برى أعظُمي من أَعظَم الشوقِ ضِعفُ ما
بجَفْني لِنَومِي أو بضُعْفِي لِقُوَّتي

«برى» السهم يبريه نحته، براه السفر يبريه برياً هزله. اعظم جمع عظم.[1]

Tercüme

Göz kapaklarımda uyku iştiyâkının zıʿfı ve kuvvetimin zaʿfı olarak deverân eden iştiyâk en büyük şevk u aşk olmak üzre kemiklerimi yontdu ve hüzâle uğratdı.

Yaʿnî gözümün müştâkı olan uyku bedenimden gitdi. Göz uykuya müştâk olduğu gibi mahbûbuna da müştâkdır. Gözdeki uyku iştiyâkı gâye-i iştiyâka vardığı gibi zaʿf u aczi sebebiyle kuvvete olan iştiyâkı da gâye-i iştiyâka varmış oluyor. Bunların hepsi habîbi ile münâcâtını uzatmak için hâlinden şikâyetdir.

وأنحَلَني سُقْمٌ لهُ بجُفُونِكُمْ
غرامُ التِياعي بالفُؤادِ وحُرْقَتِي

[130] «انحلني» اى صيرني نحيلاً مهزولاً. الالتياع الاحتراق من الهم.[2]

Tercüme

Zaʿf u marazım beni zaîflatdı, göz kapağınızda duran ve hasta bakışına benzeyen baygın nazar da gönlümdeki sûziş-i aşkı teşdîd ü iştiâl etdi.

Vücûdu zaʿfa uğratan hastalık gözde nasıl mevcûd olur. Makâm u hâl müstahsen olan hastalığın başkası olmasını iktizâ eder denilecek olursa verilecek cevâb şudur:

Vücûdu zaʿfa uğratan nazardan katʿ-ı nazar edilecek olursa "inhalenî"deki zamîr "sukm"a râciʿdir. Yaʿnî cüfûnunuzda müstakarr olan "sukm" benim sebeb-i ihtirâkımdır. Bedenimdeki hastalık zaʿfı îcâb eder. Gözlerdeki hastalık ise iştiyâk u ihtirâkımın sebebi olan cemâldir. Bu beytdeki cüfûndan maksad,

1 "Berâ" Kılıcı yonttu, zayıflattı. "Aʿzam", azmın çoğulu olup kemikler demektir.
2 "Enhalenî" beni zayıflattı. "İltiyâʿ" üzüntüden yanıp tutuşmak.

mahsûs u maʿkûl olan suver-i mahlûkâtdan kinâyedir. Zîrâ her sûret esmâ-i İlâhiyye'den bir ismle mütecellî olan ayn-ı İlâhîye göre bir gıtâ bir hicâbdır. Bu cüfûnun hastalığı mahlûkun izdiyâd-ı zaʿfıdır. [1]﴿وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفاً﴾ [2]﴿لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا﴾ âyet-i kerîmelerinde olduğu gibi kullardaki şu zaʿf, ekvânda zâhir olan cemâl-i İlâhiyye cümlesindendir.

فَضَعْفِي وسُقْمي ذا كرأي عَواذِلي
وذاكَ حَديثُ النَفسِ عنكُم برَجعَتِي

Tercüme

Benim zaʿfım ve şu marazım beni levm edenlerin re'yi gibidir. Şu ise sizden rücûʿ etdiğime dâir kelâm-ı nefsîden ibâretdir.

Yaʿnî zaʿfıma dâir lâimlerin ortaya atdıkları dedikodu bir hadîs-i zaîfden ve hastalığıma dâir fikrleri de zaîf bir re'yden ibâretdir. Lâimlerin re'yi ne kadar zaîf ise onların muhabbetinden rücûuma dâir sözleri de o kadar zaîf ü sahîfdir. **[131]**

وهَى جَسَدِي مِمّا وهَى جلَدي لذا
تَحَمُّلُهُ يَبْلى وتَبْقَى بلِيَّتي

Vehâ yehî bi-maʿnâ sakat.

Tercüme:

Zaʿf-ı cesedim kuvvetimin zaʿfından ileri gelmişdir. Bunun için hamûle-i cesedim çürüdü ve yıpradı. Kalbe tâbiʿ olan cesed baliye olarak kaldı.

أرى الجسم مني يضمحل وإنما
محبتكم تقوي عليّ وتثبت

ولم يبق من غرس السلو بقية
ولكن غصون الود في القلب ينبت

(Abdülganî en-Nâblusî)

1 "Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.", Nisâ 4/28.
2 "Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler.", Bakara 2/264.

Tercüme: Cismimin muzmahill ü fânî olduğunu görüyorum ancak size olan muhabbetim kuvvet peydâ ediyor ve sâbit bir hâlde kalıyor. Muhabbet fidânından bakiyye olarak bir şey kalmadı lâkin gönülde olan agsân-ı hubb u vedâd dâimâ tenebbüt etmekdedir.

تَعِسَ القياس فللغرام قضية
ليست على نهج الحجى تنقادُ

منها بقاء الشوق وهو بزعمهم
عرض وتفنى دونه الأجسادُ

(İbnü'd-Dehân)

Tercüme: Kıyâs, bâtıl u hâlik oldu. Aşkın menhec-i akla tâbiʿ olmayan kaziyyesi vardır. Ez-ân cümle şevk ü muhabbetin bekâsıdır. Onların fikrince şevk ü muhabbet arazdır. Hâlbuki cesedler o muhabbetin yanında fâni birer araz demekdir.

وعُدْتُ بما لمْ يُبْقِ مِنّي مَوْضِعاً
لِضُرٍّ لِعُوّادي حضوري كَغَيْبَتِي

[132] "Uvvâd" misl-i züvvâr lafzen ve maʿnen.

Tercüme

Emr-i azîm ü şevk-i amîm beni o derece zaʿfa düşürdü ki zarar u maraz için bende bir yer bırakmadı.

Yaʿnî zarar u maraz şu fânî cesedimde temekkün etmek istese meks ü ârâm edecek yer bulamaz. Zîrâ zarar u maraz bi-nefsihi kâim olmayan bir arazdır. Beni ziyârete gelenlere karşı huzûrum gaybetim mesâbesinde oldu. Onlar beni huzûrumda da gaybûbetimde de göremezler.

كَأَنّي هِلالُ الشَّكِّ لوْلا تَأَوُّهي
خَفِيتُ فلم تُهْد العُيونُ لرُؤيَتي

Tercüme

Hafâ hâlinde görünmeyen hilâl-i şekke benzedim. Âh u vâhım olmasaydı gözler beni görmeğe yol bulamazdı.

Yaʿnî ben kendi nefsimde hilâl-i şek menzilesine indim. Rü'yetim sâbit olmadığı hâlde beni görüyorlar zannı hâsıl oldu. Zîrâ nazarımda merʿî olan ancak vücûd-ı Hak'dır. Vücûd tamâmıyle kendisine âiddir. Tekâlîf-i şerʿiyye ile kâim olduğum zamân kasd u niyyete makrûn olan o tekâlîfin mahall-i sudûru ben değil, Hak'dır. Teellüm ü teveccuum olmasaydı ben zâhir olmazdım. Hakîkat-i vücûdda tahakkukum dolayısıyla da gözler beni göremezdi. Uyûn-ı nâs beni maʿtûh veya sözüne iʿtimâd olunmaz bir mecnûn olarak görüyor. Hâl ü şânımda intizâm bulunmadığı için bana iltifât etmiyorlar.

فجِسْمِي وقلبي مُستحيلٌ وواجِبٌ
وخَدّيَ مندوبٌ لِجَائِزِ عَبْرَتي

"el-Vâcib" hunâ bi-maʿna's-sâkıt.

Tercüme

Cismim mütegayyir, kalbim sâkıtdır. Yanağım Allâh korkusundan akan göz yaşlarımı teşvîk eden bir daʿvetcidir. Yâhud yanağım seyelân-ı dümûʿ ile mecrûh ve cildinden cerîha eseri gayr-i zâil olan **[133]** bir safhadır.

وقالوا جَرَتْ حُمْراً دموعُكَ قلتُ عن
أُمورٍ جَرَتْ في كَثرةِ الشَّوْقِ قَلَّتِ

نَحَرتُ لضَيْفِ الطَّيْفِ في جَفْنِيَ الكَرَى
قِرىً فَجَرَى دَمْعي دماً فوقَ وَجنَتي

Tercüme

Gözlerinden kanlı yaşlar akıyor dediler. Ben de dedim ki iştiyâk-ı muhabbetin kesretine delâlet eden şu hâl, emsâline az tesâdüf edilir umûr-ı sâdire vü câriyedendir. Göz kapaklarıma misâfir olarak konan hayâle ikrâm u ziyâfet olmak üzre uykuyu boğazladım şimdi o kanlı yaşlar yanaklarıma akmağa başladı.

فلا تُنْكِروا إن مَسَّني ضَرُّ بَيْنِكُم
عَلَيَّ سُؤالي كَشْفَ ذاكَ ورَحْمَتي

Tercüme

Sizin iftirâkınızdan mütevellid bir zarar bana isâbet ederse o zararın Allâh'dan izâlesini ve merhamet-i sübhâniyyesini niyâz edişimi nâhoş görmeyin.

Hazret-i Eyyûb kâle: [1]﴿اَنّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾ demişdir ki dostlara karşı hâlinden şikâyet husûsunda feth-i bâb etmişdir. Bu da münâfî-i sabr değildir.

فصَبْري أراهُ تحْتَ قَدْري عَلَيْكُمُ
مُطاقاً وعنكم فاعذورا فوْقَ قُدرَتي

Tercüme

Cevr ü iʿrâzınızdan mütevellid mihnet ü meşakkatlere karşı sabr u tahammülü kudretim dâhilinde görüyordum. Lâkin buʿd-ı makâm u menziletinize mukâbil sizi unutabilmek sûretiyle göstereceğim sabr u tahammül kudretim fevkindedir. **[134]**

ولَمّا تَوافَيْنَا عِشاءً وَضَمَّنا
سَواءُ سبيلِيْ ذي طُوَىً والثَّنِيَّةِ

ومَنَّتْ وما ضَنَّتْ علَيَّ بوَقْفَةٍ
تُعادِلُ عنْدي بالمُعَرَّفِ وَقْفَتي

عتَبْتُ فلم تُعْتِبْ كَأَن لم يَكُن لِقىً
وما كانَ إلّا أَن أَشَرْتُ وأَوْمَتِ

1 "Dedi ki: Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin.", Enbiyâ 21/83.

التوافي من الأصحاب أن يأتي كلّ منهم الآخر. سواء السبيل: وسط الطريق. «ذي طُوى» موضع قرب مكة. «الثنية» موضع ايضاً. «ما ضنّت» ما بخلت. «عليّ» تنازع فيه منّت وضنّت. «المعرف» الموقف بعرفات. «عتبتُ» من باب نصر وضرب اى وصفت ما اجد. «فلم تعتب» بضم التاء: مضارع اعتبه اى اعطاه العتبى اى الرضى. «لقى» بكسر اللام: مصدر لقيه اى صادفه.[1]

Tercüme

Gece vakti birbirimize iltihâk edip de Mekke kurbunda "Tuvâ" ve "Seniyye" yolları ortasında mülâkî olduğumuz ve Arefe'deki vakfeme muâdil olan o tavakkuf anında buhl u imsâk göstermeyen mahbûbumun lutf u ihsânına mazhar olduğum vakit müvâfât u mülâkât zamânının kısalığından dolayı itâb etdim. Mahbûbem benden tarziyye istemedi, hiç mülâkât olmamış gibi işâretde bulundum o da yalnız işâret ü îmâ ile iktifâ etdi.

Tevâfîden maksad Hazret-i Hakk'a teveccüh ü ikbâli ve Hakk'ın da ona ayn-ı ikbâl ü teveccühüdür.

"Aşâ'" şems-i ehadiyyetin gurûbundan sonra nûr-ı vücûd ile ademden zuhûrudur. "Tuvâ" Mekke kurbunda bir karyedir ki Hazret-i İlâhiyye'den kinâyedir. ﴿إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى﴾[2] âyeti buna işâretdir. "Seniyye" nefs-i insâniyyeden kinâyedir. ﴿فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ. وَمَا أَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ. فَكُّ رَقَبَةٍ﴾[3] âyetinde buna işâret vardır.

İnsân nefsini bilmekle Rabbini bilir. Bu ma'rifetle nefs, ağyârın rikkinden kurtulabilir. "İşâ'" nûr-ı vücûdun ademden ibâret olan zulmet-i nefs ile ihtilâtıdır. "Vakfe"den murâd, **[135]** fenâ-yı nefs ile tahakkuk eden ârifin vakfesidir ki Arafât'daki vakfenin mümâsilidir. "İllâ en eşertu"dan maksad benim züll ü meskenet ü aczime dâir işâretimdir. Mahbûb-ı hakîkîde bu acz ü meskenetimi îmâ tarîkıyle kabûl etmesidir.

---

1 "Tevâfî", dostların vefası, her birinin diğerine gitmesidir. "Sevâu's-sebîl" yolun ortası. "Zî tuvâ" Mekke'ye yakın bir yer. "Seniyye" yine bir yer ismi. "Mâ dannet" cimrilik göstermedi. "Mennet" ve "dannet" fiilleri "aleyye" kelimesinde tenazu etmiştir (ikisi de mef'ûlü yapmak istemiştir). "el-Muarraf" Arafat'ta vakfe (durma) yeri. "Atebtu", "nasara" ve "darebe" babından olup "gördüğümü vasfettim" demektir. "Felem tu'tib" ("tâ"nın zammesiyle) اعتبه ای اعطاه العتبی ای الرضی cümlesindeki اعتبه fiilinin geniş zamanıdır. Ona rıza gösterdi demektir. "Likâ" ("lâm"ın kesriyle) ona tesadüf etti mânasındaki "lakiyehu"nun mastarıdır.

2 "Sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın.", Tâhâ 20/12.

3 "Fakat o, sarp yokuşa atılmadı. Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin? O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek)tir.", Beled 90/11-13.

أَيا كعْبَةَ الحُسْنِ الَّتي لِجمالِها
قلوبُ أُولي الأَلبابِ لَبَّتْ وَحَجَّتِ

Tercüme

Ey Kaʿbe-i hüsn ü melâhat! Uli'l-elbâbın kulûbu o cemâl-i bâ-kemâle "Lebbeyke Allâhumme lebbeyk" dedi. O gönüllerin azm ü kasdı yine o icmâl oldu. "Kaʿbetü'l-hüsn"den maksad ârif ü kâmillerin kalblerine tecellî eden Hazret-i Maksûd'dan ibâretdir.

بريقَ الثَّنايا منْكِ أهدى لَنا سَنا
بُرَيْقِ الثّنايا فهْوَ خيرُ هدِيَّةِ

«البريق» علي وزن «امير» التلألؤ واللمعان. «الثنايا» جمع ثنية والمراد بها الاضراس الاربع التى فى مقدم الفم ثنتان بن فوق وثنتان من اسفل. «السنا» بالقصر ضوء البرق. «بُرَيق» مصغر برق. «الثنايا» جمع ثنية والمراد بها العقبة اوطريقها اوالجبل اوالطريق فيه او اليه.[1]

Tercüme

Ey Akabelerden sâtıʿ u lâmiʿ olan ziyâ bize nûr gibi lemeân eden dişlerini görmeğe delâlet ü hidâyet etdi. O nûr-ı hidâyet, hediyyenin hayırlısıdır.

"Berîku's-senâyâ"dan maksad esmâ-i İlâhiyye'den dört ism-i şerîfdir ki avâlimin îcâd u teʾsîrinde müessir olan erkândır. O dört ism de üstdeki iki diş mesâbesinde olan Hayy u Alîm altdaki iki diş hükmünde olan mürîd ü kadîr ismleridir. **[136]** Ziyâ maʿnâsına olan "senâ" ile kinâye edilişi bu dört ism ile emr-i tekvinin zuhûr u bürûzu "ke-lemhi'l-basar" vücûdudur. İşte bu, hediyyenin hayırlısıdır ki mütecellî olan Hakîkatin bâis-i maʿrifetidir.

وأوْحَى لعَيْنِي أنّ قَلْبي مُجاورٌ
حِماكِ فتاقَتْ للجَمالِ وحَنَّتِ

1 "el-Berîk", "emîr" vezninde, parıldama. "es-Senâyâ", "seniyye"nin çoğuludur. Buradaki maksat ağzın önünde bulanan iki alt ve iki üstteki dört diştir. "es-Senâ" (elif-i maksure ile) şimşeğin ışığıdır. "Bureyk", "berk"in küçültme ismidir. "es-Senâyâ", "seniyye"nin çoğuludur. Bundan maksat ya yokuştur ya da yokuşta olan yoldur ya da dağdır ya da o dağda olan yoldur ya da o dağa çıkacak olan yoldur.

Tercüme

O bârikadâr dişlerin ziyâsı, kalbimin civârında mücâvir olduğunu işâret etdi. Ve nazarımda cemâl-i bî-misâline karşı iştiyâkını ve hanîn ü enînini izhâr eyledi.

Yaʿnî kalbimin mescidde muʿtekif olduğunu o ziyâ-yı tâbdâr işâret etdi. "Himâki"den maksad cümle-i ekvândan kinâyedir. Kalbin mücâvereti, halk-ı cedîde olan murâkabesidir. "Fe-tâkat" demek âsârda tecellî eden hakîkat-i zâhirenin cemâline karşı nazarım arz-ı iştiyâk etdi demekdir.

ولَوْلاَكِ ما استهدَيْتُ برْقاً ولا شجَتْ
فؤادي فأبكتْ إذ شدَتْ وُرقُ أيكةِ

Tercüme

Sen olmasaydın gerek o ziyânın hediyyesi ve gerek gönlüme olan hidâyetini taleb etmezdim. Kalbimde hüzn ü elem izhâr etmezdi. Dalları birbirine girmiş ağaçlarda güvercinlerin terennümü beni ağlatdı.

"Mâ istehdeytu berkan" parıldayan berkden taleb-i hidâyetdir. O da esmâ-i hüsnâsıyla tecellî eden mükevvinin hakîkatine delâlet ü hidâyet eden ekvânın bârikasından ibâretdir. "Vurk"dan maksad meşâyih-i muhakkıkînin ervahıdır. "Eyket" mizâc u tabîatı muhtelif olan cismdir. "Vurk"un cemʿ olarak îrâdı meşârib-i ervâhın ihtilâtı iʿtibâriyledir. "Eyke"nin müfred olarak istiʿmâli de anâsır u tabâyıın terkîb-i cismânîsinin **[137]** ittihâdından kinâyedir.

فذاكَ هدىً أهْدى إليّ وهذه
على العود إذ غنّت عن العودِ أغنَتِ

«العود» عود الشجر. «العود» آلة الطرب.[1]

Tercüme

Gözüme mekân-ı kalbimi haber veren talʿat-ı esnân bana hediyye-i hidâyetdir. Menâbir-i agsânda âhengdâr nağmelerle ötüşen güvercinler beni ûd nağmelerinden müstagnî kıldı.

1 "Ûd" kelimesi metinde iki defa geçmiştir. Birincisi ağaç, ikincisi müzik aleti mânasında kullanılmıştır.

أرومُ وقد طال المدَى منْك نظْرَةً
وكم من دماء دونَ مَرْمَايَ طُلّتِ

Tercüme

Benimle temenniyâtım arasındaki zamân ve mesâfe uzadı ve husûl-i imkânı uzaklaşdı. Senden yegâne talebim bir nazar-ı iltifâtdır. Nazargâhıma vâsıl olmadan evvel birçok kanlar heder oldu.

Yaʿnî, o yektâ dildâdeme nazar daʿvâsında bulunan birçok ricâl-i aşkın kanları ulemâ-yı rüsûmün inkârlarına rağmen hükm-i şerîatle heder edildi.

Hazret-i Şeyh hâl-i ihtizârında iken kendisine cennet temessül etdi ve ona bakarak bir sayha kopardı ve âh u bükâya başlayıp şu beytleri inşâda başladı:

إنْ كان مَنزِلَتي في الحبّ عندكُمُ
ما قد رأيتُ فقد ضيّعْتُ أيّامي

أُمْنِيّة ظفِرَتْ روحي بها زَمَناً
واليومَ أحسَبُها أضغاثَ أحلام

Tercüme: Eger makâm-ı muhabbetde kadr u menziletim şu görmüş olduğum cennet ü niʿmetden ibâret ise **[138]** günlerimi beyhûde yere izâa etmişim. Bir müddet zafer-yâb-ı visâli olduğum emellerin bugün adgâsu ahlâmdan ibâret olduğunu zann ediyorum.

Bunu işitenlerden biri "yâ Ömer! Ne istiyorsun?" der. Hazret-i Şeyh yukarıdaki "Erûmu ve kad tâle medâ" beytini okumağa başlar ve mübârek yüzlerinde âsâr-ı ibtisâm u beşâşet lemʿadâr olmağa başlayınca yanında hâzır bulunanlar da Şeyh'in matlabına nâil olduğuna kanâat getirirler.

وقد كنتُ أُدعى قبل حُبّيكِ باسلاً
فعُدتُ به مُسْتَبْسِلاً بعد مَنعَتي

«الباسل» الاسد اوالشجاع الغضبان. «المستبسل» هوالذى وطن نفسه للموت. «المنعة» مايمنع الرجل من عشيرته واصحابه.[1]

1 "el-Bâsil" aslan veya kızgın cesur. "el-Mustebsil" nefsini ölüme mahkum eden. "el-Menʿa" kişiyi dost ve aşiretinden alıkoyan şeydir.

Tercüme

Seni sevmeden evvel bana arslan derlerdi. Hısn-ı menîa benzeyen kuvvetimi aldıkdan sonra nefsimi ölüme alışdırmak isteyen bir kimse oldum.

أقادُ أسيراً واصْطِباري مُهاجِري
وأنْجدُ أنْصاري أسىً بعد لَهْفَتي

«اقاد» فعل مضارع مجهول، اى اُسحَب واُجَرّ حالى كونى اسيراً. «انجد» افعل تفضيل من النجدة وهى الاعانة.[1]

Tercüme

Mehcûr-ı sabr olduğum hâlde esîr olarak sürükleniyorum. Yanıp yakılmadan sonra ensâr olarak en kuvvetli yardımcı lehîb-i iştiyâkım oluyor.

Burada kâid, Hak'dır. Kulunu istediği yere sürükler. Sâik, arkadan **[139]** çeken ve sürükleyen demekdir ki görünmez. Kâid ise önden çeken ve sürükleyen demekdir ve görünür. Hazret-i Nâzım'ın tarîk-i muhabbetde tahammül etdiği derd ü meşakkatlere en kuvvetli yardımcı yine teessür ü tahassürü oluyor.

أما لَكِ عنْ صدّ أمالَكِ عن صدٍّ
لِظُلْمِكِ ظلماً منكِ ميلٌ لعطفةِ

«أما لَكِ» استفهام عن النفى، اى هل انتفى ان يكون لك ميل للعطفة. «الصد» مصدر صده عن كذا منعه وصرفه. «أمالَكِ» فعل ماض مزيد من باب الافعال وهو اجوف واصله اميلك فنقلت حركة الياء الى الميم وقلبت الياء الفاً. «الصدى» على وزن فرح صفة مشبهة بمعنى العطشان. «لظلمك» بفتح الظاء هو ماء الاسنان.[2]

---

1 "Ukâdu" geniş zamanın edilgen fiilidir. Esir olmuş bir hâlde sürünüyorum. "Encedu", "necd"in ism-i tafdili olup yardım mânasındadır.

2 "Emâ leki" istifham-i inkarîdir. Sevgiye eğilimin olduğunu inkâr mı ediyor? "es-Sad" onu engelledi, çevirdi anlamında olan صدّه عن كذا cümlesindeki "صدّه"nun mastarıdır. "Emâleki" geçmiş zaman fiili, if'âl babından olup ecveftir. Kelimenin aslı "emyeleki"dir, "yâ"nın harekesi "mîm"e nakl olup yâ elife kalb oldu. "es-Sadâ", "feraha" vezninde sıfat-ı müşebbehe olup susamış mânasındadır. "Li-zalmiki" ("zâ"nın fethasıyla) dişlerin suyudur.

Tercüme

Ey dostum! Âbdâr u feyzbâr ağzınıza teşne olan şu âşıkdan meyl ü udûl yerine teveccüh ü ikbâli sizden menʿ eden ne gibi sebeb vâr?

Rîk-i fem, âb-ı dehân demek olan "zalm"dan maksad ulûm-ı İlâhiyye-i ledünniyyedir. "Zalmen minki" yine sevgiliye râciʿdir.

Hâlbukizulmşerʿanmemnûʿdur.[2] ﴿وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ﴾ ,[1] ﴿وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَداً﴾ âyetlerinde olduğu gibi Allâh'a zulm isnâdı min haysü hüve müstehîl ve zuhûr-ı âsârı ile tecellîsi nokta-i nazarından câizdir. Zîrâ suver-i insâniyyeyi halk eden zulm ü adl ve buna mümâsil meksûbâtıyla nefslerinde kâim olan yine Hak'dır.

فبَلُّ غَليلٍ مِنْ عليلٍ على شفاً
يُبِلّ شِفَاءً منه أعظَمُ مِنّةِ

[140] «البل» مصدر بله جعل فيه نداوة. «الغليل» العطش وشدته اوحرارة الجوف. « شفا» بفتح الشين والقصر هنا بقية الروح. «يُبِلّ» مضارع ابل زيد من علته اذا حسنت حاله بعد الهزال.[3]

Tercüme

Şifâ ve derde devâ iʿtibâriyle alîlin bakiyye-i rûhundaki harâret şiddetini taʿdîl edecek şu yaşlık[4] eseri lutf u ihsânın en büyüğüdür.

فلا تحسبي أنّي فَنَيْتُ من الضّنا
بغيرِكِ بل فيكِ الصّبابةُ أبلَتِ

«الضنا» بالضاد المعجمة السقم. «الصبابة» الشوق. «ابلت» ماض من البلى بكسر الباء والقصر وهو اضمحلال الذات[5]

1 "Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.", Kehf 18/49.

2 "Rabbin kullara (zerre kadar) zulmedici değildir.", Fussilet 41/46.

3 "el-Bellu", içine ıslaklık bırakma mânasında olan "bellehu"nun mastarıdır. "el-Galîl" susuzluk ve susuzluğun şiddeti veya iç sıcaklığı. "Şefâ" ("şîn"in fethası ve elif-i maksure ile) ruhun geri kalanı (son nefes). "Yubillu", Zeyd'in zayıflamadan sonra durumu düzeldi mânasıda olan "Ebelle Zeydun min illetihi" cümlesindeki "ebelle"nin geniş zamanıdır.

4 yaşlık: yaşlılık L

5 "ed-Danâ" (noktalı dâd ile) hastalık. "es-Sabâbet" arzu, istek. "Ebleti" "bilâ"nın geçmiş zamanı. "Bilâ" ("bâ"nın kesresi ve elif-i maksure ile) zatını yok etmektir.

Tercüme

Zann etme ki ben senden başkasına muhabbetden mütevellid hastalıkla fânî oldum. Belki sana olan iştiyâk u şiddet-i ihtirâk zât u şahsımı muzmahill etdi.

جَمالُ مُحيّاكِ المَصُونُ لِثامُهُ
عن اللّثْمِ فيه عُدْتُ حيّاً كميّتِ

«المُحيّا» الوجه، «اللثام» على وزن كتاب ما على الفم من النقاب. «اللّثم» مصدر لثمه اذا قبله. «عدت» بمعنى صرت.[1]

Tercüme

Lesm ü takbîlden masûn olan nikâbın, cemâl-i vechindir. Vücûdumu istîlâ eden belâ-yı muhabbet sebebiyle kımıldanmağa mecâli olmayan ölü gibi diri oldum.**[141]**

وجَنّبَنِي حُبّيكِ وَصْلَ مُعاشِري
وحَبّبَنى ما عشتُ قطْعَ عَشِرَتي

«جَنّبَنِي» اى صيرنى متجنباً اى متباعداً ومنه الاجنبى. «حُبّيك» أي حبّى ايّاك فالمصدر مضاف اليه فاعله الياء ومفعوله الكاف.[2]

Tercüme

Sana olan muhabbetim musâhib ü muâşirimin visâlini benden uzaklaşdırdı. Yaşadığım müddetce ayn-ı muhabbet beni aşîret ü ehl-i beytimi sevmekden yüz çeviren bir muhibb-i yegâne oldu.

Ya'nî ancak seninle meşgûl oldum. Senden başkasını görmedim, yalnız seni istedim.

وأَبعَدَني عن أرْبُعي بُعْدُ أرْبَعٍ
شبابي وعقلي وارتياحي وصِحّتي

«الأرْبُع» بفتح الهمزة وضم الباء جمع ربع وهو الدار بعينها حيث كانت.[3]

1 "el-Muhayyâ" yüz. "Lisâm", "kitâb" vezninde olup ağzın üzerindeki örtü. "el-Lesm", onu öptü demek olan "lesemehu"nun mastarıdır. "Udtu" döndüm, oldum.

2 "Cennebenî" beni uzaklaştırdı. Yabancı olma mânası da bundandır. "Hubbîki" sana olan sevgim demektir. Burada mastar, fail olan "yâ"ya izafe edilmiş, "kef" ise mef'ûlüdür.

3 "el-Erbu" (hemzenin fethi ve "bâ"nın zammesiyle) rab'ın (رَبع) çoğulu olup avlusu olan ev mânasındadır.

Tercüme

Gençliğim, aklım, râhat u sıhhatim uzaklaşdıkdan sonra bunların her biri beni menâzilimden de tebʿîde başladı.

فلي بعدَ أوْطاني سكونٌ إلى الفلا
وبالوَحش أُنسي إذ من الإِنس وَحشتي

Tercüme

Dâr u diyârımdan uzaklaşdıkdan sonra çöllerde sâkin olmağa başladım. İnsânlardan tevahhuş etdiğim için vahşîler enîsim oldu. **[142]**

وزَهّدَ في وَصلي الغوانيَ إذْ بَدا
تبَلّجُ صُبْحِ الشيْب في جِنْح لِمّتي

«وزهد في وصلي الغواني» ای صیّر صبح الشیب الغواني زاهدة في وصلي. «الغواني» جمع غانية وهي المرأة التي تستغني بحُسنها عن الزينة. «التبلّج» مصدر تبلّج الصبح: ای اضاء واشرق. «الجِنح» بالكسر والضم الطائفة من الليل. «اللمة» بكسر اللام الشعر المجاور شحمة الاذن.[1]

Tercüme

Kulaklarıma sarkan ve sabâhın tulûʿ u işrâkına benzeyen saçlarımdaki aklık ve beyâzlık zîb ü zînetden müstagnî güzelleri bana teveccühden yüz çevirmeğe bâis oldu.

"Gavânî" hazerât-ı esmâ-i İlâhiyye ve tecelliyât-ı Rabbâniyye'den ve ziyâ-yı sabâha benzeyen saç aklığı nûr-ı vücûdun zuhûrundan kinâyedir. "Cin-hu'l-limme" kelâm-ı nefsî demek olan şuûr u idrâkdan ibâretdir. Bedende saç belirdiği gibi o kelâm da nefsde zuhûra başlar. Bedende hâsıl olan tüyler ve saçlar evvelâ siyâh olarak belirir. Sonra ihtiyârlık alâimi olarak beyâzlanır. Sabâhın ziyâsına benzeyen o aklık ilm-i ledünnî ve feyz-i ilhâmînin zuhûru demekdir. Nûr-ı vücûd zâhir olunca birer gâniye-i dilârâya benzeyen esmâ-i hüsnâ kendisinden iʿrâz eder. Yalnız zât-ı İlâhiyye'nin aynı kalır.

1 "وزهد في وصلي الغواني" sabahın ışıklarına benzeyen beyaz saçlarım güzellerin benden yüz çevirmesine sebep oldu. "el-Gavânî", "gâniye"nin çoğulu olup, güzelliğiyle süs ve zinete ihtiyaç duymayan kadın. "et-Tebellüc" "Sabah, parlayıp ışık saçtı" mânasında olan "tebellece's-subhu"nun mastarıdır. "el-Cinh/Cunh" (kesre ve zamme ile) gecenin bir bölümü. "el-Limme" ("lâm"ın kesresiyle) kulak memesinin yanındaki saçlar.

فرُحْنَ بحُزْنٍ جازعاتٍ بُعَيْد ما
فرِحْنَ بحَزْنِ الجَزْعِ بي لشبيبتي

«الحَزن» بفتح الحاء ضدّ السهل. «الجِزع» بكسر الجيم منعطف الوادى.[1]

Tercüme

Vâdînin dönemeç yerindeki sert arâzîde gençliğim ile ferahyâb olan o gavânî-i dilârâm saçlarımda sabâh-ı leyle benzeyen beyâzlık âsârı görünmeğe başlayınca hüzn ü eleme musâhib ü hâif olarak gitdiler.

[143] Esmâ-i İlâhiyye'den ibâret olan gâniyelerin gidişi hakîkat-i zâtda muhibbin kemâl-i fenâsından ve her şey'in zevâlinden sonra hakîkat-i zâta rücûa kinâyedir. Bu fenâ hâlinde esmâ-i İlâhiyye'nin kendisine taalluk edecek bir yeri kalmaz. Esmâ-i İlâhiyye'nin cezaı da eşyâda müessir olacak taleblerinin ziyâdeliğinden ve îcâd-ı avâlime kemâl-i teveccühlerinden kinâyedir. Sâlikin vücûd-ı Hak'da fenâsı münkeşif olunca zât vücûdda ihtifâ eder ve zâtda başka bir şey kalmaz. "Ceza'" cism-i insânînin bâtınından kinâyedir. Zîrâ esmâ-i İlâhiyye rûha ve rûhda arzdan ibâret olan kuvvetleriyle cism-i insânîye müteveccihdir. Onların ferahı, rûh emrinin teveccühü ve her ismin muktezâsını iʿtâsı iʿtibâriyle eserde tasarrufları demekdir. "Li-şebîbetî" demek küçüklüğünden ve makâm-ı irfândaki cehlinden dolayı âlem-i imkânda tahakkuk edememesi demekdir.

جهلْنَ كلُوّامي الهوى لا علِمْنه
وخابوا وإنّي منه مُكْتَهِلٌ فَتي

Tercüme

Gâniyeler beni levm edenler gibi muhabbetin ne olduğunu bilmediler. O lâimler yine bilmesinler ve emellerine nâil olmasınlar. Ben sinn-i kühûlete vardığım ve ihtiyârlık derecesine ayak atdığım hâlde muhabbetimin kuvvet ve şiddeti artmış olan bir delikanlıyım.

1 "el-Hazn" ("hâ"nın fethasıyla) kolayın zıt anlamlısıdır. "el-Ciz'" ("cîm"in kesresiyle) vadi dönemecidir.

أري الجسم منّي يضمحل وانما
محبتكم تَقوىَ عليّ وتَثبُتُ

ولَم يَبقَ من غَرسِ السُلُوّ بقية
ولكن اصولُ الحُبِّ في القلب تَنْبُتُ

(Abdülganî en-Nâblusî)

[Tercüme]: Cismim muzmahill ü zâil olduğunu görüyorum ancak gönüldeki[1] muhabbet gitdikce kuvvet peydâ etmekde ve sâbit olmakdadır. Sülüvv-i derûne âid nebâtdan bakiyye bile kalmadı. **[144]** Fakat kalbde sâbit olan şecere-i muhabbetin usûl ü fürûu gitdikçe nâbit olmakdadır.

صِرتُ شيخاً وما تغيّر حالي
في هواهم وهمّتى كالشباب

(Eş-Şeyh İbrâhîm Zerkâa)

Tercüme: İhtiyârladım, onları sevmekdeki hâlim değişmedi. Himmetim gençliğim gibidir.

"Cehilne"deki zamîr gavânîye râciʿdir. O da müsemmânın tevcîhi iktizâ edecek eser-i mahsûsa teveccühünden kinâyedir. O da Allâh'dan kinâyedir. Sâliki ve bi'l-cümle sıfât u ahvâlini tamâmıyle bilir. Lâkin sâlikin sıfatıyla hâliyle muttasıf olamaz. Makâm-ı muhabbetde beni levm edenler benim sıfât u ahvâlimin hiçbiriyle muttasıf olamazlar. Onlar benim hâl ü şânımı ve elemini çekmekde oluğum muhabbetimi bilmezler. Esmâ-i İlâhiyye âsârından bir eser vücûdumda varsa bile o eser onların cümle-i maʿlûmâtındandır. O da onların hâli değil, benim hâlimdir. O gâniyât zevkan ve hissen câhillerdir. Varsın yine ilm-i zevkîden nasîbleri olmasın ve onunla ittisâfları bulunmasın. Zîrâ şu hâl, mümkinâtın îcâb-ı şânıdır. Hâlbuki esmâ-i İlâhiyye kadîm ü ezelîdir. Mümkinâtdan değil ki tezevvuk u ittisâf etsinler. O lâimler aşk u muhabbetimin terkine dâir benden taleb etdikleri şey'e yine nâil olmasınlar.

1 gönüldeki: gönlümdeki L

وفي قَطْعي اللّاحي عليكِ ولاتَ حي
نَ فيكِ جدالٌ كان وجهُكِ حُجّتي

«القطع» للّاحى عبارة عن قطع خصومته والزامه فيما يتعلق بمحاجّته عن المحبة. و»اللاحى» هو مَن يلحى المُحبّ عن المحبة وينهاه عنها. «ولات حين فيك جدال» جملة معترضة بين المتعلق والمتعلق به.[1]

Tercüme

[145] Tertîb-i mukaddemât[2] u istidlâlât edecek mecâl-i zamânı kalmamış olmakla berâber lâimin katʿ-ı muhabbetime dâir ilzâm-ı hüccet edişinde senin vechin mâniʿ-i muâriza bir hüccet oldu. Zîrâ muhabbet hâzırdır, benden gaybûbet imkânı yokdur. "Vech"den murâd zât-ı aliyyedir. ﴿فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ﴾[3] nazm-ı celîli buna delâlet eder.

فأصبَحَ لي من بعدِ ما كان عاذِلاً
به عاذراً بل صارَ من أهل نَجْدَتي

Tercüme

O lâim beni levm etdikden sonra beyân-ı iʿtizâra başladı ve bana yardım edenlerden oldu.

وحَجّيَ عَمْري هادياً ظلّ مُهْدِياً
ضلالَ مَلامي مثْل حَجّي وعُمْرتي

Tercüme

Vech-i mahbûbumu gördüğüm ve muhabbet-i İlâhiyye bâbında beni levm eden lâimin cehline hüccet ikâme etdiğim hakkı için beni levm etmekle hâsıl etdiği dalâli hacc u umrem gibi ona hâdî ve ecr u sevâba bâdî oldu.

---

1 "el-Katʿu li'l-lâhî" (Kınayıcıyla konuşmayı kesmek), onunla muhabbet konusunda tartışmaya girmekten kaçınmaktır. "el-lâhî", aşığı sevgiden uzaklaştırıp men eden kişi. "Ve lâte hîne fîki cidâl" ara cümledir.

2 mukaddemât: mukattaât L

3 "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.", Bakara 2/115.

رأى رجباً سمْعِي الأبيَّ ولَوْميَ ال
مُحَّرمَ عن لُؤْم وغِشّ النصيحةِ

Tercüme

Lâim nasîhatinin magşûş ve lüûm u hasâsete müstenid bir fi'l-i harâm olan levmini işitmekden imtinâ' eden kulağımın asamm olduğunu bildi.

وكمْ رامَ سِلْوَاني هواكِ مُيَمِّماً
سِواكِ وأنّي عنكِ تبديلُ نيّتي

Tercüme

Lâim senden başka birinin muhabbetiyle oyalanarak seni unutmamı birçok def'a istedi. **[146]** fakat beni bu azm ü niyyetimden çevirmek nasıl olur?

وقال تَلافَى ما بَقي منكَ قلتُ ما
أرانيَ إلّا لِلتّلافِ تَلَفّتي

«تلافى» فعل امر من التلافي وهو التدارك والالف اشباع من فتحة الفاء والاّ فالامر يقتضى حذف الالف فهو على حد قوله تعالى ﴿مَن يَتَّقِ وَيَصبِر﴾[1]

Tercüme

Nâsih bana dedi ki geçmişe teessüf etme şu bakiyye-i hayâtında da mâfâtı tedârik mümkindir. Ben de dedim ki iltifâtımı ancak telefde buluyorum. Halâs imkânı nerede?

إبائي أبَى إلّا خِلافيَ ناصِحاً
يحاوِلُ مِنّي شِيمة غيرَ شِيمتي

Tercüme

Levm ü serzenişe taalluk eden imtinâım dostumu unutmak husûsunda nâsihin bana vukû' bulan nasîhatine ve mecbûl olmadığım bir şîme muktezâsına muhâlefetden başka her şey geriye görünüyor.

1 "Telâfâ", "telâfeye"nin emir kipi olup tedarik etmek anlamındadır. Kelimedeki elif "fâ"nın fethasından işbâ'dır aksi takdirde emir kipi elifin hazfini gerektirir. ﴿مَن يَتَّقِ وَيَصبِر﴾ âyetinde olduğu gibi.

يُرادُ من القلبِ نِسيانُكُم
وَتَأبى الطباعُ علي الناقل
(Mütenebbî)

Tercüme: Gönülden sizi unutmak isteniyor[1] hâlbuki tabîatlar bu gibi tâlib ü nâkillerden ibâ eder.

تُحادِلُ مِنِّى شِيمَةً غَيرَ شِيمَتِي
وَتَطلُبُ مِنِّى مذهباً غَيرَ مَذهَبى
(Buhterî)

Tercüme: Meftûr olmadığım bir şîme istiyorsun, demek ki mezhebim olmayan bir mezheb talebinde bulunuyorsun. **[147]**

يَلَذّ لهُ عَذْلي عليكِ كأنّما
يَرى مَنّهُ مَنّي وسَلواهُ سَلْوَتي

«المن» [1] هو ما وقع من الطلّ على حجر او شجر ويحلو وينعقد عسلاً ويجفّ جفاف الصمغ. «المنّ» [2] بمعنى القطع. «السلوى» العسل. «السلوة» بالفتح وتُضَمّ مصدر من سلاه اى نسيه.[2]

Tercüme

Seni sevdiğimden dolayı beni levm eden nâsihin bu levmi kendisine medâr-ı lezzet oluyor. Gûyâ benim inkıtâʿ-ı muhabbetim ona menn ve selvâ gibi tatlı geliyor.

ومُعْرِضَة عن سامِرِ الجَفن راهِبِ ال
فؤادِ المُعَنّى مُسلِمِ النفسِ صَدّتِ

«سامر الجفن» ساهر الجفن الذي لا تنام عينه.[3]

1 isteniyor: istenebiliyor L

2 "el-menn" (1.) bir taşın ya da ağacın üzerine düşen yağmur tatlanıp bal hâline gelir sakız gibi kurur. "el-menn" (2.) katetmek mânasındadır. "es-selvâ" bal, "es-selvet" fetha iledir. Mastarı ise zamme (sülve) iledir. Unutmak mânasındadır.

3 "Sâhimu'l-cefn" gözlerine uyku girmeyen, uykusuz göz kapakları.

Tercüme

Gözüne uyku girmeyen kalbinde korku eksik olmayan ve nefsinin selâmetini kazâ ve kaderin ahkâmına tâbiiyyetde gören şu âşıkdan birçokları yüz çevirdiler.

تناءتْ فكانت لذّةَ العيش وانقضَت
بعُمري فأيدي البَينِ مُدّتْ لمُدّتي

Tercüme

Benden iʿrâz edenler uzaklaşdı. Onların şu iʿrâzı hayâtımın yegâne lezzeti oldu. Hâlbuki hayâtıma mukârin u musâhib olan o lezzet geçdi. İftirâk elleri müddet-i ömrümü kapmak için uzandı.

وبانَتْ فأمّا حُسنُ صَبري فخانني
وأمَّا جُفُوني بالبكاءِ فوَفَّتِ

Tercüme

Sevgilim ayrıldı ve uzaklaşdı. Hüsn-i sabrıma gelince bana hiyânet etdi. Göz kapaklarım ise **[148]** ağlamakla vazîfesini îfâ etmiş oldu.

فلمْ يرَ طَرْفي بعدها ما يَسُرّني
فنَومي كصُبْحي حيث كانت مسرَّتي

Tercüme

İʿrâz eden dostum, benden uzaklaşdıkdan sonra gözüm beni sevindirecek bir şey göremez oldu. Sabâhım gibi uykum da mefkûd olan meserretimle birlikdedir.

Bu beytdeki "tarf"dan maksad, nefs-i insânî olan gözdür. "Baʿdehâ" demek dostumun ihticâbından sonra gözüm mûcib-i sürûr olarak bir şey görmedi demekdir. "Nevm"den maksad, Hak'dan gafletdir. "Subh" Hakk'ın zuhûrundan ibâretdir. Bu beyt Hazret-i Şeyh'in ibtidâ-yı sülûkündeki hâlinden şikâyetdir.

وقد سَخِنَتْ عَيْنِي عليها كأنَّها
بها لم تكن يوماً من الدّهر قرّتِ

Tercüme

Dostumun mübâadet ü müfârekatı bir gün karîru'l-ayn olmamış gibi gözümden âteşîn yaşlar akıtdı.

Sühûnet-i ayn, mahbûb-ı hakîkînin feyz u celâl ile tecellîsinden kinâyedir. Bu hâl ihticâba ve aʿmâl-i nefsâniyyenin kemâl-i harâretine delâlet eder. Kurre-i aynda best u cemâl ile tecellîden kinâyedir ki kulûb-ı sıddîkînde vâkiʿ olur.

فإنْسانُها مَيْتٌ ودمعيَ غُسْلُهُ
وأكفانُهُ ما ابْيَضَّ حُزْناً لفُرْقَتي

Tercüme

Sevâd-ı aynda misâlden ibâret olan şu insân, yaʿnî gözbebeği ölü ve gözyaşım da onun gaslidir. Onun kefenleri de ayrılıkdan mütevellid hüzn ü esefden dolayı **[149]** beyâzlanan saçlarımdır.

وليس يَصحَّ في الاذهانِ شيئ
اذا احتاج النهار الى دليل

(Lâ-edrî)

"Meyt" mevt-i ihtiyârî demekdir. "Demʿ" aʿmâle dâir sâdır olan şeylerdir. Gasli de denes-i agyârdan tahâretidir. "Ekfân" firâk-ı ehibbâya hüzn ü tahassüründen ağaran saçlardır. Beyâzlanan şu şaʿr yaʿnî saç burada idrâk demek olan şuûr cümlesindendir. Zîrâ mülâhaza-i ekvân sebebiyle şuûru siyâhdır. Bunu bilip de mevt-i ihtiyârî ile ölünce idrâk beyâzlanır ve şuûr u idrâkinden zulmet-i ekvân da zâil olur.

فلِلْعَيْنِ والأحشاء أوّلَ هل أتى
تلا عَائدي الآسي وثالِثَ تَبَّتِ

Tercüme

Beni ıyâdete gelen tabîb gözümü ölü gözü gibi feri kaçmış bir hâlde görünce "Hel etâ" sûresinin evvelini ve ahşâ-yı derûnumun yanıp kavrulduğunu sezince "Tebbet" sûresinin üçüncüsü olan "Ebû Leheb"i okumağa başladı.

"Hel etâ" sûresinin evvelinden maksad ﴿هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَذْكُوراً﴾[1] âyetidir. "Ebû Leheb"den maksad kalbinin lehîb-i iftirâk ile yanmasından kinâyedir.

كأنَّا حَلَفْنا للرّقيب على الجفَا
وأنْ لا وَفا لكِن حَنِثْتُ وبرّتِ

Tercüme

Ben ve dostum rakîb hakkında cefâya dâir birbirimize verdiğimiz söz üzerine ahd ü peymân etdik. **[150]** Ben, rakîbin cefâsı hakkındaki ahdimi yerine getiremedim yemînimden hânis oldum. Dostum ise yemîninde sâdık çıkdı. Ahdini îfâ etmek sûretiyle bana cefâ eden dostumun vefâ deyniyle borçlanmış oldum. Şu sûretde ben rakîbin vefâsını dostuma ve dostumun cefâsını da rakîbe gösteriyorum. Muhibbin dostunu bırakmasına mukâbil dostun muhibbinden ayrılmaması yemîn eden bir kimsenin nakz-ı ahdden korkması ve dostun vefâdan ayrılması demekdir. Vefâya mülâzım bir kimseye karşı nakz-ı ahd ancak zarûret hâlinde yapılabilir.

Buradaki rakîbden maksad kalbe vesâvis ü evhâm ilkâsından hâlî kalmayan şeytândır. Bu takdîri olan yemîn ise şeytânın kendisiyle ictimâʿ müyesser olamayacağına dâir şeytânın kalben mutmainn olmasından kinâyedir.

وكانت مواثيقُ الإخاءِ أَخِيّة
فلمَّا تفرّقنا عَقَدْتُ وحَلَّتِ

«الأَخِيّة» بفتح الهمزة وكسر الخاء وتشديد الياء كالحلقة تُشدّ فيها الدّابّة والطنب.[2]

1 "İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.", İnsân, 76/1.

2 "el-Ahiyye" (hemzenin fethi, "hâ"nın kesri ve "yâ"nın şeddesiyle) çadır ve hayvanın bağlandığı halka.

Tercüme

Dostumla olan mîsâk-ı uhuvvet sâbit ü merbûtdur. Ayrılınca o habl-i meveddeti yine ben bağladım o çözdü.

Mahbûb-ı hakîkî ile olan ahd-i uhuvvet, hazret-i ilmiyyeden ibâretdir ki rûhânî bir dâire demek olan kalbin halkasına bağlanmışdır. Şu heykel-i cismânîde nefh-i rûhânî ile ayrıldığımız vakit ben şu kalb halkasına o mevâsîk-i ekîdeyi bağladım. Tecerrüd-i ezelîde bâkî olan mahbûbum onu çözdü, aramızdaki münâsebet de uzaklaşdı.

وتَاللَّهِ لم أختَرْ مذَمّةَ غدرِها
وفاء وإن فاءت إلى خَتْر ذِمّتي

[151] «فاءت» رجعت. «الختر» النقض والغدر الخديعة او اقبح الغدر كالختور.[1]

Tercüme

Allâh'a yemîn ederim ki dostum ahd ü zimmetini nakz etmek sûretiyle cevr ü gadre rücûʿ etse bile ben ahd-i sâbık u ezelîyi îfâ etmek istediğimden dostumun bu bâbdaki gadrini zemm etmek cihetini ihtiyâr etmem.

Mahbûb nakz-ı ahd etse bile hâlis u muhlis olan muhib ahd ü meveddetinde sâbit olmalı ve hâl ü şânı değişmemelidir. Bu beyt yukarıdaki beytlerden zihne hutûr edecek vehmi defʿ u refʿ ediyor. Zîrâ o beytlerde mahbûbun nakz-ı ahdine dâir takrîr vardı. Hâlbuki gadr ve ahd u zimmetini nakz eden zemm olunur. Bu beytde ise mahbûbun gadri zemm ü kadha lâyık olmadığı bildiriliyor ki doğrudur. Çünkü mahbûbun her fiʿli matlûba muvâfık olmasa da mahbûbdur.

اُريدُ وصالَهُ ويُريدُ هَجرى
فَاترك ما اُريدُ لِما يُريدُ

Tercüme: Ben sevgilime kavuşmak, sevgilim de benden ayrılmak istiyor. Sevgilimin ârzûsu için kendi ârzûmu terk ediyorum.

1 "Fâet" döndü, "el-hatr" bozma, hileyle aldatma, ihanetin en çirkini.

سَقى بالصّفا الرَّبْعِيُّ رَبْعاً به الصفا
وجادَ بأجيادٍ ثَرَى منهُ ثرْوتي

«الرَّبْعِيُّ» مطر ينزل فى زمن الربيع. «الربع» الدار بعينها حيث كانت، والموضع يرتعون فيه فى الربيع وهو انسب.[1]

Tercüme

İlkbahâr yağmurları Mekke'de kâin cebel-i Ebî Kubeys'deki dâr u menzile olan **[152]** sâfiyet-i muhabbetinden dolayı oralarını saky u irvâ etdi. Benim civâr-ı izzet ü medâr-ı servetim olan Mekke'ye ve dağlarına o bahâr yağmurları cûd u sehâsını ibzâl etdi.

"Rab'î" ulûm-ı İlâhiyye-i ledünniyyeden kinâyedir. "Rab'an" ârif-i muhakkıkın kalbinden kinâyedir ki mahbûb-ı hakîkînin menzili orasıdır. O rab'ın safâda olması makâm-ı rûhânîde ve sırr-ı insânîde bulunması demekdir. Mekke veya Mekke'deki dağ demek olan "ecyâd" insân-ı kâmilin cism-i unsurîsinden kinâyedir. Toprak demek olan "serâ" hakîkat-i Muhammediyye'nin âgûş-ı ahkâmında yetişen ve terbiye gören cism-i kâmilin aslından kinâyedir. "Servetî"den maksad, husûl-i fütûhât ve zevk-i tecelliyât demekdir.

مُخَيَّمَ لَذّاتي وسَوْقَ مآربي
وقِبْلَةَ آمالي ومَوطِنَ صَبْوتي

«مُخَيَّمَ» على وزن معظم اسم مكان من خيم زيد بالمكان اذا قام فيه وكان اصله مخيماً به لكن حذف الجار تخفيفاً.[2]

Tercüme

Bahâr yağmurları lezzetlerimin kâim olduğu cây-ı dil-güşâyı ve makâsıd u hâcâtımın bâzâr-ı revâcı ile kıble-i âmâlimi ve gençlik heveslerimin karârgâhı olan o menâzil-i mübârekeyi sulasın.

1 "er-Rab'î" bahar mevsiminde yağan yağmur. "er-Rab'" avlusu olan ev. İnsanların ilkbaharda ikamet ettikleri yerlere denir. Bu daha uygundur.

2 "Muhayyem" muazzam vezninde olup, Zeyd yere çadır kurdu (خيم زيد بالمكان) cümlesindeki "hayyeme"nin ism-i mekânıdır. İfadenin aslı "muhayyemen bihi"dir. "Bihi" tahfif için hazf olunmuştur.

بَلَد صَحِبتُ به الشبيبة والصبا
ولبست ثوب العيش وهو جديد

فاذا تصوّره الضمير رأيته
وعليه أغصان الشباب تميد

(İbnu'r-Rûmî)

[Tercüme]: Şu belde gençliğime ve sabâya musâhib olduğum yerdir. Hayâtımın nevîn ü dil-nişîn libâsına büründüğüm yer yine orasıdır. Gönül o libâs-ı nevîni tasavvur edince şecere-i hayâtımı **[153]** gençlik dallarının iki tarafa mütemâyil hâlinde görüyorum.

منازِلُ أُنْسٍ كُنّ لم أَنسَ ذِكْرَها
بمنْ بُعدُها والقُرْبُ ناري وجنّتي

Tercüme

O makâmât-ı mübâreke mahbûbum sebebiyle menâzil-i ünsümdür -yâd u zikrini unutamam- cânânın uzaklığı cehennemim ve yakınlığı cennetimdir.

ومِنْ أَجْلِهَا حالي بها وأُجِلّهَا
عن المَنّ ما لم تَخْفَ والسقمُ حُلّتي

Tercüme

Sevgilime muhabbetim ve âlem-i zuhûrda mülâkî olduğum emr-i azîm dolayısıyla benim hâlim kimseden gizli değildir. -Tarîk-i muhabbetde nâil olduğum hâlât inâyâtımdan dolayı onun makâmını menn ü ezâdan tenzîh ederim- maraz u illetim benim lâzım-ı gayr-i müfârık hâletimdir.

غرامي بشَعْبٍ عامرٍ شِعبَ عامرٍ
غريمي وإن جاروا فهم خيرُ جيرتي

«الشَعب» بفتح الشين وسكون العين المهملة يأتى لمعان. المراد منها هنا القبيلة العظيمة. «الشِعب» بكسر الشين وسكون العين ايضاً الطريق فى الجبل.[1]

1 "eş-Şa'b" ("şîn"in fethası ve noktasız "ayn"ın sükûnuyla) birkaç mânaya gelir. Burada büyük kabile kastedilmiştir. "eş-Şi'b" ("şîn"in kesresi ve yine noktasız "ayn"ın sükûnuyla) dağdaki yoldur.

Tercüme

Şaʿb-ı Âmir'de oturan Âmir kabîlesine garâm u iştiyâkım benim lâzım-ı gayr-i müfârık hâlimdir. Her ne kadar cevr etseler de onlar en hayırlı komşularımdır.

Onların cevri adl, iʿrâzları visâl, buʿdları kurb, azâbları azbdir. Sihâm-ı enzârı kalbler olmakla berâber onların meveddetinden yüz çevirmek imkân hâricindedir. **[154]** İkinci Âmir, maʿrûf olan Benî Âmir kabîlesinden ve ahavâtından kinâyedir ki rükûʿ u sücûdda dâim ve sıdk u ubûdiyyetde kâim olan ve zikr-i İlâhî ile evkâtı mesʿûd u maʿmûr bulunan ehlullâh hazretlerinden ibâretdir.

ومِنْ بَعْدِها ما سُرّ سِرّي لبُعْدِها
وقد قطَعَتْ منها رجائي بخَيْبَتي

Tercüme

O kabîle-i maʿrûfe benden uzaklaşdıkdan sonra sırr-ı derûnum mesrûr u maʿmûr olmadı. Hırmân u haybet benim recâmı katʿ etdi. Yaʿnî evvelce rûhum o kâmilîn ü vâsılînin ervâh-ı nâzilesinden imdâd u inâyet recâ ederdi. Tâ ki esmâ-i İlâhiyye'nin hakâyık-ı tecelliyâtı şu aʿyân-ı insâniyye mezâhirinde münkeşif olsun. Onlardan beklediğim recâ şimdi ye's ü hırmân ile münkatıʿ ve rûhum tecelliyât-ı Rahmân'da gayb-ı mutlakın hakîkatine müteveccih oldu.

وما جَزَعي بالجَزْعِ عن عبثٍ ولا
بَدا وَلَعاً فيها وُلوعي بلَوعَتِي

«الجِزع» بالكسر منعطف الوادى ومحلة القوم، وكلاهما مناسب هنا. «العَبَث» اللعب. «الوَلَع»: الاستخفاف والكذب. الولوع بالشئ بضم الواو: التحرّش به. «اللوعة»: حرقة فى القلب.[1]

1 "el-Ciz'" (kesreyle) vadinin dönemeci ve kavmin mahallesidir. Her iki anlamda buraya uygundur. "el-Abes" oyun, "el-vela'" yalan ve hor görme, "el-vulûu bi'ş-şey'" ("vâv"ın zammesiyle) bir şeyle tahriş olma, "el-lev'a" kalpteki yanma anlamındadır.

Tercüme

Vâdînin dönemecindeki sabrsızlığım abes değildir. O buk'a-i mübârekede gönlüme konan lehîb-i iştiyâkda kizb ü istihfâf netîcesi değildir.

"Cez'" kabîle-i ma'rûfeden kinâye olan sâdâtın makâmıdır. Ya'nî onlarla mülâkatım sebebiyle husûle gelen cez' u feza' benden abes yere sâdır olmamışdır. Belki bu cez' **[155]** onların gayb-ı mutlak mezâhiri olmalarından neş'et etmişdir. Onlara teveccüh, Hakk'a teveccühün aynıdır.

على فائتٍ من جَمْعِ جَمْعٍ تأسُّفي
ووّدٍ على وادي مُحَسِّرِ حسرتي

«الجمع» [1] ضد التفريق. «الجمع» [2] علم على المزدلفة. «وادي مُحَسِّرِ» بكسر السين مكان قرب المزدلفة، يستحبّ للحاجّ أن يسرع عند الوصول اليه لأنه من الأماكن المغضوب عليها، باعتبار ان عذاب أصحاب الفيل صدر فيه. والشيخ رضى الله عنه أورده هنا بلا تنوين فان اعتبرناه مذكّراً كان ترك التنوين فيه ضرورة وكان مكسوراً وان اعتبرناه علماً على بقعة ولاحظنا التأنيث فيه كان ممنوعاً من الصرف وكان مفتوحاً. والحسرة: واحدة التلهّفات.[1]

Tercüme

Benim teessüf ü telehhüfüm Arafât'dan döndükden sonra Müzdelife'deki birleşmenin dağılmasınadır. Hasretim de Müzdelife'den Minâ'ya dönerken "vâdî-i muhassir"de sudûr eden hubb u vedâd âsârıdır.

Bu beytde birinci cem'den maksad, farkın zıddıdır o da ayn-ı kesretde şühûd-ı vahdetdir. Bu hâl ancak rûhâniyyetin cismâniyyete galebesiyle neş'et eder. Yoksa bekâsı yokdur. "Fark" ayn-ı vahdetde şühûd-ı kesretdir. Bu da cismâniyyetin rûhâniyyete galebesinden ileri gelir. Bunun aslı, ilm-i ezelînin aynı olan kadîm ü nefsî kelâmullâhdır. Min vechin Kur'ân olarak nâzil oldu. O da cem' demekdir. Min vechin furkân olarak nâzil oldu o da fark demekdir. Onu cem' ve Kur'ân olarak görmek ancak enbiyâya

1 "el-Cem'" (1.) "ayırma"nın zıt anlamlısı. "el-Cem'" (2.) Müzdelife'nin üstünde bir dağ. "Vâdî muhassir" ("sîn"in kesresiyle) Müzdelife'ye yakın bir yer. Hacılar oraya vardıklarında acele etmelidirler. Ashab-ı fîlin azabı orada başladığı için orası gazaba uğramış yerlerden biridir. Şeyh radıyallahu anh, muhassir kelimesini tenvinsiz zikretmiştir. Eğer kelimeyi müzekker kabul edersek o zaman tenvini terk etmenin nedeni zaruretidir ve kesreyle okunması gerekir. Eğer onun bir bölge ismi olduğunu varsayıp müennes olarak düşünürsek o zaman kelime gayri munsarif olur ve fethayla okunur. "el-Hasret" özlem.

mahsûsdur. Fahr-i âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleriyle kâmil olan zürriyyeti onu Kur'ân olarak gördü. Avâm-ı halk gibi furkân olarak da gördü. Âdem, Şîs, İdrîs, **[156]** Nûh, İbrâhîm sahâif olarak gördü. Mûsâ nûr[1] ve Dâvûd Zebûr olarak gördü. Îsâ da İncîl olarak gördü. Bunların hepsi suver ü meânî safhalarında hurûf u asvât-ı merkûme ile değişmeyen ve kadîm ü nefsânî olan kelâm-ı münezzeldir.

Şu enbiyâ-yı kirâmın vârisleri ve bunların ümmetleri de onu böylece gördü. Ümmet-i Muhammediyye'den ba'zıları da onu câmi' u hâtim olan mişkât-ı Muhammed'den gördü ve onlara tâbi' olan ümmet ü cemâatleri de onu furkân olarak gördü.

İkinci cem' de Arafât ile Minâ arasındaki mekânın alemidir. "Vâdî-i muhassir" Müzdelife kurbundaki mekânın ismidir. Muhassir tesmiyesinin sebebi Ashâb-ı Fîl'in dûçâr-ı azâb u husret olduğu yerdir.

"Ebrehe"nin fîli Ka'be'yi yıkmak için taşıdığı yüklerden yorulup orada çökdü. Bu acz u bî-tâbîden mütevellid muhabbet "vidd" ile kinâye edildi. Ahmâl ü eskâli yüklenen fîlin meşakkatine karşı gösterilen şu tahassür Hazret-i Şeyh'in makâm-ı nihâyetde bidâyete olan hanîn ü iştiyâkının en karîbidir.

أَبِيتُ بجَفْنٍ للسُّهاد مُعانِقٍ
تصافحُ صَدري راحتي طولَ لَيْلَتي

Tercüme

Uzun gecelerde göz kapaklarımla muânaka edercesine uykusuzluğa mülâzım u musâhib oluyorum. Huzûr ve râhatım o uzun gecelerde sînemle musâfaha ediyor. Göz kapaklarının uykusuzlukla muânakası zulmet-i ekvânda Rabbiyle murâkabesi ânındaki adem-i gafletinden kinâyedir. Sadr ile râhatının musâfahası da kemâl-i vecdinden ve galebe-i hâlinden kinâyedir.[2]

1 Eserin Arapçasında "Tevrât" olarak geçer. bk. Bûrînî ve Nâblusî, *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*, Cilt I, s. 269.
2 Bu paragraf unutulduğu için defterde 158. sayfaya yazılmıştır.

وبَسْطٍ طَوى قبضُ التنائي بساطَهُ
لنا بطَوىً وَلّى بأرغَدِ عيشةِ

Tercüme

Nice bast u sürûr demleri vardır ki tebâüdden mütevellid kabz onun bisât-ı neşâtını bize tayy etdi. İnbisât u inşirâha mülâzım olan o meclis-i üns ü safâ Tavâ'da münkazî oldukdan sonra hüsn-i zindegânîye musâhib olarak ayrıldı.

Burada "Taven" münevven olarak Mekke kurbunda bir mevziʿdir. Cevherî'den naklen *Lisân-ı Arab*'da beyân edildiğine göre "Taven" Şâm'da bir yerin adıdır. "Tâ"nın zamm u kesri câizdir. Hem munsarif hem gayr-i munsarifdir. Munsarif olduğuna göre o vâdînin nekire olan ismi ve mekânı olur. Munsarif olmadığına göre belde **[157]** ve bukʿanın ismi ve maʿrife olmuş olur.

Hazret-i Şeyh'in maksûdu Mekke'de olan "zû-Tavâ"dur "zû" zarûreten hazf edilmişdir. Baʿzı nahviyyûn demişlerdir ki "zû"nun ism-i aleme izâfeti vazʿa mukârin olmak şartıyla vâcibdir. Mülûk-ı Arab'ın ceddi olan Ebî Seyf'in ismi "zî-Yezen" olduğu gibi vazʿa mukârin olmazsa "zû"nun aleme izâfesi câizdir. "Câenî zû-Amrin ve sebîle'l-mes'eleteyni es-simâu" kavlinde olduğu gibi "Tavâ"ya mukârin olan "zû" lafzının zâhiri akrânı vâcib ve Şeyh'in kelâmında hazfi müşkil olan cihetdir. Eger Şâm'da olan mekân murâd edilirse işkâl kalmaz. Fakat Şeyh'in murâdı emâkin-i Şâmiyye'den baîddir. Vallâhu Teâlâ aʿlemu bi-hakîkati'l-hâl.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ﴾[1] âyetinde olduğu gibi kabz u bast iki tecellîdir. "Bast" kendi hakîkat-i ilmiyyesini tamâmıyle kuluna vermesidir. "Kabz" şu hakîkatde noksân-ı zuhûrundan dolayı istîlâ-yı İlâhînin zuhûrudur. "Tenâî" istîlâ-yı İlâhînin galebe-i zuhûru münâsebetiyle abd-i sâlikin kendi hakîkatinden uzaklaşmasıdır. "Tavâ" makâm-ı farkdan ibâretdir.

وذِكْرُ أُوَيْقَاتِيَ الّتي سلَفَت بها
سَميريَ لو عادت أُوَيْقَاتي الَّتي

1 "Allah daraltır ve genişletir.", Bakara 2/245. Âyetin doğrusu ﴿وَاللهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ﴾ şeklindedir.

Tercüme

Mahbûbumla geçen zamânlarımın yâd u zikri benim gece musâhibimdir. Onunla geçirdiğim evkâtın geri gelmesini temennî ediyorum.

تري المحبين صرعى في ديارهم
كفِتيَةِ الكهف لا يدرون كم لبثوا

والله لو حلف العشّاق أنهم
موتى من الحبّ أو سكرى لما حنثوا

(Lâ-edrî)

Tercüme: [158] Ne kadar durduklarından haberdâr olmayan Ashâb-ı Kehf gibi âşıkları da kendi diyârında masrûʿ bir hâlde görürsün. Eger onlar kemâl-i muhabbetden ölü veya sarhoşdur diye âşıklar yemîn edecek olsa yemînlerinde hânis olmazlar.

رَعى اللَّهُ أيّاماً بظِلِّ جَنابِها
سَرَقْتُ بها في غَفْلَةِ البَيْنِ لذّتي

Tercüme

Sevgilimin izz-i cenâb ve zıll-ı müstetâbı sebebiyle ayrılık zamânında gizlice ihtilâs-ı lezzet etdiğim günleri Allâh korusun.

وما دارَ هَجرُ البُعْدِ عنها بخاطري
لديها بِوَصْلِ القُرْبِ في دار هِجرتي

Tercüme

Dâr-ı hicretim olan Medîne-i Münevverede sevgilimin kurb u visâliyle müşerref olduğum zamân gönlüme buʿd u hicrân hutûr etmezdi.

يقال ما دار الشيئ بخاطرى: اى ما خطر ببالى. والهجر بالفتح: الترك. والخاطر وان كان بمعنى الهاجس الا انّ المراد به هنا الفكر.[1]

1 Aklıma bir şey gelmedi denir, yani kablime bir şey girmedi. "el-Hecr" (fetha ile) terk. "el-Hâtır" gönüle gelen ses mânasında olsa da burada kast edilen anlam fikirdir.

وقد كان عندي وصْلُها دونَ مطلَبي **[159]**
فعاد بمنِّي الهَجر في القُرْبِ قُرْبتي

Tercüme

Sevgilimin visâli talebimin ednâsı idi. Kurb u vuslatda hicrân temennîsi kurbet u vuslatım oldu.

Hakîkat-i Muhammediyye'ye iltihâkım dolayısıyla temenniyâtımın ednâsı metâlibin a'lâsı oldu. Bu iltihâk ikiliğin zevâli i'tibâriyle vuslatdan a'lâdır. Birinci hâlden ayrılmak sebebiyle vukûa gelen ihtilâf-ı hâl ikiliğe rücû' intâc etdi. "Fi'l-kurb" kavli hakîkatlerin tahakkukuyla irfânda temekkün demek olan makâm-ı kurbdur. "Kurbetî" kavli habîbimin tafsîl-i hazerâtından ve merâtib-i zâtının beyânından dolayı vuslatım demekdir.

وكم راحةٍ لي أقْبَلَتْ حين أقْبَلَتْ
ومِن راحتي لمّا تَوَلّت تَوَلّتِ

Tercüme

Nice râhatlar vakt-i ikbâlinde teveccüh gösterdi. Sevgilim gidince o râhatlar da elden gitdi.

كأنْ لم أَكُنْ منها قريباً ولم أَزَلْ
بعيداً لأيّ ما له مِلْتُ ملّتِ

Tercüme

Sevgilimin bu'dı gûyâ kendisine hîç karîb olmamışım veya dâimâ baîd imişim gibi uzadı. Eger eşyâdan bir şey'e meyl edecek olursam sevgilime melel gelir ve benden usanır.

Ya'nî hangi şey'e meyl edecek olursam o şey'i şühûdum dolayısıyla sevgilim benden ihticâb eder. Zîrâ kalbin bir şey'e meyli kalb için bir hicâb ve sevgilisini görmekden mahrûm oluyor. **[160]**

غرامي أَقِمْ صبري انْصَرِم دمعي انسجِم
عدوي احتكم دهري انتقم حاسدي اشمتِ

Tercüme

Ey aşkım! Benden ayrılma. Ey sabrım! Başkalarının dostluğunu kes. Ey gözyaşım! Onların ayrılığına karşı boşan. Ey düşmanım! Benden intikâm al. Elinden geldiği kadar ezâ et. Ey zamânım! Hükmünü infâz et. Ey hâsidim! Niʿmetimin zevâlini istediğin kadar iste ve sevin.

Bunların hiçbiri hazret-i Şeyhi yerinden oynatamaz zîrâ sebât u rüsûhun kemâliyle tahakkuk etmişdir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ﴾[1]

ويا جلَدي بعد النَّقا لستَ مُسعِدي
ويا كِبدي عَزَّ اللّقاء فتَفَتّتي

«النقا» في الاصل قطعة من الرمل محدودبة، وهو هنا اسم مكان. «تَفَتّتي» امر من التفتّت وهو الانقطاع والتكسّر.[2]

Tercüme

Ey kuvvetim! O rîgistândaki komşulardan ayrıldıkdan sonra bana yardım edemez oldun. Ey kebedim! Onlarla mülâkât imkânı güçleşdi sen de dağıl, parça parça ol.

ولمّا أَبَتْ إلّا جِماحاً ودارُها ان
تزاحاً وضَنّ الدّهرُ منه بأوبَةِ

تيقَّنتُ أن لا دارَ من بَعْدِ طيبةٍ
تَطيبُ وأن لا عزّةً بعد عزّةِ

Tercüme

Sevgilim râm olmakdan ve yeri yurdu uzaklıkdan mâ-adâ her şeyden **[161]** ibâ ve imtinâʿ edince ve zamân da tekrâr oraya rücûʿdan buhl u hasâset gösterince Medîne-i Münevvere'den başka tayyib olan bir dâr-ı safvet ve mahbûbe-i rûh-ı "azze"den gayrı izz ü devlet olmadığını teyakkun etdim.

1 "Allah, iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sabit bir sözle sağlamlaştırır.", İbrâhîm 14/27.

2 "en-Nakâ" aslında engebeli kum parçası demektir. Burada bir yerin ismidir. "Tefettetî", "tefettüt"ten emir kipi olup, kırılma ve kesilme anlamındadır.

Rü'yeti azîz ü menîʿ olan mahbûb-ı hakîkî kemâl-i azamet ü kibriyâsından dolayı perde-pûş-ı celâldir. Ve dârı demek olan hazret-i esmâ vü sıfâtı da bizden uzakdır. Zamân ise bizi ademden îcâd eden ilk ân-ı tecellîye ircâʿ husûsunda bahîl davrandı. Ben de "Tayyibe" yaʿnî Medîne-i Münevvere'den başka bir dâr olmadığına kanâat getirdim.

"Devr"den müştak olan "dâr", bi'l-cümle devâir-i kevniyyenin medârı olan dâire-i Muhammediyye'dir. Yegâne lezzet orada oturan ve dolaşan bahtiyârlarındır.

سلامٌ على تلك المَعاهدِ من فتىً
على حِفْظِ عهدِ العامريّة ما فَتي

Tercüme

Âmire kabîlesine mensûb dostuyla akd etmiş olduğu mîsâk u ahdini dâimâ muhâfaza eden şu kerîm delikanlıdan o menâzil-i mübârekede oturan zâtlara selâm olsun. Selâmın nekire olarak îrâdı taʿzîm içindir. "Meâhid"den murâd, hakîkat-i Muhammediyye'ye işâretdir. Zîrâ ahd-i rübûbiyyet zahr-ı Âdemden zürriyyetin çıkdığı yevm-i mîsâkdır. Ve kâle Teâlâ: ﴿وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِيٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾[1] "Âmiriyye" mahbûb-ı hakîkîden kinâyedir.

أعِدْ عند سمْعي شاديَ القوم ذِكْرَ مَنْ
بِهجْرانِها والوصلِ جادَتْ وضنَّتِ

Tercüme

Ey ulûm-i İlâhiyye meânîsine dâir Rableriyle âriflerin kelâmını inşâd eden muganni! Hicrânıyla semîh ve vuslatıyla bahîl davranan sevgilimin yâd u zikrini işiteceğim tarzda **[162]** tekrâr et.

1 "Hani Rabbin Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almıştı.", Aʿrâf 7/172.

تُضَمِّنُهُ ما قُلْتُ والسُّكْرُ مُعلِنٌ
لِسرّي وما أخْفَتْ بصَحوي سَريرَتي

Tercüme

Ârifler nezdinde maksûd olan meânî-i İlâhiyye olduğundan benim dediğim ve istediğim şey zımnında mahbûb-ı hakîkînin yâd u zikri mündemicdir. Ey muganni Sen, onu yapıyorsun. Suver-i kevniyyeden bi'l-külliye fânî olup da tecelliyât-ı İlâhiyye ile mest ü müstağrak olduğum demler kalbimde gizlediğim iştiyâklar ve sekr hâlinden rücûʿ edip sahva geldiğim zamân ayıklık sebebiyle mektûm olan sırlar meydâna çıkıyor.

[4. Kasîde]

قلْبي يُحدّثُني بأنّكَ مُتلِفي
روحي فداكَ عرفتَ أمْ لمْ تعرفِ

Kalbim ve aklım ve nazarım beni dâr-ı fenâyâ çekip aldığını tahdîs ü ihbâr ediyor. Zâten ben de fenâyı ihtiyâr etdim. Umarım ki makâm-ı fenâda rûhum sana fedâ ve senden ivazdır. Bu fenâda ben hiçbir mükâfât talebinde bulunmuyorum zîrâ sana olan muhabbetimde hiçbir garaz u ivaz yokdur. Bu mükâfâtın îfâ ve adem-i îfâsı sana âiddir. عرف فلان لفلان صنيعته derler جازيت ام لم تجاوز ''عرفتَ أمْ لمْ تعرفِ'' demekdir. ادخر فى باطنه ذلك الاحسان ليكافئه به فى وقته demekdir. Bu ihsânın mükâfâtını zamânında îfâ için bâtınında sakladı demekdir. Fakat Şeyh'in bu sözünden maksûd olan maʿnâ bu olamaz zîrâ hitâb, Allâh'adır. Şeyh'in kelâmı kânûn-ı hakîkat üzre vâkiʿ değildir. Ekseriyâ mecâza sâlih olmayan tarzda da vârid olmuşdur. "Rûhî fedâk" demek senin zuhûr-ı vücûdunla beni maʿdûm etmen beni sevindiren **[163]** bir emrdir. Benim de matlûbum odur.

"Arefte" demek senin hak olan vücûdunda ben fânî oldukdan sonra senin zuhûrun iʿtibâriyle maʿrifet-i ademiyye ile muttasıf oldun demekdir. "Em lem-taʿrif" demek, bu iʿtibâr ile bilinen ve bilinmeyenin sûretinde sen zâhir oldun demekdir.

Hakk'ın iki mertebesi vardır:
Gayb u şehâdet, bâtın u zâhir.

Evvel ü âhir ve tenezzüh ü tenezzül mertebesidir.

Kâle Teâlâ ve [1]﴿هُوَ ٱلۡأَوَّلُ وَٱلۡآخِرُ وَٱلظَّاهِرُ وَٱلۡبَاطِنُ﴾ gayb u bâtın ve evvel ü tenezzüh mertebesinde Allâh bilinmez ve vasf olunmaz. Ancak kitâbında ve lisân-ı Peygamber'e nâzil olan hadîsinde kendisin nasıl vasf etmiş ise öyle maʿrûf u mevsûf olur. Şehâdet u zâhir âhir ü tenezzül mertebesine[2] gelince şehâdet u zuhûrda ve âhiriyyetinde ale'l-ıtlâk tenezzülünde ittisâf etdiği bi'l-cümle vasıflarla bilindin demekdir. "Arefte em lem-taʿrif"den maksad benim mevhûm olan varlığım zâil oldukdan sonra benim sûretimde senin

1 "O, ilk ve sondur. Zâhir ve bâtındır. Ku'ân-ı Kerîm", Hadîd 57/3.
2 mertebesine: menzilesine L

zuhûrun sebebiyle beni mütlif olarak bilindin yâhud bilinmedin. Zîrâ bu mertebede şehâdet, zuhûr, âhiriyet, tenezzül vardır. Baʿzen bilinir baʿzen bilinmez.

لم أقضِ حقَّ هَوَاكَ إن كُنتُ الذي
لم أقضِ فيهِ أسىً ومِثلي مَن يَفي

قضى زيد: مات[1]

Tercüme

Tarîk-i muhabbetde ölmeyen ve yalnız kavuşmak için yanıp yakılan bir âşık olduysam aşk u muhabbetin hakkını tamâmıyle îfâ etmemiş olurum. Zîrâ bu yolda vefâ ve ahdini îfâ ölmekle hâsıldır. Ve benim gibi bir vefâkâra da yakışan ölmekdir.

ما لي سِوى روحي وباذِلُ نفسِهِ
في حبِّ منْ يهواهُ ليسَ بمسرفِ

Tercüme

[164] Rûhumdan başka bir şey'im kalmadı. Sevgilisinin muhabbeti uğrunda onu bezl eden kimse müsrif olmadı.

Yaʿnî kalan rûh, ancak kendisine nisbetledir. Zîrâ ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾[2] âyet-i kerîmesi mûcibince rûh da Allâh'ındır. İsrâf, şerâyiin mehâsin-i şeâirine lâyık olmayacak sûretde mâlını kesretle bezl etmekdir. Eger mehâsin-i şerîata lâyık olursa ona isrâf denmez. Nitekim "Lâ-sarfe fi'l-hayri ve la-hayre fi's-sarf"[3] denilmişdir.

الشرط بذل النفس اوّل وهلة
لا يطمعن ببقائها الاشباح

(Şihâbüddîn Sühreverdî)

1 Kadâ Zeydun: Zeyd öldü.
2 "İçine ruhumdan üfledim.", Hicr 15/29; Sâd 38/72.
3 Hayırda harcanan israf sayılmadığı gibi israfta da hayır yoktur.

Tercüme: Tarîk-i muhabbetde şart vehle-i ûlâda nefsini bezl etmekdir. Ecsâd u ecsâm, o nefsin bekâsını ummasın.

فَلَئِنْ رَضيتَ بها فقد أسْعَفْتَني
يا خيبةَ المسعى إذا لمْ تسعفِ

Tercüme

Eger rûhumun bezl ü isrâfı mazhar-ı kabûl olacak olursa matlûbumu isʿâf ve beni murâdımdan ifnâ etmiş olursun. Eger rûhumun bana nisbeti refʿ eder de şu bezlim kabûl ve rızâya makrûn olmazsa benim için husrân u haybet olmuş olur.

يا مانِعي طيبَ المَنامِ ومانحي
ثوبَ السِّقامِ بهِ ووجدي المُتلِفِ

El-mânih: el-muʿtî.

Tercüme

Ey hâl ü istikbâlde benden güzel uykuyu menʿ eden! Ey derd ü elem libâsını **[165]** ve o elem sebebiyle mütlif olan vecdimi lutf u ihsân buyuran!

Bu beytde "vecdî" sakâm üzerine maʿtûfdur. "Ve mânihî sevbe vecdi'l-mütlif" demekdir. "Mütlif" vecdin sıfatı olmuş olur. "Bihi"deki "bâ" sebebiyyedir, "kâne sakâmî bi-sebebih" demekdir.

Hazret-i Şârih diyor ki bu beyti okuyan efâzıldan birinin yanında bulundum. Bana bu beytde lahn u hatâ var dedi. Ben de niçin dedim. Dedi ki "vecdî" kelimesi sakâma muzâf olan "sevb"e maʿtûfdur. Sevb ise mansûbdur. Zîrâ bu beytden maksûd "Ve mânihî sevbe'ş-şakâm ve mânihî vecdî"dir. Sıfat da mevsufa tabʿan mansûb olur.

Ben de cevâb olarak şöyle dedim: Sizin bu zikr ü beyânınız müteayyın değildir. Zîrâ "vecdî"nin muzâfun ileyh olan sakâma maʿtûf olması câizdir. Bunun üzerine mûmâ ileyh iʿtirâzı şu sûretle teʾyîd etmek istedi: "Burada maksûd bi'z-zât muzâfdır. Asl olan da muzâfa maʿtûf olmasıdır. Ben de

dedim ki "Karîne kâim olunca muzâfun ileyhe atfda be's yokdur. Atfın muzâfun ileyhe cevâzına dâir delâil ü şevâhid îrâdına başladım o da sükût ve cevâblarımı ve delîllerimi teslîm etdi."

عَطفاً على رمَقي وما أبْقَيْتَ لي
منْ جِسميَ المُضْنى وقلبي المُدنَفِ

Tercüme

Ey habîb-i tayyib! Şu hayât bakiyyesine ve zaîf cismimle marîz rûhumda bırakmış olduğun derd ü eleme lütfen atf-ı nazar et.

فالوَجْدُ باقٍ والوِصالُ مُماطِلي
والصّبرُ فانٍ واللّقاءُ مُسَوّفي

[166] Tercüme

Vecd ü iştiyâk bâkîdir. Habîbe ittisâl bugün yarın demekle beni oyalıyor. Sabr da fânîdir. Mülâkât ise beni emellere düşürüyor.

لم أخلُ من حَسدٍ عليكَ فلاتُضعْ
سَهَري بتَشنيعِ الخَيالِ المُرْجِفِ

Tercüme

Seni görmeğe olan hubb u iştiyâkımdan dolayı şunun bunun hasedinden hâlî değilim. Âlâm u evcâını çekmekde olduğum muhabbet ü iştiyâk husûsunda benim uykusuzluğumu zâyiʿ etme.

Uyuduğum zamân hayâlinin beni takbîh ve hâsidlerimin de izhâr-ı şâdmânî etdiklerini görüyorum. Yâhud ben muhabbetin âlâm vü evcâı dolayısıyla uyuyamıyorum. Uyanıklık zamânında da birtakım fâsid hayâller karşısında kalıyorum. Ekvânın sûretleri ve muhtelif şekilleri ile meşgûl olduğum uykusuzluk demlerimi zâyiʿ etme. Zîrâ bunların hepsi beni takbîh u teşnîe birer sebebdir. Senin için sûret olmadığı bence tahakkuk ediyor. Suver-i kevniyyenin en güzeli azamet ü celâline nisbetle en çirkin bir şey oluyor.

Düşmanlarım da şamâtatkâr birer hasûd olarak karşıma çıkıyor.

واسألْ نُجومَ اللّيلِ:هل زارَ الكَرَى
جَفني وكيفَ يزورُ مَن لم يَعرِفِ

Tercüme

Uykunun göz kapaklarımı ziyâret etmediğini yıldızlardan sor. Tanımayan kimse nasıl ziyâret eder?

Uykunun göze girmesi, ahbâbın[1] ziyâret için girmesi demekdir. Buradaki istifhâm inkârîdir ki nefy ziyâreti îcâb eder. Gözüne uyku girmeyen bir âşık uykuyu bilmez ve tanımaz. Tanımayan kimse de gelip birini ziyâret etmez. **[167]**

لا غَروَ إنْ شَحّتْ بِغُمضِ جُفونها
عيني وسحَّتْ بالدُّموعِ الدُّرَّفِ

«لا غَروَ» لا عجب. «شَحّتْ» من الشح البخل والحرص. «**سحَّتْ**» من سح السحاب مطر وسكب. «الدُّرَّفِ» جمع ذارفة بمعنى ساكبة.[2]

Tercüme

Gözümün uyku husûsundaki buhlü ve göz yaşlarını akıtmakdaki semâhati şâyân-ı taaccüb değildir.

وبماجرى في موقفِ التَّوديعِ منْ
ألمِ النّوى شاهَدتُ هَولَ المَوقِفِ

Tercüme

Vedâʿ için durduğumuz yerde hâsıl olan elem hakkı için mevkıf-i haşrin hevl-engîz ahvâlini gördüm.

---

1 ahbâbın: ehibbânın L

2 "Lâ garve" şaşırmamalı. "Şehhat", "şahh"tan hırs ve cimrilik. "Sehhat" bulutlar aktı, yağdı, döküldü. "ez-Zuref", "zârife"nin çoğulu olup (gözyaşı) akıtan mânasındadır.

﴿وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِيٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْۜ قَالُوا بَلٰى﴾[1] âyet-i kerîmesi mûcibince âlem-i zerrden ayrıldığımız o yer hakk ile hakâyık-ı insâniyyenin ayrıldığı sefer-i vedâʿının ibtidâsıdır. O sefer Hakk'ın kendisinden kendisinedir. Şübhe yokdur ki huzûrdan gaybûbet ve ahkâm-ı nefse olan rücûʿ, Hak'dan buʿd u iftirâkdır. İşte bu elem, yevm-i kıyâmetdeki hevl-i mevkıfı andıran bir ândır ki evveli âhirde ve âhiri evvelde gördüm demek istemişdir.

إن لم يكُنْ وَصْلٌ لَدَيكَ فَعِدْ بهِ
أملي وماطلْ إنْ وعدتَ ولاتفي

Tercüme

Ey emelim! Fenâdan sonra hazret-i ilmiyyene rücûʿ ve nezdinde mülâkât olmazsa vaʿd et, eger vaʿd etdin ise teʾhîr et veya îfâ eyleme. **[168]**

فالمطلُ منكَ لديَّ إنْ عزَّ الوفا
يحلو كوصلٍ منْ حبيبٍ مسعفِ

Tercüme

Vaʿdi îfâ azîzü'l-menâl olunca vaʿdin teʾhîri uzasa da semâhatkâr dostun visâli gibi yine tatlıdır.

أهفو لأنفاسِ النَّسيمِ تعلَّة
ولوجهِ منْ نقلتْ شذاهُ تشوُّفي

Tercüme

Enfâs-ı nesîmi koklamak ve onunla meşgûl olmak için müsâraat ediyorum ve onun kokusunu ortalığa yayan kimse için de muntazır oluyorum.

1 "Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi.", A'râf 7/172.

فلَعَلَّ نارَ جَوانحي بهُبوبِها
أنْ تَنطَفي وأوَدّ أن لا تنطَفي

Tercüme

Nesîmin hübûbuyla derûnumdaki iştiyâk âteşinin sönmesi me'mûldür. Ben sönmemesini ârzû ediyorum.

Hazret-i Şeyh şu tesviye edilen cesede âlem-i emirden olan rûhun nefh edilmesini ve ulûm-ı İlâhiyye'nin bir beyti olan kalbdeki harâret-i iştiyâkın sönmesi me'mûl olduğunu zikr etdikden sonra Hakk ile bâtılın ictimâına imkân olmaması hasebiyle o âteşin sönmemesine arz-ı iştiyâk etdiğini rücûʿ tarîkıyle îrâd ediyor. Kâle Teâlâ [1] ﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾

يا أهلَ ودِّي أنتمُ أملي ومنْ
ناداكُمُ يا أهْلَ وُدّي قد كُفي

Tercüme

Ey hubb u vedâdımın ehl ü mahalli olanlar! Dünyâ ve âhiretde yegâne emel ü istinâdgâh **[169]** ve size nidâ eden bu dostun bütün mühimmât u ihtiyâcâtına kâfî bir penâh ancak sizlersiniz. "Ehl-i vüdd" aʿyân-ı kevniyye sûretlerinde zâhir olan tecelliyât-ı Rabbâniyye ve hazerât-ı İlâhiyye'den kinâyedir.

عُودوا لَما كُنتمْ عليهِ منَ الوَفا
كرماً فإنّي ذلكَ الخلُّ الوفي

Tercüme

Muʿtâdınız olan vefâya lütfen ve keremen avdet buyurunuz. Ben bildiğiniz eski vefâkâr dostum. [2] ﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾ âyeti mûcibince ricʿat u avdet temennîsinde bulunuyor.

1 "De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkumdur.", İsrâ 17/81.

2 "Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak, -üzerimize aldığımız bir vaad olarak- onu yine yapacağız. Biz bunu muhakkak yapacağız.", Enbiyâ 21/104.

وحياتكمْ وحياتكمْ قسماً وفي
عُمري بغيرِ حياتِكُمْ لم أحْلِفِ

"Ve fî" kelimesinde iki vech vardır. 1. Lügat-ı Rabîa'ya göre kasemin sıfatıdır. 2. Hurûf-ı cerre dâhil olan vâv-ı atfdır. Sıfat olduğuna göre "ömrî" "ayn"ın zammıyla zarf-ı mansûbdur. "Lem-ahlif"den murâd müddet-i ömrü ve tûl-i hayâtı demekdir. Câr u mecrûr olduğuna göre "lem-ahlif"e müteallikdir. لم احلف في عمرى بغير حياتكم لان الحلف مبنى على العزة ولا عزيز عندى سواكم demek olur. Buna göre ma'nâ verecek olursak:

[Tercüme]

Ey ehl-i veddim! Hayâtınız hakkıçün ömrümde sizin hayâtınızdan başkasına yemîn etmem[1] demek olur.

لوْ أنَّ روحي في يدي ووهبتها
لمُبَشّري بِقَدومِكُمْ لم أنصفِ

Tercüme

[170] Eger rûhumun kendi elimde olduğu sâbit olsa onu kudûmünüzü tebşîr eden müjdeciye bahş eder ve insâf etmezdim.

Mübeşşirden murâd, makâm-ı Semadâniyyede vârid-i Rabbâniyye'den kinâyedir.

لا تحسبوني في الهوى متصنِّعاً
كلفي بكمْ خلقٌ بغيرِ تكلُّفِ

"Kelef" el-aşk.

Tercüme

Muhabbet makâmında benden sâdır olan her şeyde tekellüf ve tasannu' âsârı yokdur. Hepsi de sâbit ve onun berg ü bârı gönülde nâbitdir.

1 etmem: etmedim L

أخفيتُ حبَّكمُ فأخفاني أسىً
حتى لعَمري كِدتُ عني أختَفي

وكَتَمْتُهُ عَنّي فلو أبدَيْتُهُ
لَوَجَدْتُهُ أخفى منَ اللُّطْفِ الخَفي

Tercüme

Sizin muhabbetinizi gizledim muhabbet de beni gizledi ve hasta etdi. Hattâ dûçâr olduğum maraz u elem sebebiyle kimse beni göremez oldu. Zîrâ muhabbeti izhâr, elemi taʿdîl ü tahfîf; ketm ü ihfâ ise teşdîd eder. Muhabbeti kendimden gizledim eger izhâr etmiş olsaydım onu tevfîk-i İlâhî olan lutf-ı hafîden daha gizli bulurdum. Bundan daha latîf mübâlaga olamaz.

أبْلى الهَوَى أسَفاً يَوْمَ النّوَى بَدَني
وَفَرّقَ الهَجْرُ بَيْنَ الجَفنِ وَالوَسَنِ

كَفَى بجِسْمي نُحُولاً أنّني رَجلٌ
لَوْلا مُخاطَبَتي إيّاكَ لمْ تَرَني

(Mütenebbî)

Tercüme: [171] Cânânımın hubb u hevâsı ayrılacağımız gün bedenimi yıpratdı. Muhabbet de uyku ile gözüm arasında onu dağıtdı. Zaʿf iʿtibâriyle cismim o hâle geldi ki eger sana hitâbım olmasa beni göremezdin.

ولقد أقولُ لِمن تَحَرّشَ بالهَوَى
عرَّضتَ نفسكَ للبلا فاستهدفِ

أنتَ القتيلُ بأيِّ منْ أحببتهُ
فاخترْ لنفسكَ في الهوى منْ تصطفي

Tercüme

Suver-i ilmiyyede zuhûru iʿtibâriyle mahbûb-ı hakîkîye olan muhabbetimde beni teşvîk edenlere diyorum ki nefsini belâ-yı imtihâna hâzırla ve onu hedef ittihâz et. Kimi seviyorsan onun maktûlisin. İntihâb etdiğin zâtın muhabbeti için nefsini ihtiyâr et. Yaʿnî sen, kimi seviyorsan onun muhabbetine mülâbis olarak maktûlsün. İnsân ne hâl üzre yaşarsa o hâlde ölür ve ne hâlde ölürse o hâlde haşr olur. Biz sana yâr-ı hakîkî olan Allâh'ın ve agyâr u mâ-sivânın muhabbetini arz etdik. Nefsinle bak ve ona göre davran.

قلْ للعذولِ أطلتَ لومي طامعاً
أنَّ الملامَ عنِ الهوى مستوقفي

دعْ عنكَ تعنيفي وذقْ طعمَ الهوى
فإذا عشقتَ فبعدَ ذلكَ عنِّفِ

Tercüme

Beni muhabbetden vâz geçirmek tamaıyla levmini uzadan azûle de: Başıma kakmakdan vâz geç. Aşkın tadını tat. Ondan sonra levm et.

Yaʿnî beni de kendisine kıyâs eden lâim ikide bir başıma kakıyor. Her şey'de **[172]** zuhûr u tecellî eden Rabbimden kendisi gibi beni de gâfil zann ediyor. Hâlbuki benim muhabbetim ancak Allâh'adır. Dînim, iʿtikâdım muhabbetdir.

بَرَحَ الخَفاءَ بحُبّ مَن لو في الدّجى
سفرَ الِّلثامَ لقلتُ يا بدرُ اختفِ

برح الخفاء. وضح الامر.[1]

Tercüme

Emrim hâl ü şânım zâhir ü müştehir oldu. Eger vâzıh olan emr, avâlim-i imkândan olan zulümâtda olsaydı yüzündeki nikâbını açardı. Ben de ey bedr! İhtifâ et derdim.

1 "Beraha'l-hafâ" iş açığa kavuştu.

"Lisâm" suver-i kâinâta işâretdir. Onun inkişâfı fenâsının zuhûru ve vücûd-ı Hakk'ın tecellîsi karşısında izmihlâlidir. "Bedr" emr-i İlâhîden olan rûhun bu cesed-i müsevvâya nefhinden kinâyedir. Vücûd-ı ehadiyyetin şems-i hakîkati tulûʿ edince bedrin nûru da ihtifâ eder. Bedrin nûru şemsin ziyâsından müstefâddır. Mütecellî olan Hak, suver-i ekvânın zulmetinde zâhir olursa şu sûretin rûhu olan bedrde bi'l-külliye muhtefî olur ve yalnız ezelde ve ebedde ne hâl üzre ise yine o hâlde vücûd-ı Hak kalır.

وإن اكتفى غَيْري بِطيفِ خَيالِهِ
فأنا الَّذي بوصالهِ لا أكتفي

Tercüme

Benden başkası onun tayf-ı hayâliyle iktifâ ediyorsa ben, visâliyle de iktifâ etmiyorum.

وَقْفاً عَلَيْهِ مَحَبّتي ولِمِحنَتي
بأقَلّ مِنْ تَلَفي بِهِ لا أشْتَفي

Tercüme

[173] Muhabbetimi orada durdurdum. Yaʿnî mahbûbuma yaklaşmak için tasarrufdan menʿ etdim. Derdimin devâsı için nefsimin helâk u fenâsından daha nâçîz bir şifâ yokdur. Hazret-i Nâzım gâye-i şifâsını telef ve helâkinin nihâyeti yapmışdır. Bir şey zıddını intâc ederse ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ﴾[1] nazm-ı celîlinin maʿnâsına benzemiş olur.

وهَواهُ وهوَ أليّتي وكَفَى بِهِ
قَسَماً أكادُ أُجِلّهُ كالمُصْحَفِ

لوْ قالَ تِيهاً:قِفْ على جَمْرِ الغَضا
لوقفتُ ممتثلاً ولمْ أتوقفِ

أوْ كانَ مَنْ يَرْضَى بخدّي موطِئاً
لوضعتهُ أرضاً ولمْ أستنكفِ

1 "Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır.", Bakara 2/179.

Tercüme

Onun muhabbeti hakkıçün bana, bir sebeb-i zâhirîye mebnî değil. İzhâr-ı kibr ü azamet maksadıyla âteşde dur demiş olsa der-hâl emrine imtisâl eder ve bilâ-tevakkuf âteşde dururum. O muhabbet benim yemînimdir. Bana kifâyet eden o yemîni Mushaf gibi taʿzîm ü tebcîlle yaklaşırım. Yâhud yanağımı çiğnemek istese safha-i ruhsârımı bilâ-istinkâf ona pâygâh ederim.

لا تنكروا شغفي بما يرضى وإنْ
هوَ بالوصالِ عليَّ لمْ يتعطَّفِ

Tercüme

Ey dostlarım! Sevgilim bana arz-ı visâl sûretiyle mâ'il olmasa bile ben onun rızâsını celbe hâhişkâr olurum. Bu meyl-i derûnumu nâ-hoş görmeyin.

غَلَبَ الهوى فأطَعتُ أمرَ صَبابَتي
منْ حيثُ فيهِ عصيتُ نهيَ معنِّفي

Tercüme

[174] Aşk u hevâ gâlib geldi. Beni levm ü taʿnîf edenlerin menʿ u nehyine isyân etmek iʿtibâriyle muhabbetimin emrine itâat etdim.

مني لَهُ ذُلّ الخَضوع ومنهُ لي
عزُّ المنوعِ وقوَّةُ المستضعفِ

Tercüme

Sevgilime karşı benim hâl ü şânım hâzıın zilleti, onun da hâli menûun izzetidir.

Yaʿnî hâzıʿ bir şahsın zilleti benim sıfatım ve mâniʿ bir kimsenin izzeti de onun sıfatıdır**.** Zaîf bir kimsenin kuvveti ise onun bana karşı olan sıfatı demekdir.

أَلِفَ الصّدودَ ولي فؤادٌ لم يَزلْ
مُذْ كُنْتُ غيرَ وِدادِهِ لم يأْلَفِ

Tercüme

Habîbim iʿrâz ile ülfet etdi. Kalbim onun kurb u buʿdünde vedâd u muhabbetden başka bir şeyle ülfet etmedi.

Şu maʿnâya göre "lem-yezel" haşivdir denilecek olursa şöyle cevâb veririz. "Elife's-sudûd" cümlesindeki "elif" kelimesini hemzenin kesri ve lâmın sükûnuyla okumayarak ism yapar ve sudûda muzâf-ı mansûb olarak okuruz. O hâlde "lem-yezel"in mukaddem haberi olmuş olur. Bu takdîrde maʿnâ: لم يزل الحبيب اِلفَ الصدودِ ولى فؤاد لم يألف مذ كنت غير وداده şekline intikâl eder.

ياما أميلحَ كلَّ ما يرضى بهِ
ورضابهُ ياما أحيلاهُ بفي

Tercüme

Dostun memnûn ve râzı olduğu melâhat ile ağzının halâvet-i liâbı ne kadar **[175]** müştedd oldu!

Dostun râzı olduğu îmân ve takvâya âiddir. ﴿وَلَا يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ﴾[1] âyeti mûcibince kulun küfrüne râzı değildir. "Ruzâb"dan maksad tahiyyât-ı İlâhiyye'nin merâtibde zuhûrunda hareket ü sükûndan evvel "kün fe-yekûn" emrinden evvelâ sâdır olan rûhdur. "bi-fî" demek ruzâb ile meknî anh olan rûhun ulûm-ı İlâhiyye ve maârif-i Rabbâniyye'yi kalbe ilkâsıdır.

Tasgîr ismlerin havâssından iken burada şâzz olarak "umeylih" vârid olmuşdur. Şâzz olduğuna şâhid, şâirin:

يا ما أميلح غزلاناً شدنّ لنا

kavlidir.

1 "Ama kullarının inkâr etmesine razı olmaz.", Zümer 39/7.

لوْ أسمعوا يعقوبَ ذكرَ ملاحةٍ
في وجههِ نسيَ الجمالَ اليوسفي

أوْ لوْ رآهُ عائداً أيُّوبُ في
سِنَةِ الكَرَى قِدماً من البَلوَى شُفي

Tercüme

Sevgilimin mehâsin-i vechine dâir bir hüsn ü melâhatı Yaʿkûb aleyhi's-selâma ismâʿ etseler Hazret-i Yûsuf'un cemâlini unutur. Yâhud dûçâr-ı ibtilâ olan Hazret-i Eyyûb habîbin vücûdundan evvel uykunun bidâyetinde iyâdet maksadıyla onu görmeğe gelseydi derdinden şifâ-yâb olurdu.

Habîbden maksûd, Zât-ı Risâlet aleyhi ekmelü't-tahiyye hazretleridir. Hazret-i Eyyûb'un vücûd-ı hâricîde onu rü'yeti mukaddem olduğu için "kıdemen" denilmişdir. Eger Muhammedîler verese-i Muhammediyye'nin kulûbuna Hakk'ın kendi sûretinde mütecellî olduğu zâhir bulunan cânân-ı bî-misâlinin evsâf-ı hüsn ü ânını Yaʿkûb'a zikr etmiş olsalardı o sûretde tecellî eden Yûsuf-ı İlâhînin cemâlini unuturlardı. Kezâlike Eyyûb aleyhi's-selâm âlem-i gaflet olan uykuda sûret-i Muhammediyye ile tecellî eden mahbûb-ı hakîkîyi **[176]** görseydi dûçâr olduğu belâdan şifâ-yâb olurdu.

كلُّ البدورِ إذا تجلَّى مقبلاً
تَصبُو إلَيهِ وكُلُّ قَدٍّ أهيَفِ

Tercüme

İşrâk ve talʿat husûsunda bedr-i tâbâna fâik olan güzeller mukbil olarak tecellî edecek olsa ve her hırâmân-ı nihâle reşk-endâz olan o mevzûn kâmetler sevgilimin dil-şikâr reftârını görse ona mâil olmakdan kendini alamaz.

"Büdûr"dan murâd, kâmil olan nüfûs-ı insâniyyedir ki zulmet-i imkânda şems-i vücûdun mazhar-ı ekmelidir. "Kullu kaddin ehyef"den maksad kemâl ü cemâl sûretlerinde hüsn ü iʿtidâlin musavver olan mikdârından ibâretdir ki hepsi de o mahbûb-ı hakîkîye meyl eder demekdir.

إنْ قُلْتُ: عِندي فيكَ كل صَبابةٍ
قالَ: المَلاحةُ لي وكُلُّ الحُسْنِ في

Tercüme

Kemâl-i muhabbetim sebebiyle derûnumdaki meyl ü sûzişi şerh edersem sevgilim, her hüsn ü melâhat benimdir der.

Muhabbet, melâhat ü cemâle mukâbildir. O da sabâhatın derecesine göre hâsıldır. Bütün cemâle mâlik olan, kulûb-ı ricâli temellük eder. Melâhat, nâzırın idrâk etdiği şey muayyen olmaksızın cezb-i kalbi îcâb eder. Hüsn ise aʿzânın letâfet ü tenasübünden ibâretdir. Melâhat, idrâk olunup tahdîd edilmez, hüsn ise idrâk u tahdîd olunur diye baʿzıları melâhatle hüsn arasını tefrîk etmek istemişlerdir. Baʿzıları da hüsnün mahdûd olmasını menʿ etmişlerdir.[1] Vallâhu Teâlâ aʿlemu bi-hakîkati zâlik.

كَمَلتْ مَحاسِنُهُ فلو أهدى السّنا
للبدرِ عندَ تمامهِ لمْ يخسفِ

[177] Tercüme

Onun mehâsini derece-i kemâldedir. Eger mahbûb-ı hakîkî kâmil hâlindeki bedre ziyâsını ihdâ etseydi o bedr, küsûfa uğramazdı.

وعلى تَفَنُّنِ واصِفيهِ بِحُسْنِهِ
يَفْنى الزّمانُ وفيهِ ما لم يُوصَفِ

Tercüme

Onun hüsnünü vasf edenler ne derece izhâr-ı fünûn ederlerse etsinler zamân tükenir yine evsâf-ı cemâlini hakkıyla edâ edememiş olurlar.

ولقدْ صرفتُ لحبّهِ كلّي على
يدِ حسنهِ فحمدتُ حسنَ تصرُّفي

1 Baʿzıları da hüsnün mahdûd olmasını menʿ etmişlerdir: - L

Tercüme

Kemâl-i muhabbetimden dolayı zâhir ü bâtınımı onun yed-i cemâline sarf etdim. Tasarrufun netîcesi rızâ-yı matlûb ve cemâl-i mahbûb olduğu için tasarrufum mahmûd ve teessüfüm mefkûd oldu.

فالعينُ تهوى صورةَ الحسنِ الَّتي
روحي بها تصبو إلى معنىً خفي

Tercüme

Nazar, hüsn ü ânın sûretine meyl eder. Benim meyl etdiğim sûret-i melâhat, hafî ve latîf olan maʿnâya mâil rûhumdur.

Sâdık dost, suver-i mahsûsaya meyl ü muhabbet etmez. Zîrâ o sûret, latîf olan meânîde fânîdir.

"Sûretu'l-hüsn"den murâd, Cemâl-i Zâtî'nin mazharı olan hakîkat-i Muhammediyye'den kinâyedir. "Maʿnen hafî"den murâd, hakîkat-i Muhammediyye sûretinde inkişâf eden verâset-i Muhammediyye makâmına işâretdir. **[178]**

أَسْعِدْ أُخَيَّ وغنِّ لي بِحَديثِهِ
وانثُرْ على سَمْعي حِلاهُ وشَنِّفِ

لأرى بعينِ السّمعِ شاهِدَ حسْنِهِ
معنىً فأتحفني بذاكَ وشرِّفِ

Tercüme

Habîbim! Sevgilimin hadîs-i mehâsin ü letâfetini tagannî et. Ukûd-ı semîneden daha kıymetdâr olan hilye-i evsâfını kulağıma saç ve küpe olarak tak. Tâ ki onun şâhid-i hüsnünü çeşm-i sâmiam maʿnâ olarak görsün. Sıfât-ı mensûresini ithâf etmek sûretiyle bizi şereflendir.

يا أختَ سعدٍ منْ حبيبي جئتني
بِرسالَةٍ أدّيْتِها بتَلَطّفِ

فسمعتُ مالمْ تسمعي ونظرتُ ما
لمْ تنظري وعرفتُ مالمْ تعرفي

Tercüme

Ey Benî Sa'd'den olan rûhum! Beni seven dostumdan teblîg-i risâlet maksadıyla geldin onu kemâl-i letâfetle edâ etdin. Senin işitmediğini işitdim. Görmediğini gördüm. Bilmediğini ve tanımadığını bildim ve tanıdım.

Burada risâletden maksad, ulûm-ı İlâhiyye, maârif-i Rabbâniyye, hakâyık-ı Rahmâniyye'dir.

إنْ زارَ يوماً ياحَشايَ تَقَطَّعي
كَلَفاً بهِ أو سارَ يا عينُ اذرِفي

Tercüme

Ey ahşâ-yı derûnum! Eger habîbim bir gün beni ziyâret edecek olursa parça parça ol. Ey gözüm! Nefsimi izhâr etmek sûretiyle sevgilim seyr ü istitâra meyl edecek olursa yaşlarını boşalt. **[179]**

ما للنّوى ذَنْبٌ ومَنْ أهوى مَعي
إنْ غابَ عنْ إنسانِ عيني فهوَ في

Tercüme

Bu'd u hicrânın kabâhati yokdur. Ben, sevgilimle berâberim. Eger göz bebeğimden gaybûbet edecek olursa kalbimdedir.

Ya'nî, dostum benden aslâ ayrılmaz. Kemâ kâle Teâlâ [1] ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ ondan mübâadet, kulun mâ-sivâya iltifâtıdır. Zenb ü kusûr bu'dun değil, bu'dun sebebi olan mâ-sivâya iltifâtın ve muhâl olan şeyle iştigâlindir.

1 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.", Hadîd 57/4.

[5. Kasîde]

تهْ دلالاً فأنتَ أهلٌ لذا كا
وتَحكّمْ فالحُسْنُ قد أعطاكَا

Tercüme

Cemâlin mûcibi olan nâz u istignâ ile izhâr-ı tekebbür et. Sen buna lâyıksın. İstediğin gibi tahakküm eyle, hüsn ü ânın sana hakîkî ve İlâhî olan cemâli bahş u ihsân buyurmuşdur.

ولكَ الأمرُ فاقضِ ما أنتَ قاضٍ
فعلّي الجمالُ قدْ ولاّكا

Tercüme

Emr-i mutlak ve hükm-i muhakkak senindir. İstediğini işle. O cemâl bana karşı gâlib ü kâhir bir mevlâdır.

وتلافي إنْ كانَ فيهِ ائتلافي
بِكَ عَجّلْ بِهِ جُعِلْتُ فِداكا

Tercüme

Eger benim telefim seninle olan ülfetimde ise taʿcîl et. Allâh beni sana fedâ etsin. **[180]**

وبما شئتَ في هواكَ اختبرني
فاختياري ماكانَ فيهِ رضاكا

Tercüme

Tarîk-i muhabbetinde beni dilediğin gibi tecrübe vü imtihân et. Benim muhtâr u matlûbum senin rızânı celb edecek şeydir.

فعلى كلِّ حالةٍ أنتَ مني
بي أولى إذْ لمْ أكنْ لولاكا

Tercüme

Kurb u bu'dda, vasl u i'râzda ve her husûsta sen, bana evlâ vu ahrâsın. Zîra sen olmasan ben olmazdım.

وكفّاني عِزّاً بِحُبّكَ ذُلّي
وخُضوعي ولستُ مِن أكْفاكا

Tercüme

Senin muhabbetin sebebiyle[1] uğradığım mezellet bana ayn-ı izzet olmak husûsunda kâfîdir. Hizmetine lâyık kimselerin akrân u emsâli olamadım.

وإذا ما إليكَ بالوَصلِ عزّتْ
نِسْبتي عِزّةً وَصحّ وَلاكا

فاتهامي بالحبِّ حسبي وأنّي
بينَ قومي أعدُّ منْ قتلاكا

Tercüme

Vuslat ile sana nisbetim kemâl-i rif'ate ve bana olan velâyet ü temellükün sıhhate makrûn olduysa tarîk-i muhabbetde ittihâmım ve kavmim arasında senin maktûllerin meyânında bulunmaklığım fahr ü mübâhâtıma kâfîdir.

لكَ في الحيِّ هالكٌ بكَ حيٌّ
في سَبيلِ الهَوى اسْتَلَذّ الهَلاكا

عَبْدٌ رِقٍّ مارَقّ يَوْماً لعَتْقٍ
لوْ تَخَلّيْتَ عَنْهُ ما خَلاّكا

1 sebebiyle: dolayısıyla L

[181] Tercüme

Esbâb-ı garâmın istîlâsı sebebiyle kabîle arasında hâlik bulunuyorsam da muhabbetinin bâtınımda istikrârı beni helâk ile lezzet bulan bir diri mevkiinde bulundurmuşdur. İstediğin gibi bende tasarruf eden memlûk bir kölenim. Âzâd edilmek fikri bir gün olsun gönlüne hutûr etmemişdir. Eger sen onu bırakacak olursan o, seni aslâ bırakmaz ve senden yüz çevirmez.

بِجمالٍ حَجَبْتَهُ بِجلالٍ
هامَ واستعذبَ العذابَ هناكا

Tercüme

Kemâl-i Celâl ile istitâr eden cemâline müştâk olan bu âşık makâm-ı buʿdun azâbını ayn-ı uzûbet bilmişdir.

وإذا ما أَمْنُ الرّجا مِنْهُ أَدْنَا
كَ فعنهُ خوفُ الحجي أقصاكا

Tercüme

O abd-i memlûkün emn ü recâsı ve seni görmeğe olan meyl ü tamaı kendisini sana yaklaşdırıyor ve gönlünü âmin ü mutmain kılıyor ve akıl korkusu da seni ondan uzaklaşdırıyor.

فبإقدامِ رغبةٍ حينَ يغشا
كَ بإحْجامِ رَهبَةٍ يخْشاكا

Tercüme

Ziyâret kasdıyla sana gelen kulun ikdâma olan rağbeti ve görememek korkusundan mütevellid ihcâm u mübâadeti hakkıçün. **[182]**

ذابَ قلبي فأذنْ لهُ يتمنَّا
كَ وفيهِ بقيَّةٌ برجاكا

أومُرِ الغُمْضَ أنْ يَمُرّ بِجَفني
فكأنِّي بهِ مطيعاً عصاكا

فَعسَى في المَنام يَعْرِضُ لي الوَهْـ
ـمُ فيوحي سرّاً إليَّ سراكا

Tercüme

Sana olan iştiyâkın şiddetinden kalbim eridi. Temennî için bakiyye olarak kalan şu kalbe müsâade et yâhud göz kapaklarımın çıkması yaklaşdığı ve sahasına uyku girmek imkânı uzaklaşdığı için me'mûrun bih olan uykunun imkân dâiresinde dâire-i çeşmimden geçmemesini emr buyur. Ben sana mutîʿ olarak âsî bulunacağım. Olabilir ki uykuda bana bir vehm ârız olur da senin sırrını gizlice bana söyler. Yâhud me'mûlümdür ki uykuda bana bir vehm ârız olur da sırrıma esrâr-ı İlâhiyyeden bir sır vahy u nidâ edilmiş olur.

وإذا لمْ تنعشْ بروحِ التَّمنِّي
رمقي واقتضى فنانِي بقاكا

وَحَمَتْ سُنّةُ الهَوَى سِنَةِ الغُمْـ
ـضِ جفوني وحرَّمتْ لقياكا

أبقِ لي مقلةً لعلِّي يوماً
قبلَ موتي أرى بها منْ رآكا

Tercüme

Bakıyye-i rûhum temennî râhatıyla yerinden kalkamayacak dereceye gelirse senin bekâna sebeb olan fânîliğim iktizâ eder. Şerʿ-i muhabbet gözüme uyku girmemesini menʿ ve senin mülâkâtını tahrîm etdi. Gözümü ibkâ et. Olabilir ki ölmeden evvel seni göreni o gözümle görürüm.

Muhabbetin muktezâsı yalnız mahbûb ile meşgûl olmakdır. "Erâ bihâ men râkâ" **[183]** demek leyle-i miʿrâcda Rabb'ini gören nûr-ı Muhâmmedî'dir. Nûr-ı Muhammedî'yi gören Hakk'ı göreni görmüş olur.

أينَ منّي مارمتُ هيهاتَ بلْ أيْـ
ـنَ لَعيْني بالجَفنِ لثمُ ثَرَاكا

فَبَشيرِي لَوْ جاءَ مِنْكَ بعَطْفٍ
ووُجودي في قَبْضَتي قلْتُ: هاكا

Tercüme

Ben nerede, istediğim nerede! Hâk-ı pâyını gözümle olsun takbîl bile baîdü'l-merâmdır. Bâri senin tarafından bana mütemâyil bir müjdeci gelse! Vücûdum senin kabza-i irâdendedir; işte al dedim.

"Serâ"dan maksad ecsâm-ı unsuriyyede sârî olan hayâtdan kinâyedir. O da mahbûb-ı hakîkîyi görmeğe iştiyâkdır ki ecsâd-ı insâniyyede alâ vechi'l-kemâl sârî olan sırr-ı hayâtı, ağzı temâs etmeksizin göz kapağıyla öpmekdir.

"Beşîr"den maksad, emr-i İlâhiyye'den olan rûh-ı menfûhdan kinâyedir.

قد كَفى ما جَرى دَماً من جُفونٍ
بِك قَرْحَى فهَل جَرى ما كَفاكا

Tercüme

Bâb-ı muhabbetde gözlerimden akan kanlı yaşlar sana kâfîdir. Daʿvâ-yı muhabbetde benim gibi gönlünü mutmain edecek bir âşıkın sudûru vâkiʿ midir?

فأجِرْ من قِلاكَ فيك مُعَنًّى
قبلَ أنْ يعرفَ الهوى يهواكا

Tercüme

Hubb u hevâ ne olduğunu bilmeden evvel aşk bî-tâbı kalan şu âşıka istediğini yap **[184]** yalnız bugz u nefret gösterme.

هبكَ أنَّ الَّلاحي نهاهُ بجهلٍ
عَنكَ قل لي:عن وَصَلِهِ من نَهاكا

وإلى عِشْقِكِ الجَمالُ دَعاهُ
فإلى هجرهِ ترى منْ دعاكا

Tercüme

Farz et ki lâim cehli sebebiyle seni sevmekden beni menʿ ediyor. Onu terk etmeğe daʿvet eden kimseyi cemâl, aşkına çağırıyor.

أتُرى من أفتاكَ بالصّدّ عَنّي
ولِغَيرِي بالوُدّ مَن أفتاكا

Tercüme

Benden iʿrâz etmek husûsunda sana fetvâ veren kimsenin benden başka senin muhabbetine fetvâ vermesi nasıl kabûl olunur?

İkinci mısraın nihâyetinde "men-eftâkâ" cümlesinin taaccüb sûretinde "mâ-eftâkâ" rivâyeti de vardır. Taaccüb olsa da sadr-ı cümlede istifhâm olmak iʿtibâriyle "turâ" kelimesinde amelden mülgâ taʿlîk vardır.

بانكساري بذلَّتي بخضوعي
بافتقاري بفاقتي بغناكا

لاتَكِلْني إلى قُوى جَلَدٍ خا
نَ فإني أصبحتُ منْ ضعفاكا

Tercüme

Bâb-ı izzetinde züll ü inkisârım ve fakr u fâkam sebebiyle vasîʿ olan gınâna fakr u ihtiyâcım hakkı için sana muhtâc olduğum zamân bana yardım etmeyen kuvvetimi cemʿ etmek husûsunda beni âciz bırakma. Zîrâ zaîf kullarından biri de ben oldum. **[185]**

وبما شئتَ في هواكَ اختبرني
فاختياري ماكانَ فيهِ رضاكا

Tercüme

Muhabbetin yolunda beni dilediğin gibi tecrübe vü imtihân et benim ihtiyârım senin rızâ-yı mahzındır.

Hazret-i Şeyh'in bu beyti söylediği vakit hasr-ı bevl hastalığına mübtelâ olduğu birçok zât tarafından rivâyet olunmuşdur. Bu hastalığın netîcesi olarak Şeyh çok ağlamış. Adîmü'l-ihtiyâr olmasını temennî etdiği için zimâm-ı sabr u karâr elinden kaçmış idi. Nihâyet yukarıdaki iki beyti inşâda başlamışdır.

كُنتَ تَجفو وكانَ لي بعضُ صَبرٍ
أحسنَ اللهُ في اصطباري عزاكا

Tercüme

Bende biraz sabr âsârı varken bana cefâ ederdin. Şimdi ise sabrdan eser kalmadığı hâlde cefâ ediyorsun. Allâh bana hüsn-i sabr ihsân etdi.

"Künte tecfû" demekle Hazret-i Şeyh eyyâm-ı gafletine ve likâ-yı yâre olan iştiyâkına karşı biraz sabr eseri kaldığına işâret ediyor. "Baʿz" kelimesini kullanmakla eyyâm-ı sülûkündeki aʿmâl-i sâlihasına ve Hakk'a karşı gafletle müştâk olduğuna işâret etmişdir. "Ahsenellâh" demekle şimdi sabrının tamâmıyle zâil ve mertebe-i maʿrifete vâsıl olduğunu anlatmak istemişdir.

كم صُدوداً عَسَاكَ تَرْحمُ شكْوا
يَ ولوْ باستماعِ قولي عساكا

Tercüme

Birçok iʿrâzlar vardır ki şekvâdan sonra merhameti olur. O merhamet velev şikâyetimi işitdiğin zamân olsun. **[186]**

Buna göre ikinci "asâkâ" mücerred tekrâr u te'kîd için olur. "Asâkâ" tekrâr olmadığına göre şu sûretle maʿnâ verilebilir:[1]

"Asâkâ" dediğimi velev işitdiğin zamân olsun, senin benden râzı olduğunu elbetde umarım.

Efʿâl-i mukârebeden olan "asâ" husûlüne vüsûk u iʿtimâd olmayan şeylerde kullanılırsa da burada husûlü karîb olsun, baîd olsun mutlak recâ için istiʿmâl edilmişdir.

شَنّعَ المُرْجِفُونَ عنكَ بهَجرِي
وأشاعوا أني سلوتُ هواكا

ما بأحشائِهِمْ عَشِقْتُ فأسْلُو
عنكَ يوماً دعْ يهجروا حاشاكا

كيفَ أسلو ومقلتي كلَّمالا
حَ بُرَيْقٌ تَلَفّتَتْ لِلِقَاكا

Tercüme

Beni terk edeceğine dâir erâcif-i kâzibe uyduranlar ve senin muhabbetinden bana soğukluk geldiğini ortalığa yayanların ahşâ-yı derûnu benim gönlümde gizlenen aşk u muhabbete benzemez ki ben de onlar gibi muhabbetden vâz geçeyim. Beni terk etmeden seni tenzîh ederim. Vechiniz lemʿadâr oldukca mülâkatınızdan sarf-ı nazar etmek imkânı yokdur ki sülüvv-i derûn hâsıl edeyim.

1 verilebilir: verilür L

إنْ تنسَّمتَ تحتَ ضوءِ لثامِ
أوْ تنسَّمتُ الرِّيحَ منْ أنباكا

صبتُ نفساً إذْ لاحَ صبحُ ثنايا
كِ لعيني وفاحَ طيبُ شذاكا

Tercüme

Büründüğün örtünün ziyâsı altında tebessümün görünmeğe yâhud sana haber getiren **[187]** nesîm esmeğe başladığı vakit nefsim güzel kokuyor. Zîrâ tulûʿ-ı sabâha benzeyen talʿat-ı esnânın görünüyor. Ve enfâs-ı tayyiben de ortalığı kaplıyor.

Burada tebessüm, tarîk-i İlâhiyyede sâlikin kalbine esmâ ve sıfât-ı İlâhiyyenin inkişâfı demekdir. "Lisâm" hissî ve maʿnevî suver-i kevniyyeden ibâretdir. "Zav'u'l-lisâm" suver-i kevniyye safhalarında esmâ ve sıfât-ı İlâhiyyeden nûr-ı vücûdun zuhûrudur. "Tenessemte", senin emrinden nefes-i İlâhî zâhir oluyor demekdir. [1]"إني لأجد نفس الرحمن يأتيني من قبل اليمن" buna işâretdir. Nefes-i Rahmân demek ecsâm-ı insâniyyede ervâh-ı emriyye demek olan Ensâr-ı kirâmdır. "Subhu's-senâyâ" esmâ-i İlâhiyye ve sıfât-ı aliyyeden kinâyedir. Yaʿnî nefsim onlarla tıyb ve o senâyânın ve o güzel kokunun zuhûru hâlinde münbasit ü münşerih oluyor.

كُلُّ مَن في حِماكَ يَهوَاكَ لكِن
أنا وحدي بِكُلّ من في حِماكا

Tercüme

Senin dâire-i vücûduna dâhil ve feyz-i bâkî ile himâyesini mütekeffil bulunduğun herkes seni seviyor. Zîrâ onlar üzerinde niʿmet-i îcâdın vardır. Belki onların zât-ı vücûdu ubûdiyyetle sana mâil ve rubûbiyyetini muʿterifdir. Lâkin dâire-i himâyende olanlar meyânında seni yegâne seven benim.

"Ene vahdî" demekle Hazret-i Şeyh şath yapmışdır. Bu da kendisinden magfûrdur. Diğer zamânlara nisbetle umûmu murâd edip de kendi asrında

1 Ben Yemen tarafından bana gelen bir Rahman nefesi hissediyorum.

bulunan ârifler arasında yalnız kendi muhabbetini kasd ediyorsa şath sayılmaz. Ve tarîk-i muhabbetde kendisinin "vâhid-i ke-elf" olması müsteb'ad olmaz. Umûma müsâvî yalnız benim demek olur.

"Himâ" takvâdan ve zâhirî, bâtınî a'mâlde makâm-ı vera'dan ibâretdir. "Ene vahdî" ni'metin şükrünü idâre sana mensûb olan bütün evliyâ-yı kâmilîne **[188]** ben mahsûb u muâdilim demekdir. Hadîsde «أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ القِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ»[1] vârid olmuşdur.

فيكَ مَعْنيً حَلّاكَ في عَينِ عَقْلي
وبه ناظري مَعنيًّ حِلاكا

Tercüme

Akılların isti'dâdına göre tecellî eden esrâr-ı meânîden zâhir olan şey benim çeşm-i aklıma seni şîrîn ü dil-nişîn göstermişdir. Şu esmâ-i İlâhiyye ve sıfât-ı aliyyenin ma'nâsı olan zînetlerin nazarıma ârız oluyor. Ve beni meşgûl ediyor.

فقتَ أهلَ الجمالِ حسناً وحسنى
فبِهِمْ فاقةٌ إلى مَعناكا

Tercüme

Ey habîb! Bütün görenlere cemâl ve ihsân ü nevâl husûsunda fâik oldun. Onlar cemî'-i ahvâlde senin ma'nâ-yı cemâline mâil ve senin lutf u ihsânına müftekirdir.

يحشرُ العاشقونَ تحتَ لوائي
وجميعُ المِلاحِ تحتَ لِواكا

Tercüme

Âşıklar benim bayrağım ve bütün güzeller de senin bayrağın altında haşr olunurlar. Hazret-i Şeyh kendilerini âşıkların ve habîbini de ma'şûkların sultânı olduğunu murâd ediyor.

1 Kıyamet gününde ben ademoğullarının efendisiyim, övünmek yok.

ما ثنائي عنكَ الضّني فبماذا
يا مليحَ الدَّلالِ عنِّي ثناكا

Tercüme

Şifâsı umulmayan hastalık beni senden menʿ u redd etmedi. Yaʿnî seni sevmekden vâz geçirmedi. **[189]** Ey nâzenîn! Seni nâz u cilveden menʿ eden sebeb nedir?

لكَ قُرْبٌ مِنّي ببُعدِكَ عنّي
وحنوٌّ وجدتهُ في جفاكا

Tercüme

Cismim hasebiyle buʿd ile mevsûf olsan bile kalbim seni bana yaklaştırıyor. Uzaklığını yakınlık bulduğum gibi cefânı da bana meyl ü inʿitâf buluyorum.

Kâinâtın Allâh'a kurbu, eserin müessire ve maʿlûmun âlime kurbudur ki ilm-i İlâhîden hiçbir şey hâric değildir. Kâinâtın buʿdu Allâh'a adem-i münâsebet ü müşâbeheti demekdir. Çünkü hepsi de maʿdûmdur, vücûd yalnız Hakk'ındır.

علّمَ الشَّوقُ مقلتي سهرَ اللّيْـ
ـلِ فصارَتْ مِنْ غَيرِ نوْم تراكا

Tercüme

İştiyâk gözüme uykusuzluğu taʿlîm etdi. Uykusuzluk hâlinde seni görüyorum.

Uyku hâlinde havâss-ı hamse birleşir. İdrâk, kalbe rücûʿ eder. Bunun için nâim, âlem-i hisde hiçbir şey idrâk edemez. Ve aklı, kalbi tarafına münharif olur. Yalnız kalbi ile idrâk eder. Muhabbet-i İlâhiyye ve maʿrifet-i Rabbâniyye sâhibi de bi'l-külliye mahbûb-ı hakîkîde fânî olduğu vakit havâssı kalbinde toplanır. Ve aklı eşyâyı mülâhazadan kendi kalbine müncezib olarak nâimin uykusunda gördüğü şeyleri yakaza hâlinde görür. Binâen aleyh maʿrifeti artarak mahbûb u matlûbundan başkasını göremez olur.

حبّذا ليلَةٌ بها صِدْتُ إسْرا
كَ وكانَ السُّهادُ لي أشراكا

Tercüme

Seyrini avladığım gece güzel bir gecedir. Uykusuzluk ise bana sayyâdın ağı mesâbesinde oldu.

[190] "Habbezâ leylet"den maksad, suver-i misâliyyede zâhir olan neş'et-i kevniyyeden ibâretdir. "Sayd-ı isrâ"dan murâd, suver-i kevniyyedeki tecellî-i İlâhîdir. "Seher" de tecelliyât-ı İlâhiyye ve zuhûrât-ı Rabbâniyye'den hâsıl olan keşf ile kendisinin sayd etdiği şeylerdir. Bu tecellîyi görmek de uyku hâlinde değil, uyanıklık hâlinde olur.

نابَ بدرُ التَّمامِ طيفَ محيًّا
كَ لطرفي بيقظتي إذْ حكاكا

فَتراءيتَ في سِواكَ لِعَينٍ
بكَ قَرّتْ وما رأيتُ سِواكا

وكذاكَ الخَليلُ قَلّبَ قَبْلي
طرفهُ حينَ راقبَ الأفلاكا

Tercüme

Bedr-i kâmil, çehrene mümâsil olduğu için yakaza hâlimde tayf-ı dîdârın bedr-i tâm yerine kâim oldu. Seninle karîru'l-ayn olan ve senden başkasını görmeyen nazarıma senin gayrın olan sûret-i kevniyyede zâhir oldun. Eflâke murâkıb olan Hazret-i İbrâhîm de benden evvel nazarını çevirdiği vakit böyle derdi.

"Bedrü't-tamâm" nûr-ı vücûdun kendisine zâhir olduğu insân-ı kâmilden kinâyedir. "Tayfe mahyâ" fânî ve hâlik olan bir şey'in sûretinde vech-i Hakk'ın zuhûrudur. "bi-Yakzatî" Hazret-i Şeyh'in cennetidir. Esrâr-ı guyûba ve envâr-ı vech-i mahbûba nüfûz-ı basîretinden dolayı dildârının

hayâlini keşfen görmesidir. "Hakâkâ" demek bedr-i tâmmın min cihetin mahbûbunun tayf-ı vechine benzemesidir. Zîrâ şems-i vücûd, aʿyân-ı kevniyye sûretlerinin kamerinde keyfiyyete mukârin olmayarak zâhirdir. "fe-terâeyte fî-sivâk" demek seni görmek için gayrın olan sûret-i kevniyyede zâhir oldun. Zîrâ sen mutlaksın o mukayyeddir. Sen kadîmsin o hâdisdir. Lâkin sûret-i kevniyye senin fiʿlin ve esmâ ve sıfâtının eseridir. Onu gören ale't-Tenzîh seni görmüş olur. Bana zâhir olduğun mâ-sivâyı senin gayrın görmüyorum. **[191]** Zîrâ o, senin nûr-ı vücûdunla zuhûrunda gâib ve sırr-ı şühûdunun tecellîsinde muzmahill oldu. "Ve kezâke'l-halîl" mezâhir-i kevniyyede bana vâkiʿ olan, benden evvel İbrâhîm aleyhi's-selâma kevâkib-i felekiyyede vâkiʿ olan şey'in nazîridir. Kâle Teâlâ: ﴿فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَباً قَالَ هٰذَا رَبِّي فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَآ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ. فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغاً قَالَ هٰذَا رَبِّي فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ. فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّي هٰذَآ اَكْبَرُ فَلَمَّآ اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ. اِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنِيفاً وَمَآ اَنَاْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾[1]

فالدّياجي لنا بكَ الآنَ غُرٌّ
حيثُ أهْدَيْتَ لي هدىً منْ سناكا

Tercüme

Bedr-i tâm, senin hayâl-i vechine nâib ü kâim olunca ziyâ-yı nurunu izhâr ve hidâyetinden bir ziyâ ihdâ eden o karanlıklar şimdi nazarıma semâvât u arzın nûru olan zâtınla münevver göründü.

"Deyâcî" ehl-i gaflet ü hicâb olanlara göre aʿyân-ı kevniyyeden ibâretdir. "Lenâ" demek maʿşer-i ârifîn olan bizlere göre her şey senin vücûd-ı zâhirinle kâimdir. Senin havl u inâyetinle kâim olan bizler her şey'i senin tecelliyâtınla zâhir görüyoruz. "el-Ân" demek câhil veya senden gâfil bulunduğumuz bidâyet-i hâlimizde değil, bütün eşyânın nûr-ı vücûdunla

1 "Üzerine gece karanlığı basınca bir yıldız gördü. "İşte Rabbim!" dedi. Yıldız batınca da, "Ben öyle batanları sevmem" dedi. Ay'ı doğarken görünce de, "İşte Rabbim!" dedi. Ay da batınca, "Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse mutlaka ben de sapıklardan olurum" dedi. Güneşi doğarken görünce de, "İşte benim Rabbim! Bu daha büyük" dedi. O da batınca (kavmine dönüp), "Ey kavmim! "Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım" dedi. "Ben hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim.", En'âm 6/76-79.

zâhir olduğunu gördüğümüz bugünkü hâlimiz demekdir. "Haysu ehdeyte lî hudâ" esrâr-ı vücûd ve envâr-ı şühûdunu keşfen ve ıttılâan görüyoruz demekdir.

ومَتى غِبْتَ ظاهِراً عن عياني
ألفهِ نحوَ باطني ألفاكا

Tercüme

[192] Nazarımdan zâhiren gaybûbet etdiğin vakit, o nazarımı bâtınım cihetine tevcîh edip seni görüyorum nereye gaybûbet edersin? Sen, bana yakınsın.

أنا في فؤادك فارم طرفك نحوه
ترني فقلت لها وأين فؤادي
(Ebû'l-Hasan el-Bâharzî)

Tercüme: Sevgilim, ben, senin kalbindeyim. Sihâm-ı nazarını o tarafa at, beni görürsün dedi. Ben de ona dedim ki kalbim nerede?

أهلُ بدرِ ركبٌ سريتَ بليلٍ
فيهِ بل سارَ في نَهارِ ضياكا

Tercüme:

Geceleyin yürüdüğün ve arasında bulunduğun kâfile ehl-i Bedr'dir.

Ya'nî sen içinde bulundukca onlar nasıl Bedr olmaz? O kâfile-i saîde güneş olan ziyâ-yı nehârınla seyr eden zümre-i nâciyedir.

"Ehl-i bedr" meşhûr olan ashâb-ı gazvedir. "Bedr" Mekke ile Medîne arasında bir mevzi'dir. Ehl-i Bedr, a'yân-ı kevniyyesinin kamer takdîrinde vücûd-ı Hakk'ın nûr-ı şemsi kendilerine zâhir olan ehlullâh hazerâtından ârifîn u muhakkıkîn olan zâtlardır. "Rekben" demek ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾[1] âyet-i kerîmesi mûcibince Rablerini hakkıyla bilen

1 "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık.", İsrâ 17/70.

âriflerdir. Diğerleri, nefsleri için nefslerini hâmil ve maʿnâda değil, sûretde benî Âdem olanlardır. "Sereytu" mahbûb-ı hakîkîden kinâyedir. "bi-Leyl" zulmet-i ekvândan ibâret olan gecede demekdir. Onun aralarında seyri aʿyân-ı ademiyyelerinde zuhûru demekdir ki maiyyet-i İlâhiyye'den kinâyedir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾[1] "Bel sâre fî-nehârin ziyâkâ" vücûd-ı Hak olan hakîkî nûrunda seyr etdi demekdir. **[193]**

واقتِباسُ الأنوارِ مِن ظاهري
غيرُ عجيبٍ وباطِني مأواكا

Tercüme

Zâhirimden iktibâs-ı envâr acîb ü düşvâr değildir. Neyyir-i aʿzam olan bâtınım senin zâtına meʾvâdır. "Envâr" ilm-i nâfiʿden kinâyedir. Zîrâ esrâr-ı İlâhiyye guyûbundan münkeşif olan odur. "Min zâhirî" zâhir-i ahvâl ü işârât-ı akvâlim demekdir. "Meʾvâke" demek "ما وسعني سماواتي ولا أرضي وسعني قلب عبدي المؤمن"[2] hadîs-i kudsîsine işâretdir. Bir şeyʾi bilen onu muhît olmuş olur.

يعبقُ المسكُ حيثما ذكرَ اسمي
منـذُ ناديتني أقبّلُ فاكا

ويَضوعُ العَبيرُ في كُلّ نادٍ و
وهوَ ذكرٌ معبّرٌ عنْ شذاكا

Tercüme

Ağzını takbîl için bana nidâ etdiğinden dolayı ismimin zikri mekânına mülâzım bir misk-i kâim gibi oldu.[3] Senin râyiha-i tayyibenle taʿbîr edilen o zikr-i muʿteber her meclisde münteşir bir misk-i ezferdir.

"Fâkâ" mahbûb-ı hakîkîye hitâbdır. Bu da mütekellimin sıfatı olan kelâm-ı İlâhînin mahall-i sudûrundan kinâyedir ki zâtdan ibâretdir.

1 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.", Hadîd 57/4.
2 Yere ve göklere sığmadım, ancak mü'min kulumun gönlüne sığdım.
3 Misk gibi kâim oldu.

"Takbîl" mâ-sivâdan fânî oldukdan sonra vücûd-ı Hakk'ın hakîkatiyle tahakkuk eden gayb-ı zâtın keşfinden kinâyedir.

Senin isminin zikr olunduğu her meclis, bi-zâtihi huzûrundan başka hakâik u maârif miskinin ortalığa yayılması demekdir. Bu da bilâ-harf u savt kelâm-ı Rabbânîyle nidâ etdiğin zamân kalbde hâsıl olan eseridir. Kâle Teâlâ: [1]﴿رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِياً يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا﴾ İşte şu münâdâ, inkıyâd u istilâm ile reşâda daʿvetcidir. "Abîr" Hazret-i Nâzım'ın zuhûruyla **[194]** zâhir olan esmâ ve sıfât-ı İlâhiyye mecmaından kinâye olan tıyb-ı nefsden ibâretdir. Abîre râciʿ olan "ve hüve" zamîri, senin kemâl-i maʿrifetini ve esrâr-ı tecelliyâtının keşfini haber veren demekdir.

قالَ لي حسنُ كلِّ شيءٍ تجلّى
بي تَمَلّى !فقُلتُ:قَصدي وراكا

لي حبيبٌ أراكَ فيـهِ معنًّي
غُرّ غَيري وفيهِ مَعنًى أراكا

إنْ تولَّى على النفوسِ تولّى
أو تَجَلّى يَستَعبِدُ النُّسّاكا

فيهِ عُوّضتُ عن هُدايَ ضَلالاً
ورَشادي غَيّاً وسِتري انهِتاكا

وحّدَ القَلبُ حُبَّهُ فالتِفاتي
لكَ شِرْكٌ ولا أرى الإشراكا

يا أخا العذلِ في منِ الحسنُ مثلي
هامَ وجداً بهِ عدمتُ أخاكا

1 "Rabbimiz! Biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen iman ettik.", Âl-i İmrân 3/193.

لو رأيتَ الذي سَبانيَ فيهِ
مِن جَمالٍ ولن تَراهُ سَباكا

ومتى لاحَ لي اغتَفَرْتُ سُهادي
ولِعَينَيّ قُلْتُ:هذا بِذاكا

«هذا بذاكا»، يمكن ان يكون اشارة الى المثل المشهور وهو: هذا بذاك ولا عتب على الزمن.[1]

Tercüme

Vücûdda sûret-i cemâl ile zâhir olan her şey'in hüsnü, lisân-ı hâl ile bana dedi ki benimle müstefîd ol. Ben de dedim ki benim maksûd u matlûbum âlem-i tecellîye dâhil olmayan mâ-verâ-yı mehâsinindir. Temettuʿ u istifâde nasıl elde edilir? Hazret-i Şeyh böyle demekle Sıddîk-i Ekber radıyallâhu anh efendimizin "Kullu mâ hatara **[195]** bi-bâlike fallâhu min verâi zalik"[2] kavline işâret etmişdir.

Fütâdesi ve mihnet-zedesi olduğum bir dostum vardır ki seni onda görüyorum. O güzel başkasını aldatdı. Hâlbuki onda seni gördüğüm maʿnâ vardır. Nüfûsa müstevlî ve gâlib geldiği vakit âbidleri dâire-i ubûdiyyetine alır[3] ya iʿrâz veya tecellî eder. Onun sebebiyle dalâli hidâyete ve reşâdı gavâya bedel aldım, setrim de hetke ivaz oldu. Kalbim onun muhabbetini vâhid olarak iʿtikâd ediyor. Beni bu iʿtikâdımdan çeviren bir şey olmayınca benim sana iltifâtım şirk olmuş olur. Muhabbet daʿvâsında bulunuşum da doğru olmaz hâlbuki ben şirkden uzak sâdık bir âşıkım.

Kendisinde hüsn ü melâhat mündemic olan kimseye muhabbetimden dolayı ey beni levm eden kimse! Vecd ü iştiyâkından mütehayyir olan bu âşıkdan bu melâmetkâr ihvetini Allâh maʿdûm etsin tâ ki sen de benim gibi onun muhabbetinde ser-gerdân bir âşık olasın. Ben seby ü istirkâk eden mahbûbumun cemâlini görseydin o hüsn ü cemâl seni de esîr ederdi. Lâkin sen onu esîr-i cemâli eden bir güzel olarak göremedin. O cânân bana ayân

1 "Hâzâ bi-zâkâ" ifadesi şu meşhur atasözüne bir gönderme olabilir: "Bu onunla ve zaman için suçlama yok"
2 Kalbine Allah hakkında ne gelirse, Allah onun ötesindedir.
3 alır: alırlar L

olunca uyku nazarımdan nihân olur. Şu uykusuzluk elemiyle hâsıl olan lezzet-i dîdârdan dolayı zamâna itâb etmem.

وما ملت للإشراك في دين حبّه
على كل حال لم أزل عبد واحد

(Abdülganî en-Nâblusî)

Tercüme: Onun tarîk-i muhabbetinde şirke meyl etmedim. Herhâlde abd-i vâhid olarak kâim ü dâimim.

[6. Kasîde]

زدني بفرطِ الحبِّ فيكَ تحيُّراً **[196]**
وارحمْ حشًى بلظى هواكَ تسعَّراً

وإذا سألتكَ أنْ أراكَ حقيقة
فاسمَحْ ولا تجعلْ جوابي:لن تَرَى

Tercüme

Sana karşı olan fart-ı muhabbet ü hayretimi artır. Âteş-i iştiyâkınla yanan gönlüme de acı, cemâl-i bâ-kemâlini görmek talebinde bulunursam lutf et. Semâha-bahş-ı visâl ol, niyâzımı "len-terânî" cevâbıyla karşılama.

يا قلبُ أنتَ وعدتَني في حُبّهمْ
صبراً فحاذرْ أنْ تضيقَ وتضجرا

Tercüme

Ey kalbim! Onların muhabbetiyle meşgûf u melhûf olduğun hâlde sabrı vaʿd etmişdin. Bu iştiyâk u ihtirâka karşı teng-dil olmakdan ve usanıp kalmakdan vâz geç.

Merâtib-i eâlîye menâzil-i meâlîye yükselmek isteyen, şedâidi iktihâm husûsunda sabra mülâzemet mecbûriyetindedir.

إنّ الغَرامَ هوَ الحَياة فَمُتْ بِهِ
صَبّاً فحقّكَ أن تَموتَ وتُعذَرَا

Tercüme

Hakîkî hayât, aşk u garâmdır. Bu uğurda ve bu yolda âşık olarak öl. Senin hakkın ölmek ve maʿzûr olmakdır.

قُل لِلّذِينَ تقدّمُوا قَبْلي ومَن
بَعْدي ومَن أضحى لأشجاني يَرَى

عني خذوا وبيَ اقْتدوا وليَ اسْمعوا
وتحدَّثوا بصبابتي بينَ الورى

[197] Tercüme

Benden evvel ve benden sonra gelen ve benim âlâm u ahzânımı gören âşıklara deyiniz: aşk u garâmı benden alınız, bana iktidâ ediniz, beni dinleyiniz, beyne'n-nâs benim hubb u iştiyâkımı nakl u rivâyet ediniz.

ولقدْ خلوتُ معَ الحبيبِ وبيننا
سِرٌّ أرَقّ مِنَ النّسيمِ إذا سرَى

وأباحَ طرفي نظرةً أمَّلتهـا
فغدوتُ معروفاً وكنتُ منكَّراً

فدهشتُ بينَ جمالهِ وجلالهِ
وغدا لسانُ الحالِ عني مخبراً

Tercüme

Cânân ile yalnız kaldım. Aramızda nesîmden daha rakîk u latîf bir sırr-ı sârî vardı. Gözüm yegâne nazargâhım olan sevgilime mâ fi'l-bâlini izhâr etdi. Hâl ü şânım mechûl iken maʿrûf-ı cihân oldum. Cemâl ü celâli arasında medhûş u bî-hûş kaldım. Lisân-ı hâlim tercemân-ı[1] bâlim oldu.

فأدِرْ لِحاظَكَ في مَحاسِن وَجْهِهِ
تَلْقَى جَميعَ الحُسْنِ فيهِ مُصَوَّرا

Tercüme

Nazarını onun mehâsin-i vechine çevir. Bütün hüsn ü melâhati onda musavver görürsün.

1 tercemân-ı: tercüme-i L

لوْ أنّ كُلّ الحُسْنِ يكمُلُ صُورَةً
ورآهُ كانَ مهلِّلاً ومكبِّراً

Tercüme

Bütün hüsn ü melâhat derece-i kemâle gelip bir yere toplansa ve benim sevgilimi görmüş olsa o da bilâ-ihtiyâr tehlîl ü tekbîr getirirdi.

[7. Kasîde]

ما بَينَ ضالِ المُنحَنى وظِلالِهِ **[198]**
ضلَّ المتيَّمُ واهتدى بضلالهِ

"Dâl" "bery" maʿnâsına olması melhûzdur. Zebûn u mehzûl kılmak demekdir.[1] «المُنحَنى» موضع وهو في الاصل مكان ينحني فيه الوادي ويندرج.

Tercüme

Vâdînin dönemecindeki "dâl" ile onun gölgeleri arasında bu âşık mütehayyir kaldı. Hayreti, hidâyetine sebeb oldu.

"Dâl" ilm-i İlâhî hazretine, "munhanî" mutlak olan Hakk'ın vücûduna işâretdir. Hazret-i ilmiyyesinden zâhir oluyor. Hakkı şühûd ile görmek isteyen kimseye Hak da mâil ü mütecellî olur. Kemâ verede fi'l-hadîs: «يَنْزِلُ رَبُّنَا كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا».[2] Zilâlden maksad ulvî, süflî, hissî, aklî bütün âlemlerden kinâyedir. Zîrâ cemîʿ-i eşyâ maʿlûmât-ı Rabbâniyye'nin zilâli demekdir. Kemâ eşâre Teâlâ ilâ-zâlike bi-kavlihi:[3] ﴿اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ﴾ "Dalle'l-muteyyem" âşıkların vücûd-ı Hak'dan fenâ ve izmihlâlidir. Zîrâ ârif, maʿrifet-i nefs husûsunda tahakkuk ederse kendisinin gölge mesâbesinde olduğunu anlar ve nefsine âid varlıklar ve daʿvâlar munʿadim olarak yoklukdan ibâret olduğunu katʿiyyen bilir. "Ve ihtedâ bi-dalâlihi" demek mahmûd olan dalâldir ki ayn-ı hidâyetdir.

وبذلكَ الشِّعبِ اليَمانِي مُنية
لِلصّبِّ قد بَعُدَتْ على آمالِهِ

Tercüme

Bu âşıkın Yemen'e mensûb dağ yolundaki matlûbu o kadar baîdü'l-menâldir ki metâlib-i ricâl **[199]** oraya varmakda kâsırdır.

Emellerin teşaʿubu ve fürûunun kesreti dolayısıyla "şaʿb" denilmişdir. Hâlbuki aslen vâhid ve Yemânî olmak iʿtibâriyle müteaddiddir. Zîrâ

1 "Munhanî" yer ismidir. Aslında vadinin dönemeci ve eğri kısmına denir.
2 Rabbimiz her gece dünya semasına iner.
3 "Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin?", Furkân 25/45.

Beytullâh yemîn-i Kaʿbe'dendir. Yemîn-i Kaʿbe de ona karşı duranın şimâlidir. Kalb ise insânın şimâlidir. O kalb de Beytullâh'dır. Matlûb maʿnâsına olan "münye" mahbûb-ı hakîkîden ve Hazret-i Aliyye'den kinâyedir. "Kad baudet" cümlesindeki "baude" Hakk'ın ekvâna benzemekden kemâl-i tenezzühüdür.

يا صاحِبي هذا العقيقُ فقِفْ بهِ
متوالهاً إنْ كنتَ لستَ بوالهِ

«العقيق» وادي العقيق الذى بقرب المدينة المنورة نصب عينه لانه بقرب ديار الاحبة. «متوله» الذى يظهر الوله تكلفاً لا حقيقة. ويروى متوالهاً من باب التفاعل وهو صحيح لاظهار ما ليس حقيقة.[1]

Tercüme

Ey arkadaşım! Eger hakîkaten veleh ü hayrete kapılmadın ise şu vâdî-i akîkde dur.

"Yâ sâhibî" demekle sinn-i temyîze varan aklına nidâ ediyor. "Akîk" kurbe işâretdir. Dostlarının dâr u diyârı civârında olan Medîne-i Münevvere'ye yakın bir vâdîdir ki orada dur. Orayı tecâvüz etme. Zîrâ duracağın o nokta ukûlün sidre-i müntehâsıdır. Oraya varmak da mümteniʿdir demek istemişdir.

وانظرهُ عنّي إنَّ طرفي عاقني
إرسالُ دَمعي فيهِ عن إرسالِهِ

[200] «الارسال» [1] اسبال الدمع من غير تعويق كما يقال ارسل فلان الفرس اذا اطلقها من غير امساك برسن او ما اشبهه. «الارسال» [2] اطلاق الطرف الى المنظور من غير اغماض.[2]

1 "el-Akîk" Medine-i Mürevvereye yakın olan Akîk vadisidir. Sevgililerin evine yakın olduğu için gözlerini oraya dikti. "Mütevellih" gerçekte değil, zoraki şaşkınlık gösteren. Kelime, tefâul babından "mütevâlih" şeklinde de rivayet edilmiştir. Şaşkınlığın geçrekçi olmadığını ifade etmesi için bu rivayet doğrudur.

2 "el-İrsâl" (1.), Gözyaşlarını engellemeden akıtmak. Atı bir ip veya benzeri bir şeyle tutmadan salan kişiye ارسل فلان الفرس (Falan kişi atı saldı) denir. "el-İrsâl" (2.), Gözünü kırpmadan bakmak.

Tercüme

Ey refîkim! Benim tarafımdan vâdî-i Hakîke bak. Zîrâ çok ağlamak o vâdîyi görmekliğime mânic oldu.

İrsâl-i demc ile nefsinin fenâsını ve vücûd-ı Hakk'da izmihlâlini murâd ediyor.

واسْألْ غزالَ كِناسِهِ:هل عندَهُ
علمٌ بقلبي في هواهُ وحالهِ

«الكِناس» بكسر الكاف موضع الغزال الذى يكنس فيه، اى يختفى ومنه في القرأن العظيم ﴿ٱلجَوَارِ ٱلكُنَّسِ﴾ اى النجوم التي تدخل تحت السحاب كالغزلان تدخل تحت كناسها[1]

Tercüme

Vâdî-i Akîk'de ihtifâ etmiş olan gazâlden sor ki benim muhabbetime ve daha sâir ahvâl ü hâlâtıma dâir kendisince maclûmât var mı?

"Ve hâlihi" kavli, âmmın hâssa atfı kabîlinden olarak "hevâhu"ya mactûfdur. "Gazâle kinâsih" hakîkat-i Muhammediyye'den kinâyedir. "Ve kinâsihâ" kavli "ve hel hindehu, ey inde zâlike'l-gazâl" kelâmında müstetir olan vücûd-ı Hak'dan kinâyedir. "Gazâl" cemîc-i agyârdan ihticâbı ve envâr ile ülfeti demekdir.

وأَظُنّهُ لم يَدْرِ ذُلَّ صَبابَتي
إذْ ظلَّ ملتهياً بعزِّ جمالهِ

[201] «ظل» بمعنى استمرّ مطلقا لا بقيد النهار فقط بقرينة المقام اذ المراد لانه استمر ملتهيًا غافلا عن عشاقه بعزة الجمال وسورة الدلال.[2]

Tercüme

Dâimâ izz ü cemâliyle meşgûl olması zann edersem âşıklarını ve benim îcâb-ı aşkım olan züll ü inkisârımı bilmekden kendisini oyalıyor.

1 "el-Kinâs" ("kef"in kesresiyle) ceylanın gizlendiği yer demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de (Tekvîr 81/16) de bu mânada varid olmuştur: Yani yıldızlar, saklanma yerine giren ceylanlar gibi bulutların altına girerler.

2 Sevgili, âşıklarından habersiz, güzelliğinin gururu ve işvesiyle meşgul olmaya devam ettiği için "zalle" kelimesi burada sadece gündüz değil "sürekli" mânasında kullanılmıştır.

تَفديهِ مُهجَتيَ الّتي تَلِفَتْ ولا
منٌّ عليهِ لأنَّها منْ مالهِ

Tercüme

Mahv ü tebâh olan bu kalb ona fedâ olsun, bundan dolayı ona menn ü ezâ yokdur. Zîrâ kalb onun mâlındandır. تَفديهِ مُهجَتيَ، الّتي تَلِفَتْ demekle Hazret-i Şeyh edebe riâyet etmiş ve "etlefehâ" dememişdir. "Mühce" dostun mâlıdır. O mâl ile nasıl menn ü ihsân edilir.

أتُرَى درى أنّي أحِنّ لهَجْرِهِ
إذْ كُنْتُ مُشْتاقاً لهُ كوِصالِهِ

Tercüme

Onun hicrânına karşı hanîn ü iştiyâkımı acabâ biliyor mu zann edersin? Onun terk ü hicrânına olan iştiyâkım visâline olan iştiyâkım gibidir. Hayât u mevt, idrâk u fevt birbirine benzemez. Tabʿ-ı beşer bunları birbirine müsâvî add etmez. Nefsleri hakkıyla mühezzeb ü müeddeb olanlara ve maârif-i Rabbâniyye husûsunda ilm-i zevkî ile saîd ve şehd-i muhabbet ile şehîd olanlara göre kurb u biâd ve nevm ü sühâd müsâvîdir. Bunlar Şeyh'in kelâmındaki hâlât u ezvâkı **[202]** tatmışlardır.

وأبيتُ سهراناً أمثِّلُ طيفهُ
للطّرْفِ كي ألْقى خيالَ خيالِهِ

"Sehrânen" zarûreten munsarif olmuşdur.

Tercüme

Hayâlinin hayâline mülâkî olmak için tayfını nazarıma temsîl ü teşbîh ederek uyanık bir hâlde geceliyorum.

Yaʿnî cânânımdan gâfil olmayarak ve uyumayarak geceliyorum ve hakîkat-i İlâhiyye'nin mazhar-ı tâmmı olan hakîkat-i Muhammediyye'den kinâye edilen şu gazâl-i bî-misâlin tayfını temsîl ediyorum demekdir.

Gazâlin tayfını temsîl, onu yakaza hâlinde tahayyülden kinâyedir. Yakaza ise uyku mesâbesindedir. Kemâ verede fi'l-hadîs: "الناسُ نيامٌ فإذا ماتُوا انتَبهوا"[1] yakaza hâlinde onu temsîl ise gûyâ uyku hâlinde uyku olmuş ve hayâlinin hayâline kavuşmuş olur.

لاذُقْتُ يوماً راحةً مِن عاذلٍ
إنْ كنتُ ملتُ لقيلهِ ولقالهِ

Tercüme

Eger lâimin kîl ü kâline meyl ü iltifât ediyorsam bir gün râhat yüzü görmeyeyim. Ehl-i lugatdan baʿzıları kîl ü kâlin şerde istiʿmâline kâil olmuşlardır. Burada da makâma münâsib olan budur. Ehl-i muhabbetin makâsıdına muhâlif olan şerdir. Zîrâ âzil olanlar âşıkların iʿtikâdınca hayr söylemezler.

فوَحقِّ طيبِ رِضَى الحبيبِ ووصلهِ
ما ملَّ قلبي حبَّهُ لملالهِ

Tercüme

Cânânımın rızâ ve visâlinin zevk ü safâsı hakkı için sevgilim benden melâl yüzü **[203]** göstermiş olsa da benim kalbim onun muhabbetinden bıkmamış ve usanmamışdır. Zîrâ mahbûba yakışan izzet ve muhibbe yakışan da zilletdir.

لك ان تعز كما تشاء وتهجرا
وعلى محبك ان يذل ويصبرا
(Lâ-edrî)

Tercüme: Dilediğini azîz veya mehcûr etmek senin muktezâ-yı şânındır. Muhibbe düşen de zelîl olmak ve sabr etmekdir.

واهاً إلى ماءِ العذيبِ وكيفَ لي
بحشايَ لوْ يطفى ببردِ زلالهِ

1 İnsanlar uykudadır. Öldükleri zaman uyanırlar.

ولَقَدْ يَجِلّ عنِ اشتِياقي ماؤُه
شرفاً فواظمئي للامعِ آلِهِ

Tercüme

O leziz ve hoş-güvâr suya mütehassirim. Muhabbet âteşiyle yanan ahşâ-yı derûnuma ne yapayım. Saf u bârid zülâliyle içimdeki âteşi söndürse ne olur! Yaʿnî onun âb-ı visâli benim iştiyâkımdan müteâlîdir. Harâretin şiddetinden su gibi görünen ve serâba benzeyen o âb-ı sâfa kavuşmak ve susuzluğumu gidermek nasîb olmayacak. Zîrâ onun makâmı baîdü'l-menâldir.

"Mâu'l-gazîb" vücûd-ı Hak'dan kinâyedir ki mahsûs olsun, maʿkûl olsun her şey onunla kâimdir. "Haşâ"dan murâd kalbdir.

[8. Kasîde]

إحفَظْ فؤادَكَ إن مَرَرْتَ بحاجرٍ
فَظِبَاؤُه منها الظُّبى بمَحاجِرِ

«حاجر» اسم موضع معلوم. «الظِباء» الغزلان. «الظُبا» بضم الظاء وفتح الباء جمع ظبة وهى السيف او طرفه. «المَحاجِر» جمع محجر وهو ما يحيط بالعين.[1]

[204] Tercüme:

Hâcirden geçersen kalbini gözet. Ceylân bakışlı güzellerin cân alıcı süyûf-ı enzârıyla musâb olmayasın.

Yaʿnî ey tarîk-i İlâhî sâliki! Hâcıların konaklarından bir menzil olan "Hâcir" makâm-ı meşhûrda idrâk-ı aklî makâmına işâretdir. "Hicr" hânın kesriyle akl demekdir. Tecellî de sûretle kâimdir. Tecellî ise akl içindir. Hakîkatde ashâb-ı ukûl, muhakkık u kâmil olan ukalâ-yı İlâhîdir. Onların meclisinde edeb ü ihtirama ve hıfz-ı kalbe mülâzım olarak oturmak lâzımdır. Onlara muhâlefet edenin kalbinden Allâh, halâvet-i îmânı nezʿ eder. O kâmiller makâm-ı aklî ricâlinden kinâye olan hâcir ehlidir.

"Zibâ" tahkîk u irfân makâmında suver-i kâmileden kinâyedir. Zîrâ bunlar irfân meydânının cevvâl âhûlarıdır. Bu âhûların dâire-i çeşmi, keskin kılıçların ucuna benzer ki bakanları hâtime-i ömrüne ulaşdıran bir râcildir.

فالقلبُ فيه واجبُ من جائزٍ
ان يَنْجُ كان مُخاطِراً بالخاطِرِ

«الواجب» بمعنى الساقط. «الجائز» بمعنى المار. يقال جاز بالمكان اذا مرّ به. «الخاطر» هنا القلب.[2]

---

1 "Hâcir" bilinen bir yerin ismidir. "ez-Zibâ" ceylanlar, "ez-zubâ" ("zâ"nın zammesi ve "bâ"nın fethasıyla) "zube"nin çoğulu olup kılıç veya kılıcın ağzı, "el-mehâcir", "mahcir"in çoğulu olup gözü çevreleyen demektir.

2 "el-Vâcib" düşen mânasındadır. "el-Câiz" geçen mânasındadır. Bir yerden geçtiğinde جاز بالمكان (mekândan geçti) denir. "el-Hâtır" burada kalptir.

Tercüme

Cânân, hâcirden dil-şikâr-ı reftâr ile geçerken kalb düşüp yere kapandı. Düşdükden sonra o kalb kurtulacak olsa muhâtırayı göze aldırmalı yâhud hatar u tehlükeyi hatırdan çıkarmalı. "Kalb" muhabbet-i İlâhiyye deryâsına dalmış her ârifin kalbi demekdir. "Vâcib" havf u haşyetin şiddetinden muztarib olan demekdir. **[205]** Kalbin necât u selâmeti dîn ü dünyâda mahfûziyeti demekdir. "Muhâtırân bi'l-hâtır" evliyâ vu sıddîkînden olanlar, havâtır-ı insâniyyedeki iʿtikâdları hüsn ü muâheze etmeleridir. Hâlbuki insânlar kötü hâtıralarla onlara ezâ etdikleri hâlde onlar baʿzen afv, baʿzen de muâheze ile mukâbele ederler.

وعلى الكَثيبِ الفرْد حَيٌّ دونهُ ال
آسادُ صرْعى من عيون جآذرِ

«الكَثيبِ» تل الرمل. «الفرد» هو كثيب في وسط صحراء مستوية السطح ليس بها كثيب سواه. «الحى» البطن من القبيلة. «الجآذر» جمع جؤذر بجيم مضمومة وسكون الهمزة وفتح الذال المعجمة وضمها وهو ولد البقرة الوحشية.[1]

Tercüme

O kum tepesinde müstakar ve mehâsinde münferid bir kabîle vardır ki her biri hüsn ü melâhatda birer âhûdur. Fakat masrûʿ olmak korkusundan arslanlar yanlarına yaklaşamaz.

"Kesîb" makâm-ı Muhammedî ve fırakı müştemil olan cemʿ-i Ahmedî'den kinâyedir. "el-Ferd" ferdiyyet-i İlâhiyye hazretinden kinâyedir. O makâmda ancak verese-i Muhammediyye'den olan ferdiyyûn bulunabilir. "Hay" kabâil-i Arab'dan bir kabîledir. Burada muhtelif meşrebde olsalar bile makâm-ı vâhidde mütenâsib duran cemâatdan kinâyedir. "el-Âsâd" tarîk-i İlâhiyyede bulunan ve ihlâs u takvâdan ayrılmayan âriflerden kinâyedir. "Câzir" nüfûs-ı beşeriyyeden mütevellid ashâb-ı kulûbdan kinâyedir. Zîrâ nefs, bakara ile meknîdir. Vahşî olması âlem-i ekvân ile adem-i ülfetinden dolayıdır. Fânî-fi'l-lâh olunca emr-i İlâhiyyeden olan kulûb-ı rûhâniyye zâhir olur. **[206]**

1 "el-Kesîb" kum tepesi. "el-Ferd" yüzeyi düz bir çölün ortasındaki tek kum tepesi. "el-Hayy" kabilenin soyu. "el-Ceâzir" kelimesi "cu'zer/cu'zur"in ("cîm"in zammesi, hemzenin sükûnu ve noktalı "zâl"ın fetha ve kesresiyle) çoğulu olup vahşi inek yavrusudur.

أحبِبْ بأسمَرَ صِيْنَ فيه بأبيضٍ
أجفانُهُ مِنّي مكانَ سرائِري

Tercüme

Esmer benizli cânânın ak ve parlak kılıçla sıyânet edilmiş ne sevimlidir! Kılıç kınına benzeyen göz kapakları esrârımın mekânıdır.

Ya'nî mahbûbumun seyf-i nigâhı ancak mekân-ı serâirim olan kalbimdir.

"Esmer" tarîk-i irfân u îkânda kesret-i mücâhede ile kendisinde esmerlik hâsıl olan kâmil-i muhakkıkdan kinâyedir. "Sıyne" demek Allâh, dünyâ ve âhiretde onu her türlü fenâlıkdan sıyânet etdi demekdir. "Fîhi" demek kesîb ferd yâhud hacirden kinâye olan makâmdır. Bu makâm, hall ü hasm-ı umûr ve nâşir-i nûr olmakda kılıç gibi tasarrufu hâizdir.

ومُمَنَّعٍ ما إنْ لنا من وَصْلِه
إلاّ توهُّمُ زُورِ طيفٍ زائر

Tercüme

Cemâl ü celâlini bizden men' eden mahbûb ne latîfdir! Visâli ancak âlem-i hayâlde tasavvur olunabilir. Tayfının ziyâretini tevehhümden başka ona ittisâl imkânı yokdur.

"Mumenna'" ebsârın idrâkinden mümteni' olan makâm-ı zâtdan "zûr" kizbden kinâyedir. "Tayf" hissî, aklî suver-i ekvândan her bir sûrete şâmildir.

لِلَماهُ عُدْتُ ظَماً كأصدى واردٍ
مُنِعَ الفُراتَ وكنتُ أروى صادر

«اللمى» سمرة الشفة فى الاصل والمراد منه هنا الريق للمجاورة. «ظما» مصدر ظمئ غير انه فى الاصل مهموز فخفف بقلبه ياء وهو العطش. «اصدى» اسم تفضيل من صدى اى عطش وهو ايضاً فى الاصل مهموز.[1]

1 "el-Lemy" aslında dudağın esmerliğidir, ama burada dudağın civarındaki tükürük kastedilmiştir. "Zamâ" "ظمئ"in mastarıdır. Aslında mehmuz iken hemze tahfîf için "yâ" ile kalb olmuş, susuzluk mânasındadır. "Asdâ", susadı mânasında olan "sadâ"nın ism-i tafdilidir. Bu da aslen mehmuzmuş.

[207] Tercüme

Tatlı su kenârına gelip de harâretini teskîn etmek isteyen fakat yanına varmakdan menʿi dolayısıyla oradan dönen bir teşne-dil gibiyim. Hâlbuki ben hakîkatde onun yaʿnî habîbin rîk-i âbdâr u feyz-bârıyla reyyânım.

"el-Lemâ" emr-i Rabbânî hazretinden kalb-i rûhânîye zâhir olan ilm-i İlâhiyye'den kinâyedir. Hazret-i Şeyh sülûkü hâlinde takvâ ve mücâhede-i şerʿiyye ile kalben reyyân olduğunu ve kendisinden sâdır olan maʿrifet ilimlerinin daha ziyâdesini tahsîl talebinde bulunmadığını söylüyor. Maʿrifet-i zevkiyye ve hakîkat-i vücûdiyyede tahakkuk edince nefsü'l-emr ve hakâyık-ı eşyâ münkeşif olmağa başlamış ve bu âna kadar rüsûm-ı hayâlâtda pûyân olduğunu anlamışdır.

خيرُ الأُصَيْحَابِ الذي هو آمري
بالغَيّ فِيه وعن رشادي زاجري

Tercüme

Bana yakın arkadaşların hayırlısı sevgilimin tarîk-i muhabbetinde bana dalâl ü gavâyetle emr ü rızâsını tahsîl husûsunda beni reşâd u hidâyet yollarından menʿ u zecr edendir.

لَوْ قيلَ لي ماذا تُحِبّ وما الذي
تهواهُ منهُ لقُلتُ ما هوَ آمِري

Tercüme

Bir kimse bana, mahbûbunu hangi vasıf ile seviyor ve ona hangi maʿnâ ile gönül veriyorsun diyecek olsa ben de cevâb olarak derim ki onu sevdiğim vasıflardan biri bana emr etmesidir. Yaʿnî bana ne emr ederse mahbûbum, benden ne isterse matlûbumdur.

ولقد أَقولُ للائمي في حُبّه
لَمّا رآهُ بُعَيْدَ وَصْلي هاجري

عَنّي إليكَ فَلي حشاً لم يَثْنِها
هُجْرُ الحديثِ ولا حديثُ الهاجر

Tercüme

[208] Baîdü'l-menâl, menîu'l-visâl olan cânânımı sevdiğime karşı onun beni terk etdiğini gören ve levm eden lâime dedim ki beni bırak, bana karışma, melâmetden vâz geç. Kalbim, ahşâ-yı derûnum muhabbetden ayrılmaz onu, i'tikâdından kimse çeviremez. Saçma sözler, hezeyân-âmîz dedikodular ve dostlarını terk eden vefâsızın serzenişkâr sözleri beni, sâlik olduğum aşk u muhabbet yolundan döndüremez. "Felî haşâ" emr-i Rabbânî'ye müteveccih olan kalb-i rûhânîden kinâyedir. "Velâ-hadîsü'l-hâcir"deki "hâcir" mahbûbdur. Onun hadîsi, âşıkın kalbinden muhabbeti izâle için mahbûbun sözlerine lâimin birtâkım zehârif-i akvâl karışdırmasıdır.

لكِنْ وجدْتك من طريقٍ نافعي
وبلَذْعِ عَذْلِي لو أَطعتُك ضائري

«لذع» لمس النار وما اشبهها[1]

Tercüme

Lâkin seni bir tarafdan bana nâfi', diğer tarafdan -sana itâat edecek olsam- lâimin âteş dokunmasına benzeyen levmi gibi muzır buluyorum.

Ya'nî melâmetine itâat etmemek sûretiyle lâimin levm ü azli nâfi'dir. Zîrâ lâim mahbûbun yâd u zikrini âşıka ismâ' etmiş ve gönülde lezzet almış oluyor.

أَحسنَت لي من حيثُ لا تدْري وإن
كُنْتَ المُسيءَ فأنت أعدَلُ جائر

Tercüme

Bilmeyerek ya'nî fenâlık niyyetiyle bana iyilik etdin. İsâetkâr olduysan bile cevr edenin en âdilisin.

1 "Lez'" âteş ve benzerine dokunmaktır.

"Aʿdelu câir" demek nasıl tecvîz edilir denilecek olursa şöyle cevâb veririz: **[209]** Bilmeden bana iyilik etdin. Muhsin olmayarak seni müsî' farz etsek bile câirin aʿdeli olmuş ve câir olmadığın hâlde adl ile mevsûf bulunmuş olursun.

İsm-i tafdîlin şartı mufaddal aleyhin mufaddal gibi asl-ı fiilde müşârik olmasını îcâb eder. Hâlbuki adâletde câirin müşâreketi yokdur. Bu istiʿmâl nasıl sahîh olur diye bir suâl vârid olursa deriz ki bu istiʿmâl, takdîrî olan bir müşâreketdir. Meselâ "ente aʿlemu mine'l-himâr"[1] dediğimiz vakit eger himârın ilmi olması mümkin ise sen de ziyâde-i ilm ile berâber ona benzersin demekdir. Yoksa mutlaka ziyâdeyi beyân demek değildir. Belki bundan garaz intifâsı maʿlûm olan bir şeyde teşrîk demekdir. Burada maksûd olan bu değildir. Yaʿnî eger câirin adli farz edilmeyecek olursa senin bilmeyerek bana yapdığın ihsân, senin aʿdel nâmlı olduğuna delâlet eder demekdir.

يُدْني الحبيبَ وإن تناءتْ دارُهُ
طَيْفُ المَلامِ لطَرْفِ سمعي الساهر

Tercüme

Cânânın yurdu uzak olsa bile tayf-ı melâm, mahbûbumu uyanık kulağımın gözüne yaklaşdırır.

"Tayf-ı melâm" istiâre-i mekniyyedir. Melâm, menâma teşbîh ve müşebbehün bih hazf olunmuş ve uykunun havâssından olan tayf, müşebbeh için isbât edilmişdir. Hayâl, uykudan gördüğünü râîye tasvîr eylediği gibi melâm da lâimin istimâını kendisine tasvîr eder. Tarfın semʿa izâfeti müşebbehün bihin müşebbehe izâfetidir. Gûyâ melâm hâlinde semʿin idrâk etdiği levmi, gözde uyku hâlinde idrâk etmiş oluyor.

فكأنّ عَذْلَكَ عيسُ مَن أحبَبْتُهُ
قَدِمَتْ عَليّ وكانَ سمعيَ ناظري

1 Sen eşekten daha bilgilisin.

[210] Tercüme

Gûyâ senin levmin, bana gelen habîbimin devesidir. Kulağım nâzırım olmuş oluyor.

Bu beyt, yukarıdaki beytin tetimmesidir. Nâzıra benzeyen kuvve-i sâmiaya cânânı yaklaşdırmak husûsunda melâmı menâm kılmış ve âzilin levm ü azli, esnâ-yı kudûmunda cânânın devesine benzedilmişdir. Fakat nâzırı makâmına kâim olan semʿi, müdrik oluyor. Azl, dostun devesine teşbîh ediliyor. Deve, insânı cânâna yaklaşdırdığı gibi azl de yaklaşdırır. Şu kadar var ki deve, insânı nazara ve melâm ise hayra takrîb eder. Bunun için Hazret-i Şeyh "ve kâne semʿî nâzırî" demişdir.

أَتْعَبتَ نفسَك واسترَحتُ بذكْره
حتّى حسِبْتُك في الصّبابةِ عاذري

Tercüme

Ey lâim! Kendini yordun, cânân, benim için ârâm-ı cân oldu. Hattâ seni beni maʿzûr görür sandım.

Âzir, muhibbin meşrebine mülâyim olduğu için mûcib-i râhatdır. Levm ü azl mûcib-i râhat olunca âzire teşbîh edilmişdir.

فاعْجَبْ لِهاجٍ مادحٍ عُذَّالُه
في حُبّه بلِسَانِ شاكٍ شاكِر

Tercüme

Hazret-i Nâzım muhabbetinden dolayı muhibbi levm edenin hâlini "ولقد اقول للائمى…" beytinden bu beyte kadar evsâf-ı mezkûre ile zikr edince medh ü hicv ve şükr ü şikâyet cihetlerini beyân etmiş oluyor. Zîrâ nefʿ u zarar ve ihsân u isâet arasını cemʿ ve beytin âhirinde de iki cihetden taab u râhatı zikr etmişdi. Şimdi şu beytde demek istiyor ki: "Âzillerini şâkî ve şâkir bir lisân ile hicv eden mâdihe taaccüb et. **[211]**

يا سائِراً بالقَلْب غدراً كَيفَ لَمْ
تُتْبِعْهُ ما غَادَرْتَهُ من سائري

«غادرته» بمعنى تركته. «سائري» مهموز بمعنى الباقي مني بعد القلب وقد قيل فى الفرق بين سائر مهموز او غير مهموز بان المهموز من السؤر بمعنى البقية وغير المهموز من السور المحيط بالمدينة فيكون بمعنى الجميع.[1]

Tercüme

Ey gadr tarîkıyle kalbi seyr eden! Kalbimden sonra zâhir ü bâtınımdan bakiyye olarak bırakdığın yerleri nasıl ahz ü selb etmezsin?

"Yâ sâiren bi'l-kalb" demekle mahbûb-ı hakîkîyi murâd ediyor. ﴿وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾[2], ﴿سُبْحَانَ الَّذِي اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ﴾[3] âyet-i kerîmelerinde buna işâret vardır.

بَعضي يَغارُ عليكَ من بَعضي ويحْ
سُدُ باطني إذ أَنتَ فيه ظاهري

Tercüme

Eczâ-yı vücûdumun baʿzısı kalbimle birlikde senin yanında bulunmadığından kıskanıyor. Bunun için zâhirim bâtınıma hased ediyor. Zîrâ sen, bâtınımdasın.

ويوَدّ طَرْفي إن ذُكِرْتَ بمَجلسٍ
لو عاد سَمعاً مُصغياً لمُسامري

Tercüme

Bir meclisde zikr olunduğun vakit sâmia mahzûz oluyor. Göz ise kıskancından kulak olmasını ârzû ediyor.

1 "Gâdertehu" onu terk ettin mânasındadır. "Sâ'irî" mehmuz olup kalbimden sonra kalan demektir. Bazıları "sâ'ir"in mehmuz olanı ile mehmuz olmayanı arasındaki farkı şöyle açıklamıştır: Mehmuz olanı, السؤر kelimesinden türemiş olup "bakiye" mânasındadır; mehmuz olmayanı, السور kelimesinden türemiş olup "şehri kuşatan sur" mânasındadır. Buna göre "hepsi" mânasında olur.

2 "Onları karada ve denizde taşıdık.", İsrâ 17/70.

3 "Kulunu (Muhammed'i) bir gece götüren Allah'ın şanı yücedir.", İsrâ 17/1.

Ve "lev" fî-kavlihi "lev âde semʿan" masdariyye.

Leyl-i ekvânda müsâmiri yaʿnî gece musâhibi, ya suver-i aʿyânda kendisine mülâbis olan mahbûb-ı hakîkîdir yâhud âşıkını yâd eden lâimdir ki **[212]** göz onun ezkâr-ı hasenesini dinlemeğe arz-ı iştiyâk eden bir âşık oluyor.

مُتَعَوّداً انجازَهُ مُتَوعّداً
أبداً ويَمطُلُني بوَعْدٍ نادر

Tercüme

Mahbûb-ı hakîkî mahz-ı merhamet[1] ü tahâret olmak üzre vaîd ü tehdîdini incâz etmek muâmelesiyle bizi dünyâda alışdırdı.

Yaʿnî dünyâ iʿrâz u hicrân ile tehdîdini îfâ ediyor fakat kurb u visâle ve hayr u nefʿa dâir vaʿdlerinin âsâr-ı fiʿliyyesini derce kemâlde olsun diye âhirete taʿlîk etmişdir.

ولبُعْدِهِ اسوَدّ الضّحى عندي كما ابْ
يَضّتْ لقُربٍ منهُ كان دَياجري

Tercüme

Her tarafın ağarmağa başlayacağı kuşluk vakti, sevgilimin buʿd u firâkından dolayı kararıyor ve gecelerin muktezâ-yı şânı olan karanlıklarda kurb u vasli sebebiyle beyâzlaşıyor.

"Kâne" burada hâl-i hâzıra işâretdir. Mahbûbun yaklaşmasıyla mevsûf değildir. Dostunun kendisine geçmiş zamândaki kurbudur.

1 Merhamet: rahmet L

[9. Kasîde]

ما بينَ مُعْتَرَكِ الأحداقِ والمُهَجِ
أنا القَتيلُ بلا إثْمٍ ولا حَرَجِ

Tercüme

Sevâd-ı uyûn ile nüfûs-ı âşıkîn maʿrekesi arasında cürm ü günâhsız maktûl benim.

ودَّعْتُ قبلَ الهَوى رُوحي لما نَظَرَتْ
عيناي منْ حسنِ ذاكَ المنظرِ البهجِ

Tercüme

[213] Nazargâhım olan o hüsn-i dil-ârâma medd-i nigâh edince husûl-i muhabbetden evvel rûhuma vedâʿ etdim.

"Aynâye" mülk ve zâhir âleminde ayn-ı basar demekdir. Âlem-i melekûte ve bâtında olan ayn, ayn-ı basîretdir. "Manzar" burada her şeyde vech-i Hak'dan kinâyedir. Kâle Teâlâ: ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ﴾[1]

لِلّهِ أجفانُ عينٍ فيكَ ساهِرَةٍ
شَوْقاً إليكَ وقَلْبٌ بالغَرامِ شَجِ

ويجوز فى «ساهرة» الرفع والجر فان رفعتها كانت صفة للاجفان وان جررتها كانت صفة للعين.[2]

Tercüme

Sana olan iştiyâkından dolayı uykuya hasret kalan şu göze ve hüzn ü esfele yanıp yakılan şu kalbe bakın neler oldu!

Gaybetden huzûra iltifât tarîkıyle "el-manzaru'l-behc"e hitâbdır. "Ayn" zât-ı vücûddan, "ecfân" suver-i kâinâtdan kinâyedir. Ervâh üst kapaklardan,

1 "Onun zatından başka her şey yok olacaktır.", Kasas 28/88.
2 "Sâhire" kelimesinin sonu ötreli ve esreli okunabilir. Ötreli okunduğunda "ecfân"ın sıfatı, esreli okunduğunda "ayn"ın sıfatı olur.

ecsâm alt kapaklardan kinâyedir. "Sâhire" kavli zulmet-i ekvânda ism-i Rahmân ile arş-ı aʿyânda mütecellî olan nûr-ı vücûdun müşâhedesinden adem-i gafletdir. "Kalb"den murâd, vücûd-ı Hakk'a mukbil, akl-ı kâmildir ki lübb-i rûhdur. Kemâ verede: «أول مَا خلق الله الْعقل قَالَ لَهُ أقبل فَأقبل ثمَّ قَالَ لَهُ أدبر فَأَدْبَرَ» Fe'l-mukbilu kalbun ve'l-mudbiru nefsun.[1]

وأَضْلُعٌ نَحِلَتْ كادتْ تُقَوِّمُها
مِنَ الجَوى كبِدي الحرّى مِنَ العَوَجِ

Tercüme

[214] Ciğerimdeki harârete mukârin olarak adlâımda iʿvicâcdan eser kalmadı; tamâmıyle doğruldu.

Ağaç yaş iken eğilir dediğimiz mesel şu beytin mazmûnuna dâhildir. Eğri büğrü tâze dallar âteşin harâretiyle kıvâma gelir, doğrulur.

Hazret-i Nâzım demek ister ki adlâım gitdikce zayıfladı. Hilkatde cesedin bekâsıyla adlâʿ-ı münhaniyyeyi taʿdîl ü takvîm etmek mümkin değildir. Dalaʿlarının zaʿfa yüz tutması tecelliyât-ı Rabbâniyye ile ahlâk-ı İlâhiyye vü Muhammediyye'nin zuhûr-ı hakâyıkıdır. Kebeddeki harâret de onu kaplayan hubb-ı İlâhîdir.

وأدمعٌ هملتْ لولا التَّنفسُ منْ
نارِ الهَوى لمْ أكَدِ أنجو منَ اللُّجَجِ

Tercüme

Alıp verdiğim nefeslerim olmasaydı göz yaşlarımın meydâna getirdiği denizlerden kurtulmak imkânına yaklaşmış olmazdım.

Hazret-i Nâzım göz yaşlarından mütevellid lücceleri ve muhabbet âteşinin hâsıl etdiği teneffüsü nefsi için isbât ediyor. Mecâl daraldığı zamân âteş-i havâdan nefes almak imkânı, göz yaşlarının deryâsından kurtulmasını îcâb eder.

1 "Allah ilk aklı yarattığında ona: Öne dön dedi, o da döndü. Sonra ona arkaya dön dedi, o da döndü." Öne dönen kalptir, arkaya dönen nefistir.

"Edmi" tecelliyât-ı İlâhiyye ile vücûd-ı Hakk'ın aynından hurûca işâretdir. Burada murâd kendi ayn-ı hakîkatıdır. "Teneffüs" zuhûr-ı nefsinden ve cemʿden sonra farka rücûunda nefsiyle münferid kalmasından kinâyedir. "Lem-ekid encû mine'l-lecec" kavli, kendisiyle kâim olduğum ayn-ı vücûdumdan bana feyezân eden ulûm-ı İlâhiyye deryâsından kurtulacak dereceye yaklaşmam, baʿzen boğulur baʿzen de o deryânın sathında yüzerim demekdir. **[215]**

وحبَّذا فيكَ أسقامُ خَفيتُ بها
عنّي تَقومُ بها عِنْدَ الهَوى حُجَجي

Tercüme

Dûçâr olduğum âlâm u eskâm ne güzeldir! Bu marazlar zuhûr u hafâya birer sebeb oluyor.

Hâfız-ı ekvân olan kuvvet-i İlâhiyye'nin zuhûru şiddet-i muhabbetime bir penâh olmakla berâber şu kuvvet-i İlâhiyye'nin tecellîsinde zâhirî ve[1] bâtınî kuvvetlerim fânî olarak görünmez bir hâle geliyor. Ve sultân-ı hevâ nezdindeki hüccetlerim de muhabbetimi isbâta kâfî birer delîl olarak kâim oluyor.

"Fîke" kelimesindeki hitâb "manzar-ı behice"dir o da her şeyde tenzîh-i tâmm ile mevcûd olan vücûd-ı Hakk'ın vechidir. "Eskâm" irfânın zaʿfı ve hâfız-ı ekvân olan kuvvet-i İlâhiyye zuhûr edince hakîkat-i vücûd ile tahakkukun marazı demekdir. "Hafeytu bihâ annî" kavli, fânî oldum. Ne zâhirimden ne bâtınımdan bir şey idrâk edemedim demekdir. Yaʿnî kuvvet-i İlâhiyye karşısında benim kuvve-i idrâkim fânî oldu.

أصبحتُ فيكَ كما أمسيتُ مكتئباً
ولَمْ أقُلْ جَزَعاً:يا أزْمَةُ انْفَرِجي

"el-Ezme" alâ vezni "ferha", eş-şidde.[2]

1 şiddet-i muhabbetime bir penâh olmakla berâber şu kuvvet-i İlâhiyye'nin tecellîsinde zâhirî ve: - L
2 "Ezme", ferha vezninde olup şiddet mânasındadır.

Tercüme

Sabâh akşam hüzn ü elemden hâlî kaldığım yok. Telâş u ıztırâbımdan dolayı mihenimin izâlesine dâir ağzımdan bir söz çıkmıyor.

أهفو إلى كلِّ قلبٍ بالغرامِ لهُ
شغلٌ وكلِّ لسانٍ بالهوى لهجِ

"Ehfû" bi-maʿnâ emîlu.[1]

Tercüme

Muhabbetle meşgûl olan her kalbe ve muhabbeti dilinden eksik etmeyen her lisâna karşı derûnî bir meylim vardır**. [216]**

وكُلِّ سَمْعٍ عنِ اللاحي بهِ صَمَمٌ
وكلِّ جفنٍ إلى الإغفاءِ لمْ يَعُجِ

«اللاحى» الذى يلحي اى يلومه على المحبة. «الاغفاء» نوم خفيفة. «لم يعج» بضم العين من عاج على المكان اى عرج اليه.[2]

Tercüme

Lâimin melâmet ü mezemmetini işitmeyen her kulağa ve gözüne uyku girmeyen her göz kapağına meylim vardır.

لا كانَ وجدٌ بهِ الآماقُ جامدة
ولا غَرامٌ بهِ الأشْواقُ لمْ تَهِجِ

«لا» هنا دعائية وان كانت فى الاصل نافية والقانون ان لا الدعائية اذا دخلت على الفعل الماضى يجب تكرارها. و«كان» هنا تامة اذ المراد لا وجد وجد تكون الآماق جامدة به. والباء في «به» للمعية او بمعني في. والمصراع الثانى على نمط الاول.[3]

1 "Ehfû", "yöneliyorum" mânasındadır.

2 "el-Lâhî" kınayan kişi, yani onu aşk için suçluyor. "el-İgfâ" hafif uyku. "Lem-yeuc" ("ayn"ın zammesiyle) "mekâna döndü" demek olan عاج على المكان cümlesindeki عاج ile aynı mânadadır.

3 "Lâ" aslında olumsuzluk bildiren bir edat olsa da burada dua içindir. Kurala göre dua bildiren "lâ" geçmiş zaman fiilinin üzerine geldiğinde tekrarlanması gerekir. "Kâne" burada ef'al-i tammeden olup cümlenin takdiri şöyledir: لا وجد وجد تكون الآماق جامدة به "Bihi"deki bâ, "ile/beraber" veya "da/içinde" mânasındadır. İkinci mısra da birinci mısra tarzındadır.

Tercüme

Câmid olan gözün vecdi ve heyecâna gelmeyen gönüllerin iştiyâk u garâmı varsın olmasın.

عذِّبْ بما شئتَ غيرَ البعدِ عنكَ تجدْ
أوفى مُحِبٍ بما يُرْضيكَ مُبْتَهِجِ

Tercüme

Uzak olmada istediğin kadar beni taʿzîb et, seni hoşnud etmekle sevinen en vefâkâr dost beni bulursun.

وخذْ بقيَّةَ ما أبقيتَ منْ رمقٍ
لا خيرَ في الحبِّ إنْ أبقى على المهجِ

Tercüme

[217] Ramak olarak bırakdığın hayât bakiyyesini de al. Hayât eseri kalan gönüllerin muhabbetinden hayır yokdur.

منْ لي باتلافِ روحي في هوى رشأ
حلوِ الشَّمائلِ بالأرواحِ ممتزجِ

Tercüme

Şemâil ü hasâili şîrîn ve ervâh ile imtizâcı dil-nişîn olan o âhû-yı dil-cûnun muhabbeti yolunda rûhumu ifnâ edecek olursam bana kim acır?

منْ ماتَ فيهِ غراماً عاشَ مرتقياً
ما بينَ أهلِ الهوى في أرفعِ الدَّرجِ

Tercüme

Aşk için ölen, derecât-ı âliyâta irtikâ eden âşıklar arasında yaşar.

محجَّبٌ لوْ سرى في مثلِ طرَّتهِ
أغنتهُ غرَّتهُ الغرَّا عنِ السُّرجِ

Tercüme

O âhû-yı dil-cûnun geceye benzeyen hicâb-ı kakülünde meşy ü seyr eden kimseyi onun gurre-i garrâ ve cebhe-i beyzâsı istitâreden mugnî kılar.

وإنْ ضَلِلْتُ بليلٍ من ذوائِبِهِ
أهدى لِعيني الهدى صُبْحٌ منَ البَلَجِ

«البلج» بفتح الباء واللام بياض في الجبهة بين الحاجبين[1]

Tercüme

O gazâl-i bî-misâlin karanlık geceyi andıran siyâh saçlarından bana bir dalâl ârız olursa sabâha benzeyen cebhe-i beyzâsı hidâyetime sebeb olur ve doğru yolu gösterir.

وإنْ تنفَّسَ قالَ المسكُ معترفاً
لعار في طيبِهِ منْ نشرِهِ أرجى

[218] Tercüme

Eger o gazâl-i Yemenî teneffüs edecek olursa misk-i ezfer onun tıyb-ı enfâsını bilen âriflere makâm-ı iʿtirâfda der ki o güzel koku benim neşr etdiğim râyihalardan biridir.

أعوامُ إقبالِهِ كاليومِ في قصرٍ
ويومُ إعراضِهِ في الطّولِ كالحججِ

Tercüme

Cânânımın bana ikbâl ü teveccüh gösterdiği seneler kısalıkda bir gün gibidir. İʿrâz etdiği gün de uzunlukda senelere benzer.

دُهُورٌ تَقَضَّتْ بِالمَسَرّةِ سَاعَةٌ
وَيَوم تَقَضَّى بِالمَسَاءَةِ عَام

(Ebu's-Suûd)

1 "el-Belec" (bâ ve lâmın fethasıyla) iki kaş arasında olan alındaki beyazlıktır.

Tercüme: Sevinçle geçen zamânlar bir sâat, elemle geçen bir gün de bir sene demekdir.[1]

فإنْ نأى سائراً يا مهجتي ارتحلي
وإنْ دنا زائراً يا مقلتي ابتهجي

Tercüme

Baîdü'l-visâl olan o gazâl sâir olarak uzaklaşacak olursa derim ki: "Ey mütehassir gönül, rihlet et, eger zâir bir misâfir olarak yaklaşacak olursa ey çeşm-i iştiyâk sana müjdeler!"

قُلْ للذي لامني فيهِ وعنّفَني
دعني وشأني وعدْ عنْ نصحكَ السَّمجِ

«السمج» بفتح السين وكسر الميم وبعدها جيم بمعنى القبيح. وفيه بمعنى من اجله اى لاجل محبته.[2]

Tercüme

[219] Ey kâbil-i hitâb-ı insân! Bu bâbda beni levm eden gâfillere de ki: "Beni bırak, ben kendi hâlâtımla hemhâl bir âşıkım. Bana îfâ etmekde olduğun şu çirkin ve nâ-becâ nasîhatından vâz geç.

فاللّوْمُ لُؤمٌ ولم يُمدَحْ بهِ أحدٌ
وهل رأيتَ مُحِبّاً بالغرَامِ هُجي

Tercüme

Levm, kereme münâfî olan bir lü'm ü hasâsetdir. Kimsenin memdûhu değildir. Mergûb u mahbûb olan bir Hudâ âşıkının zemm edildiğini gördün mü?

1 sene demekdir: senedir L

2 "es-Semic" ("sîn"in fethası, "mîm"in kesresi ve ardında bir "cim" harfi ile) çirkin demektir. "Fîhi", "onun için" mânasındadır.

يا ساكِنَ القَلبِ لاتَنظُرْ إلى سكَني
وارْبَحْ فؤادَكَ ؛واحذَرْ فتنةَ الدّعجِ

Tercüme

Ey pîç ü tâb-ı iştiyâk ile mütelâşî olmayan gönül! Dostun sâkin olduğu ve sükûn bulduğu kalbime bakma, elden çıkmayan o kalbi ganîmet bil. Ekvân u mümkinât-ı ademiyyenin sevâd-ı aynı demek olan vücûdun zuhûr-ı fitnesinden sakın.

يا صاحبي وأنا البَرّ الرّؤوفُ وقد
بذلتُ نصحي بذاكَ الحيِّ لا تعجِ

فيهِ خلعتُ عذاري واطَّرحتُ بهِ
قَبولَ نُسكيَ والمَقبولَ من حِججي

Tercüme

Ey kalbimde sâkin olan! Senin meveddet ü sohbetinde sıdk u takvâya mülâzım ve rahm ü şefkatle kâim bir dostum. Ben nasîhatimi ibzâl etdim. Seni bed-nâm etmek iseyen şu kabîleye meyl etme. Ben halîü'l-izâr ve mekşûfü'l-estârım. Menâsik-i tââtım kabûle mazhar olsa da buna mübâlât etmeyen bir âşıkım. Hâl ü şânımda gizli kapaklı **[220]** bir şey kalmadı. Bütün esrârım meydâna çıkdı.

وابيضّ وَجهُ غَرامي في مَحَبّتِهِ
واسودَّ وجهُ ملامي فيهِ بالحججِ

Tercüme

Onları sevmekle vech-i garâmım beyâz oldu. Beni levm edenlerin vechi de berâhîn ile karardı. Vech-i garâmın beyâzlanması benim nezdimde Hakk'ın indinde makbûl oldu demekdir.

Vech-i melâmın kararması, benim indimde makbûl olmadığı gibi Allâh nezdinde de makbûl olmadı demekdir. Zîrâ cehl ü gaflet ile tarîk-i İlâhiyye'den i'râz etmişdir.

تَبارَكَ اللهُ ما أحلَى شَمَائِلَهُ
فكَمْ أماتتْ وأحيتْ فيهِ منْ مهجِ

Tercüme

Hâdisâta benzemekden münezzeh olan zât-ı İlâhînin sıfât u esmâsı ne tatlıdır! Nice gönülleri imâte vü ihyâ etmişdir.

Sıfât u esmâsının halâveti demek âfiyet olsun, belâ olsun âsârıyla muhibbin iltizâzıdır. Yaʿnî mahcûb u mahbûb olan o gazâl-i bî-misâl kendisine muhibb ü nâzır olanları tecelliyâtıyla zâhiren öldürdüğü gibi bâtınen de hayât-ı hakîkiyye ile diriltiyor.

يهوى لذكرِ اسمهِ منْ لجَّ في عذلي
سمعي وإنْ كانَ عذلي فيهِ لمْ يلجِ

Tercüme

Levminde inâd eden lâimin bu bâbdaki melâmeti kulağıma girmiyor. Sevgilimin nâmını zikr etdiğinden dolayı kulağım o levm ü zemden hoşlanıyor.

وأرْحَمُ البرقَ في مَسراهُ مُنتَسِباً
لِثَغْرِهِ وهَوَ مُستحْيٍ من الفَلَجِ

[221] Tercüme

Lemeân-ı esnânına mensûb bir hâlde berkin seyr etmesine acıyorum. Hâlbuki o berk-i lâmiadâr ön dişlerinden utanıyor.

Yaʿnî şimşek parlamakda cânânın lemeân-ı esnânına müşârik olduğundan utanıyor. Ve bu kusûr kendisi için bir hacâlet teşkîl ediyor.

"Berk" emr-i İlâhîden sâdır olan âlem-i ervâha işâretdir. Zîrâ âlem-i ervâh lemʿa-feşân berke benzer. O da bilâ-vâsıta olduğundan âlem-i emirdendir. Âlem-i halk ise rûh emri vâsıtasıyla âlem-i emirdendir.

تراهُ إنْ غابَ عنِّي كلُّ جارحةِ
في كلّ مَعنىً لطيفٍ رائقٍ بهِجِ

Tercüme

Eger habîbim benden gaybûbet edecek olursa göz keskin olur. Ve bütün uzvum onu görür. Lâkin sen, onu her latîf olan[1] maʿnâda görürsün.

"Terâhu"daki zamîr muhtecib ceylândan kinâye edilen mahbûbdur ki havâss-ı ham[se]si ona nazar ediyor demekdir. Ehl-i maʿrifet indinde ona mahsûs, mâ-adâsı maʿkûldür. "İn-gâbe annî" bi'l-cümle kuyûd u hudûd-ı imkâniyyeden ıtlâkı dolayısıyla zât-ı illiyye gaybûbet ederse demekdir. Zâtı gaybûbet etmezse kendisi, huzûrundan gâib ve zuhûr-ı nûrunda varlığının zulmeti muhtefî olur. Ve ârifin basar u basîretinde hiçbir şey kalmaz ve her şey adem-i aslîye ricʿat eder.

في نغمةِ العودِ والنَّايِ الرَّخيمِ إذا
تألَّفا بينَ ألحانٍ منَ الهزجِ

Tercüme

Mezâhir-i latîfeden biri olan ûd nagmesinde ve nâyın imtizâc-ı elhânında da onu görüyorum.

«الرخيم» هو الصوت الذى يخرج سهلاً عند النطق. يقال رخمت الجارية اى صارت سهلة المنطق.[2]

وفي مَسارِحِ غِزلانِ الخَمائِلِ في **[222]**
بردِ الأصائلِ والإصباحِ في البلجِ

«الخمائل» جمع خميلة وهي مكان منهبط من الارض ونباته يكون كريماً لغزارة مائه وتطلق الخميلة على معان غير هذا وهذا هو الانسب. «الاصائل» جمع اصيل وهو الوقت الذى بعد العصر الى العشاء يوصف باللطف كالاسحار.[3]

1 olan: - L

2 "er-Rahîm" konuşurken kolayca çıkan sestir. Konuşması kolaylaşana "رخمت الجارية" denir.

3 "Hamâil", hamîlenin (خميله) çoğulu olup yeryüzünün alçak yerleridir. Suyu bol olduğundan bitkisi güzel olur. Hamîle, başka mânalara da gelir ama bu daha uygundur. "el-Asâil", "asîl"in çoğuludur. İkindiden sonra akşama kadar olan vakittir. Seher vakti gibi güzelliğiyle nitelenir.

Tercüme

Âhû mer'âlarında ve emâkin-i latîfede ve akşam zamânının serin ü dilnişîn esen rüzgârlarında ve sabâhın evâil-i infilâkında da görürüm.

وفي مَساقِطِ أنداءِ الغَمامِ على
بِساطِ نَوْرٍ من الأزهارِ مُنْتَسِجِ

Tercüme

Bulutların yağdırdığı ve ezhâr-ı latîfe vü mensûce ile döşediği bisât-ı arzda hâsıl olan şebnem dânelerinde de görürüm.

وفي مَساحِبِ أذيالِ النّسيمِ إذا
أهْدى إليّ سُحيراً أطيبَ الأرَجِ

Tercüme

Nesîmin rûh-nevâz kokularını neşr ü ihdâ eylediği ve onun sürüdüğü emâkin-i latîfede dahi görürüm.

وفي الْتِثامِيَ ثَغْرَ الكاسِ مُرْتَشِفاً
رِيقَ المُدامَةِ في مُستَنْزَهٍ فَرِجِ

Tercüme

Şarâb ile dolu olan ve kendisiyle inşirâh-ı sudûr elde edilen kâsenin dehân-ı âbdârını takbîl etdiğim zamân da o mahbûb-ı latîfi görmüş olurum. **[223]**

لم أدرِ ما غُربَةُ الأوطانِ وهو معي
وخاطِري أينَ كَنّا غَيرُ مُنْزَعِجِ

Tercüme

Cânân benimle berâber olduğu hâlde gurbet ü vatan mehcûriyetinin ne olduğunu bilmem. Nerede olursak olalım gönlüm sevdiğimin iftirâkından müteellim değildir. Zîrâ ben, onu bütün ekvânda mütecellî olarak görüyorum.

فالدَّارُ داري وحبّيَ حاضرٌ ومتى
بدا فمنعرجُ الجرعاءِ منعرجي

Tercüme

Habîbim musâhibim oldukdan sonra benim için gurbet ve vatan mehcûriyeti yokdur. Dâr u diyâr, benim dâr-ı karârımdır. Dostum da her yerde hâzır demekdir. Sevgilim hâzır u zâhir olunca ahbâb u eviddânın mahall-i ictimâı mevtın-ı mahbûb olur.

ليهنَ ركبٌ سروا ليلاً وأنتَ بهمْ
بسيرهمْ في صباحٍ منكَ منبلجِ

فليَصنعِ الرّكبُ ما شاؤوا بأنْفُسِهم؛
هُمْ أهلُ بدرٍ فلا يَخشونَ من حَرجِ

«لِيَهْنَ» تقرأ بكسر اللام وفتح الياء وسكون الهاء وفتح النون اى ليصر صاحب هناء. واصله الهمز فقلبت الهمزة الفاً وحذفت الالف للجازم وهو لام الامر مثل ليخش زيد.[1]

Tercüme

Aralarında bir sabâh-ı münîr gibi bulunup da yürümeğe başlayan o kâfile-i nâciye âsûde-bâl olsun. Rableriyle kâim ü dâim ve nefslerinden fânî olan o zümre istediklerini yapsın, hepsi de havf u haşyetden sâlim olan ehl-i bedrdir. **[224]**

بِحقّ عِصياني اللاحي عليكَ وما
بأضْلُعي طاعةً للوَجْدِ مِن وَهَجِ

أنظرْ إلى كبدٍ ذابتْ عليكَ جوى
ومقلةٍ منْ نجيع الدَّمعِ في لججِ

1 "Li-yehne" ("lâm"ın kesresi, "yâ"nın fethası, "hâ"nın sükûnu ve "nûn"un fethasıyla) okunur. "Sahibini mutlu etsin" demektir. Kelimenin aslı hemzeyledir, hemze elife kalb olup cezim harfi olan "lam"dan dolayı hazf olmuştur.

وارحمْ تعثرَ آمالي ومرتجعي
إلى خِداعِ تَمنّي الوَعْدِ بالفَرَجِ

واعطِفْ على ذُلّ أطماعي بهَلْ وعسَى
وامننْ عليَّ بشرحِ الصَّدرِ منْ حرجِ

قوله بهل وعسى فيه اشكال من جهة هل لان هل للاستفهام والحبيب اذا عطف لا يقول لعاشقه هل نعم قد يقول له اذا طلب منه لطفاً وعطفاً عسى يكون ذلك.[1]

Tercüme

Vecd ü garâma itâatimden dolayı beni, sana gamz u siâyet edenlere karşı isyânım hakkı için adlâımda lehîb-i nâr kalmadı. Âteş-i iştiyâkın şiddetinden eriyen ciğergâhıma ve kanlı yaşlara batmış olan şu göz bebeğime bak. Baîdü'l-menâl olan visâli umduğuma ve feraha dâir oyalandığım vaʿd ile firîfte-dil olduğuma acı. "Hel" ü "asâ" ile ümîdlere kapıldığım tamaʿlarımın zilletine de atf-ı merhamet et. Dûçâr olduğum sıkıntıdan beni kurtaran şerh-i sadr ile lutf u ihsân eyle.

أهلاً بما لمْ أكنْ أهلاً لموقعهِ
قولِ المبشِّرِ بعدَ اليأسِ بالفرجِ

لكَ البشارةُ فاخلعْ ما عليكَ فقدْ
ذكرتَ ثمَّ على ما فيكَ منْ عوجِ

Tercüme

Ye'sden sonra ferahla mübeşşer olacağıma dâir bir müjdecinin zuhûruna lâyık olmadığım hâlde beni müjdeledi ve sevindim. Ve şu yolda tebşîrâtda bulundu:

[225] "Ey âşık-ı sâdık! Sana müjde, büründüğün siyâb-ı fâniyeden soyun, tarîk-i maʿrifetdeki iʿvicâcınla berâber nezd-i cânânda yâd u tezkâr edildin." Zîrâ makâm-ı maʿrifetde hakîkî istikâmet güçdür.

1 "Bi-hel ve asâ" sözünde "hel" edatından dolayı sorun vardır. Çünkü "hel" soru içindir. Şefkat gösteren sevgili, aşığına "hel" demez. Evet, iyilik ve şefkat isterse ona diyebilir, belki de öyle olur.

﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ﴾[1] hitâbına mazhar olan sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz «شَيَّبَتْنِي سُورَةُ هُودٍ وَأَخَوَاتُهَا»[2] buyurdular. Hevâtif-i gaybden bir vârid-i Rabbânî'nin şu sûretle zuhûru, hazerât-ı kabûle vâsıl olduğuna beşâret-i uzmâdır.

Şihabüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin son haccı olan 625 târîhinde bir cum'a vakfesinde ve ehl-i Irâk'dan kendisine iktidâ eden cemm-i gafîr muvâcehesinde acaba şu kavmin zann etdiği gibi huzûr-ı cânânda yâd olunur muyum? diye vukû' bulan iştiyâklarını tebşîr için Hazret-i Nâzım'ın "لكَ البشارة ُ فاخلعْ..." beytini simâh-ı cânına okuması üzerine Şihâbüddîn hazretleri kendilerinden geçdiler ve kendileriyle birlikde bütün cemâat siyâb-ı fâniyeden soyundular. Bi'l-âhire harem-i şerîfde her ikisi birleşerek sarmaş dolaş oldular ve bir müddet gizlice görüşdüler.

1 "Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol.", Hûd 11/112.

2 Beni Hûd suresi ve kardeşleri (Vakıa, Mürselât, Amme vb.) ihtiyarlattı.

[10. Kasîde]

أرى البُعدَ لم يُخْطِرْ سواكم على بالي
وإنْ قَرّبَ الأخطارَ من جَسِدي البالي

Tercüme

Uzaklık yıpranmış cesedime mehâlik ü mehâvifi yaklaşdırsa da sizden başkasını hatırıma getirmiyor.

فيا حَبّذا الأسقامُ في جَنْبِ طاعَتي
أوامِرَ أشواقي وعِصْيانِ عُذّالي

Tercüme

Eşvâkımın emirlerine itâatım ve beni levm edenlere karşı isyânım sebebiyle hâsıl olan âlâm u eskâmımdan memnûnum. **[226]**

ويا ما أَلَذّ الذّلّ في عِزّ وَصْلِكُمْ
وإن عَزّ ما أحلى تَقَطُّعَ أوصالي

Tercüme

Sizin izz ü visâliniz yanında benim şu zilletim ne lezîzdir! Eger o visâl azîz ve sa'bü'l-menâl olsa bile mafsallarımın parça parça oluşu ne tatlıdır!

نأيتمْ فحالي بعدكمُ ظلَّ عاطلاً
وما هوَ مِمّا ساء بل سَرّكُم حالي

Tercüme

Uzaklaşdınız, sizden sonra hâl ü şânım dâimâ âtıl ve salâh u ıslâh ümîdi zâil oldu. Bana zarar veren ve sizi sevindiren şu tebehkâr hâlim insânları firîfte eden bir süsle bezenmedi; belki sizi memnûn eden şu hâlet, benim için medâr-ı zînetdir.

بَليتُ بِهِ لَمّا بُليتُ صَبابَة
أبلَّتْ فلي منها صبابةُ إبلالِ

«الصَبَابة![بفتح الصاد] رقة الشوق. «أبلَّتْ» بمعنى زالت، يقال ابلّ فلان من مرضه، اى شفى منه وعافاه الله منه. «الصُبَابَة» بضم الصاد بمعنى البقية، يقال في الاناء صبابة من الماء اى بقية منه.[1]

Tercüme

Dûçâr-ı ibtilâ oldum. Lehîb-i iştiyâkın rikkatinden âsâr-ı tarâvet zâil ve cesedim muzmahill olunca hastalığım zevâle yüz tutdu. Şifâ-yâb olmağa başladım. Hastalığımın yalnız bakiyyesi kaldı.

نصبتُ على عيني بتغميضِ جفنها
لزَورَةِ زُورِ الطّيفِ حِيلةَ مُحتالِ

Tercüme

Hayâl-i bâtılın ziyaretine karşı gözlerime dikkat sâhibi bir ehl-i nazarın kuvvetini hâkim olarak **[227]** ikâme etdim ve göz kapaklarımı da kapamağa başladım.

Kapıyı kapamak duhûle mâniʿ olduğundan Hazret-i Nâzım, asl u hakîkati olmayan bir tayf-ı tâifin ziyâretini menʿ için beyt-i cisminin iki kapısı mesâbesinde olan göz kapaklarını kapıyor ve tasarrufunda kâmil bir dikkat-i nazar sâhibinin kudret ü hîlesini iki gözüne hâkim olarak nasb u ikâme etmek istiyor.

فما أسعَفَتْ بالغُمضِ لكِن تعَسّفتْ
عليَّ بدمعٍ دائمِ الصَّوبِ هطَّالِ

Tercüme

Gözüm uykudan mahrûm kaldı. Beni şedâid ü metâibe daracık bir yola sevk etdi ve göz yaşlarım yağmur gibi akmağa başladı.

فيا مهجتي ذوبي على فقدِ بهجتي
لِتَرْحالِ آمالي ومَقْدَمِ أوْجالي

1 "es-Sabâbe" ("sâd"ın fethasıyla) iştiyakın hassasiyeti. "Ebellet" gitti. Hastalığı gidip şifa bulana ابلّ فلان من مرضه denir. "es-Subâbe" ("sâd"ın zammesiyle) bakiye. Kapta bir miktar su kaldığında صبابة في الاناء denir.

Tercüme

Ey bakiyye-i rûhum! Letâfet ü behcet timsâli olan sevgilimin gaybûbetinden dolayı umduklarım zâil ve korkularım hâsıl oldu. Sen de buz gibi eri.

وضِنّي بدَمْعٍ قد غَنيتُ بِفَيضِ ما
جرى منْ دمي إذْ طلَّ ما بينَ أطلالِ

Tercüme

Sevgilimin diyâr-ı metrûkesinde hâsıl olan enkâz-ı târ-mâr karşısında dökülen göz yaşlarım sebebiyle gönlümde gınâ hâsıl oldu. Ey mühcem! Artık buhl u imsâk et.

ومَن لي بأن يَرْضَى الحَبيبُ وإن علا ال
نّحيبُ فإبْلالي بَلائي وبَلْبالي

Tercüme

[228] Cânânımın celb-i rızâsını kim tekeffül eder? Âh u enînim yükselse de dûçâr olduğum hüzn ü belâ benim için mahz-ı devâdır.

فما كَلَفي في حُبّهِ كُلفَةً لَهُ
وإنْ جَلّ ما أَلْقَى من القيلِ والقالِ

Tercüme

Mülâkî olduğum hüzn ü elemler sâha-i beyâna sığmayacak ve hasr u taʿdâda gelmeyecek derecede olsa bile onun muhabbeti yolunda uğradığım şu derd ü meşakkat benim için bir külfet değildir.

بقيتُ بهِ لمَّا فنيتُ بحبّهِ
بِثَرْوَةِ إيثاري وكَثْرَةِ إقْلالي

Tercüme

Cânânımın muhabbeti yolunda fânî olduğum zamân, bekâyı elde etmiş olurum. Varımı yoğumu îsâr ve Hakk'a olan acz ü fakrımı iksâr sebebiyle

varlığımı hubb-ı İlâhî müvâcehesinde ifnâ etdim ve bekâ mertebesine vardım.

Meârif-i İlâhiyyede muhabbetden neş'et eden fenâ, kulun kendi şuûnundan inkıtâı ve şuûn-ı zâtiyyeye ittisâlidir. Hattâ baʿzı sûfiyye "Min ahlâki ehli'llâh el-îsâru maa'l-iktâr ve'l-iʿtâu bi-gayri ibtâ." demişdir. Yaʿnî ihtiyâc ile berâber îsâr ve bilâ-tereddüd bezl ü iʿtâ ehlullâhın cümle-i ahlâkındandır.

رعى اللهُ مغنىً لمْ أزلْ في ربوعهِ
معنَّي وقلْ إنْ شئتَ يا ناعمَ البالِ

Tercüme

Yorgun ve düşkün bir hâlde içinde barındığım o menzili Allâh korusun. İstersen, ey mütenaimü'l-bâl ü müreffehü'l-hâl de. Zîrâ muhabbetde taab u meşakkat mahz-ı râhat ve habîbin muhabbete karşı buhlü de bir semâhatdır. **[229]**

تعب الحبيب على الحقيقة راحة
عند المحب وناره رضوان

فاذا أردت فصف فؤادى بالهنا
او شئت قل في قلبه احزان

(Lâ-edrî)

Tercüme: Hakîkatde dostun sevgilisi için uğradığı taab u meşakkat râhat ve yine onun yüzünden yanıp kavrulduğu iftirâk âteşi de cennetdir. İstersen kalbimi sürûr ile vasf et, istersen kalbinde elemler var de.

وحَيّا مُحَيّا عاذِلِ ليَ لم يَزَلْ
يُكَرِّرُ مِن ذِكْرَى أحاديثِ ذي الخالِ

رَوَى سُنّةً عندي فأرْوى من الصّدى
وأهدى الهُدى فاعجبْ وقد رام إضلالي

فأحببتُ لومَ اللؤمِ فيهِ لوْ أنَّني
منحتُ المنى كانتْ علامةَ عذَّالي

«علامة» بالعين واللام، ومعناها بعيد عن المقام غير ملائم للمرام. ويروى عناية من العذال لانهم كانوا سبباً لذلك الاتصال.[1]

Tercüme

Yüzünde noktatü's-sevdâ gibi bir ben olan cânânımın yâd-ı mehâsinini tekrâr eden lâime Allâh ömürler versin. Yanımda sünnet-i muhabbeti nakl ü rivâyet ve teşne-i dîdâr olan gönlümü de âb-ı muhabbetle irvâ etdi. Lâimin münâfî-i kerem olan luûm u hasâsetini sevdim. Matlûb u maksûduma nâil oldukdan sonra metâlib ü makâsıdımın husûlüne sebeb olan lâimlerin şu melâmeti ayn-ı inâyet demekdir.

جهلتُ بأنْ قلتُ اقترحْ يامعذِّبي
عليّ فأجْلى لي وقال: اسْلُ سلْسالي

Tercüme

Ey hicrânıyla beni taʿzîb eden! Senin istediğini istiyorum demekle câhillerin **[230]** mesleğine sapdım. Der-hâl bana maʿden-i ibtisâm olan ağzını açdı ve manzûm incilere benzeyen dişlerini gösterdi ve dedi ki benim selsebîl-i hayât[2] olan muhabbetimden vâz geç.

Hazerât-ı esmâ vü sıfâtından mezâhir-i tecelliyâtıyla beni mertebe-i keşfe yükselten habîbimin selsâlı mezâhir-i ekvândan kinâyedir. Maʿrifet-i tâmme ile tahakkuk edenler mahbûb-ı hakîkînin iʿrâzına tahammül edemezler zîrâ muhakkıkların gâye-i nasîbleri ancak odur. Onların zühdü istek ve dilek gibi şuûnu külliyen terkdir. Tarîk-i maʿrifet ü yakînde zühd-i tâm ve terki de terk dedikleri işte budur.

وهَيهاتِ أن أسلو وفي كُلّ شَعْرَةٍ
لحتفي غرامُ مقبلُ أيَّ إقبالِ

1 "Alâmet"in (ayın ve lâm ile) anlamı makamdan uzak, maksada uygun değildir. Bunun "inâyetun mine'l-uzâl" şeklinde de rivayeti vardır. Çünkü onlar (kınayıcılar) kavuşmaya sebeb olanlardır.

2 hayat: - L

Tercüme

O bî-misâl selsâlı unutmak benden uzakdır. Hâlbuki bedenimin her bir kılına sirâyet eden aşk u garâm ölümüm için karşıma çıkan bir mukbildir.

وقالَ ليَ الَّلاحي مرارةُ قصدهِ
تحَلّ بها: دَعْ حُبّهُ. قُلتُ: أحلى لي

«تَحَلَّ» خبر المبتدأ وهو فعل امر مبنيّ علي حذف الياء من الحلاوة.[1]

Tercüme

Sevgilimin muhabbeti yolunda beni levm eden lâim dedi ki senin mahbûbuna karşı gösterdiğin iştiyâk u teveccüh acılığı tatlılaşsın.

Ya'nî adem-i şuûrundan dolayı acıyı tatlı buluyor ve kendi istirâhatını gözetmekde mütekâsil davranıyorsun. Gösterdiğin şu fart-ı muhabbetden vâz geç. Ben dedim ki o muhabbet acılığı bana her şeyden tatlıdır.

بذلتُ لهُ روحي لراحةِ قربهِ
وغيرُ عَجيبِ بَذْليَ الغالِ في الغالي

«الغال» [1] الروح حذف الياء المفتوحة للوزن. «الغالى»[2] راحة القرب.[2]

Tercüme

Mahbûbumun kurb u huzûru vesîle-i râhatım olduğu için rûhumu kendisine bezl etdim. **[231]** Kıymeti gâlî olan rûhumu o kurb u huzûra bedel olarak bezl edişim acîb değildir.

فجادَ ولكن بالبُعادِ لِشِقْوَتي
فيا خيبةَ المسعى وضيعةَ آمالي

1 "Tehalle" mübtedanın haberidir. O "halâvet"ten türemiş, "yâ"nın hazfiyle mebni olup emir kipidir.
2 "el-Gâl" (1.) ruhtur. [Aslı "galiye"dir] vezin için meftuh olan "yâ" hazfolmuştur. "el-Gâlî" (2.) yakınlığın verdiği rahatlık.

Tercüme

Rûhumu bezl etdiğim gibi sevgilim de kurb u huzûr râhatıyla semâhatkâr bulundu. Lâkin benim şekâvetim uzaklıkdadır. Ve ey hasâra uğrayan amellerim ve ey zâyiʿ olan emellerim!

Hazret-i Nâzım demek istiyor ki habîbimin misk ü anber kokusu veren tıyb-ı kurbunu ve âsumân-ı maânîde râyih olan bedr-i visâlini taleb etdiğim için rûhumu bezl etdim. Cânânım ise matlûbumun hilâfı olarak cûd u sehâ gösterdi. Yaʿnî kurbunu uzaklaşdırdı ve buʿdunu yaklaşdırdı.[1] O hâlde bütün amellerim ve emellerim heder oldu.

وحانَ لهُ حيي على حينِ غرَّة
ولمْ أدرِ أن الآلَ يذهبُ بالآلِ

«الال»[1] السراب. «الآل» [2] الشخص والذات.[2]

Tercüme

Magrûr olduğum ve oyalandığım esnâda mevt ü helâkım yaklaşdı. O mufazzal serâbın zât u şahsımı mahv u ifnâ edeceğini bilmedim.

Burada "âl"dan maksad ayn-ı serâb olan âlem-i ekvândan kinâyedir. Maʿrifet-i İlâhiyye'de tahakkuk eden muhibb-i İlâhî zât-ı Hudâ'dan başka her şey'in hâlik olduğunu bilir. Ve serâb olan taallukât-ı kevniyyeye gönül vermez. Taallukât-ı ekvâna gönül verenler, susuz kalan bir kimsenin serâbı şarâb zann etmesine ve onunla harâretini izâle ümîdine kapılmasına benzer. **[232]**

تحكَّمَ في جسمي النُّحولُ فلوْ أتى
لقبضي رسولٌ ضلَّ في موضعٍ خالِ

«**تحكَّمَ**» هنا بمعنى ثبت ولزم.[3]

1 Yani kurbunu uzaklaşdırdı ve budunu yaklaşdırdı: -L
2 "el-Âl" (1.) serap. "el-Âl" (2.) şahıs ve kişi.
3 "Tehakkeme" burada sabit oldu ve lazım oldu mânasındadır.

Tercüme

Ârız olan zaʿf u rikkat cismime o derece mülâsık u mülâzım oldu ki kebedimdeki muhabbetin harâreti cesedimi eritdi. Rûhumu kabza me'mûr olan mekü'l-mevt gelmiş olsa hâl-i siyâhın konduğu yerde hayretler içinde kalır ve ne yapacağını şaşırır.

فلوْ هُمّ باقي السّقمِ بي لاستَعانَ في
تلافي بما حالتْ لهُ منْ ضنى حالي

Tercüme

Cesedimde bâkî kalan marazı izâleye kasd u niyyet etse hâl ü şânımda hâsıl olan zaʿf u marazı tagayyür ve tahavvülü gidermek için mahv u helâkıma yardım eder.

ولم يَبْقَ مِنّي ما يُناجي تَوَهّمي
سِوى عِزّ ذلّ في مهانَةِ إجْلالِ

Tercüme

Mahbûb-ı hakîkînin vücûdu muvâcehesinde cismim zâil ve onun zâhir ü bâtın rüsûm u âsârı muzmahill oldu. Makâm-ı muhabbetde iclâl ü taʿzîm demek olan ibtizâl ü hakâretden ve züll ü inkisâr demek olan izz ü iftihârdan başka nefsü'l-emrde bende vehmin îcâd etdiği vücûd bakiyyesi kalmadı.

[11. Kasîde]

هُوَ الحُبّ فاسلمْ بالحشا ما الهَوَى سَهْلُ
فَما اختارَهُ مُضْنًى بهِ ولهُ عَقْلُ

Tercüme

Buna muhabbet derler, kalbin âmîn u müsterih olsun. Hubb u hevâ kolay değildir. Aklı başında olduğu hâlde mübtelâ-yı derd olan bir kimse aşkı ihtiyâr etmedi. **[233]**

وعِشْ خالياً فالحبُّ راحتُهُ عناً
وأوّلُهُ سُقْمٌ وآخِرُهُ قَتْلُ

Tercüme

Muhabbet derdinden hâlî olarak yaşa zîrâ muhabbetin râhatı derd ü meşakkatdir. Evveli derd ü belâ ve âhiri mahv u fenâdır.

ولكنْ لديَّ الموتُ فيه صبابة
حَياةٌ لمَن أهوَى عليّ بها الفَضْلُ

Tercüme

Rûhumun hayâtı, cânânıma olan aşk u muhabbetimden dolayı ölmekdedir. Sevgilimin de bana karşı bu bâbda bî-pâyân lutf u ihsânı vardır.

نصحتُكَ علماً بالهوى والَّذي أرَى
مُخالفتي فاخترْ لنفسكَ ما يحلو

Tercüme

Muhabbetin künh ü hakîkatini ve şedâid-i bî-gâyetini bildiğimden dolayı sana nasîhat ediyorum. Bu bâbda bana muhâlefetini biliyor ve görüyorum. O hâlde sana tatlı gelen ciheti ihtiyâr et.

فإنْ شِئتَ أنْ تحيا سَعيداً فَمُتْ بهِ
شَهيداً وإلاّ فالغرامُ لَهُ أهْلُ

فَمَنْ لم يَمُتْ في حُبّهِ لم يَعِشْ بهِ
ودونَ اجتِناءَ النّحلِ ما جنتِ النّحلُ

تمسّكْ بأذيالِ الهوى واخلعْ الحيا
وخلِّ سبيلَ النَّاسكينَ وإنْ جلُّوا

وقلْ لقتيلِ الحبِّ وفَّيتَ حقَّهُ
وللمدَّعي هيهاتَ مالكحلُ الكحلُ

Tercüme

Saîd olarak yaşamak istiyorsan aşk uğrunda şehîd olarak öl. **[234]** Bu yolda cân vermek istemiyorsan uzak dur. Aşk u garâm, şühedâ makâmıdır. Onlar nezd-i İlâhîde mütenaim olan bahtiyârân-ı ümmetdir.[1] Muhabbet yolunda ölmeyen yaşamış olmadı. Bal toplanırken arının iğnesini de unutmamalı. Muhabbetin eteğine yapış, ayrılma. Hayâ libâsını da çıkar. Şeref ü vakâr, burada bî-karârdır.

Zâhidler ve âbidler ne kadar celîlü'l-kadr olsa da onların mesleğini bırak. Maʿreke-i muhabbetde maktûl olan âşıka da Hak muhabbeti hakkıyla îfâ etdin de. Muhabbet daʿvâsında bulunan lâf-zenler için vuslat-ı cânân baîdü'l-imkândır. Masnûʿ sürme matbûʿ sürmeye benzemez.

تعرّضَ قومٌ للغرامِ وأعرضوا
بجانبهمْ عنْ صحّتي فيهِ واعتلُّوا

رَضُوا بالأماني وَابتُلوا بحُظوظِهِم
وخاضوا بحارَ الحبّ دعوَى فما ابتلّوا

1 mütenaim olan bahtiyârân-ı ümmetdir: bahtiyâr olan ümmetdir L

فَهُمْ في السّرى لم يَبْرَحوا من مكانهم
وما ظَعنوا في السّيرِ عنه وقد كَلّوا

عن مَذهَبي لمّا استَحَبّوا العمى على الـ
ـهُدى حَسَداً من عِندِ أنفُسِهم ضَلّوا

Tercüme

Muhabbet da'vâsına kıyâm eden o kavm, âşıklığa heveskâr oldular. Sohbetim kendisiyle kâim olan muhabbetimden onlar yüz çevirip kendi taraflarına teveccüh ü i'râzları için de illet ü sebeb ikâme etdiler. Birtakım âmâl ü makâsıd ile kendilerini oyaladılar.

Bu husûstaki nasîbleri kendileri için bir ibtilâ oldu. Hayâl-i visâl ile nefslerini oyalayan o yalancı müddeîler, muhabbet deryasına daldılar. Hâlbuki zerre kadar ıslanmadılar. Onlar, yerinde kâim olan ashâb-ı seyrdir. Tayy-ı menzilden uzak olan ehl-i bu'd, beyhûde yorulup kaldılar. Hasedlerinden amyâyı her **[235]** hidâyete tercîh etdikleri için benim sâlik olduğum meslek ü mezhebden sapdılar. Dalâlet yolunu tutdular.

أحبَّةَ قلبي والمحبَّةُ شافعي
لدَيكُمْ إذا شِئتُمْ بها اتّصَل الحبلُ

عسَى عَطفَةٌ منكُمْ عَليّ بنَظرَةٍ
فقدْ تعبتْ بيني وبينكمُ الرُّسلُ

أحبَّايَ أنتمْ أحسنَ الدَّهرُ أمْ أسا
فكونوا كما شئتمْ أنا ذلكَ الخلُّ

Tercüme

Ey kalbimin dostları! Şîrâze-i muhabbetin devâmı ve esbâb-ı meveddetin intizâmı sizin yed-i irâdenizdedir. Size karşı olan muhabbet benim şâfiimdir. Bana ma'tûf olacak nazar-ı iltifâtınızı umarım. Aramızdaki teblîg

vâsıtaları yoruldu. Benim hakîkî dostlarım sizsiniz. Zamân ister iyilik ister fenâlık etsin nasıl isterseniz öyle yapın. Ben ahdinde sâbit, bildiğiniz eski dostum.

إذا كانَ حَظّي الهَجرَ منكم ولم يكن
بِعادٌ فذاكَ الهجرُ عندي هوَ الوَصْل

Tercüme

Eger hazz u nasîbim, kurb u huzûrunuz[1] olduğu hâlde beni terk ise bu terk benim indimde mahz-ı vuslatdır.

وما الصّدّ إلاّ الوُدّ ما لم يكنْ قِلًى
وأصعبُ شيءٍ غيرَ إعراضكمْ سهلُ

Tercüme

Bugz u nefret olmadığı hâlde göstereceğiniz rûy-ı iʿrâz, mahz-ı meveddetdir. Sizin[2] **[236]** iʿrâzınızdan başka en güç şey, kolay demekdir.

وتعذيبكمْ عذبٌ لديَّ وجوركمْ
عليَّ بما يقضي الهوى لكمُ عدلُ

Tercüme

Sizin taʿzîbiniz benim için ayn-ı uzûbet ve muktezâ-yı muhabbet olan cevriniz de adâletdir.

وصبرِيَ صَبرٌ عنكمْ وعليكمْ
أرى أبداً عندي مرارتُهُ تَحلُو

Tercüme

Sizden vukûʿ bulacak âsâr-ı iʿrâza karşı gösterdiğim sabr, merâreti zâhir olan sabr ağacıdır. Acılığını bildiğim ve gördüğüm bu sabr bence tatlıdır.

1 kurb u huzurunuz: kurb-ı huzurunuzda
2 Sizin: - L

«الصبر» [2] بفتح الصاد وكسر الباء على وزن كتف ولايخالف وزن كتف الا لضرورة الشعر.[1]

أخَذْتُمْ فُؤادي وَهْوَ بعضي فما الَّذي
يَضُرُّكُمُ لو كانَ عِندَكُمُ الكُلُّ

Tercüme

Kalbimi aldınız hâlbuki o, benim bir cüz'ümdür. Hepsi de yanınızda bulunsa ne olur?

نأيتمْ فغيرَ الدَّمعِ لمْ أرَ وافياً
سوى زفرةٍ منْ حرِّ نارِ الجوى تغلو

Tercüme

Ey dostlarım! Benden uzaklaşdınız. Muhabbetime delîl olan göz yaşlarımdan ve yükselen âh-ı medîd ve yakıcı nefes-i şedîdimden başka vefâkâr görmüyorum.

فسهديَ حيٌّ في جفوني مخلَّدٌ
ونومي بها ميتٌ ودمعي لهُ غسلُ

[237] Tercüme

Göz kapaklarımda duran uykusuzluk ebediyyen diridir. Uykum ölü ve göz yaşlarım da ölünün gasli demekdir.[2]

هوىً طلَّ ما بينَ الطُّلولِ دمي فمنْ
جُفوني جرى بالسّفحِ من سَفحِه وَبلُ

Tercüme

Hânenin bakiyye-i âsâr u enkâz-ı târmârı arasında durduğum zamân hubb u hevâ gözümden kanlı yaşlar akıtdı. Sefh denilen yerde göz kapaklarımdan yağmur gibi yaşlar dökülmeğe başladı.

1 "es-Sabir" (2.) ("sâd"ın fethası ve "bâ"nın kesresiyle) "ketif" veznindedir. Vezin zarureti olmadıkça "ketif" vezninin dışına çıkmaz.

2 Ölünün gasli demekdir: onun gaslidir L

«السفح»[1] موضع. «السفح» [2]مصدر سفح السحاب المطر اى سكبه وانزله.[1]

تبالَهَ قومي إذ رأوني مُتَيّماً
وقالوا بمَنْ هذا الفتى مسَّهُ الخبلُ

Tercüme

Beni âşık gören kavmim ebleh gibi görünmeğe başladılar ve dediler ki kendisine fesâd u cünûn âsârı ârız olan bu adam kimdir?

وماذا عسى عنِّي يقالُ سوى غدا
بنعمٍ لهُ شغلٌ نعمْ لي لها شغلُ

Tercüme

Tâlib-i muhabbet olanların refîʿ u menîʿ makâmâtını görmek istemeyen ve tebâle gösteren kimselere ne oluyor ki bana hazerât-ı esmâdan başka meşgûliyeti yokdur. Ve hâl ü kâli bütün ondan ibâret diyorlar. Evet, o hazerât beni başka şey düşünmekden menʿ ediyor. İstikbâh etmek istedikleri şu muhabbetle onların da meşgûl ü makbûl olmaları meʾmûldür. **[238]**

وقالَ نِساءُ الحَيّ: عَنّا بذكرِ مَنْ
جفانا وبعدَ العزِّ لذَّ لهُ الذلُّ

Tercüme

O kabîle kadınları diyor ki bize cefâ ve başkalarına meyl ü vefâ gösteren ve bizim izzet-i muhabbetimizi bırakıp da zilletde lezzet bulan şu âşık bizden uzakdır.

«**عَنّا**» هنا بفتح العين وتشديد النون بعدها هو اسم فعل بمعنى تنح.[2]

إذا أنعَمَتْ نُعْمٌ عليّ بنَظرةٍ
فلا أسعدتْ سعدي ولا أجملتْ جملُ

1 "es-Sefh" bir yerdir. "es-Sefh" (2.) bulutlar yağmur döktü, yağdırdı demek olan سفح السحاب المطر cümlesindeki "سفح"nin mastarıdır.

2 "Annâ" ("ayn"ın fethası ve sonrasındaki şeddeli nûn ile) burada isim-fiil olup uzaklaştı anlamındadır.

«نُعم» بضم النون وسكون العين المهملة. «وسُعدى» بضم السين وسكون العين المهملة وآخره الف مقصورة. و«جُمل» بضم الجيم وسكون الميم. والثلاثة اسماء محبوبات مشهورات بين الناس.[1]

Tercüme

Hakîkî dostum olan "Nuʿm"un nazar-ı lutf ü inʿâmı bana müteveccih olursa isterse "Suʿdâ" isʿâd u imdâd etmesin; "Cümel" de muâmele-i cemîlede bulunmasın.

وقد صَدِئَتْ عَيني بُرؤيةِ غَيرِها
ولَثمُ جُفوني تُربَها للصَّدا يجلو

Tercüme

Müşâhede-i agyâr ile gözüm gubâr-âlûd oldu, paslandı. Göz kapaklarım onun toprağını lesm ü takbîl etmek sûretiyle o tozları ve pasları giderdi.

وقدْ علموا أنّي قتيلُ لحاظها
فإنَّ لها في كلِّ جارحةٍ نصلُ

Tercüme

O kavm u kabîle beni mahbûb-ı hakîkînin şehîd-i nigâhı bildiler. O elhâz-ı fâtikenin **[239]** her uzvumda müessir olan demreni[2] vardır.

حَديثي قَديمٌ في هواها وما لَهُ
كماعلمتْ بعدٌ وليسَ لها قبلُ

«الحديث» هنا بمعنى الكلام. والمراد منه قصة محبته لها. «بَعد» هو بفتح الباء بمعنى الزمان المتأخر مطلقا من غير نظر الى اضافته الى شيئ من الاشياء. وهذا استعمال حادث لان الاصل استعمالها مضافة الى شيئ من الاشياء.[3]

1 "Nuʿm" ("nûn"un zammesi ve noktasız "ayn"ın sükûnuyla), "Suʿdâ" ("sîn"in zammesi, noktasız aynın sükûnu ve sonunda elif-i maksure ile), "Cuml" ("cîm"in zammesi ve "mîm"in sükûnuyla). Her üçü de insanlar arasında (Arap edebiyatında) meşhur ve sevilen isimlerdir (sevgili isimleridir).

2 L nüshasında "demren" kelimesi "zindelik" olarak açıklanmıştır.

3 "el-Hadîs" burada kelam mânasındadır. Kastedilen ise, aşığın sevgiliye olan aşkının hikayesidir. "Baʿd" ("bâ"nın fethasıyla) herhangi bir şeye izafe edilmeden, kesinlikle geç zaman mânasındadır. Bu kullanım yenidir. Doğrusu, herhangi bir şeye izafe edilerek kullanılmasıdır.

Tercüme

"Elestu bi-rabbikum" hitâb-ı ezelîsine karşı olan hadîs-i muhabbetim kadîmdir. O kadîm olan hadîsin ne mâ-baʿdı ne mâ-kabli vardır.

وما ليَ مِثلٌ في غَرامي بها كمَا
فإن حَدّثوا عَنها فكُلّي مَسامعٌ

Tercüme

Sebeb-i fitne olan o hüsn ü letâfetin nazîri olmadığı gibi o cemâle karşı misâli bulunmayan muhabbetimin de eşi yokdur.

حرامٌ شفا سقمي لديها رضيتُ ما
بهِ قسمتْ لي في الهوى ودمي حلُّ

Tercüme

Canânımın nezdinde benim hastalığımın şifâsı harâm, kanım da helâldir. Şerʿ-i muhabbetde cânânımın bu taksîminden memnûnum.

فحالي وإنْ ساءَ تْفقد حَسُنَتْ بهِ
وما حطّ قدري في هواها به أعْلو

Tercüme

[240] Benim hâl ü şânım çirkin olsa da mahbûbum sâyesinde güzel oldu. Menâzil-i muhabbetde tenezzül eden kadr u şânım o sâyede âlîdir.

وعنوانُ ما فيها لقيتُ ومابهِ
شقيتُ وفي قولي اختصرتُ ولمْ أغلُ

خفيتُ ضنىً حتَّى لقدْ ضلَّ عائدي
وكيفَ تَرى العُوّادُ مَن لا له ظِلّ

Tercüme

Likâ-yı habîbe mukâbil uğradığım maraz u zaʿfımdan dolayı zâhir-i hâlim beni iyâdete gelenlerin nazarından gizledi. Beni göremez oldular. Ziyâretcilerim gölgesi olmayan bir kimseyi nasıl görür? Kadr ü şânı takdîr olunamayan bu emr-i azîmden dolayı bed-baht olmadım, ahvâl ü ehvâlimin alâmet ü unvânını ihtisâr etdim, gulüv derecesine varmadım.

وما عثرَتْ عَينٌ على أثَري ولم
تدعْ لي رسماً في الهوى الأعينُ النُّجلُ

Tercüme

Hiçbir göz benim rüsûm u âsârıma muttaliʿ olmadı. Cân-sitân oklara benzeyen o siyâh gözler aşk yolunda benim ism ü resmimi ve eser-i cismimi sildi ve bir iz bırakmadı.

ولي همَّةٌ تعلو إذا ما ذكرتها
وروحٌ بذِكراها إذا رَخُصَتْ تغلُو

Tercüme

Cânânımı andıkca himmetim yükseliyor. Rûhum ise her ne kadar ucuz ve değersiz ise de yâd-ı cânân ile iktisâb-ı kıymet ediyor.

جَرَى حُبُّها مَجرَى دمي في مَفاصلي
فأصبَحَ لي عن كلّ شُغلٍ بها شغلُ[1]

فنافِس ببَذلِ النَّفسِ فيها أخا الهوَى
فإن قبلتها منكَ ياحبَّذا البذلُ

فمَن لم يجُدْ في حُبِّ نُعْمٍ بنفسِه **[241]**
ولو جادَ بالدّنيا إليهِ انتهَى البُخلُ

1 Bu beyt Yiğitoğlu'nun tercümesinde yer almamışdır.

Tercüme

Ey ehl-i muhabbet! Nefîs olsa bile nefsini mübtezel bil ve cânân uğrunda hâk-ı zillete at. Eger nefsin cânân nezdinde kabûle mazhar olursa ibzâlin ne güzel bir şeydir! Hubb-ı cânân için nefsini fedâ etmeyen dünyâyı bezl etse de netîce yine buhl ü imsâka varır.

ولولا مراعاةُ الصِّيانةِ غيرة
ولو كثروا أهل الصَّبابةِ أو قلُّوا

لقُلتُ لِعُشّاقِ الملاحةِ: أقبِلوا
إليها على رأيي وعن غيرِها ولّوا

وإنْ ذكرتْ يوماً فخرُّوا لذكرها
سجوداً وإنْ لاحتْ إلى وجهها صلُّوا

Tercüme

Ehl-i garâm az olsun çok olsun muhabbet gayreti dolayısıyla hakîkat-i emânetin emr-i muhâfazasına riâyetkâr olmasaydım âşık-ı melâhat olanlara derdim ki benim meşhûr u mescûdum olan cânânıma teveccüh ve başkasından iʿrâz ediniz. Habîbim zikr edilecek olursa hemân secdeye kapanınız. Eger zuhûr ile[1] tecellî ederse vech-i pâkini kıblegâh ittihâz ederek musallâ olunuz. Ben hâlimi, esrâr-ı mâ fî-bâlimi gizlemek istediğim için böyle söylemekden keff-i lisân ediyorum. Zîrâ matlûb olan aşkı sıyânet ve ifşâsından mücânebetdir. Lâkin esbâb-ı âlâm u eskâmı kendisinden gizleyen ve şâhidlerin şehadetiyle serâir-i ahvâlini de ketm etmeğe dâir ahd ü peymân veren kimse aşk u garâmını nasıl işâa eder?

وما احسن هذين البيتين لحضرة القطب الامجد سيدى العارف بالله احمد الرفاعى:[2]

يُسَائِلُنِي عَنْ سِرِّ لَيْلَى رَدَدْتُهُ **[242]**
بِعَمْيَاءَ فِي لَيْلَى بِغَيْرِ يَقِينِ

1 ile: - L

2 Ariflerin büyüğü ve kutbu Ahmed Rifâî hazretleri bu iki beyti ne güzel söylemiştir!

يَقُولُونَ خَبِّرْنَا فَأَنْتَ أَمِينُهَا
وَمَا أَنَا إِنْ أَخْبَرْتُكُمْ بِأَمِينِ[1]

Tercüme: Gecenin kesîf karanlığında ale'l-umyâ Leylâ-yı dil-rübâma gidip geldiğim zamân benden onun esrârına dâir ma'lûmât istiyorlar ve diyorlar ki Leylâ'nın emîni bir âşıksın, bize haber ver. Eger onun esrârından onları haberdâr edecek olursam emîn olmamış olurum.

وفي حبّها بِعتُ السّعادةَ بالشّقا
ضلالاً وعقلي عنْ هدايَ بهِ عقلُ

Tercüme

Hayretimden onun muhabbeti yolunda saâdeti şekâvete bedel satdım. Efkâr-ı vâhiye vâdîsinde cevelân eden aklımı da hidâyet yolunu görmek[2] için seyr ü cevelândan men' u rabt etdim.

وقُلتُ لرُشْدي والتّنَسكِ والتّقَى
تخَلَّوا وما بَيني وبَينَ الهوَى خَلّوا

Tercüme

Rüşd ü hidâyetime ve menâsik-i tâat u takvâ ve ibâdetime dedim ki feyfâ-yı[3] muhabbetde ser-gerdân olan ve hîçbir sûretle mukayyed olmayan bu âşıkı terk ediniz. Beni şedâidini çekmekde olduğum kendi hâlime bırakınız.

Ulemâ-yı şerîatın ve âmme-i mü'minînin sâha-i idrâkâtından gizli olan şu hâl, kâmillerin hâleti ve zümre-i sâdıkînin sîretidir. Meşârib-i hakîkat, ulemâ-yı zâhirden uzakdır. Mertebe-i fenâ ile müşerref olan bu gibi vâsılîni,

1 Müberred bu şiiri Câbir b. Sa'leb'ten rivayet etmiştir. bk. Harâitî, Muhammed. *İ'tilâlü'l-Kulûb*, Cilt I. Riyâz: Mektebetu Nizârı Mustafa'l-Bâz, 2000, s. 338. Osmânzâde bu iki beyti şöyle tercüme etmiştir: "Ya'nî; "Benden sırr-ı Leylâ'yı sordular. Keenne[hü] ben, bilmiyormuşum gibi, red ile cevâb verdim. 'Sen onun emînisin; sırlarına vâkıf olduğun aşikârdır. Her hâlde söyle.' diye musır olduklarında, 'Onun sırlarından haber vermiş olursam, emniyyeti sû-i istimâl etmiş, belki hâin olmuş olurum.' dedim." bk. Osmânzâde, Hüseyin Vassâf. *Sefîne-i Evliyâ*, Cilt I. Haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi, 2006, s. 236.

2 Görmek: göstermek L

3 Düz büyük sahrâ L

şerîatın ahkâm-ı âliyesini icrâda mütehâvin[1] ü mütekâsil görme ve meslek-lerini ta'tîl-i şerîat zann etme. Onlar zâten fenâ fi'ş-şerîa olmuş bahtiyârân-ı ümmetdir. **[243]**

وفرغتُ قلبي عنْ وجودي مخلصاً
لَعَلّيَ في شُغلي بها مَعَها أخلو

Tercüme

Kalbimi vücûdumdan ve mâ-sivâdan[2] tahliye etdim. Agyârdan külliyen fârig olduğum zamân yalnız cânânımla berâber olduğumu ümîd ediyorum.

ومِن أجلِها أسعى لِمَنْ بَينَنا سَعى
وأغدو ولا أعدو لمنْ دأبهُ العذلُ

Tercüme

Aramızda vedâd u muhabbet hükümrân olan cânânım için meşy ü sa'y ediyorum. Meşreb ü âdeti levm ü zemm olan ve fesâd u fitne ilkâsından hâlî kalmayan kimsenin yanına ayak atmıyorum.

فأرتاحُ للواشينَ بيني وبينها
لتَعْلَمَ ماألقَى وما عندَها جَهلُ

Tercüme

Benimle cânânım arasına ilkâ-yı fesâd eden gammâz u sâîlere karşı hâl ü şânım bilindiğinden ve ilm-i kadîmi her şey'i muhît olan habîbime karşı da gizli kapaklı bir şey'im olmadığından dolayı müsterîh oluyorum.

وأصبو إلى العذّال حُبّاً لذكرِها
كأنّهُمُ مابينَنا في الهوى رُسلُ

1 Bir işi mühimsemeyen, ağır davranan L
2 ve ma-sivadan: - L

Tercüme:

Sevgilimi zikre muhabbetimden dolayı lâimlere de meyl ediyorum. Gûyâ o lâimler aramızda vazife-i teblîgi îfâ eden elçilerdir.

فإن حدثوا عنها فكلي مسامع
وكُلّيَ إن حَدّثتُهُمْ أَلسُنٌ تَتلو

[244] Tercüme

O gammâz u vâşiler benim hâl ü şânımı nakl[1] ü işâa edecek olurlarsa her tarafım kulak kesiliyor. Onları yâd u tahdîs edecek olursam bütün aʿzâ vü cevârihim sevgilimin mehâsinini tilâvet eden birer[2] lisân-ı nâtık hükmünde oluyor.

سألتك يا روحي بحقك لاتطل
مغيبك عن صب إليك مشوق

إذا غبت عنه ساعة صار أعينًا
يلاحظ يا مولاي كل طريق

(Abdülganî en-Nâblusî)

Tercüme: Ey rûhum! Hayâtın hakkı için senin müştâkın olan şu âşıkdan gaybûbetin uzamasın. Efendim! Bir ân ondan ayrı düşersem gözü yolda kalan bu âşık ser-â-pâ göz kesilir.

تَخالَفَتِ الأقوالُ فينا تبايُناً
برَجْمِ ظُنونٍ بَينَنا ما لها أصلُ

فشَنّعَ قومٌ بالوِصالِ ولم تَصِل
وأرجفَ بالسِّلوانِ قومٌ ولمْ أسلُ

فما صدَّقَ التَّشنيعُ عنها لشقوتي
وقد كذبَتْ عني الأراجيفُ والنّقْلُ

1 nakl: - L
2 birer: bir L

Tercüme

Aslı faslı olmayan zunûn-ı kâzibe vü fâside, mütebâyin dedikodulardan ibâretdir. Maʿrifet-i Hudâ'dan gâfil kimseler kendilerinin idrâk edemedikleri bu vuslat zevkinden dolayı beni teşnîe başladılar ve bende sülüvv-i derûn hâsıl olduğuna dâir birtakım erâcîf-i kâzibe uydurdular. Hâlbuki gönülde zerre kadar soğukluk ve kanıklık yokdur. Benim şu bed-bahtlığıma karşı onların teşnîi doğru olmadığı gibi nâkillerin esânîd-i akvâli de ahâdîs-i kâzibe ve erâcîf-i bâtıladan ibâretdir. **[245]**

وكيفَ أرجّي وَصْلَ مَنْ لو تَصَوّرَتْ
حماها المنى وهماً لضاقتْ بها السُّبلُ

Tercüme

Onun visâlini ben nasıl umarım? Eger metâlib ü âmâl onun menîü'l-cenâb olan zâtını vehm tarîkıyle zihninden geçirseydi o ümniye yolları daralırdı.

Gâye-i kusvâsına varılmayan şu tarîkat-ı ulyâ ve temellükü mümkin olmayan şu kerîme-i hasnâya nazar et. Seyyidü'l-âşıkîn olan İbn-i Fâriz aleyhi'r-rahmetü min sicâli'l-fâiz refîü'l-cenâb olan makâm-ı zâtı değil, varılması memnûʿ ve himâyesi vâcib sâhasını taleb ediyor. Hem de o sâhayı hakîkat tarîkıyle değil vehm tarîkıyle istiyor. Bundan başka vâkiʿ olan bir fiʿl-i müsbitin nefyine delâlet eden "lev" harfiyle maksadını izhâr ediyor. İşte letâif-i Rabbâniyye'yi ihtivâ eden beyt-i maʿmûr böyle olur.[1] Huzûr-ı cânânda şiâr-ı edeb ancak bu sûretle elde edilir.

وإن وَعدَتْ لم يَلحَقِ الفِعلُ قَوْلها
وإنْ أوعدتْ فالقولُ يسبقهُ الفعلُ

Tercüme

Eger cânân, kurb u vuslatı vaʿd ederse kavline fiʿli lâhık olmaz. Yaʿnî netîcesi tahakkuk etmeyen vaʿdden başka bir şey husûl bulmaz. Eger buʿd u hicrân ile tehdîd ederse mevʿûdu bihi olan fiʿl, kavlini sebk eder.

1 izhâr ediyor. İşte letâif-i Rabbâniyye'yi ihtivâ eden beyt-i maʿmûr böyle olur: - L

Vaʿd, mahbûb u mergûb olan şeyde, vaîd u ibʿâd ise mekrûh u menfûr olan şeyde istiʿmâl edilir. O hâlde habîbin vaslı hakkındaki neticesiz vaʿdini ve kavlini sebk eden tehdîdkâr fiʿlini nasıl ümîd ederim!

Hazret-i Nâzım demek istiyor ki cânânımın eltâf-ı latîfe vü cemîlesini tebşîr eden vaʿdi kıyâmet gününde incâz edilir. Zîrâ dünyâ fânî ve vaʿd etdiği şeyler bâkîdir. [1]﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ nazm-ı celîliyle vâkiʿ olan tebşîr şu vaʿdi tasvîr eder. **[246]** Fiʿli kavlini sebk eden vaîd u tehdîd baʿzen dünyâda vâkiʿ olabilir. [3]﴿سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ﴾,[2] ﴿وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ﴾ âyetlerinde beyân buyurulduğu üzre dünyâda giriftâr-ı azâb olan usât-ı mü'minînden âhiret azâbı kalkar. Zîrâ mü'minler için vaʿd olunan ebedî niʿmet gibi azâb yokdur. Onun için bu azâb dünyâda ikmâl edilmiş demekdir. Îmân etmeyen kâfirler hakkındaki azâbı mü'minler dünyâda görmüş ve azâb u ikâba dâir olan fiʿl, kavli sâbık olmuş olur.

عِديني بِوَصلٍ وامطُلي بِنَجازِهِ
فعندي إذا صحَّ الهوى حسنَ المطلُ

Tercüme

Visâlini vaʿd et de incâz u îfâsını teʾhîr et. Muhabbet, kesb-i sıhhat etdikden sonra teʾcîl ü teʾhîr bence güzelleşir.

أعلل قلبي منك بالوعد وحده
وإن لم يكن للوعد منكِ وفاء

(Abdülganî en-Nâblusî)

Tercüme: Vaʿdinin îfâsı olmasa da yalnız bu vaʿd ile kalbimi oyalar durum.

وَحُرْمةِ عَهْدٍ بينَنا عنه لم أحُلْ
وعَقدٍ بأيدٍ بينَنا ما له حَلُ

1 "Dünya hayatında onlara müjdeler olsun.", Yûnus 10/63.
2 "Onlara iki defa azap edeceğiz.", Tevbe 9/101.
3 "Şüphesiz ahiret azabı daha şiddetlidir.", Tâhâ 20/127.

لأنتِ على غَيظِ النّوى ورِضَى الهَوَى
لديَّ وقلبي ساعةً منكِ ما يخلو

Tercüme

Aramızda mine'l-ezel cây-gîr olan ve çözülmesi mümkin olmayan hürmet-i ahd ve eydî-i ittifâkın bağladığı mîsâk u akd hakkı için ziyâretime gelenlerin buʿd-ı mesâfeden dolayı nâ-hoşnûdîlerine ve muhabbetin nezdinizde şâyân-ı kabûl u rızâ görüldüğüne rağmen sen benim yanımdasın ve bir ân **[247]** gönlümden hâlî değilsin.

«لم اَخْلُ» مع وجود الجازم لإشباع الضمة على اللام، واشباعها يتولد منه الواو. والصحيح أن الرواية «ما يخلو» بماء النافية دون لم كما اطلعت عليه في نسخة صحيحة، وحينئذٍ فاثبات الواو في موضعه لكون الفعل مرفوعًا والتكليف مدفوعًا.[1]

ترى مقلتي يوماً ترى منْ أحبُّهمْ
ويَعتِبُني دَهْري ويَجتمِعُ الشَّملُ

Tercüme

Sevdiklerimi gören kimseler yegâne sevgilim ve göz bebeğim acaba görünüyor mu? Mahbûbumu gören ehl-i Medîne'yi sevmek sana vâcibdir. Zamânım bana karşı serzenişkâr muâmelesinden vâz geçiyor ve gönlümü alarak dağınıklığımızı topluluk hâline getiriyor.

أُحِبُّ مِن اَجلِهِ من كانَ يُشبِهُهُ
حتى لقد صِرتُ اُهوَى الشمسَ والقَمرا

اَمُرَّ بالحجرالقاسي فألثمه
لِاَنَّ قَلبَكَ قاسٍ يَشبِهُ الحجرا

(Lâ-edrî)

1 "Lem-Ahlu"nun üzerinde cezim harfi olmasına rağmen "vâv"ın düşmemiş olması "lâm" harfindeki zammenin işbâından dolayıdır. Çünkü zammenin işbâı "vâv"ı türetir. Rivayetin doğrusu "mâ-yahlû" şeklindedir. (Cezim yapan) "lem" ile değil, mâ-i nâfiye (ماء النافية) ile olmalıydı. Nitekim bazı nüshalarda da böyle görülmüştür. O zaman fiil merfûʿ olur ve "vav"ın isbatı da yerinde olmuş olur.

Tercüme: Cânânıma benzeyen o dildârı da seviyorum hattâ güneşle ayı bunun için sevdim. Yalçın kayanın yanından geçerken senin katı kalbine benzediği için onu da öpüyorum.

وما برحوا معنىً – أراهمْ معي – فإنْ
نأوا صورةً في الذِّهنِ قامَ لهمْ شكلُ

Tercüme

Onlar dâimâ benimle berâberdir -maʿnen onları görüyorum- eger benden sûretâ uzak iseler şekli zihinde kâim ü dâimdir. **[248]**

كل البيوت التى فيها سكنت أرى
جمال وجهك يا مولاي يلقاني

وما توطنت بيتًا لا أراك به
فأنت عامر أوطاري وأوطاني

(Abdülganî en-Nâblusî)

Tercüme: Oturduğum bütün evlerde seni görüyorum. Hep cemâl-i vechin karşıma çıkıyor. Seni görmediğim dâr u diyârda oturmadım. İhtiyâclarımı teʾmîn eden ve oturduğum yerleri yurdları maʿmûr eden sensin.

فهمْ نصبَ عيني ظاهراً حيثما سروا
وهمْ في فؤادي باطناً أينما حلُّوا

لهمْ أبداً منِّي حُنُوٌّ وإنْ جَفَوا
ولي أبداً ميلٌ إلَيهِمْ وإنْ مَلّوا

Tercüme

Her nereye azm ü seyr ederlerse onlar zâhirde benim nasb-ı aynımdır. Nereye konarlarsa bâtınen kalbimdedir. Cefâ etseler de onlara karşı ebedî olarak meyl-i kalbim vardır. Melel âsârı gösterseler de kendilerine olan derûnî meyl ü muhabbetim yine ebedîdir.

[12. Kasîde]

أدِرْ ذِكْرَ مَن أهْوى ولو بمَلامِ
فإنّ أحاديثَ الحَبيبِ مُدامي

Tercüme

Ey lâim! Melâmet tarîkıyle olsa bile[1] cânânımın zikrini tekrâr et. Zîrâ onun yâd u zikri benim şarâb-ı hoş-güvârımdır.

ليَشْهَدَ سَمْعِي مَن أُحبُّ وإن نأى
بطَيفِ مَلامٍ لا بطَيفِ مَنام

[249] Tercüme

Sevgilim her ne kadar benden uzaksa da hayâl-i melâm ile olsun yâd u zikrini iâde et ki kulağıma vâsıl olsun, tayf-ı menâm ile değil.

Cânânın havâs veya akl u kıyâs ile idrâk olunmadığına işâret vardır. Zîrâ cânânım mutlak, ben mukayyedim. Vücûd onun, adem benim sıfatımdır. Binâen aleyh aramızdaki uzaklık zâhirdir. Tayf-ı melâmdan maksad, lâim, levm etdiği zamân mahbûb-ı hakîkîyi şühûdum bârî hayâl vâsıtasıyla olsun. Hazret-i nâzım gözüne uyku girmeyen bir âşık olduğu için o tayf u hayâlin tayf-ı menâm olmamasını istiyor.

فلي ذِكْرُها يَحلو على كلّ صيغةٍ
وإنْ مَزَجوهُ عُذِّلي بخِصام

Tercüme

Beni levm edenler, cânânımın sâf olan zikrini muhâsama maksadıyla mezc etseler bile her hâl ü heyʾetde o yâd-ı mehâsin bana şîrîn gelir.

كأنّ عَذولي بالوِصالِ مُبَشّرِي
وإن كنتُ لم أطمَعْ بِرَدّ سلام

1 olsa bile: bile olsa L

Tercüme

Redd-i selâmını bile ummadığım lâim, gûyâ sevgilimin visâlini tebşîr etdi.

بِرُوحيَ مَن أتلفْتُ روحي بحُبّها
فحانَ حِمامي قبلَ يومِ حِمامِي

Tercüme

Muhabbeti yolunda itlâf etdiğim rûhum sevgilime fedâ olsun. Iztırârî mevtimden evvel ihtiyârî mevtim yaklaşdı. **[250]**

ومن أجلها طاب افتضاحي ولذّ لي اطْ
طِراحي وذُلّي بعد عزّ مَقامي

Tercüme

Onun muhabbeti dolayısıyla uğradığım fezâhat u bed-nâmı tıyb oldu. Ve hâl ü hey'etimin sukûtu ve izzetden sonra zilletim de lezzet peydâ etdi.

وفيها حلا لي بعْدَ نُسْكِي تهتُّكي
وخَلْعُ عِذاري وارتكابُ أثامي

Tercüme

Bu sebeble tâat u ibâdetimden sonra hetk-i estâr u halʿ-i izârım ve irtikâb-ı âsâm u evzârım ayn-ı helâlim oldu.

Yaʿnî âr u nâmûs libâsını atışım ve günâh irtikâbına tehâlüküm helâl oldu.

أُصَلّي فأشدو حين أتلو بِذِكْرِهَا
وأطْرَبُ في المحراب وهي إمامي

Tercüme

Namâzda Kur'ân okuduğum zamân muganniler gibi ses çıkarıyor ve makâm-ı imâm olan mihrâbda da tarab u neşve izhâr ediyorum. Hâlbuki imâmım yaʿnî habîb-i lâ-makâmım önümdedir. Yâhud imâmım kıblegâh-ı

kalbimde olduğu hâlde tarab-fezâ makâmlarımla Kur'ân okuyor ve namâzımı bu sûretle edâ ediyorum.

وبالحَج إن أحرَمتُ لبَّيتُ باسْمها
وعنَها أرى الإمساكَ فِطْرَ صيامي

Tercüme

Esnâ-yı hacda pûşîde-i ihrâm olunca mübârek ismiyle telbiye ediyor. Ve imsâkımı da iftâr görüyorum.

Hazret-i Şeyh bu beytde, imsâkı[1] fıtr-ı sıyâm yapıyor. Hâlbuki sıyâm, imsâk demekdir. **[251]** [2]﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ﴾ nazm-ı celîlini andırır.

وشأني بشأني معرب وبما جرى
جَرَى وانتحابي مُعرِب بِهَيَامي[3]

Tercüme

Göz yaşlarım âdet hâricinde hâl ü şânımı gösteren bir garâbet ihdâs etdi. Yaʿnî o kadar ağladım ve kanlı yaşlar dökdüm ki kalbime de nüfûz etdi. Akan akdı, olan oldu. Elem-i iştiyâkdan hâsıl olan ağlayışlarım aşkdan mütevellid cünûnumu veya suya karşı teşneliğimi izhâr etdi. "el-Huyâmu" bizammi'l-hâi ke'l-cünûn mine'l-aşk, ve bi-kesrihâ bi-maʿna'l-atş.[4]

أروحُ بقلبٍ بالصّبابةِ هائمٍ
وأغْدُو بطَرْفٍ بالكآبة هامِي

Tercüme

Gönül yanık ve mütehayyir bir hâlde öğleden sonra yola revân oluyorum. Ve yağmur gibi boşanan göz yaşlarımla da sabâhleyin yola çıkıyorum.

Hazret-i Nâzım bu beytde[5] öğleden sonraki seyrini takdîm ve sabâhdan sonraki yürüyüşünü te'hîr ediyor. Hâlbuki sabâh evvel, akşam sonradır.

1 imsakı: iftârı L
2 "Kısasta sizin için hayat vardır.", Bakara 2/179.
3 Bûrînî'nin şerhinde bu beyit ile sonraki beyitin yeri değişiktir.
4 "Huyâm" aşktan delirmek, "hiyâm" susamak anlamındadır.
5 beytde: beytinde L

Burada iki vech vardır. Birincisi öğleden sonra yola çıkış gecenin tevâbi-indendir. Gece ise gündüzden mukaddemdir. İkincisi ki matlûb olan da odur, Hazret-i Şeyh aşk u garâmı ve âteş-i iştiyâkı öğleden sonraki ahvâl ü hâlâtda buluyor. Bunun için öğleden sonraki seyri ağlama zamânı olan sabâh seyrine takdîm ediyor. Zîrâ âşık evvelâ taaşşuk eder sonra ağlamağa başlar. Ağlayış da aşk u muhabbetden neş'et eder. Birinci mısrâ'daki "hâim" hayrân ma'nâsınadır. **[252]** İkinci mısrâ'daki "hâmî"de göz yaşları boşanan demekdir. Bunun[1] için demek istiyor ki hâim ve aşk u hayrete mülâzım gönül bana "messâkumullâh" diyor. Kemâl-i hüzn ü rikkatimden bu boşanan göz yaşlarım da "sabahakumullâh" demek istiyor.

فقلْبي وطَرْفي ذا بمعنى جَمالِها
مُعَنّىً وذا مُغرىً بِلِينِ قَوام

Tercüme

Habîbimin ma'nâ-yı cemâliyle meşgûl olan kalbim yorgun ve meh-pâre-i cemâline bakan gözüm de mevzûn u mu'tedil kâmetini seyr etmeğe düşkündür.

ونَوميَ مفقود وصُبحي لك البقا
وسُهديَ موجود وشوقيَ نام

Tercüme

Uykum ve sabâhım mefkûddur. Sen var ol. Uykusuzluğum mevcûddur. İştiyâkım da gitdikce artmakdadır.

Burada latîf bir nükte vardır. Hazret-i Şeyh "ve subhî mefkûd" demekle kalbe hutûr eden bir ma'nâya cevâb veriyor. O da şudur: Mahbûbun zuhûr u tulûu sabâh vakti olur. Zîrâ cânânın da tulûu sabâha benzer. Bundan ihtirâz için "leke'l-bekâ" cümlesini ta'ziye makâmında araya idhâl etmişdir. Şeyh bu ma'nâyı birçok beytlerinde de kullanmışdır. Ez-ân cümle "Zâliyye" kasîdesinde:

1 Bunun: onun L

إن كان في تلفي رضاك صبابة
ولك البقاء وجدت فيه لذاذاً

demişdir.[1]

Tercüme: Eger senin rızânı tahsîl benim telefimle hâsıl[2] ise sen var ol. O telefde ben lezzet buluyorum**. [253]**

وعَقدي وعهدي لم يُحَلّ ولم يَحُل
وَوَجْدِيَ وجْدي والغَرام غرامي

Tercüme

Devâm u bekâsına dâir ahd ü peymân verdiğim habl-i vedâdım çözülmedi. Ahd ü mîsâkım da bozulmadı. Vecdim, eski vecdim; aşkım da eski aşkımdır.

Mefhûm u maʿnâda mübtedâ ve haberin muhtelif olması kavâid-i nahviyye îcâbından iken her ikisi de müttehid vâkiʿ olmuşdur. Vârid olacak şu iʿtirâza şu vech ile cevâb veririz:

Mübtedâ olan birinci "vecd" kadîm u maʿhûd olan vecddir. Haber olan ikinci "vecd" mevcûd olan ve eski hâli gibi değişmeyen şimdiki vecddir.

يشِفّ عن الأسرارِ جِسْمي من الضّنى
فيَغْدو بها معنىً نُحولُ عظامي

Tercüme

Fart-ı muhabbetden mütevellid şiddet-i maraz o derece letâfet ü şeffâfiyet iktisâb etdi ki esrâr-ı İlâhiyye münkeşif olmağa başladı. Ayn-ı maraz îcâbı olarak kemiklerimde hâsıl olan zaʿf u rikkat da meânî gibi letâfet kesb ederek bâtınımda gizlenen esrâr aʿzâ-yı bedenimden görünmeğe başladı.

Hazret-i Nâzım zaʿf-ı maraz âsârı olan nuhûl-i izâmı esrârdan daha rakîk ü dakîk gösteriyor ve esrârı lafz ve nuhûl-i izâmı maʿnâ menzilesine indiriyor. Bundan daha latîf mübâlaga olamaz.

1 demişdir: - L
2 hasıl: tahsil L

طريحُ جَوى حبٍّ جريحُ جوانحٍ
قريحُ جفونٍ بالدّوام دَوَامي

Tercüme

Hüzn ü vecdimin şiddetinden yatağa düşdüm. Aʿzâ vu cevârihimde cerîhalar ve ale'd-devâm **[254]** kan döken göz kapaklarımda karhalar peydâ oldu.

صريحُ هوًى جارَيْتُ من لُطْفيَ الهَوا
سُحَيْراً فأنفاسُ النّسيمِ لمامي

Tercüme

Aşkım sarîh u vâzıhdır. Sehere benzeyen ibtidâ-yı sülûkümde aşk u hevâya ve hükm ü kazâsına tâbiʿ olarak akıp gitdim. Evvel mahlûk olan rûh-ı aʿzamın teneffüslerinden kinâye olan enfâs-ı nesîm, benim karîb ü nedîmim oldu.

صحيح عليل فاطلبوني مِن الصَّبا
ففيها كما شاء النّحولُ مُقامي

Tercüme

Bedenim ve aklım ve rûhum sıhhatda olmakla berâber bünyesinin fesâdı kâbil ve tabîatının hükmüne mâildir. Ey hâl ü şânımı sormak isteyen mürîdler! Makâm u mertebemi âlem-i emrden olan rûhdan sorunuz. Zaʿf u rikkatin istediği de vücûd-ı Hak'da fânî olmakdır.

Sabâdan murâd şems-i ehadiyyetin matlaı olan birinci mahlûkdur. O da rûh-ı aʿzamdan kinâyedir.

خَفَيتُ ضَنًى حتى خَفَيتُ عن الضّنى
وعن بُرْءِ أسقامي وبَرْدِ أُوامي

Tercüme

Za'f u marazımın şiddetinden dolayı öyle bir hâl iktisâb etdim ki o marazın mâhiyetinden ve harâretimi teskîn edecek bürûdetin nazarından gizli kaldım.

Ya'nî maraz, teşahhus edip yanıma gelse beni göremez ve içimdeki atş ü harâreti teskîn için bürûdet temessül edip gelse o da beni görmeğe yol bulamaz.

ولم أَدْرِ من يدري مكاني سوى الهوى
وكِتْمان أسراري ورعي ذِمامي

[255] Tercüme

Muhabbet husûsunda esrârımı ihfâ ve dostumla akd etmiş olduğum ahdimi îfâ eden ve yerimi yurdumu bilen muhabbetden başkasını bilmiyorum.

ولم يُبْقِ منّي الحبُّ غيرَ كآبَةٍ
وحُزْنٍ وتبريحٍ وفرْطِ سَقام

Tercüme

Muhabbet, bende hüzn ü elemden ve şiddet-i marazdan başka bir şey bırakmadı.

فأَمّا غرامي واصطباري وسلوتي
فلم يبقَ لي منهُنَّ غير أسامي

Tercüme

Aşk u garam, sabr u karâr, sülüvv-i derûn gibi şeyler zâil ve esâmîden başka her şey muzmahill oldu.

لِيَنْجُ خَلِيٌّ من هوايَ بنفسِهِ
سليماً ويا نفس اذْهبي بسَلام

Tercüme

Hubb u iştiyâkımdan hâlî olan her gönül sâlim olarak necât bulsun. Ey nefs! Muhabbetin ahkâmına münkâd olarak git.

وقال اسْلُ عنها لائمي وهو مُغْرَمٌ
بلَوْمِيَ فيها قلتُ فاسْلُ ملامي

Tercüme

Beni levm ü zemme düşkün olan lâim, cânânından soğu dedi. Ben de dedim ki sen de beni levm etmekden vâz geç. Yaʿnî ben sevgilime karşı nasıl düşkün isem sen de beni levm etmeğe düşkünsün. **[256]**

بمن أهتدي في الحبّ لو رُمْتُ سَلوَةً
وبي يَقْتَدي في الحبّ كلُّ إمام

Tercüme

Tarîk-i muhabbetde kime hâdî olurum? Sülüvv-i derûn isteseydim bâb-ı tesellîde bana iktidâya sâlih kimse bulamazdım. Hâlbuki şerʿ-i muhabbetde her imâm bana tâbiʿdir. Yaʿnî meşâyih-i muhabbet içinde beni sebk eden imâm yokdur. Ben hakîkatde hepsinin muktedâsıyım.

وفي كلّ عُضْوٍ فيَّ كُلُّ صَبَابَةٍ
إليها وشَوْقٍ جاذبٍ بزِمَامي

Tercüme

Sevgilime karşı hiçbir meyl ü meveddet ve beni kendisine cezb edici zimâm-ı icâbet yokdur ki uzuvlarımda bulunmasın.

Yaʿnî mahbûbuma karşı her uzvum tamâmıyle bir meyl ü muhabbet ve zimâm u icâbetdir.

تَثَنَّتْ فخِلْنَا كُلَّ عِطْفٍ تهُزُّه
قَضِيبَ نقاً يَعْلُوهُ بدرُ تَمام

Tercüme

Cânânım temâyüle başladı. Meyl ü ihtizâz eden her tarafını kum yığınında arz-ı endâm eden bir kâmet-i güzîde-hırâm ve vech-i münîrini de bir bedr-i tâm zann etdik.

Bu beytde tesniyeden maksad, mahbûb-ı hakîkînin ikiliğe teveccüh ü temâyülüdür. Mülâyemetle berâber meyl, mâili iki kılar. Tarafeynden biri diğer tarafa temâyül[1] ederse iki tarafın her biri husûsî bir dal mesâbesinde olur. İşte bu ikilik de ilm-i İlâhî ve maʿlûmât-ı İlâhiyyeden ibâretdir.

İlm, maʿlûma tâbiʿdir dedikleri budur. Ezelde sâbit olan maʿlûmâtı kendi nefsinde takdîr edilür. Yaʿnî evvelâ maʿlûmâta kudreti taalluk ediyor ve irâde ile de tecellî **[257]** vâkiʿ oluyor. Sonra o maʿlûmda da vücûd zuhûra geliyor ki nefsindeki kudreti demekdir.

Nesîmin hübûbuyla dallar sallanır. İrâdenin taalluku da nesîm gibidir. Dalın vücûdu vâhiddir. Dal, bir hayyizde olunca diğer hayyize meyl eder. Binâen aleyh bu hâl-i vahdet ikiye benzemiş olur. Bunun için hadd-i zâtında vâhid olmakla berâber "تثنى الاغصان" denir. Yaʿnî dallar iki tarafa sallandı demekdir.

"Itf"dan murâd esmâ-i hüsnâ ve sıfât-ı ulyâdan kinâyedir. Zîrâ her bir ism gûyâ cevânibden bir cânib demekdir. O da aʿtâfdan bir ıtf mesâbesindedir. "Tehuzzuhu" hezzeden muzâriʿdir. Zamîr mahbûbeye râciʿdir. Buradaki hezz esmâ-i İlâhiyye'sinden bir ismiyle Hakk'ın esere teveccühüdür. Ve bu teveccüh ile o eseri îcâd ediyor. "Kadîb" kesilmiş dal demekdir ki neş'et-i insâniyyeden kinâyedir. Nitekim Cenâb-ı Hak ﴿وَاللهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتاً. ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجاً﴾[2] buyurmuşdur. "Nekâ" tarîk-i İlâhîde abd-i sâlikin kâim olduğu makâmdır. "Bedr-i tamâm" gayb-ı esmâ vü sıfât-ı Rabbâniyye'de şems-i Hazret-i İlâhiyye'ye mukâbil ü müvâcih olan ârif-i kâmilin vechinden kinâyedir. Zulmet-i ekvânda kamerin nûru güneşden müstefâd olduğu gibi ârifin vücûdu da vücûd-ı İlâhîden müstefâddır. İşte ikileşmek demek olan "tesennî"den maksad şu sırr-ı tecellîdir.

1 temâyül: meyl L

2 "Allah, sizi yerden bitirdi (yarattı). 'Sonra sizi yine oraya döndürecek ve kesinlikle sizi (yeniden) çıkaracaktır.", Nûh 71/17-18.

ولي كُلّ عُضوٍ فيه كلّ حشاً بها
إذا ما رَنَتْ وقعٌ لكلّ سِهام

Tercüme

Her bir uzvumuzda bâtın bir kalb vardır. O kulûb-ı kâmine vü bâtınadan her bir kalb ses çıkardığı vakit cân-sitân oklara benzeyen nazarı oraya isâbet etmiş olur.

"Renet" yerine baʿzı nüshalarda "remet" vâkiʿ olmuşdur. O hâlde maʿnâ **[258]** şöyle olur:

"O mahbûb, kulûb-ı âşıkîne mihen ü ibtilâ oklarını atmağa başlayınca göz kapaklarını kaldırarak nazar etmiş ve suver-i kâinât zuhûra gelmiş oluyor. Eger göz kapakları muntabık yaʿnî kapalı olursa suver-i kâinâtdan iʿrâz etmiş oluyor" demekdir.

ولو بسطتْ جسْمي رأتْ كلّ جوهرٍ
به كُلّ قلبٍ فيه كُلّ غَرام

Tercüme

Habîbim[1] benim cismime ıttılâʿ edecek olursa cevâhir-i maʿrifetden her bir cevheri onun zımnında görür. Her cevherin zımnında bütün kalb, her kalbin zımnında da bütün aşk u muhabbet mündemicdir.

Bu beytde "Beset-i cism"den maksad serâir-i kalbin hakîkatine ıttılâʿdır. "Kulle cevher"den maksad da cevâhir-i maʿrifetdir. Ecsâm, cevâhirin; cevherler, kalblerin; kalbler aşk u garâmın mevâtınıdır.

Hazret-i Nâzım bast-i cism ile eczâsının tafsîl ve neşr ü tefrîkini murâd ediyor. Burada her şey'in cevheri demek mecbûl olduğu hilkat u cibilletidir. Eczâ-yı bedeni de bedenin terkîbâtıdır. O beden de ne kavlen ne fiʿlen ne kuvveten tecezzî vu taksîm kabûl etmeyen cüzdür. "Kalb" fuâd ve akl ve her şey'in hâlisinden ibâretdir.

1 Habîbim: - L

وفي وَصْلِهَا عام لدَيّ كلَحْظَةٍ
وساعةُ هِجْرانٍ عَلَيَّ كعامِ

Tercüme

Onun bir sene süren vuslatı bence bir lahza, hicrân sâati da bir sene demekdir. Tekrârdan sarf-ı nazar edilse de "ve lahzatu hicrân aleyye ke-âm"[1] denilmiş olsa **[259]** daha belîg olurdu.

ولمّا تلاقَينا عِشاءً وضمَّنا
سواءُ سبيلَيْ دارِها وخيامي

ومِلْنَا كذا شيئاً عن الحيّ حيثُ لا
رقيبٌ ولا واشٍ بِزُورِ كَلام

فَرَشْتُ لها خدّي وِطاءً على الثّرَى
فقالت لكَ البُشْرَى بلَثْمِ لِثامي

فما سَمَحَتْ نفسي بذَلِكَ غَيرَةً
على صَوْنها منّي لِعزّ مرامي

وبِتْنَا كما شاء اقتراحي على المُنى
أَرَى المُلْكَ مُلْكِي والزمانَ غلامي

Tercüme

Vakt-i işâda telâkî vü sâkin olduğu dârın iki tarafında veya benim hıyâm-ı ârâmımda ictimâʿ etdiğimiz ve rakîbin göremeyeceği ve nemmâmın yalan yanlış söz uyduramayacağı bir tarzda o kabîleden şöylece ayrılıp bir tarafa sıvışdığımız zamân yanaklarımı çiğnesin diye cânânımın hâk-ı pâyı etdim. Pûşîde-i vechi olan lisâmını ve dehân-ı ibtisâmını lesm ü takbîl edince sana müjde diye beni tebşîr etdi. Matlab u merâmımın kemâl-i izzetinden dolayı gayûr olan nefsim semâhatkâr davranmadı ve nikâb-ı cemâlini sıyânet

1 Bir anlık ayrılık bana bir yıl gibi gelir.

etmek istedi. Muhibb ü mahbûb ve tâlib ü matlûb emellerine nâil oldu. Sevgilim yanımda olduğu için mülk ü saltanatını kendi mülk ü saltanatım ve zamânı da bana hâdim bir köle gördüm.

Burada işâdan maksad gece karanlığının evvelinden kinâyedir. O da Hazret-i İlâhiyye'nin tecellîsiyle kendi arasındaki mülâkat-ı kevniyye demekdir. "Dâr"dan maksad evvel-i mahlûk olan rûh-ı aʿzamdır. O da akl, kalem-i aʿlâ, nûr-ı Muhammedî'dir ki **[260]** o dârın maʿrifeti sâyesinde devr eder. "Hıyâm"dan maksad da anâsır-ı erbaadan mürekkeb olan cesedden kinâyedir. "Ve milnâ"dan maksad, Hakk'a teveccüh ü ikbâli ve zât-ı İlâhînin de kendisine meyl ü tecellîsidir. "Kezâ şey'en"den maksad bir cihetden kinâyedir ki Hay cânibinden meânî-i hükm ü esrârı istîfâ için vücûd-ı müsteâr ile âlem-i kevnî cânibine meyldir.

Zarf-ı mekân olan "haysu"dan maksad, vesâvis-i nefsânî ve tesvîs-i şeytânî giremeyen âlem-i rûhânîdir. "Rakîb"[1] nefs-i emmâreye işâretdir ki insândan ancak mevt-i ihtiyârî veya ıztırârî ile ayrılır. "Fereştu lehâ haddî"den maksad, nefsinin fenâsından ve şeytânın kendisinden çekilmesinden ibâretdir ki vücûd-ı Hakk ile tahakkuk ve nihâyetinden bidâyetine rücûʿ etdikden sonra Rabb'inin sûretini kendi sûreti değil, kendi sûretini Rabb'inin sûreti görür. "Vitâen ale's-serâ"dan maksad toprak ve sudan mürekkeb olan cesedidir ki cinn ü şeytânın hilkatinde gâlib olan hevâ ve nâra en ziyâde yakın ve hilkat-ı insânda da gâlib olan toprak ve sudur. "Lisâm"dan maksad kendi sûretinden ve her şey'in sûretinden kinâyedir. Zîrâ bu, vech-i İlâhîye hicâbdır. "Femâ-semahat nefsî"den maksad, o lisâmı öpmekden imtinâıdır. "Gayreten alâ savnihâ"dan maksad, beni kendisine yaklaşmadan menʿ etdi demekdir. Mahbûba intisâb husûsunda sadâkat-ı bi'l-külliye kemâl-i fenâdan sonra enâniyyet-i hakîkiyye daʿvâsıyla olur. "Savnihâ" demek mahbûb ile birlikde vücûd daʿvâsı demekdir ki câhillerin hâlidir. Hâlbuki vücûd-ı Hak'da külliyen fânî olmakla berâber mahbûb-ı hakîkînin müşâbehetinden münezzehiyetidir. Dehân ibtisâmı takbîl şöyle dursun, onun lesm-i lisâmı nasıl mümkin olur. "İzzi merâmî"den maksad, kevn ü imkâna ve mekân u zamâna ve hâl-i aslîye rücûa mukârin olmayan hakîkat-i zâtiyyeden hazz u

1 "Rakîb": "Rakîb"den maksad L

nasîb almak demekdir. **[261]** "Ve bitnâ" demek âlem-i kevne girmek demekdir. O da zulmet-i lâzimedir "Kemâ şâe iktirâhî ale'l-münâ" demek, onun matlabı onu diledi demesidir. Bu da bir emr-i zevkîdir. Bunu maʿrifet, dâire-i aklın hâricidir. "Mulkî" demek cismânî ve insânî hâl ü şânımın fenâsından sonra mazhar-ı Rabbânî ile tecellî-i Rahmânî'de zâhir oldum demekdir. "Gulâmî" demek her hâl ü husûsda ve metâlib ü makâsıdımı îfâda bana hâdim demekdir.

[13. Kasîde]

شَرِبْنَا عَلَى ذِكْرِ الحَبِيبِ مُدَامَةً
سَكِرْنَا بِهَا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُخْلَقَ الكَرْمُ

Bu kasîde sûfiyye ıstılâhı üzerine söylenmişdir. Onlar hamrı esmâ ü evsâfı ile ibârelerinde zikr ve maʿrifet ü şevk ü muhabbete dâ'ir kalblerine vârid olan maâniyi murâd ederler.

Burada "habîb" salla'llâhu aleyhi ve sellem efendimizdir. Zât-ı risâlet-penâhîleriyle kadîm olan zât-ı hâlıkı murâd ediyor. Zîrâ Cenâb-ı Hak bilinmeğe muhabbet etmiş de mahlûkâtı yaratmışdır. Habîb ü mahbûb ve tâlib ü matlûb muhabbet mahsûlidir. "Mudâme" maʿrifet-i İlâhiyye ve şevk-i ila'llâhdır. "Sekirnâ bihâ min kabli en-yuhlaka'l-kerm" üzüm yaradılmadan yaʿnî kudret-i İlâhiyye'nin taalluk u îcâd etdiği mümkinât u hâdisât vücûda gelmeden ﴿اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾[1] hitâb-ı ezelîsinin istimâı ile neşve-yâb olduk demekdir. Habîbi zikr ederek şarâb-ı müdâm esbâb-ı zevk ü tarabın en kuvvetlisidir.[2] "Müdâme" esmâ'-i cemâliyyenin şühûd-ı âsârından neş'et eden muhabbet-i İlâhiyye şarâbıdır. Bu muhabbet, sekri ve bütün aʿyân-ı kevniyyeden bi'l-külliye gaybûbeti îcâb eder. "Min kabli en-yuhlaka'l-kerm" kavli her makdûrun zuhûrundan evvel hazret-i ilmiyyede sebk eden sekr-i maʿlûmdur. **[262]**

لَهَا البَدْرُ كَأْسٌ وَهْيَ شَمْسٌ يُدِيرُهَا
هِلاَلٌ وَكَمْ يَبْدُو إِذَا مُزِجَتْ نَجْمُ

Tercüme

Âsâr-ı kevniyye mezâhirinden zâhir olan maʿrifet ü muhabbet-i İlâhiyye şarâbı bir güneşdir ki zuhûr-ı nûrını bedrde görmeğe hem kendi zâtı hem de onlar muhabbet gösteriyor. Kemâ kâle Teâlâ ﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ﴾[3] bu zâhir, ayn-ı bâtındır. Bu da cemîʿ-i mevâtında bir maşrıkdır. O maşrık da vücûd-ı Hakk'ın şarâbıdır. Akılları mest eden hamr-ı İlâhî cûd u keremin envâını

1 "Ben sizin rabbiniz değil miyim?", Aʿrâf 7/172.
2 Zevk ve tarabın en kuvvetli sebebi habibin zikridir.
3 "Onlar Allah'ı sever Allah da onları sever.", Mâide 5/54.

ifâza eden mahz-ı vücûddur ki [1]﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ hitâbıyla her hareket ü sükûnun medâr-ı infisâlidir. O da esmâ ü sıfâtdan ibâretdir.

"Bedr" insân-ı kâmilden kinâyedir. Kâle fi'l-*Kâmûs* "El-bedru el-kameru'l-mumtelî."[2] Ve kâle fi's-*Sıhâh* "Yusemmâ bedren li-mubâderetihi'ş-şemse bi't-tulûʿ."[3] Dolu ve dolgun kamer tulûa mübâderet etdiği gibi tecellî ve zuhûr ve işrâk ve nûr iʿtibâriyle dolu olan insân-ı kâmil de zulmet-i kevniyyede tulûıyla şems-i ehadiyyete mübâderet etmiş oluyor. Zîrâ Hakk'ın tamâmıyle mücellâsı insân-ı kâmildir. "Keʾs" kavli makâm-ı aʿlânın mazhar u mücellâsıdır. İnsân-ı kâmil kâse olunca onun mazrûfu olan hamrı içenleri sarhoş ve mülâhaza-i ekvândan bî-hûş eder. "Yudîruhâ" esmâ vü sıfât-ı İlâhiyye'nin neşri demekdir. "Hilâl" kavli bedr demekdir. Şu kadar var ki zuhûr-ı nefsiyle bakiyye-i nûrını izhârdan muhtecibdir. Nitekim kamerle şems arasına kürre-i arz haylûlet ederse bu nûrun bakiyyesi mestûr kalır. Bedr-i tâm ona bir keʾs-i müdâmdır. Hâlbuki o câm-ı memlûyı tedvîr eden hilâl bir şems-i bî-zevâldır. Maʿrifet-i ledünniyye medârik-i şerʿiyye vü dîniyye ile mezc edilince vesîle-i hidâyet olmak üzere nice yıldız zâhir olur.

وَلَوْلاَ شَذَاهَا مَا اهْتَدَيْتُ لِحَانِهَا
وَلَوْلاَ سَنَاهَا مَاتَصَوَّرَهَا الْوَهْمُ

[263] "شذا" عبارة عن الرايحة الطيبة. "الحان" بيت الخمر.[4]

Tercüme

O muhabbet ü maʿrifet şarâbının tıyb u tâhir kokusu olmasaydı yol bulub esmâ vü sıfât-ı İlâhiyye'nin mey-hâne-i hidâyetine dâhil olamazdım. Ve münteşir nûru da olmasaydı akl u vehm onu tasavvur edemezdi.

"Şezâhâ" kavliyle emr-i İlâhîden olan rûh-ı aʿzama işâret etmişdir. "Hân" ile[5] zât-ı aliyye hazretini kinâye etmişdir. Bu da sıfât u esmânın

1 "'Ol' deyince hemen olur.", Bakara 2/117; Âl-i İmrân 3/47,59; En'âm 6/73; Nahl 16/40; Meryem 19/35; Mü'min 23/68; Yâsîn 36/82.
2 Bedr, dolunaydır.
3 Kamere bedr denilmesinin sebebi güneşten sonra hemen doğmak istemesindendir.
4 "Şezâ" güzel kokudan ibarettir. "el-Hân" içki evi (meyhane veya içkinin satıldığı yer).
5 ile: ile de L

envâıdır. "Senâhâ" kavli akl-ı insânînin nûrundan kinâyedir. "Mâ-tasavvereha'l-vehm" nevʿ-i insânînin ziyâ-yı bârikadârı olan akl-ı nûrânî olmasaydı vücûd-ı İlâhînin hakîkat-i câmiasından kinâye olan şu şarâbı içen akl sûret-i zihniyye isbât edemezdi zîrâ sûret-i zihniyyenin nefsü'l-emrde sûreti yokdur.

وَلَمْ يُبْقِ مِنْهَا الدَّهْرُ غَيْرَ حُشَاشَةٍ
كَأَنَّ خَفَاهَا فِي صُدَورِ النُّهَى كَتْمُ

«الحُشاشة» بضم الحاء بقية الروح في المريض والجريح. «الخفاء» الكتم والاظهار فهو من الاضداد. والظاهر ان الخفاء هنا بمعني الاظهار. والا فيلزم تشبيه الشيئ بنفسه.[1]

Tercüme

Zehârif-i dünyâdan kinâye olan zamân birçok kimselerin kalbinde rûhânî rûh bakiyyesini bırakmadı. Şu hakîkatin zuhûru kendilerine ilm-i ledünnî ihsân olunan kimselerin sudûrunda mektûm olan esrâra benzer.

فَإِنْ ذُكِرَتْ فِي الحَيِّ أَصْبَحَ أَهْلُهُ
نَشَاوَى وَلاَ عَارٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ إِثْمُ

[264] "Neşâvâ" cemʿ-i neşvân

Tercüme

Eger nâm-ı müdâm anılacak olursa bâde-nûşân-ı muhabbet ü irfân içmeden sarhoş olurlar ve bu mestî âsârı onlar için bir ayb u âr teşkîl etmez.

"Asbaha" kavli burada gaflet gecesindeki karanlığın zevâli ve tecelliyât-ı İlâhiyye envârının kalb-i zâkirde işrâkıdır. "Ehluhu" feyz-i Rabbânî ve meded-i rahmânî envârının kabûlüne istiʿdâdı olanlar demekdir. "Neşâvâ" meânî-i esrâr ile tahakkukundan dolayı agyâr u mâ-sivâ evhâmından gâib ve keşf ü tecellîye sâhib olmaları hasebiyle kendilerinde eser-i sekr hâsıl olan demekdir.

1 "el-Huşâşe" ("hâ"nın zammesiyle) yaralı ve hastanın bedeninde kalan ruhtur. "Hafâ" gizlemek ve göstermek anlamına gelen zıt anlamlı kelimelerdendir. Doğrusu 'hafâ' burada "gösterme" anlamında olur, aksi takdirde bir şeyin kendi kendisine teşbih edilmesi gerekir.

وَمِنْ بَيْنِ أَحْشَاءِ الدِّنَانِ تَصَاعَدَتْ
وَلَمْ يَبْقَ مِنْهَا فِي الحَقِيقَةِ إِلاَّ اسْـمُ

Bu beytde istiâre-i mekniyye vardır. Müşebbehün bih hazf olunmuşdur o da insândır. "Ahşâ"nın "dinân"a izâfeti istiâre-i tahyîliyyedir.

Tercüme

Âsâr-ı esmânın şühûdundan neş'et eden şarâb-ı muhabbet yavaş yavaş mütesâid olmağa başladı. Yaʿnî ulûm-ı İlâhiyye sudûr-ı ricâlde gizlendi ve kalbler muhabbet-i dünyâya ziyâde meyl ü inhimâk dolayısıyla cevelângâh-ı maâlîden kâsır kaldı. Hakîkat-i müdâmeye suver-i hissiyye vü maʿneviyyede yayıldıkdan sonra mürtefiʿ oldu ve mürîd-i sâdıkı kaplayan ism-i İlâhiyye'den başka bir şey kalmadı. Yaʿnî hakîkatde kemâlât-ı vücûdiyyenin izmihlâline ve maârif-i insâniyyenin fenâsına işâretdir.

وَإِنْ خَطَرَتْ يَوْماً عَلَى خَاطِرِ امَرِئٍ
أَقَامَتْ بِهِ الأَفْرَاحُ وَارْتَحَلَ الـهَـمُّ

[265] [Tercüme]

Bu şarâb-ı muhabbet ü maʿrifet bir hastanın kalbine hutûr edecek olsa gumûm u hümûm gider, kıyâmete kadar yerine zevk ü ferah kâim olur.

وَلَوْ نَظَرَ النُّدْمَانُ خَتْـمَ إِنَائِهَـا
لأَسْكَرَهُمْ مِـنْ دُوْنِهَا ذَلِكَ الخَتْـمُ

Tercüme

O bezm-i germ-â-germin münâdimleri mahtûm u mektûm olan kabın sırrına nazar edecek olsa o kabın mühürlü ve kapalı ağzı içmeden evvel onları sarhoş eder.

"Nüdmân" tarîk-i İlâhiyye'deki sâliklerden "hatme inâ'" kulun kalbinde tecellî-i İlâhiyye'nin eserinden kinâyedir. Ona nazar, tecellî ile tahakkukdan ibâretdir. "İnâ'" nefs-i insâniyyeden kinâyedir ki her vakt u hâlde tecellî-i hâs o nefese vâkiʿ olur. "Min dûnihâ" kavli hâbiye-i kebîre yaʿnî büyük fıçıdan ibâretdir ki cism-i insânîden kinâyedir.

وَلَوْ نَضَحُوا مِنْهَا ثَرَى قَبْرِ مَيّتٍ
لَعَادَتْ إِلَيْهِ الرُّوحُ وَانْتَعَشَ الجِسْمُ

Tercüme

Eger bezm-i muhabbet münâdimleri bir ölünün kabrine şarâb-ı muhabbetden biraz serpmiş olsalar rûh geri gelir cismde eser-i hayât kâim olur yaʿnî ölü dirilir.

"Nazahû" cemʿiyyet-i kübrâ ve izn-i mevlâ ile hazret-i tecellîye teveccühden kinâyedir. Kemâ kâle Teâlâ an-Îsâ aleyhi's-selâm [1]﴿وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِإِذْنِي﴾ "ve'n-teaşe'l-cism" Allâh'ın irâdesiyle dilediği kullardan kerâmet eseri olmak üzere ölüyü diriltmek hâssasının zuhûrudur. **[266]**

وَلَوْ طَرَحُوا فِي فَيءِ حَائِطِ كَرْمِهَا
عَلِيلاً وَقَدْ أَشْفَى لَفَارَقَهُ السُّقْمُ

Tercüme

Asma kütüğünün duvarı kenarındaki gölgeye[2] şifâsı gayr-i kâbil bir alîli atsalar hastalık ondan zâil olur.

"Fey'" âlem-i hayâlden kinâye olan insân-ı kâmil hayâli, magrib-i ekvân cânibinden rûh emrinin matlaı olan şems-i ehadiyyetin maşrıkı tarafına rücûʿ eder. "Hâiti kermihâ" kavli hiss ü aklın zâhir olan avâlim-i imkânından kinâyedir. Zîrâ o hâit dünyâ vü âhiret arasında bir cidârdır. Cesed-i insânî ve cevârih ü aʿzânın ve kuvâ-yı rûhâniyyenin tazammun etdigi şeyler cidâr menzilesindedir. O cidâr mevt ile münhedim olursa insân âlem-i âhirete intikâl eder. Hâitin zilline tarh demek insân-ı kâmilin teveccüh-i hâtırından ve marîz ü alîlin sûreti hayâlini müştemil ü muhît olmasından kinâyedir.

وَلَوْ قَرَّبُوا مِنْ حَانِهَا مُقْعَداً مَشَى
وَيَنْطِقُ مِنْ ذِكْرَى مَذَاقَتِهَا البُكْمُ

1 Yüce Allah'ın İsâ hakkında söylediği gibi: "Ve benim iznimle ölüleri çıkarıyordun (diriltiyordun).", Maide 5/110.

2 duvarı kenarındaki gölgeye: gölgesine L

Tercüme

Bir kötürümü o maʿrifet ü muhabbet mey-hânesine yaklaşdırsalar yürümeğe ve dilsizler de onun yâd-ı zevkiyle lakırdı etmeğe başlar.

"Hân" ashâb-ı hakîkat ü irfânın meclislerinden kinâyedir. "Mukʿaden" maʿrifet-i İlâhiyye elde etmek için yerinden kımıldanmayan ashâb-ı keslden ibâretdir. "Meşâ" kuyûd-ı evhâmdan kurtulan ve inâyet-i tevfîk ile mesâlik-i tahkîkin istediği yere sülûk eden demekdir. "Mezâkatihâ" ârif ü muhakkıkların lisânlarından su gibi akan tecelliyât-ı İlâhiyye maʿnâlarını tezekkür ü tedebbürdür.

"Ebkem"in cemʿi olan "bükm" gâfil ve mahcûb olanlardan kinâyedir. Zîrâ onların **[267]** lisânları ve kalbleri dilsizdir. Yalnız agyâr ile agyârdan bahs ederler.

وَلَوْ عَبِقَتْ فِي الشَرْقِ أَنْفَاسُ طِيبِهَا
وَفِي الغَرْبِ مَزْكُومٌ لَعَادَ لَهُ الشَمُّ

Tercüme

Bu şarâbın tıyb u tâhir nefesleri şarka yayılmış ve garbda kuvve-i şâmme hâssasından mahrûm bir mezkûm bulunsa der-hâl derdi gider ve koku duymağa başlar. Hazret-i Şeyh'in tıybın şarkda ve mezkûmün garbda olmasını ihtiyâr etmesi şarkın tulûʿ ve garbın gurûb yeri olmasındandır. Daha doğrusu şarkın mahall-i tıyb olması iʿtibâriyledir. Bilâd-ı maşrık evliyâ-yı Irâk'ın ve kutbun neş'etgâhı olduğundan bütün dünyâ halkının teveccühgâhı orasıdır. Kezâlik şark ile insân-ı kâmil murâd olunur. Zîrâ şems-i vücûdun maşrıkı odur. "Enfâsu tıyb" tecelliyât-ı İlâhiyye'nin zevki ve vicdânı maʿnâları insân-ı kâmilden sâdır ve râyihaları cevânib-i ekvâna münteşir olur. "Fi'l-garbi" kavli kibâr-ı evliyânın oradan hurûcu ve Şeyh-i ekber ve sâire gibi birçok evliyâ'ullâhın bilâd-ı maşrıka hicreti demekdir. "Mezkûm" nefsiyle iştigâli hasebiyle tecelliyât-ı İlâhiyye kokularını duymayan demekdir.

وَلَوْ خُضِبَتْ مِنْ كَأْسِهَا كَفُّ لاَمِسٍ
لَمَا ضَلَّ فِي لَيْلٍ وَفِي يَدِهِ النَّجْمُ

''الخضاب'' هنا عبارة عن الشعاع الذى ينشأ عن اشراق نور المدامة ويقع على كف اللامس فانه لا يضل والحال ان فى يده نجماً بل هو يهتدى بالنجم[1]

[268] Tercüme

"Ke's" müdâmın şurûkundan neş'et eden şuâʿ. Onu lems eden kimsenin avucuna temâs etse yolunu şaşırmaz. Elinde yıldız olduğu hâlde geceleyin yürür.

"Keffe lâmis" mürîd-i sâdıkın elinden kinâyedir. Zîrâ mürîd avucunu mürşid-i Muhammedî olan insân-ı kâmilin el ayasına kodugı vakit mübâyaa vâcib olur. كما ورد في الحديث. قال صلي الله عليه وسلم في بيع الملامسة: أن يقول إذا لمست ثوبك أو لمست ثوبي فقد وجب البيع بيننا بكذا. وهو بيع النفس لله تعالي اللابس بالتجلى والتأثير ثوب الصورة الانسانية الكاملة وهى صورة الشيخ المرشد.[2] Mürîd-i sâdık elini mürşidün ila'llâh olan şeyh-i kâmilin eline korsa mürîd câme-i murâdı lems etmiş ve beyʿ vâcib olmuş olur. Allâh da mürîdin nefsini iştirâ etmiş demekdir. Bu beyʿden rucûʿ şerʿan câ'iz değildir. Kâle Teâlâ ﴿إِنَّ اللهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ﴾[3] Ey mine'l-musaddıkîne bi'ş-şeyhi'l-mürşid. "Tahzîb" midâd-ı Rabbânî'nin fânî olan mürîd-i sâdıka ittisâlinden kinâyedir. "Lemâ dalle fî-leyl" ekvândan bir kevnde demekdir. "Ve fî-yedihi'n-necm" şeyh-i kâmilin lemsiyle mürîdde hâsıl olan ittisâlden ve kalbî maʿnevî râbıtadan kinâyedir. Kâle Teâlâ ﴿وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ﴾[4] Verese-i Muhammediyye'de kalbî olan sohbet-i maʿneviyye kıyâmete kadar bâkîdir.

وَلَوْ جُلِيَتْ سِرّاً عَلَى أَكْمَهٍ غَـدًا
بَصِيراً وَمِنْ رَاوُوقِهَا تَسْمَعُ الصُمُّ

Tercüme

Mahtûm olan o müdâm, sırren açılacak olursa aʿmâ basîr olur ve sâgırlar da süzgeçden boşanan o şarâbın sesini işidir.

---

1 "el-Hidâb" burada içkinin nurundan çıkan parıltının, kadehi tutanın avucuna yansıyan ışığından ibarettir. Elinde böyle bir yıldızı taşıyan kişi doğru yoldan sapmaz.

2 Hadiste rivayet edildiği üzere Peygamber (sav) şöyle buyurdu: Mülâbese (bir malı incelemeden sadece ona dokunmayla kesinleşen satış) birinin "Ben senin elbisene dokunduğumda ya da sen benim elbiseme dokunduğunda alışverişimiz şu fiyatla gerçekleşmiş olur." demesidir. Bu, bir müridin nefsini insan-ı kâmil suretinin elbisesiyle tecelli eden Allâh'a satmaktır. O da mürşit olan şeyhin suretidir.

3 "Allah, mü'minlerin canlarını satın almıştır.", Tevbe 9/111.

4 "Yıldızlarla da insanlar yollarını bulurlar.", Nahl 16/16.

"Velev Culiyet" hakîkat-i vücûdun inkişâfından ibâretdir. "Ekmeh" Rabb'inin tecelliyâtından bi-nefsihi mahcûb olan gâfilden kinâyedir. "Gaden" kavli zulmet-i leylden sonra **[269]** feth-i Rabbânî ile sâlikin inkişâf-ı fecrine işâretdir. "Râvûk" insân-ı kâmilin aklına işâretdir. Zîrâ insân-ı kâmil Rabb'inin nûruyla idrâk eder onun aklı ise agyâr u âsârın küdûretinden tasfiye eden bir râvûk u fârûka benzer.

وَلَوْ أَنَّ رَكْباً يَمَّمُوا تُرْبَ أَرْضِهَا
وَفِي الرَّكْبِ مَلْسُوعٌ لَمَا ضَرَّهُ السُّمُّ

Tercüme

Şütür-süvârân ve mahmûl-i irfân olan kâfile-i ehl-i sülûk o şarâbın toprağına niyyet ü teveccüh etse ve o kâfile arasında biri yılan veya akreb sokmuş bulunsa zehri ona zarar vermez.

"Rekb" ehl-i sülûk u irfândan mahmûl olan kimselerden kinâyedir. Kâle Teâlâ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾[1] فالحامل لهم هو الحق تعلى وهم[2] المحمولون في البر على الدواب، وفي البحر على السفن والطيبات الأرض والأبنية والأشجار والعارفون بذلك ركب لأنهم جماعة الراكبين، ومن لم يعرف فهو حيوان في صورة إنسان لغفلته عن الأمر وإشتغاله في زيد وعمرو. "Turbe arzihâ" suver-i rûhâniyyenin nâbit olduğu suver-i cismâniyyeden kinâyedir. Engur-ı meânî kışr-ı mebânîden çıkar. Ve feth-i Rabbânî ve feyz-i rahmânî ile taʿsîr edilerek şarâb-ı muhabbet ve maʿrifet meydâna gelir. O da mürşid-i kâmil demekdir. "Melsûʿ" kavli hayye-i hevânın sokduğu âşıkdan kinâyedir. "Semm" ekvân-ı fâniyeden zâhir olan gayriyyetden kinâyedir. Eger muhib, mürşid-i kâmil kasd u taleb ederse o mürşid ona hakâik-i kâ'inâtı bildirir. Ve meânî-i tecelliyâta vâkıf kılar. Ve eşyâdan hîçbir şey ona zarar vermez.

وَلَوْ رَسَمَ الرَّاقِي حُرُوفَ اسْمِهَا عَلَى
جَبِينِ مُصَابٍ جُنَّ أَبْرَأَهُ الرَّسْمُ

1 "Andolsun biz insanoğluna şan ve şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık.", İsrâ 17/70.

2 Onları taşıyan Hak Teala'dır. Onlar, karada hayvanların üzerinde, denizde gemiler üzerinde güzel topraklara, evlere, ağaçlara (meyveler) taşınırlar. Bunun farkında olanlar binici gruptandır. Bunu bilmeyen ise insan suretinde bir hayvandır. Çünkü o Zeyd ve Amr ile meşgul olmaktan, gerçeği gözden kaçırmıştır.

[270] Tercüme

Bir efsûnkâr onun ismini teşkîl eden harfleri cinnet hastalığına musâb olan bir kimsenin alnına resm etse bu resm, o hastalığa devâ ve şifâ bahş ederdi.

"Râkî" insân-ı kâmile işâretdir o da şeyh-i mürşiddir. "Hurûfe ismihâ" hazret-i İlâhiyye'nin meânî-i tecelliyâtına dâir sâlikin tahayyül etdiği şeylerden inhirâfı demekdir ki sâlikin bi-nefsihi değil Hazret-i İlâhiyye ile huzûru vaktinde olur. Ve bunun resmi teveccüh-i Rabbânî tarîkıyle mürşid-i kâmilden vâkiʿ olur. "Musâbin cunne" kavli tahayyülât-ı akliyye ve hevâ vü hevesine tâbiʿ olan gâfil ü mahcûba işâretdir. Bu gâfilin akl u fikri bir gûndan diger gûna intikâl eder. Ekvândan başka bir şey görmez o kimse tecellîlerden iʿrâz etmiş demekdir. Nefsiyle kâim olarak nazar eder Allâh ile birlikde zikri yokdur. Fesâd-ı hayâline ve aklına galebe eden evhâmından başka bir şey değildir. Bulunduğu bu hâlden ifâkat bulmayan kimse muhakkıklar nazarında cünûn-ı mutbik ile maʿlûl demekdir.

وَفَوْقَ لِوَاءِ الجَيْشِ لَوْ رُقِمَ اسْمُهَا
لأَسْكَرَ مَنْ تَحْتَ اللِّوَا ذَلِكَ الرَّقْمُ

Tercüme

Ordunun bayrağı üstüne ismi terkîm edilecek olsa bu terkîm livânın altında bulunan kimseyi sarhoş eder.

"Livâ'i'l-ceyş" kâmil ü muhakkık olan meşâyih-i sûfiyyeden her bir şeyhin tarîkatından kinâyedir ki altında yürüyen mürîd ü sâlikler maʿrifet-i İlâhiyye makâmâtına kadar mesâfeleri katʿ için nefsleriyle harb ü mücâhede ederler.

Aktâb-ı erbaa ve diğer evliyâ'ullâh hazerâtın tarîkat-ı hâssaları livâ'-i menşûridir. İlm-i nâfiʿ ve ilm-i râfiʿ olan bu tarîkatların fevkiyyeti, bu tarîkata dâhil olan sâlikin ibtidâ-yı emrinden kinâyedir. "Râkım" Allâh Teâlâ hazretleridir. **[271]** "İsmuhâ" kavli esmâ ile müsemmâ olan zâtı demekdir.

"Le-eskere" kavli idrâk-ı ukûlün ekvândan gaybı demekdir. "Tahte'l-livâ" şeyhinin tarîkatına giren mürîd ve sâdık kimselerin hükm-i tarîkata teslîm-i nüfûsüdür.

تُهَذِّبُ أَخْلاَقَ النَّدَامَى فَيَهْتَـدِي
بِهَا لِطَرِيقِ العَزْمِ مَنْ لاَ لَـهُ عَـزْمُ

Tercüme

Bu şarâb-ı irfân o bezm-i germ-â-germe mülâzım ü müdâvim olan münâdimlerin ahlâkını tehzîb eder ve makâm-ı harâmda bulunup da azmi olmayan kimselerin azm ü kasdine rehber olur.

"Nedâmâ" mürîd ü sâliklerden kinâyedir. "Li-tarîki'l-azm" kavlindeki azm şerre değil hayra olan azmdir. Umûr-ı haseneye azm şerʿan muayyen olan bir tarîkat-ı müstahseneden ibâretdir ki hayra masrûfdur. "Lâ lehu'l-azm" kavli o sahbâ-yı musaffâdan nûş eden sâlikleri tarîk-i ulûma ulaşdırır demekdir. Hayr husûsunda azmi olmayan insân şerʿan muʿteberdir. Bunun için azm kelimesinde nekire olarak îrâdı taʿzîm içindir. Yoksa her insân bir şey'e karşı azm ü niyetden hâlî değildir. Bâtıl üzerine olan azm ü niyyet emr-i ademîdir, ona iʿtibâr yokdur.

وَيَكْرُمُ مَنْ لَـمْ يَعْرِفِ الجُـودَ كُفُّـهُ
وَيَحْلُمُ عِنْدَ الغَيْظِ مَنْ لاَ لَـهُ حِلْـمُ

Tercüme

Cûd u sehâyı bilmeyen kimsenin eli kerîm ve gayz u gazab anında hilmi olmayan kimse de halîm olur. **[272]**

وَلَوْ نَالَ فَدْمُ القَـوْمِ لَثْمَ فِدَامِهَا
لأَكْسَبَهُ مَـعْنى شَمَائِلِهَا اللَثْمُ

''الفدم'' الثقيل البليد. ''الفِدام'' بكسر الفاء غطاء ابريق الشراب.[1]

1 "el-Fedm" ağır ve anlayışı kıt, "el-fidâm" "fâ"nın kesresiyle şarap testisinin kapağı demektir.

Tercüme

Fehm ü izʿânı kalîl ve beden ü endâmı sakîl bir kimse o şarâb-ı nâbın ağzındaki örtüyü takbîl etmeğe muvaffak olsa o telessüm ona maʿrifet ü muhabbet şarâbının rakîk ü latîf olan maʿnâ-yı şemâ'ilini taʿlîm eder.

"Fedmu'l-kavm" ehl-i maʿrifet olan kâmiller nazarında câhil ve muhabbet ü maʿrifetden gâfil kimseler demekdir. "Fidâm" o şarâbın örtüsüdür ki ukûl-i beşeriyyeden muhtecibdir. O da akl-ı insândan ibâretdir. "Lesme fidâm" tecellî vü istitâr-ı ilmiyyedir. "Maʿnâ şemâ'ilihâ" ahlâk-ı İlâhiyye ve sıfât u esmâ-i Rabbâniyye meânîsine dâ'ir kulda zâhir olan şeylerden kinâyedir.

يَقُولُونَ لِي صِفْهَا فَأَنْتَ بِوَصْفِهَا
خَبِيرٌ أَجَلْ عِنْدِي بِأَوْصَافِهَا عِلْمُ

Tercüme

Kerâmet yoluna müntehî olan şu şarâb-ı tarîkat tâlibleri o maʿrifet ü muhabbet şarâbını bana vasf it. Sen onun evsâf-ı lâzimesinden haberdârsın diyorlar. Evet onun evsâfına dâ'ir ilmim vardır.

Maʿrifet ü muhabbet şarâbından haber vermek selâmeti mûcib ise de orada rakîb olan habîb vardır. Ondan haber vermek kolay değildir.

يُسَائِلُنِي عَنْ سِرِّ لَيْلَى رَدَدْتُهُ
بِعَمْيَاءَ فِي لَيْلَى بِغَيْرِ يَقِينِ

يَقُولُونَ خَبِّرْنَا فَأَنْتَ أَمِينُهَا
وَمَا أَنَا إِنْ أَخْبَرْتُكُمْ بِأَمِين[1]

(Seyyid Ahmed er-Rüfâî)

[273] Kutb-ı emced Seyyid Ahmed er-Rüfâî kuddise sırruhu hazretlerinin şu manzûmeleriyle Hazret-i Nâzım'ın "Ecel indî bi-evsâfihâ ilm" kelâmı arasında fark-ı azîm var denilecek olursa biz de deriz ki Hazret-i Nâzım tarîki tarîk-i meveddet ü muhabbet olan şürb-i müdâma işâretdir.

1 Tercümesi için bk. s. 287-288

Burada münâdîye vusûlden evvel mebâdî-i hâline işâret vardır. Fakat eş-Şeyhü'l-Üstâz er-Rüfâî ellezî hazaat lehu cemîʿu'l-efâî[1] hazretlerinin kelâm-ı âlîsi rakîb ile birlikde zât-ı habîbe işâretdir. Ve onun ilmi sehlü'l-merâm ve karîbü'l-makâm değildir.

صَفَاءٌ وَلاَ مَاءٌ وَلُطْفٌ وَلاَ هَـوًا
وَنُورٌ وَلاَ نَارٌ وَرُوحٌ وَلاَ جِسْـمُ

"El-hevâ" zarûreten maksûr olmuşdur.

Tercüme

O şarâb-ı sâfînin cümle-i evsâfından biri su olmadığı hâlde sâfiyet, havâ olmayan letâfet, âteşe gayr-i mukârin nûr, cism ile ittisâl ü alâkası bulunmayan bir rûhdur.[2]

تَقَدَّمَ كُـلُّ الكَـائِنَاتِ حَدِيْثُهَـا
قَدِيماً وَلاَ شَكْلٌ هُنَاكَ وَلاَ رَسْـمُ

Tercüme

O şarâbın hadîsi bütün kâinâtı takaddüm-i zamânî ile değil, takaddüm-i zâtî ile sebk etdi. O hazret-i İlâhiyye'de şekl ü resm yokdur.

Eşkâl ü rüsûm aʿyân-ı mümkinât demekdir. O da hâdis olan mahlûkâtdır. İlm-i İlâhî hazretinde mahlûkât u mümkinâtın vücûdu yokdur. Burada hadîs, kelâm-ı nefsî vü İlâhiyye'den ibâretdir ki mahlûk olan hurûf u asvât **[274]** cinsinden değildir. "Kadîmen" hadîsin hâlidir zîrâ ilmin rütbesi maʿlûmât rütbesine takaddüm-i zâtî ile takaddüm etmişdir.

وَقَامَتْ بِهَا الأَشْيَاءُ ثَـمَّ لِحِكْمَةٍ
بِهَا احْتَجَبَتْ عَنْ كُلِّ مَنْ لاَ لَهُ فَهْمُ

1 Bütün yılanlar eğilip ona itaat etti.
2 ittisâl ü alâkası bulunmayan: ittisâli olmayan ve alâkası bulunmayan L

Tercüme

Maʿkûl ve mahsûs ve mevhûm bi'l-cümle eşyâ onunla kâim oldu. Fehmi olmayan her kimseden ihticâb etdi.

Eşyânın ilm-i İlâhîde sübût u vücûdu hurmâ ağacının çekirdeğinde mündemic vücûduna benzer. Bunun için Cenâb-ı Hakk ezelen ve ebeden hayy u kayyûmdur. "Semme" mümkinâtın kayyûmu olan Hazret-i Zât'a işâretdir. Burada "hikmet" adl maʿnâsınadır. "Lâ lehü fehm" kavli nefisleriyle şühûd-ı İlâhiyye'den mahcûb olanlar demekdir. Bu gibi ehl-i hicâb âriflerin kelâmını anlamadıkları cihetle inkâr ederler ve aleyhlerinde taʿn u teşnîʿden hâlî kalmazlar.

إذا علم الله الكريم سريرتي
فلستُ أُبالي من سواه إذا سخطْ[1]

(Şeyh-i Ekber)

Tercüme: Allâh benim esrâr-ı derûnumı bildikden sonra başkasının gayz ve gazabına ve aleyhimdeki dedikodulara mübâlât etmem.

وَهَامَتْ بِهَا رُوحِي بِحَيْثُ تَمَازَجَا
اِتِّحَادا وَلاَ جِرْمٌ تَخَلَّلَهُ جِرْمُ

فَخَمْرٌ وَلاَ كَرْمٌ وآدَمُ لِي أَبٌ
وَكَرْمٌ وَلاَ خَمْرٌ وَلِي أُمُّهَا أُمُّ

Tercüme

Şarâb ile rûhun imtizâcına gönlüm muhabbet etdi. Bu ittihâd u imtizâc, cismin cisme tahallülü değildir. Bu hamrdır, üzüm değildir. Hâlbuki benim babam ebü'l-beşer olan Âdem'dir. Üzümdür, şarâb değildir. Onun anası benim anamdır. **[275]** Yaʿnî Âdem benim babam olduğu hâlde hamr mevcûd idi o zamân üzümün vücûdu yokdu. Yaʿnî Âdem'in übüvveti benim de bünüvvetim ilm-i İlâhî hazretinde mevcûd iken zât-ı Hak'dan hîçbir şey tagayyür ü tebeddül etmedi.

1 bk. İbn Arabî, Muhyiddîn. *Dîvânu İbni Arabî*. Beyrût: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1996, s. 46.

"Rûhî" hîn-i tecellîde sâlikin elde edeceği hâlât u makâmâtın gâyesidir. "Bi-haysu temâzecâ" kavli ikisinden birinin diğerine ihtilâtı demekdir. Tesniye zamîri müdâm u rûha râciʿdir. Hurma maʿdûm olduğu hâlde çekirdekle ihtilâtı gibi maʿdûm da mevcûd ile ihtilât edince nefsü'l-emrde ihtilât sayılmaz. Zîrâ ihtilâtın şartı iki şeyden birinin mevcûd olmasıdır. Bu ise mümteniʿdir. Zîrâ Hak Teâlâ ile berâber hîçbir şey'in vücûdu yokdur. Vücûd-ı Hakk ile mevcûdâtın vücûdu vücûd-ı Hakk'ın zuhûru demekdir. "İttehadâ" kavli, maʿdûm olduğu hâlde henüz zâhir olmayan hurmâ ile çekirdeğin ittihâdı gibi şeyʾ-i vâhid olması hasebiyledir. Bu da min haysu hüve âlimle maʿlûmun ittihâdı demekdir. Yaʿnî âlim olması hâricden onun ilminden zarûrî haysiyetiyle zâten maʿlûm olmasındandır. Bu ittihâd, suyun yün eczâsına nüfûzu veya gül suyunun gülde sereyân u tahallülü demek değildir. Maʿdûmü'l-ayn olan bir ağacın mevcûd olan tohmunda tahallülü demekdir. Zîrâ her bezr ü tohum bir ağac inbât eder ki o ağac diger tohumda yokdur. Bu ise ittihâd u hulûl değildir. Arif-i bi'llâh olan ehl-i tarîkin meânî-i kelâmını ve onların ıstılâhâtını anlamayan câhil mahcûblar bu bâbda zebân-dırâzlıkdan kendilerini alamamışlar ve evliyâullâh hazerâtının makâmât-ı âliyesine taş atmak istemişlerse de kendi husrânlarına hidmetden başka bir şey elde edememişlerdir.

"Kerm" avâlim-i imkân olan mahlûkâtdan kinâyedir. Zîrâ hepsi de aslında maʿdûm u fânîdir. Onlarda zâhir olan vücûd Hakk'ın vücûdudur. "Velâ hamr" mevcûd olan odur, hamr değil demekdir zîrâ vücûd vâhiddir. Hamr-i İlâhîye **[276]** nisbet edilince[1] tecellî-i emrî vü vücûdîdir. Âlem-i imkândan kinâye olan kermin vücûd-ı aslîsi kalmaz. Kerme nisbet edilirse hamrın vücûd-ı aslîsi kalmaz. "Ummuhâ" ümmü'l-müdâme demekdir ki ümm-i hamrın vücûdı hâlinde hamr mevcûd değildir.

وَلُطْفُ الأَوَانِي فِي الحَقِيقَة تَابِعٌ
وَلُطْفِ المَعَانِي وَالمَعَانِي بِهَا تَنْمُو

1 edilirse: edilince

Tercüme

Âlem-i imkândan kinâye olan zurûf u evânî hakîkatde yaʿnî Rabbiyle tahakkuk eden ârifin nazarında suver-i mümkinâtın delâlet etdiği maʿnâların letâfetine tâbiʿdir. Hâlbuki meânî yaʿnî[1] zevk ü vicdân ve keşf ü ıyân sâhibi bir ârifin kalbinde maârif-i İlâhiyye o rûhânî letâfetle tekessür eder. Ve semâvât-ı gayyûbdan nâzil olan yağmurlar gibi uyûbdan tâhir olan kalblere nâzil olur.

وَقَـدْ وَقَعَ التَّفْرِيقُ وَالكُلُّ وَاحدٌ
فَأَرْوَاحُنَا خَمْرٌ وَأَشْبَاحُنَا كَـرْمُ

Tercüme

Maʿnâların tekessür ü tenmisi hâlinde tefrîk vâkiʿ oldu. Hâlbuki vücûd birdir. Aʿyânı maʿdûm olan maʿlûmât-ı mümkine Hakk'ın ilmiyle ezelde münkeşif ve kadîm u ezelî olan kelâm-ı nefsî ile onlara "kün" emri vâkiʿ oldu da şu vücûd-ı vâhid zuhûra geldi. Aʿyânı maʿdûm olan maʿlûmât-ı mümkine îcâd edilmeden zâtı zâtına şehâdet etdi. Rûh-ı aʿzam-ı Muhammedî vâsıtasıyla nefh edilen rûhlarımız mücmel ve müdâmeden ibâret olan rûh-ı Muhammedî'nin tafsîlidir. Sûretlerimiz ise hakâyık-ı irfâniyyenin ilkâsıyla ukûlü mest ü bî-hûş eden ve asîr-i rûhâniyle hamr hâline gelen üzümdür.

وَلاَ قَبْلَهَا قَبْلٌ وَلاَ بَعْدَ بَعْدِهَا
وَقَبْلِيَّةُ الأَبْعَادِ فَهْيَ لَهَاحَتْمُ

[Tercüme]

[277] Kadîm olan müdâm için evvel, baʿd yaʿnî zamân yokdur. Her baʿde yaʿnî sonraya nisbet edilen evveliyet mefhûmu müdâm için mahtûm u meczûm bir emr-i ezelîdir.

Yaʿnî bu müdâm için her sonun evveliyeti bilâ-şek velâ-tereddüd katʿ u cezm tarîkıyledir. Yaʿnî Hazret-i İlâhiyye kuyûd-ı mekândan münezzeh olduğu gibi zamân kuyûdundan da münezzehdir. O hazretin her şeyden

1 ya'nî: - L

mutlak olan kabliyyet ü ba'diyyeti vardır. O da mâzî, hâl, istikbâl yok iken ihâta-i vâhide ile ezelde zamânları muhît olmasıdır.

وَعَصْرُ المَدَى مِنْ قَبْلِهِ كَانَ عَصْرُهَا
وَعَهْدُ أَبِينَا بَعْدَهَا وَلَهَا الْيُتْمُ

Tercüme

Hilkatin evvelinden sonuna kadar demek olan zamân-ı mümted ehl-i hakîkat indinde esmâ'-i İlâhiyye'den olan dehr ma'nâsına değildir. Bunun için "asr-ı medâ" ile kinâye edildi de dehr denilmedi. Zîrâ dehrin ma'nâ-yı İlâhiyye'sinde kabl ü evvel yokdur. "Kâne asruhâ" "asartu'l-ineb"den müştakdır. Ya'nî üzümün suyunu sıkdım demekdir. Sıkılan bu suyun ismi fâil bi-ma'nâ mef'ûl olan asîrdir. Onun asrı asîrin üzümünden temeyyüz etmesiyle kinâye edilmişdir. Bu da suver-i mümkineden vücûd-ı Hakk'ın temeyyüzü demekdir. "Ve ahdu ebînâ" ebü'l-beşer Âdem'dir. "Ahd" iltikâ' vu ma'rifet demekdir. "Ahdî bih"[1] kavli bundan me'hûzdur. Âdem'in ahdi demek ahd-i nübüvveti ahz-ı mîsâkı demekdir. Kemâ kâle Teâlâ ﴿وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ﴾[2] ﴿وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِيٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلٰى﴾[3] **[278]** "Ba'dehâ" kavli üzüm ve salkım hâllerine mülâbis olduğu zamân o şarâbın zuhûrundan sonra demekdir. "Ve lehe'l-yutmu" kavlindeki zamîr müdâmeye râci'dir. Yütmün müdâmeye nisbeti tabîat libâsına bürünmeden evvelki zuhûruna mülâbis olan rûhun fenâsından kinâyedir. Gûyâ rûh onun babası ve tabîat vâlidesi oluyor. Rûh ve tabîatdan mürekkeb olan âlem-i hayvân u insânda zuhûr idince sülûk ve mücâhede hâlinde insân oraya girer ve fenâ vu izmihlâl ile tahakkuk ederek babası olan rûh emri olur. Vâlidesinin hicr-i terbiyesi demek olan âlem-i tabîatda yetîm olarak kalır. Bu hâl tekâlîf-i şer'iyye ile kıyâmından dolayıdır ki

1 Onunla karşılaşıp tanışmamız.

2 "Allah peygamberlerden 'ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz'.", Âl-i İmrân 3/81.

3 "Rabbin Ademoğulları'ndan -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin rabbiniz değil miyim? 'Elbette öyle! Tanıklık ederiz' dediler.", A'râf 7/172.

«كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ»[1] hadîs-i kudsîsindeki kurb nevâfil demekdir. Sâdık bir sâlikin bidâyet-i sülûkünden maʿrifet-i İlâhiyye tahsîline ve kurb-i nevâfil maʿnâsıyla tahakkukuna kadar olan hâldır. Kâle Teâlâ ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ﴾[2] Mâl-i yetîm kuvâ-yı tabîiyye ve aʿzâ-yı hissiyye demekdir. Yaʿnî âlem-i nüfûs u ervâhın fenâsından sonra bi'l-külliye fânî olmayınız demekdir. Mâl-i yetîme yaklaşmakdan nehy ise tekâlîf-i şerʿiyyenin kulda bekâsı içindir.

مَحَاسِنُ تَهْدِي المَادِحِينَ لِوَصْفِهَا
فَيَحْسُنُ فِيهَا مِنْهُمُ النَّثْرُ وَالنَّظْمُ

Tercüme

Mehâsin-i müdâmı medh edenlerin mahâmid ü medâyihi zâtına delâlet eder. "Subhâne men-delle bi-zâtihi alâ zâtih.[3] mâ-arefa'llâhe illa'llâh."[4] Vâsıfların bu şarâb hakkındaki mehâsin-i evsâfı nesr olsun nazm olsun güzeldir. "Mehâsin" müdâmın sıfâtından ibâretdir. "Tehdi'l-mâdihîn" kavli esmâ'-i hüsnânın tecellîsinden münkeşif olan meânî sâyesinde o müdâmın mehâsini ancak kendi zâtına delâlet ü hidâyet etdigine işâretdir. **[279]**

وَيَطْرَبُ مَنْ لَمْ يَدْرِهَا عِنْدَ ذِكْرِهَا
كَمُشْتَاقِ نُعْمٍ كُلَّمَا ذُكِرَتْ نُعْمُ

Tercüme

Milâh-ı Arabdan "Nuʿm" yâd edilince âşıkı, zevken, keşfen vicdânen kendisini bilmedigi hâlde şevk ü tarab izhâr etmesi gibi neş'elenir ve cûşa gelir.

Zât-ı mahbûbu görmeden âşıkın vecd ü garâmını izhâr etmesine aşk-ı Mûsevî denir. Zîrâ Hazret-i Mûsâ Tûr dağına tecellî vâkiʿ olunca bayıldı hâlbuki henûz kendisinde tecellî husûle gelmemişdi. Buna işâret olmak üzere şâirin biri şu nazm-ı bedîi söylemişdir:

---

1 "Ben onun işiten kulağı, gören gözü olurum.
2 "Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin.", İsrâ 17/34; En'âm 6/152.
3 Zatına kendi zatıyla delalet eden Allah.
4 Allah'tan başkası Allah'ı tanımadı.

قالوا عَشِقْتَ وأنت أعمى
ظبياً كحيل الطرف ألمى

فأجبتُ إني مُوسَوِ
العشق إنصاتاً وفهما يُّ

أهوى بجارحة السّما
ع، ولا أرى ذات المسمّى[1]

Tercüme: Dediler ki gözleri kudretden sürmeli, esmer dudaklı bir âhû-yı dil-cûya görmedigin hâlde âşık oldun. Ben de cevâb olarak dedim ki idrâk u fehm iʿtibâriyle Mûseviyyü'l-aşk bir âşıkım. Sevdigimin nâm u mehâsinini işide işide semʿan seviyorum hâlbuki müsemmânın kendisini görmüyorum.

وَقَالُوا شَرِبْتَ الإِثْـمَ كَـلاَّ وَإِنَّمَا
شَرِبْتُ التِي فِي تَرْكِهَا عِنْدِيَ الإِثْمُ

Tercüme

Hakîkat-i müdâmdan gâfil olanlar şerʿan harâm olan şarâbı içdin diye levm ü zemme **[280]** başladılar. Ben de onlara cevâb olarak dedim ki "Ey gâfiller taʿn u teşnîʿden vâz geçiniz. Ben öyle bir şarâb içdim ki dünyâ ve âhiretde onun terkinde melâmet, şürbünde kerâmet vardır.

هَنِيئاً لِأَهْلِ الدَّيْرِ كَـمْ سَكِرُوا بِهَا
وَمَا شَرِبُوا مِنْهَا وَلَكِنَّهُـمْ هَمُّوا

Tercüme

Ehl-i deyre âfiyetler olsun. Onlar içdikleri şarâb ile ne kadar sarhoş oldular hâlbuki içmediler, yalnız azm ü niyyet etdiler.

"Ehl-i deyr" bütün makâmât-ı enbiyâ vu mürselîni câmiʿ olan dîn-i Muhammedî'de Hazret-i Îsâ'nın makâm-ı velâyetine vâris olan evliyâullâh

1 Şiir, Ebü'l-İz Muzaffer b. İbrahim'e aittir. bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-Aʿyân*, Cilt V, s. 213-214.

hazerâtından kinâyedir. Evliyâ ulemâ-yı billâh olan verese-i enbiyâdır. "Kem sekerû bihâ" hakîkat-i şarâbı zikr etdiler. Ervâh-ı mücerrede âlemine yükselmek istediler fakat makâm-ı Muhammedî'ye varamadılar. Varamadıklarından ve o şarâb-ı hoş-güvârı içemediklerinden dolayı kendilerinden geçdiler. Binâen aleyh ehl-i deyrin himmetleri hakîkat-i müdâmı idrâk etmekden kendilerine mâniʿ oldu.

وَعِنْدِي مِنْهَا نَشْوَةٌ قَبْلَ نَشْأَتِي
مَعِي أَبَداً تَبْقَى وَإِنْ بَلِيَ العَظْـمُ

Tercüme

Neş'etimden evvel onun neşvesi bende vardı. Kemiklerim çürüse ve eseri bile kalmasa o neşve benden ayrılmaz.

عَلَيْكَ بِهَا صِرْفاً وَإِنْ شِئْتَ مَزْجَهَا
فَعَدْلُكَ عَنْ ظَلْمِ الحَبِيبِ هُوَ الظُّلْمُ

«الظَلم» بفتح الظاء أي عن ريقه هو الظُلم لا غيره.[1]

[281] Tercüme

O şarâba hâlis olarak müdâvim ü mülâzım ol. Ona bir şey karışdırmak istersen cânânın mâ-i esnân u reşehât-ı[2] dehânından başkasını mezc etme.

Mütekellimînden birçoğu bu beyti te'vîl ü tafsîl etmek istediler. Baʿzıları müdâmdan murâd "lâ-ilâhe illallâh" ve mezc etmek istedigin "zalm-ı habîb" "Muhammedün resûlullâh" kavlindir dediler.

Baʿzıları da عليك بمعرفة ملاك، وتمسك بمن أولاك، وإن بحثت عن غير الذات، فلا تتعدّ الصفات، فإنها لذات عظيمة، وبها ترتاح العقول السليمة ibâresiyle maksadlarını îzâh etdiler. Yaʿnî maʿrifetullâhdan ayrılma ve dâmân-ı ihsânına yapış. Allâh'ın zâtından başka bir şey'e dâ'ir bahs etmek istersen dâ'ire-i sıfâtını tecâvüz etme zîrâ sıfât mertebesinde büyük lezzetler vardır. Ukûl-i selîm o lezâiz ile kesb-i râhat eder.

1 "ez-Zalm" ("zâ"nın fethasıyla) yani onun tükürüğünden demek olur ki bu da zulümden başka bir şey değildir.

2 Sızıntılar, damlalar. L (der-kenâr)

"Aleyke" mürîd-i sâdıka hitâbdır. "Huz" yaʿnî al maʿnâsına ism-i fiʿldir. Kâle fi's-*Sıhâh* "Aleyye Zeyden ve aleyye bi-Zeydin. Maʿnâhu aʿtinî Zeyden." Şarâbdaki sarâfet ve hâlisiyyet vücûd-ı Hak'dan mâ-adâ her şey'in fenâsından kinâyedir. "Ve in şi'te mezcehâ" kavli "Ey sâlik! Tevhîd-i sırf olan makâm-ı cemʿden tenezzül istiyorsan ondan başka her şey fânîdir. Vücûd-ı Hakk'ı suver-i kâinât ile mezc etdin mâ-i esnân ve rîk-i dehânından udûl u iʿrâzın zulmdür" demekdir. "Habîb" evvel-i mahlûk olan nûr-ı Muhammedî'dir. Sanki kadîm olan habîbin âb-ı dehânı esmâ-i hüsnânın âsârı demekdir.

فَدُونَكَهَا فِي الحَانِ وَاسْتَجْلِهَا بِـهِ
عَلَى نَغَمِ الأَلْحَانِ فَهْيَ بِهَا غُنُمُ

«واستجلها به» أي اطلب جلوة المدامة به[1]

Tercüme

[282] Mey-hâne-i muhabbet ü maʿrifetde şürb-i[2] müdâm it ve medâr-ı ganîmet olan nagamât-ı elhân ile cilve-i tecellîsini iste.

"Dûnekehâ" şürb-i müdâme teşvîkdir. Yaʿnî al ve iç vücûd-ı İlâhiyye'de fânî ol mevhûm vücûdun kalmasın. Zîrâ içmek zâhir olan bir şey'i gizlemek demekdir. Hânût-ı hammârdan ibâret olan "hân" burada her bir şey'e işâretdir. Zîrâ her şey'in faraz u takdîriyle müdâm, vücûd-ı Hak'dan kinâyedir. Gûyâ eşyâ ale'l-istiklâl bir mey-hâne olmuş olur. [3]﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ﴾ [4]﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾.

فَمَا سَكَنَتْ وَالْهَمُّ يَوْمًا بِمَوْضِعٍ
كَذلِكَ لَمْ يَسْكُنْ مَعَ النَّغَمِ الغَمُّ

Tercüme

Elhân-ı Dâvûd ve nagamât-ı ûd ile birlikde elem ü gam durmadığı gibi bir yerde gumûm u hümûm olduğu hâlde müdâm-ı gül-fâm da durmaz.

1 "Ve'steclihâ bihi" yani onunla şarabın cilvesini taleb et.
2 şürb: şarâb L
3 "O'nun kendinden başka her şey yok olacaktır.", Kasas 28/88.
4 "Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir.", Rahmân 55/26.

وَفِي سَكْرَةٍ منْهَا وَلَوْ عُمْرَ سَاعَةٍ
تَرَى الدَّهْرَ عَبْداً طَائِعاً وَلَكَ الحُكْمُ

Tercüme

Hayâtının velev bir sâatinde olsun mest-i müdâm olmuş olsan zamânı emr ü hükmüne râm bir bende-i dilârâm olarak görürsün.

فَلاَ عَيْشَ فِي الدُّنْيَا لِمَنْ عَاشَ صَاحِيًا
وَمَنْ لَمْ يَمُتْ سُكْرا بِهَا فَاتَهُ الحَزْمُ

عَلَى نَفْسِهِ فَلْيَبْكِ مَنْ ضَاعَ عُمْرُهُ
وَلَيْسَ لَهُ فِيهَا نَصِيبٌ وَلاَ سَهْمُ

Tercüme

Ayık olarak yaşayanlar yaʿnî zevk-i hayât u saʿd-i memât olan muhabbet ü maʿrifet **[283]** şarâbından içmeyenler yaşamış değildir. Onun bî-pâyân zevk ü neşvesiyle sarhoş olarak ölmeyenler de reʾy-i sedîdden mahrûm ve rûhsuz cesed olmakla melûm u mezmûm birtakım hâmlardır. Bu gibi nâ-puhteler câhiliyyet devrinde olmuş ve merâtib-i âliyeye yükselememiş bed-bahtlar demekdir ki zevk-âşnâyân-ı irfân olan ervâh-ı sâfiyye nezdinde kıymetleri yokdur. Maʿrifet ü muhabbet şarâbından nasîb almayarak ömrünü zâyiʿ eden kimse nefsine aglasın.

إِذَا كَانَ هَذَا الدَّمعُ يَجرِي صَبَابَةً
عَلَى غَيرِ سُعدَى فهْوَ دَمعٌ مُضَيَّعُ

(Lâ-edrî)

[Tercüme:] Şu gözyaşı Leylâʾnın hubb u hevâsından başkası için akdıysa zayiʿdir.

[14. Kasîde]

قِفْ بالدِّيارِ وحيِّ الأربعَ الدُّرسا
ونادِها فَعَساها أن تجيبَ عَسى

«الاربع» جمع ربع وهي بفتح الهمزة وضم الباء. «الدُرُس» بضم الدال والراء جمع لدارس، وهو الذي محاه تطاول الدهر فخفيت علاماته وجدرانه، والاربع المنازل، وهي وان كانت في اصل اللغة خاصة بالمنازل التي تسكن في زمن الربيع؛ فالمراد بها هنا مطلق المنازل.[1]

Tercüme

Ey yâr-ı musâhibim! Diyâr-ı ehibbâda dûr, münderis olmuş ve mürûr-ı eyyâm ile izi belirsiz kalmış şu menâzile selâm ver belki sana bir cevâb verir.

"Kıf" tarîk-i İlâhîde bulunan her sâlike hitâbdır. "Diyâr" suver-i insâniyyeden ve mülk ü melekûtda bulunan âlemlerin eşhâsından kinâyedir. Orada tevakkuf, orayı tecâvüz etmemekden kinâyedir. Zîrâ zuhûr-ı İlâhî ve tecellî-i Rabbânî, âsâr-ı tecelliyât u netâyic-i esmâ ü sıfât olan o diyâr ile vâkiʿ olur. Oradan hayâlât-ı efkâra udûl Hakk'ı inkâra mahmûldür. "Ve hayyi'l-erbaa'd-durusâ" kavlinde "erbaʿ" eşhâs-ı mezkûrenin **[284]** muzmahill olmuş nüfûsundan kinâyedir. Erbaın sıfatı olan "durus" rablerinin tecelliyâtıyla tahakkuk etmiş âriflere selâm u tahiyyenin îsâlini emrdir.[2]

وإنْ أجنَّكَ ليلٌ منْ توحُّشها
فاشعَلْ من الشَّوقِ في ظَلمائِها قَبسا

Tercüme

Şu dâr u diyârın sana temâs eden vahşet ü zulmeti seni ve kalbini setr ediyorsa şevk ü aşkının bir âteş parçasıyla orasını işʿâl et.

---

1 "el-Erbuʿ" (hemzenin fethi ve "bâ"nın zammesiyle) "rabʿ"ın çoğuludur. "ed-Durus" (dâl ile "râ"nın zammesiyle) "dirâs"ın çoğulu olup uzun zaman içinde duvarları ve izleri silinip kaybolan yerdir. "Erbuʿ" oturulan yerdir. Kelimenin asıl mânası ilkbaharda oturulan yer olsa da burada mutlak bir yer kastedilmiştir.

2 Emrdir: emr eder L

Hitâb, tarîk-i İlâhîde bulunan[1] sâlikedir. "Leyl" zulmet-i kevnden kinâyedir. "Feşʿal" sâliklerin kalbinde muhabbet-i İlâhiyye âteşinin iştiâlinden kinâyedir. Zîrâ maʿrifet-i Rabbâniyye'ye vusûl, ancak ihlâs-ı kalbe makrûn olan vesîle-i muhabbetle husûl bulur.

يا هلْ درى النَّفرُ الغادونَ عنْ كلفٍ
يبيتُ جنحَ الَّليالي يرقبُ الغلسا

«الغادون» جمع غاد وهو الذاهب في الصباح. «الكلف» على وزن فرح الرجل العشق. «جنح» بضم الجيم وكسرها بمعنى الجانب منصوب على الظرفية.[2]

Tercüme

Ey kavm! Kesîf karanlığın sıyrılması için uyumadan sabâh eden bu âşıkı acabâ o kâfile-i hubb u maʿrifet tanıyor[3] ve biliyor mu?

"en-Neferu'l-gâdûn" menzil-i nüfûsundan muhâcir ve kendilerine vârid olan tecelliyât-ı Rabbâniyye menziline misâfir olan evliyâ-yı kirâm hazerâtına işâretdir. "An-Kelef" "bâ"nın terdîfiyle ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى﴾[4] kavl-i celîli gibidir ki "bi'l-hevâ" demekdir. "Yubîtu cunha'l-leyâlî yerkubu'l-galsâ" aʿyân-ı ekvân olan zulümât-ı leyâlîde tecellî-i esrâr Tûr'unun kabes-i envârını müterakkıb ve o âteşin zuhûr-ı hakîkatiyle hidâyet yoluna mülâkî vü musâhib olan demekdir. **[285]**

فإنْ بَكى في قِفارٍ خِلتَها لُجَجاً
وإنْ تنفسَ عادتْ كلها يبسا

Tercüme

Çöllerde tek ü tenhâ kalmış bu âşık ağlayacak olursa o ıssız çölleri denizler zann edersin. Eger nefes alacak olursa o denizler tamâmıyla kurumuş bir hâle gelir.

---

1 bulunan: olan L

2 "el-Gâdûn", "gâd"ın çoğulu olup sabah vaktinde gidendir. "el-Kelef", aşk adamı neşelendirdi demek olan فرح الرجل العشق cümlesindeki "فرح"nin veznindedir. "Cunh/cinh" ("cîm"in zammesi ve kesresiyle) canip mânasında olup nasbe ile zarftır.

3 tanıyor: tanıyor mu L

4 "O, nefis arzusu ile konuşmaz.", Necm 53/3.

"Kıfâr" tecelliyât-ı İlâhiyye maʿnâlarından hâlî olan eşhâsdan kinâyedir. Âşıkın orda ağlaması dostlarının mufârakatınadır. "Ve in-teneffese" aʿyânın hakîkatlerine dâir zevken ve vicdânen tahsîl edebildiği şeyleri izhâr etmekden kinâyedir. "Yebesâ" kavli orada ervâhın bulunmadığına ve yalnız yontulmuş ve kupkuru bir hâle gelmiş eşbâh olduğuna işâretdir.

فذو المحاسنِ لا تحصى محاسنهُ
وبارعُ الأنسُ لا أعدمْ بهِ أنسا

Tercüme

Sâhib-i mehâsinin ihsân u mehâsini sayılamaz. Ünsü, akrânına fâik olan enîs ü celîsden Allâh beni mahrûm etmesin.

"Zu'l-mehâsin" her sûretle tecellî eden Hak'dan kinâyedir. "Bâriu'l-İns" Hakk'ın tecellîsinden ibâretdir ki ârif onu zikr etmekle kesb-i üns eder. Ve bahr-ı kereminden âb-ı ihsân içer. "Lâ aʿdem bihi ünüsâ" mahbûb-ı hakîkînin ünsünden ayrılma başkalarıyla teennüsden yüz çevir, uhûd-ı vesîkasına riâyetkâr olan ehl-i vefâya göre hakîkatde ondan başka teennüse şâyân bir cânân yokdur.

كمْ زارنى والدُّجى يَرْبَدُّ منْ حنقٍ
والزُّهرُ تبسمُ عنْ وجهِ الَّذي عبسا

«يَرْبَدُّ» على وزن يحمرّ من الربدة بضم الراء وسكون الباء وهي معدودة من السواد لكنها غبرة ليس سوادها قوياً. ويروى يزبد من قولهم **[286]** فلان أزبد وأرغى، اي خرج منه زبد اى رغوة من فمه. ويدل للرواية الثانية قوله من حنق لأن الحنق الغيظ. وانما يقال فلان ازبد وارغى من الغيظ. «الزُّهر» يروى بضم الزاء على ان المراد بها النجوم.[1]

Tercüme

Zulmet-i ekvândan kinâye olan karanlıkların gayz u şiddetine ve âlem-i kevnin, Hak'dan iʿrâzı iktizâ eden dil-firîb zehârifine mukâbil mahbûb-ı

1 "Yerbeddu", "yahmerru" vezninde olup "rubde"den ("râ"nın zammesi ve "bâ"nın sükûnuyla) türemiştir. Karanlıktan sayılır ama karanlığı kuvvetli olmayan tozdur. "Yezbidu" şeklinde de rivayet edilmiştir nitekim ağzından köpük çıkan kişiye "ezbede" ve "erğâ" derler. Bu ikinci rivayeti güçlendiren bir husus da "min hanak" ifadesidir. Çünkü "hanak" sinirlenmek demektir. Bu yüzden falan kişi sinirden köpürdü denir. "ez-Zuhr" ("zâ"nın zammesiyle) yıldızlar kastedilmiştir.

hakîkî birçok kerre beni ziyârete geldi ve karanlıklar arasında vech-i abûsundan tecellî eden envâr-ı meânî arz-ı ibtisâm etmeğe başladı.

وابتزَّ قلبىَ قسراً قلتُ مظلمة
يا حاكِمَ الحبّ هذا القَلبُ لِمْ حُبِسا

« **ابتزَّ**» بمعنى سلب يقال من عزّ بزّ ومن غلب سلب.[1]

Tercüme

Cânân, bi-tarîki'l-galebe kalbime girdi ve orasını cehren ve cebren selb etdi. Ben de dedim ki ey şerîat-ı muhabbet ahkâmı üzre hükm eden hâkim! Bu kalb, mazlûmdan cebren ve kahren alınan bir hak gibi neden selb ü habs edildi.

"Lim hubisâ" kavli kalb, selb ü habs edildi. Ya'nî keşf-i envâr u zuhûr-ı esrâra ve bu dârdan uzaklaşmağa sebeb olan muhabbet sebebiyle kalbin agyâr tarafına gitmesi men' olundu demekdir. Bunun için "muzlime" denilmiş zîrâ kahr u galebe tarîkıyle hâsıl oluyor. Bu ise bir fazl-ı azîmdir.

زَرَعتُ باللّحظِ وَرداً فوقَ وَجنَتِهِ
حقٌّ لطرفىَ أنْ يجنى الَّذي غرسا

Tercüme

Cânânın yanağına nazarımla gül ekdim. Ekdiğini toplamak gözümün hakkıdır.

"Zera'tu bi'l-lahz" kavli murâkabe-i İlâhiyye'ye ve zevâhir-i kâinât safhalarında basîret-i kalbiyyenin genişliğine işârettir. "Virden" mecmû'-ı kâinâta sârî olan rûhânî kırmızılıktan **[287]** "fevke vecnetih" ârif ü kâmillerden kinâye olan mahbûb-ı hakîkînin fevk-i ruhsârıdır. Zevâhir-i kâinâtın safahâtında yükselen bütün âlemlerin rûhâniyyeti ve onların tıyb-ı nefehâtı cümlesindendir. "Li-tarfî" ayn-ı basîretden kinâyedir. "En-yecni'l-lezî garasâ" kavli bir kimseye mahbûbun yanağına bakınca hayâsından yanağın

1 "İbtezze" gasp etti mânasındadır. Nitekim şöyle denilmiştir: Güçlü olan gasp eder. Galip gelen her şeyi alır.

kızarması ve o kırmızı yanakda gûyâ kırmızı gülün zâhir ve güzel kokusunun münteşir olmasıdır.

Ve hayât-ı rûhâniyye sırrının suver-i kevniyyede sârî olduğu vücûd-ı Hakk'a basar u basîretin bakışı ve iltifâtı olmasa Hak zâhir olmaz ve ekvânın istiʿdâdına göre irfân râyihaları intişâr etmezdi. Hâlbuki hazret-i imkân ve hakîkat-i kün ü kândan fâyih olan ulûm-ı İlâhiyye râyihaları her tarafı dâimâ taʿtîr etmekdedir.

فإنْ أبَى فالأَقاحي مِنْهُ لي عِوَضٌ
مَنْ عُوّضَ الدُّرّ عَن زَهْرٍ فمابَخِسا

Tercüme

Eger mahbûb ekdiğimi toplamakda mümânaat gösterse papatyalara benzeyen ağzı gül ruhsârı yerine geçer. Çiçeğe bedel[1] inci alan aldığını eksik almış ve zarar etmiş olmaz.

"Akâhî" emr-i İlâhîye işâretdir. Zîrâ kadîm olan kelâmın mazharıdır. "Lî ivaz" cümle âlemde emr-i İlâhîyi şühûda işâretdir. Bu da rûhun tabîat-ı cesede galebesiyle hâsıl olur. Çünkü rûh emr-i Îlâhî'dendir. "Dür" ulûm-ı İlâhiyye'den kinâyedir. Emr-i İlâhî tecelliyâtına nisbetle ulûm-ı İlâhiyye keşfen ve şühûden esmâ vü sıfât hazerâtında ne kadar celîlü'l-kadr olsa bi-hasebi'l-istiʿdâd şühûd-ı vücûdiyye hazretinde makâmı ednâdır.

إنْ صالَ صِلُّ عِذارَيْهِ فلا حرَجٌ
أنْ يجنِ لسعاً وأنّي أجتنى لعسا

«الصِل» بكسر الصاد، الحية الصفراء او مطلق الحية. و«العذار» كثيراً ما يشبه بالحية و«ان» في قوله: «**أنْ يجنِ**»، مصدرية وانما حذفت الياء لضرورة الشعر. واصله **[288]** ان يجني. اي لا عجب ان يجني عليّ لسعاً من حية عذارية، وانني اجتنى منه لعساً، واللعس سواد مستحسن في الشفة.[2]

1 bedel: benzeyen L

2 "es-Sıl" ("sâd"ın kesresiyle) sarı yılan ya da sadece yılan demektir. "el-İzâr" çoğunlukla yılana benzer. "En yecni" ifadesindeki "en" mastariyedir. "Yecni"nin sonundaki "yâ" şiir zaruretinden dolayı düşmüştür. Aslı "en-yecniye"dir. Yani iki yanağını sarı olan yılan soktuğunda onun zehrini toplamam şaşılacak şey değildir. "el-Laʿs" dudakta beğenilen koyuluktur.

Tercüme

İki yanağının sarı yılanı hücûm ve savlet gösterse onun zehrini toplamak şâyân-ı taaccüb değildir. Ben onun dudağındaki sevâd-ı müstahseni topluyorum.

"İzâr" mehâsin-i kevniyye ile âsâr-ı cemâlin zuhûrundan kinâyedir. Ehl-i yemîn ü şimâlde zuhûru dolayısıyla tesniye olarak îrâd edilmişdir. "Ectenî leseâ" emr-i İlâhînin şühûdunda ve keşfen ve tahakkuken kıyâmı hâlinde zâhir olan halâvet-i tevhîdden kinâyedir.

كم باتَ طوْعَ يَدي والوَصْلُ يَجمعُنا
في بُرْدَتَيهِ الْتَقى لانَعرِفُ الدّنَسا

Tercüme

İstediğim zamân görebilmek iktidârı elimde olduğu hâlde dostum nice zamân geceledi. Kavuşduğumuz zamân ithâmı mûcib bir hâle mukârin u musâhib olmayarak ve onun ihrâmında libâs-ı takvâya bürünerek vuslat bizi bir araya getiriyor.

"Bâte" emr-i İlâhînin zulmet-i kevne girmesidir. "Tavʿa yedî" istediğim zamân onu görürüm demekdir ki maʿrifetde makâm-ı temekkündür. "Ve'l-vasl" kendisinde kayyûm olarak hâlikini şühûddur. "Burdeteyh" kavlinin tesniye olarak îrâdı kelâm-ı bülegâda müstemirr ü kesîr bir âdet olması iʿtibâriyledir. Bürde-i vuslat iki kişi arasında olduğu gibi esmâ vü sıfât ve âsâr-ı kevniyye bürdesi iʿtibâriyle de arada münâsebet vardır. "Lâ-naʿrifu'd-denesâ" kavlindeki "denes" agyârın ihtilâtından ve tavren mine'l-atvâr agyârı mülâhazadan kinâyedir.

تلكَ الَّليالي الَّتي أعدَدْتُ منْ عُمُري
معَ الأحبَّةِ كانتْ كُلُّها عُرُسا

Tercüme

Ömrümde saydığım gecelerin hepsi birer düğün gecesi oldu. İctimâın, **[289]** geceleri olması bu ictimâın âlem-i ekvânda vukûa geldiği ve ekvânın cümlesi zulümât-ı leyâlîden ibâret bulunduğu içindir.

"Aʿdedtu" kavlini baʿzıları "heyyeʾtu" yaʿnî hâzırladım maʿnâsıyla tefsîr etmişlerse de buraya münâsib değildir. "Min umrî" kavli ömrümde saydığım geceler bundan ibâretdir. Hak'dan gafletle geçen diğer geceleri hisâba katmam. "Maa'l-ehibba" kavli esmâ vü sıfâtın kesreti ve âsârının ihtilâfı ve mahlûkâtın envâı iʿtibâriyledir. "Urusâ" "ayn"ın ve "râ"nın zammıyla "arûs"un cemʿidir. Erkek ve kadına şâmildir. Dâmâd maʿnâsına olan "arûs"un cemʿi zammeteyn ile "urus"; gelin maʿnâsına gelen "arûs"un cemʿi "arâis"dir. Eyyâm-ı sülûkünde yâr ile geçirdiği ve sohbet etdiği gecelerden kinâyedir. Bu arâis, nüfûs-ı Rabbâniyye'nin hakâyıkından ve insâniyyet-i rûhâniyyenin zevâtından ibâretdir.

لمْ يحلُ للعينِ شئٌ بعدَ بعدهمِ
والقَلْبُ مُذْ آنَسَ التّذكارَ ما أنِسا

Tercüme

Ehibbânın buʿd u iftirâkından sonra hiçbir şey nazarıma tatlı görünmedi. Ve zikr-i cânân ile kesb-i ârâm edeli gönül vahşet ü dehşetden kurtulmadı ve kimseyi kendisine enîs ittihâz etmedi.

يا جنَّةً فارقتها النَّفسُ مكرهةً
لولا التَّأسِّي بدارِ الخلدِ متُّ أس

Tercüme

Ey nefsin kerhen ayrıldığı cennet! Dâr-ı huld ile mütesellî olmasaydım elemden ölürdüm. Yaʿnî cennetde Âdem'den sâdır olan zelleye benzemeseydim mahbûbun müfârakatı ve matlûbumun mübâadeti sebebiyle bana isâbet eden hüzn ü elemden ölürdüm.

"Yâ cenneten" Hakk'ın hazret-i tecellîsinden kinâyedir. "Fâraktuhâ" kavli nefs şühûd-ı Hak'da fânî ve vücûd ile tahakkukda muzmahill oldu demekdir. "Mukreheten" sultân-ı hakîkatin galebe vü kahrı tarîkıyle nefsin fenâ vü izmihlâlidir. "Dâru'l-huld" cennet-i naîmdir. Onunla teessî vü tesellî demek ehl-i cennetin kendilerine mevʿûd olan cennetde Rableriyle bulunmaları demekdir. **[290]**

[15. Kasîde]

أَبَرْقٌ بدا من جانِبِ الغَورِ لامعُ
أم ارتَفَعتْ عن وجه ليلى البراقِعُ

Tercüme

Gavr cânibinden lemeân eden bir şimşek mi çakdı, yoksa Selmâ'nın yüzündeki örtüler mi kalkdı?

Hazret-i Şeyh, hakîkat-i hâli bildiği hâlde tecâhül-i ârifâne gösteriyor. Mahbûbun yüzünü setr eden örtünün efrâdı kesîr olduğu için cemʿ sîgasıyla "berâkiʿ" demişdir. Yaʿnî Selmâ'nın yüzünden vücûh-ı setr açıldı mı yâhud hafâyı îcâb eden örtüler sâtirin yüzünden sıyrıldı mı? demekdir.

"Gavr" Kuds ile Havrân arasında üç günlük mesâfesi bulunan münhat bir yerdir. "Berk" vücûh-ı Hakk'ın [1]﴿كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾ tecellîsinden ibâretdir. Gavr burada emr-i Îlâhî'den olup nefh-i rûhun kalbi müştemil olan bâtın-ı insândan ibâretdir. "Em irtefeat an-vechi selmâ" mahbûb-ı hakîkînin tevecciih-i emrinden ve Hazret-i İlâhiyye'nin nûr-ı vücûd ile her şeyde işrâkından kinâyedir. Selmâ ile kinâye edilmesi eşyâya benzemekden sâlim olmasından ve eşyânın hâlik olması da berâkiʿ ile kinâye edilmesinden ibâretdir.

أنارُ الغضا ضاءتْ وسلمى بذي الغضا
أمِ ابتسمتْ عمَّا حَكَتهُ المدامعُ

Tercüme

Selmâ'nın zi'l-gadâda görünüşü gadâ ağacının ziyâsından mı yoksa inciye benzeyen göz yaşlarının cevâhir-i esnânını andırmasından mıdır?

"Zi'l-gadâ" gadâ ağacının nâbit olduğu yerdir ki âlem-i imkândan kinâyedir. Kâle Teâlâ [2]﴿وَاللهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتاً﴾ "Hakethu'l-medâmiʿ" gözün etrâfıdır. Dostuyla mülâkî olmasından duyduğu hazzın fevt olması korkusuyla ağlamasından **[291]** ve gözlerinde kırmızılık âsârının belirmesinden

1 "Göz kırpması gibidir. (Anında gerçekleşir.)", Kamer 54/50.
2 "Allah sizi yerden bitirdi (yarattı.)", Nûh 71/17.

kinâyedir. "İbtisâm" ile kinâye edilmesi esmâ ve sıfât hazerâtının zuhûrundan ibâretdir ki zâtın tecellîsi bu hazerât ile münkeşif olur. Kırmızılık rengi kudretinin kahr u şiddetinden kinâyedir.

تُذَكِّرُني خدّيه والحسن حمر
لظى مهجتي والشّيء بالشيء يذكر
(Abdülganî en-Nâblusî)

Tercüme: Hüsn ü ânı kırmızı olduğu hâlde gülgûn yanağının iki safhası kalbimdeki aşk âteşini hâtırlatıyor. Şey, şeyle zikr olunur.

"Ve'l-husnu ahmer" emsâldendir. Azâim-i umûru iltizâm ve müşkilâtı iktihâm edilecek yerde kullanılır. قال في القاموس وقولهم الحُسْنُ أحمرُ: يَلْقَى العاشِقُ منه ما يَلْقَى من الحَرْبِ[1]

أنشرُ خزامي فاحَ أمْ عرفُ حاجرٍ
بأمّ القُرى أم عِطْرُ عَزّةَ ضائِعُ

«خُزامي» بضم الخاء وآخره مقصور؛ نبت طيب الرائحة. «العَرف» بفتح العين المهملة الرائحة الطيبة والمنتنة. غير ان اكثر استعماله في الطيبة. «حاجر» بالحاء المهملة وبالجيم والراء، اسم موضع بالحجاز. والحاجري حسام الدين جندي شاعر مجيد من إربل مدينة بالعراق، ونسبته الي الحاجر ليس لكونه منها بل لكثرة ذكره لها في شعره. «عزة» بفتح العين وتشديد الزاء علم امرأة قد كان احبها كُثَيِّرُ ، فعرف بذلك، واضيف اليها فقيل كثير عزة. «ضائع» اسم فاعل من ضاع يضوع، اى انتشرت رائحته، وهمزته بدل عن واو على نحو صائن فان اصله من الصون، كما ان هذا من الضوع.[2]

---

1 "Yani çaresiz âşık o hüsn ü cemâl cihetinden gördüğü şiddet ve mihneti cenk ve kıtâl cihetinden gördüğü gibidir.

2 "Huzâmâ" ("hâ"nın zammesi ve sonundaki elif-i maksure ile) kokusu güzel bir bitkidir. "el-Arf" (noktasız aynın fethasıyla) güzel ve kötü koku anlamına gelir. Ancak, daha çok güzelde kullanılır. "Hâciz" (noktasız hâ, cîm ve râ ile) Hicâz'da bir yerin ismidir. Hâcirî Hüsâmeddîn-i Cündî [ö. 632/1235], Irak'ın Erbil şehrinden büyük bir şairdir. Hâcir'e nisbeti, oralı olduğu için değil, şiirlerinde sık sık Hâcir'den bahsettiği içindir. "Azze" (aynın fethası ve zânın teşdidiyle) bir kadının ismidir. Küseyyir (adlı şair) onu sevdiği için Küseyyiru Azze (yani Azze'nin Küseyyir'i) olarak anıldı. "Zâ'i'" kokusu yayıldı demek olan "ضاع يضوع"nun ism-i fâilidir. "ضائع"deki hemze "vâv" yerini tutmuştur. صائن örneğinde olduğu gibi. Onun da kökü "صون"dir (ism-i fail veznine dönüşünce "vâv" hemzeye dönüşmüştür. Aynı şekilde bunun (ضائع) da aslı "ضوع"dir.

Tercüme

[292] Ümmü'l-Kurâ ya'nî Mekke-i Mükerreme'de "Huzâmî" veya "Hâciz"in kokusu mu ortalığa yayıldı. Yoksa Azze'nin süründüğü ıtr kokusu mu münteşir oldu?

"Neşr-i huzâmî" hissî ve ma'nevî kâinât safhalarında vücûd-ı Hakk'ın münteşir olan tecellîsinden ve "hâcir" Gayb-ı Mutlak hazretinden kinâyedir. "Arfu" râyihası demekdir. O da esmâ-i hüsnâ hazretinden zâhir olan ekvândan ibâretdir. "Ümmü'l-Kurâ" Mekke-i Müşerrefe'dir. Şühûd-ı Hak'da müstagrak olan ârif-i kâmilin kalbinden kinâyedir. Zîrâ bu kalbin rûhâniyyeti Rabb-ı Azîm'in beytidir. "Azze" kemâl-i izzetinden ve medârik-i ukûlün varamayacağı hakîkî mahbûbeden kinâyedir. "Zâyi'" ârifîn-i muhakkıkînin enzâr-ı basîretine zâhir olan Hak'dan kinâyedir.

ألا ليتَ شعري هلْ سليمي مقيمة
بِوادي الحِمى حَيثُ المُتيَّمُ والِعُ

«المتيم» من تيمه الحب، اى اذله. «التيم» هو العبد. «الوالع» المتولع بالمحبة الذى لا يفارقها.[1]

Tercüme

Üftâde bir bende olan şu âşık Süleymâ'nın vâdî-i Himâ'da mukîm olduğunu bilse ne olur?

"Süleymâ" mahbûbe-i hakîkiyyeden kinâyedir. "Mukîme" mezâhir-i rûhâniyye misâlinin tekrârıyla zuhûr u tecellîsi dâim olan demekdir. "Vâdi'l-Himâ" rûh-ı a'zamdan kinâyedir ki evvel-i mahlûk olan akldır. "Vâli'" aşk u muhabbet düşkünü demekdir.

وهلْ لعلعَ الرَّعدُ الهتونُ بلعلعٍ
وهلْ جادَها صَوبٌ من المُزنِ هامِعُ

«لعلع الرعد» اذا صوّت. «الهتون» صفة السماء، والمراد إنصباب المطر **[293]** عند صوته. وقيل الهتون فوق الهاطل. «لعلع» اسم جبل واسم موضع واسم ماء.[2]

1 "el-Muteyyem" Aşk ve sevginin hor ve zelil ettiği kişi demek olan "تيمه الحب"dan türemiştir. "et-Teym" kul, "el-vâli'" tutkuyla seven, ondan ayrılamayan demektir.

2 "La'laa'r-ra'du" gök gürledi. "el-Hetûn" gökyüzünün sıfatıdır. Gök gürlediğinde yağmurun yağması kastedilir. Yağmurun çok yağması. "La'la'" bir dağ, yer ve su ismidir.

Tercüme

"La'la'"da patlayan ra'din tırakalı sesi mi, yoksa orada bardakdan boşanırca yağan yağmurun gürültü ve patırdısı mıdır?

Birinci mısra' taklîb-i ekvân ve tecdîd-i a'yâna emr-i Rabbânî'nin teveccühüyle tetâbu' eden tecelliyât-ı İlâhiyye'den kinâyedir. "Ve hel câdehâ savbun ilh..." kavlindeki "savb" yağmur demekdir ki Hazret-i aliyye beyânında semâ-i kayyûmiyyetden tekâdîr-i imkâniyye arâzîsine nâzil olan imdâd-ı İlâhiyye'den kinâyedir.

وهلْ أردنْ ماءَ العذيبِ وحاجرٍ
جِهاراً وسِرُّ اللّيلِ بالصّبحِ شائِعُ

Tercüme

Sabâhın tulûu anında gecenin sırrı şâyi' olarak "Uzeyb" ile "Hâciz"in âb-ı hoş-güvârı kenârına varabilir miyim?

"Uzeyb" emr-i İlâhî olan rûhdan ve "mâ" imdâd-ı Rabbânî ve feyz-i Rahmânî'den kinâyedir. "Hâcir" ihâta-i ukûlden mahcûr u mestûr olan gayb-ı mutlak hazretinden kinâyedir. "Sırru'l-leyl" zulmet-i ekvân u avâlim-i imkânın tedâhulü sebebiyle benden gizli kalan demekdir. "Bi's-subh" şems-i İlâhî matlaından zuhûrundan nûr-ı vücûdun ziyâsından kinâyedir. "Şâyi'" zâyi' demekdir. Bunun için Allâh'ın sırrı ancak halkındadır onu bilen bilir ve bilmeyen bilmez.

وهل قاعَةُ الوَعْساء مخْضَرّةُ الرُّبى
وهلْ ما مَضَى فيها من العيش راجعُ

«قاعة الدار» ساحتها. «الوعساء» رابية من رمل لينة تنبت انواع البقول.[1]

[294] Tercüme

İhsân-ı bârân ile tepeleri yeşermiş "kâa"nın sâha-i fesîhasında müsterîhü'l-hâl ve nâimü'l-bâl olarak geçirdiğimiz hayât bir daha geri gelecek mi?

1 "Kâatu'd-dâr" evin avlusu demektir. "el-Va'sâ" bakla türünün yetiştiği yumuşak kum tepesidir.

"Kâatu'l-vaʿsâ" hakîkat-i Muhammediyye'den kinâyedir ki evvel-i mahlûk olan nûr-ı İlâhîdir. Bu nûr, ikinci bir nûrdur. Kemâ kâle Teâlâ "nûrun alâ nûr." Her mahlûk, o nûrdan yaradılmışdır. "Rabbî" hakâik-i insânın hazerât-ı esrârında hilel-i maârif ile kesb-i hazârât eden kâmillerin makâmât-ı refîasından kinâyedir. "Ve hel mâ medâ ilh..."[1] Mekke çöllerinde ve dağlarında geçirdiği eyyâm-ı tecrîde işâretdir.

وهلْ برُبى نجْدٍ فَتوضِحَ مُسنِدٌ
أُهَيلَ النّقا عمّا حَوَتْهُ الأضالِعُ

«توضح» يتوهم كثير انها فعل مضارع والحال انها اسم موضع. وضبطها بضم التاء وسكون الواو وكسر الضاد كصيغة المضارع من واضح يوضح. والفاء عاطفة ومفتوح لانه ممنوع من الصرف للعلمية والتأنيث المعنوي.[2]

Tercüme

Ey kum tepelerinde sâkin olan güzîdegân-ı ümmet! Dostlarım için adlâımın ihtivâ etdiği vecd ü iştiyâkı isnâd-ı sahîh ile haber veren zât, Necd, Tuvdih tepelerinde mi bulunuyor?

Burada hitâb, verese-i Muhammediyye olan evliyâ-i kâmilînden, "Rubî Necd" esmâ-i zâtiyye hazretinden ve "Tuvdih" esmâ-i fiʿliyyeden kinâyedir. Makâm-ı muhabbetde likâullâha iştiyâkından şekvâdır.

وهلْ بلوى سلعٍ يسلْ عنْ متيَّمٍ
بكاظمةٍ ماذا بهِ الشَّوقُ صانعُ

«لوى» علي وزن إلى ما التوى من الرمل أو مسترقه، جمعه ألواء وألوية. «سلع» جبل بالمدينة. «يسل» اصله يسأل بضم الياء وسكون السين وفتح الهمزة **[295]** علي وزن يفعل مبنياً للمجهول ثم خفف بقلب الهمزة الفاً فتفتح السين لذلك، ثم ان الشاعر قصد تسكين اللام للضرورة فالتقي ساكنان الالف واللام فحذفت الالف واستمرت السين ساكنة وسهل ذلك كله قصداً لمجانسة بين «سلع و يسل عن» وليس لسكون لام يسل وجه سوى ما ذكرناه. «المتيم»

1 "İlh..." ifadesi "sonuna kadar" anlamına gelen "ilâ-âhirihi"nin kısaltmasıdır.

2 "Tûdiha" birçoğu bunu şimdiki zaman fiili zanneder hâlbuki o bir yer ismidir. "Tâ"nın zammesi, "vâv"ın sükûnu ve "dâd"ın kesresiyle واضح يوضح fiilinin şimdiki zamanı gibidir. "fe-Tûdiha"daki "fâ" atıf içindir. (Tûdiha) meftuh olup, alem manevi müenneslikten dolayı gayri munsariftir.

على صيغة اسم المفعول من تيمه الحبّ اى عبده وذَلَّله .لان تيم الله بمعنى عبدالله. «بكاظمة» صفة متيم متعلق بمحذوف اي عن متيم كائن بكاظمة.[1]

Tercüme

Acabâ Kâzime remlistânında ârâm-güzîn olan bu abd-i hâksârdan iştiyâkın ne yapdığı mı soruluyor?

"Selʿ" hakîkat-i Muhammediyye'den kinâye olan Medîne-i Resûl salla'llâhu aleyhi ve sellemdir.

وهلْ عذباتُ الرَّندِ يقطفُ نورها
وهلْ سلماتٌ بالحجازِ أيانعُ

«العذبات» جمع عذبة بالتحريك وهي اطراف الاغصان. «الرند» بفتح الراء وسكون النون شجر معروف ولا يوجد غالباً الا بالحجاز. «السلمات» بفتح السين واللام جمع سلمة، والسلم شجر معروف. «ايانع» جمع يانع وهو الشجر الباسق الغصن النابت نباتاً حسناً.[2]

Tercüme

Hicâz'da nâbit olup yağmurlardan kanan Rend ağaçlarının uçlarındaki çiçekler mi toplanıyor yoksa yetişip boy atan Selem ağacları hâdisât-ı eyyâmdan sâlim olarak kemâle mi erdi?

"Azabâtu'r-rend" rûh-ı aʿzamdan müteferriʿ evliyâullâhdan mertebe-i kemâle gelenlerin rûhlarından kinâyedir. "Yuktafu nevruhâ" onlardan sâdır olan maârif-i İlâhiyye **[296]** ve hakâik-i Rabbâniyye'ye işâretdir. "Ve hel selemâtun bi'l-Hicâz" makâm-ı maʿrifetde tahakkuk etmiş cemâatden

1 "Livâ", "ilâ" vezninde eğri büğrü kumluğa denir yahud tükenip ötesi kesik olanına denir; çoğulu "elvâ" ve "elviye" gelir. "Selʿ" Medine'de bir dağ ismidir. "Yusel" (يسل) aslı "yus'el" (يسأل) ("yâ"nın zammesi, "sîn"in sükûnu ve hemzenin fethasıyla) olup "yuf'al" vezninde edilgen fiildir. Hemze tahfif için elife dönüşünce "sîn" meftuh oldu. Şair şiir zaruretinden dolayı "lâm"ı sakin yapınca, iki sakin yani "elif" ile "lâm" karşılaştı ve "lâm" hazf oldu, "sîn" ise sâkin kalmaya devam etti. Bunların tamamı "سلع و يسل عن"in arasındaki mücanesetten dolayıdır. "Yesel"deki "lâm"ın sükûnu için söylediklerimizin dışında başka bir yönü yoktur. "el-Muteyyim", "sevgi onu kul köle yaptı" demek olan "تيمه الحبّ"dan ism-i mef'ûldür. "Teymullâh", abdullâh demektir. "bi-Kâzime", "muteyyim"in sıfatı olup bir mahzufa mutaalliktir: عن متيم كائن بكاظمة

2 "el-Azebât", "azebe"nin (hareke ile) çoğulu olup dalların uçları demektir. "er-Rend" ("râ"nın fethası ve "nûn"un sükûnuyla) genellikle Hicâz'da bulunan bilindik bir ağaçtır. "es-Selemât" ("sîn"in ve "lâm"ın fethası ile) "seleme"nin çoğuludur. "Selem" bilindik bir ağaçtır. "Eyâniʿ", "yâniʿ"in çoğulu olup, dalları yüksek, iyi büyüyen bir ağaçtır.

kinâyedir. "Eyâni" meblag-ı kemâle ve hakîkat-i Muhammediyye'ye erişmiş ricâlullâhdan kinâyedir.

وهلْ أثلات الجزعِ مثمرةٌ وهلْ
عُيونُ عَوادي الدّهرِعنها هَواجِعُ

«أَثْلَات» جمع أَثْلَة. والأثل شجر يشبه الطرفاء بل هو أعظم منه. «الجزع» بكسر الجيم وسكون الزاء منعطف الوادي. «عوادي» جمع عادية، والمراد مصائب الدهر وحوادثه التى توجب العدوان والظلم، فقد شبه عوادي الدهر بقوم ظالمين وحذفت المشبه به، وكني عنه بذكر شيء من لوازمه وهي العيون. «الهواجع» النائمات وهو ترشيح للاستعارة واثبات العيون تخييل.[1]

Tercüme

Vâdînin dönemecinde "esle" dedikleri ılgın ağaclarının meyveleri mi yetişdi yoksa mesâib-i zamân o meyvedâr ağaçlara karşı hâbîdegâna mi benzedi?

"Eselâtu'l-ciz" sâdık mürîdlerden ve evliyâ-ı meczûbînden kinâyedir. Zîrâ onlar vâdî-i mukaddesin mün'atıf olduğu yerde ve müesses olan câdde üzerindedir. "Müsmire" eselât hakkında meyvedâr oldu demek nâdirü'l-vukûdur. Bu hâl onlardan ulûm-ı İlâhiyye'nin zuhûruna ve o ulûm ile tahakkukuna dâldır. "Ve hel uyûn ilh..." kavli vâdî-i mukaddes ü makâm-ı akdes cânibinde nâbit olan "eselât" demekdir ki âfât-ı rücû'dan ve samt ve uzlet ve uykusuzluk ve açlık gibi sülûk netîceleri olan şedâidden mahfûzlardır. **[297]**

وهل قاصِراتِ الطّرفِ عِينٌ بعالجٍ
على عهديَ المعهودِ أمْ هوِ ضائعُ

«قاصرات الطرف» عبارة عن الحسنات التى تحبس طرفها، اى عينها عن النظر الى مالا يليق. وذلك عبارة عن العفة وطهارة الذيل. وفي القاموس: امرأة قاصرات الطرف لاتمده الي

1 "Eselât", "esle"nin çoğuludur. "Esl", "tarfa"ya benzeyen hatta ondan da büyük olan ağaçtır. (Ilgın ağacı iki türlüdür biri "tarfa" biri "esl"dir. Esl daha büyüktür.). "el-Ciz" ("cîm"in kesresi ve "zâ"nın sükûnuyla) derenin dönemeci. "Avâdî", "âdiye"nin çoğuludur. Düşmanlık ve adaletsizliği gerektiren zamanın felaketleri ve kazaları kastedilmektedir. Zamanın müsibetleri, zalim olan topluluğa benzetilmiş ve benzetilen hazf olmuştur. Bir şeyi zikrederken onun levazımına işaret etmiştir ki o da gözdür. "el-Hevâci" uyuyanlar demek olup istiareye terşihtir "uyûn" ise tahyildir.

غير بعلها. «عِين» بكسر العين وسكون الياء جمع عيناء، وهي التى عينها واسعة. «عالج» بكسر اللام موضع به رمل. «العهد» هنا الموثق والذمّة. «المعهود» المعلوم.[1]

Tercüme

O rîgistânda sâkin olan ve agyâra bakmakdan imtinâʿ eden geniş gözlü ve güzel yüzlü ehl-i iffet ü nezâhet kimseler bana yine verdikleri ahd ü mîsâkı muhâfaza ediyorlar mı yoksa zâyiʿ mi etdiler?

"Kâsirâtu't-tarf" evliyâ-yı kâmilînden mertebe-i hakîkate varmış âriflerin nüfûsundan kinâyedir ki maʿkûl u mahsûs olan her şeyde ve şühûd-ı Hak karşısında onların nüfûsu rablerinden başka bir şey görmezler. "Iyn" maârif-i İlâhiyye'de kemâl-i tahakkuklarından ve aʿyân-ı kevniyyede ziyâde-i basîretlerinden kinâyedir. "Âlic" tarîk-i İlâhiyye'de nefs ü hevâya karşı makâm-ı mücâhededen kinâyedir. "Alâ ahdi'l-maʿhûd" kavli, kendileriyle sohbet etdiğim zamânlardaki ahd ü zimmetimi muhâfaza ediyorlar mı demekdir.

وهلْ ظبياتَ الرَّقمتينِ بعيدنا
أقمنا بها أمْ دونَ ذلكَ مانعُ

«الرقمتان» هنا روضتان بناحية الصمان. «بُعَيد» بضم الباء وفتح العين تصغير بعد، والمراد منه تقريب زمن البعدية، اى بعدنا بمدة قليلة.[2]

Tercüme

[298] Bizden bir müddet sonra ayrılan "Rakmeteyn" âhûları acabâ yine orada bulunuyorlar mı yoksa bir mâniʿ-i azîm onları orada mukîm olmakdan menʿ etdi mi?

"Zebeyât" ekvândan bi'l-külliye ürküp kaçan ve zât-ı gaybiyye cânibinden sâdır olan tecellî-i esmâî hazretinden kinâyedir. Rakmeteyn ile kinâye edilmesi ilm ü kelâm-ı İlâhî hazretine işâretdir. Ve Rakmeteyn'e muzâfun

1 "Kâsirâtu't-tarf" gözleri hapseden güzelliklerden ibarettir. Yani gözlerin uygunsuz olana bakmasını engelleyendir. Bu da temiz ve iffetli olmaktan ibarettir. *Kâmûs*'ta: "Kocasından başkasına bakmayan kadın" olarak açıklanmıştır. "În" (عِين) ("ayn"ın kesresi ve "yâ"nın sükûnuyla) "aynâ"'ın çoğulu olup geniş gözlü demektir. "Âlic" ("lâm"ın kesresiyle) kumlu bir yerdir. "el-Ahd" burada itimat ve zimmet mânasındadır. "el-Ma'hûd" bilinen demektir.

2 "er-Rakmetân" burada Sammân civarındaki iki bahçedir. "Buayd" ("bâ"nın zammesi ve "ayn"ın fethasıyla) "ba'd"ın küçültme ismi olup sonraki zamanın yakınlığı kastedilmiştir. Yani bizden az bir zaman sonra.

ileyh olan "zebeyât" muhakkık olan evliyâ-yı ârifînin nüfûsudur. "Bihâ" kavli Rakmeteyn menzilinde ve ilm ü kelâm menzilinde mevhûm varlıklardan fânî olduktan sonra demekdir. "Em dûne zâlike mânî" kavlindeki "mânî" ibâdetle mükellef oldukları için makâm-ı ubûdiyyete rücû'ları demekdir. Kemâ verede fi'l-hadîsi'l-kudsiyyi «قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي شَطْرَيْنِ، وَلِعَبْدِي مَاسَأَلَ»[1] فلابد من الرجوع الى العقل بعد الخروج الى المعرفة[2].

وهَل فَتَياتٌ بالغُوَيرِ يُرينَني
مرابعَ نعمٍ نعمَ تلكَ المرابعُ

«الغُوَير» تصغير غور، وهو المكان المنخفض، وهو خلاف النجد لان النجد المكان المرتفع. والغوير علي وزن زبير ماء معروف لبني كلاب.[3]

Tercüme

"Nu'm"un ahsen-i mekân ve eltâf-ı bâg u bûstân olan menâzili Guveyr'de ârâm-güzîn olan o mahâbîb-i dil-firîbi acabâ bana irâ'e mi ediyorlar?

Ya'nî Gudeyr'e konan o güzeller emâkin ü mesâkin-i kadîmesini unutdular mı, yâhud yerlerini yurdlarını tanıyamayacak[4] derecede hayrete mi düşdüler?

"Feteyât" tarîk-i İlâhîye sâlik olan mübtedîlerden kinâyedir ki bedenlerine taalluk eden nefslerinin bakiyyesi kendilerini tâât u ibâdâtda ikâme ve idâre ediyor mu? "Guveyr" insânın bünyesinden kinâyedir. Zîrâ nüfûs-ı beşeriyyenin sereyânı orayadır. "Yurînenî" **[299]** bu genc kadınlar, kendilerinin zâhir ü bâtınında zuhûr eden âsâr u envâr-ı İlâhiyye'yi kâl u hâlleriyle bana irâe edecekler mi demekdir. "Merâbi'" tecellî-i İlâhî mezâhirinden ve inkişâf-ı Rahmânî merâtibinden kinâyedir. Zîrâ sâlikde bu hâl zâhir olur ve nâzili değil, menâzili görür. "Nu'm" hakîkî mahbûbeden ve vücûdî gâib olan Hazret-i İlâhiyye'den kinâyedir.

1 Ben namazı kendimle kulum arasında ikiye taksim ettim. Kuluma dilediği verilecektir.
2 Bu yüzden, marifete çıktıktan sonra akla dönmek gerekir.
3 "el-Guveyr", "gavr"ın küçültme ismi olup alçak yer demektir. O "necd"in zıt anlamlısıdır. Çünkü "necd" yüksek yerdir. "Guveyr", "zubeyr" vezninde olup Benî Kilâb'a ait bilinen bir sudur.
4 tanıyamayacak: tanımayacak L

وهلْ ظلُّ ذاكَ الضَّالِ شرقيَّ ضارجٍ
ظليلٌ فقَدْ رَوّتْهُ منّي المَدامعُ

«الضال» من السدر ما كان عذباً. واحدته بهاء اى ضالة او هوالسدر البري «ضارج» اسم موضع.[1]

Tercüme

"Dâric"in şarkındaki "dâl" (ضال) dedikleri şu sidr ağacı benim göz yaşlarımla reyyân olarak gölgelik hâlini mi arz etdi?

"Zıll" mülken ve melekûten bütün kevne ve kelâm-ı Rabbânî hazretinden emr-i İlâhînin müteveccih olduğu zıll-ı aʿyâna şâmildir. O da levh ü kalemdir. Kâle Teâlâ: ﴿وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾[2] "Zâke'd-dâl" Hazret-i ilmiyye vü kelâmiyyede ezelen ve ebeden vücûd taalluk etmeyen aʿyân-ı sâbiteden kinâyedir. "Dâric" esmâ-i İlâhiyye ve sıfât-ı Rabbâniyye'ye işâretdir. "Şarkî zâlik" âsâr u levâmiʿ-i esrâr ile zuhûrundan kinâyedir. "Zalîl" dünyâ vü âhiretde ile'l-ebed devâmından ibâretdir. "Revethu minnî" bana tecellî eden vücûd-ı Hak demekdir. "el-Medâmiʿ" uyûn-ı esmâ vü sıfâtdan nâzil olan imdâd-ı İlâhiyye'den kinâyedir.

وهلْ عامرٌ منْ بعدنا شعبُ عامرٍ
وهل هوَ يوماً للمُحبّينَ جامِعُ

[300] «عامر»[1] اسم فاعل من عمر المكان فهو عامر. «شعب» بكسر الشين الطريق في الجبل ومسيل الماء في بطن ارض، او ما انفرج بين الجبلين. والمراد به هنا مكان مخصوص مضاف الي عامر وهو ابو قبيلة.[3]

Tercüme

Bizden sonra, şaʿb-ı âmir, acabâ maʿmûr mu ve ayrılan dostlarını bir araya getirmek sûretiyle lütufkârlıkda bulunacak mı?

1 "ed-Dâl" sidr ağacından tatlı olanıdır. Tekili "ة" ile yani ضالة şeklindedir. O da karaya ait olan sidrdir. "Dâric" bir yer ismidir.

2 "Göklerde ve yerde kim varsa, Allah'a boyun eğer.", Ra'd 13/15.

3 "Âmir" mekânı imar etti (عمر المكان) cümlesindeki "عمر"nin ism-i failidir. "Şiʿb" ("şîn"in kesresiyle) dağdaki yol, yerin içindeki akarsu yolu veya iki dağ arasından çıkan su demektir. Burada ise kabilenin atası olan Âmir'e izafe edilen bir yer kastedilmiştir.

"Şa'bu âmir" ervâh-ı cüz'iyyede bilâ vâsıta menfûh ve emr-i İlâhiyye'den sâdır olan rûh-ı a'zamdan kinâyedir. "Li'l-muhibbîn" ehlullâh hazerâtından ârif ü muhakkık olan verese-i Muhammediyye'yi cem' eden hazîre-i kudsdan kinâyedir.

وهلْ أمَّ بيتَ اللهِ يا أمَّ مالكٍ
عريبٌ لهمْ عندي جميعاً صنائعُ

Tercüme

Mehâsin-i ma'rûfe ve mekârim-i mevsûfesini unutmadığım ehl-i ma'rifet, Beytullâhı ziyâret azm ü niyyetinde midir?

"Beytullâh" ârif-i kâmilin kalbinden kinâye olan Ka'be-i muazzamadır. "Ümmü mâlik" mahbûbe-i hakîkiyyeden kinâyedir. Zîrâ "ümm" lugatda asl demekdir. "Mâlik" her mahsûs u mefhûm yed-i mülk ü kudretindedir demekdir. "Ureyb" Arab'ın tasgîridir. Burada tasgîr, ta'zîm içindir. Ka'be-i kulûbunda Rablerini talebkâr ve mazhar-ı mükâşefât u envâr olan nüfûs-ı râziye vü marziyyeden ibâretdir ki sabâh akşam tavâf ve o Ka'be'nin Safâ vü Merve'si arasında ihlâs u niyyetle sa'y ederler. "İndî" benim nazarımda demekdir zîrâ onlar benim meşâyih-i sülûk ve eimme-i mülûkumdur.

وهلْ نَزَلَ الرَّكبُ العِراقي مُعَرِّفاً
وهلْ شرعتْ نحوَ الخيامِ شرائعُ

[301] "er-Rekb" ervâh-ı emriyye necâibine ve ecsâm-ı tabîiyye merâkibine râkib olan evliyâ-yı ârifînden kinâyedir. Kâle Teâlâ: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾[1] "el-Irâkî" bilâd-ı Irâk'a mensûb olan demekdir ki imâmü'l-evtâd olan kutbun mahallidir. Kemâl-i isti'dâdları hasebiyle kendileri zuhûr-ı hakâike sebebdir. Kemâl-i basîret ve hulûs-ı serîretle Allâh'a da'vet için üç makâmâtdan medârik-i cumhûra nâzil olan kâfile-i saîdedir. "Muarrifen" ma'rifet-i hâlıkdan sonra halka ta'rîf etmek üzre nâzil olan demekdir. "Nahve'l-hıyâm" ervâh-ı emriyyeye şâmil olan ecsâm-ı

1 "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık.", İsrâ 17/70.

insâniyyeden kinâyedir. Kâle Teâlâ: ﴿حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ. لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ﴾[1] Zîrâ bu ervâh, mübdeât-ı kudret ve ebkâr-ı hazretdir.

Tercüme

Şütür-süvâr olan ehl-i Irâk acabâ irfânda vakfe-güzîn mi yoksa haymeler tarafına varan yollar görünmeğe mi başladı?

وهلْ رقصتْ بالمأزمينِ قلائصٌ
وهلْ للقبابِ البيضِ فيها تدافعُ

«المأزمين» بفتح الميم وسكون الهمزة وكسر الزاء، هو الموضع المضيق. والمأزمان مضيق بين جمع وعرفة، وآخر بين مكة ومني. «القلائص» جمع قلوص وهي الشابة من الابل او الباقية علي السير او اول [ما يركب] من اناثها الي ان تثنى، والناقة الطويلة القوائم، ورقص القلائص بالمأزمين اشارة الي شدة حركتها شوقاً الي قرب المزار، ودنوّ عهد الدار. «القباب البيض» عبارة عن الهوادج التي تكون علي سنام البعير. والمراد من تدافعها صدم بعضها لبعض، فكأنّ الواحد منها يدفع الآخر فبينها تدافع. ورقص القلائص مستلزم لتدافع القباب البيض فوق الركاب. وكل ذلك ناشئ عن الشوق الذي **[302]** يحرك الحيوان فكيف لا يحرّك الانسان.[2]

Tercüme

"Me'zimeyn"deki develer raksa mı başladılar yoksa rikâb üstünde kadınların rükûbuna mahsûs hevdecler inbisât u neşâtlarından itilip kakılıyor ve kablarına sığamaz bir hâl mi gösteriyorlar?

"Me'zimeyn" akl u hisden kinâyedir. Zîrâ ikisi de nefs-i insânîye münhasır dar bir yerdir ki cemʿ u fark makâmı arasındadır. "Kalâis" tarîk-i İlâhîye sülûk hâlinde nüfûs-ı insâniyyeden kinâyedir ki tekâlîf-i şerʿiyyenin ahmâl

1 "Onlar, çadırlara kapanmış hurilerdir", "Onlara, eşlerinden önce ne bir insan ne bir cin dokunmuştur.", Rahmân 55/72, 74.

2 "el-Me'zimeyn" ("mîm"in fethası, hemzenin sükûnu ve "zâ"nın kesresiyle) dar yerdir. "Me'zemân", Cemʿ (Müzdelife) ile Arefe arasındaki dar yerdir. "el-Kalâis", "kalûs"un çoğulu olup genç dişi deve veya seyr üzere bâkiye olanına (yani dokuz yaşına varınca) ya da ilk binilen dişi deveye denir. Nâkanın ayakları uzun olur. Develerin Me'zemeyn'de raks etmesi yani hareketinin yoğunlaşması, ziyaret yerinin yakınlığına olan özlemden kaynaklanmıştır. "Kıbâbu'l-bîz" develerin hörgücünde bulunan mahfelerdir. Onların itişmesinden (تدافعها) maksat, birinin diğerine çarpmasıdır. Sanki aralarında itişme varmış gibi biri diğerini itmektedir. Develerin raksetmesi onların sırtındaki mahfelerin çarpışmasını gerektiriyor. Bunların hepsi, hayvanı hareket ettiren özlemden kaynaklanıyor. İnsanı nasıl hareketlendirmez?

ü eskâlini hâmil olurlar. "Kabâb" nüfûs-ı insâniyye matıyyeleri üzerinde ukûl-ı beşeriyyeden kinâyedir ki medârik-i insâniyyeyi istîfâdan mahcûbdur. "el-Biyz" ulvî olan âlem-i envârdır. "Tedâfu'" akılların birbirini[1] inkâr u nakz ve müdâfaa etmeleridir. Hisse de vehm ü şekk ü hatâ ârız olduğu için birbirleriyle münâkaza vu müdâfaa hâlindedir.

وهلْ لي بجمعِ الشَّملِ في جمع مسعدٌ
وهلْ لليالي الخيفِ بالعمرِ بائعُ

«جمع» اى في مزدلفة. ويجوز فيه الصرف وعدمه لانه مؤنث معنوى ساكن الوسط فيجوز فيه الصرف، وعدم الصرف اقوى كما قالو في هند.[2]

Tercüme

Arefe ile Minâ arasındaki Müzdelife'de câmi-i iştiyâk olacak ya'nî dağınıklığımızı toplu bir hâle getirecek muvâfık u sâdık bir dost tedârikini bana kim der-uhde eder. Yâhud bütün gecelerimin zevk ü lezzetlerini hâvî olan "Hayf"de geçirdiğim geceleri satan biri mi var?

"Fî-cem'" Müzdelife'den ibâretdir. Yevm-i cem', yevm-i Arefe'dir. Günleri Minâ'daki **[303]** günlerdir ki lemh-i basardan ibâret olan emr-i İlâhînin şühûduna işâretdir. "Leyâli'l-hayf" benim üç gecelerim demekdir ki cesed ü nefs ü rûha işâretdir. Zîrâ Hakk'ın nûr-ı vücûduna nisbetle üç karanlık demekdir. O da kasd u niyyet ma'nâsına olan "Minâ"dır ki sefer-i Rahmânî ve ihrâm-ı îmânîye mülâbis olarak hacc-ı rûhânîde geçirdiği üç gecedir.

وهلْ سلَّمتْ سلمى على الحجرِ الَّذي
بهِ العهدُ والتفَّتْ عليهِ الأصابعُ

«سلمى» يريد رضي الله عنه حبيبة كليلي وسعدي وجمل وعزّة وبثينة وعذراء. «الحجر» عبارة عن الحجر الأسود يقبله الطائف ويستلمه. فان قلت: ما معني قوله علي الحجر الذي به العهد؟ قلت: ذلك تلميح الي ما نقل من علي رضي الله عنه من ان الله تبارك وتعالي لما اخذ

1 Birbirini: birbirlerini L

2 "Cem'" yani Müzdelife. Kelimenin munsarif olması caiz olduğu gibi gayı munsarif olması da caizdir çünkü manevi müennestir ve ortası da sakindir. Ancak gayri munsarifliği daha güçlüdür Hind lafzı hakkında söylendiği gibi.

العهد علي آدم وأولاده في عالم الذرّ كتب عهدهم في كتاب، ووضع في الحجر الاسود، فلذلك قال «به العهد والتفّت عليه الاصابع» اى اصابع الطائف.[1]

Tercüme

Ahd ü mîsâkı mektûb ve üzerine parmaklar mültefit ü müctemiʿ olan hacer-i esvede Selmâ selâm verdi mi?

"Selmâ" hakîkat-i mahbûbeden kinâyedir. "el-Hacer" maʿrifet-i İlâhiyye'de mütehaccir kalbden kinâyedir. Zîrâ kalbler kasâvet peydâ edince taşa benzer. Burada hacer-i esved şekl-i sanevberî olan Kaʿbe'deki hacer-i esvede işâretdir. O da ârif-i Rabbânî'nin mücevvef olan sol tarafındaki şekl-i sanevberîdir. "el-Ahd" Cenâb-ı Hakk'ın benî Âdem'den almış olduğu ahd-i Rubûbiyyetdir.

وهلْ رضعتْ منْ ثديِ زمزمَ رضعة
فلا حُرّمتْ يوماً عليها المَراضِعُ

[304] Tercüme

"Selmâ" âb-ı zemzemin memesinden bir kerre içdi mi? İçdiyse maksûd ve havz-ı mevrûda vusûlünden dolayı o süd nineye benzeyen zemzem memesi ona harâm olmasın.

"Radaat" hakîkî cânân olan Selmâ maksûddur. "Sedyi zemzem" Hazret-i İlâhiyye'den fâiz olan kuvvet-i ilmiyyeden kinâyedir. "Aleyhâ" tecellî-i İlâhî sûreti olan nefsidir. Cümle-i istînâfiyye olan ve iʿrâbdan mahalli olmayan "felâ-hurrimet yevmen aleyhe'l-merâdiʿ" meşreb-i Muhammedî'ye işâretdir. Zîrâ ona sâhib olan zâta merâdiʿ harâm değildir. Belki o, her şeyden istimdâd eder ve yeni yeni feyz-i Rabbânî'ye mazhar olur.

1 "Selmâ" şâir bununla Leylâ, Su'dâ, Cumel, Azze, Buseyne ve Azrâ gibi bir sevgiliyi kastetmiştir. "el-Hacir" ziyaretçilerin el sürüp veya öperek tavaf ettiği Hacerü'l-esvedden ibarettir. Eğer, علي الحجر الذي به العهد sözünün anlamı nedir diye soracak olursan, cevaben derim ki Hz. Ali'den nakledilen şu rivayete işarettir: Allah, elest bezminde Âdem ve oğullarından (kendisini rab olarak tanımaları konusunda) ahd (söz) alınca, bu ahdi bir kitaba yazdı ve Hacerü'l-esvedin içine koydu. Bu yüzden Şâir: به العهد والتفّت عليه الاصابع" (sözleşmenin olduğu ve üzerinde parmakların toplandığı taş) dedi.

لعلّ أُصَيحابي بِمكّة يُبْرِدُوا
بذِكْرِ سُلَيْمَى ما تُجِنّ الأضالعُ

وعلَّ الُّلويلاتِ الَّتي قدْ تصرَّمتْ
تعودُ لنا يوماً فيظفرَ طامعُ

ويَفْرَحَ محْزُونٌ ويَحيَا مُتَيَّمٌ
ويأنسَ مشتاقٌ ويلتذْ سامعُ

«الاضالع» العظام المنحنية فوق القلب والكبد.[1]

Tercüme

Mekke'de mülâkî olduğum dostların bana Selmâ'yı yâd u zikr etmeleri adlâımı örten ve kalbimi yakan lehîb-i iştiyâkın tebrîdini ümîd etdiriyor. Ashâb u ehibbâmla mücâlis ü muvânis olduğum münkazî gecelerin avdetiyle mahzûnun ferah-yâb ve abd-i hâksârın hayât-ı tayyibe ile kâm-yâb olması ve müştâk u sâmiin kesb-i üns ü lezzet etmesi de me'mûldür. **[305]** **"**el-Luveylât" kavli cismânî, nefsânî, rûhânî olan üç geceden kinâyedir. "Kad tesarremet" nehâr-ı vücûdun tulûundan evvel sülûk hâlinde münkazî olan şühûd geceleridir. "Teûdu lenâ yevmen" lemh-i basardan ibâret olan emr-i İlâhî günlerinden ve bunları ta'kîb eden leyâlî-i ekvândan kinâyedir. "Yahyâ müteyyem" nefsinden fânî olarak ölen âşıktır. Geçmiş gecelerin avdet etmesi öldükden sonra hayât bulan ictimâ' u mülâkât geceleridir.

Salâhaddin Yiğitoğlu'nun bitiriş tarihi: **21 Kânûnuevvel 1936**

Lütfü Akman'ın istinsah tarihi: **29 Haziran 1965**

1 "Edâli'" kalp ve karaciğer üzerinde kavisli kemikler.

II. DEFTER

[16. Kasîde]

أَرَجُ النّسيمِ سَرَى مِنَ الزَّوراءِ **[306]**
سَحَراً فَأَحيا مَيِّتَ الأَحيَاءِ

«الارج» محركة شدة رايحة الطيب. «الزّوراء» اسم لبغداد وموضع بالمدينة قرب المسجد والمراد هنا المعني الاخير.[1]

Tercüme

Nesîmin güzel kokusu geceleyin Zevrâ'dan esmeğe başladı. Ölü kalbleri diriltdi. Yaʿnî nesîmin râyiha-i tayyibesi Seyyidü'l-Mürselîn efendimizin mescid-i şerîflerine yakın yerden atyeb-i evkât olan seher vaktinde esmeğe başladı ve muhabbeti olmayan ölü kalbler onun sereyânıyla hayât buldu.

أَهدى لَنا أَرواحَ نَجدٍ عَرفُهُ
فَالجَوُّ مِنهُ مُعَنبَرُ الأَرجاءِ

«الارواح» جمع ريح، وتجمع ايضاً علي ارياح ورياح. «العرف» بفتح العين الريح طيبة او منتنة واكثر استعمالها فى الطيبة وهو المراد هنا.[2]

Tercüme

Necd rüzgârları bize onun güzel kokusunu hediye etdi. Cevv-i havânın etrâfı anber kokuları neşr ediyordu.

Yaʿnî rûhânî olan râyiha-i tayyibenin şiddeti bize tecelliyât-ı Rabbâniyye haberlerini tedelliyât-ı İlâhiyye sırlarını ihdâ etdi. Etrâf-ı dünyâ ve nevâhî-i kulûb-ı evliyâ avâlim-i rûhâniyye ve acâib-i melekûtiyye cihetinden ilkâ olunan esrâr-ı gaybiyye ile muanber bir âlem-i muattar hâlini aldı.

"Lenâ" maâşir-i muhibbîn demekdir. "Ervâh" cesed-i insânîye menfûh ve emr-i İlâhî ile **[307]** kâim rûh-ı aʿzamdan kinâyedir. "Necd" Hazret-i İlâhiyye'den kinâyedir.

---

1 "el-Erec" (harekeli olarak) güzel kokunun yoğunluğu. "ez-Zevrâ'" Bağdad'ın bir ismidir ve Medine'de Mescid'e yakın bir yerdir. Burada ikinci anlam kastedilmiştir.

2 "el-Ervâh", "rîh"in çoğuludur. Aynı zamanda "eryâh" ve "riyâh" vezninde de çoğul olur. "el-Arf" (aynın fethasıyla) güzel veya kötü koku anlamına gelir. Ancak, daha çok güzel koku mânasında kullanılır. Burada kastedilen budur.

وَرَوَى أحاديثَ الأَحبَّةِ مُسنِداً
عن إِذخِرٍ بأذاخِرٍ وَسِحاءِ

«الاذخر» بكسر الهمزة وبالذال المعجمة الساكنة وكسر الخاء المعجمة وبالراء حشيش طيب الريح. «الاذاخر» بالفتح ايضاً موضع قرب مكة. «سِحاء» بكسر السين والحاء المهملة علي وزن كساء نبت شائك ترعاه النحل عسله غاية.[1]

Tercüme

Nesîm, dostların ahâdîs ü ahbârını Mekke'deki İzhir ü Sihâ'ya isnâd ederek nakl u rivâyet etdi.

"Ehibbe" heyâkil-i insâniyye sûretlerinde zâhir olan esmâ-i İlâhiyye hazerâtından kinâyedir. "İzhir" sıfât-ı cemâliyye hazretinden, "Sihâ'" sıfât-ı cemâliyye[2] hazretinden kinâyedir. "Ezâhir" cemâl ü celâli câmiʿ olan zât-ı İlâhî hazreti demekdir.

فسَكِرتُ مِن رَيّا حَواشي بُردِهِ
وسَرَت حُمَيّا البُرءِ في أدوائي

«البرد» بضم الباء ثوب مخطط. «سرت» هنا بمعنى دخلت. «الحُمَيّا» بضم الحاء وفتح الميم وتشديد الياء وهي هنا سورة الكأس او شدتها او اسكارها او اخذها بالرأس.[3]

Tercüme

Nesîmin câme-i rakîki etrâfına yayılan şarâb-ı latîfin kokusuyla mest oldum. **[308]** Âfiyet şarâbı benim devâlarım arasına girdi.

يا رَاكبَ الوَجناءِ بُلِّغتَ المُنى
عُج بالحِمَى إن جُزتَ بالجَرعَاءِ

1 "el-İzhir" (hemzenin kesresi, noktalı sakin zâl, noktalı hânın kesresi ve râ ile) kokusu güzel kuru bir ottur. "el-Ezahir" (bu da öyle fetha ile) Mekke'ye yakın bir yerdir. "Sihâ'" ("sîn"in kesresi ve noktasız hâ ile) "kisâ'" vezninde bir dikenli otun adıdır ki bal arısının ondan alıp yaptığı bal gayet güzeldir.

2 Doğrusu "celâliyye" olması gerekir. bk. Bûrînî ve Nâblusî. *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*, Cilt II, s. 26.

3 "el-Burd" ("bâ"nın zammesiyle) Bir çeşit çizgili kumaş adıdır. "Seret" burada "girdi" mânasındadır. "el-Humeyyâ" ("hâ"nın zammesi, "mîm"in fethası ve "yâ"nın teşdidiyle) ya şarabın keskinliği ya şiddeti ya sarhoşluğu ya da başa ve beyne istila ettiği hâlete denir.

«الوجناء» الناقة الشديدة. «عج» اى اقم بالحمى او قف او ارجع او اعطف رأس البعير بالزمام. «جزت» من جاز يجوز بالمكان اذا مرّ به. «الجرعاء» مؤنث الاجرع وهو مكان فيه حجارة او بعضه حجارة.[1]

Tercüme

Ey şütür-süvâr! Emellerine nâil ol. O sengistâna yolun uğrarsa menâzil-i ahbâbda ârâm et.

"Vecnâ'" nefs-i mutmainneden, "el-Himâ" Hazret-i İlâhiyye'den kinâyedir. "Cer'â'" tarîk-i İlâhiyye'de mücâhede-i nefs ü hevâdan kinâyedir.

مُتَيَمِّما تَلَعاتِ وادي ضارِجٍ
مُتَيَامِناً عَن قاعَةِ الوَعسَاءِ

«متيمماً» اى متعمداً متوخياً. «تَلَعاتِ» جمع تلعة وهى ما ارتفع من الارض ويقال لما انهبط منها وهى ضدّ. وفي الامثال لا اثق بسيل تلعتك يضرب لمن لا يوثق به ولا اخاف الا من سيل تلعتي اى من بني عمي واقاربي. «ضارج» موضع معروف علي ما في القاموس. «متيامناً» اى آخذاً جهة اليمين. وفي القاموس تيامن بفلان ذهب به ذات اليمين ﴿كُنتُم تَأتُونَنَا عَنِ ٱليَمِينِ﴾ **[309]** اى تخدعوننا باقوى الاسباب او من قبل الشهوة لان اليمين موضع الكبد والكبد مظنة الشهوة والارادة. «القاعة» ارض سهلة مطمئنة قد انفرجت عنها الجبال والآكام ويوم القاع من ايامهم وفيه اسر بسطام بن قيس اوس بن حجر. «الوعساء» رابية من رمل لينة والمراد هنا موضع بين الثعلبية والخزيمية.[2]

Tercüme

Mahicce-i mübâreke cânibine doğru kat'-ı mesâfe ederek ve tepeleri sola alarak şütür-süvâr ol, benim matlûb u mahbûbum oradadır.

---

1 "el-Vecnâ'" güçlü ve sağlam dişi deveye denir. "Uc" ya Himâ'da ikamet et ya dur ya dön ya da dizginle devenin başını çevir. "Cuzte" câze yecûzudan olup mekândan geçtin demektir. "el-Cer'â'", "erca'"ın müennesi olup içinde taş olan ve ya bir kısmı taş olan araziye denir.

2 "Muteyemmimen" Gereği gibi kasd ve âhenk eyleyen. "Teleât", "tel'at"ın çoğulu olup yüksek yere denir. Ve iniş ve engebe yere denmekle zıt olur. Arapların لا أَثِقُ بِسَيْلِ تَلْعَتِكَ (ben senin akıntının seline itimat etmem) meseli, güvenilmeyen kişiler hakkında darb edilmiştir. لا أَخَافُ إِلاَّ مِنْ سَيْلِ تَلْعَتِي meseli (ben sadece kendi "tel'at"imin selinden korkarım. Yani amca çocuklarım ve akrabalarımdan korkarım demektir. "Dâric", *Kâmûs*'ta belirtildiği gibi, bilinen bir yerdir. Müteyâminen" sağa doğru giden. *Kâmûs*'ta تيامن بفلان ذهب به ذات اليمين (falan kişi sağ tarafa gitti) şeklinde geçer. ﴿كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ﴾ [Saffât, 37/28] (bize sağdan gelir dururdunuz.) Yani bizi en güçlü sebeplerle ya da şehvetle kandırır. Çünkü sağ taraf ciğerin yeridir. Ciğer de irade ve şehvetin kaynağıdır. "el-Kâ'a" çevresinde dağlar ve tepeler görünmeyen düz ve engin sahrâya denir. "Yevmu'l-kâ'" Arapların eyyam(savaş)larından biridir ki bunda Bestâm b. Kays Evs b. Hacer esir düşmüştür. "el-Va'sâ'" yumuşak kum tepesi. Burada maksat Sa'lebiyye ve Hazimiyye arasında bir yerdir.

"Teleât" sâlikin mürtefiʿ u münhafız ahvâlinden kinâyedir. "Vâdî dâric" kendisine ahvâl ârız olan kalb-i insâniyyeden kinâyedir. "Müteyâminen" sağ cihetini alan demekdir. Kalb, sol tarafda olduğu gibi nefs de sağ taraf-dadır. "Kâatu'l-vaʿsâ'" hayvânî nefsden kinâyedir.

وإذا أَتَيتَ أُثَيلَ سَلعٍ فَالنَّقا
فَالرَّقمَتَينِ فلَعلَعٍ فَشَظاءِ

فكَذا عَنِ العَلَمَينِ مِن شَرقِيّهِ
مِل عادِلاً للحِلّة الفَيحَاءِ

«الاثل» شجر والأُثَيل مصغره. «سلع» جبل بالمدينة. «النقا» من الرمل القطعة تنقاد محدودبة ولعل المراد به موضع مخصوص. «الرَّقمَتَيْنِ» مثني رقمة والرقمة الروضة وجانب الوادى او مجتمع مائه. «لعلع» السراب وجبل وموضع وماء بالبادية وشجر حجازى. «شظاء» جبل. «حلة» بكسر الحاء وهى هنا مكان العرب النزول. «الفيحاء» الواسعة.[1]

[Tercüme]

[310] Ey râkib-i cemel! Şu emâkin-i mübârekeye geldiğin vakit Arab'ın konduğu ve rûhumun sevdiği o geniş sâhaya da meyl ü teveccüh göster.

"Useyle selʿ" makâmât-ı Muhammediyye'den bir makâmdır. "en-Nakâ" sâhibine hâlâtı tebeyyün eden makâm-ı Muhammediyye'den kinâyedir. Zîrâ kumun eczâsı yapışık değildir. "Rakmeteyn" makâm-ı âhir ile libâ-sı, nesc ü rengi gibi zâhir ü mütedâhil olan makâm-ı Muhammediyye'den kinâyedir. "Laʿlaʿ" câmiʿ olan makâm-ı Muhammedî'dir. "Şezâ'" bir cebel ismidir ki diğer bir makâm-ı Muhammedî'dir. "Fe-kezâ" baʿzısı baʿzısının fevkinde olan menâzil ü makâmât-ı Muhammediyye'ye naklden kinâyedir. "Alemeyn" Arefe ile Müzdelife arasında iki dağdır. "Min şarkiyye" Şezâ'nın şarkı demekdir ki fark u cemʿi şâmil olan cemʿu'l-cemʿden kinâyedir.[2] Her

1 "el-Esl" ağaçtır. "Useyl" onun küçültme ismidir. "Selʿ" Medine'deki bir dağ. "en-Nakâ" sırtı hörgüç gibi eğri büğrü olan yumuşak kum yığını demektir. Ama burada belli bir yeri kastetmiş olabilir. "er-Rakmeteyn", "rakmet"in tesniyesi(ikilisi)dir. "Rakmet" bahçeye, derenin yan tarafına ya da suyun toplandığı yere denir. "Laʿlaʿ" çöldeki seraba, bir dağa, bir yere ve bir suya denir. Ve bir tür Hicâzî ağaçtır. "eş-Şezâ" bir dağdır. "Hille" (hânın kesresiyle) Arapların dinlenmek için toplandıkları yer. "el-Feyhâ" geniş, ferah demektir.

2 cemʿu'l-cemʿ makâmından kinâyedir: makâm-ı cemʿu'l-cemʿden kinâyedir L

ikisi de Şezâ'nın şarkında iki büyük dağdır. "Şeza'l-kavm" bir kavmin etbâından ve ahd ü emân ile sonradan dâhil ü lâhık olanlardan kinâyedir. Bu her iki alemde mürîdlerden tâbiʿ u dahîl olanların bidâyet-i sülûkünde ve cemʿ u fark üzerinde adem-i sebâtları vardır. "Hille" kâmil ü ârif-i Muhammedî olanların menâzilinden kinâyedir. Mülk ü melekût ve ceberût âleminde kemâl-i keşflerinden dolayı ittisâʿ ile vasf olunmuşdur.

واقرِ السَلامَ عُرَيبَ ذَيّاكَ اللِّوَى
مِن مُغرَمٍ دَنِفٍ كثيبٍ نائي

اعلم انه يقال قرأ عليه السلام يقرأ مثل سأل يسأل فكان مقتضى القياس ان يقال واقرأ السلام لكن خفف بتخفيف الهمزة الفاً وتحذف الالف فى الامر فيصير واقرالسلام كما هنا والسلام فى الاصل من اسماء الله وبمعنى السلامة والبراءة من العيوب فيكون هنا بمعنى السلامة كانه دعاء لمن يسلم عليه بالسلامة **[311]** وهو معنى الامان. «العريب» تصغير عرب وهو للنجيب. «ذياك» تصغير ذلك على غير قياس. «اللوى» كالي ماالتوى من الرمل او مسترقه. «المغرم» على صيغة اسم المفعول اسير الحب. «دنف» بفتح الدال المهملة وكسر النون صفة مشبهة على وزن فرح من ثقل في مرضه والمرض هنا من الحب. «الكثيب» فعيل من الكآبة وهي الحزن. «النائى» من النأي وهو البعد.[1]

Tercüme

O rîgistânda oturan sevgililerime şu dil-hasta âşıkın selâm u tahiyyetini teblîg et.

"Ureybe zeyyâke'l-livâ" ehl-i maʿrifet ü hakîkate işâretdir ki yukarıki beyte hille-i feyhâ' ile kinâye edilmişdir.

1 Ona selam söyledi mânasında olan قرأ يقرأ قرأ عليه السلام cümlesindeki قرأ يقرأ fiilinin vezni سأل يسأل gibidir. Bu yüzden kural gereği اقرِ السلام yerine اقرأ السلام denmesi gerekirdi fakat hemze tahfif için elife dönüştü. Emir olduğu için de elif hazf olup اقرِ السلام olur. Burada da öyle olmuştur. Selâm, aslında Allah'ın isimlerinden biri olup selamet ve ayıplardan arınma mânasındadır. Burada selâmet mânasındadır yani ona selam eden kişiye esenlikle dua etmektedir. O da emân demektir. "el-Urayb", "Arab"ın küçültme ismi olup soylu demektir. "Zeyyâke" kural dışı olarak "zâlike"nin küçültme ismidir. "el-Livâ" "Livâ", "ilâ" vezninde eğri büğrü kumluğa denir yahud tükenip ötesi kesik olanına denir. "el-Mugrem" ism-i mefʿûl vezninde olup savaş esiri demektir. "Denif" (noktasız "dâl"ın fethası ve "nûn"un kesresiyle) sıfat-ı müşebbehe olup "feriha" vezninde, ağır hasta olan demektir. Buradaki hastalık sevgi ve aşk kaynaklıdır. "el-Kesîb", faîl vezninde hüzün demektir. "en-Nâ'î", "ne'y"den uzaklık mânasındadır.

صَبٍّ متى قَفلَ الحَجيجُ تَصاعَدَت
زفَرَاتُهُ بِتَنَفُّسِ الصُّعَداءِ

كَلَمَ السُّهَادُ جُفونَهُ فَتَبادَرَت
عَبراتُهُ مَمزوجَةً بِدِماءِ

«الصب» المشتاق. «الحجيج» ای القوم الحاجون. «بتنفس الصعداء» بیان لکیفیة تصاعد زفراته و«الصعداء» علی وزن البرحاء النفس الطویل. ای تصاعدت انفاسه عند رجوع الحجیج لکن بالانفاس الطویلة الممدودة الصاعدة الی الجهة العالیة مفتوحة ابوابها غیر مسدودة.[1]

Tercüme

Kâfile-i hac, hacdan döndükleri zamân nefsleri ulvî cihete suûd eden bu kalb-i alîlin **[312]** selâmını arz et ki göz kapakları yaralanmış ve uykusunu kurbân etmiş ve kanla karışık yaşlarını mütemâdiyen akıtmakda bulunmuşdur.

"el-Hac" ihrâmdan ve fenâ-i aslî ile tecerrüdden sonra Hazret-i İlâhiyye'ye azm u kasdden ve aʿyân-ı kevniyyede mütecellî olan vücûd-ı Hakk ile tahakkuka teveccühden kinâyedir. "Hacîc" nefslerini ve Rablerini kemâliyle ârif olanlardan ve cemʿden sonra fark-ı sânîye avdet ve tâât u ibâdâtına müdâvemetlerinden kinâyedir. "bi-Teneffüsi's-suadâ" makâmât-ı âliyeyi tahsîle teessüf ü tahassürden kinâyedir ki tarîk-i İlâhî'de ibtidâ-yı sülûk ânlarında olur.

يا ساكِني البَطحاءِ هَل مِن عَودَةٍ
أَحيا بِها يا ساكِني البَطحَاءِ

إِن يَنقضي صَبري فَلَيسَ بمُنقَضٍ
وَجدي القَديمُ بكُم ولا بُرَحَائي

1 "es-Sabb" şiddetle arzu eden. "el-Hacîc" hacı kafilesi. "bi-Teneffusi's-suadâ" nefesin çıkış şeklini açıklar. "es-Suadâ" "el-burahâ" vezninde, uzun nefes demektir. Yani hacılar geri döndüğünde nefesi arttı, ama kapıları açık ve tıkanmamış olarak yüksek tarafa yükselen uzun bir nefes aldı.

وَلِئِن جَفا الوَسمِيُّ ماحِلَ تُربِكُم
فمَدَامِعي تُربي على الأَنواءِ

وَاحَسرَتي ضاعَ الزَّمانُ وَلَم أَفُز
مِنكُم أُهَيلَ مَوَدَّتي بِلِقاءِ

وَمَتى يُؤَمِّلُ راحَةً مَن عُمرُهُ
يَومانِ يَومُ قِلىً ويَومُ تَنائي

«الوسمى» بياء النسبة المطر المنسوب الي الوسم وهو المطر الاول الذى يسم الارض. اى يعلمها وما بعده يقال له الولي لانه يلى ماقبله. «الأَنواء» جمع نوء وهو النجم مال للغروب او سقوط النجم في المغرب مع الفجر. والمراد به هنا المطر النازل عند سقوطه بقرينة المقام.[1]

[313] [Tercüme]

Ey Mekke sâkinleri! Medâr-ı hayâtım olan o demler geri gelecek mi? Sabrım kalmadıysa size karşı kadîm olan vecd ü iştiyâk ve şiddet-i iftirâkım bâkîdir. Sizin kurak toprağınız yağmurdan mahrûm ise de göz yaşlarım o toprağın feyyâz yağmurudur. Ey ehl-i meveddetim! Şeref-i mülâkâtınıza nâil olmadığım[2] hâlde geçen zamânlarıma mütehassirim. Biri bugz u nefret biri de mübâadetden ibâret iki günü bulunan bu âşık, eyyâm-ı hayâtının saâdet ü râhatını ne zamân ümîd eder?

"Sâkini'l-bathâ" Hazret-i İlâhiyye'de Rableriyle hâl-i murâkabede olan evliyâ-yı ârifînden kinâyedir. "Hel min avde" makâm-ı sâmî ve sırr-ı nâmî-ye işâretdir. "Vâ-hasretî ilâ-âhiri'l-beyt" ibtidâ-yı sülûkünde münkazî olan ve alâ vechi'l-kemâl keşf-i tâmm ile tahakkuk edemeyen müddet-i ömrüne tahassürdür. "Metâ yuemmil râhaten ilâ-âhiri'l-beyt" bütün eyyâm-ı hayâtının ikiye münkasım olduğunu bildiriyor. Biri tâat u ibâdeti zamânlarında kusûru sebebiyle mahbûbunun bugzu biri de gaflet îcâbı olarak Hakk'ın kendisinden tebâüdüdür.

1 "el-Vesmiyyu" nisbet yâsıyla "vesm"e mensup olup yere damgasını vuran ilk yağmurdur. Kendisinden sonra gelen yağmurlar onu takip ettiği için ona velî de denir. "el-Envâ'", "nev'"in çoğulu olup batıya meyl eden yıldız ya da şafakla birlikte batıdaki yıldız kaymasıdır. Burada yıldızın kaymasıyla birlikte yağan yağmur kastedilmiştir.

2 Olmadığım: olamadığım L

وحَيَاتِكُم يا أَهلَ مَكَّةَ وهيَ لي
قَسَمٌ لقد كَلِفَت بِكُم أحشائي

حُبّيكُمُ في النَّاسِ أَضحى مَذهَبي
وهَواكُمُ دِيني وعَقدُ وَلائي

«وحياتكم» قسم. «لقد كلفت احشائى» جوابه وما بينهما اعتراض.[1]

Tercüme

Ey ehl-i Mekke! Hayâtınıza kasem ederim ki aʿzâ-yı derûnum muhabbetinizle doludur. **[314]** Size olan muhabbetim, benim mezhebim; aşk u hevânız dînim ve akd-i müvâlâtımdır.

يا لائِمي في حُبِّ مَن مِن أَجلِهِ
قَد جَدَّ بي وَجدي وعَزَّ عَزائي

هَلّا نَهاكَ نُهاكَ عن لَومِ امرِىءٍ
لم يُلفَ غَيرَ مُنَعَّمٍ بِشَقَاءِ

لَو تَدرِ فيمَ عَذَلتَني لَعَذَرتَني
خَفِّض عَلَيكَ وخَلِّني وبَلائي

Tercüme

Vecdi ciddî olduğundan ve sabrı tükendiğinden dolayı ey beni levm eden! Ezâ ve şekâ ile mütenaʿim olmadan başka bir hâli olmayan bu âşıkı levm etmekden aklın seni menʿ etmemeli mi? Sevgilime karşı hubb u iştiyâkımı bilmiş olsa idin beni maʿzûr görürdün. Melâmet husûsunda bu derece ileri gitme. Çekdiğim derd ü belâya mülâzım olarak beni kendi hâlime bırak.

1 "ve hayâtukum" kasem(yemin)dir. "Ve lekad kelifet ahşâî" kasemin cevabıdır. Kasem ile cevabı arasında cümle-i muterize vardır.

فلِنَازِلي سَرحِ المُرَبَّعِ فالشُّبَيْ
كَةِ فالثَّنِيَّةِ مِن شِعابِ كَداءِ

وَلِحاضِري البَيتِ الحَرامِ وعامِري
تِلكَ الخِيامِ وَزَائري الحَثمَاءِ

وَلِفِتيَةِ الحَرَمِ المَرِيعِ وجِيرَةِ ال
حَيِّ المَنِيعِ تَلفُّتي وَعَنائي

«السرح» بالسين المهملة والراء والحاء المهملة شجر عظام وكل شجر لا شوك فيه وكل شجر طال وفناء الدار. «المُرَبَّع» علي وزن معظم اسم موضع فى بلاد الحجاز. «الشُّبَيكَة» على وزن جهينة وادٍ قرب العرجاء وموضع قرب مكة والزاهر ومياه لبني سلول. «الثَّنِيَّةِ» العقبة او طريقها **[315]** اوالجبل اوالطريقة فيه اواليه. «الشعاب» علي وزن كتّاب جمع شعبة بالضم وهو صدع في الجبل يأوي اليه المطر. «كداء» علي وزن سماء الجبل الذى بأعلي مكة ومنه دخل النبي صلي الله عليه وسلم. «الحثماء» بقية في الوادي من الرمل. «الفِتيَةِ» بكسر الفاء الشبان. «المَرِيعِ» كالخصيب وزناً ومعنىً. «الحي المنيع» الممنوع ممن يريد به سوأ.[1]

Tercüme

Ehl-i maʿrifet ü hakîkatin tecellîgâhı ve ashâb-ı huzûrdan ehl-i şühûdun kıblegâhı olan ve zıll-ı İlâhî'de bulunan nüfûs-ı saîdenin haymeleri altında ve Arafât'daki sahrâlarda vakfe-güzîn ve cemîʿ-i aʿyân-ı kevniyyede bilâ-sereyân sârî vücûd-ı Hakk'ın sırrına âgâh olarak hısn-ı İlâhî'deki emân u masûniyyetlerine karşı dâimâ kendileriyle meşgûl olduğum o zümre-i nâciyedir.

1 "es-Serh" (noktasız sîn, râ ve hâ ile) bir çeşit büyük ağacın, dikensiz herhangi bir ağacın, uzun olan ağacın ve evin avlusu ve önü olan meydanın ismidir. "el-Murabbaʿ", "muazzam" vezninde olup Hicâz şehrinde bir yerin ismidir. "eş-Şubeyke", "cuheyne" vezninde olup Arcâ yakınlarında bir vadinin ismidir. Ve Mekke ile Zâhir yakınlarında bir yer veya Benû Selûl'e ait bir su adıdır. "es-Seniyye" yokuşa denir. Ya da yokuşta olan yola ya da dağa ya da o dağda olan yola ya da o dağa çıkacak yola denir. "eş-Şiâb", "kitâb" vezninde olup "şuʿbe"nin çoğulu olup dağdaki bir çatlaktır. Yağmur oraya sığınır. "Kedâʾ", "semâʾ" vezninde, Mekke'nin üstündeki dağın ismidir. Hz. Peygamber (Mekke'nin fethinde) oradan girdi. "el-Hasmâʾ" (sel akıp gittikten sonra) derede kalan kum kalıntısına denir. "el-Fitye" (fânın kesriyle) genç kız. "el-Merîʿ" "hasîb" ile aynı vezin ve mânada(verimli, iyi sulanmış çayır mânasında)dır. "el-Hayyi'l-menîʿ" kendisine kötülük yapmak isteyene karşı korunmuş olandır.

فَهُمُ هُمُ صَدُّوا دَنَوا وَصَلوا جَفَوا
غَدَروا وَفَوا هَجَروا رَثوا لِضنائِي

Tercüme

Onlar benden uzaklaşsalar da yine yakınlaşırlar. Cefâ gösterseler de vuslatlarını ibzâl ederler. Gadr etseler de ahd ü peymânlarını yerine getirirler. Hicrân ile tehdîd eyleseler de âlâm u eskâmıma acırlar.

وهُمُ عِيَاذي حيثُ لم تُغنِ الرُّقَى
وهُمُ مَلاذي إن غَدَت أَعدائي

وهُمُ بِقَلبِي إِن تَناءَت دارُهُم
عَنِّي وَسُخطي في الهَوَى وَرِضائي

Tercüme

[316] Medâr-ı taʿvîz olan rukye ve efsûnların fâide vermediği yerde onlar benim ilticâgâhım ve düşmanlarımın taaddîsine karşı melâz u penâhımdır. Onların dâr-ı karârı benden uzak olsa da kalbim onlar için bir mekândır. Mezheb-i muhabbetde onlar, benim rızâ ve gazabımdır. Yaʿnî bana gücenecek olurlarsa benim için bir saht u gazab ve benden hoşnûd olacak olurlarsa rızâya bir sebeb teşkîl eder.

وَعَلى مَحَلِّي بَينَ ظَهرانَيْهِم
بِالأَخشَبَينِ أَطوفُ حَولَ حِمائي

«بَينَ ظَهرانيهِم» أَيْ وَسَطِهِمْ وَفِي مُعْظَمِهِمْ قال في القاموس وهو بين ظهرَيْهِم وظهرانَيْهم ولا تكسر النون وبين اظهُرِهم اى في وسطهم وفي معظمهم. «الاخشبان» جبلا مكة وجبلا منى. «حمائي» هو ما يحمي من شيئ ما واعلم ان القصر فيه هوالاكثر والمد فيه لغة قليلة.[1]

1 "Beyne zahrâneyhim" onların ortasında demektir. Bu ifade Kâmûs'ta şöyle geçer: وهو بين ظهرَيْهِم وظهرانَيْهم ولا تكسر النون وبين اظهُرِهم اى في وسطهم وفي معظمهم (yani onun önü ve arkası kavmin sırtına gelmekle her taraftan korunup kuşatıldılar.) "el-Ahşebân" Mekke'de iki dağa ve Minâ'da iki dağa denir. "Himâî" herhangi bir şeye karşı koruyan. Kelime çoğunlukla kasr iledir. Onun med şekli azdır.

Tercüme

Onların ortasında ve onlarla birlikde imişim gibi Ahşebân dağında mahmî olan etrâfımı tavâf ediyorum.

"Ahşebeyn" fark u cemʿ makâmından kinâyedir. "Himâ" Kaʿbe-i müşerrefeye işâretdir ki Harem-i muhteremden ibâretdir. Oraya dâhil olan âmin olarak girer ki huzûr-ı tâm sâhibi maʿrifet-i Rabb ile maʿmûr demekdir.

وَعَلى اعتِناقي لِلرِّفاقِ مُسَلِّماً
عِندَ استِلامِ الرُّكنِ بالإِيماءِ

Tercüme

[317] Rükn-i Kaʿbe olan Hacer-i Esved rüknünü ve Rükn-i Yemânî'yi îmâ tarîkıyle istilâm esnâsında selâm vererek arkadaşlarımla muânaka ediyorum.

"Rükn" îmân u maʿrifeti kâmil olan kalb-i insânî kaʿbesinin binâ olunduğu ilm-i billâh rüknünden kinâyedir. Bâkî kalan üç rükn de hayât, irâde-i kalbiyye, kudret rüknleridir. Hacer-i Esved, rükn-i bâbda nefs-i insânî demekdir. O da ilm rüknüdür. "Bi'l-îmâ'" kavli ilm-i İlâhîye işâretle tevecc üh demekdir ki kalbimde huzûr-ı tâm hâsıl olarak mahsûs u maʿkûlden gâib olurum demek istemişdir.

وتَذَكُّري أَجيادَ وِردي في الضُّحى
وتَهَجُّدِي في اللَّيلَةِ اللَّيلاءِ

«اجياد» وهو جبل بمكة. «وردي» اى حيث كان فى ذلك الجبل وردى وهو الوظيفة من قراءة ونحو ذلك.[1]

Tercüme

Kuşluk zamânında evrâd-ı salâtımı hâtırlayışım ve karanlık gecede kalkıp teheccüd namâzını edâ edişim Mekke'deki Ecyâd dağındadır.

1 "Ecyâd" Mekke'de bir dağdır. "Virdî" yani o dağda olan virtlerim. (Virdi) yapılması vazife edinilmiş okuma ve benzeri şeylerdir.

وَعَلى مُقامي بِالمقامِ أَقامَ في
جِسمي السَّقامُ وَلاتَ حينَ شِفاءِ

«المُقام» بضم الميم بمعنى الاقامة. «المَقام» بفتح الميم عبارة عن مقام ابراهيم عليه السلام.[1]

Tercüme

Şifâsı umulmayan hastalığımın cismimde kıyâmı makâm-ı İbrâhîm'de bulunduğum zamândır.

[318] Hazret-i Şeyh makâm-ı İbrâhîm'de mukîm olduğu zamânlara mütehassir kaldığını beyân ediyor. O makâm, velâyeti zamânında İbrâhîm Halîlullâh aleyhi's-selâmın makâm-ı verâsetinden kinâyedir. Zîrâ o makâmda ikâmeti da'vâ-yı vücûddan bi'l-külliye fânî olmasını iktizâ eder. Bunun için "ekâme" demişdir. "Velâte hîne şifâ'" kavli devâsı olmayan bir hastalığın nefsinde mukîm ve hakîkat-i emrin münkeşif olduğuna işâretdir.

عَمري وَلَو قُلِبَت بِطاحُ مَسيلِهِ
قُلُباً لِقَلبي الرَّيُّ بِالحَصباءِ

«البطاح» جمع الابطح وهو مسيل واسع فيه دقاق الحصا. و«الهاء» في «مسيله» راجعة للحرم المريع. «قُلبا» بضم القاف واللام وبسكون اللام ايضاً جمع قليب وهي البئر اوالعادية القديمة منها. «الحصباء» بمعنى الحصا.[2]

Tercüme

Hayâtım hakkıçün Harem-i Şerîfdeki su mecrâları kuyulara münkalib olacak olursa taşları susuzluğumu teskîne medâr birer bi'r-i âbdâr olur.

Hazret-i Şeyh'in taşlarla reyyân olması tabîî atş değildir ki su ile kansın. Onun teşneliği aşk u muhabbetedir. Binâen aleyh o mesîlin eserini ve taşlarını görmekle şiddet-i iştiyâkı zâil oluyor.

---

1 "el-Mukâm" (mîmin zammesiyle) ikamet anlamındadır. "el-Makâm" (mîmin fethasıyla) Hz. İbrahim'in makamından ibarettir.

2 "el-Bitâh" "ebtah"ın çoğulu olup içinde ufak taşların olduğu geniş su yatağıdır. "Mesîlihi"deki "hâ" önceki beyitte geçen dağlara (للحرم المريع) racidir. "Kuluben" (kâfın zammesi ve lâmın zammesi aynı zamanda kesresiyle de) "kalîb"in çoğulu olup kuyu ya da eski sıradan kuyu demektir. "el-Hasbâ'" çakıl taşlarıdır.

أَسعِد أُخَيَّ وغَنِّني بَحدِيثَ مَن
حَلَّ الأباطِحَ إن رَعَيتَ إخائي

وَأَعِدهُ عِندَ مَسامِعي فالرُّوحُ إن
بَعُدَ المَدَى تَرتاحُ لِلأَنباءِ

Tercüme

[319] Ey kardeşim! Yardım et, muvâhâtımı muhâfaza etmek istiyorsan o mesîlin ufak taşlarına konan habîbin sözleriyle[1] nağme-sâz ol ve kulaklarıma o hadîs-i tarab-fezâyı iâde ve tekrâr et. Gâye ve mesâfe uzaksa da rûh o ahbâr u ezkâr ile kesb-i râhat eder.

"Hallu'l-ebâtih" kâmilü'l-irfân ecsâm-ı insâniyyeye menfûh olan ve emr-i İlâhî'den bulunan rûhdan kinâyedir. "Eidhu" lemh-i basar gibi olan emr-i İlâhîyi tahrîk ü ismâʿ eyle demekdir.

وَإِذا أَذى أَلَمٍ أَلَمَّ بمُهجَتِي
فَشَذى أُعَيشَابِ الحِجازِ دَوائي

Tercüme

Eger kalbime elemden hâsıl olan ezâ konacak olursa o ezânın devâsı Hicâz'da yetişen ufak tefek otların güzel kokusudur.

"Hicâz" Esmâ-i İlâhiyye hazretinden kinâyedir. "Uayşâb" insâniyyeti kâmil olan baʿzı eşhâs için nâbit olan şeylerdir. Kâle Teâlâ: ﴿وَاللهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتاً﴾[2] Bu otların râyihası da onlardan zâhir olan maârif-i İlâhiyye ve ulûm-ı Rabbâniyye'dir ki âlâm u eskâmın mahz-ı şifâsıdır.

أَأُذادُ عَن عَذبِ الوُرُودِ بِأَرضِهِ
وأُحادُ عنهُ وفي نَقاهُ بَقائي

وَرُبُوعُهُ أَربَى أَجَل ورَبيعُهُ
طَرَبي وصارِفُ أَزمَةِ اللَّأواءِ

1 Sözleriyle: sözlerine L

2 "Allah, sizi (babanız Adem'i) yerden (bitki bitirir gibi) bitirdi (yarattı.)", Nûh 71/17.

وَجِبالُهُ لِيَ مَربَعٌ ورِمالُهُ **[320]**
لِيَ مَرتَعٌ وظِلالُهُ أَفيائي

وتُرابُهُ نَدّي الذّكيُ وماؤه
وِردِيُ الرّوي وفي ثَراه ثَرائي

وشِعابُهُ لِيَ جَنَّةٌ وقِبابُهُ
لِيَ جُنَّةٌ وَعَلى صَفاهُ صَفَائي

«وربوعه» اى ربوع الحجاز. «اربي» مطلوبي. و«الربوع» جمع ربع وهو المنزل والدار. «الازمة» الشدة من نحو قحط. «اللأواء» شدة الوقوع في الاحتباس. «لي مربع» اى اماكن ربعي التى اتنزه فيها زمن الربيع هى جبال الحجاز. «مرتع لى»[1] اى فيها ارتع. «ندى الذكى» «النّد» شئ من انواع الطيب مركب من اجزاء طيبة. و«الذكي» حسن الرائحة فهو بمنزلة الصفة المؤكدة. «الثرى» مأخوذ من الثروة. اى غنائي. «وعلى صفاه» يريد جبل الصفا الذى منه الى المروة السعى.[2]

Tercüme

Arz-ı Hicâz'daki âbdâr mevridden menʿ u tard olunur muyum? Hâlbuki benim bekâ-yı vücûdum onun nekâvet ü sâfiyetindedir. Onun dâr u diyârı, benim matlûb u maksûdum ve rabîʿi, zevk u tarabım ve şiddet ü zucret hâllerinden mâniim de dağları ve bayırları. Rabîʿiyyem kumları seyrângâhım, gölgeleri ârâmgâhım, toprağı râyihadâr gülzârım, suyu azbü'l-cereyân mevridim, zemîni servet ü sâmânım, dağlarda açılan harklar cennetim ve yüksek kubbeleri medâr-ı tahaffuz kalkanım ve Safâ'dan Merve'ye kadar olan saʿyim safâ-yı maîşet ü hâtırımdır.

"Azbu'l-vurûd" mâʾ-i zemzemden ve esrâr-ı İlâhiyye ve ulûm-ı Rabbâniyye'den kinâyedir ki **[321]** kalb-i sâdıkın beytine ve akl-ı müvâfıkın harîmine nâzil olan fütûhâta işâretdir. "Nekâhu" Hicâz'a muzâf olan zamîr ile makâm-ı Muhammedî'den ibâretdir. Zîrâ ulûm u esrâr orada zâhirdir.

1 لى مرتع olmalıydı.

2 "Rubûuhu" Hicâz evleri. "Erbâ" arzu ve isteklerim. "er-Rubûʿ" ev ve konaklama yeri. "el-Ezme" kıtlık türü şiddet. "el-Le'vâʿ" şiddetli engel koyma. "Liye Merbaʿ" ilkbahar mevsiminde gezintiye çıktığım yerler, demektir ki o da Hicâz dağlarıdır. "Liye mertaʿ" dolaştığım çayırlar. "en-Nedd" güzel koku parçalarının bir araya gelerek oluşturdukları bir tür güzel koku. "ez-Zekî" güzel kokudur. Pekiştirme sıfatı görevindedir. "es-Serâ", "servet"ten türemiş olup zenginliğim demektir. "Ve alâ safâhu" Merve'den oraya saʿy edilen Safâ dağı kastediliyor.

"Rubûʿ-ı Hicâz" beytullâhda ibâdetlerine müdâvim olduklarından dolayı ehl-i murâkabe vü müşâhededen kinâyedir. "Rebîu'l-Hicâz" meşreb-i Muhammedî ve meşhed-i Ahmedî'den olan tecelliyât-ı İlâhiyye ve tedelliyât-ı Rabbâniyye'den kinâyedir. "Cibâlu'l-Hicâz" abdin rüsûh bulduğu kurb-ı İlâhî makâmâtıdır. "Rimâluhu" ulûm-ı Rabbâniyyedir. "Mertaʿ" ulûm-ı Rabbâniyye'den istifâde etdiği ahvâl-i şerîfeden, "zilâl" Hakk'ın kalbe şiddet-i zuhûruyla hâsıl olan galebe-i ahvâldir. "Efyâ'" o ahvâlin merreten baʿde uhrâ rücûu ve nihâyet makâmât-ı sâbite hâlini almasıdır. "Neddi'z-zekî"[1] esmâ-i İlâhiyye hazretinden müstefâd olan ulûm-ı kevniyyedir. "Mâuhu" mâ-i Hicâz'dır ki her mahsûs u maʿkûlde bilâ-sereyân sârî olan hayât-ı İlâhiyye sıfatından kinâyedir. Kemâ kâle Teâlâ [2]﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيّ﴾ "Ve fî-serâhu serâ'î" Hicâz toprağı her şeyden müstağnî eder demekdir. "Bi-şiâbi'l-Hicâz" sabr, şükr, zühd, veraʿ, kanâat, tevekkül, takvâ gibi maʿrifet-i Hakk'a îsâl eden yollardır. "Ve kibâbuhu liye cünne" harem-i müşâhededе muʿtekif olanlara tecelliyât-ı İlâhiyye'nin sûretlerinden kinâyedir ki onunla tahaffuz ve dünyâ ve âhiret mehâlikinden tevakkî ederler. "Safâ" Mekke'de bir mevziʿdir ki kutb-ı câmiin ve sırr-ı lâmiin kalbinden kinâyedir. "Safâî" ekdâr-ı agyâr ve gubâr-ı âsârdan hulûsdur.

حَيَّا الحَيَا تِلكَ المَنازِلَ والرُّبَى
وسَقَى الوَلِيُّ مَواطِنَ الآلاءِ

وَسَقَى المَشاعِرَ وَالمُحَصَّبَ مِن مِنىً
سَحّاً وجادَ مَواقِفَ الأَنضاءِ

وَرَعى الإِلَهُ بِها أُصَيحابي الأُلى **[322]**
سامَرتُهُم بِمَجامِعِ الأَهواءِ

وَرَعى لَيالي الخَيفِ ما كَانِت سِوى
حُلُمٍ مَضَى مَعَ يَقظَةِ الإِغفاءِ

1 نَدِّي الذكيّ

2 "Ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdik.", Enbiyâ 21/30.

«المحصب» على وزن معظم موضع رمى الحجار بمنى. «جاد» من الجود بفتح الجيم وهو المطر الغزير. «الانضاء» جمع نضو وهو بكسر النون المهزول من الابل. «بمجامع الاهواء» متعلق بسامرتهم والباء بمعنى في. علي ان مجامع الاهواء اماكن تجتمع اهواء المحبين فيها. «**الخَيفِ**» ناحية من منى فمراده بليالى الخيف ليالى التشريق في منى. «الاغفاء» فترة في الحواس. او هو اوّل النوم ففيه نوع يقظة اذ ليس عبارة عن النوم الكامل.[1]

Tercüme

Şu mübârek menâzile ve tepelere ve mevâtın-ı ihsân olan yerlere, meşʿar-i harâm ve hacc menâsiki îfâ edilecek makâmâta, şiddet-i seyrinden zaʿf u hüzâle uğramış develere yağmurlar selâm ve tahiyye etdi. Mecma-ı hubb u hevâ olan yerlerde müsâmere etdiğimiz arkadaşlarımızı ve Minâ'daki Hayf cevânibinde rü'yâ hâline benzeyen ve kısalığından dolayı yakaza hâline benzeyen gecelerimizi Allâh muhâfaza buyurdu.

"Tilke'l-menâzil" tarîk-i İlâhîde sâliklerin nâzil olduğu menâzil-i Hicâz'a işâretdir. "er-Rebâ" sâlike ârız olan hâlât-ı âliyeden ibâretdir. "el-Velî" ulûm-ı vehbiyye-i İlâhiyye'den kinâyedir. "Mevâtınu'l-âlâ'" kurb-ı İlâhî ehlinin makâmâtından ve onların ahvâl-i kulûbundan kinâyedir. "Meşâir" tâât u ibâdât gibi şuûruna sâhib olarak Rabb'ini ârif olan zâtların mevâziinden kinâyedir. "Muhassab" **[323]** Vâhid-i Kahhâr olan Allâh'ın zuhûruyla cimâr-ı agyâr atılan makâm-ı cemʿden kinâyedir. "Mevâkifu'l-endâ" ehl-i mücâhede olan âriflerin mevâziʿ-i tevakkufudur. Zîrâ deve ağır yük taşımakla mükellefdir. "Minâ" makâsıd u metâlibe dâir insânın temennî etdiği şeylerden kinâyedir. "Usayhâbi'l-ulâ sâmertuhum" ahâdis-i ekvân ve zulümât-ı aʿyâna dâir kendileriyle birlikde görüşdüğü ârif ü muhakkık-ı ehl-i zamânından kinâyedir. "Mecâmiu'l-ehvâ" eyyâm-ı sülûk u mücâhedesinde nüfûs-ı müctemianın ehvâsından ibâretdir. "Ve raâ leyâli'l-hayf" eyyâm-ı hacda Minâ vâdîsinde geçen ve sülûk zamânlarından ibâret bulunan gecelere işâretdir. "Maa yakzati'l-igfâ'" maʿrifet-i Rab'dan gâfil olanların yakaza hâlini istishâbdan kinâyedir. Zîrâ onların yakazaları da uykudan ibâretdir.

1 "el-Muhassab", "muazzam" vezninde olup Minâ'daki şeytan taşlama yeridir. "Câde", "cevd" (cîmin fethasıyla) kelimesinden türemiş olup yoğun yağış demektir. "el-Endâ'", "nidv"in (nûnun kesresiyle) çoğuludur. Zayıf olan deve. "bi-mecâmii'l-ehvâ'i"deki "bâ", "fî" (içinde) mânasında olup "سامَرتُهُم"a racidir. Güya مجامع الأهواء aşıkların tutkularının buluştuğu yerlerdir. "el-Hayf" Minâ'nın taraflarından biri. "Leyâli'l-hayf" ile kastedilen Minâ'daki teşrîk geceleridir. "el-İgfâ'" hislerin bir dönemi ya da ilk uykudur. Bu tam bir uyku olmayıp, uyur uyanık arası bir durumda olmak, uyuklamaktır.

وَاهاً عَلى ذاكَ الزَّمانِ وما حَوَى
طِيبُ المكانِ بغَفلَةِ الرُّقَباءِ

أيَّامُ أرتَعُ في مَيادينِ المُنى
جَذِلاً وأرفُلُ في ذُيولِ حِياءِ

ما أعجَبَ الأيَّامَ تُوجِبُ للفَتى
مِنَحاً وتَمنَحُهُ بسَلبِ عَطاءِ

يا هَل لِماضي عَيشِنا مِن عَودَةٍ
يَوماً وَأسمَحُ بَعدَهُ بَبقائي

هَيهَاتَ خَابَ السَعيُ وَانفَصَمَت عُرى
حَبلِ المُنى وَانحَلَّ عَقدُ رَجائي

وكَفَى غَراماً أَن أَبِيتَ مُتَيَّماً
شَوقي أَمامِيَ وَالقَضاءُ وَرائِ

[324] «واهاً» كلمة تلهف او كلمة تعجب. والتلهف هنا انسب. «على ذاك الزمان» متعلق بما يفهم منها اذ المعنى اتلهف على ذاك الزمان. «جذل» بفتح الذال المعجمة مصدر جذل جذلاً اى فرح فرحاً فيكون منصوباً على المصدرية من ارتع على حذف مضاف اى رتع جذل. ويجوذ فيه كسر الذال على انها صفة مشبهة فتنصب على الحال اى ارتع حال كونى جذلاً فرحاً. «ارفل» اجرّ ذيلى واتبختر. «الحياء» بالحاء المهملة هنا عبارة عن الخصب والرخاء. «تمحنه» بتقديم الحاء على النون وهى والعياذ بالله بمعنى الاختبار للصبر والرضا بالقضا. «يا هل لماضى عيشنا من عودة» «يا» هنا للتنبيه اوللنداء والمنادى محذوف اى يا اخلائى هل لعيشنا الماضى من عودة اى من رجوع. «العُرى» جمع عروة وهى اخت الزر التى تكون في جهة اليسار والمراد منها الرباط المشدود.[1]

1 "Vâhen" şaşırma veya bir şeyin arkasından üzülme ve yakınma (telehhüf) kelimesidir. Bu anlam buraya daha uygundur. "Alâ zâke'z-zamân" telehhüften anlaşılan mânaya müteallik olur. Çünkü anlamı اتلهف على ذاك الزمان (ben o zamana üzülüyorum) şeklindedir. "Cezel" (noktalı "zâl"in fethasıyla) "جذل جذلاً"in mastarıdır. Yani (فرح فرحا) ferahladı. Buna göre "جذلاً" nasbe ile "أرتع"nun mastarı olup muzaf hazf olmuştur: رتع جذل. "Cezil", "zâl"in kesresi ile de câizdir. Bu durumda sıfat-ı müşebbehe olup hâl (durum zarfı) bildirmek üzere mansûb olur: اى ارتع حال كونى جذلاً فرحاً. "Erfulu" eteğimi yere sürüyor ve salınarak yürüyorum. "el-Hiyâ'" (noktasız hâ ile) bolluk ve ucuzluktan ibarettir. "Temhanehu" ("hâ"nın "nûn"a takdimiyle) Allah muhafaza, sabrı sınamak ve kazaya rıza göstermektir. "يا هَل لِماضي عَيشِنا مِن عَودَةٍ" mısraındaki "yâ", uyarı (tenbih) için ya da seslenme (nidâ) edatıdır, seslenilen (münada) hazfedilmiştir:

Tercüme

Geçen zamânlara ve rakîblerin gafleti sebebiyle makâm-ı cemʿ-i İlâhî olan o güzel mekânın hâvî olduğu mesʿûd ânlara ve metâlib ü makâsıdımı câmiʿ ve pey-der-pey vârid ü mütetâbiʿ olan atâyâ-yı Subhâniyyeyi şâmil-i mevâhib-i Rabbâniyye hüllelerine bürünerek kemâl-i şâd ile Minâ meydânlarında ve fezâ-i mülk ü melekûtda mutlaku'l-inân olarak dolaşdığım o demlere telehhüf ederim. O günlerin insâna baʿzen iʿtâ baʿzen de selb ü imhâ etdigi niʿmetler ne acîbdir! Mesʿûd olarak geçen o demler acabâ bir gün geri gelecek mi? Ben de vücûd u hayâtımı o hayât-ı mâziyeye bahş ü fedâ etmek sûretiyle semâhatkâr bulunacak mıyım? Heyhât! Matlûbuma zafer-yâb olabilmek ihtimâli baîdü'l-imkândır. Şîrâze-i metâlib çözüldü. Âşık olarak imrâr-ı zamân etmek kâfîdir. Şevkim, ahbâbıma olan iştiyâkım önümde ve hükm-i nâfizden ibâret kazâ-i İlâhî de arkamdadır.

ای یا اخلائی هل لعیشنا الماضی من عودة ای من رجوع (Ey dostlarım, yiyip içtiğimiz geçmiş güzel günlere dönüş mümkün mü?). "el-Urâ", "urve"nin çoğulu olup, sol taraftaki düğmenin kardeşidir. Burada sıkı bağ kastedilmiştir.

[17. Kasîde]

أوَميضُ بَرْقٍ بالأُبَيْرِقِ لاَحا [325]
أم في رُبَى نجد أرى مِصباحا

«الوميض» فعيل من الومض وهو أن يلمع البرق خفيفاً ولم يتعرض في نواحى الغيم. «الابريق» تصغير الابرق وهو مكان فيه حجارة ورمل وطين مختلطة جمعه ابارق. «نجد» ارض معروفة مرتفعة ويقال لكل ما اشرف من الارض.[1]

Tercüme

Taşlık ve kumluk yerlerde lemeân eden berk-i ziyâ-feşân nümâyân olacak mı yoksa onu yüksek tepelerde misbâh olarak mı göreceğim?

"Berk" vücûd-ı Hakk'ın zuhûrundan kinâyedir. Zîrâ o, nûrdur. Übeyrik ile kinâye edilmesi tabâyiʿ u anâsır-ı muhtelifeden mürekkeb olan ecsâmdan ibâret olmasıdır. "Vemîz" ile kinâye edilişi kâmil olan ecsâm-ı insâniyyeye nefh edilen rûh-ı âmirîden ibâret olması iʿtibâriyledir. "er-Rubâ" emr-i İlâhî'den ibâret olan ervâh-ı menfûhadan ve "misbâh" âlem-i ervâha müteveccih olan ve kendisiyle parlayan emr-i İlâhî'den kinâyedir. "Necd" ahlâk-ı zemîmeden mutahhar olan cism-i tabîiyyeden kinâyedir.

أم تلكَ ليلى العامريّةُ أَسْفَرَتْ
ليْلاً فصيّرَتِ المساءَ صباحا

«ليلى العامرية» تطلق ويراد بها مطلق الحبيبة لانها اشتهرت بذلك الوصف فاطلقت عليه كما يطلق يوسف ويراد به الجميل مطلقا وكما يراد من اطلاق يعقوب مطلق العاشق.[2]

Tercüme

[326] Yoksa cânânım olan Leylâ-yı Âmiriyye geceleyin zâhir olacak da akşamı sabâh mı kılacak?

1 "el-Vemîd" faîl vezninde olup "vemd"den olup yıldırımın, bulutların etrafından ortaya çıkmayacak kadar hafif parlamasıdır. "el-Ubeyrîk", "ebrak"ın küçültme ismi olup taş, kum ve balçıkla karışık olan yerden ibarettir. Çoğulu "ebârik"tir. "Necd" bilinen yüksek bir yerdir. Ve yeryüzünden yüksek olan her şeye söylenir.

2 "Leylâ Âmirî" sevgili sıfatıyla meşhur olduğu için adı söylendiğnde mutlak sevgili kastedilir. Yakûb denildiğinde mutlak âşık, Yusuf denildiğinde mutlak güzel kastedildiği gibi.

"Leylâ" zulmet-i ekvândan ibâret olan âlem-i leylde demekdir. Yaʿnî mahbûbe, vechinden hicâbını refʿ edip ilminde kadîm olan emrine müteveccih ve nûruyla zılâl-i maʿlûmât münkeşif olacak mı? "Fe-sayyereti'l-mesâe sabâhâ" zuhûr-ı vechi ve vücûdunun inkişâf-ı nûruyla zulmet-i ademiyyeyi izâle edecek mi? Zirâ vücûd onun ve suver-i ademiyye ekvânındır.

يا راكِبَ الوجْناء وُقّيتَ الرّدى
إن جُبتَ حَزْناً أو طوَيتَ بِطاحا

وسَلَكْتَ نعمانَ الأراكِ فعُجْ إلى
وادٍ هُناكَ عَهدْتهُ فَيّاحا

«الوجناء» الناقة الشديدة. «الحزن» خلاف السهل. «أو طوَيتَ بِطاحا» في مقابلة «ان جبت حزناً» يعنى ان مشيت فى الوعر او مشيت فى السهل فان ذكر طويت يقتضى ان الارض كا لقماش الذى يطوى. و«البطاح» جمع ابطح وهو مسيل الماء فيه دقاق الحصا. «نعمان» بفتح النون اسم واد. «الاراك» شجر السواك. «عج» بضم العين وسكون الجيم امر من عاج يعوج اذا مال وعرّج اى مل «الى واد هناك» اى في هاتيك النواحى. «عهدته» اى عرفته سابقاً. «فياحاً» اى واسعا.[1]

Tercüme

Ey râkib-i cemel! Allâh korusun, düz ve sert yerleri ve misvâk ağaçlarının **[327]** bulunduğu mahalli katʿ edersen bildiğim ve tanıdığım o geniş vâdîye de meyl ü hırâm et.

"Vecnâ" sülûk esnâsında nefsin uğradığı şedâidden ve râkib de nefsine gâlib ve riyâzete muvâzib mürîd-i sâlikden kinâyedir. "Hazn" nefse muhâlefete işâretdir. "Tayy-ı Bitâh" sabr u şükr, takvâ ve veraʿ ve zühd gibi makâmât-ı sülûkü katʿ etmekden kinâyedir. Zîrâ sâlik bu makâmâtın

1 "el-Vecnâ" güçlü ve sağlam dişi deveye denir. "el-Hazn" kolayın tersi. "أو طوَيتَ بِطاحا" ifadesi "ان جبت حزناً"nin mukabilinde söylenmiş olup "eğer engebeli bir yerde yürüdüysen ya da ovada yürüdüysen" demektir. "Taveyte"nin (katladın) zikredilmesi, zeminin katlanan bir kumaş gibi olduğunu gerektirir. "el-Bitâh", "ebtah"ın çoğulu olup içinde ufak taşların olduğu su yatağıdır. "Naʿmân" ("nûn"un fethasıyla) bir vadinin ismidir. "el-Erâk" misvak ağacıdır. Eğilme, meyletme anlamında olan "uc" ("ayn"ın zammesi, "cîm"in sükûnuyla) "âce yeûcu"nun emir kipidir. "İlâ vâdin hunâke" o çevrelerde demektir. "Ahedtuhu" onu daha önce tanıyordum. "Feyyâhan" geniş olarak.

birinde kâim oldukça maʿrifet-i zevkiyye ve hakîkiyyeye vâsıl olamaz. "Ve selekte nuʿmâne'l-erâk" tecelliyât-ı İlâhiyye'ye duhûl ve agyâr-ı kevniyyeden hurûc demekdir. "Ahidtuhu feyyâhâ" tecelliyât-ı esmâiyye vâdîsine kadar olan mesâfeden kinâyedir. Mezâhir-i İlâhiyye ve âsâr-ı Rabbâniyye'nin nihâyeti olmadığından bu mesâfe cidden vâsiʿdir.

فبأيْمَنِ العلمَيْنِ مِن شرقيّه
عَرّجْ وأُمَّ أرينَهُ الفوّاحا

«العلمان» جبلان معروفان. «امّ» بضم الهمزة وتشديد الميم فعل امر بمعنى اقصد. «الارين» على وزن امير موضع معروف. «الفوّاحا» شديد فوح الرائحة الطيبة.[1]

Tercüme

Nuʿmân Erâk vâdîsine meyl etdikden sonra Nuʿmân'ın cânib-i şarkiyyesindeki Eymen-i Alemeyn'e ve o civârın güzel kokulu mahalline de âzim ol.

"Eymenu'l-Alemeyn" biri insânın sağında olan nefsinden ve diğeri solundaki kalbinden kinâyedir. "Min Şarkiyye" Nuʿmânü'l-Erâk vâdîsinin şarkında demekdir. **[328]** Zîrâ onun şarkı tecelliyât-ı esmâiyyeden kinâyedir. "Arric" ey sâlik! Matiyyeni habs ü tevkîf et ve teveccühgâhın Eymen-i Alemeyn'e olsun demekdir. "Erîn" "erene ernen ve erînen"den müştak masdardır, neşât maʿnâsınadır. Bir mevziin ismi de demekdir. Şu vâdîye dâhil olan herkes için husûl bulan neşâtı sen de kasd ü niyyet et. Bu ise celâl ü cemâl beynini câmiʿ olan kemâl-i iʿtidâle işâretdir.

وإذا وصلْتَ إلى ثَنِيّاتِ اللّوَى
فانْشُدْ فؤاداً بالأُبَيْطح طاحا

«انْشُدْ» فعل امر من نشد ينشد من باب كتب يكتب فهو بضم الشين اى اسأل عن الفؤاد الذى طاح اى هلك. «لأُبَيْطح» تصغير ابطح وهو مسيل الماء فيه دقاق الحصا.[2]

1 "el-Alemân" bilinen iki dağdır. "Umm" (hemzenin zammesi ve mîmin şeddesiyle) emir kipi olup "kastet" mânasındadır. "el-Erîn", "emîr" vezninde olup, bilinen bir yerdir. "el-Fevvâhâ" kokusu güçlü olan güzel koku.

2 "Unşud" emir kipi olup "neşede yenşudu"dan türemiş, "ketebe yektubu" babındandır. (Şînin zammesiyle) ben helak olan gönülden soruyorum demektir. "Le-ubeytih", "ebtah"ın küçültme ismidir. İçinde ufak çakıl taşların olduğu su yatağıdır.

Tercüme

Hazerât-ı esmâ-i İlâhiyye ve sıfât-ı Rabbâniyye'den kinâye olan seneyât-ı levvâye, yaʿnî rîgistânın bulunduğu yola vâsıl olur ve hazret-i vücûdda kendi taayyününü mahv edersen bu gönlü makâm-ı zâtîden ibâret olan "Ubeytih"den sor.

واقْرِ السّلامَ أُهَلْيَهُ عَنّي وقُل
غادرْتُهُ لِجَنابِكُمْ مُلْتاحا

Tercüme

Nuʿmân-ı Erâk'da bulunanlara benden selâm et ve yanınızda atşân olarak bırakdığım kalbe de de.

"Uheyleh" makâm-ı zâta mensûb olan evliyâ-yı mütehakkıkînden kinâyedir. **[329]**

يا ساكني نَجدٍ أما مِنْ رحمَةٍ
لأسيرِ إلْفٍ لا يُريدُ سَراحا

«السراح» بفتح السين بمعنى الانطلاق. يقال فلان اعطاه السلطان سراحا اى انطلاقاً يتوجه حيث شاء.[1]

Tercüme

Ey maʿrifet-i Hak'da tahakkuk etmiş makâm-ı âlî sâkinleri! Ahrârâne gezmek istemeyen bu esîr-i ülfetdaşınıza acımıyor musunuz?

هَلّا بَعَثْتُمْ لِلمَشُوقِ تحيّةً
في طَيّ صافِيَةِ الرّيَاحِ رَواحا

Tercüme

Ey Necd sâkinleri! Evkât-ı tayyibeden olan seher vaktinde sâfiyâne esen nesîmin zımnında olarak bu müştâka bir selâm göndermeli değil miydiniz?

1 "es-Serâh" (sînin fethasıyla) salınma, serbest bırakılma mânasındadır. فلان اعطاه السلطان سراحا denir. Yani sultan onu istediği yere gidecek şekilde serbest bıraktı.

يحْيا بها مَن كانَ يحسَب هَجرَكُمْ
مَزْحاً ويعتقِدُ المِزَاحَ مِزاحا

Tercüme

Sizin iʿrâzınızı latîfe zann ve o mizâhı size gayr-i lâyık iʿtikâd eden bu âşık o selâm ve tahiyye ile kesb-i hayât eder.

يا عاذِلَ المُشْتَاقِ جَهْلاً بالَّذي
يَلْقَى مَلِيّاً لا بَلَغتَ نجاحا

«ملی» اعلم ان لفظ «ملی» له معنیان ذکرهما المفسرون فی قوله تعالی: «واهجرنی ملیا». قال البیضاوی زماناً طویلاً اوملیاً بالذهاب عنی والاقرب ان یکون **[330]** فی البیت قیداً للمشتاق ای یا من یعذل المشتاق مطیقاً وقادراً بالذی یلقی ولذلك کان العذل جهلاً لان المعذول اذا کان قادراً علی غرامه فما معنی اطالة ملامه ویجوز وجه ثان وهو ان یکون قوله بالذی یلقی قید القول جهلاً ای تعذل المشتاق حال کونك جاهلاً بالذی یلقاه المشتاق ویکون قوله ملیاً بمعنی الزمان الطویل ای یا من یعذل المشتاق فی زمان طویل ودهر مدید.[1]

Tercüme

Ey hâl ü şânımı bilmeyerek uzun zamândan beri beni levm eden âzil! Necâh u felâha dest-res olmayasın.

أتْعَبتَ نفسَكَ في نصيحَة مَن يَرى
أنْ لا يرى الإقبالَ والإفلاحا

Tercüme

Ey lâim! İkbâl ve felâh fikr ü reʾyinde olmayan ve o felâh ümîdini göremeyen bir âşıka nasîhat vermekle kendini yormakdasın.

---

1 "Meliyy"in iki anlamı vardır. Tefsirciler bu iki mânayı ﴿وَٱهۡجُرۡنِي مَلِيّا﴾[Meryem 19/46] (Beni uzun müddet bırak git.) âyetinde açıklamışlardır: Beydavî, "uzun zaman ve bırakıp gitmek" şeklinde açıklamıştır. Meliyy lafzı beyitte "muştâk"ın kaydı olmaya daha yakındır. Buna göre beytin anlamı "Ey herşeyi karşılamaya gücü yeten aşığı kınayan kişi!" olur. Bu nedenle yapılan kınama bilinçsizcedir. Çünkü kınanan kişi (âşık), onun özlemine dayanacak gücü olduktan sonra kınamayı uzatmanın mânası yoktur. Burada ikinci bir husus daha vardır. O da بالذی یلقی sözünün "جهلاً"in kadı olmasıdır. Yani "Âşığın neyle karşı karşıya olduğunu bilmeden onu kınıyorsun." demek olur. Bu durumda "meliyyen" uzun zaman mânasında olur: "Ey uzun zamandan beri âşığı kınayan kişi).

İkbâl ü iflâhı görmemek zâhiren ve bâtınen tecelliyât-ı İlâhiyye'de şühûd-ı tâmmından ibâretdir.

أَقْصِر عدِمْتُك واطّرح من أثخنتْ
أحشاءَهُ النُّجلُ العُيونُ جِراحا

"İshân" düşmanı cerh ve katlde ifrât eylemek.

Tercüme

Geniş gözleri derûnunu cerîhadâr eden bu âşıka melâmetden vâz geç. Ben, senin zevâl ü ademini görüyorum.

"Uyûn-ı necl" her şeyde zâhir olan vücûd-ı Hakk'ın uyûnundan kinâyedir. Kâle Teâlâ: **[331]** [1]﴿تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا﴾ Her ayn, vücûd-ı Hakk için sâbitdir. Vücûd-ı Hak'dan başka ayn, hâlik ü fânîdir.

كنتَ الصديقَ قبيلَ نُصْحِكَ مُغْرَماً
أرأيتَ صَبّاً يألَفُ النُّصّاحا

Tercüme

Nasîhat vermeden evvel bana dost idin. Nâsihlerle ülfet eden bir âşık gördün mü? Zîrâ aşk u garâma mübtelâ olan kimseye nasîhat sadâkatin katʿına sebebdir.

إنْ رُمْتَ إصْلاَحِي فإنّي لم أُرِدْ
لفَسَادِ قَلبي في الهوَى إصلاحا

Tercüme

Eger nasîhat vermekle beni ıslâh etmek istiyorsan merâmımı anlayamadın ve hatâ etdin. Sâlik olduğum şu tarîk-i muhabbetde fesâd-ı fuâdımdan başka bir şey istemiyorum. Beni hâlime bırak.

يَا عَاذِلَ العَاشِقِينَ دَعْ فِئَةً
أضَلّهَا اللهُ كَيفَ تُرْشِدُهَا

(Mütenebbî)

1 "Gözetimimiz altında yüzüyordu.", Kamer 54/14.

Tercüme: Ey âşıkları levm ü zemm eden! Zümre-i uşşâkı bırak. Allâh onları idlâl etdi sen nasıl irşâd edeceksin?

ماذا يُريدُ العاذلونَ بعَذْلِ مَنْ
لَبِسَ الخَلاعَة واستراحَ وراحا

Tercüme

Şunun bunun mukayyed olduğu âr u hicâb[1] libâsını çıkaran ve herkesin dedikodularına ehemmiyet vermeyip makâm-ı râhatı hetk-i estâr husûsunda bulan bir âşıkı fasl u mezemmet **[332]** etmekle lâimlerin eline ne geçecek?

يا أهلَ وِدّي هل لراجي وَصْلِكُمْ
طَمَعٌ فيَنعَمَ بالُهُ استِرْوَاحا

مُذْ غِبْتُمُ عن ناظِري ليَ أنّةٌ
ملأتْ نواحي أرضِ مِصْرَ نُواحا

وإذا ذكَرْتُكُمُ أميلُ كأنّني
مِن طيبِ ذِكْرِكُمُ سقيتُ الرّاحا

وإذا دُعيت إلى تناسي عهدِكُمْ
ألْفَيتُ أحشائي بذاكَ شِحاحا

«استرواح» مصدر استروح يستروح استرواحاً والاسترواح وجود الراحة كاستراح كذا في القاموس.[2]

Tercüme

Ey ehl-i vidâdım! Visâlinizi ümîd eden bu muhibbin bir emel ü tamaı var mıdır ki nâimü'l-bâl ve müsterîhu'l-hâl olmak imkânı husûle gelsin? Siz nazarımdan gâib olalı Mısır arâzîsini enîn ü nevhalarımla doldurdum. Sizi

1 hicâb: - L

2 "İstirvâh" "isterveha yestervihu istirvâhan"ın mastarıdır. İstirvâh, rahatlamak mânasındadır. *Kâmûs*'ta böyle geçer.

andığım zamân aşk u şevke geliyorum ve kabıma sığmıyorum. Tıyb-ı zikrinizle mest-i müdâm oluyorum. Bir dâî sizinle olan ahd ü mîsâkımı unutmak husûsunu bana teklîf etse ahşâ-yı derûnumu bahîl ü hasîs buluyorum.

سَقياً لأيّامٍ مَضَتْ مع جيرَةٍ
كانتْ لَيالينا بهِمْ أفراحا

حيثُ الحِمى وطَني وسُكّانُ الغَضا **[333]**
سَكَنِي ووِردي الماء فيه مُباحا

وأُهَيْلُهُ أَرَبي وظِلُّ نَخيلِهِ
طَرَبي ورَمْلَةُ وادِيَيْهِ مَراحا

وَاهاً على ذاكَ الزَّمانِ وطيبِهِ
أيّامَ كُنتُ من اللُّغوبِ مُراحا

قَسماً بمكَّةَ والمقامِ ومَن أتَى ال
بيتَ الحرامَ مُلَبّياً سَيّاحا

ما رنَّحَتْ ريحُ الصَّبا شِيحَ الرُّبى
إلّا وأهْدَتْ منكُمُ أرواحا

«اللُّغوب» التعب اواشده. «المُراح» بضم الميم اسم مفعول من أرحت زيداً من التعب فأنا مريح اسم فاعل وهو مراح اسم مفعول. «رنح» بمعنى ميل. «الشِيح» بكسر الشين نبت معروف طيب الرائحة.[1]

Tercüme

Komşularımla geçen günleri ve zevk ü sürûr gecelerimizi Allâh himâye etsin. Himâye-i İlâhiyye'de olan vatanımı, meskenim olan Gadâ[2] sâkinlerini, sâf ve mübâh su menbaımı, maksûd u matlûbum olan ehlini, hurmâ ağaçlarının medâr-ı tarab gölgesini ve iki vâdîsi bulunan kumluğunu Allâh

1 "el-Lugûb" aşırı yorulup takatsiz kalmaktır. "el-Murâh" ("mîm"in zammesiyle) "أرحت ذيداً من التعب"nin (Zeyd'i yorgunluktan kurtardı) ism-i mef'ûlüdür.فأنا مريح اسم فاعل وهو مراح اسم مفعول. "Renneha" meyletti mânasındadır. "eş-Şîh" ("şîn"in kesresiyle) kokusu güzel, bilinen bir bitkidir.

2 غضي

korusun. Yorgunluğumu giderdiğim ve mutayyeb olarak geçirdiğim o günlere ve zamânlara mütehassirim. Mekke ve Makâm-ı İbrâhîm ve telbiye ederek Beyt-i Harâm'a gelen hâcılar hakkı için yüksek tepelerden esip gelen sabâ rûzgârları ancak sizin güzel kokunuzu neşr ediyor.

[334] "Sakyen li-eyyâm" seyâhat zamânında Mekke-i Mükerreme'de bulunduğu günleri murâd ediyor ki eyyâm-ı İlâhiyye'den "ve madat" hayât-ı dünyâdan kinâyedir. "Maa-Cîre" kelâm ve ilm hazretindeki kavl-i sâbitden kinâyedir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾[1] "Kânet leyâlinâ" nefsine nisbetle neş'et-i insâniyyeden kinâyedir. Zîrâ zulmet-i ademiyyeden ibâretdir. Nehâr-ı vücûdun tulûuyla o zulmet zâil olur ve sâlik de tarîk-i Hakk'ı görür. "Hayse'l-himâ" esmâ ve sıfâtı câmiʿ olan hazretden ibâretdir. "Vatanî" ezelen ve ebeden maʿlûm olan makâmdır. Menzil-i dünyâ menzil-i seferdir vatan değildir. "el-Gadâ" sert bir nevʿ ağacdır. "Sukkânu'l-gadâ" Hazret-i kelâma nâzil olan maʿlûmât-ı İlâhiyye'den kinâyedir. "Sekenî" orada sâkin olduğum ve umûrumda kendilerine iʿtimâd eylediğim kimseler demekdir. Zîrâ onlar hazret-i zâtiyyenin tecelliyâtına mazhardırlar. "Virdî" sadrın hilâfıdır. "Verede Zeydun elmâe" denir ki Zeyd su kenârına geldi demekdir. "Mubâhâ" suyun benden memnûʿ olmayan hâli demekdir. "Uheyluh" ehlin tasgîridir ki tecelliyât-ı İlâhiyye ve mezâhir-i Rabbâniyye'den kinâyedir. "Erebî" benim maksûd u murâdım demekdir. Zıllu nahîlih" âsâr-ı kevniyyenin zulmünden kinâyedir. "Nahîl" hakâik-i ilmiyyedir. Kâle Teâlâ: ﴿اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ﴾[2] ey zılle tilke'l-hakâik. "Tarabî" hüzn ü sürûrun şiddetinden ârız olan neşâtdan ibâretdir. Fakat âmme-i nâs bu kelimeyi sürûrda istiʿmâl ederler. Yaʿnî âsar-ı kevniyye elhân-ı mutribedir. Zîrâ hareket-i emriyle ihtizâz etmekdedir. "Ve remletu vâdiyeyh" remleyi müfred ve vâdîyi tesniye olarak îrâd etmişdir. "er-Remle" "remâl"in müfredidir ve Şâm'da da bir yerdir. Remle ile ulûm-ı vehbiyye-i İlâhiyye kinâye edilmişdir. "Vâdiyeyn" şerîat u hakîkatden kinâyedir. Zîrâ her ikisi ulûm-ı vehbiyyenin vâdî-i meslûküdür. "Mekke" cemîʿ-i aʿyân-ı kevniyyenin fânî olduğu Hazret-i İlâhiyye'den

1 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.", Hadîd 57/4.

2 "Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin?", Furkân 25/45.

kinâyedir. "el-Makâm" Makâm-ı İbrâhîm **[335]** aleyhi's-selâmdır ki makâm-ı İslâm'dan kinâyedir. "Ve men ete'l-beyte'l-harâm" Kaʿbe-i müşerrefedir ki dört âsâr-ı erkân ile zâhir olan zât-ı gaybiyye hazretinden kinâyedir. Dört rükn de Hayy, Alîm, Mürîd, Kâdir isimleridir. "Mulebbiyen" telbiye, Hazret-i Rabbâniyye'ye sürʿat-i incizâbdır. "Seyyâhan" himmet-i nûrâniyye ile arâzî-i imkâniyyede seyâhatden kinâyedir. "Rîhu's-sabâ" şems-i ehadiyyet matlaından zâhir olan ve evâmir-i İlâhiyye'de bulunan rûh-ı aʿzamdan ibâretdir. "Şîha'r-rubâ" merâtib-i ilmiyyede nâbit olan ecsâmdan kinâyedir.

[18. Kasîde]

هلْ نارُ ليلى بَدت ليلاً بِذي سَلَمِ
أمْ بارقٌ لاحَ في الزَّوراءِ فالعلمِ

Tercüme

Leylâ-yı muhabbet âteşi acabâ Zî Selem dedikleri yerde geceleyin göründü mü, yoksa Zevrâ'da âteşîn bir bârika mı zâhir oldu!

"Nâr-ı Leylâ" vücûd-ı Hakk'ın suver-i ilmiyyede zuhûrundan kinâyedir. "Bedet leylen" gece karanlığında demekdir ki âlem-i ekvândan ibâretdir. "Zî Selem" sâhibine fâide veren kalb-i selîmden kinâyedir. "Em bârik" kutbdan kinâyedir. Zîrâ şems-i ehadiyyetde berk-i rûhânî sâhibi sehâb odur. "Zevrâ'" Bagdâd'a işâretdir. Meyl maʿnâsına olan "zever"den müştakdır. Bagdâd kutbun meskenidir. "fe'l-Alem" kutbun hükmünden ve dâiresinden hâric olan ferd-i câmiʿden ibâretdir.

أرواحَ نعمانَ هلاَّ نسمةٌ سحراً
وماءَ وجرةَ هلاَّ نهلةٌ بفمِ

«ارواح» هنا جمع ريح. «نعمان» بفتح النون اسم واد معروف. **[336]** «النسمه» واحدة النسمات وهى الهبة الواحدة. «وجره» موضع بين مكة والبصرة اربعون ميلاً ما فيها منزل وهى مدب للوحوش. «النهلة» واحدة النهلات وهى المرّة من الشرب الاول ويقابله العلل لأنه الشرب الثاني.[1]

Tercüme

Ey Naʿmân rûzgârları! Seher vakti medâr-ı hayâtım olan hafîf ve latîf bir hubûbunuz ve kalbimdeki lehîb-i hasreti teskîn edecek katre-i âbınız olmamalı mı?

"Ervâhu Naʿmân" menâzil ü makâmât-ı aktâbdan kinâyedir. Tevekkül, sabr, zühd ve emsâli makâmların kutbu gibi. O kutb orada misâfir oldukça

1 "Ervâh" burada "rîh"in çoğuludur. "Naʿmân" ("nûn"un fethasıyla) bilinen bir vadinin ismidir. "Nesme", "nesemât"ın tekili olup bir nefes demektir. "Vecre" Mekke ile Basra arasında bir yerin ismidir. Kırk mîl kadar olan bu yerde konak yeri yoktur. Vahşî hayvanların toplanma yeridir. "en-Nehle", "nehelât"ın tekili olup, ilk içmenin adıdır. Buna karşılık ikinci içmeye de "alel" denir.

orası menzildir. Orada kâim olursa makâm olur. Kesb-i rüsûh ederse kutbdur ki ehl-i İslâm'dan kendisine müteallik olan dâireler üzerinde devr eder. Ve o kutb onlara medâr-ı imdâd olur. "Nesme" rûh-ı hayvânî alâik-i tabîiyyeden tecerrüd ederse rûh-ı âmirîden kinâye olur. "Seher" sâliklerin bidâyet-i ahvâlinden ibâretdir. Zîrâ neş'et-i tabîiyyelerinin evâhir-i leylinde bulunmaları neş'et-i rûhâniyye sabâhından biraz evveldir. "Mâe vecre" sehâib-i nüfûsundan semâvât-ı gaybiyyeye nâzil olan ilm-i İlâhî suyunun ashâbından kinâye hazret-i efrâddır. "Nehletu'l-fem" müşâfehe-i rûhâniyye ile telakkî ve meşâyihin izn-i Rabbânî ile sâdık mürîdlerin kalbine tevcîh etdikleri ulûmdan kinâyedir.

يا سائقَ الظَّعنِ يطوي البيدَ معتسفاً
طيَّ السّجِلّ، بذاتِ الشّيحِ من إضَمِ

عُجْ بالحِمى يا رَعاكَ اللّهُ، مُعتَمداً
خميلةَ الضَّالِ ذاتَ الرَّندِ والخزمِ

وقِفْ بِسِلْعٍ وسِلْ بالجزْعِ:هلْ مُطِرَتْ [337]
بالرَّقمتينِ أثيلاتٌ بمنسجمِ

«الظَّعن» منادى مضاف والظعن بالفتح اما مصدر على وزن سمع والمراد به المظعون بهم او بمعنى الجماعة الظاعنين كالركب للجماعة الراكبين والشرب والصحب. ولك ان تقرأه بضم الظاء وتسكين العين على انه جمع ظعينه وهى الهودج فيه امرأة ام لا والمرأة ما دامت في الهودج. « المعتسف» الذى يمشى على غير طريق. «إضَم» كعنب جبل الوادى الذى فيه المدينة النبوية على ساكنها افضل الصلاة واتم السلام وذو اضم ما بين مكة واليمامة. « عُج» امر من عاج يعوج اى اقام وقد يتعدى ويكون بمعنى وقف ورجع وعطف رأس البعير بالزمام وعاج مبنية على الكسر زجر للناقة. يا حرف تنبيه ولذلك دخلت على الفعل وان حملت على معنى النداء فالمنادى محذوف. «الضَّال» شجر معروف. «الرَّند» شجر معروف من اشجار بوادى الحجاز. «الخزم» جمع خزامى بضم الخاء وهى مقصورة وهو نبت طيب الرائحة. «الجزع» بكسر الجيم منعطف الوادى. «الرقمتان» روضتان بناحية الصمان. «أثيلات» بضم الهمزة وفتح التاء المثلثة وسكون الياء اضم داغنك چوللرى.[1]

1 "ez-Za'n" muzaf münadadır. "ez-Za'n" fetha ile "semia" vezninde olup ya mastardır ve maksat, kendisiyle yola çıkılanlar kastedilir. Ya da "rekb" (binmek) kelimesiyle binenler topluluğu kastedildiği gibi burada da "za'n" kelimesiyle yola çıkan topluluk kastedilmiştir. Aynı durum "şerb" ve "sahb" kelimeleri için de

Tercüme

Ey sicîlâtı tayy eder gibi çölleri katʿ u tayy ederek develeri sevk eden! Hicâz vâdîlerindeki güzel kokulu Rend ve Huzâmî otlarını hâmil Dâl ağaçlarına dayanarak katʿ-ı mesâfât ederken himâyesi vâcib olan yerde dur. Allâh seni korusun. Medîne'deki Selʿ dağında da ârâm et. Sehlü'l-cereyân yağmurlar yağdığı vâdînin dönemecinde Rakmetân dedikleri iki bağçe hâlinde bulunan Useylât'dan sor. **[338]** "Sâiku'z-zaʿn" evvel-i mahlûk olan ve emr-i İlâhîden bulunan rûh-ı aʿzamdan kinâyedir. "Zaâin" ile kinâye edilmesi nüfûs-ı beşeriyyeden[1] olan kadınları hâmil ve cismlerinin hükmü altına dâhil olduğundandır. "Yatvî" [2]﴿وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ kavl-i kerîmi cümlesindendir. "Biyd" mezâhir-i kevniyye ile mevsûm rûh-ı aʿzamla tecellî eden Hak'dır. "Muʿtesifen" Hakk'ın her nefsde mukadder olan aʿmâl ü efʿâl ü akvâl ile kıyâmından kinâyedir. "Tayye sicil" nüfûs-ı beşeriyyeyi ve âsârını ifnâ ve o nüfûsun rûh-ı küllî olan sicil-i aʿzama iltihâkından kinâyedir. Kemâ kâle Teâlâ: [3]﴿اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيباً﴾ Fe-kitâbuhu nefsuhu'l-letî intekaşet fîhâ suveru aʿmâlih.[4] "Zâtu'ş-şîh" halkdan kinâyedir. Kâle Teâlâ: [5]﴿وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتاً ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجاً﴾ "İdem" (اضم) Ol mahlûk olan nûr-ı Muhammedî'den kinâyedir. "Uc bi'l-himâ" sûretlerde tecellî-i rûhâniyyeden kinâyedir. "Yâ reâka'llâh" المنادى محذوف تقديره، يا سائق الظعن رعاك الله اى راقبك واحترمك الله اى الاسم الجامع لجميع الاسماء. "Hamîlete'd-dâl" insân, hayvân, cemâd u nebât «الخميلة» الطنفسة وجمعه خميل.[6]

---

geçerlidir. "Zaʿn" kelimesini "zâ"nın zammesi ve "ayn"ın sükûnuyla "zaîne"nin çoğulu olacak şekilde de okuyabilirsin. "zaîne", içinde kadın olsun ya da olmasın mahfeye denir. Mahfenin içinde durduğu sürece kadına da "zaîne" denir. "el-Muʿtesif" doğru yoldan sapan. "İdam" (اضم), "ineb" vezninde olup Hz. Peygamberin oturduğu Medine-i Nebevî'nin bulunduğu vadideki dağın adıdır. "Zû idam" Mekke ile Yemâme arasıdır. "Uc", "âce yeûcu"dan emir kipi olup bir yerde ikamet etti mânasındadır. Geçişli olduğunda durdurmak, döndürmek ve dizginle devenin başını çevirmek mânalarına gelir. "Yâ" tenbih (uyarma) edatıdır. Bu yüzden fiilin üzerine gelmiştir. Eğer nida (seslenme) mânasında olduğu söylenecekse o zaman münada (seslenilen) hazfedilmiştir. "ed-Dâl" bilinen bir ağaç türüdür. "er-Rend" Hicâz vadisinde bilinen bir ağaç türüdür. "el-Huzum", "huzâmâ"nın ("hâ"nın zammesiyle) çoğuludur. "Huzâmâ", maksure olup kokusu güzel bir bitkidir. "el-Ciz" ("cîm"in kesresiyle) vadi dönemecidir. "er-Rakmetân" Sammân civarındaki iki bahçedir. "Useylât" (hemzenin zammesi, üç noktalı "sâ"nın fethası ve "yâ"nın sükûnuyla) İdam (اضم) dağının çölleridir.

1 beşeriyyeden: beşeriyye L

2 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.", Hadîd 57/4.

3 "Oku kitabını! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter.", İsrâ 17/14.

4 Onun kitabı, amel suretlerinin nakşedildiği nefsidir.

5 "Allah, sizi yerden bitirdi (yarattı). Sonra sizi yine oraya döndürecek ve kesinlikle sizi (yeniden) çıkaracaktır.", Nûh 71/17-18.

6 "Yâ reâka'llâh" cümlesinde "münâda/ nidâ edilen, çağrılan" hazfedilmiş/düşmüştür. Cümlenin takdiri "Ey develeri sevk eden! Allâh seni gözetsin." şeklindedir. Yani seni gözetsin, sana merhamet etsin. Yani bütün isimleri kendisinde toplayan isim. "Hamîle" kilim demek olup çoğulu "hamîl"dir.

ve nüfûs u aʿmâle dâir her şey nâbit olan dünyâdan kinâyedir. "Rend" ecsâm-ı beşeriyye toprağında nâbit olan aʿmâl-i sâlihadan kinâyedir. "Huzum" avâlim-i melekûtda ıtlâkdan takayyüd eden aʿmâl-i gayr-i sâliha ashâbından kinâyedir. "Cizʿ" levh-i mahfûzdan kinâyedir. "Rakmeteyn" ilm-i İlâhî ve irâde-i Rabbâniyye hazretinden kinâyedir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾[1] "Emtâru'l-eselâti'l-izâm fi'r-rakmeteyn" Evliyâ-yı Muhammediyye'nin memdûh olan evsâf u efʿâl ü akvâlinden ibâretdir. Zîrâ onlar feyz-i İlâhînin tetâbuuyla ilm ü irâde hazretinde ezelen zâhirdir. Zîrâ bu hâl Hak'dan başka kimsenin maʿlûmu değildir meğer tarîk-i feyz ile ola. Onlarca maksûd olan, hayât-ı dünyâda bu ıttılâʿ-ı keşfînin husûlüyledir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾[2] **[339]** "bi-Munsecim" sıfât u esmâ âleminden değil, yağmurun gözden akan yaş gibi olmasıdır. Zîrâ onlar Muhammedî olmak iʿtibâriyle zâtiyyûn olan evliyâdır.

نَشَدْتُكَ اللَّهَ إنْ جُزْتَ العَقيقَ ضُحًى
فاقْرَ السَّلامَ عليهِمْ، غيرَ مُحْتَشِمِ

وقُلْ تَرَكْتُ صَريعاً، في دِيارِكُمُ
حيّاً كميّتٍ يعيرُ السُّقمَ للسُّقمِ

«العقيق» واد بالقرب من المدينة المنورة. «الصريع» الواقع من غير شعور. وهو بمعنى المفعول.[3]

Tercüme

Allâh aşkına, eger kuşluk vaktinde Akîk civârından[4] geçecek olursan utanmayarak onlara selâm söyle ve de ki hasta adama maraz iâre eden ölü gibi onu diri olarak bırakdım.

Burada hitâb, Esmâ-i İlâhiyye'den bir ismden sonra diğer bir ism ile kâim olan rûh-ı aʿzam hazretidir. Yaʿnî cemîʿ-i esmâ-i İlâhiyye'yi câmiʿ olan Allâh ismini sana zikr ve onunla sana kasem ediyorum. "Akîk" evliyâ-yı

1 "Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı.", Enâm 6/54.
2 "Dünya hayatında da ahirette de onlar için müjde vardır.", Yûnus 10/64.
3 "el-Akîk" Medine-i Münevvere'ye yakın bir vadidir. "es-Sarîʿ" farkında olmadan gelen (sara hastalığı). Burada ise mefʿûl (sara hastalığına yakalanmış) mânasındadır.
4 civârından: tarafından L

Muhammediyye'den kinâyedir. Onların yanından geçmesi ahvâliyle kıyâmı ve mezâhiriyle tecellîsidir. "Duhâ" şems-i ehadiyyetin mezâhir-i imkâniyyede kemâl-i işrâkıdır. "Aleyhim" evliyâ-yı Muhammediyye'den olan ehl-i Akîk demekdir. "Gayre muhteşem" utanmadan ve hiddet etmeden demekdir ki onların emânına kemâl-i telattuf ile dâhil olmakdan kinâyedir. "Sarîan" tarîk-i irfânda süyûf-ı mücâhede ile maktûl olan nefsinden kinâyedir. "Fî-diyârikum" Akîkdeki evliyâ-yı Muhammediyye'ye **[340]** hitâbdır. Onların diyârı hâllerinin üzerinde devr etdiği dâireleridir.

فَمِنْ فُؤادي لَهيبٌ نابَ عنْ قَبَسٍ
ومنْ جفوني دمعٌ فاضَ كالدِّيمِ

Tercüme

Gaybetden tekellüme iltifât tarîkıyle benim kalbimde âteş-feşân şu'le yerine kâim bir lehîb-i sûzân ve göz kapaklarımda da dem-â-dem cereyân eden bir eşk-i firâvân vardır.

"Lehîb" Mûsâ aleyhis's-selâma olduğu gibi tecellî-i İlâhî âteşidir. "Ve min cufûnî" abd, ayn-ı İlâhîde cüfûndur. "Cîm"in kesriyle "cifn" sıfât-ı hüsndendir. "Dem'" kalbe nâzil olan meânî-i hakâikden kinâyedir. "Fâze ke'd-dîm" feyz-i Rabbânî ve imdâd-ı Rahmânî'nin kesret-i feyzinden kinâyedir.

وهذهِ سنَّةُ العشَّاقِ ما علقوا
بِشادِنٍ، فَخَلا عُضْوٌ منَ الألَمِ

«الشادن» هو عبارة عن الحبيب المشبه بالغزال لانه فى اللغة موضوع على ولد الظبية اذا قوى واستغنى عن امه.[1]

Tercüme

Kalbi yanan bir masrûun şu hâli âşıkların sünnet ve âdetidir. Bir âhû-yı dil-cûya alâkadâr olmakla berâber onların elemden hâlî bir uzvu da yokdur.

1 "eş-Şâdin" ceylana benzeyen sevgiliden ibarettir. Çünkü o sözlükte, annesine ihtiyaç duymayacak kadar güçlenen ceylan yavrusuna konulmuş bir isimdir.

"Ve hâzihi" lehîb-i kulûb ve feyz-i dümû'dan kinâyedir. Tecelliyât-ı İlâhiyye'nin kulûba inkişâfından **[341]** ve hazerât-ı guyûbdan nâzil olan ulûm-ı Rabbâniyye'nin feyzinden kinâyedir. "el-Uşşâk" cemâl-i hakîkîye hakkıyla nazar eden uşşâk-ı İlâhiyyûn'dur. "Bi-Şâdin" Hazret-i Rabbâniyye'nin alâ kaderi'l-isti'dâd kalb-i insâniyyedeki mazhar u mücellâsıdır. Zîrâ kalb çabuk ürker ve korkar. "Mine'l-elem" tarîk-i İlâhiyyede sâlikin makâm-ı müşâhedeyi tahsîl için çekdiği elem-i mücâhededir.

يا لائماً لا مني في حبِّهِمْ سفهاً
كُفَّ المَلامَ، فلو أحبَبْتَ لمْ تَلُمِ

Tercüme

Onlara muhabbetimden dolayı ey beni kemâl-i cehâlet ü sefâhetlerinden dolayı levm eden! Melâmetden vâz geç. Sen de benim gibi bir muhibb olsaydın levm etmezdin.

"Lâim" gâfil ü mahcûbdan kinâyedir. "Fî-hubbihim" âşık için suver-i insâniyyede zâhir olan mezâhir-i İlâhiyye ve mecâlî-i Rabbâniyye'den kinâyedir.

وحُرْمَةِ الوَصْلِ، والوِدِّ العتيقِ، وبالـ
العهدِ الوثيقِ وما قدْ كانَ في القدمِ

ما حلتُ عنهمْ بسلوانٍ ولابدلٍ
ليسَ التَّبدُّلُ والسُّلوانُ منْ شيمي

Tercüme

Vuslat-ı ehibbâ vedd-i atîk ve ahd-i vesîk, hitâb-ı İlâhiyye icâbet hakkı için onlardan ne soğudum ne de onlara bedel başkalarını sevdim. Tebeddül ü sülüvv-i derûn benim şîmelerimin muktezâsı değildir. **[342]** "el-Vasl" sâlikin fânî olarak ilm-i kadîm, kelâm ü irâde-i ezeliyye hazretine rücûudur. "Vidd-i atîk" muhabbet-i asliyye-i İlâhiyyedir. "Ahd-i vesîk" âlem-i zerrede ervâhdan muhkem olarak aldığı ahd-i İlâhîdir. "Ve mâ kâne fi'l-kıdem" her şey hakkında ezelden beri sâbit olan ilm-i İlâhîdir.

ردُّوا الرُّقادَ لجفني علَّ طيفكمُ
بمضجعي زائرٌ في غفلةِ الحلمِ

Tercüme

Gözümden uykuyu men‘ ve redd ediniz. Hayâlinizin hâbgâhımda ve rü’yâ hâlinde beni ziyâret etmesi me’mûldür.

آهاً لأيّامنا بالخَيْفِ، لَو بَقِيَتْ
عشراً وواهاً عليها كيفَ لمْ تدمِ

«الخيف» الناحية وغرة بيضاء فى الجبل الاسود الذى خلف جبل ابى قبيس وبها مسجد الخيف وهو المراد هنا. «لو بقيت عشرا» لاشتفى بها البال وانتظم بها الحال. والمراد لو بقيت عشرة ايام او عشر ليال. فان كان المراد الليالي فلا اشكال وان كان المراد الايام فالقياس عشرة بالتاء لكن نص اهل التحقيق على ان المعدود ان كان مذكراً وحذف معدوده جاز فيه حذف التاء كقوله صلى الله عليه وسلم «من صام رمضان واتبعه ستاً من شوال».[1]

Tercüme

Mescid-i Hayf’da geçen günlerin mütehassiriyim. On gün veya gece daha devâm etseydi gönül şifâ-yâb olur ve hâl ü şânım da yoluna girerdi. Maa’l-esef devâm etmedi. **[343]** “el-Hayf” tabâyi‘ u anâsırdan mürekkeb olan cebel-i cismden kinâyedir. “Lev bakiyet aşran” on gece demekdir. Zîrâ günlerin bekâsını temennî etseydi “aşreten” derdi. Hâlbuki o günler üç gece ve günden ibâretdir. O da Minâ vâdisindedir. Bu ise neş’et-i insâniyyenin üç gecesine işâretdir. O geceler de cism, nefs, akl gecesidir. O gecelerin üç gününde de hayât, ilm, kudret, irâde, sem‘, basar, kelâmdan ibâret yedi sıfat için remy-i cimâr olunur:

1 “el-Hayf” bölgedir. Ve Ebû Kubeys dağının arkasındaki kara dağın (Cebelü’l-esved) alnındaki beyazlıktır. Ebû Kubeys dağının arkasında Hayf mescidi bulunmaktadır. Burada da o kastedilmiştir. “Lev bakiyet aşren” eğer orada on (gün veya gece) kalmış olsaydı gönlü şifa bulur ve durumu düzelirdi. Maksat ya on gün ya da on gecedir. Eğer gece (ليال) kastedilmişse bir sorun yoktur. Yok eğer günler (ايام) kastedilmişse, kural gereği “aşer” (عشر) sayısı “aşere” (عشرة) şeklinde tâ (ة) ile yazılması gerekirdi. Fakat, araştırmacılara göre, sayılan şey müzekker (eril) ise ve sayılanı da hazf olunmuşsa bu durumda “aşer”in (عشر) “te”siz kullanımı uygundur. Hz. Peygamber’in şu hadisinde olduğu gibi: «مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ بِسِتٍّ مِنْ شَوَّالٍ» (Kim Ramazan ayında oruç tutar ve arkasında Şevvâl’dan altı…). (Burada “eyyâm” kelimesi düştüğü için ستة yerine ستّ şeklinde söylenmiştir).

1. Cemre-i akabe-i akliyye. 2. Cemre-i vustâ-yı nefsâniyye. 3. Cemre-i Mescid-i Hayf. Bundan sonra sıfât daʿvâsı külliyen zâil olur. Hazret-i Şeyh bu on gecenin bekâsını temennî ediyor ki bu remy-i cimâr devâm etsin ve orada rüsûh bulsun.

هيهاتَ وا أسفي لو كانَ ينفعني
أوْ كانَ يجدى على ما فات واندمي

Tercüme

Emellerimin husûlü baîdü'l-ihtimâl oldu. Eger mâ fâte teessüf fâide vermiş olsaydı teessüf ü nedâmetim müfîd olurdu.

عني إليكمْ ظباءَ المنحنى كرماً
عَهِدْتُ طَرْفيَ لم يَنْظُرْ لِغَيرِهِمِ

Tercüme

Başkalarına nâzır olmayan gözüm sizi bildi ve tanıdı. Ey dil-cû âhûlar! Lütfen benden uzaklaşınız.

"Zıbâu'l-münhanâ" Hazerât-ı esmâ ve sıfâtdan kinâyedir ki zât-ı akdesin tenezzülât ü tedelliyâtı demekdir. O hazerâtın ceylânlara benzemesi bekâdan ürküp **[344]** kaçdığından dolayıdır. Zîrâ onlar bekâsı olmayan ve tekerrür-i emsâlden ibâret bulunan âsâr-ı araziyyedir. "Keremen" bana ikrâm olmak üzre benden ırak olunuz. Onlarla zâhir olan Hazret için onlardan mugâyereti gidermek istiyor ve bunun için "Ahidtu tarfî" diyor. Yaʿnî tecelliyât-ı İlâhiyye ve mezâhir-i Rabbâniyye olmak iʿtibâriyle o ceylânlardan başkasına bakmıyorum maʿnâsını kasd ediyor.

طوعاً لقاضٍ أتى في حُكمِهِ عَجَباً
أفتى بسفكِ دمي في الحلِّ والحرمِ

أصَمَّ لم يَسمَعِ الشّكوَى وأبكمَ لم
يُحرْجواباً وعنْ حالِ المشوقِ عَمِي

Tercüme

Bu âşık hükmü acîb olan kâdının verdiği fetvâya itâat etdi. Harem-i Şerîf'de irâka-i dem memnûʿ ve harâm olduğu hâlde o kâdı kanımın dökülmesine fetvâ verdi. Kâdı sağırdır, şekvâma kulak vermiyor. Ve dilsizdir, cevâb da vermiyor. Ve bu âşıkın hâlini görmüyor.

"Kâdı" hubb u hevâdır. "Hill" harem-i Mekke'den hurûcdur. "Haram" harem-i Mekke ve harem-i Medîne'dir. Kâdı hükmünde mütehayyir ü câirdir. Ne büyüğe ehemmiyet veriyor ne küçüğe acıyor.

[19. Kasîde]

خفِّفِ السَّيرَ واتّئِدْ، يا حادي
إنَّما أنتَ سائقٌ بفؤادي

[345] «اتئد» وهو امر بمعنى ارفق اى ترفق بي ولا تبالغ فى الحداء فان ذلك يكون سبباً لشدة اسراع الابل وانا قلبى معكم يساق فى جملة ما يساق من المطايا فاذا اسرعت فى السير ولم تتئد فى الحداء كان ذلك سبباً لتمزيق الفؤاد وتقطيع الاكباد.[1]

Tercüme

Ey develeri sevk eden hâdî! Biraz yavaş yürüt. Sen kalbimde ve kalbimle berâber yürüyorsun. O kalb, ahbâb ile birlikde develerin ayakları altındadır.

"Seyr" ezvâk-ı vicdâniyye tarîkinde sülûkdür o da cezbe-i İlâhiyye'den ibâretdir. Maʿrifet-i İlâhiyye ile tahakkukda ondan kurtuluş yokdur. Maʿrifet ancak cezbe-i Hudâ ile müyesser olur. Tahfîf-i seyr ile emr etmesi makâmâtda tahakkuk ve menâzilât-ı rûhâniyyede temekkün etmesi ve derece-i kemâle gelmesi içindir. Zîrâ cezb-i şedîd basîretlere dehşet verir. Ve akılları idrâk-ı esrârdan alıkor.

"Hâvî" rûh-ı aʿzam ve nûr-ı Muhammedî-i mufahham olan Hak'dan tekellüm edendir.

ما تَرَى العيْسَ بينَ سَوْقٍ وشَوْقٍ
لِربيعِ الرُّبوعِ، غَرْثَى صَوادي

Tercüme

Rebîulevvel ve Rebîulâhir aylarında aç susuz olarak develerin cûş u hurûşa gelip yürüdüğünü görmüyor musun?

"el-Ays" beyâz develerdir. Beyâzında gizli karalık vardır ki sâliklerin nüfûsundan **[346]** kinâyedir. Ucundaki beyâzlık lemehât-ı rûhâniyye ile görünür. "Rabîu'r-rubûʿ" âriflerin makâmât u menâzilinden ve destres oldukları hakâik u ulûmdan kinâyedir.

---

1 "İtteid" emir kipidir. Yavaş ol demektir. Develere söylediğin şarkıyı abartma. Çünkü o, develerin hızlanmasına sebep olur. Kalbim sizinle beraberdir. Yütülen bütün develerle arasında sürülmektedir. Şarkıyı yavaşlatmayarak yürüyüşü hızlandırman, yüreğimin parçalanmasına ve ciğerlerimin yırtılmasına sebep oluyor.

لمْ تُبقِّي لها المهامِهُ جسماً
غيرَ جِلْدٍ على عِظامٍ بَوادِى

«لم تبقى» فى تبقي اشباع كسرة القاف فتولد منها ياء والا فالجازم يحذف الياء ومثله قوله تبارك وتعالى ﴿إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ﴾.[1] «المهامه» جمع مهمه وهى المفازة البعيدة والبلد المقفر. «البوادى» جمع بادية اى ظاهرة والعظام اذا كانت ظاهرة كان الجسم في غاية الهزال.[2]

Tercüme

O çöller develerin kemiklerinde zâhir olan deriden başka bir şey bırakmadı.

"Mehâmihi" sâirun ilallâh olanların menâzilinden kinâyedir. Zîrâ onlar seyrlerinde ahvâle mülâkî ve gâfillerden hîç bir kimsenin müşârik olamayacağı umûr kendilerine münkeşif olur. "Gayre cildin alâ izâm" kuvâ-yı nefsâniyyeden kinâyedir. "Bevâd" "bâd"ın cemʿidir. "Bâde yebîdu"dan müştakdır. "Heleke"[3] demekdir.

وتَحفَّتْ أخْفافُها، فَهِيَ تَمْشي
من جَوَاها في مِثلِ جمرِ الرَّمادِ

«الحفوة» اسم والحفاء رقة القدم. «الاخفاف» جمع خف والخف للجمل كالحافر للفرس. «الجوى» له معان وهو هنا بمعنى شدة الوجد على الاقرب.[4]

[347] Tercüme

Develerin tırnağı çok yürümekden inceldi ve şiddet-i vecd ü iştiyâkından ve meşy ü seyrinin tetâbuundan kumların baʿzı eczâsı arasında cemreler peydâ olduğu ve baʿzıları gül rengi gibi tozlu bir hâle geldiği hâlde yürümekde devâm ediyorlar.

1 "Kim kötülükten sakınır ve sabrederse", Yûsuf 12/90.

2 "Lem-tubakkî" tubakkî"nin sonundaki "yâ" "kâf"ın kesresindeki işbâ sonucu ortaya çıkmıştır. Aksi taktirde cezim edatı "yâ"yı hazfetmesi gerekirdi. Bunun bir örneği de ﴿إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ﴾(Kim kötülükten sakınır ve sabrederse, Yûsuf 12/90.) âyetinde vardır. "el-Mehâmih", "mehmeh"in çoğulu olup, uzak çöl ve ıssız belde demektir. "el-Bevâdî", "bâdiye"nin çoğulu olup ortaya çıkan demektir. Kemiklerin ortaya çıkması, vücudun aşırı derecede zayıfladığını gösterir.

3 Helak oldu, yok oldu.

4 "el-Hufve" isimdir. "el-Hafâ" (yalın yürümekten) ayağın aşınmasıdır. "el-Ahfâf", "huff"un çoğuludur. "Huff" at için toynak neyse deve için de "huff" odur. "el-Cevâ"nın birçok anlamı vardır. Burada en yakın olan, aşırı vecd ve aşk anlamıdır.

"Ve tehaffet ahfâfehâ" esbâb-ı dünyeviyyeye taalluk eden nüfûsu terkden kinâyedir. "Temşî min cevâhâ" masâlih-i dünyeviyyede esbâbı terk ve esbâbdan mübâadet demekdir. "Fî-misli cemri'r-remâd" esbâba tevessülsüz umûr-ı müşkilenin husûlü müteazzir olduğu hâlde onlara mübâlât etmemekden kinâyedir.

وَبَراها الوَنَى فَحَلَّ بُراها
خَلِّها تَرْتَوي ثِمادَ الوِهادِ

«البرى» بضم الباء وبعدها راء جمع برة على وزن ثبة حلقة في انف البعير اوفى لحمة انفه. «تَرْتَوي» من الرى وهو ازالة العطش بشرب الماء وهو تحريف غير مستقيم وفيه غلطان: غلط من جهة اللفظ وغلط من جهة المعنى. اما ما كان من جهة اللفظ فهو ان ترتوى لا يتعدى بنفسه الى المفعول به بل بواسطة حرف الجر فيقال ارتوى من الماء وهى ترتوى من الماء. واما ماكان من جهة المعنى فلان الثمام بضم الثاء المثلثة عبارة عن نبت معروف والنبت لا يرتوى به وانما يرعى فالصواب ان الرواية ترتعى من الرعى وهو تناول الماشية النبت فيصير المعنى دعها تستريح قليلا برعيها هذا النبت فان رعيها له مما يوجب نعيمها وراحتها. و«الوهاد» بكسر الواء جمع وهدة. وهى الاماكن المنخضة وانما خص ثمام الوهاد لان الزرع الذى يكون فى المكان المنخفض يكون يانعاً نضيراً لطيفاً. **[348]** ولا يكون ثمام الوهاد بل ثماد بكسر الثاء على وزن كتاب وآخرها دال مهملة وهو الماء القليل وكونه فى الوهاد مما يرجح كونه ماء وحينئذ يبقى فى اللفظ حسن آخر وهو الموازنة بين ثماد و وهاد ولكن يبقى على هذا غلط اللفظ اذ لا يقال «ترتوى ثماد» بنصب ثماد على ان يكون مفعولاً لترتوى، لما ذكرناه من ان ترتوى لا يتعدى بنفسه والجواب انه منصوب بنزع الخافض اى من ثماد الوهاد او ان ترتوى يتضمن معنى تشرب فيتعدى بنفسه على التضمين.[1]

1 "el-Burâ" ("bâ"nın zammesi ve ondan sonra râ' ile) "bure"nin çoğulu ve "sube" vezninde olup devenin burnuna veya burun etine takılan halkadır. "Tertevî", "reyy"den, su içerek susuzluğu gidermektir. Bu kelimede tahrif söz konusudur. Tahrifte, biri söz diğeri anlam açısından iki hata vardır. Söz açısından olan hata şudur: "Tertevî" kendi başına değil ancak, harf-i cer ile geçişli olabiliyor. Örneğin ارتوى من الماء وهى ترتوى من الماء denir. Anlam açısından olan hata ise: "es-Sumâd" (üç noktalı "sâ"nın zammesiyle) bilinen bir bitki demektir. Bitki de içilmez, otlanır. Doğrusu تَرْتَوي yerine ترتعي olmalıydı. Çünkü رعى hayvanın bitki yemesi (otlaması) demektir. Buna göre beytin mânası şöyle olur: O develeri bırak da alçak bitkilerden yiyerek rahatlasınlar. Çünkü bitkiden yemeleri, onların mutlu ve rahat olmalarını sağlar. "el-Vihâd" ("vâv"ın kesresiyle) "vehde"nin çoğulu olup alçak yerler demektir. Özellikle alçakta olan bitkilere (ثمام الوهاد) demesinin sebebi, alçakta kalan bitkilerin yumuşak, olgun ve güzel olmasıdır. Şarih تَرْتَوي ثُمادَ الوِهادِ ifadesiyle ilgili yukarıdaki yorumları yaptıktan sonra bunun "sumâdu'l-vihâd" şeklinde değil "simâdu'l-vihâd" ("sâ"nın kesresiyle kitâb vezninde) olacağını ileri sürer. Buna göre "simâd" az su mânasına gelir. Onun alçakta (derede) olması onun su olma ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Kelimenin "sumâd" değil de "simâd" olmasının güzel bir tarafı da var. O da "simâd" ile "vihâd" arasındaki ses uyumudur. Ancak bu durumda ترتوى ثمادَ söz açısından hatalı olur. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi Tertevî kendi başına geçişli olmaz.

Tercüme

Yorgunluk develerin ayak altlarını yontdu ve inceltdi. Burunlarına geçirilen halkaları çözdü. Onları bırak da alçak yerlerde biriken sulardan içsinler.

"Halle burâhâ" kuyûd-ı tabîiyye ve şehevât-ı nefsâniyyenin ref'inden kinâyedir. "Hallehâ" kavli zikri geçen "hâdî"ye hitâbdır. Zamîr de develere râci'dir. Ey hâdî! Arz-ı cismânîye konan ve ilhâm-ı Rabbânî suyunu içen nefs develerini bırak demekdir.

شفَّها الوَجدُ إن عدِمتَ رِوَاهَا
فاسقِها الوَخدَ من جِفارِ المَهَادِ

واستبقِهَا واستبقِهَا فهيَ ممَّا
تَتَرامى بِهِ إلى خيرِ وادِ

«الوَخد» بالخاء المعجمة على ان المراد به السير بالاسراع للبعير وان يرمى قوائمه كمشى النعام. «جِفار» على وزن كتاب جمع جفرة وهى عبارة عن سعة فى الارض مستديرة. «المِهَاد» بكسر الميم ارض موطأة ممهدة شبيهة بالبساط الذى استوى سطحه.[1]

[349] Tercüme

Vecd ü iştiyâk develeri za'fa uğratdı. Verecek su bulamadın ise onları şu geniş arzda su bulunacak bir yere sevk et de su ver. Müsâbakada ifrâta varma. Rıfk u mülâtafe ederek sıvarılmasını ve bekâsını iste. O develerin hayr-ı vâdî olan Mekke-i Muazzama'ya atılması matlûbdur.

"İn adimte rivâhâ" ilm-i İlâhî suyundan mahrûm isen demekdir. "Feeskihe'l-vahd" Hak yolunda mücâhede ve ibâdetde ihlâs u takvâ ile mükâbededen kinâyedir. "Cifâri'l-mehâd" tabîatdan ve ahlâk-ı beşeriyye muktezîyâtından kinâyedir. "Ve estebikhâ" ey hâdî! Mevâtın-ı hayr olan ibâdât u tâât meydânında onlarla müsâbaka et ve müsâbakanda rıfk u mülâyemetden

1 "el-Vahd" (noktalı hâ ile) devenin bacaklarını devekuşu gibi fırlatarak hızlı yürüyüşüne denir. "Cifâr", "kitâb" vezninde "cevret"in çoğuludur. Kuyulara ve eşmelere denir. "el-Mihâd" ("mîm"in kesresiyle) yüzeyi yatak gibi serilip düzeltilmiş yere denir.

ayrılma demekdir. Kâle Teâlâ: ﴿يُرِيدُ اللهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾[1] Ve kâle Teâlâ:[2] ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾

عَمَرَكَ اللَّهَ، إنْ مَرَرتَ بوادي
يَنْبُعٍ، فالدّهنْا، فَبَدْرٍ، غادي

«عَمَرك» بفتح العين والراء منصوبة وهو بمعنى التعمير ولفظ الجلالة منصوب ايضاً وهما مفعولان لفعل محذوف والتقدير سألت الله تعميرك. «ينبع» على وزن ينصر حصن له عيون ونخيل وزرع بطريق حاج مصر. والشيخ كان يحج من مصر. «الدهنا» الفلاة واسم موضع لتميم وبنجد ويقصر واسم دارالامارة بالبصرة وموضع امام ينبع جهة الحجاز. والمراد هنا الاخير. «بدر» هنا موضع معروف ويذكر او اسم بئر حفرها بدر بن قريش. «غادي» ذاهب فى وقت الغداة.[3]

Tercüme

[350] Ey hâdî! Yenbuʿ, Dehnâ, Bedr vâdîlerinden sabâhleyin geçdiğin vakit Allâh'dan devâm-ı ömr ve âfiyetini istedim.

Hitâb, hâdîyedir ki nûr-ı Muhammedî ve sırr-ı Ahmedî'den kinâyedir. "İn-mererte" eger tenezzül edersen demekdir. "Bi-vâdî Yenbuʿ" emr-i İlâhî hazretinden ibâretdir ki her şey'e nâzil ve her şey'e müstevlîdir. Oradan mürûr ﴿كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾[4]'dır. "Dehnâ" lisân-ı şerîatda levh-i mahfûz ile tesmiye edilen nefs-i küllîyeden kinâyedir. Hâdînin oraya uğraması orayı istîlâsı altına almasıdır. Zîrâ Hazret-i ilme nâzil olan her şey gibi nefsinin de orada menkûş olmasıdır. "Bedr" harâret, bürûdet rutûbet, yübûset hâline gelmeden evvel tabîat-ı külliyyeden kinâyedir. Zîrâ tabîat-ı külliyyenin ibtidâsı cümûd hâlini îhâm eder. O da nûr-ı şemsin zuhûruna müstaid olan bedrin nazîridir ve nefs-i külliyyede müntakış olan her şey bu tabîatda mücmel olarak zâhirdir.

---

1 "Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez.", Bakara 2/185.

2 "Ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi.", Hac 22/78.

3 "Amereke" ("ayn"ın ve "râ"nın fethiyle) mansûb olup tâmir anlamındadır. "Allah" lafzı da aynı şekilde mansûbtur. İkisi de hazfedilmiş fiilin mef'ûlüdürler. Cümlenin takdiri: سألت الله تعميرك olur. "Yenbuu", "yensuru" veznindedir. Mısır hacılarının yolu üzerinde bulunan, hurmâ ağaçları, tarla ve çeşmelerin olduğu bir kaledir. Şeyh, Mısır'dan hacca giderdi. "ed-Dehnâ" Necd ülkesinde Temîm kabilesine ait bir sahranın adıdır. Ve Basra'da Dâru'l-İmâre'nin ismidir. Ve Yenbuʿ önünde Hicâz yönünde bir yerin ismidir. Burada sonuncusu kastedilmiştir. "Bedr" burada bilinen bir yerin ismidir. Veya Bedr b. Kureyş'in kazmış olduğu kuyunun adıdır. "Gâdî" sabah vaktinde giden demektir.

4 "Göz kırpması gibidir.", Kamer 54/50.

وسَلَكْتَ النّقا، فَأودانَ ودّا
ن، إلى رابغِ الرَّوِيِّ الثّمادِ

«النّقا» من الرمل القطعة تنقاد محدودبة. والمراد هنا نقا خاص معروف في طريق مكة شرفها الله تعالي. «اودان» بالهمزة والواو الساكنة يليها دال مهملة والفتحة فيها على النون التى هى آخر الكلمة فتحة اعراب لعطفها على النقا وهو مضاف الى ما بعدها، والتى بعدها "وَدّانَ» بفتح الواو وتشديد الدال المهملة وعلى النون التى هى آخرالكلمة فتحة منع الصرف لان ودان علم على بلدة قرب الابواء سكنها الصعب بن جثامة الودانى. «رابغ» بغين معجمة واد بين الحرمين قرب البحر فان لاحظته علماً لبقعة كان مفتوحاً ممنوعاً من الصرف للعلمية والتأنيث المعنوى والا كان مصروفاً حذف تنوينه منه للوزن ويكون **[351]** مجروراً والروى بالجر صفته.[1]

Tercüme

Ey hâdî! Eger Nekâ"ya varır ve susuzları kandıran "Râbig"e müntehî "Evdân" ve "Veddân" yollarını ta'kîb edersen selâmımı teblîg et.

"Ve selekte'n-nekâ" kavlindeki "nekâ" lisân-ı şerîatda arş-ı muhîtden kinâyedir. Hâdî oraya vâsıl olursa cemʿ-i esmâ-i hüsnâ ile tecellî-i Rahmânî vârid olmaz. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى﴾[2]. Nekâ ile tesmiyesi beyâzlığından ve nûrâniyyetinden ve agyârdan kemâl-i hulüvv ü nezâfetinden kinâyedir. "Evdân" "vâv"ın fethi ve "dâl"ın sükûnuyla "vedn"in cemʿidir. Kâle fi's-*Sıhâh*: "Vedentu'ş-şey'e vednen ve vidânen: Beleltuhu fe huve mevdûnun ve vedîn" ve'l-maʿnâ menkûâtu'l-arzi bi'l-beleli bi-mâi'l-emtâr ev envâi'l-kıyâmi fî-husni'z-zuhrufeti ve't-tehyieti li'l-ukûl. Burada "veddân" semâvât u arâzî muhît olan hazret-i kürsîden kinâyedir. "İlâ-râbigi'r-revyi's-semâd" kavlindeki "revyi's-semâd" susuzları

1 "en-Nakâ" sırtı eğri büğrü olan kum parçasıdır. Burada maksat Mekke yolunda bilinen bir kum parçasıdır. "Evdâne"nin (hemze, sâkin bir vâv, ardından noktasız dâl iledir) sonunda olan "nûn"un üzerindeki fetha, irâb içindir. Çünkü "en-nakâ" üzerine atfedilmiştir. (Evdâne) kendinden sonraki "veddâne"ye izafe edilmiştir. "Veddâne"nin ("vâv"ın fethası, noktasız "dâl"ın şeddesi ile) sonundaki "nûn"un üzerindek fetha onu gayri munsarif yapmıştır. Çünkü "veddâne" Ebvâ yakınlarında bir köyün adı(alem)dır. Sa'b b. Cessâme el-Veddânî orada oturmaktadır. "Râbig" (noktalı gayn ile) Mekke ile Medîne arasında (Kızıl) deniz'e yakın bir vadidir. Eğer onu bir bölgenin özel adı olarak düşünürsen o zaman alem (özel isim) ve manevi müenneslikten dolayı gayri munsarif olarak fetha ile okumak gerekir. Aksi takdire kelime nunsarif olur ve tenvîn vezin için hazfedilir. Bu durumda "râbig" cerre (esre) ile okunur, "reviyyi" kelimesi de cerre ile onun sıfatı olur.

2 "De ki: (Rabbinizi) ister Allah diye çağırın ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur.", İsrâ 17/110.

kandıran mâ-i kalîlden ibâretdir ki "Keyvân" nâmıyla meşhûr olan felek-i Zuhal'den kinâyedir ve munsarif değildir. Şems-i ehadiyyetin tulûunda vücûd-ı sâlikin en yüksek fenâ makâmına işâretdir.

وقَطَعْتَ الحِرارَ، عَمداً، لِخيما
تِ قُدَيْدٍ مواطِنِ الأمجادِ

وتَدانَيتَ مِن خُليصٍ، فَعُسْفا
نِ فمرِّ الظَّهرانِ مُلقَى البوادي

ووَرَدتَ الجُمومَ، فالقَصرَ، فالدّكْ **[352]**
ـناءَ طرّاً مَناهِلَ الوُرّادِ

وأتيتَ التَّنعيمَ فالزَّاهرَ الزَّا
هرَ نوراً إلى ذُرَى الأطوَادِ

وعبرتَ الحجونَ واجتزْتَ فاختر
تَ، ازْديارا، مشاهدَ الأوتادِ

وبلغتَ الخيامَ فابلِغْ سلامي
عنْ حفاظٍ عُريبَ ذاكَ النَّادي

«الحِرار» جمع حرة وهى ارض ذات حجارة نخرة سود ووقعة الحرّة ايام يزيد والمراد منها الحرّة التى هى بظاهر المدينة تحت واقم. «قُدَيْد» على صيغة التصغير علم اضيفت الخيمات اليه. «الأمجاد» هنا الاولياء فكأنّ هذا المكان معروف بوجود الاولياء فيه. «تَدانَيتَ» اى قربت «مِن خُليصٍ» وهو مكان معروف. « عُسْفان» بالضم موضع ايضاً. «فمرِّ الظَّهران» موضع ايضاً. «الجَمومُ» جمع جم وهو الكثير من الماء. «القَصر» موضع ايضاً. «التَّنعيم» موضع على ثلاثة اميال او اربعة من مكة اقرب اطراف الحل الى البيت سمى بالتنعيم لان على يمينه جبل نعيم وعلى يساره جبل ناعم والوادى اسمه نعمان. «الزَّاهر» اسمع لموضع. «الحجون» جبل بمعلاة مكة وموضع آخر. «اجتزْت» من الاجتياز وهو المرور على الشئ. «الأوتاد» هنا عبارة عن الاولياء الصالحين الذين هم سبب لبقاء نظام العالم في الباطن بتقدير الله تعالى وهذا اطلاق

اصطلاحي والا فالاوتاد في اللغة ما ذكره صاحب القاموس. واوتاد الارض جبالها ومن البلاد رؤساؤها. [وصل الشيخ الهمزة في قوله] «فابلِغْ سلامي» لاجل الوزن والقياس [قطعها] على نحو اكرم لان «بلغ» لايتعدى فى مثل هذا [**353**] فلا يقال بلغ زيد سلام عمرو وانما يقال ابلغه السلام. «الحفاظ» بكسر الحاء هنا بمعنى المواظبة اى ابلغ سلامى ابلاغاً ناشئاً عن مواظبة لا عن ندرة وقلة. «عُريبَ» تصغير عرب وهو منصوب على انه مفعول ثان لابلغ لان ابلغ يتعدى الى مفعولين يقال ابلغ القوم ودادى وكلامى و«النادى» والندوة والمنتدى مجلس القوم نهاراً اوالمجلس ماداموا مجتمعين فيه.[1]

Tercüme

Kudeyd haymelerinde evliyâ-yı kirâm hazerâtının oturduğu yerleri kasd u niyyet ederek taşlık yerleri katʿ etdin. Huleys ü Asfân'a ve ehl-i bâdiyenin iltikâ etdiği Merru'z-Zehrân'a yaklaşdın. Mevâtın-ı şürb olan Cemûm, Kasr, Deknâ mevkiʿlerine ve dağ tepelerinde yeşilliği olan Tenʿîm ü Âhire'ye de geldin. Hacûn'dan geçdin. Evtâd'ın müşâhidi olan ziyâretgâh makâmâtı ihtiyâr etdin. Haymelere vardın. Dâimâ teblîg etmekde olduğun selâmımı yine şu meclisin Ureyb-i âlî-tebârına iblâg et.

وتَلَطّفْ، واذْكُرْ لَهُمْ بَعْضَ ما بي
من غرامٍ ما إنْ لهُ منْ نفادِ

1 "el-Hirâr", "harre"nin çoğuludur. (Harre) kara taşlığa denir. Yezîd zamanında bir olay olmuştur. Burada maksat Medîne dışındaki Vâkim kulesinin altındaki kara taşlıktır. "Kudeyd" ismi tasgir sigasıyla özel isim olup "haymât" kelimesi ona izafe edilmiştir. "el-Emcâd" burada evliya mânasındadır. Sanki burası evliyalarıyla bilinen bir yerdir. "Tedâneyte" yaklaştın. "Min huleys" bilinen bir yerin adıdır. "Usfân" (zammeyle) da bir yerin adıdır. "Marraʾz-zahrân" da bir yerin adıdır. "el-Cemûm", "cemm"in çoğuludur. Suyu çok olan (kuyu). "el-Kasr" da bir yerin adıdır. "et-Tenʿîm" Mekke'ye üç ya dört mil mesâfede bir yer ismidir, Kabe'de helâl olan taraflara yakın yerlerdir; sağ tarafında Nuʿaym Dağı ve sol tarafında Nâʿim adlı dağlar bulunduğundan bu yere Tenʿîm adı verilmiştir. Orada bulunan vadinin adı Naʿmân'dır. "ez-Zâhir" bir yerin ismidir. "el-Hacûn" Mekke ile Bedr arasında olan yerde (Mealât) olan bir dağın ismidir. Ve başka bir yerin de ismidir. "İctezte", "ictiyâz"dan olup bir şeyin üzerinden yürümektir. "el-Evtâd" Yüce Allah'ın takdiriyle batinî dünya nizamının hayatta kalmasına sebep olan salih evliyalardan ibarettir. Bu açıklama terimseldir. Yoksa, "evtâd"ın sözlük anlamı ise *Kâmûs* sahibinin yaptığı açıklamadır. Yeryüzünün kazıkları onun dağlarıdır ve memleketlerininki onun hükümdarlarıdır. Şeyh (İbnü'l-Fâriz) "فابلِغ سلامي" ifadesindeki "ابلغ"in hemzesini vezin gereği hemze-i vasıl yaptı. Kural gereği, "ekreme"de olduğu gibi hemze-i katʿ olmalıydı. Çünkü بلغ bu gibi yerlerde geçişli olmaz. Örneğin بلغ زيد سلام عمرو denilmez; ancak ابلغه السلام denilir. "el-Hifâz" ("hâ"nın kesresiyle) devamlı yapmaktır. Yani ابلغ سلامى ابلاغاً ناشئاً عن مواظبة لا عن ندرة وقلة "Urayb", "Arab"ın küçültme ismidir. (Uraybe) nasbe ile "eblaga"nın ikinci mefʿûlüdür. Çünkü "eblaga" iki mefʿûl ister. Mesela ابلغ القوم ودادى وكلامى denir. "en-Nâdî", "en-nedvet" ve "el-müntedâ" insanların gündüz toplandıkları yerdir. Ya da insanların toplantı hâlinde oldukları sürece bulundukları yere denir.

Tercüme

Lutf et, bî-pâyân olan hubb u meveddetimden baʿzılarını onlara yâd et. Hubb-ı İlâhî bitmez tükenmez, zîrâ onun müteallikı kadîmdir.

يا أخلايَ هلْ يعودُ التَّداني
منكُمُ بالحمَى بعودِ رُفادِي

Tercüme

Ey dostlarım! Gözümden kaçan uykumun geri gelmesine musâhib olarak Hamâ'daki **[354]** kurb u huzûrunuz yine avdet edecek mi?

"Yâ ahlâye" kavli tarîk-i İlâhîye sülûk ânında fakr-ı hakîkî ile tahakkuk eden dostlarından kinâyedir. "et-Tedânî minhum" kesretden vahdete rücûʿdur. "Bi'l-Himâ" Hazret-i İlâhîden kinâyedir ki zuhûr-ı kevnîden butûn-ı aynîye avdet ü rücûʿa işâretdir. "Bi-ûdi rufâdî" nihâyetden bidâyete rücûʿdur. Kemâ kâlû "en-nihâye rücûun ile'l-bidâye"[1] bu da kemâl-i hakîkîden ibâretdir. Hakîkî yakazadan sonra menâm hâline avdetdir.

ما أمَرَ الفِراقِ، يا جِيرَةَ الحـ
ـيِّ، وأحلَى التّلاقِ بَعْدَ انْفِرادِ

Tercüme

Ey kabîle komşuları! Ayrılık ne kadar acı! Yalnızlıkdan sonra kavuşmak ne tatlıdır!

"Yâ-cîrete'l-hay" kendi menzilinde olan ve makâm-ı cemʿde tahakkuk eden evliyâ-yı ârifîne "ve ahla't-telâkî baʿde infirâd" kavlinde telâkî farkdan sonra cemʿe duhûl demekdir. Zîrâ fark bi-nefsihi infirâd demekdir.

كيفَ يلتذُّ بالحياةِ معنًّى
بَينَ أحْشائِهِ كَوَرْيِ الزِّنادِ

«الورى» بفتح الواو وسكون الراء وبعدها الياء هو خروج النار من حجر القدح.[2]

1 Sona ermek, başa dönmektir.

2 "el-Very" ("vâv"ın fethası, "râ"nın sükûnu ve ardından yâ ile) çakmaktan âteş çakması mânasındadır.

Tercüme

Çakmak taşındaki âteş gibi ahşâ-yı derûnunda muhabbet âteşi bulunan bu âşık **[355]** cândan nasıl lezzet alır?

Mâ-sivânın hayâtı vehmden ibâretdir. Hakîkatde hayyun bi-zâtihi yaşayan demekdir. Ecsâmın hayâtı ervâh ile ve ervâhın hayâtı emr-i İlâhî iledir. Avâlimin hepsi nefsleri iʿtibâriyle mevtâdır. Rablerine nisbeten diridir. Mücerred nefsânî daʿvâdan ibâret olan hayât-ı vehmiyye ile nasıl lezzet alınır? "ez-Zinâd" şevk ü muhabbet âteşinden kinâyedir.

عُمْرُهُ واصْطِبارُهُ في انْتِقاصٍ
وجَواهُ ووَجْدُهُ في ازْديادِ

Tercüme

O âşıkın hayât ve sabrı eksilmede, vecd ü iştiyâkı artmadadır.

في قُرَى مِصْرَ جِسْمُهُ، والأُصَيحا
بُ شآما والقلبُ في أجيادِ

«شام» ارض الشام اى فى الشام. «اجياد» موضع بمكة.[1]

Tercüme

Onun cismi Mısır karyelerinde, arkadaşları Şam'da ve kalbi Mekke'dedir.

"Usayhâb" hâl ü şânları gayr-i muntazam şeyhlerden ve arkadaşlarından ve kendi emsâli bulunan evliyâ-yı kâmilînden kinâyedir ki tarîk-i İlâhiyye'de ve bidâyet-i sülûkündeki hâline işâretdir.

إن تعُدْ وَقفةٌ فُويقَ الصُّحيرا
تِ رَواحاً، سَعِدْتُ بعْدَ بعادي

[356] «فُوَيق» تصغير فوق وهو هنا للتعجيب. «الصخيرات» التى كان صل الله عليه وسلم يقف عندها فى عرفات. «رواحاً» منصوب على الظرفية الزمانية والمراد منه وقت المساء.[2]

1 "Şeâm" Şâm toprağı yani Şâm'da. "Ecyâd" Mekke'de bir yerdir.

2 "Fuveyk", "fevk"in küçültme ismidir. Fakat burada şaşırma mânasındadır. "es-Suheyrât" Hz. Peygamberin Arafât'ta yanında vakfe ettiği yerdir. "Revâhan" mansup olarak zaman zarfıdır. Bununla kastedilen akşam vaktidir.

Tercüme

Urefânın fevkindeki vakfe ânı avdet edecek olursa buʿd u şekâdan sonra mesʿûd olurum.

"İn teud vakfe" beyt-i İlâhîye teveccühde maʿrifetin tamâmına varmak maʿnâsına olan Arafât vakfesidir. Bu da hazret-i sıfât u esmâdır. Onun avdeti ilm-i İlâhî ve kadîm olan kelâm-ı Rabbânî hazretinde olmasıdır. "Suhayrât" maʿrifet-i İlâhiyye'ye yakîn hâsıl ederek tasallüb eden havâtır-ı kalbiyyeye işâretdir.

Kemâ kâle Teâlâ [1]﴿وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُ﴾ bu da ehl-i temkînden olan erbâb-ı yakînin kalbleridir. [2]﴿وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ﴾ kavl-i kerîmi kurb-ı İlâhî hazerâtına tarîk-i vusûlde mutavassıt olanların kalbidir ki ehl-i telvînden ibâretdir. [3]﴿وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ﴾ kavl-i celîlindeki kulûb, fânî-fi'llâh olanların kalbidir. "Revâhan" Arafâtdaki vakfenin akşamıdır. Bu da gölgenin magribden maşrıka tahavvülü zamânıdır ki matlaʿ-ı şemse ikbâli ve maşrık cihetine imtidâdı demekdir. Vücûd-ı Ahdî şems-i magrib-i rûhânî cihetine meyl edince zıll-ı cismânî ve burc-ı rûhânîden matla-ı Rabbânî cihetine imtidâd eder.

يا رَعى اللّٰهُ يَومَنا بالمُصَلّى
حيثُ نُدعى إلى سبيلِ الرَّشادِ

[357] «يا» هنا للتنبيه او للنداء والمنادى محذوف اى يا قومنا على حد قوله تعالى ﴿يَالَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا﴾ «المصلى» مكان بمكة.[4]

Tercüme

Ey kavm ü cemâatimiz! Tarîk-i reşâda daʿvet olunduğumuz zamân Musallâ'daki günümüzü Allâh muhâfaza etsin.

1 "Taş vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır.", Bakara 2/74.
2 "Taş vardır ki yarılır da içinden sular çıkar.", Bakara 2/74.
3 "Taş da vardır ki, Allah korkusuyla (yerinden kopup) düşer.", Bakara 2/74.
4 "Yâ" burada ya uyarı içindir ya da seslenme içindir ve seslenilen düşmüştür. Yani cümlenin takdiri "yâ kavmunâ" şeklindedir. ﴿يَالَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا﴾ [Meryem 19/23] (Keşke bundan önce ölseydim.) âyetinde olduğu gibi. "el-Musallâ" Mekke'de bir yerdir.

"El-Musallâ" abdin bi-nefsih kâim olduğu makâm-ı ibâdetinden kinâyedir. Ve abdin nefsi Rabbiyle Rabbi nezdinde kâimdir. Nefsi Rabbinden hicâbdır. "Nudʿâ" fâili mahzûfdur. O da Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellemden kinâyedir.

وَقِبابُ الرِّكابِ بينَ العلمي
نِ، سِراعاً، لِلْمأزِمَينِ، غوَادي

«الواو» للحال و اراد ب«قباب الركاب» هوادج الحجيج المرتفعة فوق الجمال مستديرة فى الغالب. و«المأزمين» مثنى مأزم بفتح الميم وسكون الهمزة وكسر الزاي وهو المضيق في الجبال. وهذا وصف ليوم الصعود من مكة الى الجبل. و«العلمان» عبارة عن مكان معروف.[1]

Tercüme

Sabâhleyin Alemeyn'den Me'zimeyn'e sürʿatle giden sebîl-i reşâda daʿvet olunurken hâcı develerindeki hevdeclerin Alemeyn arasındaki Me'zimeyn yolunu sürʿatle taʿkîb edişleri, sabâh vaktidir.

"Kıbâb" hâcıların hevdecine işâretdir ki mahmûl olan evliyâ-yı kâmilînin **[358]** sûretlerinden kinâyedir. Bi-maʿnâ kavlihi Teâlâ: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾[2] "er-Rikâb" suver-i cismâniyyeyi hâmil olan ervâh-ı emriyyeden kinâyedir. "Beyne'l-alemeyn" ilm-i şerîat ve hakîkatden kinâyedir. "el-Me'zimeyn" şerîatdaki emr ü nehyden kinâyedir. "Gavâdî" Rabbânî nûr-ı vücûd ile nefsânî Zulmet-i ademiyye arasında seyrden kinâyedir.

وسقَى جمعنَا بجمعٍ مُلثاً
ولُوَيْلاَتِ الخَيْفِ صَوْبُ عِهادِ

«الجمع» [1] الاجتماع خلاف الانفراد. «الجمع» [2] عبارة عن مزدلفة. «لُوَيْلاَت» تصغير ليلات جمع ليلة. «الخيف» ما ارتفع عن مجرى السيل وانحدر عن غلظ الجبل ومسجد الخيف معروف وسمى بذلك لكونه فى سفح الجبل وفى صفة خليفة رسول الله صلى الله عليه وسلم ابى

1 "el-vâv" durum bildirmek içindir. "Kibâbu'r-rikâb" ile hacıların develerin üstündeki yüksek ve genelde dairesel olan mahfesi kastedilmiştir. "el-Me'zimeyn", "me'zim"in ("mîm"in fethası, hemzenin sükûnu ve "zâ"nın kesresiyle) ikilisi olup dağlardaki boğaz mânasındadır. Bu, Mekke'den dağa yükseliş gününün vasfıdır. "el-Alemân" bilinen bir yerden ibarettir.

2 "Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık ...", İsrâ, 17/70

بكر الصديق اخيف بنى تميم. والخيف فى الرجل ان تكون احدى عينيه زرقاء والاخرى سوداء. و«الملث» بضم الميم وكسر اللام وتشديد الثاء المثلثة المطر الذى يختلط بالتراب. «الصوب» المطر الصائب اى النازل من باب اطلاق المصدر على اسم الفاعل. «العِهاد» بكسر العين جمع عهد وهو المطر فيكون العهد مشتركاً بين المعاهدة والمطر.[1]

Tercüme

Müzdelife'deki ictimâımızı ve Hayf'de geçirdiğimiz geceleri Allâh feyyâz yağmurlarıyla saky etsin.

"Ve sekâ cemʿanâ" evliyâ-yı mukarrebîn zümresinden kinâyedir. "bi-Cemʿ" farkın hilâfı olan[2] makâm-ı cemʿden kinâyedir. "Luveylâti'l-hayf" zâhiren ve bâtınen ahkâm-ı şerîatla kıyâmdan ibâretdir. **[359]** "İhâd" ashâb-ı kulûbdan olan muhakkıkîn ü ârifîne semâvât-ı gayyûbdan nâzil olan ulûm-ı vehbiyyeden kinâyedir.

مَنْ تَمنّى مالاً وَحُسْنَ مَآلٍ
فَمُنائي مِنًى وأقصَى مُرادي

«المُني» مقصورة لكن مدها هنا للضرورة.[3]

Tercüme

Mâl ve hüsn-i mâli temennî eden ârzûsuna nâil olur. Fakat benim matlûbum ve aksâ-yı emelim Minâ'dır.

يا أُهيلَ الحجازِ إن حكمَ الدَّهـ
ـرُ ببَينٍ، قَضَاءَ حَتْمٍ إرَادي

1 "el-Cemʿ" (1.) toplanma, yalnız kalmanın zıt anlamlısıdır. "el-Cemʿ" (2.) Müzdelife'den ibarettir. "Luveylât", "leylât"ın küçültme ismi ve "leyle"nin çoğuludur. "el-Hayf" dağın inişi olup sert olan yeridir. Ve su akıntısının yüksek yeridir. Bilinen Hayf Mescid'i de dağın eteğinde olduğu için bu ismi almıştır. Resulullah sallallahu aleyhi ve sellemin halifesi Ebubekr-i Sıddîk'in vasfında Ahyef benî Temîm denilmiştir. "Hayf" bir gözü mavi diğer gözü siyah olan erkek için söylenir. "el-Muliss" ("mîm"in zammesi, "lâm"ın kesresi ve üç noktalı "sâ"nın şeddesiyle) toprağa karışan yağmur demektir. "es-Savb" isabetli yağmur yani yağan yağmur. "el-İhâd" ("ayn"ın kesresiyle) "ahd"in çoğulu olup yağmur demektir. "Ahd" yağmur ile antlaşma arasında müşterek bir kelimedir.

2 olan: olarak L

3 "el-Munâ" elif-i maksure iledir. Fakat burada zaruret için medli olmuştur.

«الحتم» هنا بمعنى المحتوم به وهو صفة لموصوف محذوف اى حكم الدهر ببين عظيم لوجود قضاء حكم محتوم به ارادى.[1]

Tercüme

Ey ehl-i Hicâz! Zamân, müfârakatı hükm ederse benim irâdem mahtûm-bih olan kazâ-i İlâhiyyenin hükmüdür.

"Uheyle'l-Hicâz" Evliyâ-yı mukarrebînden olan verese-i Muhammediyye'den kinâyedir. "İn-hakeme'd-dehr" Dehr, esmâ-i İlâhiyye'dendir. «لا تسبوا الدهر فإن الدهر هوالله»[2] hadîsinde olduğu gibi. "Beyn" kalbin müşâhede-i Hak'dan hicâbıdır. **[360]**

فغرامِي القديمُ فيكمْ غرامي
وَوِدادي، كَما عَهِدْتُمْ، وِدادي

Tercüme

Zamân, kazâ-yı nâfizden neş'et eden ayrılığı hükm etdirse benim kadîm olan aşkım da irâde-i ezeliyye îcâbıdır. Bu iftirâkı benim hubb u vedâdımın gayrı zannetmeyiniz. Belki benim şimdiki muhabbetim bildiğiniz gibi maʿhûd olan eski garâmımdır. Yine o muhabbetde ber-devâmım.

قدْ سكنتمْ منَ الفؤادِ سُويدا
هُ، وَمِنْ مُقلَتي سَوَاءَ السّوَادِ

Tercüme

Ey ehl-i Hicâz! Sizler kalbimin süveydâsında ve gözümün sevâdından başka bir yerde yaʿnî uzvlarımda sâkinsiniz.

"es-Süveydâ" sevdânın tasgîridir ki kalbdeki noktatü's-sevdâdır. Onların süknâsı orasıdır. Oradan ihticâb edecek olurlarsa sevdâ' olur. Eger zâhir olacak olurlarsa nûr olur o zamân süveydâ, beyzâ olur.

1 "el-Hatm" burada mahtum bih mânasında olup hazf edilmiş bir mevsufun sıfatıdır. Cümlenin takdiri şöyle olur: حكم الدهر ببين عظيم لوجود قضاء حكم محتوم به ارادى.

2 Zamana sövmeyin çünkü Allah zamanın ta kendisidir.

يا سميري روِّحْ بمكَّة رُوحي
شادِياً، إنْ رَغِبتَ في إسْعادي

Tercüme

Ey gece musâhibim! Bana yardım etmek istiyorsan aksâ-yı metâlibim olan yâd-ı Mekke ile rûhumu tervîh et.

"Yâ semîrî" kendileriyle gece sohbeti etdiği ehl-i gaflet arkadaşlarından kinâyedir. **[361]** Onlar fecr-i ayânın tulûundan evvel leyl-i ekvânda havâdis-i aʿyândan ve zulmet-i imkânın zihâbından gâfillerdir. "bi-Mekke" beytullâhın komşuları olan sâdât-ı kirâmın zikridir ki ashâb-ı kulûbdan olan ehlullâh hazerâtından kinâyedir. Bunlar mezâhir-i tecelliyâtda mest-i müdâmdır. Bunların mehâsin-i evsâfını yâd etmek mürîdlerin takviye-i ahvâline ve himmetlerinin tenşîtine sebebdir.

فذَراها سِربي وَطيبى ثراهَا
وسبيلُ المسيلِ وِردي وزادي

«ذَرا» بفتح الذال المعجمة عبارة عن المكان الذى يقرب من البيت. يقال فلان ساكن فى ذرا فلان اى فى حماه وبالقرب من بيته. «سرب» بكسرالسين نفسه وموطنه ومنه قوله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ أَصْبَحَ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافًى فِي بَدَنِهِ، مَالِكاً قُوتُ يَوْمِهِ فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا بِحَذَافِيرِهَا» اى من اصبح ونفسه آمنة غير خائفة.[1]

Tercüme

Benim nefs ü mevtınım beyte yakın olan mekândır. Güzel kokum da onun toprağıdır. Suların akdığı yol ise taâm u şarâbımdır.

"Zerâhâ" ذرأ الله الخلق يذرؤهم ذرأ خلقهم dan müştakdır. "Zerye" de bundandır. Cemʿi "zerârî"dir. "Zerâhâ" onun halkı ve ehli demekdir ki orada neş'et eden cezbe-i İlâhiyye ehlinden kinâyedir. Onların hilkat-ı asliyyelerinde tarîk-i irfâna sâlik olarak makâm-ı tahkîk u îkâna vâsıl olmuşdur.

1 "Zerâ" (noktalı "zâl"ın fethasıyla) Eve yakın olan yerden ibarettir. Nitekim فلان ساكن فى ذرا فلان yani falan kişi falan kişinin evine yakın oturmaktadır. "Sirb" ("sîn"in kesriyle) kişinin nefsi ve vatanı demektir. Hadiste de nefs mânasında kullanılmıştır: "Sizden hanginiz nefsi emniyet içinde, vücudu sıhhat ve afiyette, günlük azığı da yanında olduğu hâlde sabahlarsa, sanki bütün dünya kendisine verilmiş gibidir."

"Sirbî" benim kavm u aşîretim demekdir. "Serâhâ" sıddîkîn u mukarrebîn olan **[362]** ehlullâh hazerâtının ecsâmından kinâyedir ki kalbleri beyt-i Rab'dır. Onların âsâr-ı tecelliyâtına ve mezâhir-i kâmile ve heyâkil-i fâzilesine vahdâniyyet-i İlâhiyye'nin sereyânı dolayısıyla kalbleri recülün vâhidün[1] kalbi üzerinedir. "el-Mesîl" Kaʿbe-i Şerîfe'nin esfel yerinde bulunan vâdîdir. "Sebîl-i mesîl" eimme-i safâ ve ehl-i vekâdan olan ehl-i îmânın kulûbu etrâfında bulunan zemzem-i irfân kuyusudur. "Virdî" mevt-i cehâletden beni ihyâ ve şevk u aşkımın teşnegîsinden irvâ eden demekdir. "Ve zâdî" sofra için hâzırlanan taâmdır. Rabb'inde misâfir olduğuna işâretdir.

كانَ فيها أُنسِي ومعراجُ قُدسي
وَمَقامي المَقامُ، والفَتحَ بادِ

Tercüme

Üns ü miʿrâc-ı kudsum yaʿnî medâric-i kemâl ü menâzil-i izz u iclâle irtikâ edişim Mekke'de idi. Mevziʿ-i ikâmetim Makâm-ı İbrâhîm ve mazhar-ı fütûhât oluşum da zâhir idi.

نقلتني عنها الحظوظُ فجذَّتْ
واردَاتي ولم تُدمْ أورادي

Tercüme

Baht u nasîb beni Mekke'den Mısır'a nakl etdi. Bu intikâl ü vâridât-ı İlâhiyye'nin inkıtâına ve evrâdımın adem-i devâmına sebeb oldu.

آهِ لَوْ يَسْمَحُ الزَّمانُ بعَوْدٍ
فَعَسَى أنْ تَعُودَ لي أعْيَادي

Tercüme

Âh, zamân Mekke'ye avdetime müsâid ve semahâtkâr olsa! Bütün günlerimin eyyâm-ı aʿyâd **[363]** ve Mekke'nin sâye-i ünsünde muâd olarak avdetini ümîd ederim.

1 Recülün vâhidün: Bir adamın

قَسَماً بالحَطيمِ، والرّكْنِ، والأسْـ
ـتَارِ، والمَرْوَتَينِ، مَسْعَى العِبادِ

وظلالِ الجنابِ والحِجرِ والمِيـ
زابِ والمستجابِ للقصَّادِ

ما شَمِمْتُ البَشامَ إلاّ وأهْدى
لفؤادي تحيَّةً من سعادِ

«الحَطيم» مكان معروف هناك. «الرّكْن» عبارة عن ركن البيت الحرام، وفيه اركان اربعة. فالمراد جنس الركن ليعم الاربعة، او انه اذا اطلق فالمراد به الركن اليمانى، او الركن الذى فيه الحجر الاسود لشرفه. «الأسْتَار»[هنا استار] الكعبة المعظمة. «المروتان» هنا فيه تغليب اذ المراد الصفا والمروة، وهما علما جبلين بمكة. ولذلك فسر المروة بعضهم بقوله، والمروة في الاصل اسم الحجر، وتثنية مروة اخف من تثنية صفا، فلذلك اختير التغليب فى تثنيتها دون تثنيته. «مسعى العِباد» بدل من المروتين، اذ المراد واقسم بالمروتين، وهو مكان سعى العباد لان السعى بينهما ففيه نوع تجوز. و«العباد» عباد الله من المؤمنين ذكوراً كانوا او اناثاً. «الجناب» هضاب معروفة. «الحجر» بكسر الحاء وسكون الجيم، وهو حجر اسماعيل فى البيت الحرام، وقد يطلق الحجر على مكان معروف فى ديار ثمود قال الله تبارك وتعالي ﴿كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ﴾ والحجر ايضاً العقل. «الميزاب» هنا عبارة عن ميزاب الرحمة فى البيت الحرام. «المستجاب» على صيغة **[364]** اسم المفعول موضع به يستجاب الدعاء بالنص عليه. و»للقصاد» متعلق بقوله المستجاب، اى هو مستجاب للقصاد، اى لقوم يقصدون الدعاء ويطلبون من الله اجابته. «البشام» بفتح الباء الموحدة وبعدها الشين المعجمة، شجر معروف طيب الرائحة.[1]

1 "el-Hatîm" orada bilinen bir yerdir. "er-Rukn" Beytü'l-Haram'ın rüknünden ibarettir. Beytü'l-Haram'da dört rükün vardır. Rükn burada dördünü de kapsayacak şekilde genel (cins) mânada kullanılmıştır. Böyle durumlarda ya Rükn-i Yemânî kastedilir ya da şerefinden dolayı Hacerü'l-Esved'in olduğu rükün kastedilir. "el-Estâr" ile burada kastedilen Kabe-i Muazzama'nın örtüsüdür. "el-Mervetân"da taglîb (bir kelimeyi, başka bir mânayı da içine alacak şekilde kullanma) vardır. Çünkü maksat Safa ve Merve'dir. İkisi Mekke'deki iki dağın adıdır. Bu yüzden bazıları Merve'yi böyle açıklamıştır, Merve, aslında Hacer'in ismidir. Merve'yi tesniye (ikili) yapmak Safâ'yı tesniye yapmaktan daha kolaydır. Bunun için tesniyede Merve'nin taglîbi Safâ'nınkine tercih edildi. "Mes'a'l-İbâd" Merveteyn'e bedel olup "Merveteyn'e yemin ederim" demektir. O kulların sa'y ettiği yerin adıdır. Çünkü sa'y ikisinin arasındadır. Burada bir tür tecevvüz (kısaltma) söz konusudur. "el-İbâd" Allah'ın kadın ya da erkek kullarından demektir. "el-Cenâb" bilinen bir dağdır. "el-Hicr" ("hâ"nın kesresi ve "cîm"in sükûnuyla) İsmâil'in Beytü'l-Haram'daki Hicr'idir. Bazen de hicr ile Semûd diyarından bilinen bir yer kastedilir. Yüce Allah şöyle buyurdu ﴿كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ﴾ [Hicr 15/80] (Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı). Hicr, aynı zamanda akıldır. "el-Mîzâb" burada Beytü'l-Haram'daki Mîzâbu'r-rahme'den (altın oluk) ibarettir. "el-Müstecâb" ism-i mef'ûl sıgasıyla olup duanın makbul olduğu bir yerin ismidir. "Li'l-kusâd" müstecâb kavline müteallıktir. هو مستجاب للقصاد Yani dua isteyip, Allah'tan duasının kabul olmasını isteyen kavim demektir. "el-Beşâm" (tek noktalı "bâ"nın fethası ve ardından noktalı şîn ile) kokusu güzel bilinen bir ağaçtır.

Tercüme

Hatîm'e, Beyt-i Harâm'ın rüknüne, estâr-ı Kaʿbe'ye, Safâ ve Merve'ye, ehl-i îmânın mesʿâsına, dağ gölgelerine, Beyt-i Harâm'daki Hicr-i İsmâîl'e, mîzâb-ı rahmete, kasd u niyyetleri duâ olanların icâbetgâhına yemîn ederim ki habîbem Suâd'ın gönlüme ilkâ vü ihdâ eylediği tahiyye ve selâm kadar güzel kokulu bir şey koklamadım.

"Hatîm" ârifin nefsinden kinâyedir. Zîrâ ârif nefsini çiğnemiş ve ayak altına alıp kırmışdır. "Rükn" rükn-i şedîdden kinâyedir

فی قوله لوط علیه السلام فیما حکاه الله تعالی عنه. قال تعالی: ﴿لَوْ اَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِي اِلٰى رُكْنٍ شَدِيد﴾ وهو الالتجاء الی الله تعالی والاعتماد علیه فی جمیع الامور. «الاستار» جمع ستر وهی الحجب النورانیة. قال علیه السلام: «ان لله سبعین الف حجاب من نور وظلمة» فالحجب النورانیة عالم الارواح والظلمانیة عالم الاشباح او النورانیة عالم الاسماء والصفات القدیمة والظلمانیة عالم الافعال والاثار الحادثة.[1]

"el-Merveteyn" rûhâniyyet ü cismâniyyetden kinâyedir. "Mesʿa'l-ibâd" zâhirî hacda Safâ ile Merve arasında saʿy vâcibdir. Basîretin saʿyi de Safâ-i rûhâniyye ile Merve-i cismâniyye arasında vâcibdir. Bu da hacc-ı bâtındır.

«ظلال» قال تعالی: ﴿اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ﴾ ای الظل الذی هو الکائنات بجمیع انواعها فانها ظلال عن شواخص الارادة الالهیة فکل شئ یریده الله تعالی یمتد علی طبق شاخص الارادة الالهیة فهو ظلها الممدود.[2]

"el-Cenâb" irâde-i İlâhiyye hazretinden **[365]** kinâyedir. Zîrâ eşyânın hepsi kadîm ü ezelî olan nûr-ı vücûdda zâhir olan gölgelerdir. "Mîzâb" ârif-i muhakkıkin lisânından kinâyedir. Onun lugatı ve sözü esrâr ile taʿbîr olunur. "Müstecâb" Mekke-i Mükerremenin haremine işâretdir. Kâle Teâlâ:

---

1 (Hatîm), Lût aleyhisselam hakkındaki ﴿لَوْ اَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِي اِلٰى رُكْنٍ شَدِيد﴾ [Hûd 11/80] (Keşke size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı, ya da sağlam bir desteğe dayanabilseydim.) âyetinde, Rükn-i Şedîd'den ibarettir. O, Yüce Allah'a sığınmak ve her konuda O'na itimat etmektir. "el-Estâr", "sitr"in çoğulu olup nurani örtü demektir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Muhakkak Allah'ın nûrdan ve zulmetten yetmiş bin hicâbı (perdesi) vardır." Nurdan olan perdeler, ruhlar alemi; zulmete ait perdeler, misal alemidir. Ya da nurdan olan perdeler, kadim isim ve sıfatlar alemi; zulmete ait perdeler, hâdis olan fiil ve eserler alemidir.

2 "Zilâl" Allah şöyle buyurdu: ﴿اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ﴾ [Furkân 25/45] (Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin?). Her yönüyle gölge olan kâinat, İlâhî iradenin işaretlerinden gölgelerdir. Allah irade ettiği her şeyi, tıpkı İlâhî iradenin işaretleri gibi uzatır. Bu onun uzayan gölgesidir.

﴿وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِناً﴾[1] Bu da ârif-i Muhammedî'nin meclisinden kinâyedir. Kâle Teâlâ: ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾[2] Ey min nüfûsihim ve daʿvâ vücûdihim. "el-Beşâm" rûh-ı küllî ve nûr-ı Muhammedî'den kinâyedir ki her hakîkat-i kevniyyede onun zılâli sıbga-i İlâhiyye ile o nûrdan uzamışdır. O beşâmın şemsi râyihasını idrâkdan ibâretdir. Yaʿnî hakâyık-ı kevniyye ve âsâr-ı hissiyye vü maʿneviyyede o râyihanın sereyânını hiss etmekdir. "Suâd" Hazret-i İlâhiyye'den kinâyedir.

1 "Oraya kim girerse, güven içinde olur.", Âl-i İmrân 3/97.

2 "Oysa sen onların içinde iken Allah onlara azap edecek değildi. Bağışlanma dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir.", Enfâl 8/33.

[RUBÂÎLER]

[1. Rubâî][1]

إن جزْتَ بحيٍّ لي على الأبْرَقِ حَيْ
وابلغْ خبري فإنَّني أحسبُ حيْ

قلْ ماتَ معنَّاكمْ غراماً وجوى
في الحُبّ، وما اعتاضَ عن الرّوح بشَي

«الابرق» على وزن احمر موضع معروف. «حَيْ» [1] فعل امر من التحية وكان الواجب ان يقول فحيّ بالفاء لكن حذفت الفاء لضرورة الشعر. «ابلغ» من باب الابلاغ، فقياسه ان تكون الهمزة للقطع لكن وصلها لضرورة الوزن. ولو قال واذكر خبرى لزال الاشكال لان همزة اذكر للوصل فى الاصل. «أُحسَب» مجهول يتعدى الى مفعولين الاول نائب الفاعل وهو الضمير المستتر وجوباً، اى احسب انا و«حى» [2] مفعوله الثانى والوقوف عليه لغة ربيعة، والا فالقياس حيا، اى اخبرهم بقصة موتى لئلا يستمروا على اعتقاد اننى حي فانهم هكذا يظنوننى.[2]

Tercüme

[366] Ebrak'daki Arab kabîlesi yanından geçecek olursan selâmımı ve ölüm haberimi teblîg et. Âşıkınız tarîk-i muhabbetde öldü ve rûha ivaz olarak bir şey elde etmedi de. Zîrâ ben diri zann olunuyorum.

"İn-cuzte" kavlinde hitâb, menfûh olan rûhadır. "Hayy" esmâ-i İlâhiyye hazretinden ve sıfât-ı Rabbâniyye teveccühâtından kinâyedir. Zîrâ kabîlesi orada neş'et etdi ve onun hücr-i terbiyesinde yetişdi. "Ebrak" hayyın sıfatıdır ki bir dağın adıdır. Orada iki reng vardır ve her şey orada ictimâʿ etmişdir. O reng de siyâh ve beyâzdır. Ebrak, her şeyde nûru zâhir olan vücûd-ı

1 Arapça şerhlerde bu bölüm "dü-beyt" başlığı altında verilmiştir

2 "el-Ebrak", "ahmer" vezninde, bilinen bir yerdir. "Hay" (1.), "tahiyyet"den emir kipidir. Aslında "fâ" ile "fe-hay" demesi gerekirdi. Fakat şiir zaruretinden dolayı "fâ" düşmüştür. "Eblig", "iblâg" babındandır. Kural gereği hemze katıʿ için olmalıdır. Fakat zaruret için hemze vasıl edilmiştir. Eğer "eblig" yerine "uzkur" demiş olsaydı böyle bir problem kalmazdı çünkü "uzkur"un hemzesi aslen vasıl içindir. "Uhsebu" edilgen olup iki mefʿûl istemektedir. Birinci mefʿûl özne yerine geçendir. O, gizliliği vacip olan zamirdir. Yani انا اسب demektir. "Hay" (2.) onun ikinci mefʿûlüdür. "Hay" üzerine vakfe etmek Rebîa lügatine göredir. Yoksa kural gereği "hayâ" olmalıydı. Buna göre cümlenin takdiri şöyle olurdu: اخبرهم بقصة موتى لئلا يستمروا على اعتقاد اننى حي فانهم هكذا يظنوننى.

Hak'dan kinâyedir. Oradan geçmek, kendisinin keşf ü tecellîye mazhar olmasıdır. Ebrakın iki rengi olması cemâl ü celâle âid esmâ ve sıfâtı câmiʿ olmasındandır. Cebel olması irtifâından ve hîç bir şey'e benzememesindendir. "Cuvey" hay ve şey kavlindeki "tasrî"a münâsib olması için tasgîrdir. Elif-i maksûre ile "cevâ" hirkat u şiddet-i vecd demekdir.

[2. Rubâî]

عَرّجْ بِطُوَيْلِعٍ، فلى ثَمّ هُوَيّ
واذكرْ خبرَ الغرامِ واسندهُ إليْ

واقصصْ قصصي عليهمْ وابكِ عليّ
قلْ ماتَ ولمْ يحظَ منَ الوصلِ بشيْ

«طُوَيْلِعٍ» اسم مكان فيه ماء، فكانه قال مل عن طريقك الى جانب طويلع، وعلل ذلك الامر بقوله «فلى ثَمّ هُوَيّ» اى ما طلبت منك التعريج الى المكان المسمى بِطُوَيْلِعٍ الاّ لما فيه من الحبيب. «هُوَيّ» بضم الهاء وفتح الواو وتشديد الياء تصغير هوى. والمراد منه هنا المهوى اى المحبوب كما نص عليه المحققون فى قول الشاعر:

هَوَايَ مَع الركبِ اليمانينَ مُصعِدْ[1]

«واسندهُ إليْ» فيه وصل الهمزة **[367]** وهى همزة قطع لانه من باب اسند يسند اسناداً لكن يغتفر ذلك للضرورة ولو قال: واذكر خبر الهوى واسنده الى لما احتاج الى وصلها. «لمْ يحظ» بضم الياء على انه مجهول من الحظوة وهو السعد.[2]

Tercüme

"Tuveliʿ"a doğru meyl et. Benim sevgilim oradadır. Hubb u garâm haberini zikr et. Onu bana isnâd ve onlara dâir tarîk-i muhabbetde çekdiğim

1 "Tuveliʿ" suyu olan bir yerdir. Sanki, gittiğin yoldan vazgeç Tuveliʿ tarafına yönel, demiştir. Bunu da "فلى ثَمّ هُوَيّ" sözüyle gerekçelendirmiştir. Yani benim senden Tuveliʿ denilen yere doğru yönelmeni istememin tek sebebi sevgilimin orada olmasıdır. "Huveyy" ("hâ"nın zammesi, "vâv"ın fethası ve "yâ"nın şeddesiyle) "hevâ"nın küçültme ismidir. Burada maksat arzulanandır. Yani sevgilidir. Muhakkiklerin de belirttiği gibi, şairin bu sözünde "hevâ", sevgili mânasındadır:

Benim sevgilim Yemen kafilesiyle birlikte uzaklara doğru gitmektedir

2 "Ve esnidhu iley" burada hemze vasledilmiştir. Aslında hemze, katıʿ hemzesidir. Çünkü اسند يسند اسناداً babındandır. Ama şiir zaruretinden dolayı görmezden gelinmiştir. Eğer واذكرْ خبرَ الهوى واسندهُ إليْ demiş olsaydı vasıl yapmaya ihtiyaç duymayacaktı. "Lem-yuhza" ("yâ"nın zammesiyle) "hazve"den edilgen fiil olup saadet mânasındadır.

derd ü mihnet kıssalarımı nakl ü îrâd eyle. Bana da ağla ve de ki âşıkın âsâr-ı visâle dâir bir şeyle mesʿûd u mahzûz olmayarak öldü.

"Tuveyli" Samân nâhiyesinde Benî Temîm'in suyudur. Şevâcin etrâfında suyu tatlı âdî bir kuyudur. Kezâ fi'l-*Kâmûs*. Bu da yüksek dağ olan Ebrak'da vücûd-ı Hak'dan kinâyedir ki münezzehiyyet ve mukaddesiyyetinin kemâlindendir. Burada ondan Tuveyliʿ ile kinâye edilmiştir. "Mâte" kavli mevt-i ihtiyârî demekdir.

[3. Rubâî]

إنْ جزْتَ بحَيِّ ساكِنينَ العَلَمَا
مِن أجْلِهِمْ حالِي كما قد عُلِمَا
قلْ عبدكمْ ذابَ اشتياقاً لكمْ
حتى لوْ ماتَ مِنْ ضَنًى ما عَلِمَا

وقوله «ان جزت» المصراع بحيّ منوّن. و«ساكِنينَ» صفته ويجوز اضافة حى الى ساكنين. و«العَلَمَا» بفتح العين موضع والالف للاطلاق «مِن أجْلِهِمْ» بكسر الميم مع الاشباع. والعلم مفعول ساكنين ولذلك لم تحذف نون الجمع.[1]

Tercüme

[368] Alem'de oturan kabîle yanından geçersen –şimdiki hâlim de maʿlûm olan eski hâlim gibidir– de ki kulunuz size olan iştiyâkından eridi. Hattâ derd ü elemden öldüğünü ve hakîkati olmayan hayâle benzediğini bilmedi.

"Hayy" Arab'dan bir kabîledir. Nekire olarak îrâdı taʿzîm içindir. Bu da hazerât-ı esmâ vü sıfâtdan kinâyedir. "Alemâ" dağ demekdir. Esmâ vü sıfât ile kıyâmından dolayı hazret-i vücûddan kinâyedir. "Zâbe" enfâs ile teceddüdünden kinâyedir. Zîrâ Allâh'ın halkî emriyle kâimdir. Onun erimesi inkişâf emrinden kinâyedir. "Hattâ lev mâte" kavli [2]﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾

1 "İn cuzte" sözüyle başlayan mısradaki "hayyin" tenvinlidir. "Sâkinîn", "hayy"ın sıfatıdır. "Hayy"ın "sâkinîn"e izafesi de mümkündür. "el-Alemâ" ("ayn"ın fethasıyla) bir yerdir. "Elif" ıtlak içindir. "Min eclihim" ("mîm"in kesresi ve işbâʿ iledir.) "el-Alem", "sâkinîn"in mefʿûlüdür. Bu yüzden çoğul "nûn"u hazfolmamıştır.

2 "Ondan başka her şey yok olacaktır.", Kasas 28/88.

kavl-i celîlinin hükmü gibidir. "Min denâ" muhabbet-i İlâhiyye derdini çekmekde maraz-ı zâidden ibâretdir. "Mâ alimâ" kavli bi-nefsih ölü olduğunu bilmesidir. O da mevt-i ihtiyârîdir.

[4. Rubâî]

أهوى قمراً لهُ المعاني رقُّ
منْ صبحِ جبينهِ أضاءَ الشَّرقُ
تدري، باللهِ، ما يَقولُ البَرْقُ:
ما بينَ ثناياهُ وبينيَ فرقُ

Tercüme

Meânî-i hüsne temellük eden kamer çehreliyi seviyorum. Onun sabâh-ı cebîninden şark ziyâdâr oldu. Allâh aşkına berkın dediğini biliyor musun? Onun ön dişleriyle benim aramda fark yokdur. Yaʿnî işrâk u ibrâk husûsunda onun dişleriyle benim aramda fark yokdur. Onun dişleri muttasıl olmadığı gibi ben de onun gayr-i müfârık bir refîkiyim.

"Kameren" kelimesinin nekire olarak îrâdı taʿzîm içindir. Ve fi'l-hadîs: «إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كما تَرَوْنَ القمر ليلة البدر»[1] **[369]** Kamer Hakk'ın zuhûru müşâbehetden münezzeh olarak nüfûs-ı kâinâta tecellîsidir. "Lehu'l-meâniyu rakk" yaʿnî mülkünde dilediği gibi tasarruf eder demekdir. "Meânî" her nefsin kuvve-i hayâliyyesiyle tahayyül etdiği şeydir. Ulûm-ı hâdisenin hepsi de maʿnâlardır. Araz olsun, cism olsun bi-nefsihi kâim olmayan her şey'e de baʿzen meânî denir.

"Min subhi cebînih" cebînden kinâyedir ki vechden bir tarafa inhirâfdır. Yaʿnî maʿlûmât-ı kevniyyeye meyldir. Zîrâ Hakk'ın nûrudur. Zulmet-i ademde mestûr olan her mümkün onunla zâhir olur. "Subhi" kavli zulmet-i kevniyyede inkişâfından dolayıdır. "Ezâe'ş-şark" âlem-i kevn vücûd-ı Hakk ile işrâk eder. Hakk'ın vücûdu demek feyz ü kerem vücûduyla işrâkı demekdir. "Tedrî" hemze-i istifhâmın hazfiyle tarîk-i İlâhîye sâlik olan herkese hitâbdır. "Mâ yekûlu'l-berk" berk ne diyor demekdir. Bu nutku ancak

1 Rabbinizi dolunayı görür gibi göreceksiniz.

ârif-i billâh olan işidir. Kemâ kâle sübhânehu: ﴿أَنطَقَنَا ٱللَّهُ ٱلَّذِيٓ أَنطَقَ كُلَّ شَيۡءٖ﴾[1] Bunun için onun nefsinden haber verdiği her şey'i tasdîk etmek için ona kasem ederim demekdir. Zîrâ bize göre lisânın şartından değildir. "Berk" suver-i halkda zâhir olan emr-i İlâhiyye'den kinâyedir. "Mâ beyne senâyâhu" seniyyenin cem'i olan senâyâ ikisi önde ve ikisi altda olan dört dişden ibâretdir. Bu da Allâh'ın dört sıfatından kinâyedir. 1. Hayât. 2. İlm. 3.Kudret. 4. İrâde. Îcâd-ı kevniyyenin erkânı bunlardır. Kemâ verede fi'l-hadîsi'l-kudsî: «عطائي كلام ومنعي كلام فإذا أردت شيئا أقول له كن فيكون»[2] "Beynî" emr-i İlâhiyye'den kinâye olan berk arasında demekdir. "Fark" mugâyeret ü mübâyenet demekdir. Ya'nî berkin şu kavli âyât-ı İlâhiyye'dendir. O da esmâ-i hüsnâsıyla âsâr-ı kevniyye safhalarında nûr-ı vücûdînin zuhûruna işâretdir. **[370]**

[5. Rubâî]

ما أَحْسَنَ ما بُلْبِلَ مِنْهُ الصُّدْغُ
قَدْ بَلْبَلَ عَقْلِي وَعَذُولي يلغو
ما بِتُّ لَدِيغاً مِنْ هَوَاهُ وَحْدِي
من عَقْرَبِهِ في كلِّ قلبٍ لَذْغُ

«الصدغ» ما بين العين والاذن. «بُلْبِلَ» بالبناء للمجهول.و«بَلْبَلَ عَقْلِي» الفعل فيه للبناء للفاعل، ومعناه قد احزن قلبى مأخوذ من البلبال، وهو بمعنى الحزن، وكان الاليق ان يقال قد بلبل قلبى لان الحزن للقلب لا للعقل اللهم الا ان يكون المراد قد بلبل عقلى اى صبره فى الحب والعشق كالبلبل، وهو طائر مشهور بحسن الصوت ولطف النغم وزيادة العشق للورد. «من عَقْرَبِه» اى من عقرب الصدغ، فان الصدغ دائماً يشبه بالعقرب. «اللدغ» اى لسع. واما اللذع من نحو النار فهو بالذال المعجمة والعين المهملة يقال لذعته النار اى اصابته.[3]

1 "Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu.", Fussilet 41/21.

2 İhsanım kelamdır, engellemem kelamdır. Bir şey istediğimde "ol" derim olur.

3 "es-Sudg" kulak ile göz arasıdır. "Bulbile" edilgen yapısıyladır. Ve "belbele aklî"deki fiil etken yapılı olup kalbimi hüzünlendirdi mânasındadır. "Belbele" fiili "belbâl"den türemiş olup hüzün mânasındadır. Doğrusu, "belbele aklî" yerine "belbele kalbî" demesi gerekirdi. Çünkü hüzünlenen akıl değil, kalptir. Ancak şairin maksadı "benim aklım bülbül gibi aşk ve sevgiye sabretti" demek olmuş olabilir. Bülbül, güzel sesi, melodisinin nezaketi ve güle aşırı sevgisi ile ünlü bir kuştur. "Min akrebihi" yani şakağının akrebinden demektir. Şakak devamlı akrebe benzetilir. "el-Ledg" (akreb) sokma. "Lez'" ise (noktalı zâl ve noktasız ayn ile) âteş türü şeylerin yakması, acıtması mânasındadır. Mesala لذعته النار denir, yani âteş ona isabet etti.

Tercüme

Kamerden kinâye olan cânânın göz ile kulağının arası ne güzeldir. Onun aşk u muhabbeti aklımı mahzûn etdi hâlbuki beni levm eden lâimin sözleri lagv u bâtıldır. Onun aşkından yalnız ben mesmûm olmadım. Akrebe benzeyen sudgından her kalbde bir semm-i kâtil vardır.

"es-Sudg" burada göz ile kulak arasına sarkan saç demekdir. İkinci beyt buna delîldir. Akreb ile tesmiye olunması mevziinin beyâz olmasındandır. Vücûd-ı hakîkînin âlem-i kevne tedellîsine işâretdir. "Min akrebih" mezkûr sudg demekdir ki âlem-i kevnden kinâyedir. Kâle Teâlâ: [1]﴿وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾ Ve kâle Teâlâ: [2]﴿وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ **[371]** "Fî-kulli kalbin ledgun" kavli Hak'dan mahcûb u gâfil olanlar indinde dünyâ fitnesinden ve ehl-i keşf ü şühûddan olan ârif-i billâhlar nezdinde muhabbet-i İlâhiyye fitnesinden ibâretdir.

[6. Rubâî]

ما جِئْتُ مِني أَبْغِي قرى كالضّيفِ
عندي بك شغلٌ عن نزولِ الخَيفِ
والوَصْلُ يَقيناً فيكَ ما يقنِعُني
هيهاتِ فَدَعْني من مُحَالِ الطّيفِ

Tercüme

Ziyâfet isteyen misâfir gibi minâya gelmedim. Ey habîbim! Hayf'a nâzil oluşum meşgûliyyet-i azîmeye binâendir. Yakînen vuslat bana kanâat vermiyor. Visâlden başkasına kanâat baîdü'l-ihtimâl olunca beni hâlime bırak bârî tayf-i muhâl ü mahz-ı hayâl ile meşgûl olayım.

"Minâ" burada ef'âl-i İlâhiyye ve âsâr-ı esmâiyye makâmından kinâyedir ki her şey'in sûretinde zâhir olan Hak vücûdudur. Burası bâb-ı Hazret'dir. Oradan tard olunan sû-i edeble girendir. Ve edeb-i şer'î ile girenler dâhil olur. "İndî bike" emrinle kâim olduğum zamân demekdir. "An-nuzûli'l-Hayf"

1 "Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir.", Âl-i İmrân 3/185.
2 "Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükafat vardır.", Enfâl 8/28.

âsâr-ı esmâ vü sıfâtının kesretinde şühûd-ı vahdete nâzil oluşum demekdir. Hayf ile kinâye olunması hiss ü aklde suver-i kevniyyeden ibâretdir. "Mâ-yakniunî" visâle kanâat etmiyorum zîrâ hazz-ı nefs ve likâullâh ârzû-su zarûretinden dolayı mahbûb-ı hakîkî hazretinden ayrılmaklığım iktizâ ediyor demekdir. "Min muhâli't-tayf" tayf-i muhâl demekdir ki nâimin gördüğü sûret-i mahbûbdan kinâyedir. **[372]**

[7. Rubâî]

لم أخْشَ، وأنتَ ساكِنٌ أحْشائي
إنْ أصْبَحَ عَنّي كُلّ خِلٍّ نائي
فالنّاسُ اثنانِ: واحِدٌ أعْشَقُهُ
والآخرُ لمْ أحسبهُ في الأحياءِ

Tercüme

Sen, ahşâ-yı derûnumda sâkin olduğun hâlde her dostumun benden uzak olmasından korkmam. İnsânlar iki kısmdır. Birine âşıkım diğerini diriler arasında bulunmuş saymam. Yaʿnî bence adem menzilesindedir.

[8. Rubâî]

رُوحي للقاك يا مُناها اشْتَاقَتْ
والأرضُ عليّ كاختيالي ضَاقَتْ
والنفسُ لَقَدْ ذابَتْ غراماً وجوىً
في جنب رضاك في الهوى ما لاقَتْ

Tercüme

Rûhum rü'yet-i dîdârına müştâkdır. Hayle vü çârem gibi yeryüzü de darlaşdı. Aşk u muhabbetden nefsim eridi ve azîzü'l-vücûd olan cânib-i rızâ ve cenâb-ı muallâna lâyık olmadı. Yâhud "mâ" mevsûle olduğuna göre senin rızânı tahsîl için muhabbet âteşinde eriyen nefsim azâba lâyık oldu.

[9. Rubâî]

أَهْوَى رشَأً كلّ الأَسى لي بَعَثَا
مذ عَايَنَهُ تصبّري ما لَبِثَا
نادَيْتُ وقد فَكّرتُ في خلقَتِهِ
سُبحانك ما خَلقْتَ هذا عَبَثَا

«الرشأ» محرك مهموز الآخر ولد الظبية.[1]

[373] Tercüme

Her derd ü elemi bana gönderdin. O ceylân yavrusunu seviyorum. Onu görür görmez biz mütekellifin göstermek istediği sabr bende kalmadı. O ceylânın hilkatını da düşündüm. "Subhâneke mâ-halakte hâzâ abesâ" ya'nî yâ Rab! Seni takdîs ü tenzîh ederim bunu abes ve bâtıl yaratmadın diye ref'-i savt ederek nidâya başladım.

"Reşe'" Hakk'ın kendisiyle tecellî etdiği sûret-i kâmileden kinâyedir. Zîrâ sûret bâkî kalmayan bir arazdır. Vücûd-ı Hakk onunla ﴿كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾[2] zâhir ve yine onunla bir lemha keşfen ve şühûden müstetir kalır. O da insân-ı kâmildir ki cemâl-i zâtıyla muttasıfdır. Bu cemâli ancak merâtib-i kurbda Rabbiyle mütehakkık olan ârif bilir. "Reâhu"daki[3] zamîr mezkûr "reşe'"e râci'dir. Ceylânın ürküp kaçması meşhûr olduğu için emr-i İlâhiyle kâim ve zâhir ü bâtında nefsini müşâhid olan ârif de insânlardan bâtınıyla kaçar. Ba'zen de zâhiriyle kaçar. "Subhâneke mâ-halakte abesâ" kavli ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾[4] kavl-i kerîmine işâretdir.

1 "er-Reşe'" (harekeli ve sonu hemzeli) ceylan yavrusudur.
2 "Göz kırpması gibidir. (Anında gerçekleşir.)", Kamer 54/50; Nahl 16/77.
3 İfadenin doğrusu şöyle olmalıdır: Şâirin "âyenehu" kavli "reâhu" mânasınadır ve buradaki zamir "reşe"e racidir."
4 "Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi âteş azabından koru.", Âl-i İmrân 3/191.

[10. Rubâî]

يا ليلةَ وصلٍ صُبْحُها لم يَلُحِ
مِنْ أَوَّلها شربته في قَدَحي
لمّا قصُرَت طَالَتْ وطَابَتْ بِلُقا
بَدْرٍ مِحَني في حُبِّهِ من منحي

Tercüme

Ey vuslat gecesi! Kadehime doldurup gece evvelinde içdiğim şarâbın sabâhı zâhir olmadı. Gece kısa olunca uzadı, lutf ü ihsânımı teşkîl eden mihnetlerim **[374]** onun likâ-yı bedri sâyesinde tayyib oldu.

"Yâ leylete vasl" neş'et-i ekvân gecesinin vuslatından kinâyedir. Zîrâ hepsi de neş'et-i vâhidedir. Ve hepsi de nûr-ı vücûdda fânî bir zulmetdir. Vuslat gecesi olması her şey'in mevcûd-ı hakîkiyle adem-i sarf u imtizâcından dolayı muânaka edememesidir. Zîrâ hepsi de muhâl ü hayâldir. Vücûd-ı hakîkî ise mine'l-ezel ile'l-ebed emr-i muhakkakdır. Yalnız istediği gibi kulûb u ebsârı taklîb eder. Hepsinin mâliki kendisi olduğu için dilediğine münkeşif ü mütecellî ve dilediğinden muhtecib olur. Hazret-i Nâzım ise emsâli ârifler gibi mazhar-ı tecellî ve inkişâf olmuşdur. Bunun için "leyle-i vasl" demişdir ki peygamberimize vahy-i Cibrîl ile Kur'ân nâzil olan leyle-i kadr demekdir. "Subhuhâ" kavli bu gecenin sabâhı demekdir. "Lem-yeluh" herkese zâhir ü münkeşif olmayan demekdir. Ancak kıyâmet gününde cemîʿ-i halka zâhir olur. "Min evvelihâ" kavli bu gecenin ibtidâ-yı halkından ve ilm-i İlâhî hazretinde ezelî olan evvel takdîrinden ve irâde-i ezeliyyesinin ilk teveccühünden ibâretdir. "Şeribtuhu" esmâ-i İlâhiyye'sinden olan "Hak" isminin nûr-ı vücûd sabâhında içdim demekdir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ﴾[1] Şürb ile kinâye edilmesi kendisinin gayb-ı muhît olmasıdır. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿وَاللّٰهُ مِنْ وَرَآئِهِمْ مُحِيطٌ﴾[2] "Subh" esmâ-i hamrdandır. Kelâmda envâʿ-ı bedîadan istihdâm sanʿatı vardır ki subhu iki maʿnânın birinde istiʿmâl ve zamîri maʿnâ-yı âhire ircâʿ etmişdir. "Fî-kadahî" kendisiyle

1 "O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'tır.", Haşr 59/22.
2 "Oysa Allah, onları arkalarından kuşatmıştır.", Burûc 85/20.

muhît olan sûretimde demekdir. "Lemâ kasurat" demesi likâ-yı mahbûb ile aldığı kesret-i lezzet sâyesinde uzun geceyi kısa bulmasıdır. Muhib mahbûbeye hakîkaten vâsıl olursa nefs ü rûh, aşk u muhabbet kalmaz. Bu maʿnâ leyle-i vaslın kısalığı demekdir. "Tâlet" demek nefs-i âşıkın ve rûhunun vücûduyla o gecenin uzaması **[375]** demekdir. "Ve tâbet" gecenin uzama hâlindeki tıyb-ı likâ kısalma hâlindeki tıybından ekserdir. Zîrâ gecenin kısalması muhibbin nefsinde bakiyye bulunması demekdir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿بَقِيَّتُ اللهِ خَيْرٌ﴾[1] Hâlbuki lezzet bundan aʿzam ve makâm bundan efhamdır. O da tıyb-ı dâim ve naîm-i lâzımdan ibâretdir.

[11. Rubâî]

ما أطيَبَ ما بَتْنا مَعاً في بُرْدِ
إذْ لاصقَ خدُّهُ اعتناقاً خدّي
حتى رَشَحَتْ، مِن عَرَقٍ، وَجنَتُهُ
لا زالَ نَصيبي مِنْهُ ماءَ الوَرْدِ

«نصيبي» بياء النسبة منسوب الى نصيبين، وهى مدينة معروفة فى ديار مصر.[2]

Tercüme

Yek-vücûd olarak birlikde ridâ-pûş olduğumuz gece ne tıyb idi. Zîrâ onun yanağı benim yanağıma mülâsık bulunuyordu. Hattâ terden safha-i ruhsârı ıslanmış idi. Ondan bana kısmet ve nasîb dâimâ gül suyudur. Yaʿnî onun yanağı gül ve teri de gül suyudur. "Mâ atyebe mâ-bitnâ" yaʿnî zulmet-i kevniyye beytine dâhil olduğumuz gece ne güzeldir! demekdir. "Bürd" zâhiren ve bâtınen neş'et-i insâniyye ve sûret-i âdemiyyeden kinâyedir. "Hadduhu" kavli, mahbûb-ı hakîkiyyeden kinâyedir ki hazret-i esmâiyyeye işâretdir.[3] "Vecne"[4] esmâ-i İlâhiyye hazerâtından teveccüh eden şey'e işâretdir. "Arak" ism-i câmiin verdiği alem-i hâsdan kinâyedir.

1 "Allah'ın bıraktığı helâl kazanç sizin için daha hayırlıdır.", Hûd 11/86.
2 "Nasîbiyyun" nispet "yâ"sıyla Nasîbîn'e nispet edilmiştir. Nasîbîn, Mısır memleketinde bilinen bir şehirdir.
3 "Haddehu" kavli, mahbûb-ı hakîkiyyeden kinâyedir ki hazret-i esmâiyyeye işâretdir: - L
4 "Haddehu"

[12. Rubâî]

أهوى رشأَ هواهُ للقلبِ غذا
ما أحسَنَ فِعلَهُ، ولو كانَ أذَى
لمْ أنسَ وقدْ قلتُ لهُ الوصلُ متى [376]
مولاي إذا متُّ أساً قال إذا

Tercüme

Kalbin[1] gıdâsı hubb u hevâ olan o âhû yavrusunu seviyorum. Ezâ ve cefâ olsa da işlediği iş ne güzeldir! Efendim! Vuslat ne zamân müyesser olacak? Derd ü mihnetden öldüğüm zamân mı? dedim. Cevâben, ne zamân ölürsen emelin hâsıl ve visâlime nâil olursun dedi.

[13. Rubâî]

عَيْني جَرَحَتْ وَجْنَتَهُ بالنّظَرِ
منْ رقَّتها فاعجبْ لحسنِ الأثرِ
لم أجنِ، وقد جَنَيتُ وَرْدَ الخَفَرِ
إلاّ لِتَرَى كيفَ انشِقاقُ القَمَرِ

Tercüme

Tîr-i nigâhım kemâl-i rikkatinden sevgilimin yanağını cerîhadâr etdi. Eserin güzelliğine bak. Ben cinâyet işlemedim. Kemâl-i hayâsından kızaran yanaklarının gülünü topladım. Sen ondan sâdır olan şakk-ı kamer muʿcizesinin sûretini görmüş ve tasdîk etmiş oluyorsun.

"Cerahat vecnetehu" kavlindeki "vecne" mahbûb-ı hakîkînin ruhsârıdır. Bu da esmâ-i İlâhiyye'den bir ismin galebe-i zuhûruyla hâsıl olan tecellî-i İlâhînin orada kemâl-i istîlâsından kinâyedir. Burada cerhin maʿnâsı zâtında ve sıfât u esmâsında ekvâna müşâbehetden münezzeh olan Hakk-ı

1 Kalbin: Kalbimin L

mutlakın makâm-ı irfânda şühûd u ayân[1] zarûretinden dolayı kuyûd-ı ekvân ile takyîdidir. Burada nazar, maʿnâdan ibâret olan Hakk'ın tecellîsini tefekkürdür. "Min rikkatihâ" o ruhsârın kemâl-i letâfet ü nezâhetinden ve kesâfet-i ekvâna benzemesinden ibâretdir. Kâle Teâlâ: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾[2] **[377]** "Keyfe inşikâku'l-kamer" kavli ﴿اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾[3] nazm-ı celîline işâretdir. Yaʿnî ahvâl-i sâatden olan kıyâmetin zuhûru ve mahcûb olan ehl-i cehâletin enzârından gaflet perdelerinin açılması demekdir. İnşikâk-ı kamer suver-i tecelliyâtda âsârının zuhûruyladır. Min kavlihi sallallâhu aleyhi ve sellem "İnnekum se-teravne rabbekum kemâ teravne'l-kamere leylete'l-bedr" Sâlik kamerin münşakk olduğunu görünce emri ve hakîkat-i hâli zevken ve keşfen alâ mâ huve aleyh bilir ve taʿlîme muhtâc olmaz.

[14. Rubâî]

يا منْ لكئيبٍ ذابَ وجداً برشاً
لو فازَ بنَظرَةٍ إليهِ انتَعَشَا
هيهاتَ ينالُ راحةً منهُ شجٍ
ما زالَ معثَّراً بهِ منذُ نشا

Tercüme

Ey kavmim! O âhû-yı dil-cûya kemâl-i vecd ü iştiyâkından eriyen şu hazîn âşık-ı gamgîn sevgilisine bir nazar etmek şerefine nâil olaydı yerinden kalkar ve kalben ve kâliben âfiyet bulurdu. Zamân-ı neş'etinden beri dâimâ yere kapanan ve hüzn ü elem kendisinden ayrılmayan bu âşıkın râhat bulması baîdü'l-ihtimâldir.

1 ayân: uyûn L
2 "Gözler onu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder." O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.", Enâm 6/103.
3 "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.", Kamer 54/1.

[15. Rubâî]

كَلَّفْتُ فؤادي فيهِ مَا لم يَسعِ
حتّى يَئِستْ رَأفَتُهُ من جَزَعي
ما زِلتُ أقيمُ في هَوَاهُ عُذري
حتّى رجَعَ العاذل بِهَواه مَعي

Tercüme

Kalbime kudreti fevkinde şeyler tahmîl etdim. Tahammülümü ve gâye-i tecemmülümü görünce sevgilimin re'fet ü rahmeti, beni seven bu âşık aslâ ifâkat bulmaz diye me'yûs oldu. **[378]** Onun muhabbeti yolunda çekdiğim derdlerimin özrünü dâimâ ikâme edince beni levm eden lâimler de benim gibi ona dildâde birer üftâde oldu.

[16. Rubâî]

أصبحتُ وشاني معربٌ عن شاني
حيَّ الأشواقِ ميّتَ السَّلْوَانِ
يا من نسخ الوَعْدَ بهجرٍ ونأى
فَرِّح أملي بوعد زورٍ ثانِ

«الشان» [1] عبارة عن الدمع. «الشان» [2] عبارة عن الحال.[1]

Tercüme

Gözyaşlarım hâl ü şânımı meydâna çıkarıp şevk ü aşkın dirisi ve ceza' u feza'ın ölüsü oldum. Ey va'd-i visâlini bu'd u hicrân ile nesh ü tagyîr eden ve menâzil-i ahbâbdan uzak bulunan! Ziyâret va'diyle beni kâm-yâb ve gönlümü âb-ı visâlinle şâdâb[2] et.

1 "eş-Şân" (1.) gözyaşı demektir. "eş-Şân" (2.) durum demektir.
2 şâdâb: şâd L

[17. Rubâî]

العاذلُ كالعاذِرِ عندي يا قوم
أهدَى لي من أهواه في طَيفِ اللوم
لاأعتَبُهُ ان يزرْ في حُلُمي
فالسمعُ يَرى ما لا يُري طيف النوم

Tercüme

Ey kavm![1] Benim indimde lâim, beni maʿzûr gören şahs gibidir. O lâim, beni levm etmekle sevdiğimin sûretinde temessül eden tayf u hayâle benzer. O tayfı, beni uykuda tavâf u ziyâret eder göremiyorsam da kendisine itâb etmem. Hayâl-i nevmden ibâret olan tayf-ı menâmım görmediği şey'i kulağım görüyor.

[379] Hazret-i Şeyh burada levmi, dostun sûretinde temessül eden şahsa benzediyor. Ve ölümü karîb derecesinde gösteriyor. "Tayf-ı levm" müşebbehün bihin müşebbehe izâfeti nevʿindendir. Yaʿnî lâim sevgilisini hayâl-i nevminde hâsıl ve dostunun sûretinde mütemessil tayf gibi göstermiş ve sevgilisini dâimâ tekrâr ve levm ü itâbını iksâr etmekle tayf-ı nevmin görmediğini kulağı işitmiş oluyor.

Tayf-ı nevm, libâs-ı iltibâsa bürünüyor. Zîrâ sâmianın görmek ihtimâli sahîh ve cânânı hakkında bu medlûl sarîhdir. Tayf-ı nevm, tâifin hayâlinden ibâret değil, hayâl-i nevmden ibâretdir.

[18. Rubâî]

عيني بخيالٍ زائرٍ مشبهةُ
قرَّتْ فرحاً فديتُ منْ وجَّهةُ
قدْ وحَّدهُ قلبي وما شبَّهةُ
طرفي فلذا في حسنهِ نزَّهةُ

1 Ey kavm!: - L

Tercüme

Gözüm beni ziyâret eden hayâle zâiri benzediyor. Âşık da kemâl-i rikkat ü letâfetinde hayâle benzediği için karîrü'l-ayn oluyor. Ve karşısına çıkan hayâl-i[1] habîbe kendisini fedâ ve kalbi de o hayâli tevhîd ediyor. Göz ise o cânâna muâdil bir şey görmediği için hüsn ü ânını tenzîh ediyor.

[19. Rubâî]

يا مُحييَ مُهجَتي وَيا مُتْلِفَها
شكوَى كلَفي عَساكَ أن تكشِفَهَا
عينٌ نَظَرَتْ إليكَ ما أشرَفَهَا
روحٌ عرفتْ هوالك ما ألطفها

Tercüme

[380] Ey bakiyye-i rûhumu ihyâ vü ifnâ eden! Benim şikâyetim külfet ü meşakkatdan ibâretdir. Yaʿnî mübtelâ olduğum mihnetlerin şiddetinden şikâyet ediyorum. Umarım ki sen, şekvâ-yı ibtilâmı izâle edersin. Sana bakan göz ne şerîf ve senin aşk u muhabbetini bilen rûh ne latîfdir!

Bu beytde ihyâ vuslatdan, itlâf da vuslatdan sonra firkatdan ibâretdir. "Asâke"deki "asâ" harf olduğuna göre ismini nasb ve haberini refʿ eder. O hâlde "kâf" ismi ve "in-tekşifehâ" cümlesi haberidir. Lâkin masdar ancak ism-i fâil veya hazf-ı muzâf te'vîli ile haber olur. O zamân takdîr-i cümle "lealleke kâşifu şekvâ meşakkatî" yâhud "lealleke sâhibu keşfin lehâ" demek olur. Eger "asâ" kelimesini maʿrûf olan şekl ü üslûbunda bırakırsak "asâ"-daki "kâf" "asâ"nın ismi olarak mahall-i refʿde ve "ve in-tekşifhâ" da haber mevkiinde olmuş olur.

1 hayâl-i: - L

[20. Rubâî]

أهواهُ مُهَفْهَفاً ثقيلَ الرّدف
كالبدرِ يَجُلُّ حسنُهُ عن وَصْفِ
ما أحسَنَ واو صُدْغِهِ حينَ بَدَتْ
يا ربّ عَسَى تكونُ واوَ العَطْفِ

Tercüme

İnce belli olmak iʿtibâriyle sevgilim, acîzesi dolgun ve etlidir. Benim derece-i vasfımdan âlî vü müteâlî bedr gibidir. Vâv gibi şakaklarına sarkan saçları gördüğü vakit ne kadar hüsn ü letâfet arz eder! Yâ Rab! Onun atf-ı vâvî olmasını yaʿnî sevgilimin bana mâil-i cevv ve münʿatıf bulunmasını ricâ ederim. **[381]** "Mühefhefen" nûr-ı Muhammedî'den ibâret olan rûh-ı aʿzamın hakîkatinden tecellî eden sûretden kinâyedir. "Sakîlu'r-redf" levh-i mahfûzda yazılmış olan bütün avâlime işâretdir ki nûr-ı Muhammedîde bulunan ve her şey ondan mahlûk olan nefs-i kalem demekdir. "Vâvu sudgih"deki vâv, rûhânî olan âlem-i nûra işâret ve "sudg" tabîî vü cismânî olan âlem-i zulmetden ibâretdir. "Yâ Rab… ilâ-âhirih" rü'yet ü semâʿ arasına irsâl edilmiş olan şuûr-ı insânîde bir hikmet olmasını teemmül ediyorum. O da Hazret-i mahbûbdan ve gaybü'l-güyûb cânibinden bana münʿatıf u mütemâyil olan "vâv" harfinin sûreti gibidir.

[21. Rubâî]

يا قَوْمُ، إلى كمْ ذا التّجَنّي، يا قَوْم
لا نَوْمَ لِمُقْلَةِ المُعنّى لا نَوْمْ
قد بَرّحَ بي الوَجْدُ، فمن يُسعِفُني
ذا وقتكَ يا دمعيَ فاليومَ اليومْ

Tercüme

Ey kavmim! Ey dostlarım! Bu hıyânet, bu derd ü mihnet daha ne kadar sürecek? Yorgun ve düşkün olan bu âşıkın gözüne uyku girdiği yokdur. Vecd ü iştiyâk bana metâib ü şedâid yüklerini yükletdi. Kim yardım edecek? Ey göz yaşlarım ağla. Ağlamak zamânı işte bu gündür.

Mahbûb-ı hakîkînin Hazret-i Nâzım'a bâr-ı metâib tahmîlini hükm etmesi abes değildir. Bu ibtilâ uykuda değil, yakaza hâlinde uyuyor ve gafletden dâimâ mütebâid olduğu için aşk u şevki müştedd ve zamânı da mümtedd oluyor. Binâen aleyh iştikâ vü bükâdan başka çâresi kalmıyor. **[382]**

[22. Rubâî]

إن مُتّ وزارَ تُرْبَتي من أَهْوَى
لبَّيْتُ مناجِياً بغيرِ النَجْوَى
في السر أقول يا تُرى ما صَنَعَتْ
ألحاظُكَ بي وليسَ هَذَا شَكْوَى

Tercüme

Olur da sevgilim kabrimi ziyâret edecek olursa sırren değil, cehren ona "lebbeyke" derim. Ve gizli olarak sihâm-ı elhâzının bana neler yapdığını, kalbimde ne yaralar açdığını görüyor musun? diye de serzenişkâr beyânâtda bulunurum. Bu ise şikâyet değildir.

"İn-muttu" kavlindeki mevt, cümle avâlimde kayyûm olan kudret-i İlâhiyye'nin zevken ve keşfen hakîkatinden hâsıl olan mevt-i ihtiyârîdir. "Ve zâre turbetî" zâhiren ve bâtınen eczâ-i bedenimde bilâ-sereyân sârî olan emr-i İlâhiyye'nin zuhûrundan ibâretdir. "Bi-gayri'n-necvâ" kavli, bu necvâ benden sâdır olmuş değildir. Zîrâ ben ölüyüm, bu hâl mahbûb-ı hakîkînin istediği gibi sâdır olmuş bir emrdir demekdir. "Ekûlu" kavli bana mensûb olan sözle demekdir. Hâlbuki bu kavl benden sâdır olmuş değildir. Ben ölüyüm, bana müstevlî ve Hayy-ı Lâ-yemût olan Allâh'dır demekdir. "Elhâzuke" kavli muhâtab olan Hazret-i Şeyh'e tecelliyât-ı esmâiyyenin kesretinden kinâyedir. "Ve leyse hâzâ şekvâ" bu, bir şikâyet değildir ben, senin bütün ahkâmına ve in'âm u intikâmına râzıyım demekdir.

[23. Rubâî]

ما بالُ وقاري فيكِ قدْ أصبحَ طيشْ
واللهِ لقد هَزّمْتِ مِنْ صَبْرِيَ جَيشْ
باللهِ، متى يكونُ ذا الوَصْلُ متى
يا عَيشَ مُحبٍّ تَصِليهِ، يا عَيْشْ

[383] اصل «تصليه» تصلينه وحذفت النون مع عدم الناصب والجازم.[1]

Tercüme

Vakârıma ne hâl[2] oldu yaʿnî senin sebebinle sekînet ü vakârım değişdi, hiffet ü cünûna münkalib oldu. Kasem be-Hudâ ki buʿd u hicrânınla ketîbe-i sabrım münhezim oldu. Allâh aşkına söyle, vuslat ne zamân hâsıl olacak? Ey hayât! Sevgili cânânına ne zamân kavuşacaksın?

"Fîki" "kef"in kesriyledir. Hitâb-ı hakîkî mahbûbeye ve Hazret-i İlâhî'yedir. "Asbaha" leyl-i ekvânın inkişâfından sonra sabâh-ı irfâna dâhil oldu demekdir. "Tayş" sükûn iledir. Aslı mansûb olmakdır, zîrâ asbaha kelimesinin haberidir. Buradaki vakf, lügat-ı Rabîa üzerinedir. Beytin sonundaki "ceyş" de bu minvâldedir. Zîrâ hezzemti fiʿlinin mefʿûlüdür. "Metâ" zamândan suâl içindir. "Yekûn" "Yûced" demekdir. O hâlde efʿâl-i tâmmeden olur ve "zâ" da "yekûn"un fâili olmuş olur. "Ve'l-vasl" kelimesi "zâ"nın sıfatıdır.

[24. Rubâî]

أَهْوَى رَشأً رُشَيْقَ القدّ حُلَيّ
قد حكّمَه الغَرامُ والوَجْدُ عَلَيّ
إن قُلْتُ خُذِ الرّوح يَقُلْ لي عَجَبَاً
أَلرّوحُ لنا فهاتِ من عندِك شَيْ

«رُشَيّقَ» بتشديد الياء تصغير رشيق اى حسن القد. «حلى» بالتصغير من الحلاوة.[3]

---

1 "تَصلِيهِ"nin aslı "تصلينه"dir. Nasb ve cezm edatı olmadığı hâlde "nûn" hazfolmuştur.
2 hâl: - L
3 "Ruşeyyik" ("yâ"nın şeddesiyle) "reşîk"in küçültme ismi olup güzel boy demektir. "Huleyy" (küçültme kalıbıyla) "halâvet"ten türemiştir.

[384] Tercüme

Dil-şikâr âhû-reftâr olan cânânımın dil-dâdesiyim. Aşk, o gazâl-i bî-misâli bana hâkim etdi. Benim zâhir ü bâtınımda hükümrân olan vecd ü iştiyâkdır. Rûhumu al diyecek olursam kemâl-i taaccübünden rûh bizimdir, başka bir şey'in varsa getir ver diyor!

[25. Rubâî]

ما أصنَعُ وَقَدْ أَبْطَأَ عليّ الخَبرُ
وَيْلاَهُ إلى مَتَى وكَمْ أَنْتَظِرُ
كم أَحْمِلُ كم أكْتُمُ كم أصطَبِرُ
يُقْضَى أجلي ولَيْسَ يُقْضَى وَطَرُ

«ما اصنع» ما استفهام مبتدا یعنی ای شیئ اصنع. وجملة اصنع خبره والاصل اصنعه. وقوله قد ابطا بحذف الهمزة ضد اسرع. وقوله «الخبر» فاعل ابطا وهو خبر الوصول بتحقیق القبول من حضرة المحبوب الحقیقی وذلك لا یعرف علی التحقیق بسعادة المرء او شقاوته ابدیاً وان مات وانتقل الی عالم البرزخ الاّ بعد حصول الاثنی عشر شیئا فی قوله تعالي: ﴿اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ؛ وَاِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ؛ وَاِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ؛ وَاِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ؛ وَاِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ؛ وَاِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ؛ وَاِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ؛ وَاِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ بِاَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ؛ وَاِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ؛ وَاِذَا السَّمَآءُ كُشِطَتْ؛ وَاِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ؛ وَاِذَا الْجَنَّةُ اُزْلِفَتْ؛ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا اَحْضَرَتْ﴾ وقد ذکر تعالی بعدها اربعة اشیاء فقط. فقال: ﴿اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ، وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ، وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ، وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ، عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ﴾[1]

1 "Mâ asnau", "mâ" istifham (soru sormak) için olup mübtedadır, "hangi şeyi yapayım" demektir. "Asnau"nun cümlesi mübtedanın haberidir, "onu yapıyorum" demektir. "Kad ebtae" sözü hemzenin hazfıyla, "esraa"nın (acele etti) zıt anlamlısıdır. "el-Haber" sözü, "ebtae"nin failidir. Buradaki haber, hakiki sevgiliden gelen vuslatın gerçekleşme haberidir. Bu kesinlikle, kişinin saadet veya zekâvetiyle bilinen bir şey değildir. Kişi ölmüş ve berzah alemine intikal etmiş olsa bile. Bu, ancak âyette ifade edilen şu on iki şey meydana geldikten sonra bilinebilir: Güneş dürüldüğü zaman, yıldızlar bulanıp söndüğü zaman, dağlar yürütüldüğü zaman, gebe develer salıverildiği zaman, yaban hayatı yaşayan (irili ufaklı) tüm canlılar toplandığı zaman, denizler kaynatıldığı zaman, ruhlar (bedenlerle) eşleştirildiği zaman, diri diri gömülen kız çocuğunun hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman, amel defterleri açıldığı zaman, gökyüzü (yerinden) sıyrılıp koparıldığı zaman, cehennem alevlendirildiği zaman, cennet yaklaştırıldığı zaman, herkes önceden hazırlayıp getirdiği şeyleri bilecektir." (Tekvîr 81/1-14). Allah bunun ardından dört şey daha zikretmiştir: "Gök yarıldığı zaman, yıldızlar saçıldığı zaman, denizler kaynayıp fışkırtıldığı zaman, kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman, herkes yaptığı ve yapmadığı şeyleri bilecek." (İnfitâr 82/1-5).

Tercüme

Ne yapayım, insânın ezelî saâdet ü şekâvetine dâir olan haber gecikdi. **[385]** Ne zamâna kadar sürecek? Daha ne kadar bekleyeceğim? Aşk u muhabbet yükünü daha ne kadar taşıyacağım? Ne kadar sabra mülâzım ve bu'd u hicrân elemini kâtim olacağım? Ecelim, gâye-i ömrüm münkazî oluyor. İhtiyâcım bitmez tükenmez. Burada kazâ-i vatar, ezelde bulunduğu hakîkatine muttali' olmakdır.

[26. Rubâî]

قد راحَ رسُولي وكما راحَ أَتَى
باللّهِ مَتي نَقَضْتُمُ العَهْدَ مَتى
ما ذا ظنّي بِكُمُ ولا ذَا أَملي
قَد أَدركَ فِيَّ سُؤلَه من شَمِتَا

Tercüme

Benim resûlüm gitdi ve gitdiği gibi geldi. Ne zamân nakz-ı ahd etdiniz? Sizin hakkınızdaki zann u emelim şu ahdini bozmak keyfiyyeti değildir. Dûçâr olduğum beliyye ile sevinen düşman matlûbunu elde etmekle karî-rü'l-ayn oldu.

«قد راح» اى ذهب الي جهة الاحبة في وقت العشي وهي مخالطة الاكوان، والقرب من ظلمات النفوس والابدان. وقوله «رسُولي» وهو عقله النوراني الممتد من نور الحقيقة المحمدية. قال تعالي ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ﴾ قوله «اتي» اى عاد اليّ وذلك لقيامه بامر الله تعالى وهو الروح الأمري الذي هو اوّل مخلوق، وهو كلمح بالبصر لان امر الله تعالي كلمح بالبصر. وقوله «مَتي نَقَضْتُمُ العَهْدَ» خطاب للاسماء المتقابلة المختلفة الآثار كالضار النافع المعطي المانع المعز المذل المضل الهادى الي غير ذلك، فان آثارها تقتضى نقض العهد والوفاء به و»العهد» هو الموثق. قال تعالى: ﴿وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ **[386]** قَالُوا بَلٰى﴾ وقال تعالى في ذلك: ﴿اَوْفُوا بِعَهْدِي اُوفِ بِعَهْدِكُمْ﴾ فلما اشهدهم على انفسهم شهدوا انفسهم فافترقت الاسماء الالهية فظهر منهم نقض العهد

بشهود انفسهم عندهم. وقوله «شَمِتَا» بالف الاطلاق معنى شمت فرح ببليتى العدوّ والاشارة بذلك الى النفس الامارة بالسوء والشيطان القرين.[1]

[27. Rubâî]

رُوحي لكَ يا زائرُ في اللّيْلِ فِدَا
يا مُؤْنِسَ وَحْشَتِي إذا اللّيْلُ هدا
إنْ كانَ فِرَاقُنا مع الصُبْحِ بَدَا
لا أسفَرَ بَعْدَ ذَاكَ صُبْحٌ أبدا

«هدا» اصله بالهمزة اى سكن.[2]

Tercüme

Ey geceleyin ziyâretime gelen! Ey gecenin hâl-i sükûnunda vahşetimi izâle eden mûnisim! Rûhum sana fedâ olsun. Eger sabâh olur olmaz ayrılmamız mukarrer u mukadder ise bundan sonra ebediyyen sabâh olmasın.

"Rûhî leke"deki hitâb mahbûb-ı hakîkîyedir. "Yâ zâiru fi'l-leyl" ey âlem-i kevn karanlığında demekdir. "Yâ mûnise vahşetî" zulümât-ı ekvân ve muvahhişât-ı aʿyânda benim vahşetim üzerine ridâ-yı ünsü ilkâ eden demekdir. "İn-kâne firâkunâ" cemʿden sonra firâk dâhil olmaz

1 "Kad râha" akşam vakti sevgilinin olduğu yöne doğru gitti demektir. Akşam vakti, varlıkların birbirine karışmasıdır. Yakınlık, beden ve nefislerin karanlıklarındandır. "Resûlî" sözü, hakikat-i Muhammediyenin nurundan yayılan nurani akıldır. Allah şöyle buyurmuştur: "Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir." (Tevbe 9/128). "Etâ" sözü, bana döndü demektir. Ve bunun nedeni, Yüce Allah'ın emrini yerine getirmesidir. O, ilk yaratılan âmir ruhtur. O bir göz kırpması gibidir. Çünkü Yüce Allah'ın emri bir göz kırpması gibidir. "Metâ nekadtuhumu'l-ahd" sözü, Allah'ın zarar veren, fayda veren; ihsanda bulunan, engelleyen; yücelten, alçaltan; hidayete erdiren, doğru yoldan saptıran vb., eserleri farklı olan karşılıklı (zıt) isimlere hitaptır. Bunların eserleri, ahd ü vefayı bozmayı gerektirir. "el-Ahd" güven ve itimattır. Yüce Allah şöyle buyurur: "Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da "Evet" demişlerdi." (A'râf 7/172). Ve Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: "Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim.", (Bakara 2/40). Allah onları kendilerine karşı şahit tuttuğunda, onlar da kendilerine şahit oldular. İlahi isimler yaklaştığında, şahitlik yaptıkları ahdi bozdukları ortaya çıktı. "Şemitâ" (itlak elifiyle) başıma gelen belalar düşmanı sevindirdi demektir. Bununla kötülüğü emreden nefis ve şeytana işaret vardır.

2 "Hedâ" aslı hemzeyle olup sakin oldu demektir.

demekdir. "Maa's-subh" nûr-ı vücûdun tekâdir-i ekvâna yayılması demekdir. "Bedâ" ekvâna mültebis olarak zâhir oldu demekdir. Min kavlihi Teâlâ: ﴿وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ﴾[1] **[387]**

[28. Rubâî]

يا حادي قِفْ بي سَاعةً في الربعِ
كي أَسْمَعَ أَوْ أَرَى ظِباءَ الجَزْعِ
إنْ لم أَرَهُمْ أو أَسْمَعَ ذكرهُمُ
لا حاجةَ لي بِنَظَرِي والسّمْعِ

"el-Cez" vâdînin dönemeci.

Tercüme

Ey develeri sevk eden! Muayyen olan dârda bir müddet dur da işideyim ve vâdînin inʿitâf etdiği yerdeki âhû yavrularını göreyim. Eger onları görmez ve bana zâhir olan yâd u zikrini işitmezsem göz ve kulağın bana lüzûmu yokdur.

"Hâdî" burada hakîkat-i Muhammediyye'den kinâyedir. O hakîkat dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya emtia-i aʿmâli hâmil olarak seyr eden nefs develerini muntazam kelâmıyla sevk eder. "Kıf bî sâaten fi'r-rab" ayniyle duran o dârda dur demekdir ki makâm-ı cemʿden kinâyedir. Hâdîden o makâmda biraz tevakkuf etmesini istiyor. Zîrâ merâtib-i ırsiyyesine sevk eden kimse orada duramaz. Vâris-i Muhammedî makâmâtda terakkîdedir.: من قوله تعالي ﴿يَا اَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا﴾ فلا وقوف لهم ابداً كما كان صلي الله عليه وسلم يقول: «إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي، وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللهَ، فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ» وان ذلك غين انوار لا غين اغيار لانه كلما رقى الى مقام رأى ماقبله غيناً فيستغفر منه وهكذا ولكم في رسول الله اسوة حسنة.[2]

1 "Ve onları yine içinde bulundukları karmaşaya düşürmüş olurduk.", Enâm 6/9.

2 Bu âyette buna işaret edilmiştir: "Ey Yesrib (Medine) halkı! Sizin burada durmak imkânınız yok. Haydi geri dönün." (Ahzâb 33/13). Onlara sonsuza dek durmak yoktur. Nitekim Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki, kalbimin üzerine bulut gelir ve bu nedenle ben günde yüz kere Allah'a istiğfar ederim." Bunlar nur bulutlarıdır agyâr bulutları değildir. Çünkü o bir üst makama her çıktığında arkasında bir bulut görür ve ondan Allah'a sığınır ve aynı şekilde devam eder. Allah'ın resulünde sizin için güzel bir örnek vardır.

"Key esmaa ev erâ" Münâcât-ı İlâhiyye'yi işideyim ve tecelliyât-ı Rabbâniyye'yi göreyim demekdir.[1] "el-Cez'" esmâ vü sıfâtı câmi' olan zâtdan kinâyedir. **[388]**

[29. Rubâî]

وحَياةِ أشواقي إليكَ
وحُرْمَةِ الصَّبرِ الجميلِ
ما استحسَنَتْ عيني سواكَ
ولا اَنِسْتُ إلى خليلِ[2]

Tercüme

Sana olan hayât-ı iştiyâkımın ve sabr-ı cemîl hürmetimin hakkı için gözüm senden başkasını istihsân ve bir dost ile kesb-i üns etmedi.

[30. Rubâî]

يا راحِلاً وَجَميلُ الصَّبْرِ يَتْبَعُهُ
هَلْ من سبيلٍ إلى لُقْياكَ يَتَّفِقُ
ما أنصَفَتْكَ جُفوني وهيَ دامِيَةٌ
ولا وَفى لكَ قلبي وهو يحترِقُ

Tercüme

Ey sabr-ı cemîl ile birlikde[3] rıhlet eden! Mülâkât imkânı yok mu? Firâkına kan ağlayan gözüm sana insâf etmedi ve yanan kalbim de hakkıyla itâatını yerine getiremedi.

1 demekdir: - L
2 Bu rubâî Muhaddis Şeyh İmâm Zekiyüddîn Abdülazîm el-Münzirî tarafından rivayet edilmiştir.
3 birlikde: - L

[31. Rubâî]

حديثُهُ أو حَديثٌ عنْهُ يُطْرِبُنِي
هذا إذا غابَ أو هذا إذا حَضَرَا
كِلاَهُمَا حَسَنٌ عندي أُسَرُّ به
لكنَّ أحلاهُما ما وافَقَ النّظرا[1]

Tercüme

Mahbûb-ı hakîkînin sözü yaʿnî zâtıyla kâim kelâm-ı kadîm yâhud ondan menkûl olan hadîs-i vâcibü't-tekrîm ister kârî' sûretinde müstetir, ister kâri'den başka bir mütekellim sûretinde mütecellî olarak zâhir olsun beni zevk ü taraba getiriyor. **[389]** Her ikisi de güzeldir, her iki sûretde de seviniyorum lâkin en tatlısı nazara muvâfık yaʿnî bilâ-vâsıta sûret-i mütekellimde mütecellî olan hadîsdir.

[32. Rubâî]

قلتُ لجَزّارْ عَشِقْتُو كَمْ تُشَرِّحْني
ذَبَحْتَني قالَ ذا شُغلي تُوَبِّخُنِي
ومَالْ إليَّ وَبَاسْ رجلي يُرَبِّخْني
يُرِيدُ ذَبْحي فينفُخْني لِيَسْلَخنِي[2]

«قلت» باشباع الضمة على تاء المتكلم. وقوله «الجزار» هو الذي يجزر اوداج الغنم، وهو الذباح من الجزر وهو القطع. يشير بذلك الي الحق تعالى الذى يقطع الجاهلين به عن الاتصال بجنابه، ويغفل قلوبهم عن معرفة حضرته والوقوف ببابه، والجزار الظاهر تجلي من تجلياته وهو مظهر الاسم المميت. وقوله «عشقتو» بالواو اي عشقته، والموّال موزون ولكنه ملحون ليس على مقتضى اللغة العربية. وقد نقل عن النظام قدس الله سره انه كان يحب غلاماً جزاراً اشهده الحق تعالى تجليه بصورته. وقوله «ومال» بحذف الالف للوزن. قوله «يربخني» بتشديد

1 Muhaddis Şeyh Zekiyüddîn tarafından rivayet edilen rubâîlerden biri de budur.
2 İbnü'l-Fâriz'den bu rubâîyi, *Vefeyâtü'l-Aʿyân* adlı eserinde İbn Hallikân rivâyet etmiştir.

الباء الموحدة من ربخه ای جعله مسترخیاً ای ضعیفاً. وقوله «لیسلخنی» ای لیخرجنی عن عالم الطبیعة فانسلخ عنها.[1]

Tercüme

Kasaba dedim ki sana taaşşuk etdim. Eczâ-yı bedenimi ne kadar çok teşrîh etdin? Beni boğazladın. Cevâben, benim sanʿat u meşgûliyetim budur, beni tevbîh mi ediyorsun? dedi. Bana meyl ü teveccüh etdi. Ayağım sûretinde zâhir olan ve yürüyen o ayağı zaʿfa düşürdü. Bende zuhûru ve zâhir ü bâtınımda tecellîsiyle **[390]** benim zebhimi murâd ediyor. Menfûh olan rûh-ı emrîden hâsıl keşfiyle de âlem-i tabîatdan selh ü ihrâc etmiş bulunuyor.

[33. Rubâî]

لمّا نَزَلَ الشَّيْبُ بِرَأْسِي وَخَطَا
والعُمْرُ مَعَ الشَبَابْ ولّى وخَطَا
أصبحتُ بسُمْرِ سمرقندٍ و خَطا
لا أُفَرّقُ ما بَيْنَ صَوَابٍ وخَطَا[2]

Tercüme

Aklık başıma kondu. Saçımın akı, karası birbirine karışdı. Hayât da genclik ile birlikde adım adım geçdi gitdi. Semerkand ve Hıtâ esmerlerini sevdiğimden aralarına girdim. Doğru ve yanlış arasını ayıramıyorum.

"Lemmâ nezele'ş-şeybu" kavlinde saç aklığı nûr-ı vücûdun zulmet-i kevn üzerinde görünmesinden kinâyedir. "Bi-reʾsih" havâss-ı hams ve aklın mevzii olmak iʿtibâriyle vücûdumun ve uzuvlarımın hepsi demekdir.

1 "Kultu" (tâ-i mütekellimdeki zammenin işbâıyla). "el-Cezzâr" koyunun şahdamarını kesen kişidir. O da kasaptır. (Cezzâr) "cezr"den türemiş olup kesmek mânasındadır. Bununla, kendisinden habersiz olan cahillerin, kendi cenabına vuslatını kesen Hak Teala'ya işaret eder. Böylece cahillerin kalpleri, onun hazretini bilmekten ve onun kapısında durmaktan gafil olurlar. Zâhirî olan cezzâr, onun tecellilerinden bir tecellidir. O tecelli, el-Mümît (öldüren) isminin tezahürüdür. "Aşiktû" sözü "vâv" iledir, ona âşık oldum demektir. Bu mevâl vezinlidir fakat hatalıdır çünkü Arapça dil gereksinimi üzerinde değil. Rivayete göre Nizâm (kuddise sırruh), bir kasap oğlanı seviyordu. Allah onun suretinde ona tecelli ediyordu. "Ve mâl" vezin için elif hazfolmuştur. "Yurebbihnî" (tek noktalı "bâ"nın şeddesiyle) "rebbehahu"dan türemiş olup zayıf düşürmek mânasındadır. "Li-yeslahanî" beni tabiat aleminden çıkarıp sıyırsın diye.

2 Bu rubâîyi, Seyyid Şerif Şeyh İmâm Ziyâüddîn Cafer b. Şeyh İmâm Muhammed b. Şeyh Abdürrahmân Kanâvî'nin ziyâreti sırasında İbnü'l-Fâriz'den duyduğunu rivayet etmiştir.

"Asbahat" şems-i ehadiyyet sabâhına dâhil oldum. "Bi-sumrin"de bâ' sebebiyyedir. Yaʿnî rü'yet ü muhabbetim sebebiyle demekdir. "Sumr" esmerin cemʿidir. Onlar yaʿnî meşâyih-i ahyâr ve esâtize-i ebrâr nûr-ı tecellînin beyâzıyla zulmet-i istitâr sevâdı arasında gidip gelirler. "Semerkand" meşhûr bir beldedir, "mîm"in sükûnu ve "râ"nın fethi zann u hatâdır. Burada vezn zarûreti dolayısıyla mîm sâkin ve râ meftûh olmuşdur. O esmerler ehl-i irfân u kemâl olan evliyâ-yı Acemdir. "Hatâ" Semerkand'a maʿtûf ve Türk vilâyetinde bir beldedir. "Lâ uferriku mâ beyne savâbin ve hatâ" mahbûb-ı hakîkîyi, evliyâ-yı Acem'den olan âriflerin sûretinde müşâhedesi sebebiyle müstagrak olduğundan ve makâm-ı tasdîk **[391]** u menzil-i sıddîkîde şarâb-ı hakîkati onların meşreb-i pâkıyla içdiğinden kinâyedir.

[34. Rubâî]

خليَليَّ إن زُرْتُما منزِلي
ولم تَجِدَاهُ فسيحاً فَسِيحا
وإن رُرْتُمَا منطِقاً من فَمي
ولم تسْمَعَاهُ فصيحاً فَصِيحَا[1]

«خليلى» بتشديد الياء التحتية تثنية خليل، وهو الصديق او من اصفى المودة واصحها. وقوله «ان زرتما» من الزيارة. وقوله «منزلى» اى بيتى الذى انا ساكن فيه يخاطب عقله وايمانه لانهما ملازمان له لا ينفكان عنه، ومنزله مقامه الذى هو فيه مقيم من قدر اطلاعه على تجليات ربه عليه. وقوله «فسيحا» اى واسعا عظيما، وهو سعة الصدر لقبول ما يرد عليه من الحقائق الالهية والمعارف الربانية. وقوله فسيحا الفاء للتعقيب. وسيحا: فعل امر خطاب للمثنى، من ساح فى الارض ذهب، فان العقل والايمان اذا لم يذهبا فى حقائق الغيب ومعارف الملكوت يذهبان فى عوالم المحسوسات والمعقولات.[2]

1 Kanâvî, bu rubâîyi, İbnü'l-Fâriz'in vefatına yakın bir zamanda tekrar ziyaretine gittiği sırada ondan duyduğunu rivayet etmiştir.

2 "Halîleyy" ("yâ"nın şeddesiyle) "halîl"in ikilisi (tesniyesi) ile arkadaş ya da sevgiyi arındıran ve düzelten kişi demektir. "İn zurtumâ" sözü, "ziyâret"ten türemiştir. "Menzilî" sözü, yaşadığım evim demektir. Aklına ve imanına hitap etmektedir. Çünkü her ikisi ona bağlı ondan ayrılmaz. Onun menzili, rabbinin tecellilerine vakıf olduğu derecede içinde bulunduğu makamıdır. "Fesîhan" büyük ve geniş demektir. Bu genişlik, ona sunulan İlâhî hakikatleri ve İlâhî bilgiyi kabul etmedeki gönül açıklığıdır. "Fe-sîhâ"daki "fâ", takip içindir. "Sîhâ" ikinci çoğul (ikili) emir kipi olup, "ساح في الأرض" ifadesinde olduğu gibi "gitti" mânasına gelen fiilden türemiştir. Muhakkak ki akıl ve iman, ruh ve gayb alemindeki bilgi ve hakikatlere gitmediği zaman aklî ve hissî alemlere gider.

Tercüme

Ey iki dostum! İçinde sâkin olduğum menzilim yaʿnî benden ayrılmayan akl u îmânımı ziyâret etmek istiyorsanız kemâl-i ittisâından ve vâridât-ı İlâhiyye'yi kabûlünden dolayı orasını geniş bulamazsınız. İstediğiniz kadar oraya girmek isteyiniz. Zîrâ akl u îmân hakâyık-ı gayb ve maârif-i melekûta dâhil olmazsa mahsûsât u maʿkûlât avâlimine gider. Eger ağzımdan söz almak istiyorsanız esrâr-ı guyûb ve hakâik-i kulûbu size îzâh **[392]** u ifsâh edemez. İstediğiniz kadar sayha ediniz.

[35. Rubâî]

عَوّذْتُ حُبَيّبي برب الطُورِ
من آفةِ ما يجري منَ المَقْدُورِ
ما قلتُ حُبَيّبي منَ التحقيرِ
بل يَعْذُبُ اسمُ الشيء بالتصغيرِ

والاشارة بحُبَيّبي بالتصغير الى ما فى قلبه من الصورة التى تجلى بها ربه عليه، وهو ما له من المعتقدات. وقوله «من آفة» هى العاهة او مرض مفسد لما اصابه. وقوله «ما يجرى من المقدور» وهو ما يقدره الله تعالى على العبد، والمعنى انه عوّذ مظهر التجلى الربانى فى خاطره النفسانى برب موسى عليه السلام الذى ناجاه على طور سيناء، وهو الذى ظهر له فى صورة النار، حتى قال تعالى: ﴿وَهَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ﴾ الخ. ومعلوم انه وقع اولا فى خاطر موسى عليه السلام صورة النار فى الشجرة التى تجلى عليه بها ربه تعالى وتقدس عن الصور كلها من حيث ما هو عليه سبحانه فى ذاته وموسى يعلم التنزيه التام الربانى، وقد علم بالتشبيه الرحمانى وبهما يحصل الكمال الانسانى بالتحقيق العرفانى فعوّذ الناظم صورة التجلى عليه العقلية وتنزيهاته الايمانية فان التنزيه ايمانى والتشبيه عقلى، وذلك هو المراد الشرعى فى جميع الاديان فان الحق تعالى لا يحصره تنزيه ولا تشبيه لانه تنزه عنهما فخاف الناظم على ما عنده من ذلك من المكر الالهى به وكان تعويذه له بسر ما وقع لموسى على الطور ليتحقق ما عنده بوراثته فى مقام الايمان بالله من شر ما يقدره تعالى بحكم قوله سبحانه «ليس كمثله شئ» [تنزيه] «وهو السميع البصير» تشبيه». ثم استدرك ما اوهم له تعالى التحقير بالتصغير. فقال «ما قلت حبيبى» با لتصغير كناية عما عندى من المظهر المذكور. وقوله «من التحقير» **[393]** فان التصغير يظهر منه فى ابتداء الامر عند الفهم انه للتحقير فى الاسم المصغر اما فى الجرم او فى القدر. وقوله «بل» للاضراب عن معنى

التحقير فى معنى هذا التصغير. وقوله «بالتصغير» قال الجلال السيوطى فى شرح يائية الشيخ الناظم قدس الله سره تصغير الالفاظ دأب اهل الحب والعشق عند ذكر محبوبهم. وهذا يسمى عند اهل الادب تصغير التحبيب، ويسمى عند اهل النحو تصغير التقريب، وانشد الحريرى فى شرح الملحة قول الشاعر:[1]

بذيالك الوادى اهيم ولم اقل
بذيالك الوادى وذياك من زهد
ولكن اذا ما حب شئ تولعت
به احرف التصغير من شدة الوجد

Tercüme: Cereyân eden emr-i makdûrun âfetinden Tûr'un Rabbi olan habîbime ilticâ etdim. Tasgîr bünyesiyle "hubeyyibî" demem tahkîr için değil, belki bir şey'in ismini tasgîr sîgasıyla söylemek tatlı geldiği içindir.

1 "Hubeyyibî" (küçültme sığası) ile Allah'ın, Nâzım'ın kalbinde tecelli ettiği surete işarettir. O (kalbindeki) suret, onun inandıklarındandır. "Min-âfet" sözü: O (âfet), isabet ettiğini bozan hastalık veya afettir. "Mâ yecrî mine'l-makdûr" sözü: Allah'ın kuluna takdir ettiğidir. Anlam şudur: O (İbnü'l-Fâriz), nefsanî kalbinde görünen ilâhî tecelliden, Sînâ dağında Allah ile münacat eden Mûsâ'nın rabbine sığındı. Nitekim Allah, "Mûsâ'nın haberi sana ulaştı mı …" (Tâhâ 20/9) ayetinde Mûsâ'ya ateş suretinde göründüğünü söylemişti. Bilindiği gibi zatının bir gereği olarak bütün suretlerden münezzeh olan rabbinin kendisine tecelli ettiği ağaçta, ilk olarak Mûsâ'nın kalbine ateşin suretini düşürdü. Mûsâ, rabbinin zatı itibarıyla bütün suretlerden münezzeh olduğunu bilmekteydi. Ve yine Mûsâ, rabbanî tam tenzihi bilmekteydi. O, (ayrıca) rahmanî teşbihi de biliyordu. Ancak bu ikisiyle irfanî tahkikle insanî kemâl hasıl olur. Bu yüzden nâzım (İbnü'l-Fâriz) üzerindeki tecellinin aklî suretini ve imanî tenzihatını sığındırdı. Nitekim tenzih imanî; teşbih ise aklîdir ve bu, bütün dinlerdeki şeri muraddır. Ayrıca Hak Teâlâ'yı hiçbir tenzih ve hiçbir teşbih kuşatamaz; çünkü o, bu ikisinden münezzehtir. İşte nâzım (İbnü'l-Fâriz) kendindeki bu hale binaen ondaki (tecellideki) ilahî mekrden korkmuştur. Onun (şairin) onu (sevgiliciğini yani tecelli suretini) Tûr üzerinde Musa'ya vaki olanın sırrıyla, Allah'a iman makamında ona (Hz. Mûsâ'ya) varisliği sayesinde elinde olanın tahakkuk etmesi için Allah Teâlâ'nın takdir edeceğinin şerrinden sığındırması, Yüce Allah'ın "Onun misli (benzeri) gibi hiçbir şey yoktur" sözünün hükmüyle [bir tenzih]; ve "O, Semî' ve Basîrdir" (sözünün hükmüyle) bir teşbihtir. Sonra, 'Allah Teâlâ'nın kendisine vehmettirdiği küçültmeyle (sığasıyla) tahkiri düzeltip [sanki] elimdeki mezkûr mazhardan kinaye olarak -küçültme sığasında- "Sevgiliciğim demedim" dedi. "Mine't-tahkîr" sözü: Zira anlama esnasında ilk başta küçültmeden (şöyle bir hakikat) zahir olur: "O (küçültme sığası), küçültülen isimde ya cirm (hacim) veya kadr (değer) noktasında tahkir içindir." "Bel" sözü, küçültme manasındaki tahkirden kaçınmak içindir. "Bi't-tasgîr" sözü: Celal es-Suyûtî, İbnü'l-Fâriz'in Yâiyye kasidesinin şerhinde şöyle demiştir: "Lafızların küçültülmesi sevgi ve aşk ehlinin sevgililerini anmadaki geleneğidir. Bu (yani küçültme) edebiyatçılar nezdinde 'sevimlileştirme küçültmesi' diye adlandırılırken gramerciler nezdinde 'yakınlaştırma küçültmesi' diye isimlendirilir" el-Mülha şerhinde Harirî, şairin şu sözünü dillendirir:

[Diğer Kasîde 1][1]

جِلَّقُ جَنَّةُ مَن تاهَ وباهَى
ورُباها مُنْيَتِي لولا وَبَاها

«جِلَّقُ» بكسر الجيم وفتح اللام المشددة المفتوحة ويجوز كسرا ايضاً، اسم لنفس دمشق ويجب ان تنوّن مصروفة للوزن، وقد علم مما في القاموس ان جلق كلمة غير عربية، وانها اسم لنفس دمشق. وكانت دمشق مسكن الجبارين ولقد نقل ابن عبد ربه فى كتابه المسمى بالعقد ان من سكن بدمشق مدة سنة، فانه يجد فى مزاجه كبراً، ويجوز فى معناه **[394]** وجه ثان وهو ان يكون المراد بقوله «من تاه» المليح الذى يتيه على العاشقين بقرينة ما بعده لان المراد به من باهي بمحاسنها.[2]

Tercüme

Dımışk, mübâhât eden kimsenin cennetidir. Vebâsı olmasa tepeleri benim matlûbumdur.

Hazret-i Şeyh Dımışk'da yedi gün oturmuş ve vebâsını kerîh gördüğünden Mısır'a dönmüştür. Tâûndan değil, bir nevʿ hastalık olan vebâsından kaçmışdır.

Vebâ havânın taaffününden hâsıl olan bir ölümdür. Havâsını tâûn ifsâd etmiş olduğunu fukahâ nakl etmişdir.

Dımışk, maʿmûre-i dünyâ olmak iʿtibâriyle sekenesinin fahr u mübâhâtına lâyık bir beldedir. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الْأَبْدَالُ بِالشَّامِ، وَهُمْ أَرْبَعُونَ رَجُلًا، كُلَّمَا مَاتَ رَجُلٌ أَبْدَلَ اللَّهُ مَكَانَهُ رَجُلًا، يُسْقَى بِهِمُ الْغَيْثُ، وَيُنْتَصَرُ بِهِمْ عَلَى الْأَعْدَاءِ، وَيُصْرَفُ عَنْ أَهْلِ الشَّامِ بِهِمُ الْعَذَابُ» رواه الامام احمد فى مسنده عن عليّ كرم الله وجهه. وقوله «لولا وباها» قال فى الصحاح الوباء يمد ويقصر مرض عام، وجلق الشام مشهورة

1 Bu ve devamındaki üç kaside bazı sebeplerden dolayı daha sonra şerhe dahil edilen kasidelerdir.

2 "Cillak" ("cîm"in kesresi ve meftuh olan şeddeli "lâm"ın fethası veya kesresi ile) Dımışk'ın kendi ismidir. Vezin için tenvinli olması gerekir. *Kâmûs*taki bilgilerden anlaşıldığına göre "cillak" Arapça bir kelime değildir ve Dımışk'ın kendi ismidir. Dımışk, kibirlenenlerin ve kendini beğenenlerin cennetidir. Çünkü Dımışk, zorbaların yeriydi. İbn Abdürabbih *Ikdu'l-Ferîd* adlı kitabında naklettiğine göre Dımışk'ta bir yıl kalan bir kişi, mizacında kibir bulur. Bu mânada ikinci bir görüş de mümkündür o da "men tâhe" sözüyle âşıklarına karşı kibirli davranan güzelin kastedilmesidir. Devamındaki "bâhâ" sözü bunun ipucudur. Çünkü ondan maksat güzellikleriyle övünüp kibirlenen kişi demektir.

بهذا المرض، فانه اذا اصاب البعض اصاب الكل، كالزكام فى الشتاء، والحمياة فى الصيف والربيع، والسعال فى الخريف ونحو ذلك.[1]

قيل لي صِفْ بَرَدَى كوثَرها
قُلْتُ غالٍ بَرَدَاها بِرَدَاهَا

«بَرَدَا» نهر كبير بدمشق وهو النهر الذى فى وسط الميدان الاخضر.[2]

Tercüme

[395] Bana Dımışk'ın kevser nehrini vasf et denildi. Ben de dedim ki o Dımışk medhe lâyık-ı kıymetdâr bir belde-i âbdârdır. Hevâsını ifsâd eden müteaffin nehri ölüm menbaıdır.

"Gâlin beredâhâ" onun ferahı, zevk ü terahını istîâb etmez. Orada muhlisîn için müyesser olan kemâl-i İlâhî diğerlerinden daha çokdur. Orada makâm-ı irfânda tahakkuk eden kâmiller başka beldelerde bulunan kâmillerden daha çok olmakla berâber orada kâmilleri inkâr edenler, başka yerlerde bulunup da inkâr eden ve kâmilleri nâ-hoş görenlerden fazladır.

وَطَني مِصْرٌ وفيها وَطَري
ولِعَيْنِي مُشْتَهَاها مُشْتَهَاهَا

قوله «ولِعَيْنِي» خبر مقدم. وقوله «مُشْتَهَاهَا» الاول مبتدأ، والضمير للعين اى مشتهى عينى، والخبر واجب التقديم هنا لعود الضمير اليه، فلو تأخر لعاد الضمير الى متأخر لفظاً ورتبة، وهو غير جائز وهذ المشتهى الاول اسم مفعول مشتق من الشهوة، وهو اشتياق النفس الى الشئ. فالمشتهى اسم مفعول مضاف الى ضمير الفاعل وهو ضمير العين. وقوله مشتهاها الثانى اسم مكان فى مصر مشهور، وضمير مشتهاها الثانى راجع الى مصر فى المصراع الاول، وهذا الاعراب هو الذى ينبغى ان يكون عليه المعول. والمعنى على هذا ولعينى يشتهى مشتهى مصر.[3]

1 İmâm Ahmed'in *Müsned*'inde Hz. Ali'den rivayet ettiği hadiste Resulullah sallallahu aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur: "Abdâl Şam'da bulunurlar ve kırk kişidirler. İçlerinden birisi öldüğünde Allah onun yerine bir başkasını koyar. Yağmura onlar vasıtasıyla kavuşulur, düşmanlara onlar vasıtasıyla galip gelinir, onlar vesilesiyle Şam ehlinden azabı geri çevirir." "Levlâ vebâhâ" sözü *Sıhâh*'ta şöyle açıklanmıştır: Vebâ, uzayıp kısalan yaygın bir hastalıktır. Şâm'ın Cillik'i bu hastalıkla meşhurdur. Vebâ; kış aylarındaki nezle gibi, ilkbahar ve yaz aylarındaki humma ve sonbahardaki öksürük gibi birisine bulaştı mı herkese bulaşır.

2 "Baradâ" Dımışk'ta büyük bir nehirdir. Meydânülahdar'ın ortasında olan nehirdir.

3 "Ve li-aynî" sözü, mukaddem bir haberdir. Birinci "müştehâhâ" mübtedadır. Bundaki zamir "aynî"ye

Tercüme

Vatanım Mısır'dır, matlûb u hâcetim oradadır. Gözümün medâr-ı iştiyâk u iştihâsı **[396]** Mısır'da "Müştehâ"dedikleri yerdir.

ولِنَفْسِي غيرَها إن سَكِنَتْ
يا خَلِيلَيَّ سلاَها ما سلاها

هذا التركيب فى غاية الاشكال، ولكن المتبادر من اللفظ ان تكون اللام فى لنفسى زائدة، وتكون نفسى فاعلاً لفعل محذوف يفسره الفعل الذى بعده اذا التقدير وان سكنت نفسى غيرها، اى غير مصر. «يا خَلِيلَيَّ سلاَها» اى سلا نفسى الذى سلاها، اى اذابها حيث سكنت الى غير مصر. واعلم انه يقال سكن قلبى الى فلان، اى مال اليه قلبى، ويجوز ان يكون المراد ان سكنت نفسى بلدة غير مصر فاسألا يا خليلى نفسى عن السبب الذى اذابها، وما ذلك السبب الا انها سكنت غير وطنها المعهود ومالت الى غير وردها المورود.[1]

Tercüme

Eger nefsim, vatanım olan Mısır'dan başka bir yerde sâkin ü mütemekkin olacak olursa ey dostlarım, ne için benden sülüvv-i derûn hâsıl ve nefsimin neden başka bir yere mâil olduğunu nefsimden sorunuz. Zîrâ hubb-ı vatan îmândan bir cüz'dür. Meyl-i insân hanîn-i rükbân vatanadır.

---

râci'(dönen) olup gözlerimin arzusu mânasındadır. Zamirin habere dönebilmesi için burada haberin takdimi zorunludur, aksi takdirde zamirin hem söz ve rütbe itibariyle geride olana dönmesi gerekirdi ki bu da doğru değildir. Bu birinci "müştehâ" ism-i mef'ûl olup "şehvet"ten türemiştir. Şehvet, nefsin bir şeyi arzulamasıdır. Bu "müştehâ" ism-i mef'ûl olup öznesi olan "ayn"ın zamirine izafe edilmiştir. İkinci "müştehâhâ" Mısır'da meşhur bir yerin ismidir. İkinci "müştehâhâ"nın zamiri birinci mısradaki Mısır'a dönmektedir. Burada itimat edilecek en uygun irab şekli budur. Buna göre anlamı şöyledir: Gözümün arzusu Mısır'daki Müştehâ dedikleri yerdir.

1 Bu terkip son derece problemlidir. Fakat ilk akla gelen, "li-nefsî"deki "lâm"ın fazlalık olması ve "nefsî"nin de kendisinden sonra gelen fiilin açıkladığı mahzuf olan bir fiilin öznesidir. Buna göre cümlenin takdiri şöyle olur: Nefsim onun dışında başka bir yerde duracak olursa, yani Mısır dışında. "Yâ halîleyye selâhâ" yani nefsime, onu Mısır'dan başka bir yerde durduranın ne olduğunu sorun. Bilindiği gibi "sekene kalbî ilâ fulânin" denir, yani kalbim falan kişiye meyletti demektir. Burada maksat şu da olabilir: "Dostları, eğer nefsim Mısır dışında bir şehre meyledecek olursa ona bunun sebebini sorun". Bunun sebebi, bilinen vatanının dışında ikamet etmesi ve varılması gereken yerden başka bir yere meyletmesinden başka bir şey değildir.

[Diğer Kasîde 2]

نسخْتُ بِحَبّي آية العِشْقِ من قبلي
فأهْلُ الهوى جُندي وحكمي على الكُلّ

Tercüme

Benden evvel gelen âşıkların âyâtı aşk u muhabbetini kendi muhabbetimle nesh eyledim. Verese-i Muhammediyye olan o âşıklar bana tâbiʿ birer asker ve hükmüm de hepsinin fevkinde **[397]** kâtıʿ bir seyf-i mücevherdir.

وكلُّ فَتىً يهوى فإنّي إمَامُهُ
وإني بَريءٌ من فَتىً سامعِ العَذْلِ

Tercüme

Meslek-i muhabbetde fedâ-yı câna hâzır bulunan civânmerdân-ı uşşâkın imâmı benim. Hubb-ı ezelîden gâfil olanların melâmetine kulak asanlardan da berîyim.

ولي في الهوى عِلْمٌ تَجِلّ صفاتُهُ
ومن لم يُفَقّهه الهوى فهْو في جهل

Tercüme

Benim bu husûsdaki ilmim medârik-i kâsırînden ve efhâm-ı câhilînden âlîdir. Meyl-i Rabbânî ve hubb-ı rahmânî olan muhabbet-i ilminden gâfil olanlar maârif-i İlâhiyye câhilleridir.

ومن لم يكنْ في عِزّةِ الحبّ تائهاً
بِحُبّ الذي يَهوى فَبَشّرْهُ بالذّل

Tercüme

Cânân-ı ezelînin izzet-i muhabbetinde mütehayyir olmayan kimseyi zilletle tebşîr et.

إذا جادَ أقوامٌ بمالٍ رأيْتَهُمْ
يَجودونَ بالأرواحِ مِنْهُمْ بِلا بُخل

وإن أودِعوا سِراً رأيتَ صُدورهم
قُبوراً لأسرارٍ تُنَزّهُ عن نَقلِ

وإن هُدّدوا بالهَجْرِ ماتوا مَخافَةً
وإن أوعِدوا بالقَتْلِ حنّوا إلى القتل

لَعَمري هُمُ العُشّاقُ عندي حقيقةً **[398]**
على الجِدّ والباقون منهم على الهَزْل

Tercüme

Onlar nükûd u emvâlini ibzâl etmek sûretiyle izhâr-ı sehâ ediyorlarsa uşşâk-ı İlâhî de rûhlarını bezl etmekde tereddüd göstermezler. Onlara bir sır tevdîʿ edilecek olursa sînelerini nakl ü işâadan münezzeh makâbir-i esrâr görürsün. Hicrân ile tehdîd edilecek olsalar cân vermeğe müştâkâne koşarlar. Hayâtım hakkı için hakkıyla âşık işte onlardır. Diğerleri hakîkî değil, mecâzî ve gayr-ı ciddi âşıklardır.

[Diğer Kasîde 3]

أَنْتُم فُرُوضي ونَفلي
أَنْتُم حَديثي وشُغْلي

"Entum" Hazerât-ı İlâhiyye ve tecelliyât-ı esmâiyyeye hitâbdır.

Tercüme

Benim farzlarım ve nâfilem sizsiniz, kelâmım ve zâhir ü bâtında meşgûliyyetim yine sizlersiniz.

يا قِبْلَتِي في صلاتي
إذا وَقَفْتُ أُصلّي

جَمالُكُمْ نَصْبُ عَيني
إليهِ وجّهْتُ كُلّي

وسِرّكُمْ في ضَميري
والقلبُ طُورُ التّجَلّي

Tercüme

Namâzda kıbleye müteveccih olunca asıl kıblegâhım vech-i Hudâdır. Mescidi **[399]** ve mescidin cidârını görmem. Nasb-ı aynım, her şeyde zâhir olan cemâlinizdir. Zâhir ü bâtınımla size teveccüh ediyor ve dâimâ sizi karşımda görüyorum. Sırrınız kalbimdedir. Kalbim ise keşf-i İlâhîye mazhar bir Tûr-ı tecellîdir.

آنَسْتُ في الحَيّ ناراً
لَيْلاً فَبَشّرْتُ أهلي

قُلْتُ امْكُثُوا فَلَعَلّي
أجِدْ هُدايَ لَعَلّي

دَنَوْتُ مِنها فكانَتْ
نارُ المُكَلَّمِ قَبلي

نودِيتُ مِنها كفاحاً
رُدّوا لَياليَ وَصلي

حتى إذا ما تَدَانَى ال
ميقَاتُ في جَمْعِ شملي

صارَتْ جِباليَ دكاً
منْ هَيْبَةِ المُتَجَلّي

ولاحَ سرٌ خَفيٌ
يَدْريهِ مَنْ كَانَ مِثْلي

وصِرْتُ مُوسَى زَمَاني
مذ صارَ بَعْضِيَ كلّي

Tercüme

Butûn-ı Arab'dan bir kabîle içinde geceleyin bir âteş gördüm ve ehlime tebşîr etdim. Dedim ki durunuz, belki doğru yolu bulurum. Âteşe yaklaşdım, benden evvel **[400]** Mûsâ kelîmullâhın âteşi idi. O âteşden bana bir nidâ geldi. Vuslat gecelerimi bana redd ü iâde ediniz. Yavaş yavaş dağınıklığımın topluluk ânında mülâkât vakti yaklaşdı. Mütecellînin heybetinden dağlarım yarıldı. Zevken ve keşfen onu bilen Mûsâ'nın sırr-ı hafîsi zâhir oldu. Zamânın Mûsâ'sı oldum. Cüz'üm küllüm oldu.

«الحى» هوالبطن من بطون العرب، والجمع احياء ويكنى به عن المنزل اشارة الى مجموعه ظاهراً وباطناً. وقوله «ناراً» هى حرارة عشقه ومحبته الالهية الناشئة من قلبه. وقوله «ليلاً» منصوب على الظرفية اشارة الى ظلمة طبعه ومزاجه العنصرى. وقوله «فبشرت اهلى» اى نفسى وقواها الظاهرة والباطنة. وقوله «هداى» بفتح ياء المتكلم اى اهتدائى الى حقيقة اهلى المشار اليهم بقوله لهم امكثوا. والاهتداء انما يكون الى الحق تعالى. وقوله «كفاحاً» مصدر كافح فلاناً

واجهه مكافحة وكفاحا كما فى القاموس. وقوله «ردّوا» اى ارجعوا. وقوله «ليالى وصلى» اى الليلات التى واصلتمونى فيها وهى احوالى العدمية الثابتة فى حضرة العلم القديم، ولا يحصل ذلك الا بعد الفناء والاضمحلال بالكلية ذوقاً وكشفاً. وقوله «الميقات» هوالوقت، وهو هنا كناية عن الكشف وارتفاع حجاب الاغيار المسدول على القلوب والافكار. وقوله «فى جمع شملى» يقال جمع الله شملهم، اى ما تفرّق من امرهم، كناية عن ملاقاة المحبوب الحقيقى بكشف حجاب اللبس. وقوله «صار بعضى» اى كل بعض منى. وقوله «كلى» اى جميعى يشير الى قوله صلى الله عليه وسلم فى حديث المتقرب بالنوافل: «كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ.» الى آخره.[1]

فالموتُ فيهِ حياتي
وفي حَياتيَ قَتلي

أنا الفقيرُ المُعَنّى **[401]**
رِقُوا لِحَالي وذُلّي

Tercüme

Hayâtım, ölümdedir. Hayâtımda ise katlim vardır. Ben her hâlde Hakk'a muhtâc ve muhabbet-i İlâhiyye ile meşgulüm. Hâlime ve züll ü meskenetime acıyınız.

«فالموت» الفاء للتفريع على ما قبله. والموت مفارقة الحياة فان العارف المحقق اذا عرف نفسه وجدها فى يد الحق كالقلم فى يد الكاتب، لكن القلم لا قدرة ولا ارادة له ولا سمع ولا

1 "el-Hay" Arap kabilelerinden bir kabiledir, çoğulu "ahyâ'"dır. Bununla menzilin zâhirî ve bâtınî her yönüne işaret edilmiştir. "Nâren" kalbinde oluşan İlâhî sevgi ve aşkın sıcaklığıdır. "Leylen" (nasbe üzere zarf olmuştur) sözüyle, mizacındaki maddi ve tabiî karanlıklara işaret vardır. "Fe-beşşirtu ehlî" nefsimi ve onun zâhirî ve bâtınî kuvvetlerini demektir. "Hudâye" (birinci tekil "yâ"nın fethası ile) "امْكُثُوا/فَقَالَ﴿لِاَهْلِهِ امْكُثُوا اِنِّي اٰنَسْتُ نَاراً﴾[ailesine, "Siz burada kalın, ben bir âteş gördüm…" Tâhâ 20/10] ile işaret edilen hakikate hidayet bulmak mânasındadır. Hidayete erme ise ancak Allah'a olur. "Kifâhan" sözü, *Kâmûs*'ta açıklandığı gibi, "kâfeha fulânen"in (كَافَحَهُ مُكَافَحَةً وَكِفَاحًا) mastarı olup falan kişiyle yüz yüze geldi demektir. "Ruddû" sözü, dönün demektir. "Leyâliye vaslî" sözü, beni vuslata erdirdiğiniz geceler demektir. O vuslat, Allah'ın kadim ilminde sabit olan ademî (yokluk) hâllerimdir. Bu da ancak tamamen, keşfen ve zevken, mahvolup fâni olmakla mümkündür. "el-Mîkât" sözü, vakit demektir, ama burada, fikirlerin ve kalplerin üzerine salıverilmiş ağyar perdesinin açılıp kaldırılmasından kinayedir. "Fî-cem'i şemlî" sözüyle alâkalı, جمع الله شملهم (Allah onların örtüsünü topladı/birlik ve bütünlüğünü sağladı) yani işlerini dağıtmadı denir. Bu, örtünün kalkmasıyla, hakiki sevgiliye kavuşmaktan kinayedir. "Sâre ba'zî" yani her bir parçam. "Küllî" yani tamamım. Bununla Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin nafilelerle Allah'a yaklaşanlar hakkında söylediği "İşiten kulağı, gören gözü … olurum" hadisine işaret etmiştir.

بصر، ونحو ذلك من صفات الانسان. واما الانسان فانٍ له كل ذلك على وجه الكمال، والحق تعالى هو المتصرف فى ظاهره وباطنه وليس الانسان من ذلك بمجبور لانه مريد قادر ولا هو خالق لما يريد لانه مخلوق. وقوله «فيه» اى فى محبة هذا المحبوب الحقيقى. وقوله «حياتى» يعنى موتى الذى ينكشف لى حياتى الازلية الابدية لانها حياته تعالى. وقوله «وفى حياتى» يعنى حياتى الاول التى هى مجرّد توهم منى اني حىّ بنفسى اذا انكشف لي الامر على ما هو عليه. وقوله «قتلى» اى وجوب قتلى شرعاً لانه ذلك دعوى خالق آخر مع الحق تعالى حىّ بنفسه، وهو كفر موجب للقتل. وقوله «المعنى» بتشديد النون من عنانى، كذا يعنينى عرض لى وشغلنى فانا معنى به، والاصل مفعول والاشارة بذلك انه مشغول بالمحبة الالهية لاينفك عنها، وهى محبة الحق تعالى له من قوله سبحانه: ﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ﴾ وقوله «رقوا» فعل أمر من رق الشئ يرق من باب ضرب خلاف غلظ، ورقت الوالدة على ولدها من باب تعب حنت وعطفت، يعنى حنوا واعطفوا علىّ. وقوله «وذلىّ» من ذل ذلاً اذا ضعف وهان وهو ذل الميت **[402]** بين يدي الحى، والفانى بين يدي الباقى، والمعدوم بين يدى الموجود، والباطل بين يدى الحق، وذلك ذل حقيقى لا ينفك عن العبد ازلاً وابداً.[1]

1 "Fe'l-mevtu" sözündeki "fâ" mâ-kabline tefrî' içindir. Ölüm, hayattan ayrılmaktır. Hakikati bilen arif, nefsini tanıdığında onun, kâtibin elindeki bir kalem gibi olduğunu görür. Fakat kalemin, kudreti ve iradesi; işitme ve görme gibi insana ait olan sıfatları yoktur. İnsana gelince o, bütün bunlara kusursuz bir şekilde sahiptir. Bunların zâhirî ve bâtınî bütün tasarrufu Allah'a aittir. İnsanın bunlardan birini yapmak zorunluluğu yoktur. Çünkü onun iradesi ve yapma gücü vardır; yaptıklarının yaratıcısı değildir çünkü kendisi yaratılmıştır. "Fîhi", yani hakiki sevgilinin sevgisinde. "Hayâtî", yani bana sonsuz hayatı gösterecek olan ölümüm demektir. "Ve fî-hayâtî" benim ilk hayatım demektir. Yani bana hakikat bütün yönleriyle göründükten sonra, tamamen kendi vehmimden dolayı kendimi bir başıma hayat sahibi zannettiğim ilk hayatım. "Katlî" yani şeriata göre öldürülmem vaciptir. Çünkü o (kendi başına hayat sahibi olduğunu düşünmek) Allahla birlikte, kendi başına hayat sahibi olan ikinci bir yaratıcının varlığının iddiası olur ki o da ölmeyi gerektiren küfürdür. "el-Muannâ" ("nûn"un şeddesiyle) عنانى، كذا يعنينى bana arz etti, beni meşgul etti, ben onunla meşgulüm. Aslı ism-i mef'ûldür, kopamayacak derecede İlâhî muhabbetle meşgul olduğuna işaret etmiştir. O, Hak Teala'nın "Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." (Mâide 5/54.) âyetinde söylediği muhabbetidir. "Rikkû" emir kipidir. "Darebe" babından olan "rakke'ş-şey'u yerikku" fiilinden türemiş olup sertin zıt anlamlısıdır ve "teibe" (تَعِبَ) babından, bir annenin evladına şefkati mânasına gelir. Yani bana şefkat gösterin. "Ve züllî" (ذلّ ذلاً) zayıflamak ve zelil olmaktır. Buradaki zül, Diri'nin huzurundaki ölü, Bâkî'nin huzurundaki fani, Mevcud'un huzurundaki ma'dûm, Hakk'ın huzurundaki batıldır. O, sonsuza dek kuldan ayrılmayan bir züldür.

[Diğer Kasîde 4]

أشاهدُ معنَى حُسْنكُمْ فَيَلَذُّ لي
خُضُوعي لَدَيْكُمْ في الهوى وتَذَلّلي

Tercüme

Maʿnâ-yı hüsnünüzü ve eser-i cemâlinizi mezâhir-i müteaddidede görüyorum. Muhabbet-i İlâhiyye'de zâhiren ve bâtınen huzûʿ u zilletim benim medâr-ı lezzetim oluyor.

وأشتاقُ للمَغْنَى الذي أنْتُمُ بِهِ
وَلَوْلاكُمُ ما شَاقَنِي ذِكْرُ منْزل

Tercüme

Neş'et-i kevniyyeden kinâye ve tecelliyât-ı Rabbâniyye menâzilinden bir menzil olan makâma arz-ı iştiyâk ediyorum. Orada siz bulunuyorsunuz bu şevk u aşk beni çekip duruyor. Eger siz olmasanız menzil ü makâmımın yaʿnî vatan-ı asliyyemin yâd u zikri beni müştâk u ârzûmend kılmazdı.

فَلِلَّهِ كم من ليلةٍ قد قَطَعْتُها
بِلَذّةِ عيشٍ والرّقِيب بمَعزِل

ونَقْلِي مُدَامي والحَبيبُ مُنادِمي
وأقْداحُ أفْراحِ المَحَبَّةِ تَنْجَلي

ونِلْتُ مرادي فوق ما كُنْتُ راجياً
فوا طَرَبا لو تَمّ هذا ودامَ لي

Tercüme

Hâtır-ı agyârdan ibâret olan rakîb bizden uzak olduğu hâlde **[403]** Hazret-i Kayyûmiyye ve hayât-ı Rabbâniyye'nin lezzetiyle ne kadar geceleri yaʿnî birçok neş'et-i kevniyyeyi katʿ ve o lezzetle tahakkuk etdim. Mezem müdâmım, cânân münâdimimdir. Neşvet-i muhabbetin mücellâ kadehleri

bâde-hârânın önüne konmuş idi. Ümîdimin fevkinde murâdıma nâil oldum. Kâşkî bu bezm-i germ-â-germin zevk u tarabı tâm u ber-devâm olsa!

قوله «من ليلة» من زائدة، والاشارة بالليلة الى النشأة الكونية التى يظهر بها الوجود الحق تعالى ظهور البدر الروحاني. وقوله «قد قَطَعْتُها» اى تحققت بها. وقوله «بِلَذّةِ عيشٍ» اى حياة ربانية فى حضرة قيومية. وقوله «والرّقِيب» وهو خاطر الاغيار لسرّ الاسرار بدعوى النفس المتقلبة فى الاطوار. قوله «بمَعزِل» اى مفارق لنا متباعد عنا. و.قوله «ونَقْلِي» بضم النون وفتحها. قال فى القاموس النقل ما يتنقل به على الشراب. وقد يضم او ضمه خطأ. وقوله «مُدَامي» المدام الخمر كناية عما يوجب الغيبة عن الكائنات من حيث انها اغيار للتجلي الحق الواحد القهار. وقوله «وأقْداحُ» جمع قدح بالتحريك وهو آنية معروفة يكنى به عن النشأة الكونية الكاملة من العارفين المحققين الممتلئين من شراب العلوم الالهية والحقائق الربانية المسكرة للعقول الانسانية، قال تعالى ﴿وَسَقٰيهُمْ رَبُّهُمْ شَرَاباً طَهُوراً﴾ وقوله «تَنْجَلي» اى تعرض على الشاربين مجلوّة. وقوله «فوا طَرَبا» الفاء للتفريع على ما قبله. و»وا» حرف ندبة، وتكون اسما لاعجب، وهى هنا للتعجب من كثرة طربه. وقوله «لو تَمّ» اى كمل. وقوله «هذا» اى ما انا فيه الآن من الاتحاد الحقيقى بعد الفناء الكلى فى وجوده الحق. وقوله «ودام لى» اى استمرّ فى مشاهدتى ولم يذهب عنى.[1] **[404]**

لَحاني عَذُولي ليس يَعْرِف ما الهوَى
وأينَ الشجيُّ المُسْتَهامُ مِنَ الخَلي

Tercüme

Aşk u muhabbet ne olduğunu bilmeyen lâim beni levm ü taʿnîf etdi. Hubb u hevânın âlâm u eskâmından hâlî olanla mehmûm u magmûm olanın hâli bir olur mu?

1 "Min leyle" sözündeki "min", fazladır. Gece kelimesiyle, kozmik âlemin oluşumuyla rûhânî dolunay gibi ortaya çıkan Hakk'ın vücudu kastedilmiştir. "Kataʿtuhâ" onunla hakikate ulaştım. "Bi-lezzeti îş" hazret-i kayyumiyede olan rabbânî hayat. "er-Rakîb" rakibin hâlden hâle giren kalbinden ibarettir. "Bimaʿzil" bizden ayrı ve uzak demektir. "Naklî" ("nûn"un fethası ve zammesiyle). *Kâmûs*'ta, şöyle demiştir: "Nakl, işret mezesine denir ki üzerine yenilen nevaleden ibarettir. Bazen "nûn"un zammesiyledir. Ya da zamme hatadır." "Müdâmî" şarap demektir. Şarap, Tek ve Kahhâr olan Allah'tan gelen tecellî sebebiyle kâinata karşı duyarlığı kaybetme durumundan kinayedir. "Akdâh", kadehin (harekeyle) çoğuludur. Bilinen bir kaptır. Kadeh ile, insanlığın aklını başından alan İlâhî hakikat ve ilimlerin şarabıyla doymuş muhakkık ariflerden, insan-ı kâmil kinaye edilir. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir." (İnsân, 76/21). "Tencelî" sözü, şarap içenlere mücellâ kadehler sunar. "Fevâ tarebâ" sözündeki "fâ" mâ-kabline tefri'dir. "Vâ" nüdbe harfidir, coşkunun çokluğundan dolayı burada şaşırma anlamında kullanılmıştır. "Lev temme" mükemmel oldu. "Hâzâ" yani Hakk'ın varlığında tamamen fani olduktan sonra içinde bulunduğum o ittihat. "Dâme lî" beni müşahedeye devam etti ve gitmedi.

«المستهام» هوا لذى اسهمه الحب اى اذاب جسمه. وقال فى الصحاح السهام بالفتح حرالسموم وبالضم الضمر والتغير.[1]

فدَعْنِي ومَن أهوى فقد مات حاسدي
وغابَ رقيبي عند قُرْبِ مُواصِلي

Tercüme

Ey lâim! Beni sevgilimle berâber bırak. Zevke âid ulûmdan haberi olmayan şeytân-ı hâsid gayzından öldü. Cânânımla kurb u vuslat hâsıl olunca hâtır-ı agyâr demek olan rakîb gâib oldu.

1 "el-Müstehâm" sevginin erittiği cisim. *Sıhâh*'ta şöyle demiş: Sehmâm (fetha ile) semum sıcaklığıdır. Zamme ile zayıflık ve değişim.

[İbnü'l-Fâriz'in Torunu Şeyh Ali'nin Zeyl Yaptığı Kasîde][1]

أبرقٌ بدا من جانِبِ الغَور لامعُ
أمِ ارتفَعَتْ عن وجهِ ليلى البراقع

Bu beytin tercümesi ve şerhi 290'ıncı[2] sahifede geçdi. Âtîde gelecek beytler mezkûr sahifede geçen beytin mâ-baʿdıdır:

نعمْ أسفرتْ ليلاً فصارَ بوجهها
نهاراً بهِ نورُ المحاسنِ ساطعُ

Tercüme

Mahbûbe-i dilârâ Leylâ bir gece arz-ı dîdâr etdi. Sabâh-ı vechiyle gece, gündüz oldu **[405]** ve nûr-ı mehâsin de ortalığı kapladı.

ولمَّا تجلَّتْ للقلوبِ تزاحمتْ
على حُسنها للعاشقينَ مطامعُ

Tercüme

Leylâ ile meknî anhâ olan cânân hüsn-i lâ-yezâliyle kalblere tecellî-feşân olunca âşıkların emelleri ve tamaʿları tezâhum etmeğe başladı.

لِطلعتها تَعْنُو البدورُ ووجْهُها
لهُ تسجدُ الأقمارُ وهيَ طوالعُ

تجمَّعتِ الأهواءُ فيها وحُسنها
بديعٌ لأنواعِ المحاسنِ جامعُ

1 Bu kasidenin sadece matla beyti İbnü'l-Fâriz'e aittir. Devamı kaybolduğu için *Divan*'ı tertip eden torunu Ali tarafından Rebiulevvel 733 (Kasım 1332) senesinde 59 beyitlik bir zeyl yazılır. Kayıp kaside bulunup *Divan*'da yerini alması üzerine Ali'nin yazdığı kaside *Divan*'ın sonuna eklenir.

2 L nüshasında ise 242-243'üncü sayfadadır.

Tercüme

Onun talʿat-ı hüsnüyle bedrler ser-fürû eder ve kamerler secdeye kapanır. Sevgiler birleşdi onun hüsn-i bedîi her dürlü mehâsini câmiʿdir.

قوله «البدور» جمع بدر كناية عن الانسان الكامل، لان وجوده عنده مستفاد من وجود الحق تعالى، كما ان نور القمر مستفاد من نور الشمس من غير ان يحل احدهما فى الآخر. وقوله «تسجد الاقمار» اى تفنى وتضمحل السالكون فى طريق الله تعالى كما يضمحل نور القمر عند ظهور نور الشمس.[1]

سكرتُ بخمرِ الحبِّ في حانِ حَيِّها
وفي خمرهِ للعاشقينَ منافعُ

تواضَعْتُ ذلاًّ وانخِفاضاً لِعزِّها
فَشَرَّفَ قَدْري في هواها التَّواضعُ

فإنْ صرتُ مَخفوضَ الجنابِ فحبُّها **[406]**
لِقَدْرِ مَقامي في المحبَّةِ رافِعُ

Tercüme

Meyhâne müdâvimlerinin toplandığı yerde muhabbet şarâbıyla sarhoş oldum. Onun şarâbında âşıklar için menfaatler vardır. Onun kemâl-i izzetinden dolayı zelîl ü mütevâziʿ oldum. Bu tevâzuʿ benim kadrimi şereflendirdi. Tarîk-i muhabbetde mütevâziu'l-cenâb olduysam onun sevgisi derece-i makâmımı iʿlâ edicidir.

«الحان» حانوت الخمار، و»حيها» قبيلتها. والمعنى «فى حان حيها» مجمع اهلها وعشيرتها، وهم العارفون بها فى كلامهم الذى يؤثر عنهم اذا فهمه السالك كما يفهمونه غاب فى اسرار معانيه، وسكر بسماعه اشارات مبانيه.[2]

1 "el-Budûr" bedrin çoğulu olup insan-ı kamilden kinayedir. Çünkü onun varlığı Hakk'ın varlığından istifade etmiştir. Birinin diğerine hulul etmeden de ay ışığının güneşin ışığından istifade etmesi gibi. "Tescudu'l-akmâr" yani ayın ışığı güneşin ışığı yanında mahvolup yok olduğu gibi Allah yolunda süluk edenler de fani olup mahvolurlar.

2 "el-Hân" meyhanecilerin toplandığı yer. "Hayyihâ" onun kabilesi. "Fî-hâni hayyihâ"nın anlamı, bütün ailesi ve kabilesi demektir ki onlar muhabbet şarabını tanır ve ondan bahsederler. Onların anlattığını idrak eden sâlik, onun mânasının sırlarında kaybolur, duyduğu sözlerin işaretlerinden sarhoş olur.

وإنْ قَسَمَتْ لي أنْ أعيشَ متيَّماً
فشوقي لها بينَ المحبِّينَ شائعُ

يقولُ نساءُ الحيِّ: أينَ دِيارهُ
فقلتُ: دِيارُ العاشقينَ بلاقِعُ

فإنْ لمْ يكنْ لي في حِماهنَّ مَوْضِعٌ
فلي في حِمى ليلى بليلي مواضِعُ

Tercüme

Leylâ âşık olarak yaşamamı kısmet ü takdîr etmiş ise de âşıklar arasında benim şevk u aşkım zaten zâhirdir. Gâfil u mahcûb olan ashâb-ı nüfûsun kabîle kadınları onun dâr u diyârı nerede diye soruyor. Ben de âşıkların diyârı ıssız çöllerdir dedim. Eger maʿrifet-i Hak'dan câhil ü gâfil cemâat arasında benim makâm u menziletim yoksa mahbûbemin civâr-ı melekûtunda ve onun sâye-i fazl u kereminde **[407]** makâmatım vardır.

واراد «بدياره» صوره التى يتقلب فيها من حركات الى سكون ومن سكون الى حركات، فان كل صورة منها مسكن لقلبه ونفسه، فهى داره التى يدور عليها وكونها «بلاقع» اى فانية مضمحلة.[1]

هوَى أُمِّ عمرٍو جَدَّدَ العُمرَ في الهوَى
فها أنا فيهِ بَعدَ أنْ شِبْتُ يافِعُ

ولمَّا تراضَعْنا بِمَهْدِ وَلائِها
سَقَتْنا حُمَيَّا الحُبِّ فيهِ مراضعُ

وألقى علينا القربُ منها مَحَبَّةً
فهلْ أنتَ يا عَصْرَ التَّراضعِ راجعُ

1 "Diyâruhu" sözüyle onun, hareketten sükûna, sükûndan harekete geçtiği suretleri kastetmiştir. Bu suretlerin her biri onun nefsi ve kalbi için bir meskendir. Onun döndüğü yer onun diyarıdır. "Belâkiu" o diyarın fâni ve yıkık oluşudur.

Tercüme

Ümmü Amr'ın aşkı ömrümü tâzeleşdirdi. Saçım sakalım ağardığı hâlde yine delikanlıyım. Onun mehd-i velâdetinde berâber süt emdik. Muhabbet şarâbı bizi saky eden süt nineler oldu. Onun kurbu bize muhabbet ilkâ etdi. Ey birlikde süt emdiğimiz asr! Yine avdet edecek misin?

«أُمّ عمرٍو» كناية عن اصل عمار الكون وهى الحقيقة الوجودية والمحبوبة الحقيقية. وقوله «تراضعنا» اى هو والمحبوبة المذكورة فهو يستفيد منها الوجود وهى مستفيدة منه ما علمت من صوره واحواله فى الحضرة الازلية. وقوله «بمهد ولائها» كناية عن حضرة الاسماء الالهية. و«المراضع» هنا كناية عن صور التجليات الالهية والمظاهر الكونية الربانية. وقوله «علينا» اى علىّ وعلى المحبوبة المذكورة **[408]** والمعنى «بالقرب منها» الانكشاف العلمىّ الازلىّ فانّ المعلوم وان كان معدوم العين فانه قريب من العالم به قرباً غير قرب مسافة والا لكان المعدوم موجوداً فى الازل وهو محال، ولأ قرب زمان وإلا لكان الأزل زمانًا وليس كذلك.[1]

وما زِلتُ مذْ نيطَتْ عليَّ تَمائمي
أبايعُ سُلطانَ الهَوَى وأتابعُ

لقدْ عرَفَتني بالوَلا وعرَفتُها
ولي ولها في النَّشأتينِ مَطالِعُ

Tercüme

Temîmelerim ya'nî nazar boncuklarım takıldığı zamân bizi aşk u muhabbet sultânına mübâyaat u mütâbaat etdim. Ubudiyyet ü ni'met ve muhabbetim sebebiyle beni tanıdı ben de onu tanıdım. Dünyâ ve âhiret neş'esinde benim ve onun matla'ları vardır.

1 "Ummi Amr" kâinatın yaratıcısı olan gerçek sevgili ve gerçek varlıktan kinayedir. "Terâda'nâ" yani o ve adı geçen sevgili. O, sevgiliden varlık olarak istifade eder. Sevgili de ondan, ezelden beri şekil ve ahval hakkında bildiklerinden istifade eder. "bi-Mehdi velâihâ" sözüyle, İlâhî isimlerin huzurundan kinayedir. "el-Merâdi'" İlâhî tecellilerin suretlerinden ve evrendeki rabbani görüntülerden ibarettir. "Aleynâ" sözü, benim üstüme ve adı geçen sevgilinin üstüne demektir. "el-Kurbu minhâ"nın anlamı, ezelî ilmin inkişafıdır. "Malum"un gerçek bir varlığı olmasa da o, onu bilene, mesafeye benzemeyen bir yakınlıkla yakındır. Aksi takdirde yokluğun ezelde var olması gerekirdi ki bu da imkânsızdır. Ve ezelin de zaman olması gerekir ki o da öyle değildir.

قوله «عرفتنى بالولا» اى بالملك والعبودية والنعمة والمحبة. «وعرفتها» بنظير ذلك. وقوله «مطالع» يعنى ان الدنيا والآخرة بالنسبة الىّ واليها سواء، فان لي ولها طلوعاً وظهوراً وانكشافاً فى الدنيا والآخرة.[1]

وإنّي مُذْ شاهَدْتُ في جَمالها
بِلَوْعَةِ أشْواقِ المَحَبَّةِ وَالِعُ

وفي حضرةِ المحبوبِ سرّي وسرُّها
معاً ومَعانيها علينا لوامِعُ

وكلُّ مَقامٍ في هواها سلَكتُهُ
وما قطَعَتني فيه عنها القَواطِعُ

Tercüme

[409] Onun cemâlini muhabbetin âteşîn iştiyâkıyla bende gördüğüm zamândan beri sevgilime pek düşkün oldum. Benim sırrım ve onun sırrı Hazret-i mahbûbdadır. Bizdeki maʿnâları da lemʿadârdır. Muhabbeti yolunda her makâma sâlik oldum. İştigâlât-ı dünyeviyye ve şehevât-ı nefsâniyye gibi reh-zenler yolumu kesmedi.

«فى جمالها» اى فى ذاتى، اشارة الى انه عرف نفسه فعرف ربه. وقوله «وفى حضرة المحبوب» وهو النور المحمدى الذى هو اول مخلوق كما ورد فى حديث عبد الرزاق بسنده عن جابر بن عبدالله رضى الله عنه انه قال: يا رسول الله اخبرنى عن اوّل شئ خلقه الله قبل الاشياء. قال يا جابر ان الله خلق قبل الاشياء نور نبيك من نوره، فجعل ذلك النور يدور بالقدرة حيث شاء الله، ولم يكن فى ذلك الوقت لوح ولا قلم ولا جنة ولا نار ولا ملك ولا سماء ولا ارض ولا شمس ولا قمر ولا جن ولا انس، فلما اراد الله ان يخلق الخلق قسّم ذلك النور اربعة اجزاء: فخلق من الجزء الاول القلم، ومن الثانى اللوح، ومن الثالث العرش، ثم قسم الجزء الرابع اربعة اجزاء: فخلق من الاول السماوات، ومن الثانى الارضين، ومن الثالث الجنة والنار. ثم قسم الرابع اربعة اجزاء: فخلق من الاول نور ابصار المؤمنين، ومن الثانى نور قلوبهم وهى المعرفة بالله، ومن الثالث نور تشهدهم وهو التوحيد لا اله الا الله محمد رسول الله. وقوله «سرّى وسرّها معاً» فان النور المحمدى جامع لسرّ الحقيقة الالهية التى خلق منها ولجميع اسرار الكائنات.

1 "Arefetnî bi'l-velâ" yani mülk, ubudiyet, nimet ve muhabbetle. "Areftuhâ" onun benzeriyle. "Metâliʿ" yani dünya ve ahiret, bana ve ona nisbetle eşittir. Bana ve ona, dünya ve ahirette tulu, zuhur ve inkişaf vardır.

وقوله «وكل مقام» بالفتح والضم اسم موضع القيام، وهو ما تمكن فيه السالك من احوال الطريق كالصبر والشكر والزهد والورع وغير ذلك.[1] **[410]**

بِوادي بَوادي الحُبِّ أرْعى جَمالَها
ألا في سبيلِ الحبِّ ما أنا صانعُ

صبرتُ على أهوالِهِ صَبرَ شاكِرٍ
وما أنا في شيءٍ سوَى البُعدِ جازعُ

Tercüme

Muhabbet-i bâdiyelerinin vâdîsinde sevgilimin develerini otlatıyorum. Muhabbet yolunda müstaidleri ve mürîdleri irşâd u terbiye gibi hizmetde bulunamadım. Şâkirin sabrı gibi hevl-engîz ahvâline sabr etdim. Buʿd u hicrândan başka hîçbir şeyde cezaʿ u fezaʿ göstermedim.

وكنى بالوادي عن مكان نفسه البشرية المنبثة فى الجانب الأيمن من قلبه الجسماني الصنوبري الشكل فى الجانب الايسر من تجويف الجسد الانساني، وهي القوّة الوهمية التي يشير إليها كل انسان بقوله أنا و»بوادى» الثانية جمع بادية من بدا يبدو ظهر كناية عن حضرات الاطلاق عين قيود الامكان وصور الاكوان. وقوله «ارعى جمالها» جمع جمل اى اتركها تأكل الكلأ، وكنى بذلك عن الفتيان السالكين بتربيته فى طريق الله تعالى من رجال التقوى. وقوله «ما انا صانع» يعنى من خدمة طريق الله تعالى بإرشاد القابلين وتربية المريدين.[2]

1 "fî-Cemâlihâ" yani benim zatımda demektir. Nefsini bildiği için Rabbini de bildiğine işarettir. "Fî-hazreti'l-muhbûb" sözü, yaratılmışların ilki olan Hz. Muhammed'in nurudur. Nitekim Abdürrazzak'ın Cabir b. Abdullah'ın senediyle rivayet ettiği hadiste Cabir dedi ki: Ey Allah'ın resulü, Allah'ın her şeyden önce yarattığı ilk şeyi bana söyler misiniz? Dedi ki: Ey Cabir! Allah her şeyden önce kendi nurundan senin peygamberinin nurunu yarattı. O nur, Allah'ın kudretiyle onun dilediği yerlerde dolaşıp duruyordu. O vakte kadar ne levh ne kalem ne cennet ne âteş ne melek ne gök ne yer ne güneş ne ay ne cin ve ne de insan vardı. Allah varlığı yaratmak istediğinde, bu nuru dört kısma ayırdı: Birinci kısmından kalemi, ikinci kısmından levhi, üçüncü kısmından arşı yarattı. Sonra dördüncü kısmı da dört parçaya ayırdı: Birincisinden gökleri, ikincisinden yerleri, üçüncüsünden cenneti ve âteşi (cehennem) yarattı. Daha sonra dördüncü parçayı tekrar dört parçaya böldü: Birincisinden mü'minlerin basiret nurunu, ikincisinden marifetullahtan ibaret olan kalplerinin nurunu, üçüncüsünden şehadet nurunu yarattı. O da "La ilahe illallah Muhammedün Resulullah"tan ibaret olan tevhittir. "Sırrî surruhâ maan" Muhammedî nûr, kâinatın bütün sırlarını ve ondan yaratılan bütün varlıkların sırrını kendinde toplatmıştır. "Ve küllü makâmin" sözündeki "makâm" (fetha ve zamme ile) ayağa kalkmanın yeridir. Makam, bir sâlikin tarikat yolundaki sabır, şükür, züht, veraʿ ve benzeri hâlleri mekân edinmesidir.

2 "Vâdî" ile, insan bedeninin sol tarafında bulunan çam kozalağı şeklindeki cismânî kalbinin çukurundan gelerek, sağ tarafında yayılan beşerî nefsin mekânına işaret edilmiştir. O, her insanın "ben" diye işaret ettiği kuvve-i vehmiyyedir (kuruntudur). "Bevâdî", "bâdiye"nin çoğuludur. "Bedâ yebdû"dan türemiş olup ortaya çıktı demektir. Varlıkların suretlerinden ve imkân kayıtlarından kurtulmuş mertebelerden

عزيزةَ مِصْرِ الحُسنِ إنَّا تجارهُ
وليسَ لنا إلاَّ النُّفوسَ بضائعُ

لأرضكَ فوَّزنا بها فتصدَّقي
علينا فقدْ نَمَّتْ علينا المدامعُ

عسى تَجعَلي التَّعويضَ عنها قَبولَها
لِيَرْبَحَهُ مِنَّا مَبيعٌ وبائِعُ

Tercüme

[411] Hüsnünün tâcirleri o melâhat memleketinin azîze vü melikesidir. Nefislerden başka emtiʿamız ve eşyâmız yokdur. Senin beyâbânını katʿ etdik. Sülûk ü mücâhede-i nefsâniyyenin ahmâl-ı metâibini yüklendik. Umûr-ı mühlikenin şedâidine nüfûsumuzla katlandık. Ey maʿşer-i sâlikîn! Bize tasdîk et. Gözyaşlarımız hâl ü şânımızı işâa etdi. Emtiaya ivaz olarak nüfûsumuzun kabûlü ve bâyiʿle mebîin vusûlü meʾmûldür.

قوله «عزيزة» اى هى عزيزة اى ملكة. والحسن مملكتها. و«الهاء» فى تجاره للحسن. وقوله «وليس لنا» اى معشر العارفين. وقوله «الا النفوس بضائع» اى نفوسنا. قال تعالى: ﴿اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ﴾ قوله «لأرضكِ» بكسر الكاف خطاب لعزيزة مصر المذكورة. وقوله «فوزنا» اى مضينا وذهبنا وقطعنا المفازة لارضك، يعنى تحملنا مشقات السلوك والمجاهدة النفسانية فى طريق محبتك، وارتكبنا الشدائد وقاسينا الامور المهلكة. قوله «بها» اى بنفوسنا. وقوله «فتصدقى علينا» اى معشر السالكين بالهمم العالية طلباً للوصول وتحصيل القبول، ولما جعلها عزيزة مصر الحسن قال لها تصدقى علينا، كما قال اخوة يوسف عليهم السلام لاخيهم يوسف عليه السلام. وقوله «عسى تجعلى» الخ يعنى عسى تجعلى التعويض عن نفوسنا التى هى بضائعنا التى جئنا بها اليك فتشتريها منا وتعويضنا عنها بطريق الثمن قبولك اياها منا. وقوله «ليربحه» اى القبول. وقوله «منا» اى معاشر التجار بالنفوس. قال تعالى: ﴿اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾ وقوله «مبيع» فاعل يربحه، والمبيع هو المتاع، والمبيع هنا النفوس فتربح القبول بتحقيق الوصل. وقوله «بائع» هو الذى باع نفسه فى سبيل الله فوصل الى مقام شهود الله فيربح شهادة الحضرة **[412]** والتحقق بالنظرة.[1]

kinayedir. "Erʿâ cemâlehâ" (cemelin çoğulu) çayır yesin diye salıyorum demektir. Bununla; takva erleri arasından, onun terbiyesiyle Allah yolunda sülûk eden gençlere işaret etmiştir. "Mâ ene sâniʿ" sözü, yani müritlerin terbiye ve irşadıyla olan Allah yolundaki hizmetten.

1 "Azîze" o, azizedir, yani o melikedir. "Tucâruhu"daki "ha" hüsne racidir. "Leyse lenâ": biz arifler topluğu, "İlleʾn-nufûse bedâiʿ" nefislerimiz, demektir. Allah şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah, mü'minlerden

خليليَّ إنّي قدْ عَصَيتُ عَواذِلي
مُطيعٌ لأمْرِ العامِريَّةِ سامعُ

فقولا لها: إنّي مُقيمٌ على الهَوَى
وإنّي لِسُلطانِ المحبَّةِ طائعُ

وقولا لها: يا قُرَّةَ العينِ هلْ إلى
لِقاكَ سبيلٌ ليسَ فيهِ موانعُ

Tercüme

Ey dostlarım! Muhabbet yolunda beni levm edenlere karşı isyân etdim. Hakîkî dostumun emrine itâat eder ve onu dinlerim. O iki dosta deyin ki ben muhabbetde kâim ü dâimim. Muhabbet sultânının fermân-ber bir bendesiyim. Ey kurretü'l-aynım! Mânialar yaʿnî nefs ü dünyâ ve şeytân bulunmayan yolda sana kavuşmak imkânı yok mu?

ولي عندها ذَنْبٌ برؤيةِ غيرها
فهلْ لي إلى ليلى المليحةِ شافعُ

سَلا: هلْ سَلا قلبي هَواها وهلْ لهُ
سِواها إذا اشتدَّتْ عليهِ الوقائعُ

Tercüme

Hakîkî dostumdan başkasını gördüğümden dolayı günâhım vardır. Melîh ü latîf olan cânânımın bana şefâati yok mu? Bir kerre sorunuz onun

canlarını satın almıştır." (Tevbe 9/111.) "Li-arziki", "kef"in esresiyle, adı geçen Mısır Azîze'sine hitaptır. "Fevveznâ" senin yolunda mesafeler katettik, yani senin muhabbetin yolunda meşakkat çektik. Nefis mücadelesi verdik. Bizim helak olmamıza sebeb olacak derecede zorluklar üstlendik. "Bihâ" nefislerimizle. "Fe-tesaddakî aleynâ" güzellik Mısır'ına aziz olduğunda, vuslat ve kabul yolunda büyük himmetlerele sülûk edenler, Yusuf peygamberin kardeşlerinin söylediği gibi bize tasadduk et dediler. "Asâ tecʿalî…" Size getirdiğimiz mallarımız olan ruhlarımıza, onları bizden satın alın ve onları bizden kabul ettiğiniz fiyatla telafi edin. "Li-yerbehahu minnâ" nefislerinden geçmiş olanlardan kabul etsin diye. Allah şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır." (Tevbe 9/111). "Mebîʿ" kelimesi "Yerbaha"nın failidir. "el-Mebîʿ" metâ ve eşya demektir. Burada nefis anlamındadır. Vuslatın gerçekleşmesiyle kar elde edilmiş olur. "Bâiʿ" nefsini Allah yolunda satarak şühud makamına ulaşarak Hazret-i Allah'ın nazar ve şehadetini kazanandır.

muhabbetinden gönül soğudu mu? Masâib ü belâyâ kalbime hücûm etdiği zamân kalbimin hakîkî dostu olan Hazret-i İlâhiyye'den başka bir dostu olur mu?

فيا آل ليلى ضيفكمْ ونزيلكمْ
بحيّكمُ يا أكرمَ العُرْبِ ضارعُ

قِرَاهُ جَمالٌ لا جِمالٌ وإنَّهُ **[413]**
برؤيةِ ليلى مُنْيَةِ القلبِ قانعُ

إذا ما بَدَتْ ليلى فكلّي أعْيُنٌ
وإنْ هيَ ناجتني فكلّي مَسامِعُ

ومِسْكُ حديثي في هَواها لأهلِهِ
يَضوعُ وفي سَمعِ الخليّينَ ضائعُ

Tercüme

Ey âl-i Leylâ! Ey muhakkıkîn-i evliyâ! Ben, sizin huzûrunuza dâhil olmuş bir misâfirim. Ona ziyâfet sizin cemâlinizdir, develer değil. O misâfir, kalbinin yegâne matlûbu olan dîdârınızı görmekle kanâat etmekdedir. Eger Leylâ zâhir olursa her uzvum birer göz, hitâb edecek olursa birer kulak kesilir onun muhabbetine dâir konuşduğum sözler meânî-şinâsı olan mütekellimler için birer misk kokusudur. Muhabbetden nasîbi olmayan gâfillerce de zâyi'dir.

تجافتْ جُنوبي في الهوى عنْ مضاجعي
ألا أنْ جفتني في هَواها المضاجعُ

وسِرْتُ بركبِ الحُسنِ بينَ محاملِ
وهَوْدَجُ ليلى نورُها منهُ ساطعُ

ونادَيْتُ لمَّا أنْ تبدَّى جَمالُها
لعَمْرُكَ يا جَمَّالُ قلبيَ قاطعُ

فسيروا على سَيري فإنّي ضعيفُكمْ
وراحِلَتي بينَ الرَّواحلِ ضالِعُ

Tercüme

[414] Kasd u irâdeye makrûn olmaksızın hâbgâh-ı istirâhatım benden uzaklaşıncaya kadar ibtidâ-yı emrimde yanlarım an-kasdin hâbgâhımdan tebâud etdi. Cemâat-ı ârifîn olan hüsn ü melâhat kâfilesiyle mahmiller arasında yürüdüm. Mevlâmın vücûdundan kinâye olan Leylâ'mın nûrunu hâmil ve insâniyyet-i kâmilenin sûretini mümessil bulunan hevdecden onun nûru şürûk ediyordu. Leylâ'mın cemâl-i bâ-kemâli zuhûr edince ey cemmâl, ey mürîdleri irşâd ve akabât-ı tarîkden kurtarmak sûretiyle kendilerine imdâd eden şeyh-i kâmil! Hayâtın hakkı için kalbim parça parça olmuşdur. Ey merâtib-i ilmiyye ve ameliyyede kâmil ü mükemmel olan ve insâniyyet-i kâmile sûretlerinin melâbisinde zâhir olarak esmâ-i mebâniyyenin necîb develerine râkib olan hazerât-ı İlâhiyye! Ben, sizin ashâb-ı himem ü ikbâl olan ricâlinizin en zaîfiyim. Nefsimden ibâret olan râhilem, sülûkünde ve şehevât u adalât yükleri altında ezilip büzülmüş ve doğru yoldan çıkmışdır. Biraz yavaş yürüyün.

ومِلْ بي إليها يا دليلُ فإنَّني
ذليلٌ لها في تِيهِ عِشقيَ واقِعُ

لَعَلّيَ مِنْ ليلى أفوزُ بنظرةٍ
لها في فؤادِ المُسْتهامِ مواقعُ

وألتذُّ فيها بالحديثِ ويَشتفي
غليلُ عليلٍ في هواها يُنازعُ

Tercüme

Ey delîlim olan nûr-ı Muhammedî! Beni hidâyet yoluna imâle et. Ben aşkımın beyâbân-ı dalâlinde düşkün bir zelîlim. Leylâ'mın bir nazarıyla fevz ü necât bulacağımı ümîd ediyorum. Onun tîr-i nigâhı, bu âşıkın kalbine düşmüş ve saplanmışdır. **[415]** Onunla muhâdese vü mükâlemeden

lezzet alıyorum. O Leylâ'nın muhabbeti için yerinde duramayan bu alîlin şiddet-i iştiyâk u ihtirâkından mütevellid susuzluğu belki kesb-i sükûn u şifâ eder.

فيا أيُّها النَّفسُ الَّتي قدْ تحجَّبتْ
بذاتي وفيها بَدرُها لي طالعُ

لئنْ كنتِ ليلى إنَّ قلبي عامرٌ
بحبِّكِ مجنونٌ بوَصْلِكِ طامعُ

رأى نسخةَ الحسنِ البديعِ بذاتِهِ
تَلوحُ فلا شئٌ سواها يُطالعُ

Tercüme

Ey benim zâtımla ve hakîkat-i vücûdumla istitâr eden ve zuhûr-ı hakîkatiyle bi'l-külliye eseri fânî olan nefs! O nefsin bedri ya'nî hakîkat-i vücûdiyyenin şemsi olan zâtım ve nefsim vehm ü ademden ibâretdir. Eger sen Leylâ isen kalbim de Leylâ-yı Âmiriyye'nin mensûb olduğu Hay kabîlesidir. Allâh menzilini ma'mûr eylesin senin muhabbetinle mecnûn olan bu kalb, vuslatına ümîdvârdır. Âlim ü âmil bir insân-ı kâmilden kinâye olan nefs, o bedî' nüsha-i hüsn ü cemâli kendi zâtında ve bi'l-cümle mevâtında zâhir olarak gördü. Ondan başkasını gördüğü yokdur.

فيا قلبُ شاهدْ حُسنها وجَمالها
ففيها لأسرارِ الجَمالِ وَدائعُ

تنقلْ إلى حقِّ اليقينِ تنزُّهاً
عن النَّقلِ والعقلِ الَّذي هو قاطعُ

Tercüme

Ey kalb! Leylâ'nın hüsn ü cemâlini gör. Bî-pâyân ulûm-ı İlâhiyye demek olan esrâr-ı cemâl **[416]** orada vedîalar demekdir. Avâm u havâssın mertebesi olan ilm ü yakîn mertebelerinden havâssu'l-havâssın derecesi bulunan

hakke'l-yakîn derecesine intikâl ve habl-i ittisâli katʿ eden akl u nazar mertebesinden infisâl et.

فإحياءُ أهلِ الحبِّ موتُ نفوسِهِمْ
وقوتُ القلوبِ العاشقينَ مصارعُ

وكمْ بينَ حُذَّاقِ الجدالِ تَنازُعٌ
وما بَينَ عُشَّاقِ الجَمالِ تنازعُ

Tercüme

Ehl-i[1] muhabbetin ihyâsı, mevt-i nüfûsudur. Yaʿnî öldüklerine ıttılâıdır. Âşıkların kuvvet-i kulûbu ise mesâib ü belâyâdır. Zîrâ uşşâk-ı İlâhî, mahbûblarının efʿâlini bilirler ve o efʿâl ile gıdâ-yı rûhânî alırlar. Makâmât-ı irfâna ve merâtib-i zevkiyyeye onunla yükselirler. Umûr-ı dünyâya âid husûsâtda hâzik ü müdekkik olanlar arasında birçok nizâʿ vardır. Fakat âşık-ı cemâl olanlar arasında kâlen ve hâlen aslâ muhâsame yokdur. Hepsi de kalb-i vâhid üzerinedir. Yalnız ulûm-ı İlâhiyye'yi anlamakda zevk-i irfânları mütefâvitdir. Baʿzısı baʿzısının fevkindedir. Kemâ kâle Teâlâ: ﴿يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾[2]

وصاحِبْ بموسَى العَزْمِ خِضْرَ وَلائها
ففيهِ إلى ماءِ الحياةِ منافعُ

فأنتَ بها قَبلَ الفِراق مُنَبّىءٌ
بتأويلِ عِلمٍ فيكَ منهُ بدائعُ

Tercüme

Ebu'l-Abbâs Hazret-i Hızr'ın sohbetine cenâb-ı Mûsâ'nın azm-ı İlâhiyyesiyle mülâzım ü musâhib ol. **[417]** Ey sâlik! Hızr'ın bu mülk ü velâ ve sohbetinde menfaatler vardır. Azm-ı Mûsevî ile onun mâ-i hayâtını içersin. Sen, ondan ayrılmadan yaʿnî ölmeden evvel ilm-i Rabbânî ve tahkîk-i irfânînin henûz zâhir olmayan bedîalarından haberdâr idin.

1 Ehl-i muhabbetin: Ey muhabbetimin L

2 "Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin.", Mücâdele 58/11.

لقدْ بسطتْ في بحرِ جسمكَ بَسطةً
أشارتْ إليها بالوفاءِ أصابعُ

فيا مُشتَهاها أنتَ مقياسُ قُدْسِها
وأنتَ بها في روضةِ الحسنِ يانعُ

فقَرِّي بهِ يا نَفْسُ عيناً فإنَّهُ
يحدِّثني والمُؤنِسونَ هواجعُ

Tercüme

Leylâ'dan ibâret olan o mâ-i hayât senin deryâ-yı cismine kemâl-i vefâ ve lutf u atâsını parmaklarıyla işâret etdi. Ey nefsin medâr-ı iştihâsı! Sen o Mısr'ın ve Nîl'in kudsiyyet ü tahâretinin mikyâsısın. Onun cennet-i ragâib ü garâibinde yetişip müstefîd oldun. Ey ma'rifet-i zevkiyye ile Rabb'ini ârif olan nefs! Karîru'l-ayn ol. Onların mezâhirinde mûnis-i hakîkî olan Hak'dır. Leyl-i ekvân zulmetinde ashâb u ahbâbıyla birlikde ona enîs olanların deâvî-i nefsâniyye ve gaflet uykusuna daldıklarını nefs bana tahdîs ediyor.

فها أنتِ نفسٌ بالعُلا مُطمئنَّةٌ
وسِرُّكِ في أهلِ الشهادةِ ذائعُ

Tercüme

Ey nefs! Sen merâtib-i âliye ve makâmât-ı sâmiyede mutmainsin. Ta'bîre sığmayan ve emr-i vicdâniyyeden ibâret bulunan sırrın, ya'nî makâmındaki kemâl-i itmi'nânın, ehl-i şühûd olan **[418]** ârifler arasında şâyi' olmuşdur.

لقدْ قُلْتَ في مَبدا أَلَسْتُ بِرَبِّكمْ
بَلى قدْ شَهِدْنا والوَلا مُتتابعُ

فيا حبَّذا تلكَ الشهادةُ إنَّها
تُجادِلَ عَنِّي سائِلي وتُدافعُ

وأنجو بها يومَ الوُرودِ فإنَّها
لقائِلِها حِرْزٌ مِنَ النَّارِ مانعُ

هيَ العُرْوَةُ الوُثْقَى بها فتَمَسَّكي
وحَسْبي بها أنّي إلى اللهِ راجعُ

Tercüme

Mebde'de [1]﴿اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ dedin. Evet, Rabbimiz olduğunu aynü'l-yakîn bildik ve tanıdık. Mülk ü tasarruf ve istîlânın mütetâbiʿ yaʿnî meded-i İlâhî ve sırr-ı Rabbânî'nin gayr-i munkatıʿ olduğuna şehâdet etdik. Dünyâda benimle muhâsame eden ve âlem-i berzahda bana suâl soran sâile karşı feyz-i İlâhî bana cevâbını ilhâm eder. Hicâb-ı mutlak ve bâb-ı muğlakın inkişâfıyla huzûr-ı Hakk'a geldiğim gün necât bulurum. O şehâdet benim için mâniʿ-i nâr olan bir hısn-ı hasîndir. O sâbit ve muhkem bir urve-i vüskâdır ona yapış. Merciimin yine Allâh olacağı bana kâfîdir.

فيا رَبُّ بالخِلِّ الحبيبِ نبيّنا
رَسولِكَ وهوَ السيِّدُ المتواضعُ

أنِلْنا معَ الأحبابِ رؤيتكَ الَّتي
إليها قلوبُ الأولياءِ تسارعُ

فبَابُكَ مَقصُودٌ وفَضْلُكَ زَائِدٌ **[419]**
وجُودُكَ مَوْجودٌ وعَفوُكَ وَاسِعُ

Tercüme

Yâ Rab! Habîb-i edîbin seyyid-i âlem sallallâhu aleyhi ve sellemle kulûb-ı evliyânın cân atdıkları rü'yet-i dîdârına hakîkî dostlarınla birlikde bizi de nâil et. Senin kapın herkesin maksûdudur. Fazl u keremin artar eksilmez. Cûd u ihsânın mevcûd, afvın da gayr-i mahdûddur.

1 "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?", A'râf 7/172.

[İbnü'l-Fâriz'in Torunu Şeyh Ali'nin Tamamladığı "Mîmiyye" Kasîdesi][1]

نَشَرْتُ في موكِب العشّاقِ أعلامي
وكان قَبلي بُلي في الحُبّ أعلامي

Tercüme

Mevkib-i uşşâk olan ârifler arasında râyâtımı neşr etdim. Benden evvel gelen evliyâ-yı mukarrebînin aʿlâm u sâdâtı muhabbet yolunda dûçâr-ı ibtilâ oldu. Ben de onların isrine iktifâ etdim.

وسِرْتُ فيه ولم أبْرَحْ بدَوْلتِه
حتى وجَدْتُ مُلُوكَ العِشْقِ خُدّامي

Tercüme

Hubb-ı İlâhî yolunda katʿ-ı mesâfât ve benden evvel gelen aʿlâm-ı meşâyihimin meslekine iktidâ etdim. Onların devlet-i muhabbetine o derece mülâzım oldum ki aşk u muhabbet sultânlarını kendime hâdim birer bende-i kâim buldum.

---

1 Devamı kaybolduğu için İbnü'l-Fâriz'in torunu Şeyh Ali tarafından zeyl yapılan kasidelerden bir tanesi budur. İbrâhîm Caʿberî'nin (d.640/124-ö 732/1332.) İbnü'l-Fâriz'den rivayet ettiği

إنْ كان مَنزِلَتي في الحبّ عندكُمُ
ما قد رأيتُ فقد ضيّعْتُ أيّامي

أُمْنِيّة ظفِرَتْ روحي بها زَمَناً
واليومَ أحسَبُها أضغاثَ أحلام

iki beyitlik şiirin devamı olan aşağıdaki dört beyti de bir mecmuada bulan Ali, başına on iki sonuna da yedi beyit daha ekleyerek tamamlar.

وإن يكُنْ فرطُ وجدي في مَحَبّتِكُمْ
إثْماً فقد كَثُرَتْ في الحبّ آثامي

ولو علِمْتُ بأنّ الحُبّ آخِرُهُ
هذا الحِمَامُ لَمَا خالَفْتُ لُوّامي

أَودَعْتُ قلبي إلى مَن ليس يحفظُه
أبصرْتُ خلفي وما طالعتُ قدّامي

لقد رَمَاني بسهمٍ من لواحِظِهِ
أصْمى فؤادي فوا شوقي إلى الرامي

ولم أَزَلْ منذ أخذِ العهدِ في قِدَمي
لكَعْبَةِ الحُسْنِ تجريدي وإجرامي

Tercüme

[420] Ahd-i rubûbiyyetde "elestu" hitâbına mazhar olduğum zamândan beri muhabbetimde müstemirr oldum. Kaʿbe-i hüsnünde tabîat-ı cismâniyye ve ahlâk-ı nefsâniyye libâsından soyunup harîm-i tecrîd ü ihrâma girdim. Kemâl-i izmihlâlimle makâm-ı maʿrifete dâhil olduğum zamân helâl olan şeyʾ bana harâm ve ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجاً﴾[1] nazm-ı celîlinin hükmü mahz-ı merâm oldu.

وقد رَماني هواكُمْ في الغرامِ إلى
مَقامِ حُبٍّ شريفٍ شامخٍ سامِى

جَهِلْتُ أهليَ فيه أَهْلَ نِسْبَتِهِ
وهُمْ أَعَزّ أَخِلاّئي وألزامي

قَضَيْتُ فيه إلى حينِ انقِضى أجَلي
شهري ودهري وساعاتي وأعوامي

Tercüme

Vücûd-ı Hakk'ın hissen ve maʿnen suver-i cemîledeki tecelliyâtı beni dünyâ ve âhiretde medâr-ı şerefim olan hubb-ı İlâhînin makâm-ı sâmîsine kadar yükseltdi. O makâm-ı sâmîde ehl ü kavmimi ve makâm-ı muhabbete mensûb olan aşîretimi kemâl-i istigrâkımdan tanıyamadım. Onlar dostlarımın ve bana mülâzım olanların en azîzidir. Ecelim ve gâye-i ömrüm münkazî oluncaya kadar ayımı, zamânımı, sâatlerimi, senelerimi geçirdim. Yaʿnî ölünceye kadar bütün zamânlarımı muhabbet yolunda ifnâ etdim.

ظَنّ العَذُولُ بأنّ العَذْلَ يوقِفُني
نامَ العَذُولُ وشَوقي زائدٌ نامِى

1 "Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk.", Mâide 5/48.

Tercüme

Lâim tarîk-i muhabbetde seyr etmekden beni tevkîf edeceğini zann etdi. O lâim uyudu, **[421]** ahvâlimden gâfil oldu. Hâlbuki dostuma karşı çırpınıp duran derûnî şevk u aşkım artmakdadır.

إن عامَ إنسانُ عَيني في مدامِعِهِ
فقد أُمِدّ بإحْسان وإنعام

Tercüme

Eger gözbebeğim dâimâ akan ve deryâya benzeyen göz yaşlarımda yüzdüyse cânânımı ihsân u inʿâmıyla mazhar-ı imdâd oldu.

يا سائقاً عِيسَ أحبابي عسى مَهَلاً
وسِرْ رُوَيْداً فقَلْبي بينَ أنْعام

سَلَكْتُ كُلّ مَقامٍ في مَحَبّتِكُمْ
وما تَرَكْتُ مقاماً قطُّ قُدّامي

وكُنْتُ أحسَبُ أنّي قد وَصَلْتُ إلى
أعْلى وأغْلى مقامٍ بينَ أقوامي

حتى بَدا لي مَقامُ لم يكُنْ أَرَبي
ولم يَمُرّ بأفكاري وأوهامي

Tercüme

Ey ahbâbımın tekâlîf ü ahkâmını hâmil develeri sevk eden ve Hak'dan kinâye olan sâik, biraz seyrinde yavaş ol neş'et-i insâniyyeden kinâye olan[1] ve tecelliyât-ı İlâhiyye'yi hâmil bulunan develer arasında kalbim de seyr ediyor. Muhabbetiniz yolunda her makâma sâlik oldum. Önümde makâmât-ı kurba dâir hiçbir makâmı bırakmadım. Akvâm u aşîretim arasında en âlî ve en gâlî **[422]** makâma vâsıl olduğumu zann etmişdim. Nihâyet efkâr u evhâmımdan bile geçmeyen bir makâm zâhir oldu. Yaʿnî âmmenin nâil olacağı cennet ü niʿmet makâmı göründü.

1 "sâik, biraz seyrinde yavaş ol neş'et-i insâniyyeden kinâye olan": - L

إنْ كان مَنزِلَتي في الحبّ عندكُمُ
ما قد رأيتُ فقد ضيّعْتُ أيّامي

أُمْنِيّة ظفِرَتْ روحي بها زَمَناً
واليومَ أحسَبُها أضغاثَ أحلام

Tercüme

Muhabbet-i İlâhiyye yolunda derece ve rütbem, zehârif-i âhiret olan şu gördüğüm naîm ü cennetden ibâret ise mücâhedât u riyâzât yolunda geçen günlerimi izâa etmişim. Tarîk-i sülûke dâhil olduğum günden beri umduğum emellerin bugün [1]﴿اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ﴾'dan ibâret olduğunu zann ediyorum.

وإن يكُنْ فرطُ وجدي في مَحَبّتِكُمُ
إثْماً فقد كَثُرَتْ في الحبّ آثامي

Tercüme

Muhabbetiniz yolunda derece-i ifrâta varan vecd ü iştiyâkım bir günâh olduysa izdiyâd-ı aşkım günâhlarımın kesretini teşkîl etmiş oldu.

ولو علِمْتُ بأَنّ الحُبّ آخِرُهُ
هذا الحِمَامُ لَمَا خالَفتُ لُوّامي

Tercüme

Muhabbetin günâh olduğu ve sonu da şu ölümden ibâret bulunduğunu bilmiş olsaydım bu bâbda beni levm edenlere karşı muhâlefet etmezdim. Lâkin **[423]** bana zâhir olan şey'in zann etdiğim şey olmadığını bildim.

أَودَعْتُ قلبي إلى مَن ليس يحفظُه
أبصرْتُ خلفي وما طالعتُ قدَّامي

لقد رَمَاني بسهمٍ من لواحِظِهِ
أصْمى فؤادي فوا شوقي إلى الرامي

1 "Bunlar karma karışık düşlerdir.", Yûsuf 12/44.

Tercüme

Kalbimi yaʿnî akl ü rûhumun ve nefsimin mecmûunu onları saklamayan zâta yaʿnî Rabb-ı Hafîza tevdîʿ etdim. Arkama bırakdığım eyyâm-ı mâziyeye bakdım, önümde olan tecellîlere bakmadım. Hâlbuki kâmil olanlar arkasına değil, önünde olan şey'e bakar. Sihâm-ı uyûnunda fırlatdığı bir nazarla beni kalbimden vurdu ve öldürdü. Beni öldüren o râmîye karşı iştiyâkım ne acîbdir!

Hazret-i Şeyh bu beytde uyûnu kesîr ve sehmi vâhid olarak îrâd etmişdir. Uyûn, esmâ ve sıfâtının ihtilâf-ı âsârından dolayı çokdur. Ve her şeyde zuhûru vardır; fakat sehmi birdir. O da hakîkat-i vücûdiyyeden ibâretdir. Neş'et-i insâniyyeden zâhir olan sehm de kendi nasîbidir.

آهاً على نَظْرَةٍ منه أُسَرّ بها
فإنّ أقصى مرامي رؤيةُ الرّامي

Tercüme

Sevgilimin bir bakışı olsa da sevinsem! Aksâ-yı merâmım, râmîyi görmekdir.

وقوله «رؤية الرّامي» يعنى الذى رمى فى قوله تعالى لنبيه عليه الصلاة والسلام **[424]** ﴿وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى﴾ فإذا كان افضل المخلوقات على الاطلاق صلى الله عليه وسلم ما رمى اذ رمى ولكن الله رمى.[1]

إنْ أسعَدَ اللّٰهُ روحي في مَحَبّتِهِ
وجِسْمَهَا بينَ أرواحٍ وأجسام

وَشَاهَدَتْ واجْتَلَتْ وجهَ الحبيبِ فما
أسْنَى وأسعدَ أرزاقي وأقسامي

Tercüme

Eger Allâh kendi muhabbeti yolunda rûhumu ve cismimi ervâh u ecsâm arasında mesʿûd etmiş ve rûhum da habîbin vech-i pâkını görmüş olduysa

1 Ru'yetu'r-râmî" sözüyle "Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı." (Enfâl 8/17) âyetindeki mânaya işaret edilmiştir. Varlıkların en faziletlisi olan Hz. Peygamber attığında da asıl atan o değil Allah'tır.

mukadder olan rızklarım ve kısmetlerim ne kadar mürtefiʿ u lâmiʿ olmuşdur! Yaʿnî her şeyde zâhir olan cânân-ı hakîkînin vech-i pâkından bana keşf hâsıl olursa maârif-i İlâhiyye ve hakâyık-ı Rabbâniyye'ye dâir maʿnevî erzâkım ne yüksek ne parlak olur!

ها قد أظَلّ زمانُ الوَصْل يا أمَلي
فامنُنْ وثَبّتْ به قلبي وأقدامي

وقد قَدِمَتُ وما قدَّمْتُ لي عَمَلاً
إلاَّ غَرَامِي وأَشْوَاقي وإقدامي

Tercüme

Maksûd u matlûbum olan visâl ve dâr-ı bekâya irtihâl zamânı yaklaşdı. Lutf et kalbimi ve ayaklarımı sâbit ü mütemekkin kıl. Hâlbuki ben varacağım yere vardım. Aşk u şevkim ve ikdâmımdan başka amel-i sâlih olarak hiçbir şey götürmedim.

دارُ السلامِ إليها قد وَصَلْتُ إذن
مِن سُبْلِ أبوابِ إيماني وإسلامي

يا ربّنا أرِنِي أنظُرْ إليكَ بها **[425]**
عِنْدَ القُدومِ وعامِلني بإكرام

Tercüme

Bi'l-cümle[1] âfetlerden sâlim olan dâru's-selâma yaʿnî cennete vâsıl olduğum zamân îmân u İslâmımın kapılarından girmiş olurum. Yâ Rabbî! Cemâl-i bâ-kemâlini göster de öldükden sonra cennetde sana atf-ı nazar edeyim ve bana lutf u ikrâmınla muâmele eyle.

Salâhaddin Yiğitoğlu'nun bitiriş tarihi: **3 Şubat 1937**

Lütfü Akman'ın instinsah tarihi: **21 Eylül 1965**

1 Bil-cümle: Cümle L

KAYNAKÇA

Buhârî, Muhammed. *Sahîhu'l-Buhârî.* Haz. Mustafa Bugâ, Cilt V. Beyrût: Dâru İbni Kesîr, 1993.

Bûrînî, Hasan, ve Abdulganî Nâblusî. *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz,* Cilt I. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.

—. *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz,* Cilt II. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.

Cevherî, İsmâil. *es-Sıhâh.* Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2009.

eş-Şâfiî, Muhammed. *el-Cevheru'n-Nefîs fî Şi'ri'l-İmâm Muhammed b. İdrîs.* Kâhire: Mektebetu'l-Kulliyât, 1985.

Fîrûz-Âbâdî, Muhammed. *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Cilt I. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997.

Gazzâlî, Muhammed. *Bidâyetü'l-Hidâye.* Kâhire: Mektebetu Medbûlî, 1993.

Harâitî, Muhammed. *İ'tilâlü'l-Kulûb*, Cilt I. Riyâz: Mektebetu Nizârı Mustafa'l-Bâz, 2000.

Hilmî, Muhammed Mustafâ. *İbnü'l-Fâriz ve'l-Hubbu'l-İlâhî.* Kâhire: Dâru'l-Maârif. 1975.

Hûrî, Emîn. *Cilâu'l-gâmiz fî Şerhi Dîvâni'l-Fâriz.* Beyrût: Matbaatü'l-Edebiyye, 1910.

İbn Arabî, Muhyiddîn. *Dîvânu İbni Arabî.* Beyrût: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1996.

İbn Hallikân, Ahmed. *Vefeyâtü'l-A'yân*, Cilt I. Beyrût: Dâru Sâdır, 1978.

İbn Hallikân, Ahmed. *Vefeyâtü'l-A'yân*, Cilt III. Beyrût: Dâru Sâdır, 1978.

—. *Vefeyâtü'l-A'yân*, Cilt V. Beyrût: Dâru Sâdır, 1978.

İbnü'l-İmâd, Abdülhay. *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb* Cilt VI. Beyrût: Dâru İbni Kesîr, 1991.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri.* İsntanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969.

İnce, Muhammet. *İbnü'l-Fârız'ın Hamriyye Kasîdesinin Arapça, Farsça ve Türkçe Şerhleri.* Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2018.

Muhibbî, Muhammed Emîn. *Hulasatü'l-Eser*, Cilt II. Matbaatü'l-Vehbiyye, 1284.

Mübârek, Zeki. *et-Tasavvufu'l-İslâmî fi'l-Edebi ve'l-Ahlâk*, Cilt I. Kâhire: Matbaatu'r-Risâle, 1938.

Münâvî, Muhammed Abdürraûf. *el-Kevâkibü'd-Durriyye fî Terâcimi's-Sâdâti's-Sûfiyye*, Cilt II. Beyrût: Dâru Sâdir.

Münzirî, Zekiyyüddîn Abdülazîm. *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-Nakale*, Cilt III. Beyrût: Muessesetü'r-Risâle, 1984.

Mütercim, Asım Efendi. *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercümeti'l-Kâmûsi'l-Muhît: Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi.* İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.

Nâblusî, Abdulganî. *Keşfü's-Sirri'l-Gâmiz fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz.* Haz. Muhammed Ebulfazl İbrâhîm. Kâhire: Muessesetü'l-Halebî, 1972.

Osmânzâde, Hüseyin Vassâf. *Sefîne-i Evliyâ.* Haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz, Cilt I. İstanbul: Kitabevi, 2006.

Özel, Ahmet. "Nâblusî". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006. s. 268.

Saraç, Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi (Belagat).* 8. Baskı. İstanbul: Gökkubbe, 2010.

Sübkî, Tâcüddîn. *Tabakâtü'ş-Şâfiiyyeti'l-Kubrâ*, Cilt VI. 1964.

Tansel, Fevziye Abdullah. "XX. Asır Türk Edebiyâtı'nın Unutulması Gerekli Şâirlerinden Ali Salâhaddin Yiğitoğlu (1877-1939)". *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi III,* 1977, s. 265-282.

Yiğitoğlu, Ali Salâhaddin. *Aşkın Sesi.* Haz. Maruf Toprak, Fakirullah Yıldız ve Serhat Gültaş. İstanbul: Ketebe, 2020.

—. *İnşâu'd-Devâir.* Haz. Fakirullah Yıldız, Serhat Gültaş ve Maruf Toprak. İstanbul: Ketebe, 2020.

—. *Mehâsin-i Ahlâk.* Haz. Maruf Toprak, Fakirullah Yıldız ve Serhat Gültaş. İstanbul: Ketebe, 2021.

—. *Tedbîrât-ı İlâhiyye*, Haz. Serhat Gültaş, Maruf Toprak ve Fakirullah Yıldız. İstanbul: Ketebe, 2020.

—. *Ukletü'l-Müstevfiz.* Haz. Fakirullah Yıldız, Serhat Gültaş ve Maruf Toprak. İstanbul: Ketebe, 2021.

—. *Aşkın Sesi (İnceleme-Metin)*. Haz. Ayşe Sağlam ve Mustafa Yiğitoğlu. İstanbul: DBY Yayınları 2020.

Zehebî, Muhammed. *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Cilt III. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1963.

—. *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Cilt XXII. Beyrût: Muessesetü'r-Risâle, 1996.

—. *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, Cilt XLVI. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1998.

BEYİTLER DİZİNİ

سائقَ الأظعانِ يَطوي البيدَ طَيْ 52
وبِذَاتِ الشّيح عنّي إنْ مَرَرْ 53
وتلَطّفْ واجْرِ ذكري عندهم 53
قُل ترَكْتَ الصَّبَّ فيكُم شبَحاً 54
خافياً عن عائِدٍ لاحَ كمَا 54
صارَ وصفُ الضّرّ ذاتيّاً لهُ 54
كهِلاَلِ الشّكّ لولا أنَهُ 55
مِثْلَ مسلوبِ حياةٍ مثلاً 55
مُسْبِلاً للنأيِ طَرْفاً جادَ إن 56
بَيْنَ أهلِيهِ غَريباً نازحاً 56
جامِحاً إنْ سِيمَ صَبراً عنكُمُ 57
نَشَرَ الكاشِحُ ما كانَ لهُ 57
في هَوَاكُمْ رَمَضَانٌ عُمْرُهُ 58
صادياً شوقاً لِصَدّا طَيْفِكُمْ 58
حائِراً في ما إليهِ أمرُهُ 59
فكَأَيّ منْ أسىً أعيا الإسى 59
رائياً إنكارَ ضُرٍّ مَسّهُ 59
والّذي أرويهِ عن ظاهِرِ ما 60
فؤادي عندَ مَعلومي مُقيمٌ 60
يا أُهَيْلَ الوُدّ أنّى تُنْكِرُو 60
وهَوى الغادةِ عَمري عادةً 61
نَصباً أكسبَني الشّوقُ كما 61
ومتى أشكُ جِراحاً بالحشا 62
إذا قُلْتُ أَهْدِى الهَجْرَ لِي حُلَلاً [البِلى] 62
وإن قُلْتُ مَا ذَنْبِى إلَيْكِ اَجَبْتِنِي 63
عَيْنُ حُسّادي عليها لي كَوَتْ 63
عَجَباً في الحرب أُدعى باسِلاً 63
هل سَمِعْتُمْ أو رأيتُمْ أسَداً 64
سَهْمُ شَهْم القَومِ أشوى وشَوى 64
وَضَعَ الآسي بصَدْرِي كَفَّهُ 65
أيُّ شيء مُبْرِدٌ حَرّاً شَوى 65
سَقَمِي مِنْ سُقْم أجفانِكُمُ 65
نظر الحبيبُ إليَّ من طرف خفى 66
أوعِدوني أو عِدوني وامطُلوا 67
رَجَعَ اللاّحي عليكُمْ آئِساً 67
أبعِيْنَيْهِ عَمىً عنكُمْ كَما 68
واذا خفيت على الغبيّ فعاذر 68
أَوَ لم يَنْهَ النُّهَى عَن عَذْلِهِ 68
ظَلّ يُهْدِي لي هُدىً في زَعْمِهِ 68
ولِما يَعْذُلُ عن ليماء طَوْ 69
لَوْمُهُ صَبّاً لدى الحِجْرِ صَبا 69
عاذِلي عن صَبْوَةٍ عُذْرِيّةٍ 70
ذابتِ الرّوحُ اشتياقاً فهْيَ بَعْ 70
فهَبُوا عَينيّ ما أجدى البُكا 71
عَينَ ماء فَهْيَ إحدى مُنيَتي 71
أو حَشا سالٍ ولا أختارُهَا 71
بَل أسيئوا في الهَوى أو أحسِنوا 72
رَوّحِ القلبَ بِذِكْرِ المُنْحَنَى 72
وَاشدُدْ باسمِ اللاَءِ خَيْمَنَ كذا 73
نِعْمَ ما زَمْزَمَ شادٍ مُحْسِنٌ 73
وجَنابٍ زُويَتْ من كُلّ فَجٍ لهُ 74
وادّراعي حلّلَ النّقْعِ ولي 74
واجتماعِ الشّملِ في جَمعٍ وما 75
لَمِنىً عِندي المُنى بُلّغْتُها 75
منذُ أوضحتُ قُرى الشامِ وبا 76
لم يَرُقْني مَنْزِلٌ بعدَ النّقَا 77
نَقِّلْ فُؤادَكَ حَيثُ شِئتَ مِن الهَوى 78
آهِ وَا شَوقي لِضاحي وجهِها 78
فَبِكُلّ منه والألحاظِ لي 79
وأرى من ريحِهِ الرّاحَ انتشَتْ 79
ذو الفَقَارِ اللّحْظُ منها أبداً 80
نَحَلَتْ جسمي نُحُولاً خَصْرُها 80
إنْ تَثَنّتْ فَقَضِيبٌ في نَقاً 81
وإذا وَلّتْ تَوَلّتْ مُهْجَتِي 82

وأبَى يَتْلوَ إلاّ يوسُفاً 82
تطوف بقلبي ساعة بعد ساعة 83
خَرّتِ الأقمارُ طَوعاً يَقْظَةً 84
لم تَكَدْ أمْناً تُكَدْ من حُكْمَ 84
شَفَعَتْ حَجّي فكانت إذ بَدَتْ 85
فَلَها الآنَ أُصَلّي قَبِلَتْ 85
كُحِلَتْ عَيني عَمىً إنْ غَيْرَها 85
جَنّةٌ عندي رُباها أمحَلَتْ 86
كعَروسٍ جُلِيَتْ في حِبَرٍ 87
دارُ خُلْدٍ لمْ يَدُرْ في خَلَدِي 87
أيُّ مَن وافى حَزيناً حَزْنَها 88
بِئْسَ حَالاً بُدِّلَتْ من أُنْسِهَا 88
حيثُ لا يَرتَجعُ الفائِتُ وا 88
من ذاالذى ما ساء قط 89
محمد الهادى الذى 89
لا تُمِلْنِي عن حِمى مُرتَبَعي 89
فَلُبانَاتي لبَانَاتٍ تَرا 90
مَلَلِي مِنْ مَلَلٍ والخَيْفُ حَيْ 90
بالدُّنَى لا تَطْمَعَنْ في مَصْرِفي 91
لو تَرى اينَ خَمِيلاَتُ قُبا 91
كُنْتَ لا كُنْتَ بِهم صبّاً يَرَى 92
فأرِحْ مِنْ لَذْعِ عَذْلٍ مِسْمَعَي 92
خَلّ خِلّي عنكَ ألقاباً بِها 93
وهَانَ عَلَيَّ اللَّومُ في جَنبِ حُبِهَا 93
وإذا ما أردت رفعة قدري 94
إن تَكُنْ عبداً لها حقّاً تَعُدْ 94
قوتُ روحي ذِكْرُها أنّى تحُو 94
لستُ أنسى بالثّنايا قولَها 95
سَلْهُمُ مُسْتَخْبِراً أنفُسَهُم 95
فالقَضَا ما بينَ سُخْطٍ والرّضى 96
خاطِبَ الخَطْبِ دعِ الدّعوى فما 96
رُحْ مُعافىً واغتنِم نُصْحِي وإنْ 97
وبِسُقْمٍ هِمْتَ بالأجفانِ إنْ 97
كمْ قَتِيلٍ من قَبيلٍ ما لَهُ 98
بابُ وَصْلي السّأمُ من سُبلِ الضّنى 98
فإنِ استَغْنَيْتَ عن عِزّ البَقا 99
الشرط بذل النّفس اوّل وَهلة 99
قُلْتُ روحي إنْ تَرَيْ بَسطَكِ في 99
أيُّ تعذيبٍ سوى البُعْدِ لنَا 100
إن تَشَيْ راضيةً قَتْلي جَوىً 100
ما رأَتْ مِثلَكِ عَيْني حَسَناً 100
نَسَبٌ أقرَبُ في شرْعِ الهَوَى 101
هكذا العشق رضيناه ومَنْ 102
ليتَ شعري هل كفَى ما قد جَرَى 102
حاكياً عَينَ وليّ إن عَلاَ 102
قد بَرى أعظَمُ شوقي أعظُمي 103
شافِعي التّوحيدُ في بُقْيَاهُما 103
وتَلاَفِيكِ كَبُرْئي دونَهُ 104
ساعدي بالطّيف إن عَزّتْ مُنىً 104
شامَ مَن سامَ بطرْفٍ ساهِرِ 104
لو طَوَيْتُمْ نُصْحَ جارٍ لم يَكُنْ 105
فاجْمعوا لي هِمَماً إن فَرّقَ الدَّ 105
ما بِودّي آلَ مَيٍّ كانَ بَث 106
سِرُّكُمْ عِنْدِيَ مَا أعلَنَه 106
مُظْهِراً ما كنتُ أُخْفي من قَدِي 107
عِبْرَةٌ فَيْضُ جُفوني عَبْرَةً 107
كادَ لولا أدمُعي أستَغْفِرُ اللهَ 107
صارِمي حَبلِ وِدادٍ أحكَمَتْ 108
أتُرى حَلَّ لكُمْ حَلٌّ أوَا 108
بُعْدِيَ الدّاريّ والهَجْرَ عَلَيَّ 109
هَجْرُكُمْ إن كانَ حتماً قَرّ بوا 110
يا ذَوي العَودِ ذَوى عُودُ وِدا 110
عَهْدُكُمْ وَهناً كبَيْتِ العنكبو 111
يا أُصَيْحَابِي تمادى بَيْنُنا 111
عَلّلُوا روحي بأرواحِ الصَّبا 112
ومتَى ما سِرَّ نجْدٍ عَبَرَتْ 112

ما حديثي بحديثٍ كم سَرَتْ 113
أيْ صَباً أيَّ صِباً هِجْتِ لنا 113
سائلي ما شَفّني في سائِلِ الدّ 114
عُتْبُ لم تُعتِبُ وسلْمى أَسلَمَتْ 115
والتي يَعنو لها البدرُ سَبَتْ 116
عُدْتُ مِمّا كابدَتْ مِن صدّها 116
واجِداً منذُ جَفا بُرْقُعُهَا 117
حَلَفتْ نارُ جَوىً حالفَني 117
عِيسَ حاجي البيت حاجي لو 118
فُزْتِ بالمسْعى الذي أُقْعِدتُ عن 119
سيء بي إن فاتَني مِن فاتِني الْ 119
حاظِري من حاضِري مَرْمَاكِ با 120
لا بَرى جَذبُ البُرَى جِسْمَكِ واعْ 121
خَفّفِي الوَطْءَ ففي الخيْف سَلِمْ 121
كان لي قلبٌ بِجَرْعَاء الحمى 122
إن ثنى ناشدْتُكُمْ نِشْدانَكُمْ 122
يا سَقى اللهُ عقيقاً باللّوَى 123
وأُوَيْقَاتٍ بِوادٍ سَلَفَتْ 124
مَعْهَدٍ مِن عهْدِ أجفاني على 124
كمْ غديرٍ غادَرَ الدّمعُ بِهِ 125
فَتَرَائي مِن ثَراهُ كان لو 125
حَيّ رَبْعِيّ الحَيا رَبْعَ الحَيا 125
أيّ عَيش مَرّ لي في ظِلّهِ 126
أيْ ليالي الوصلِ هل من عودَة 126
وبأيّ الطُرْقِ أرجُو رَجْعَها 127
حيرَتي بينَ قضاءِ جيرَتي 127
ذهبَ العُمْرُ ضياعاً وانقضى 128
غيرَ ما أوليتُ من عِقْدي ولا 128
جعلت ولائى آل حمد قُربَة 129
صدٌّ حَمى ظمئي لَمَاكَ لِماذا 130
إن كان في تلَفي رِضاكَ صبابةً 130
كبِدي سلَبتَ صحيحةً فامنُنْ على 130
قولوا لمَن سلب الفؤاد صحيحة 131
يا رامياً يَرْمي بسَهْمِ لَحاظِهِ 131
أنّى هجَرتَ لِهجْرِ واشٍ بي كمَنْ 131
وعليّ فيكَ مَنِ اعتدَى في حِجْره 132
غَيرَ السّلُوّ تجِدْهُ عندي لائِمي 132
يا ما أُمَيْلِحَهُ رَشاً فيه حَلا 132
أضحى بإحسانٍ وحُسْنٍ مُعْطياً 133
سَيْفَاً تَسِلُّ على الفؤاد جُفُونُه 133
فتْكاً بنا يزْدادُ منهُ مُصَوراً 134
لا غَرْوَ أنْ تَخذَ العِذَارَ حمائلا 134
لقد سلَّ سيفاً والعذار الحمائل 134
يا شمعة هي في كل الفوانيس 135
وبِطَرْفِهِ سِحْرٌ لَو اَبْصَرَ فِعْله 135
تَهْذِي بهذا البَدرِ في جَوّ السّما 135
عَنَتِ الغزالَةُ والغَزَالُ لِوَجْهِهِ 136
أَرْبَت لَطافتُهُ على نَشْرِ الصَّبا 136
خطرات النسيم تجرح خديه 137
وشَكَتْ بَضاضةُ خدّهِ من وَرْدِهِ 137
ولقد شكوت طتلقي 137
عَمَّ اشْتِعالا خالُ وجْنَتِهِ أخا 138
ورثته حبّه القلب القتيل به 138
لهيب الخدّ حين بدا لعيني 138
وَبَيْنَ الخَدِّ والشَّفَتَيْنِ خَالٌ 139
خَصِرُ اللّمى عذْبُ المُقَبّلِ بُكْرةً 139
مِن فيه والألحاظُ سُكْرِي بل أرى 139
سَكِرْتُ مِنْ لحظِهِ لا مِنْ مُدامَتِهِ 140
نَطَقَتْ مَناطقُ خَصْرِهِ خَتْماً إذا 140
رقّتْ ودَقّ فناسبَتْ مِنّي النّسي 141
كالغُصْنِ قدّاً والصّباحِ صباحَة 141
حُبّيه عَلّمنِي التنَسُّكَ إذ حكى 142
لَوْ كانَ حُبُّكَ صَادِقاً لأَطَعْتَهُ 142
فَجَعَلْتُ خَلْعِي للْعِذَار لِثَامَه 142
ولنا بخَيْفِ مِنىً عُرَيْبٌ دونَهُمْ 143
وبجزع ذَياك الحِمي ظَبيُ حَمَي 143

هيَ أدمُعُ العُشّاقِ جادَ وليُّها ال 144
كَمْ من فقيرٍ ثَمّ لا من جعفر 144
من قبلِ ما فَرَقَ الفريقُ عَمارةً 145
أفْرِدْتُ عنهُمْ بالشّآمِ بُعَيْدَ ذا 145
جمعَ الهُمومَ البُعدُ عِندي بعدَ أن 145
كالعَهْد عندهُمُ العهودُ على الصّفا 146
عَزّ العَزاءُ وجَدّ وَجْدي بالأُلى 146
والصّبرُ صَبْرٌ عنهُمُ وعَلَيْهِمُ 147
رِئمَ الفَلا عنّي إليكَ فمُقْلَتي 147
قَسَماً بمَنْ فيه أرى تعذيبَهُ 148
ما استحسَنَتْ عيني سواهُ وإن سبى 148
لمْ يَرْقُبِ الرُّقَباءُ إلاّ في شَجِ 148
قدْ كانَ قَبْلَ يُعَدُّ منْ قَتْلى رَشاً 148
أَمْسى بنار جوىً حَشَتْ أحشاءَه 149
حَيرانُ لا تلْقَاهُ إلاّ قلتَ مِنْ 149
حَرّانُ مَحنِيُّ الضّلوعِ على أسىً 149
دَنِفٌ لسيبُ حشىً سَليبُ حُشاشةٍ 150
سَقَمٌ أَلمّ به فآلم إذ رأى 150
أبدى حِدادَ كآبَةٍ لِعَزَاهُ إذ 150
إذا كانَ البياضُ لباسَ حزن 151
فغَدا وقد سُرّ العِدَى بشبابه 151
حَزْنُ المَضاجِع لا نَفَاذَ لِبَثّه 151
أبداً تَسُحّ وما تشحُّ جفُونُهُ 152
مَنَحَ السُّفُوحَ سُفوح مَدْمَعِه وقد 152
قال العوائِدُ عندما أبصَرْنَهُ 152
باحَ مجنونُ عامرٍ بهواهُ 153
نَعَمْ بالصَّبا قلبي صبا لأحِبّتِي 154
سَرَتْ فأَسرَّتْ للفؤادِ غُدَيَّةً 154
مُهَيْمِنَةٌ بالرَّوضِ لَدْنٌ رِداؤُها 155
لها بأُعَيْشَابِ الحِجَازِ تَحَرّشٌ 155
تُذَكِّرُني العَهْدَ القَديمَ لأنَّها 156
أيا زاجراً حُمْرِ الأَوارِكِ تارِكَ ال 156
لَكَ الخيرُ إن أَوضَحتَ تُوضِحُ مُضحياً 157

ونكَّبتَ عن كُثبِ العُرَيضِ مُعارِضاً 157
وبايْنْتَ باناتٍ كَذا عَن طُوَيلِعٍ 158
وعَرِّجْ بذَيَّاكَ الفريقِ مُبَلِّغاً 159
فلي بينَ هاتِيكَ الخيامِ ضنِينَةٌ 159
مُحَجَّبَةٌ بَينَ الأسِنَّةِ والظُبا 160
مُمَنَّعةٌ خَلْعُ العِذَارِ نِقَابُها 161
تُتيحُ المنَايا إذ تُبيحُ ليَ المُنى 161
وما غَدرَتْ في الحُبِّ أَن هَدرَتْ دَمي 162
مَتَى أَوعَدَتْ أُولَتْ وإِن وَعَدتْ لَوَتْ 162
وإن عَرضَتْ أُطْرِقْ حياءً وهيبةً 163
ولَو لمْ يَزُرْني طيفُها نحوَ مَضجَعِي 163
تَخَيُّل زُورٍ كان زَورُ خَيالِها 164
بفَرْطِ غرامي ذِكْرَ قيسٍ بوَجْدِهِ 164
فلم أَرَ مثلي عاشِقاً ذا صبابةٍ 165
هيَ البَدْرُ أوصافاً وذاتي سَماؤُها 165
يا طلعة الشمس أو يا طلعة القمر 166
مَنازلُها مِنّي الذِّراعُ تَوَسُّداً 166
فما الوَدْقُ إلّا من تحلُّبِ مَدْمَعِي 167
وَكُنتُ أرى أَنَّ التعشُّقَ مِنحَةٌ 167
مُنَعَّمةً أحشايَ كانت قُبَيلَ ما 168
فلا عادَ لي ذاكَ النَّعيمُ ولا أرى 168
ألا في سَبيلِ الحُبِّ حالي وما عَسى 168
أَخَذْتُمْ فؤادي وهوَ بَعْضِي فما الَّذي 169
لى فى الحجاز وديعة خَلّفتُها 169
وجَدْتُ بكم وجْداً قُوى كُلّ عَاشِقٍ 169
برى أعظُمي من أَعظَمِ الشوقِ ضِعفُ ما 170
وأنحَلَني سُقْمٌ لهُ بجُفُونِكُمْ 170
فَضَعْفِي وسُقْمي ذا كرأيِ عَواذِلي 171
وهَى جَسَدِي مِمّا وهَى جلَدي لذا 171
أرى الجسم مني يضمحل وإنما 171
تَعِسَ القياس فللغرام قضية 172
وعُدْتُ بما لمْ يُبْقِ مِنّي مَوْضِعاً 172
كَأَنّي هِلالُ الشَّكِّ لوْلا تَأَوُّهي 172

فجِسْمِي وقلبي مُستحيلٌ وواجِبٌ 173
وقالوا جَرَتْ حُمْراً دموعُكَ قلتُ عن 173
فلا تُنْكِروا إن مَسَّني ضَرُّ بَيْنِكُم 174
فصَبْري أراهُ تحْتَ قَدْري عَلَيْكُمُ 174
ولَمّا تَوافَيْنَا عِشاءً وَضَمَّنا 174
أَيا كعْبَةَ الحُسْنِ الَّتي لِجمالِها 176
بريقَ الثَّنايا منْكِ أهدى لَنا سَنا 176
وأوْحَى لعَيْني أنّ قَلْبي مُجاورٌ 176
ولَوْلاكِ ما استهدَيْتُ برْقاً ولا شجَتْ 177
فذاكَ هدىً أهْدى إليّ وهذه 177
أرومُ وقد طال المدَى منْك نظْرَةً 178
إنْ كان مَنزِلَتي في الحبّ عندكُمُ 178
وقد كنتُ أُدعى قبل حُبّيكِ باسلاً 178
أقادُ أسيراً واصْطِباري مُهاجِري 179
أما لَكِ عنْ صدّ أمالَكِ عن صدٍّ 179
فبَلَّ غَليلٍ مِنْ عليلٍ على شفاً 180
فلا تحسبي أنّي فَنَيْتُ من الضّنا 180
جَمالُ مُحيّاكِ المَصُونُ لِثامُهُ 181
وجَنّبَني حُبّيكِ وَصْلَ مُعاشِري 181
وأبعَدَني عن أرْبُعي بُعْدُ أرْبَعٍ 181
فلي بعدَ أوْطاني سكونٌ إلى الفلا 182
وزَهّدَ في وَصلي الغوانيَ إذْ بَدا 182
فرُحْنَ بحُزْنٍ جازعاتٍ بُعَيْد ما 183
جهلْنَ كلُوّامي الهوى لا علِمْنه 183
أري الجسم منّي يضمحل وانما 184
صِرتُ شيخاً وما تغيّر حالي 184
وفي قَطْعي اللّاحي عليكِ ولاتَ حي 185
فأصبَحَ لي من بعدِ ما كان عاذِلاً 185
وحَجّيَ عَمْري هادياً ظلّ مُهْدِياً 185
رأى رجباً سمْعِي الأبيَّ ولَوْميَ ال 186
وكمْ رامَ سِلْوَاني هواكِ مُيَمّماً 186
وقال تَلافَى ما بَقي منكَ قلتُ ما 186
إبائي أبَى إلّا خِلافيَ ناصِحاً 186
يُرادُ من القلبِ نِسيانُكُم 187
تُحادِلُ مِنّى شِيمَةً غَيرَ شِيمَتي 187
يَلَذّ لهُ عَذْلي عليكِ كأنّما 187
ومُعْرِضَة عن سامِرِ الجَفن راهِبِ ال 187
تناءتْ فكانت لذّةَ العيش وانقضَت 188
وبانَتْ فأمّا حُسنُ صَبري فخانني 188
فلمْ يرَ طَرْفي بعدها ما يَسُرّني 188
وقد سَخِنَتْ عَيْنِي عليها كأنّها 189
فإنْسانُها مَيْتٌ ودمعيَ غُسْلُهُ 189
وليس يَصحَّ في الاذهانِ شيئ 189
فلِلْعَيْنِ والأحشاء أوّلَ هل أتى 189
كأنّا حَلَفْنا للرّقيب على الجفَا 190
وكانت مواثيقُ الإخاءِ أخِيّة 190
وتَاللَّهِ لم أختَرْ مذَمّةَ غدرِها 191
أُريدُ وصالَهُ ويُريدُ هَجرى 191
سَقى بالصّفا الرَّبْعِيُّ رَبْعاً به الصفا 192
مُخَيَّمَ لَذّاتي وسَوْقَ مآربي 192
بَلَد صَحِبتُ به الشبِيبة والصبا 193
منازِلُ أُنْسٍ كُنّ لم أنسَ ذِكْرَها 193
ومِنْ أَجْلِهَا حالي بها وأُجِلّهَا 193
غرامي بشَعْبٍ عامرٍ شِعبَ عامرٍ 193
ومِنْ بَعْدِها ما سُرّ سِرّي لبُعْدِها 194
وما جَزَعي بالجَزْعِ عن عبثٍ ولا 194
على فائتٍ من جَمْعِ جَمْعٍ تأسُّفي 195
أَبيتُ بجَفْنٍ للسُّهادِ مُعانِقٍ 196
وبَسْطٍ طَوى قبضُ التنائي بساطَهُ 197
وذِكْرُ أُوَيْقَاتِيَ الّتي سلَفَت بها 197
تري المحبين صرعى في ديارهم 198
رَعى اللَّهُ أيّاماً بظِلّ جَنابِها 198
وما دارَ هَجرُ البُعْدِ عنها بخاطري 198
وقد كان عندي وصْلُها دونَ مطلَبي 199
وكم راحةٍ لي أقْبَلَتْ حين أقْبَلَتْ 199
كأنْ لم أَكُنْ منها قريباً ولم أَزَلْ 199

غرامي أَقِمْ صبري انْصَرِم دمعي انسجِم 199
ويا جلَدي بعد النَّقا لستَ مُسعِدي 200
ولمّا أَبَتْ إلّا جِماحاً ودارُها ان 200
سلامٌ على تلك المَعاهدِ من فتىً 201
أعِدْ عند سمْعي شاديَ القوم ذِكْرَ مَنْ 201
تُضَمِّنُهُ ما قُلْتُ والسُّكْرُ مُعلِنٌ 202
قلْبي يُحدّثُني بأنّكَ مُتلِفي 203
لم أقضِ حقَّ هَوَاكَ إن كُنتُ الذي 204
ما لي سِوى روحي وباذِلُ نفسِهِ 204
الشرط بذل النفس اوّل وهلة 204
فَلَئِنْ رَضيتَ بها فقد أسْعَفْتَني 205
يا مانِعي طيبَ المَنامِ ومانحي 205
عَطفاً على رمَقي وما أبْقَيتَ لي 206
فالوَجْدُ باقٍ والوِصالُ مُماطِلي 206
لم أخلُ من حَسدٍ عليكَ فلاتُضعْ 206
واسألْ نُجومَ اللّيلِ:هل زارَ الكَرَى 207
لا غَروَ إنْ شَحّتْ بِغُمضِ جُفونها 207
وبماجرى في موقفِ التَّوديعِ منْ 207
إن لم يكُنْ وَصْلٌ لَدَيكَ فَعِدْ بِهِ 208
فالمطلُ منكَ لديَّ إنْ عزَّ الوفا 208
أهفو لأنفاسِ النَّسيمِ تعلَّة 208
فلَعَلَّ نارَ جَوانحي بهُبوبِها 209
يا أهلَ ودِّي أنتمُ أملي ومنْ 209
عُودوا لَما كُنتمْ عليهِ منَ الوَفا 209
وحياتكمْ وحياتكمْ قسماً وفي 210
لوْ أنَّ روحي في يدي ووهبتها 210
لا تحسبوني في الهوى متصنِّعاً 210
أخفيتُ حبَّكمُ فأخفاني أسىً 211
أبْلى الهَوَى أسَفاً يَوْمَ النّوَى بَدَني 211
ولقد أقولُ لِمن تَحَرّشَ بالهَوَى 211
قلْ للعذولِ أطلتَ لومي طامعاً 212
بَرَحَ الخَفاءَ بحُبّ مَن لو في الدّجى 212
وإن اكتفى غَيْري بِطيفِ خَيالِهِ 213
وَقْفاً عَلَيْهِ مَحَبّتي ولِمِحنَتي 213
وهَواهُ وهوَ أليّتي وكَفَى بِهِ 213
لا تنكروا شغفي بما يرضى وإنْ 214
غَلَبَ الهوى فأطَعتُ أمرَ صَبابَتي 214
مني لَهُ ذُلّ الخَضوع ومنهُ لي 214
ألِفَ الصّدودَ ولي فؤادٌ لم يَزَلْ 215
ياما أميلحَ كلَّ ما يرضى بِهِ 215
لوْ أسمعوا يعقوبَ ذكرَ ملاحةٍ 216
كلُّ البدورِ إذا تجلَّى مقبلاً 216
إنْ قُلْتُ: عِندي فيكَ كل صَبابةٍ 217
كَمَلتْ مَحاسِنُهُ فلو أهدى السّنا 217
وعلى تَفَنُّنِ واصِفيهِ بِحُسْنِهِ 217
ولقدْ صرفتُ لحبّهِ كلّي على 217
فالعينُ تهوى صورةَ الحسنِ الَّتي 218
أسْعِدْ أُخَيَّ وغنِّ لي بِحَديثِهِ 218
يا أختَ سعدٍ منْ حبيبي جئتني 219
إنْ زارَ يوماً ياحَشايَ تَقَطَّعي 219
ما للنّوى ذَنْبٌ ومَنْ أهوى مَعي 219
تهْ دلالاً فأنتَ أهلٌ لذا كا 220
ولكَ الأمرُ فاقضِ ما أنتَ قاضٍ 220
وتلافي إنْ كانَ فيهِ ائتلافي 220
وبما شئتَ في هواكَ اختبرني 220
فعلى كلِّ حالةٍ أنتَ مني 220
وكفّاني عِزّاً بِحُبّكَ ذُلّي 221
وإذا ما إليكَ بالوَصلِ عزّتْ 221
لكَ في الحيّ هالكٌ بكَ حيٌّ 221
بِجمالٍ حَجَبْتَهُ بِجلالِ 222
وإذا ما أمْنُ الرّجا مِنْهُ أذْنَا 222
فبإقدامِ رغبةٍ حينَ يغشا 222
ذابَ قلبي فأذنْ لهُ يتمنَّا 222
وإذا لمْ تنعشْ بروحِ التَّمنّي 223
أينَ منّي مارمتُ هيهاتَ بلْ أيْ 224
قد كَفى ما جَرى دَماً من جُفونٍ 224

فأجِرْ من قِلاكَ فيك مُعَنًّى 224
هبكَ أنَّ اللّاحي نهاهُ بجهلٍ 225
أتُرى من أفتاكَ بالصّدّ عَنّي 225
بانكساري بذلّتي بخضوعي 225
وبما شئتَ في هواكَ اختبرني 226
كُنتَ تَجفو وكانَ لي بعضُ صَبرٍ 226
كم صُدوداً عَساكَ تَرْحمُ شكْوا 227
شَنّعَ المُرْجِفُونَ عنكَ بهَجرِي 227
إنْ تنسَّمتَ تحتَ ضوءِ لثامٍ 228
كُلُّ مَن في حِماكَ يَهوَاكَ لكِن 228
فيكَ مَعْنيً حَلّاكَ في عَينِ عَقْلي 229
فقتَ أهلَ الجمالِ حسناً وحسنى 229
يحشرُ العاشقونَ تحتَ لوائي 229
ما ثنائي عنكَ الضّني فبماذا 230
لكَ قُرْبٌ مِنّي ببُعدِكَ عنّي 230
علّمَ الشَّوقُ مقلتي سهرَ اللّيْ 230
حبّذا ليلَةٌ بها صِدْتُ إسْرا 231
نابَ بدرُ التَّمامِ طيفَ محيَّا 231
فالدّياجي لنا بكَ الآنَ غُرٌّ 232
ومَتى غِبْتَ ظاهِراً عن عياني 233
أنا في فؤادك فارم طرفك نحوه 233
أهلُ بدرٍ ركبٌ سريتَ بليلٍ 233
واقتِباسُ الأنوارِ مِن ظاهري 234
يعبقُ المسكُ حيثما ذكرَ اسمي 234
قالَ لي حسنُ كلّ شيءٍ تجلّى 235
وما ملت للإشراكِ في دين حبّه 237
زدني بفرطِ الحبِّ فيكَ تحيُّراً 238
يا قلبُ أنتَ وعدتَني في حُبّهِمْ 238
إنّ الغَرامَ هوَ الحَياة فَمُتْ بِهِ 238
قُل لِلّذِينَ تقدّمُوا قَبلي ومَن 238
ولقدْ خلوتُ معَ الحبيبِ وبيننا 239
فأدِرْ لِحاظَكَ في مَحاسِن وَجْهِهِ 239
لوْ أنّ كُلّ الحُسْنِ يكمُلُ صُورَةً 240

ما بَينَ ضالِ المُنحَنى وظِلالِهِ 241
وبذلكَ الشِّعبِ اليَمانِي مُنية 241
يا صاحِبي هذا العقيقُ فقِفْ بهِ 242
وانظرهُ عنّي إنَّ طرفي عاقني 242
واسْألْ غزالَ كِناسِهِ:هل عندَهُ 243
وأَظُنّهُ لم يَدْرِ ذُلَّ صَبابَتي 243
تَفديهِ مُهجَتيَ الّتي تَلِفَتْ ولا 244
أتُرَى درى أنّي أحِنّ لهَجْرِهِ 244
وأبيتُ سهراناً أمثّلُ طيفهُ 244
لاذُقْتُ يوماً راحةً مِن عاذلٍ 245
فوَحقِّ طيبِ رِضَى الحبيبِ ووصلهِ 245
لك ان تعز كما تشاء وتهجرا 245
واهاً إلى ماءِ العذيبِ وكيفَ لي 245
إحفَظْ فؤادَكَ إن مَرَرْتَ بحاجرٍ 247
فالقلبُ فيه واجبُ من جائزٍ 247
وعلى الكَثيبِ الفرْد حَيٌّ دونهُ ال 248
أحبِبْ بأسمَرَ صِيْنَ فيه بأبيضٍ 249
ومُمَنَّعٍ ما إنْ لنا من وَصْلِه 249
لِلَماهُ عُدْتُ ظَماً كأصدى واردٍ 249
خيرُ الأُصَيْحَابِ الذي هو آمري 250
لَوْ قيلَ لي ماذا تُحِبّ وما الذي 250
ولقد أقولُ للائمي في حُبّه 250
لكِنْ وجدْتك من طريقٍ نافعي 251
أَحسنَت لي من حيثُ لا تدْري وإن 251
يُدْني الحبيبَ وإن تناءتْ دارُهُ 252
فكأنّ عَذْلَكَ عيسُ مَن أحبَبْتُهُ 252
أتْعَبتَ نفسَك واسترَحتُ بذكْره 253
فاعْجَبْ لِهاجٍ مادحٍ عُذّالُه 253
يا سائِراً بالقَلْبِ غدراً كَيفَ لَمْ 254
بَعضي يَغارُ عليكَ من بَعضي ويحْ 254
ويوَدّ طَرْفي إن ذُكِرْتَ بمَجلسٍ 254
مُتَعَوّداً انجازَهُ مُتَوعّداً 255
ولبُعْدِهِ اسوَدّ الضّحى عندي كما ابْ 255

ما بينَ مُعْتَرَكِ الأحداقِ والمُهَجِ 256
ودَّعْتُ قبلَ الهَوى رُوحي لما نَظَرَتْ 256
لِلّهِ أجفانُ عينٍ فيكَ ساهِرَةٍ 256
وأضْلُعٌ نَحِلَتْ كادتْ تُقَوِّمُها 257
وأدمعٌ هملتْ لولا التَّنفسُ منْ 257
وحبَّذا فيكَ أسقامُ خَفيتُ بها 258
أصبحتُ فيكَ كما أمسيتُ مكتئباً 258
أهفو إلى كلِّ قلبٍ بالغرامِ لهُ 259
وكُلِّ سَمْعٍ عنِ اللاحي بهِ صَمَمٌ 259
لا كانَ وجدٌ بهِ الآماقُ جامدة 259
عذِّبْ بما شئتَ غيرَ البعدِ عنكَ تجدْ 260
وخذْ بقيَّةَ ما أبقيتَ منْ رمقٍ 260
منْ لي باتلافِ روحي في هوى رشأ 260
منْ ماتَ فيهِ غراماً عاشَ مرتقياً 260
محجَّبٌ لوْ سرى في مثلِ طرَّتهِ 260
وإنْ ضَلِلْتُ بليلٍ من ذوائبِهِ 261
وإنْ تنفَّسَ قالَ المسكُ معترفاً 261
أعوامُ إقبالهِ كاليومِ في قصرٍ 261
دُهُورٌ تَقَضَّتْ بالمَسَرّةِ سَاعَةٌ 261
فإنْ نأى سائراً يا مهجتي ارتحلي 262
قُلْ للذي لامني فيهِ وعنّفني 262
فاللّوْمُ لُؤمٌ ولم يُمدَحْ بهِ أحدٌ 262
يا ساكِنَ القَلبِ لاتَنظُرْ إلى سكَني 263
يا صاحبي وأنا البَرّ الرّؤوفُ وقد 263
وابيضّ وَجهُ غَرامي في مَحَبّتِهِ 263
تَبارَكَ اللهُ ما أحلَى شَمَائِلَهُ 264
يهوى لذكرِ اسمهِ منْ لجَّ في عذلي 264
وأرْحَمُ البرقَ في مَسراهُ مُنتَسِباً 264
تراهُ إنْ غابَ عنّي كلُّ جارحةٍ 265
في نغمةِ العودِ والنّايِ الرَّخيمِ إذا 265
وفي مَسارِحِ غِزلانِ الخَمائِلِ في 265
وفي مَساقِطِ أنداءِ الغَمامِ على 266
وفي مَساحِبِ أذيالِ النّسيمِ إذا 266
وفي الْتِثامِيَ ثَغْرَ الكاسِ مُرْتَشِفاً 266
لم أدرِ ما غُربَةُ الأوطانِ وهو معي 266
فالدَّارُ داري وحبّيَ حاضرٌ ومتى 267
ليهنَ ركبٌ سروا ليلاً وأنتَ بهمْ 267
بحقّ عِصياني اللاحي عليكَ وما 267
أهلاً بما لمْ أكنْ أهلاً لموقعهِ 268
أرى البُعدَ لم يُخْطِرْ سواكم على بالي 270
فيا حَبّذا الأسقامُ في جَنْبِ طاعَتي 270
ويا ما أَلَذّ الذّلّ في عِزّ وَصْلِكُمْ 270
نأيتمْ فحالي بعدكمُ ظلَّ عاطلاً 270
بَليتُ بِهِ لَمّا بُليتُ صَبابَة 270
نصبتُ على عيني بتغميضِ جفنها 271
فما أسعَفَتْ بالغُمضِ لكِن تعَسّفتْ 271
فيا مهجتي ذوبي على فقدِ بهجتي 271
وضِنّي بدَمْعٍ قد غَنيتُ بِفَيضِ ما 272
ومَن لي بأن يَرْضَى الحَبيبُ وإن علا ال 272
فما كَلَفي في حُبّهِ كُلفَةٌ لَهُ 272
بقيتُ بهِ لمَّا فنيتُ بحبّهِ 272
رعى اللهُ مغنىً لمْ أزلْ في ربوعهِ 273
تعب الحبيب على الحقيقة راحة 273
وحَيّا مُحَيّا عاذِلِ ليَ لم يَزَلْ 273
جهلتُ بأنْ قلتُ اقترحْ يامعذّبي 274
وهَيهاتِ أن أسلو وفي كُلّ شَعْرَةٍ 274
وقالَ ليَ اللّاحي مرارةُ قصدهِ 275
بذلتُ لهُ روحي لراحةِ قربهِ 275
فجادَ ولكن بالبُعادِ لِشِقْوَتي 275
وحانَ لهُ حيي على حينِ غرَّة 276
تحكَّمَ في جسمي النُّحولُ فلوْ أتى 276
فلوْ هُمّ باقي السّقمِ بي لاستَعانَ في 277
ولم يَبْقَ مِنّي ما يُناجي تَوَهّمي 277
هُوَ الحُبّ فاسلمْ بالحشا ما الهَوَى سَهْلُ 278
وعِشْ خالياً فالحبُّ راحتُهُ عناً 278
ولكنْ لديَّ الموتُ فيه صبابة 278

نصحتُكَ علماً بالهوى والَّذي أرَى 278
فإنْ شِئتَ أنْ تحيا سَعيداً فَمُتْ بهِ 279
تعرّضَ قومٌ للغرامِ وأعرضوا 279
أحبَّةَ قلبي والمحبَّةُ شافعي 280
إذا كانَ حَظّي الهَجرَ منكم ولم يكن 281
وما الصّدّ إلاّ الوُدّ ما لم يكنْ قِلَى 281
وتعذيبكمْ عذبٌ لديَّ وجوركمْ 281
وصبريَ صَبرٌ عنكمْ وعليكمْ 281
أخَذْتُمْ فُؤادي وَهْوَ بعضي فما الَّذي 282
نأيتمْ فغيرَ الدَّمعِ لمْ أرَ وافياً 282
فسهديَ حيٌّ في جفوني مخلَّدٌ 282
هوىً طلَّ ما بينَ الطُّلولِ دمي فمنْ 282
تبالَهَ قومي إذ رأوني مُتَيّماً 283
وماذا عسى عنّي يقالُ سوى غدا 283
وقالَ نِساءُ الحَيّ: عَنّا بذكرِ مَنْ 283
إذا أنعَمَتْ نُعْمٌ عليّ بنَظرةٍ 283
وقد صَدِئَتْ عَيني بُرؤيةِ غَيرِها 284
وقدْ علموا أنّي قتيلُ لحاظها 284
حَديثي قَديمٌ في هواها وما لَهُ 284
وما ليَ مِثلٌ في غَرامي بها كمَا 285
حرامٌ شفا سقمي لديها رضيتُ ما 285
فحالي وإنْ ساءَ تْفقد حَسُنَتْ بهِ 285
وعنوانُ ما فيها لقيتُ ومابهِ 285
وما عثرَتْ عَينٌ على أثَري ولم 286
ولي همَّةٌ تعلو إذا ما ذكرتها 286
جَرَى حُبُّها مَجرَى دمي في مَفاصلي 286
ولولا مراعاةُ الصِّيانةِ غيرة 287
يُسَائِلُني عَنْ سِرِّ لَيْلَى رَدَدْتُهُ 287
وفي حبّها بعثُ السّعادةَ بالشّقا 288
وقُلتُ لرُشْدي والتّنَسكِ والتّقَى 288
وفرغتُ قلبي عنْ وجودي مخلصاً 289
ومِن أجلِها أسعى لِمَنْ بَينَنا سَعى 289
فأرتاحُ للواشينَ بيني وبينها 289

وأصبو إلى العذّال حُبّاً لذكرِها 289
فإن حدثوا عنها فكلي مسامع 290
سألتك يا روحي بحقك لاتطل 290
تَخالَفَتِ الأقوالُ فينا تبايُناً 290
وكيفَ أرجّي وَصْلَ مَنْ لو تَصَوّرَتْ 291
وإن وَعدَتْ لم يَلحَقِ الفِعلُ قَوْلها 291
عِديني بِوَصلٍ وامطُلي بِنَجازِهِ 292
أعلل قلبي منك بالوعد وحده 292
وَحُرْمةِ عَهْدٍ بينَنا عنه لم أحُلْ 292
ترى مقلتي يوماً ترى منْ أحبُّهمْ 293
أُحِبُّ مِن اَجلِهِ من كانَ يُشبِهُهُ 293
وما برحوا معنىً – أراهمْ معي – فإنْ 294
كل البيوت التى فيها سكنت أرى 294
فهمْ نصبَ عيني ظاهراً حيثما سروا 294
أدِرْ ذِكْرَ مَن أهْوى ولو بمَلامِ 295
ليَشْهَدَ سَمْعِي مَن أُحبُّ وإن نأى 295
فلي ذِكْرُها يَحلو على كلّ صيغةٍ 295
كأنّ عَذولي بالوِصالِ مُبَشّرِي 295
بِرُوحيَ مَن أتلفْتُ روحي بحُبّها 296
ومن أجلها طاب افتضاحي ولذّ لي اطْ 296
وفيها حلا لي بعْدَ نُسْكِي تهتُّكي 296
أُصَلّي فأشدو حين أتلو بِذِكْرِهَا 296
وبالحَج إن أحرَمتُ لبَّيتُ باسْمها 297
وشأني بشأني معرب وبما جرى 297
أروحُ بقلبٍ بالصّبابةِ هائمٍ 297
فقلْبي وطَرْفي ذا بمعنى جَمالِها 298
ونَوميَ مفقود وصُبحي لك البقا 298
إن كان في تلفي رضاك صبابة 299
وعَقدي وعهدي لم يُحَلّ ولم يَحُل 299
يشِفّ عن الأسرارِ جِسْمي من الضّنى 299
طريحُ جَوى حبٍّ جريحُ جوانحِ 300
صريحُ هوًى جارَيْتُ من لُطْفَيَ الهَوا 300
صحيح عليل فاطلبوني مِن الصَّبا 300

خَفَيتُ ضَنًى حتى خَفَيتُ عن الضّنى 300
ولم أَدْرِ من يدري مكاني سوى الهوى 301
ولم يُبْقِ منّي الحبُّ غيرَ كآبَةٍ 301
فأمّا غرامي واصطباري وسلوتي 301
لِيَنْجُ خَلِيٌّ من هوايَ بنفسِهِ 301
وقال اسْلُ عنها لائمي وهو مُغْرَمٌ 302
بمن أهتدي في الحبّ لو رُمْتُ سَلوَةً 302
وفي كلّ عُضْوٍ فيَّ كُلُّ صَبَابَةٍ 302
تَثَنَّتْ فخِلْنَا كُلَّ عِطْفٍ تهُزُّه 302
ولي كُلّ عُضوٍ فيه كلّ حشاً بها 304
ولو بسطتْ جسْمي رأتْ كلّ جوهرٍ 304
وفي وَصْلِهَا عام لدَيّ كلَحْظَةٍ 305
ولمّا تلاقَينا عِشاءً وضمَّنا 305
شَرِبْنَا عَلَى ذِكْرِ الحَبِيبِ مُدَامَةً 308
لَهَا البَدْرُ كَأْسٌ وَهْيَ شَمْسٌ يُدِيرُهَا 308
وَلَوْلاَ شَذَاهَا مَا اهْتَدَيْتُ لِحَانِهَا 309
وَلَمْ يُبْقِ مِنْهَا الدَّهْرُ غَيْرَ حُشَاشَةٍ 310
فَإِنْ ذُكِرَتْ فِي الحَيّ أَصْبَحَ أَهْلُهُ 310
وَمِنْ بَيْنِ أَحْشَاءِ الدِّنَانِ تَصَاعَدَتْ 311
وَإِنْ خَطَرَتْ يَوْماً عَلَى خَاطِرِ امْرِئٍ 311
وَلَوْ نَظَرَ النُّدْمَانُ خَتْمَ إِنَائِهَا 311
وَلَوْ نَضَحُوا مِنْهَا ثَرَى قَبْرِ مَيّتٍ 312
وَلَوْ طَرَحُوا فِي فَيءِ حَائِطِ كَرْمِهَا 312
وَلَوْ قَرَّبُوا مِنْ حَانِهَا مُقْعَداً مَشَى 312
وَلَوْ عَبِقَتْ فِي الشَّرْقِ أَنْفَاسُ طِيبِهَا 313
وَلَوْ خُضِبَتْ مِنْ كَأْسِهَا كَفُّ لاَمِسٍ 313
وَلَوْ جُلِيَتْ سِرّاً عَلَى أَكْمَهٍ غَدًا 314
وَلَوْ أَنَّ رَكْباً يَمَّمُوا تُرْبَ أَرْضِهَا 315
وَلَوْ رَسَمَ الرَّاقِي حُرُوفَ اسْمِهَا عَلَى 315
وَفَوْقَ لِوَاءِ الجَيْشِ لَوْ رُقِمَ اسْمُهَا 316
تُهَذِّبُ أَخْلاَقَ النَّدَامَى فَيَهْتَدِي 317
وَيَكْرُمُ مَنْ لَمْ يَعْرِفِ الجُودَ كُنْهُهُ 317
وَلَوْ نَالَ فَدْمُ القَوْمِ لَثْمَ فِدَامِهَا 317

يَقُولُونَ لِي صِفْهَا فَأَنْتَ بِوَصْفِهَا 318
يُسَائِلُنِي عَنْ سِرِّ لَيْلَى رَدَدْتُهُ 318
صَفَاءٌ وَلاَ مَاءٌ وَلُطْفٌ وَلاَ هَوًا 319
تَقَدَّمَ كُلُّ الكَائِنَاتِ حَدِيْثُهَا 319
وَقَامَتْ بِهَا الأَشْيَاءُ ثَمَّ لِحِكْمَةٍ 319
إذا علم الله الكريم سريرتي 320
فلستُ أُبالي من سواه إذا سخطْ 320
وَهَامَتْ بِهَا رُوحِي بِحَيْثُ تَمَازَجَا 320
وَلُطْفُ الأَوَانِي في الحَقِيقَة تَابِعٌ 321
وَقَدْ وَقَعَ التَّفْرِيقُ وَالكُلُّ وَاحِدٌ 322
وَلاَ قَبْلَهَا قَبْلٌ وَلاَ بَعْدَ بَعْدِهَا 322
وَعَصْرُ المَدَى مِنْ قَبْلِهِ كَانَ عَصْرُهَا 323
مَحَاسِنُ تَهْدِي المَادِحِينَ لِوَصْفِهَا 324
وَيَطْرَبُ مَنْ لَمْ يَدْرِهَا عِنْدَ ذِكْرِهَا 324
قالوا عَشِقْتَ وأنت أعمى 325
وَقَالُوا شَرِبْتَ الإِثْمَ كَلاَّ وَإِنَّمَا 325
هَنِيئاً لِأَهْلِ الدَّيْرِ كَمْ سَكِرُوا بِهَا 325
وَعِنْدِي مِنْهَا نَشْوَةٌ قَبْلَ نَشْأَتِي 326
عَلَيْكَ بِهَا صِرْفاً وَإِنْ شِئْتَ مَزْجَهَا 326
فَدُونَكَهَا فِي الحَانِ وَاسْتَجْلِهَا بِهِ 327
فَمَا سَكَنَتْ وَالْهَمُّ يَوْمًا بِمَوْضِعِ 327
وَفِي سَكْرَةٍ مِنْهَا وَلَوْ عُمْرَ سَاعَةٍ 328
فَلاَ عَيْشَ فِي الدُّنْيَا لِمَنْ عَاشَ صَاحِيًا 328
إِذَا كَانَ هَذَا الدَّمعُ يَجرِي صَبَابَةً 328
قفْ بالدِّيارِ وحيِّ الأربعَ الدُّرسا 329
وإنْ أجنَّكَ ليلٌ مْنْ توحُّشها 329
يا هلْ درى النَّفرُ الغادونَ عنْ كلفٍ 330
فإنْ بَكى في قِفارٍ خِلتَها لُجَجاً 330
فذو المحاسنِ لا تحصى محاسنهُ 331
كمْ زارنى والدُّجى يَرْبَدُّ منْ حنقٍ 331
وابتزَّ قلبىَ قسراً قلتُ مظلمة 332
زَرَعتُ باللّحظِ وَرداً فوقَ وَجنَتِهِ 332
فإنْ أبَى فالأَقاحي مِنْهُ لي عِوَضٌ 333

إنْ صالَ صِلُّ عِذارَيْهِ فلا حرَجٌ 333
كم باتَ طوْعَ يَدي والوَصْلُ يَجمعُنا 334
تلكَ اللَّيالي الَّتي أعدَدْتُ منْ عُمُري 334
لمْ يحلُ للعينِ شيءٌ بعدَ بعدهمِ 335
يا جنَّةً فارقتها النَّفسُ مكرهةً 335
أبَرْقٌ بدا من جانِبِ الغَورِ لامعُ 336
أنارُ الغضا ضاءتْ وسلمى بذي الغضا 336
تُذَكِّرُني خدّيه والحسن حمر 337
أنشرُ خزامي فاحَ أمْ عرفُ حاجرٍ 337
ألا ليتَ شعري هلْ سليمي مقيمة 338
وهلْ لعلعَ الرَّعدُ الهتونُ بلعلعٍ 338
وهلْ أردنْ ماءَ العذيبِ وحاجرٍ 339
وهل قاعَةُ الوَعْساء مخْضَرّةُ الرُّبى 339
وهلْ برُبى نجْدٍ فَتوضِحَ مُسنِدٌ 340
وهلْ بلوى سلعٍ يسلْ عنْ متيَّمٍ 340
وهلْ عذباتُ الرَّندِ يقطفُ نورها 341
وهلْ أثلات الجزعِ مثمرةٌ وهلْ 342
وهل قاصِراتِ الطَّرْفِ عِينٌ بعالجٍ 342
وهلْ ظبياتَ الرَّقمتينِ بعيدنا 343
وهَل فَتَياتٌ بالغُوير يُرينَني 344
وهلْ ظلُّ ذاكَ الضَّالِ شرقيَّ ضارجٍ 345
وهلْ عامرٌ منْ بعدنا شعبُ عامرٍ 345
وهلْ أمَّ بيتَ اللهِ يا أمَّ مالكٍ 346
وهلْ نَزَلَ الرَّكبُ العِراقي مُعَرِّفاً 346
وهلْ رقصتْ بالمأزمينِ قلائصٌ 347
وهلْ لي بجمعِ الشَّملِ في جمع مسعدٌ 348
وهلْ سلَّمتْ سلمى على الحجرِ الَّذي 348
وهلْ رضعتْ منْ ثديِ زمزمَ رضعة 349
لعلّ أُصَيحابي بِمكّة يُبْرِدُوا 350
أَرَجُ النّسيمِ سَرَى مِنَ الزَّوراءِ 352
أَهدى لَنا أَرواحَ نَجدٍ عَرفُهُ 352
وَرَوَى أحاديثَ الأَحبَّةِ مُسنِداً 353
فسَكِرتُ مِن رَيّا حَواشي بُردِهِ 353
يا رَاكبَ الوَجناءِ بُلِّغتَ المُنى 353
مُتَيَمِّما تَلَعاتِ وادي ضارِجٍ 354
وإذا أَتَيتَ أُثَيلَ سَلعٍ فَالنَّقا 355
واقرِ السَلامَ عُرَيبَ ذَيّاكَ اللِّوَى 356
صَبٍّ متى قَفَلَ الحَجيجُ تَصاعَدَت 357
يا ساكِني البَطحاءِ هَل مِن عَودَةٍ 357
وحَيَاتِكُم يا أَهلَ مَكَّةَ وهيَ لي 359
يا لائِمي في حُبِّ مَن مِن أَجلِهِ 359
فلِنَازِلي سَرحِ المُرَبَّعِ فالشُّبَيْ 360
فَهُمُ هُمُ صَدُّوا دَنَوا وَصَلوا جَفَوا 361
وهُمُ عِيَاذي حيثُ لم تُغنِ الرُّقَى 361
وَعَلى مَحَلِّي بَينَ ظَهرانَيْهِم 361
وَعَلى اعتِناقي لِلرِّفاقِ مُسَلِّماً 362
وتَذَكُّري أَجيادَ وِردي في الضُّحى 362
وَعَلى مُقامي بِالمقامِ أَقامَ في 363
عَمري وَلَو قُلِبَت بِطاحُ مَسيلِهِ 363
أَسعِد أُخَيَّ وغَنِّني بَحدِيثَ مَن 364
وَإِذا أَذى أَلَمٍ أَلَمَّ بمُهجَتِي 364
أَأُذادُ عَن عَذبِ الوُرُودِ بِأَرضِهِ 364
حَيَّا الحَيَا تِلكَ المَنازِلَ والرُّبَى 366
وَاهاً عَلى ذاكَ الزَّمانِ وما حَوَى 368
أَوَميضُ بَرْقٍ بالأُبَيْرِقِ لاَحا 370
أم تلكَ ليلى العامريّةُ أَسْفَرَتْ 370
يا راكِبَ الوجْناء وُقّيتَ الرّدى 371
فبأيْمَنِ العلمَيْنِ مِن شرقيّه 372
وإذا وصلْتَ إِلى ثَنِيّاتِ اللّوَى 372
واقْرِ السّلامَ أُهَلْيَهُ عَنّي وقُل 373
يا ساكني نَجدٍ أما مِنْ رحمَةٍ 373
هَلّا بَعَثْتُمْ لِلمَشُوقِ تحيّةً 373
يحْيا بها مَن كانَ يحسَب هَجرَكُمْ 374
يا عاذِلَ المُشْتَاقِ جَهْلاً بالَّذي 374
أَتْعَبتَ نفسَكَ في نصيحَة مَن يَرى 374
أَقْصِر عدِمْتُك واطّرح من أثخنتْ 375

كنتَ الصديقَ قبيلَ نُصْحِكَ مُغْرَماً 375
إنْ رُمْتَ إصْلاَحِي فإنّي لم أُرِدْ 375
يَا عَاذِلَ العَاشِقِينَ دَعْ فِئَةً 375
ماذا يُريدُ العاذلونَ بعَذْلِ مَنْ 376
يا أهلَ وِدّي هل لراجي وَصْلِكُمْ 376
سَقياً لأيّامٍ مَضَتْ مع جيرَةٍ 377
هلْ نارُ ليلى بَدت ليلاً بِذي سَلَمِ 380
أرواحَ نعمانَ هلاً نسمةٌ سحراً 380
يا سائقَ الظَّعنِ يطوي البيدَ معتسفاً 381
نشَدْتُكَ اللَّهَ إنْ جُزْتَ العَقيقَ ضُحًى 383
فَمِنْ فُؤادِي لَهيبٌ نابَ عنْ قَبَسٍ 384
وهذهِ سنَّةُ العشَّاقِ ما علقوا 384
يا لائماً لا مني في حبّهمْ سفهاً 385
وحُرْمَةِ الوَصْلِ، والودِّ العتيقِ، وبالـ 385
ردُّوا الرُّقادَ لجفني علَّ طيفكمُ 386
آهاً لأيّامنا بالخَيْفِ، لَو بَقِيَتْ 386
هيهاتَ وا أسفي لو كانَ ينفعني 387
عني إليكمْ ظباءَ المنحنى كرماً 387
طوعاً لقاضٍ أتى في حُكمِهِ عَجَباً 387
خفِّفِ السَّيرَ واتّئِدْ، يا حادي 389
ما تَرَى العيْسَ بينَ سَوْقٍ وشَوْقِ 389
لمْ تُبقِّي لها المهامِهُ جسماً 390
وتَحفَّتْ أخْفافُها، فَهِيَ تَمْشي 390
وَبَراها الوَنَى فَحَلَّ بُراها 391
شفَّها الوَجدُ إن عدِمتَ رِوَاهَا 392
عَمَرَكَ اللَّهَ، إنْ مَرَرتَ بوادي 393
وسَلَكْتَ النّقا، فَأودانَ ودّا 394
وقَطَعْتَ الحِرارَ، عَمداً، لِخيما 395
وتَلَطّفْ، واذْكُرْ لَهُمْ بَعْضَ ما بي 396
يا أخلايَ هلْ يعودُ التَّداني 397
ما أمَرَ الفِراقِ، يا جِيرَةَ الحـ 397
كيفَ يلتذُّ بالحياةِ معنًّى 397
عُمْرُهُ واصْطِبارُهُ في انْتِقاصِ 398

في قُرَى مِصْرَ جِسْمُهُ، والأُصَيحا 398
إن تعُدْ وَقفةٌ فُويقَ الصُّحيرا 398
يا رَعى اللَّهُ يَومَنا بالمُصَلَّى 399
وَقِبابُ الرِّكابِ بينَ العلمين 400
وسقَى جمعنَا بجمعٍ مُلثاً 400
مَنْ تَمنّى مالاً وَحُسْنَ مَآلٍ 401
يا أهيلَ الحجازِ إن حكمَ الدَّهـ 401
فغرامِي القديمُ فيكمْ غرامي 402
قدْ سكنتمْ منَ الفؤادِ سُويدا 402
يا سميري روِّحْ بمكَّة رُوحي 403
فذَراها سِربي وَطيبى ثراهَا 403
كانَ فيها أُنسِي ومعراجُ قُدسي 404
نقلتني عنها الحظوظُ فجذَّتْ 404
آهِ لَوْ يَسْمَحُ الزَّمانُ بعَوْدِ 404
قَسَماً بالحَطيمِ، والرّكْنِ، والأسْـ 405
إن جزْتَ بحيّ لي على الأبْرَقِ حَيْ 408
عَرّجْ بِطُوَيْلِعٍ، فلى ثَمّ هُوَيّ 409
إنْ جزْتَ بحَيّ ساكِنينَ العَلَمَا 410
أهوى قمراً لهُ المعاني رقُّ 411
ما أحْسَنَ ما بُلْبِلَ مِنْهُ الصُّدْغُ 412
قَدْ بَلْبَلَ عَقْلِي وَعَذُولي يلغو 412
ما بِتُّ لَدِيغاً مِنْ هَوَاهُ وَحْدِي 412
من عَقْرَبِهِ في كلِّ قلبٍ لَذْغُ 412
ما جِئْتُ مِني أَبْغِي قرى كالضّيفِ 413
عندي بك شغلٌ عن نزولِ الخَيفِ 413
والوَصْلُ يَقيناً فيكَ ما يقنِعُني 413
هيهاتِ فَدَعْني من مُحَالِ الطّيفِ 413
لم أخْشَ، وأنتَ ساكِنٌ أحْشائي 414
رُوحي للقاكَ يا مُناها اشْتَاقَتْ 414
أَهْوَى رشَأً كلّ الأَسى لي بَعَثَا 415
يا ليلةَ وصلٍ صُبْحُها لم يَلُحِ 416
ما أطيَبَ ما بَتْنا مَعاً في بُرْدِ 417
أهوى رشأً هواهُ للقلبِ غذا 418

عَيْني جَرَحَتْ وَجْنَتَهُ بالنّظَرِ 418
يا منْ لكئيبٍ ذابَ وجداً برشاً 419
كَلَّفْتُ فؤادي فيهِ مَا لم يَسعِ 420
أصبحتُ وشاني معربٌ عن شاني 420
العاذلُ كالعاذِرِ عندي يا قوم 421
عيني بخيالٍ زائرٍ مشبهةُ 421
يا مُحيِيَ مُهجَتي وَيا مُتْلِفَها 422
أهواهُ مُهَفْهَفاً ثقيلَ الرّدف 423
يا قَوْمُ، إلى كمْ ذا التّجَنّي، يا قَوْم 423
إن مُتّ وزارَ تُرْبَتي من أَهْوَى 424
ما بالُ وقاري فيكِ قدْ أصبحَ طيشْ 425
أَهْوَى رَشأً رُشَيْقَ القدّ حُلَيّ 425
ما أصنَعُ وَقَدْ أَبْطَأَ عليّ الخَبرُ 426
قد راحَ رسُولي وكما راحَ أَتَى 427
رُوحي لكَ يا زائرُ في اللّيْلِ فِدَا 428
يا حادي قِفْ بي سَاعةً في الربعِ 429
وحَياةِ أشواقي إليكَ 430
يا راحِلاً وَجَميلُ الصَّبْرِ يَتْبَعُهُ 430
حديثُهُ أو حَديثٌ عنْهُ يُطْرِبُني 431
قلتُ لجَزّارْ عَشِقْتُو كَمْ تُشَرّحْني 431
لمّا نَزَلَ الشَّيْبُ بِرَأْسِي وَخَطَا 432
خليَليَّ إن زُرْتُما منزِلي 433
عَوّذْتُ حُبَيّبي بربِ الطُورِ 434
بذيالك الوادى اهيم ولم اقل 435
جِلَّقُ جَنَّةُ مَن تاهَ وباهَى 436
قيل لي صِفْ بَرَدَى كوثَرها 437
وَطَني مِصْرٌ وفيها وَطَري 437
ولِنَفْسِي غيرَها إن سَكِنَتْ 438
نسخْتُ بِحَبّي آية العِشْقِ من قبلي 439
وكلُّ فَتىً يهوى فإنّي إمَامُهُ 439
ولي في الهوى عِلْمٌ تَجِلّ صفاتُهُ 439
ومن لم يكنْ في عِزّةِ الحبّ تائهاً 439
إذا جادَ أقوامٌ بمالٍ رأيْتَهُمْ 440

أَنْتُم فُرُوضي ونَفلي 441
يا قِبْلَتِي في صلاتي 441
آنسْتُ في الحَيّ ناراً 441
فالموتُ فيهِ حياتي 443
أشاهدُ معنَى حُسْنكُمْ فَيَلَذُّ لي 445
وأشتاقُ للمَغْنَى الذي أَنْتُمُ بِهِ 445
فَلِلَّهِ كم من ليلةٍ قد قَطَعْتُها 445
لَحاني عَذُولي ليس يَعْرِف ما الهوَى 446
فدَعْنِي ومَن أهوى فقد مات حاسدي 447
أبرقٌ بدا من جانِبِ الغَور لامعُ 448
نعمْ أسفرتْ ليلاً فصارَ بوجهها 448
ولمَّا تجلَّتْ للقلوبِ تزاحمتْ 448
لِطلعتها تَعْنُو البدورُ ووجْهُها 448
سكرتُ بخمرِ الحبّ في حانِ حَيّها 449
وإنْ قَسَمَتْ لي أنْ أَعيشَ متيَّماً 449
هوَى أُمِّ عمرٍو جَدَّدَ العُمرَ في الهوَى 450
وما زِلتُ مذْ نيطَتْ عليَّ تَمائمي 451
وإنّي مُذْ شاهَدْتُ في جَمالها 452
بِوادي بَوادي الحُبّ أرْعى جَمالَها 453
عزيزةَ مِصْرِ الحُسنِ إنَّا تجارهُ 454
خليليَّ إنّي قدْ عَصَيتُ عَواذِلي 455
ولي عندها ذَنْبٌ برؤيةِ غيرها 455
فيا آل ليلى ضيفكمْ ونزيلكمْ 456
تجافتْ جُنوبي في الهوى عنْ مضاجعي 456
ومِلْ بي إليها يا دليلُ فإنَّني 457
فيا أيُّها النَّفسُ الَّتي قدْ تحجَّبتْ 458
فيا قلبُ شاهدْ حُسنها وجَمالها 458
فإحياءُ أهلِ الحبّ موتُ نفوسِهمْ 459
وصاحِبْ بموسَى العَزْمِ خِضْرَ وَلائها 459
لقدْ بسطتْ في بحرِ جسمكَ بَسطةً 460
فها أنتِ نفسٌ بالعُلا مُطمئنَّةٌ 460
لقدْ قُلْتَ في مَبدا أَلَسْتُ بِرَبّكمْ 460
فيا رَبُّ بالخِلّ الحبيبِ نبيّنا 461

نَشَرْتُ في موكِبِ العشّاقِ أعلامي 462
وسِرْتُ فيه ولم أبْرَحْ بدَوْلتِه 462
ولم أزَلْ منذ أخذِ العهدِ في قِدَمي 463
وقد رَماني هواكُمْ في الغرامِ إلى 463
ظَنّ العَذُولُ بأنّ العَذْلَ يوقِفُني 463
إن عامَ إنسانُ عَيني في مدامِعِهِ 464
يا سائقاً عِيسَ أحبابي عسى مَهَلاً 464
إنْ كان مَنزِلَتي في الحبّ عندكُمُ 465
وإن يكُنْ فرطُ وجدي في مَحَبّتِكُمُ 465
ولو علِمْتُ بأنّ الحُبّ آخِرُهُ 465
أودَعْتُ قلبي إلى مَن ليس يحفظُه 465
آهاً على نَظْرَةٍ منه أُسَرّ بها 466
إنْ أسعَدَ اللهُ روحي في مَحَبّتِهِ 466
ها قد أظَلّ زمانُ الوَصْل يا أمَلي 467
دارُ السلامِ إليها قد وَصَلْتُ إذن 467

EKLER

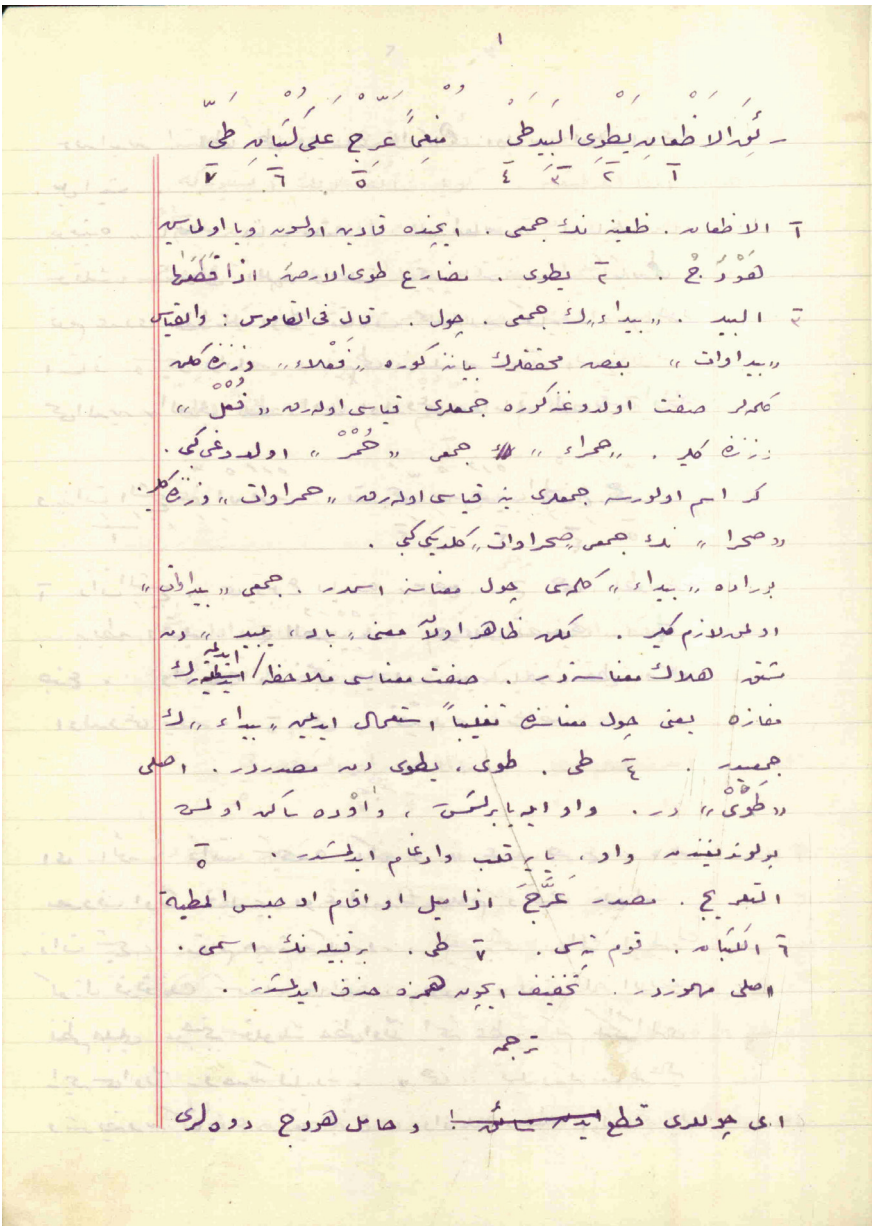

Ek 1: *el-Menhelü'l-Fâiz*'in müellif tarafından istinsah edilen birinci defterinin başı
Millî Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1088

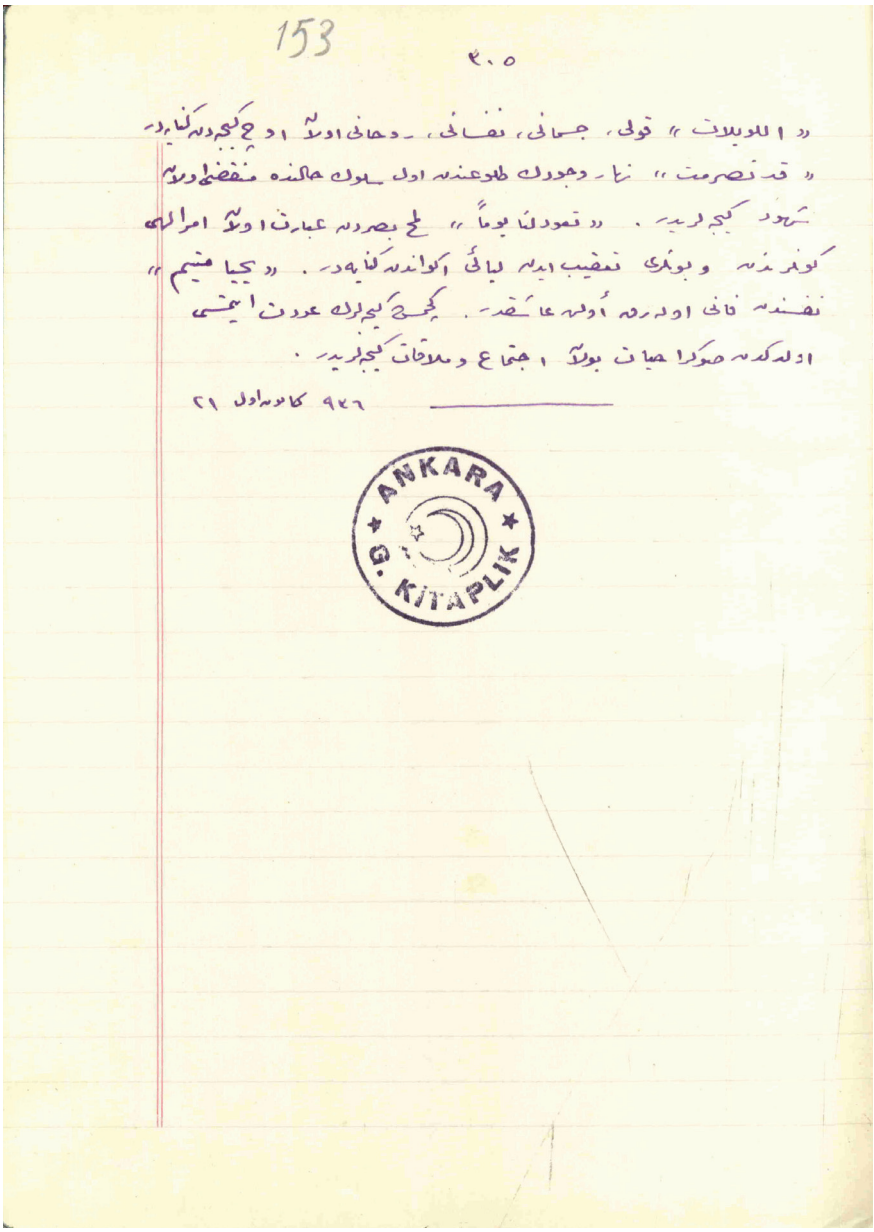

Ek 2: *el-Menhelü'l-Fâiz*'in müellif tarafından istinsah edilen birinci defterinin sonu
Millî Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1088

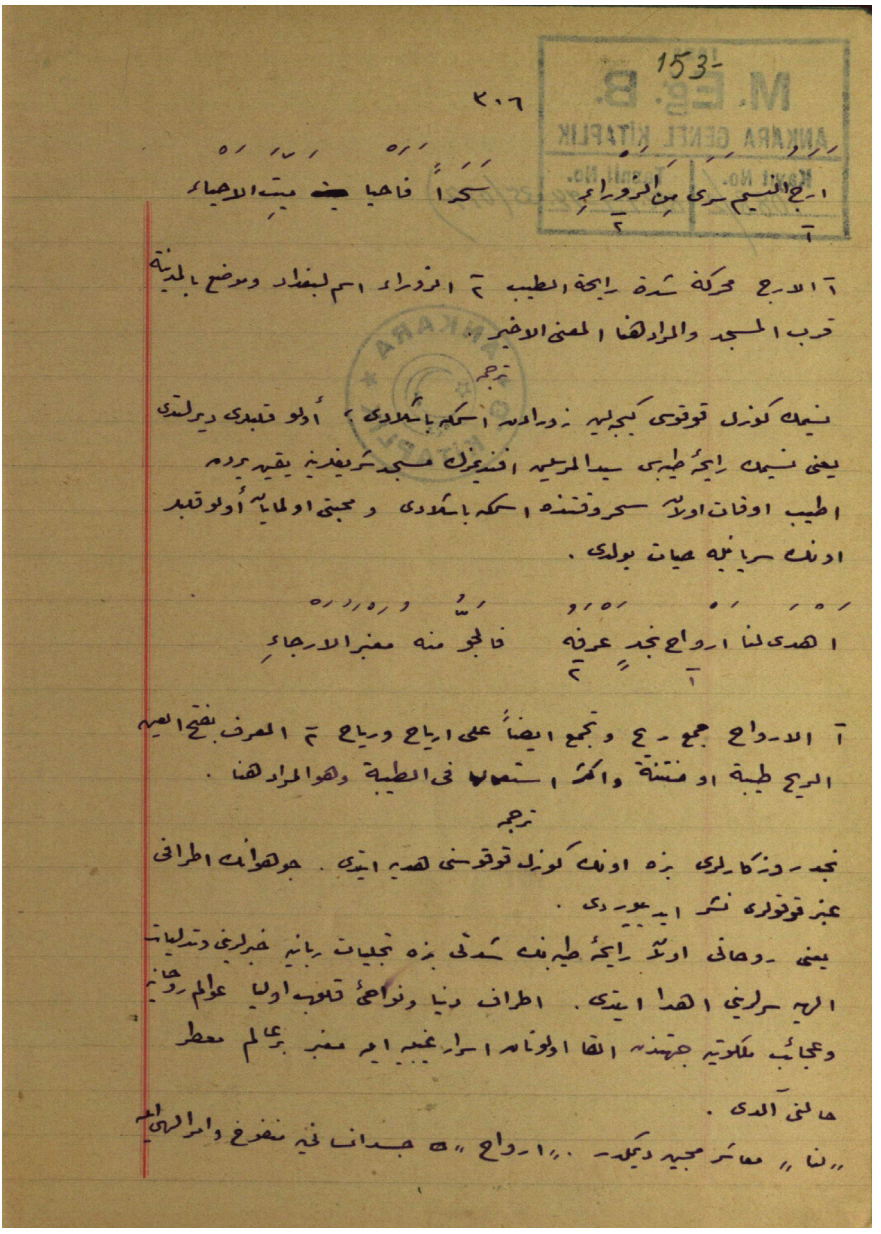

Ek 3: *el-Menhelü'l-Fâiz*'in müellif tarafından istinsah edilen ikinci defterinin başı
Millî Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1088

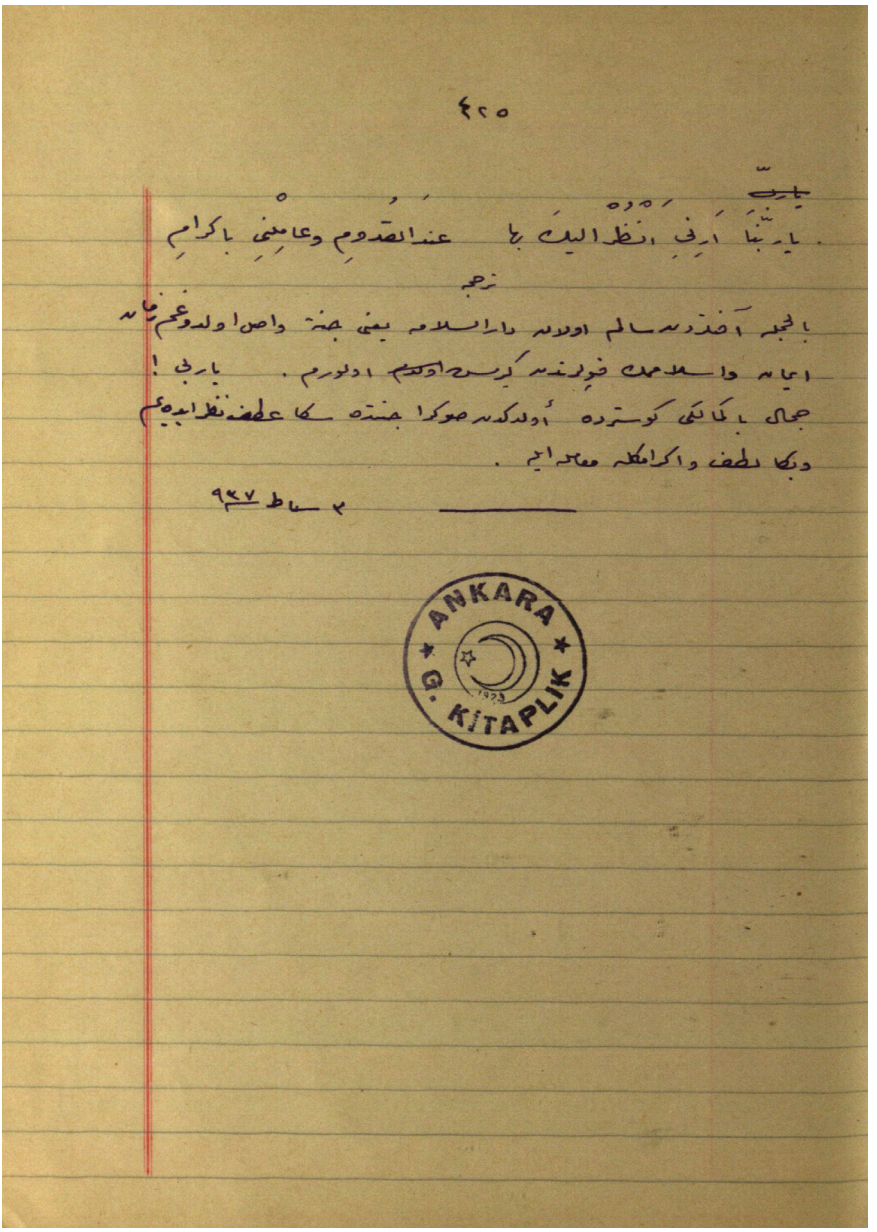

Ek 4: *el-Menhelü'l-Fâiz*'in müellif tarafından istinsah edilen ikinci defterinin sonu
Millî Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1088

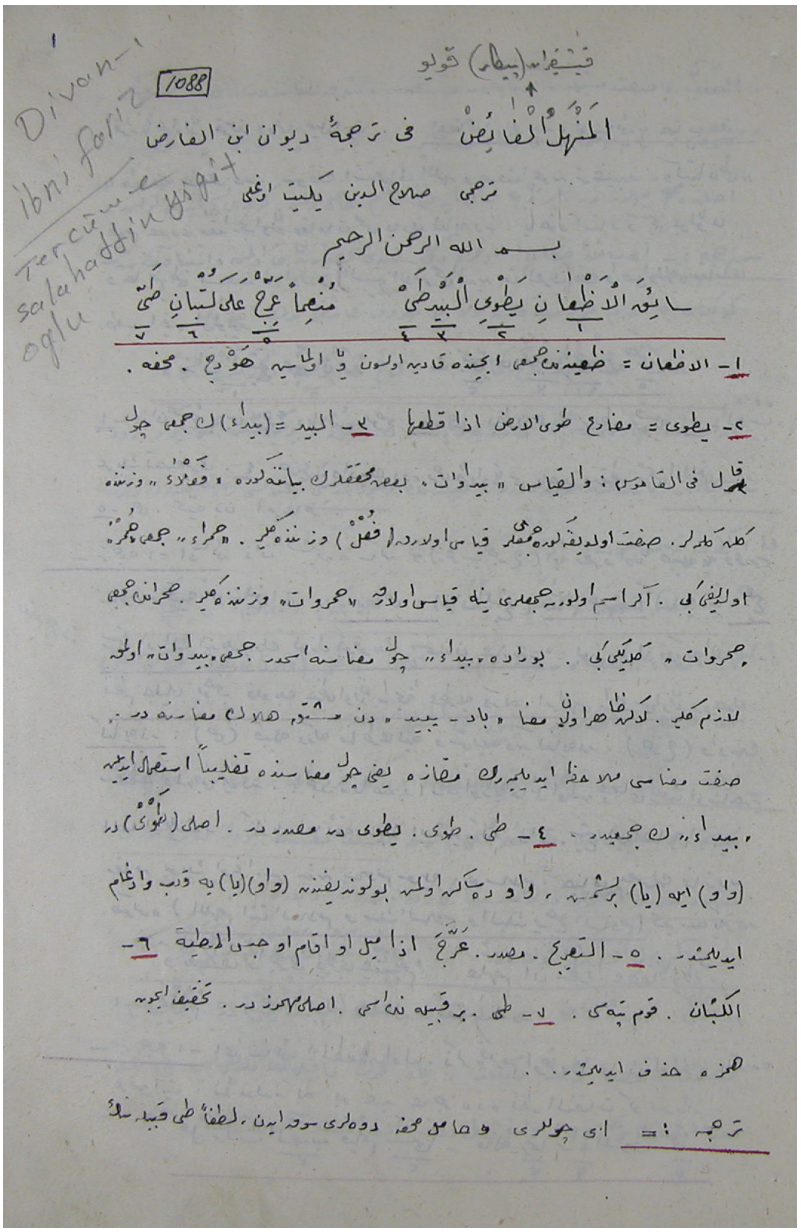

Ek 5: Müstensih Lütfü Akman'ın istinsah ettiği birinci defterin başı
Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 1771

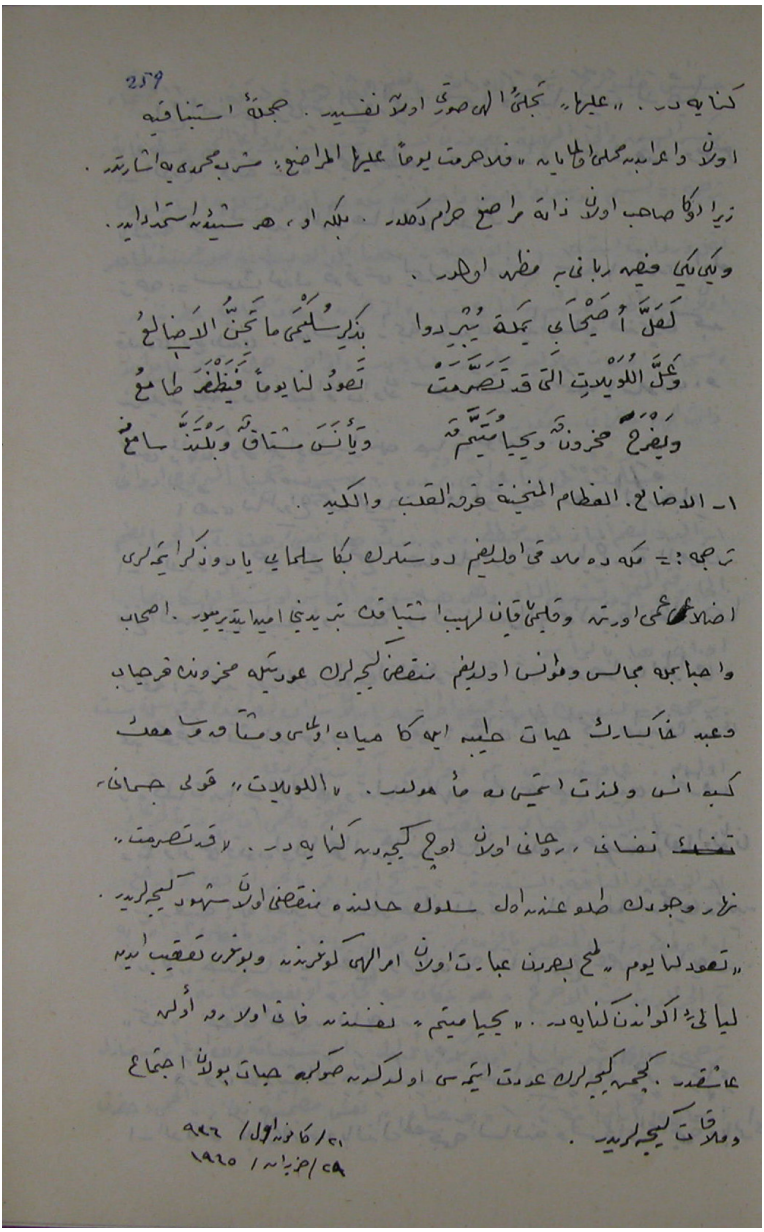

Ek 6: Müstensih Lütfü Akman'ın istinsah ettiği birinci defterin sonu
Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 1771

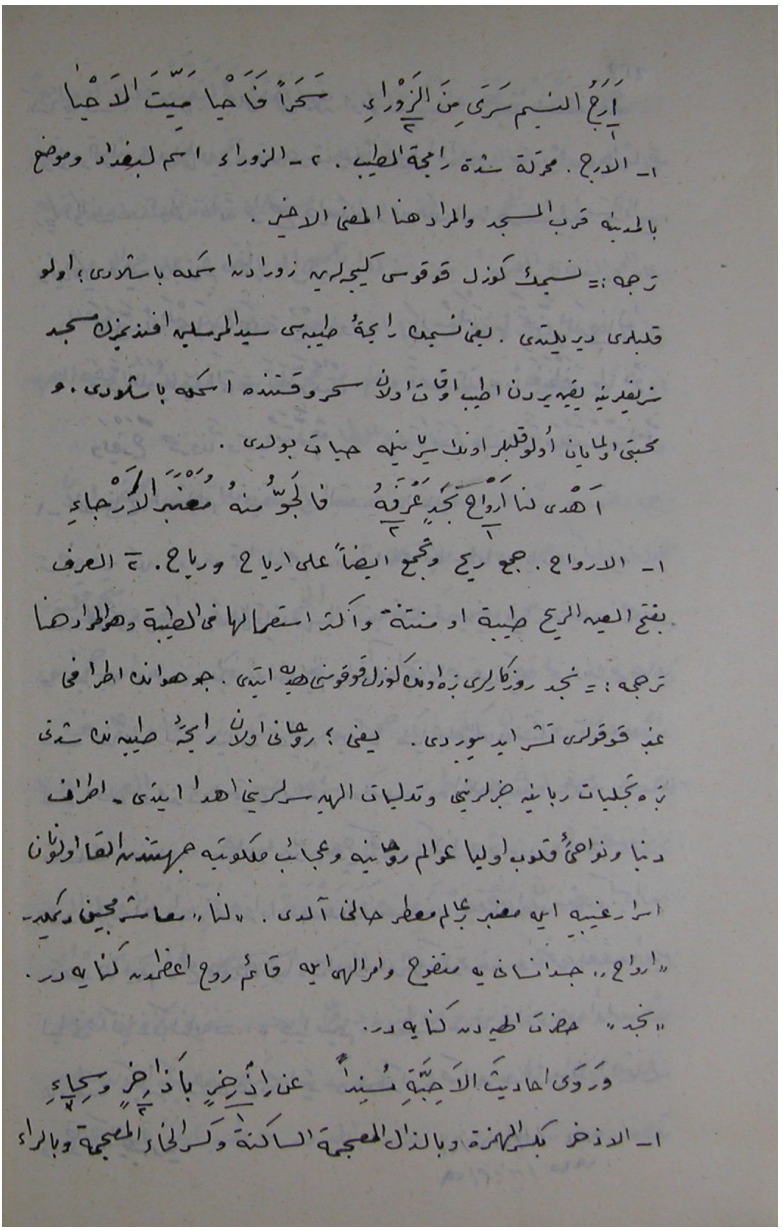

أَرَجُ النَّسِيمِ سَرَى مِنَ الزَّوْرَاءِ سَحَراً فَأَحْيَا مَيِّتَ الأَحْيَا

١- الارج. محركة شدة رائحة الطيب. ٢- الزوراء اسم لبغداد وموضع بالمدينة قرب المسجد والمراد هنا المعنى الاخير.

ترجمه: = نسيمك كوزل قوقوسى كيجه‌لرين زورادن اسمكه باشلادى؛ اولو قلبلرى ديريلتدى. يعنى نسيمك رائحهٔ طيبه‌سى سيد المرسلين افندمزك مسجد شريفلرينه يقين يردن اطيب اوقات اولان سحر وقتنده اسمكه باشلادى. و محبتى اولمايان اولو قلبلر اونك سريانيله حيات بولدى.

أَهْدَى لَنَا أَرْوَاحَ نَجْدٍ عَرْفُهُ فَالْجَوُّ مِنْهُ مُعْنَبَرُ الأَرْجَاءِ

١- الارواح. جمع ريح وتجمع ايضاً على ارياح ورياح. ٢- العرف بفتح العين الريح طيبة او منتنة واكثر استعمالها فى الطيبة وهو المراد هنا

ترجمه: = نجد روزكارلرى بزه اونك كوزل قوقوسنى هديه ايتدى. جو هوانك اطرافى عنبر قوقولرى تشر ايديوردى. يعنى؛ روحانى اولان رائحهٔ طيبه‌نك شدتى بزه تجليات ربانيه خبرلرينى وتدليات الهيه سرلرينى اهدا ايتدى. اطراف دنيا ونواحئ قلوب اوليا عوالم روحانيه وعجائب ملكوتيه جهتندن القا اولونان اسرار غيبيه ايله معنبر بر عالم معطر حالنى آلدى. «لنا» معاشر محبين ديمكدر. «ارواح» جسد انسانى يه منفوخ وامر الهى ايله قائم روح اعظمدن كنايه‌در. «نجد» حضرت الهيه‌دن كنايه‌در.

وَرَوَى أَحَادِيثَ الأَحِبَّةِ مُسْنِداً عَنْ إِذْخِرٍ بِأَذَاخِرٍ وَسِحَاءِ

١- الاذخر بكسر الهمزة وبالذال المعجمة الساكنة وكسر الخاء المعجمة وبالراء

Ek 7: Müstensih Lütfü Akman'ın istinsah ettiği ikinci defterin başı
Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 1771

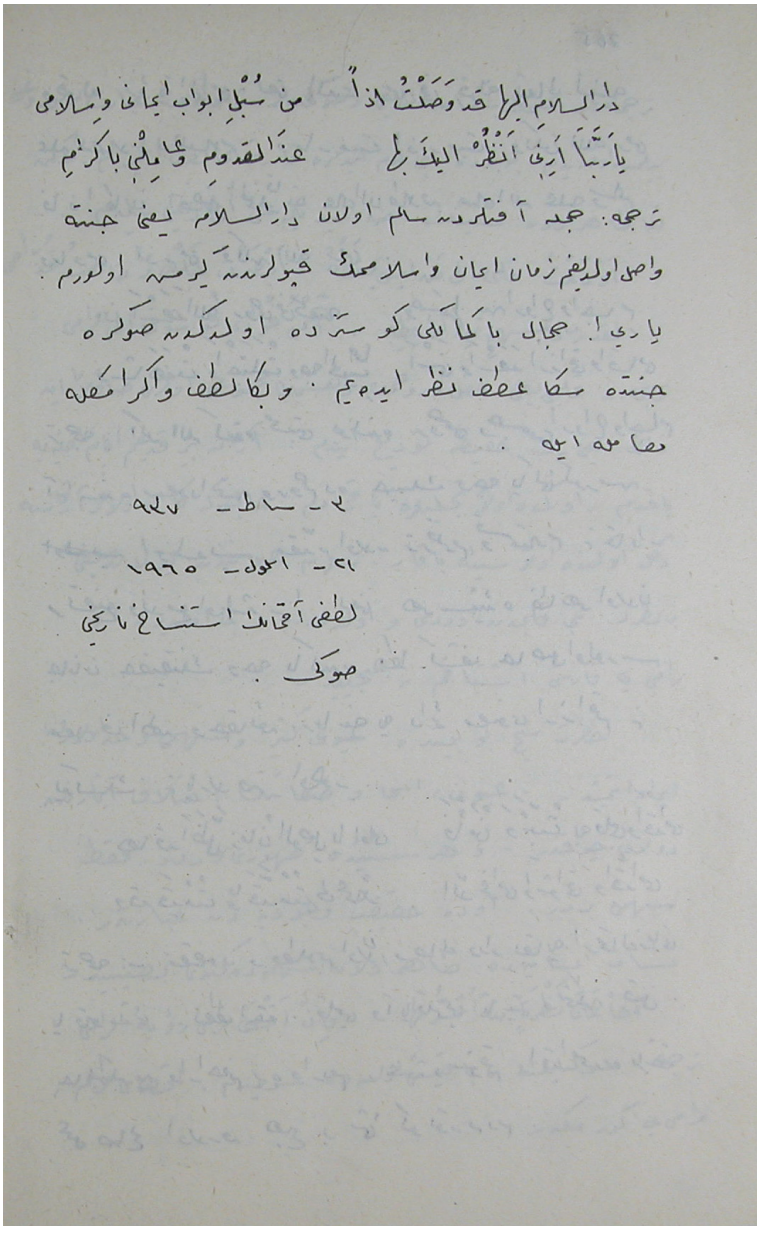

Ek 8: Müstensih Lütfü Akman'ın istinsah ettiği ikinci defterin sonu
Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 1771